GÜL, DEMİR VE ÇIĞLIK

MUZAFFER ORUÇOĞLU

ROMAN / 2. BASKI

babek

MUZAFFER ORUÇOĞLU

GÜL, DEMİR VE ÇIĞLIK

ROMAN / 2. BASKI

GÜL, DEMİR VE ÇIĞLIK

Muzaffer Oruçoğlu

Roman

2.BASKI

İstiklâl Cad. Büyük Parmakkapı Sk. No: 7/4 Beyoğlu-İstanbul
Tel/Fax: (0212) 245 28 03 - 249 26 53

Babek Yayın: 2
Muzaffer Oruçoğlu/Bütün Yapıtları Dizisi: 2

GÜL DEMİR VE ÇIĞLIK
Muzaffer Oruçoğlu

•

Birinci Baskı: Tufan, Ağustos 1995
İkinci Baskı: BABEK, Eylül 1997

•

Kapak resmi: **Muzaffer Oruçoğlu**

•

Kapak tasarımı: **Bertuğ**

•

Ofset hazırlık ve düzelti: **Pi Tanıtım** (0.212) 245 28 03

•

Kapak ve iç baskı: **Sistem Ofset** (0.212) 501 82 87

•

Cilt: **Azizkan Mücellit** (0.212) 612 79 93

•

© Babek Yayın & Muzaffer Oruçoğlu

(Babek Yayın bir **PİYA** Kuruluşudur)

MUZAFFER ORUÇOĞLU

1947 Kars-Göle doğumlu Muzaffer Oruçoğlu, siyasal faaliyetlerinden dolayı 1968'de Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'ndan ihraç edildikten sonra, yine siyasal nedenlerle 1969, 1970 ve 1973'te tutuklandı ve toplam 13 yıl 4 ay cezaevinde kaldı. Aynı yıllarda edebiyat faaliyetlerini de sürdüren Oruçoğlu'nun şimdiye kadar kimisi pek çok baskı yapmış 14 kitabı yayımlandı. Yakın yıllarda ve özellikle romanlarıyla geniş bir okur çevresi yaratan Muzaffer Oruçoğlu'nun kitapları dışında siyaset bilimi, kadın sorunu, tarih ve edebiyata dair pek çok makalesi, yurtiçi ve yurtdışındaki çeşitli yayınlarda yer aldı. Resimle de uğraşan Oruçoğlu Almanya, Hollanda, Fransa, Avusturya ve Avustralya'da bir çok resim sergisi düzenledi.

Babek Yayın, M. Oruçoğlu'nun şimdiye kadar değişik yayınevlerinden yayımlanmış ve yayıma hazır yeni kitaplarını "Muzaffer Oruçoğlu'nun Bütün Yapıtları" dizisinde topluyor. Ülkemizin yakın tarihinin önemli siyasacılarından Oruçoğlu'nun edebiyat pratiğiyle de önemli bir birikime işaret ettiğine inanan Babek Yayın, bu birikimi bütünlük içinde okurun bilgi, eleştiri ve beğenisine sunmaya yazarın son romanıyla (Dersim) başlamıştı. Ne ki yazarın 1973 yılından başlayarak, yakından tanıdığı Dersim'e, Laç Deresi'nden vicdanlarımıza sızan kana sunduğu bu estetik tanıklık bile egemenlerin tahammülünü zorladı ve Dersim adlı bu roman İstanbul 5 Nolu DGM tarafından toplatılarak hakkımızda dava açıldı.

Babek Yayın M. Oruçoğlu'nun bütün eserlerini yayımlamaya "Gül, Demir ve Çığlık" ile devam ediyor. Yakın tarihiminizin ciddi yakıcılıklarından biri olan 12 Eylül zindanlarına sunulan bu estetik tanıklık daha önce Tufan Yayınları tarafından kitaplaştırılmış ve okurlar tarafından ilgiyle karşılanmıştı. Romanın ikinci baskısının da hakedilmiş bu ilgiyle karşılanacağını umuyoruz..

Babek Yayın

1.

Dağları, dereleri, kavakları, evleri seyretti uzun uzun. Hüzünlendi, yerine otururken: "Gözlerin hasreti en derin, en halis hasrettir" dedi. Yanında İhtiyar oturuyordu. İşaret parmağıyla burnunu karıştırıyor, ikide bir hafif kalkarak daracık pencereden dışarıyı kesiyordu. Genellikle gelişi güzel, düşünmeden konuşuyor, konuştuklarına gülüyor, pek az dinliyor, itiraz etmeyi de seviyordu. Azeroğlu'nun sözleri üzerine yerinden yekinerek dışarıyı süzmeye başladı.

"Atıyorsun gibime geliyor İhtiyar" diye sataştı Azeroğlu.

İhtiyar gevşedi, başını salladı:

"Buyur... Buyur Hz. Zırto'nun sofrasına... Ot görmüşsün, dana gütmüşsün, çomar havhavı dinlemişsin, yatılı okullarda bol bol karavana höpürdetmişsin, ne anlarsın sen hayatın cilvesinden."

Gevşek, zoraki, içli gülüşmeler oldu. Zehir zıkkım bir osuruk kokusu çöktü sohbete.

"Tam kitabın ortasından konuşuyor İhtiyar. Şu yaşa gelmişsin doğru dürüst sevdalanmamışsın bile. Sığırotu gibi adamsın be" diye kıkırdadı Kenan.

Sataşmaları büyük bir zevkle dinleyen Hasan:

"Azeroğlu'na fazla sataşmayın" dedi, "İncecik, nazlı, gelincik ruhlu bir insandır o. Sarımsağa bayılır, ama çiçekler alemine vurgundur; modern hayata yabancıdır, ama toprağın meramını iyi anlar; belki birisine aşık olmamıştır, ama tümüne aşıktır, tüm memeliler familyasına."

İhtiyar burnunu karıştırırken kıs kıs güldü ve derin bir "tövbe" çekti.

Dağların ardı önce koyu bakır rengini aldı. Sonra yavaş yavaş kasvetli bir karanlık çöktü toprağa. Ring, farlarını yakarak, daracık, yılankavi yolları orman uğultusunda katetmeye başladı. Sohbet doygunluk noktasını çoktan aşmış, ateşli, alengirli tartışmaların yerini mırıltılar, esnemeler, cılız ve etkisiz alaylar almıştı.

"Saray'a yaklaşıyoruz, nasıl davranacağımızı artık konuşsak iyi olur" dedi Civo.

"Evet konuşalım. Herkes tek tek görüşlerini söylesin. Senden başlayalım İhtiyar, ne diyorsun?" diye sordu Azeroğlu.

İhtiyar, elini burnundan çekti. Kolundaki bileziği, "Of be amma sıktı" diyerek biraz yukarı kaldırdı, düşünür gibi oldu, "Valla" dedi, "bize saray'ın girişinde mükellef bir kuzu ziyafeti çekecekler, bunu önce herkes zihninin şahdamarına böylece yazsın. Dişlerinin gıcırtısını, gözbebeklerinin pervasız kıyımını etimizde duyacağız. Ziyafetin yağı fazla kaçarsa palamut yemiş tekeler gibi acı acı böğürebiliriz de. Çakal dumanındayız, nasıl bir saray'a teşrif ettiğimizi de bilemiyoruz. Doğrusu ben en çok testislerimden endişeliyim. En aziz, en hassas yerimdir. İlk işim iki elimle onları güvenlik altına olmak olacak." Bu noktada endişeli suskunluğun yerini gülüşmeler aldı. Taze sigara dumanı, gırgır ve mırıltılarla dalgalandı sohbet.

"İşin esasına gel İhtiyar," dedi Azeroğlu.

"Acele etme geleceğim," dedikten sonra, burnunu karıştırmaya ve yeniden konuşmaya koyuldu. "Elbisesiz gidiyoruz. Saray'ın girişinde bize gayet kibarane bir edayla elbise giydirecekler. Derim ki, bizden önce saray'a giden mahkumların tümü eğer elbise giymişse, biz de giyelim, onlardan ayrı düşmeyelim. Yok eğer, mahpusların bir kısmı giymemişse, giymeyelim, onlara katılalım."

"Peki girişte bunu nasıl anlayacağız İhtiyar?" diye sordu Civo.

"Anlarız anlarız, yanılsak bile içeri gittiğimizde anlar, o zaman koruz tavrımızı. Gelelim diğer sorunlara. Sivil ve askeri görevliler eğer bizlere Kemalist eğitim vermeye ve haftanın belirli

günleri, bizleri spor yapacağız diye fingirdetmeye kalkışırlarsa, bu tutuma da karşı çıkmalıyız. Tayin edeceğimiz zemin üzerinde sağlam durmalı, sakalı ta başından kaptırmamalıyız onlara."

"Evet arkadaşlar, görüşü hazır olanlar konuşsun!"

"Yeni bir islah etme programıyla tanışacağımız kesindir", diye söze girdi Kenan. "İrademizi ve inancımızı mihenk taşına vuracakları kesindir. Onları ancak ödünsüz, özverili ve kararlı bir karşı koyuşla geriletebiliriz."

"Çok katı ve kabadayıca yaklaşıyorsun meselelere. Mantığında esneklik olmayan direnişlerin sonu musalla taşıdır."

"Bi dakka sözümü kesme İhtiyar. Önyargıyla hareket etme, tersini mi söylüyoruz yani"

İhtiyar büvelek kovalar gibi başını salladı.

"Neyse yavu.. konuş! Ama kendi saf ve halis niyetlerini hayatın çıplak, acı gerçeklerine dayatmadan konuş."

Kenan ensesini kaşıyarak:

"Çetin şartların direnişleri çetin olur. Sen biraz ezbere konuşuyorsun."

İhtiyar sinirli ve sıkkın:

"Amaaaan fikrini söyle, boşver, bana öğretme!"

"O zaman lafa korsanca girme, sabırla dinle."

Azeroğlu araya girdi yumuşakça:

"Neyse arkadaşlar, kısır tartışmalara girmeyelim. Kenan sen devam et, bitir sözünü."

"Tamam yahu gerek yok, düşüncemin özünü söyledim."

"Evet Ufaklık, senin görüşün nedir?"

Ufaklık, Azeroğlu'na baktı. Faka basmaz, cin bir edayla gülümsedi.

"Kader bize gittiğimiz yeri düzeltmek görevini verdiğine göre, yeni viranhanemizi yaşanılır hale getirmek zorundayız. Yeşilliğimizi korumak, köklerimizi derinlere dallandırmak zorundayız. Ben şahsen her zaman gülmekten yanayım. Korka korka yaşamaktansa, osura osura ölmekten yanayım."

Yayvan, gevşek ve lezzetli gülüşmeler oldu. "Zorumuzdan gülüyoruz" diye düşündü Azeroğlu. Fosur fosur sigara içen Bilal'e bakıp, göz kırptı.

"Evet, bir de seni dinleyelim, sen ne diyorsun?"

Bilal, sigarasından derin bir nefes çekti. Tesbihini şakırdattı. Yutkundu.

"Ufaklığa katılıyorum" dedi. "Omuzlarımızın arasında kelleyi dimdik, özgür ve mağrur tutmak kadar güzel birşey yoktur. Dayanılmaz baskılara, acılara rağmen, dimdik duran kellenin kıvancı ve huzuru şahanedir. Ne diyeyim başka?"

"Şairlerin arasında kaldık" diye düşündü Azeroğlu. İhtiyar'ın burnundaki kazı faaliyetine yöneltti dikkatini. "Tesbih kullansa, burnuna musallat olmaz" diye iç geçirdi. Ayaklarına baktı Hasan'ın.

"Hasan, senin bir diyeceğin var mı?"

"Yok arkadaşlara katılıyorum," dedi. Yoksul bir taşçı rehavetiyle arkaya yaslandı.

"Senin var mı Kazım torbanda bir şeyler?"

"Yok, benim de yok.. Arkadaşlara katılıyorum. Nasıl sallıyor yau, içimiz dışımıza çıktı."

Dalgın, işkilli ve çatık bir suratla düşünen Hıdır'a baktı Azeroğlu.

"Senin bir diyeceğin var mı?" dedi.

"Diyeceğim pek birşey yok. Buradaki soyut konuşmalardan ziyade gideceğimiz yerdeki gerçekleri esas almalıyız. Temkinli, sabırlı ve akıllı olmak zorundayız. Şöyle yapalım, böyle yapalım, oraya gittikten sonra konuşsak daha iyi olacak. Neyi kaldırabiliriz, neyi kaldıramayız, bu orada daha iyi anlaşılacak. Bakalım, yeni şartları kavrayalım bir. Budur diyeceklerim."

Sıranın kendisine geldiğini anlayan Azeroğlu, "geviş sırası bende," diye mırıldandı. "Her zaman yaptığım gibi başkalarının söylediklerini tekrarlamasam iyi olacak" endişesiyle söze girdi.

"Gideceğimiz yerde, 9-10 yıllık mapushane kurtları olduğumuz gerçeğini dosyalarımızdan ve hakkımızdaki raporlardan öğreneceklerdir. Dikkatlerini ve hınçlarını mıknatıs gibi çekeceğimiz kaçınılmazdır. Bizleri toplu halde bir koğuşa mı yerleştirirler, yoksa dağıtırlar mı iyice bilemiyorum. Cezaevi yeni açıldığı için, bugünkü şartlarda, kurulmuş demir bir disiplinle karşılaşacağımızı sanıyorum. Bu demir disiplini bir anda parça-

lamayı sanırım içimizde hiç kimse hayal etmiyordur. Orayı yaşanılır hale getirmek ancak belirli bir süreç içinde, kitlesel bir gayretle mümkün olacaktır. Girişte durumu öğrenmeye çalışmalı, dik durmalı, yüzlerimizdeki kararlılık kıvılcımını hasmın etinde hissettirmeliyiz. Asıl büyük serüvenimiz, koğuşlarda başlayacaktır. İhtiyarın elbise ve diğer sorunlar konusundaki görüşlerine de aynen katılıyorum. Yanılmıyorsam hepimiz aynı davranış hattını savunuyoruz. "

Tam bu sırada İhtiyar, oturduğu yerden hafif doğrularak pencereden dışarı baktı:

"Burası nere yau, şu gece hayatının güzelliğine, ampullerin cümbüşüne bak! Ete bak eteee! Öff be koyunları asmışlar camekana! Dokuz yıldır et hasreti çekiyoruz. Gelsin kapuska, gitsin nohut, gelsin kara mercimek, gitsin bulgur. Çok kalleş bir zamanda geldik dünyaya be!"

Gevrek gevrek güldü Ufaklık. Şempanze sevinciyle ayağa fırladı.

"İhtiyar dur biraz da ben keseyim dışarıyı" diyerek pencereye yaklaştı. "Halkımıza bak halkımıza, kendi dalgasında, rüyasında, küçük dünyasında sürünüp gidiyor. Tövbe, hiç bizi düşündükleri yok. Slogan atsak düğün alayı sanacaklar. Ulan arkadaş buranın karıları amma da şişman, ne yiyorlar böyle?"

İhtiyar, gülümseyerek, başını iki yana salladı. Yazdığı kitapları yakan, kaçık bir filozof havasındaydı.

"Ne yiyecekler, patlıcan patates, hıyar domates."

Ufaklık, çingene yumağı kadar küçülmüştü. Minnacık demir pencereden, talan edercesine seyrediyordu dışarıyı.

"Şu ahşap evlere bak, ne kadar güzel, zarif ve çekici. Bak bak, ailecek balkon sofrası kurmuşlar. Çocuk sesi, et, yemiş ve kadın kokusu!"

İhtiyar, burnundan çıkardığını, oturağın altına iliştirdi.

"Bunlar bizi aç bırakmaktan zevk alıyorlar galiba. Kaç saattir yoldayız. Niçin durdurmuyorlar birşeyler alalım? Altımıza işiyeceğiz nerdeyse. Şu bilezik de oturdu be! Biraz gevşetseler geberirler sanki, alçak herifler!"

Ring kasabayı çıkarak derin, rutubetli, karanlık ormanlara

daldı. Demir kutudaki bilezikli sohbet sürüp gitti. Yeni ayrıldıkları cezaevindeki serüvenlerine dair kahkahalı, alaylı anılara girdiler. "Vay be!" dediler, "Of!" çektiler, ense kaşıdılar, burun karıştırdılar ve sunturlu, ilginç, güzel, rezil küfürler savurdular. Saatlerine baktılar sık sık, "acaba yaklaşıyor muyuz" diye dışarıyı kolladılar daracık pencereden.

*

Ring, cezaevinin önünde durduğunda içerdeki konuşmalar yoğunlaştı. Hepsi pencereden sırayla seyretti Özel Tip Cezaevini. Bir yanını dağa gömmüş, modern bir kale görünümündeydi.

"Vay anasını, Nemrut ocağına düştük. Şu tepedeki surların heybetine bakın. Mavilimler tüm köşe başlarını tutmuşlar. Giriş kapısının önü kaynıyor" dedi Kenan.

Civo yutkundu. Tesbihini cebine koydu. Heyecanını bastırdı. Pencereye dayadı kulağını.

"Susun susun; bizi getiren yüzbaşı konuşuyor, dinleyelim."

Tümü kulak kesildi. Tabut sessizliği çöktü ringe. Civo, fısıltıyla:

"Ah hinoğluhin!" dedi. "'Size komünistlerin ağa-babalarını getirdim,' diyor"

Tam bu sırada ringin kapısı açıldı. Dolgun, yapılı bir başçavuş emredici, sert bir tonla gürledi.

"Eşyalarınızı alın, sırayla dışarı çıkın!"

Çıkanlar, eşyalarını bir yere bırakarak, tek sıra halinde, mavi bereliler ve gardiyan topluluğunun arasından geçerek "Hoşgeldin Bahçesi"ne girdiler. Ampullerin aydınlattığı bahçe, taze çimento ve demir kokuyordu. Az sonra elleri arkasında çalımla yürüyen bir onbaşı geldi. Baştan sırayla soru sormaya başladı:

"Ne kadardır senin cezan?"

"Müebbet!"

"Kaç yıldır yatıyorsun?"

"On yıl"

"Sen?"

"Müebbet!"

"Kaç yıldır yatıyorsun?"

"9 yıl!", "Sen?"

"Müebbet, 8 yıldır yatıyorum!"

Onbaşı sorularını sürdürdü. En son kişinin cevabından sonra kepini işaret parmağıyla hafif geri itti, yüzündeki sürpriz ve hayret ifadesiyle:

"Ayağınızı denk alın" dedi. "Burası Genelkurmay'a bağlı, özel tipte bir cezaevidir. Hiçbir yere benzemez. Yeminiz fazla gelirse, oynamaya başlarsanız, kemiklerinizi kırar atarız hücrelere. Kör kuyuya düşmüş gibi çürürsünüz oralarda. Hesabınızı ona göre yapın."

Bu sırada gardiyanlardan biri, bahçe kapısından, "yeni gelenlerden bir kişi gelsin!" diye bağırdı. Sıranın başında duran Azeroğlu gitti. Komandolar ve gardiyanlar konuğu bir köşeye çektiler. Potin darbeleriyle bacaklarını yumuşattılar biraz.

"Don hariç tüm elbiselerini çıkar!" diye buyurdu onbaşı. Dedektörlü aramadan sonra, bir takım tek tip elbise uzattı. "Al şunu giy" dedi.

Azeroğlu gülümseyerek, gayet yumuşak bir tarzda:

"Bundan önce cezaevi müdürüyle konuşmak istiyorum."

"Ne konuşacaksın ulan?"

"Dürtme be kardeşim, ben sizleri insan olarak görüyor ve insani muamele bekliyorum. Müdürle ne konuşacağımı dinleyince öğrenirsiniz."

Mavi berelilerden birisi, güçlü bir yumruk indirdi karnına. Bir diğeri, yakasına yapıştı.

"Ötme len! İnek! Giy şunu!" diyerek, Azeroğlu'nu duvara çarptı. Karşı masada, mahkumları getiren yüzbaşı ile sohbete dalan başçavuş, gümbürtünün geldiği yere baktı.

"Ne var oğlum, n'oluyor orada!" diye çıkıştı.

"Komutanım elbiseleri giymiyor. Müdürle konuşacağım diyor"

"Ne konuşacakmış müdürle? Söyle bakalım, bu cezaevinin sorumlusu benim bu gece. Ne diyorsun? Derdin nedir? Niyetin nedir? Planın nedir?"

Azeroğlu yutkundu. Hakim olmaya çalıştı titreyen dizlerine. Bakışlarından ürktü Başçavuşun.

"Sivil elbiselerim verilmiyor, şu tek tip elbiseleri giymem için zorlanıyorum. On yıllık cezaevi yaşantımda böylesi bir uygulamayla karşılaşmadım. Durumu anlamak istiyorum. Bundan sonraki yaşantımız, askeri disiplin altına mı alınmak isteniyor yoksa? Burada yıllarca yaşayacağımıza göre, bunu sormak herhalde hakkımızdır."

Başçavuş aniden bağırdı. İşaret parmağını, Azeroğlu'nun alnına doğru uzatarak:

"Ukalalık etme, önce kendi adına konuş! Ceğizli cağızlı konuşma! Toplu hareket güdüsüyle gak-guk edersen, kırarım kafanı! Hak kelimesini de ağzına alma! Burada hak ve haksızlık yoktur! Gelen her mahkum, bu elbiseyi giymiştir, sen de giyeceksin. Şimdi anladın mı? Anlamadıysan, askerler sana, anladığın dilden anlatırlar!"

Azeroğlu dizlerinin titreyişine egemen oldu. Tahta coplara, potinlere, yumruklara, bakışlara baktı.

"Evet anladım. Aldım cevabımı, şimdi giyebilirim" diyerek tek tip elbiseyi giydi. Düğmesi kopuk pantolonu bir eliyle tutarak iki gardiyanın arasında koğuşa götürüldü. Gardiyanlardan biri, galiz bir küfür savurdu, kilidi açtıktan sonra iterek içeri soktu. Azer, koğuşun ortasında dikelerek boş ranzaları seyretti, tuvalete gitti, su içti kana kana, sonra bir köşeye geçip oturdu. Az sonra Hıdır'ı ittiler içeri, tukaka.

"Bir şey yaptılar mı?" dedi Azeroğlu.

Hıdır, gariban, titrek bir sesle homurdandı. Dönüp şangırtıyla kapanan demir kapıya baktı.

"Ense köküme kötü vurdular. Gelirken de sırtıma indirdiler üç-beş yumruk, çelme taktılar. Melanet mengenesine düştük, çekeceğimiz var. Her köşede bir cellat, bir tepe göz."

Kilit şakırtısıyla birlikte bu sefer de Ufaklık girdi içeri. Tek tip lacilerin içinde kaybolmuş gibiydi. Koğuşu şaşkın şaşkın seyrediverdi. İşin dalgasındaydı.

"Ne o Ufaklık, bir şey yaptılar mı?"

Ufaklık hafiften gülümsedi. Güzel güzel dercesine, dizilmiş ranzalara, ampullere baktı.

"Kafama ve kıçıma vurdular. Kafama vurabilirler ya, kıçımın

ne suçu var. Gövdemin en mazlum, en cahil kesimidir. Sizi uzun boylu, kırık burunlu gardiyan mı getirdi? Ulan arkadaş ne iblis herifmiş O. İki adımda bir kundurasının sivri ucuyla futbol topuna vurur gibi... Soytarı herif. Ama bunları başçavuş kışkırttı. Anlaşılan bunların dili çok uzun, gelen konuşuyor diye işaret çaktı."

Demirkapının açılmasıyla birlikte İhtiyar'ı ittiler içeri. Safran sarısına dönmüştü benzi. Zararsız bir küfür savurdu ve alelacele tuvalete attı kendisini. Derin soluma ve ıkınmalarla birlikte başladı konuşmaya.

"İnsanoğlu, vay insan oğlu, dünyanın en akıllı ve en adi hayvanı... Yükselmenin ve alçalmanın, yüceliğin ve alçaklığın kahramanı. İki bin yıl sonra halimizi öğrenince hayret edecek, tükürecek bu duvarların suratına, belki de küfredecek... Öf bee, bu basur da beni mahvedecek... Her alanda, her fırsatta saldırıyorlar varlığımıza. Mide ağrılarıyla, testis sancıları, romatizmalar ve migrenlerle saldırıyorlar. Mavi, sarı, kırmızı, pembe her renkten ilaçlarla saldırıyorlar. Etimize, gözümüze, beynimize, para kesemize, her yerimize... Ama aldırmıyorum. Çünkü yeryüzünün kıymetli, tehlikeli, lanetli varlıklarıyız. Hayatın en güzel yeşili, diyalektik yeşiliyiz, yürüyen tarihin diliyiz."

Ufaklık, alt ranzaya uzanmış, ipek yumuşaklığı ile gülüyordu İhtiyar'a.

"İhtiyar yine çenen coştu, kudurdu bilgeliğin! N'oldu yumruk mu yedin yoksa?"

"İki sözümü üç kelle yumruğuyla cevapladılar. Acizliğin güçlü cevabıdır yumruk. Yolda gelirken de çelme taktılar, popoma vurdular bir-iki kere."

Ufaklık gevrek, pırıltılı ve şirin şirin sürdürdü gülüşünü.

"Kelle ve popo. Her ikisinde de bizi hayvanlar aleminden ayıran iki tarihi olay ceryan etmiştir. Birisinde düşünce denilen cevher ışımıştır, diğerinde ise kuyruk denilen hayvanlık alameti erimiştir. İşte bundandır onların her ikisine de düşmanlığı."

Bu sırada Bilal girdi içeri. Tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra bir sigara yaktı. Ufaklığa bakarak gülümsedi. Ufaklık kalktı. Bilal'in yöresinde döndü. Tekme izi aradı poposunda. "Nerene vurdular!" diyerek, başını okşadı Bilal'in.

"Başçavuşun orada bir şey yapmadılar. Gelirken çelmelediler. İlginç küfürler savurdular, başıma ve arkama vurdular."

Herkes güldü. Ufaklık, "aynı numaralar hep" diyerek bir sigara yaktı. Kendi aralarında sohbeti sürdürürken, diğerleri de teker teker koğuşa verildi. En son Kazım geldi. Kazım'ın gelmesiyle Ufaklık ayağa kalktı. "Hah, çok iyi, hergele takımı tamam oldu," dedi. Bunun üzerine tümü, bir köşeye çekilerek, hem ilk izlenimlerinin, hem de duvardaki cam panoda yer alan iç yönetmelikten öğrendikleri bilgilerin ışığında, kısa bir durum değerlendirmesi yapmak istediler ama, tam bu sırada kapı açıldı. İçeri komandolarla gardiyanlar yığın halinde girdiler. Koğuşun ortasında dikilen onbaşı sert bir emirle:

"Kalkın ulan ayağa, şöyle sıraya girip esas duruşa geçin! Sallanmayın ulan sallanmayın! Asalak, sünepe tayfası!" diye bağırdı.

Yavaş yavaş ayağa kalkıp sıraya girdiler. Elleri arkalarında, sallapati bir duruşla, önlerindeki komando ve gardiyan kitlesini seyretmeye başladılar. Azeroğlu, bir eliyle düğmesi kopuk pantolonunu tutuyor, diğeriyle de çenesini kaşıyordu. Bu durumu gören onbaşı yeniden bağırdı:

"Elini göbeğinden indir, esas duruşa geç ulan tipsiz!"

"Verdiğiniz pantolonun düğmesi yoktur, elimi çekersem topuğuma düşer. İğne ve düğme istiyorum. Ya da bir kendir. Kendir mutlaka bulunur sizde."

"Sana esas duruşa geç diyorum ulan, manyak!" diyerek iyice yaklaştı.

"İnatlaşmayı bırakın onbaşı. Bizi tahrik etmekten vazgeçin!"

Onbaşı Azeroğlu'nun hayasına potin burnuyla, aniden, güçlü bir tekme vurdu. Hayasını tutarak, iki büklüm ranza demirine çarptı. Aynı anda da konuşmalar başladı.

"Zorbalığa boyun eğeceğimizi sanmayın!"

"Bırakın bu tehditleri, bu küfürleri, korkup sineceğimizi mi sanıyorsunuz?"

"Bunca yıldır kırılmayan inanç ve irade gücünü siz mi kıracaksınız?"

"Geri çekilin, hiç bir güç bizim onurumuzu, yaşama arzumuzu ve insanlığımızı teslim alamaz!"

Mavi bereliler, gardiyanlar aynı anda tekme, sille tokat girişti-ler.

"Susun ulan konuşmayın!" diye bağırıyorlardı. Ama çeneler bir kez harekete geçmişti. Psikolojik savaş ve inatlaşma başlamıştı. "Daha çok dayak demektir suskunluk" ilkesiydi konuşan.

"Siz kendi kardeşlerinizi dövüyorsunuz. Analarınız bu durumu görse eminim ki sizleri kınar. Bu mudur vatani görev, diye sizlere sorar. Özgürlüğünden yoksun, eli-kolu bağlı insanları dövmenin ne demek olduğunu sizlere sorar!"

"Siz de burdasınız biz de, bize uygulanacak hayvani muamelenin, insanlığımızı teslim alıp almayacağını göreceksiniz! Durun acele etmeyin, kendi insani değerlerinizi, boyun eğmeyen alnımızın aydınlığında sizler de seyredeceksiniz!"

"Kes ulan konuşma!"

"Sille tokatla dilimizi dizginleyemezsiniz!"

"Dizginleriz ulan, kafanızı da ezeriz, konuşma! Bak bak hala konuşuyorlar, kesin ulan! Sığır sürüsü!"

"Bu baskılar, inançlı insanları yıldıramaz, aksine biler!"

"Bilensen ne bok yiyeceksin ulan, kes konuşma!"

Bu sırada Kâzım başladı konuşmaya:

"Arkadaşlarını al götür onbaşı, sizlerle sürtüşmek istemiyoruz!"

"Sürtüşemezsiniz zaten ulan?"

"Öyle deme, bak şu anda sürtüşüyoruz! Bizlere yanlış gözle bakıyorsunuz! Buraya kendi çıkarlarımız için düşmedik. Çalışan, sömürülen, gadre uğrayan insanların hakkı için, çocuklarımızın geleceği için, buraya düştük!"

"Konuşma ulan! Çocuğunun geleceğini düşünen buraya düşmez!"

Mavi bereliler dayağı bırakmış, dinliyorlardı tartışmayı.

"Bir avuç haraminin, milyarder grubunun çıkarlarına karşı çıktığımız için, çalışan halkın kurtuluşunu..."

"Kes ulan, sen mi kurtaracaksın halkı, sen kendini kurtar, halk kendi işini kendi bilir.."

"Evet, halk kendi işini kendi bilir, halk toprak gibidir. Hele bir sarsmaya görsün, en yüce tapınakları, tahtları, mihrapları yerle bir eder..."

"Kes ulan, tartışma! Mihrapsız herif!"

Gülümseyerek, iki yana salladı, başını İhtiyar.

"Tartışmak istemiyorsanız çekin gidin, yok eğer tartışmak istiyorsanız, insanca, efendice tartışalım!"

"Kes ulan! Tartıştın yenildin! Size son kere söylüyorum, eğer çenenizi tutmazsanız rahat durmazsanız!.."

"Bizim birtek isteğimiz vardır. Şu cezaevinde onurumuzla, insanca yaşamak."

"Şuna bak hala konuşuyor, kes ulan!"

Azeroğlu, asker kalabalığının koğuştan çıkmak istediğini sezdi. Yumuşak, uzlaşıcı bir edayla, "Tamam arkadaşlar" dedi. "Bizlere sataşmadıkları müddetçe tartışmayalım, bekleyelim çıkıp gitmelerini."

"Kes ulan!" diye bağırdı onbaşı. "Sizin isteğinizle mi gideceğiz?"

Bu sırada, tecrübeli komando ve gardiyanlardan iki üç kişi, "Gidelim artık yeter" diyerek kalabalığın yavaş yavaş koğuştan çıkmasını başlattılar.

Gece uyur uyanık sıkıntılı bir uykuya daldılar. Terlediler, horladılar, kaşındılar, diş gıcırdattılar, "of anam anam" ya da "uy uy uyyy" diye mırıldandılar. Sayıklayanlar, iki üç kere tuvalete gidenler oldu. Kalkıp sigara tellendirenler, ter silenler, ayak parmaklarını uzunlamasına seyredenler oldu. Kimisi anasını düşündü, kimisi sevgilisinin dediklerine güldü. Kimisi cevizli kadayıf düşü gördü, kimisi firar etti. Ve böylece gece eriyip gitti. Yeni bir dönemin ilk gecesi, bugünün yarına bakan meraklı, kara gözü..

*

Önce parmaklıklara vurdu sabahın soluğu. Üveymeye başladı güvercinler. Sonra gün ışıdı. Beton çatlaklarındaki böcekler, karıncalar uyanıverdi. Ve uzaktaki tarlalardan kadın sesleri, kesik kesik yükselip sönen maniler, böğürtüler, anırmalar gelmeye başladı koğuşlara. Zevkinin zirvesindeydi sabah uykusu.

Kapı mazgalının ani ve şakırtılı açılmasıyla birlikte gardiyan bağırdı:

"Kalkın sayım geliyor kalkın. Geçin şöyle dizilin bakalım!"

Kalktılar, güle-konuşa giyinip yıkandılar ve ranzalarının önünde tek sıra halinde dizildiler. Az sonra kapı açıldı, başta başçavuş olmak üzere içeri komando ve gardiyan kalabalığı doldu.

"Baştan saymaya başla" dedi Başefendi. Sayımı aldıktan sonra sessiz bir şekilde gittiler. Onların gitmesiyle birlikte İhtiyar:

"Evet ağalar, şu yeni, şu kutsal sarayımızın ilk kahvaltısını yapalım. Gözlerimize ışık insin, kanımıza ateş. Şöyle bir ışıl ışıl çay ısmarlayalım, dertlerin panzehiri ustura bakışlı çay. Sonra oturalım, sohbet kuralım hayata ve sevdaya dair.."

Ufaklık girdi araya:

"Ve küfredelim güzelliklerin ırzına geçenlere, coplara, kelepçelere, demir ökçelere... Gülelim gelişigüzel, korkusuz cömertçe.."

Dört demlik çay ısmarladılar çay ocağından. Kantinden peynir ve bisküvi getirttiler. Kahvaltıdan sonra, koğuşun ortasında, üçer kişilik sıralar halinde, arka arkaya, voltaya durdular. Sohbetin tam tadında iken, başgardiyan geldi, tümünü tek sıra halinde, eşyalarını vermek için "Hoşgeldin Bahçesine" götürdü. Burada astsubaylardan birisi, gücünü ve itibarını yitirmiş klasik bir nutuk çekti. Kafilenin akşamki yaramazlıklarına parmak bastı; tahta coptan, kemik kırmalardan sözetti biraz. Şallak mallak süzdü kalabalığı. Sağ eliyle kabzasını sıvazladı tabancanın.

"Dört duvar arkasında dingirdemeyin, adam olun adam! Adam olun, yoksa oyarım allahıma!"

Cevap vermek, yeni bir sürtüşmeye girmek gereğini duymadılar. Az sonra da birlikte getirdikleri eşyaları verilmeye başlandı. Kitaplar, ilaçlar ve yün çoraplar alıkonuldu. Yazılar, şiirler, adresler ve cezaevi hatırası bazı fotoğraflar ayrılıp bir başka yerde yakıldı. Bu arada İhtiyarın alt dudağı bir yumrukla patlatıldı, gözlüğü karşı duvara çarpıp yere düştü. Hepsi tek tek kucaklarındaki eşyalarla birlikte, berbere götürüldü. Sıfır numaraya vuruldu kelleleri. Yeniden koridorlarda çelmeler takıldı, aşağılayıcı sözler edildi, enselere, dıbız tepelere şaplaklar indirildi.

Tümü yeni, daracık bir koğuşa kilitlendi. Güle konuşa ranzalara yerleştiler. Eşyalarını dolaplara koydular, tuvalete, sifona, duvara, pisuvara baktılar. Aynada seyrettiler kendilerini, avuçlarıyla başlarını sıvazlayarak garip garip güldüler. Demir kapılarda dikiz delikleri olup olmadığını yokladılar, koridordan ve duvardan gelen sesleri dinlediler. Alıcı verici görevini gören tavandaki tehlikeli kutuya dikkat çektiler. Pencereleri karşı koğuşun bahçesine bakıyordu. Bahçeden sesler geldiğini duyunca, üçüncü kat ranzaya çıktı Ufaklık.

"Bana bakın, burada mahkum var" dedi. "Mazgala dikkat edin ben bunlarla konuşacağım." Voltadaki mahkumları biraz seyrettikten sonra, "Aaa.. bakın bakın bizim Muhtar'la Topçu da burada, şu işe bakın Çilçil'i de getirmişler."

Bunun üzerine, üç-beş kişi daha çıktı üst ranzaya. Bahçedekiler de içerdekileri tanıdılar. Her iki taraf da, şirin bir coşkunluk içinde kuleden bahçeyi gözetleyen jandarmaya sezdirmeden başladılar konuşmaya.

"Yeni mi geldiniz Muhtar?" dedi Ufaklık.

"Yok, onbeş gün oluyor."

"Oooo epey oluyor. Bu viranhane hakkında bilgi ver bize."

Muhtar jandarma kulesine baktı. Avurdunu kaşıdı, düşündükten sonra yere tükürdü. Tükrüğüne baktı. Tüm insanlığın tembelliğini ödünç almış gibi bir hali vardı.

"İlginç bir yerdeyiz" dedi, "yeşilliklerin bağrında bir utanç lekesi gibiyiz. Devrimcilerle faşistleri denkleştirerek bir koğuşa koyuyorlar. Bak şu köşede oturanlar havhavlar. Dokuz biz, dokuz onlar. İlişkiler bir hayli gergin. Her an bir şamata patlayabilir. Geldiğimizde şu gördüğün çulları giymedik. Askerleştirmeyin bizleri dedik, dinletemedik. Tabi giymeyince bize adamakıllı bir kötek çektiler. Don atlet hariç, üzerimizdeki tüm giysileri soydular. Attılar hücrelere. Titredik, öksürdük. Hiç tınmadılar. Baktık olacak gibi değil bir hafta açlık grevine gittik. Bırakanlar oldu, dokuza indik. Bir haftanın sonunda biz de bıraktık. Getirip bu koşuğa koydular. Karavana yiyip volta atıyoruz şimdi. Siz ne alemdesiniz, kaç kişisiniz?"

"İyiyiz. On kişiyiz. Yeni geldik. Koğuşlar doldu mu acaba?"

"Yok dolmadı daha. Getiriyorlar sağdan soldan, kısa zamanda doldururlar. Bu cezaevinin çok korkutucu bir görünümü ve havası var değil mi?"

"Evet öyle. Gökkubbenin lanetine uğramış gibi, çukurdaymış gibi... Koruması çok güçlü."

Kapı mazgalının açılmasıyla birlikte konuşmayı kestiler.

"Toplanın psikoloğa ve sosyoloğa gideceksiniz" dedi gardiyan. Kafile toplu halde koridordan geçti. Psikologla, sosyologun bulunduğu oda yönündeki bir odaya sokuldu. "Bir kişi gelsin" dendiğinde, Azer kalkıp gitti. Sosyologla psikolog gayet kibar bir tarzda hoşgeldin deyip, yer gösterdiler. Ferah bir yüzle halini hatırını sordular Azer'in. "Nasıl beğendin mi burasını?" diye gülümsedi psikolog. Azer de gülümsedi acı acı. "Beğendim" dedi. "Dayağı tatlı-sert, emirleri sevimli, küfürleri eleştirel, güzel ve ilginç. Parmaklıkları bol ama narin ve insani bir görünümde. Kilitleri çok hoşuma gitti. Nice cezaevleri gezdim de hiçbir yerde böylelerine rastlamadım. Ne o dokuz okkalık çopur Osmanlı kilitlerine benziyor, ne de genç cumhuriyetin takriri sükun artığı kilitlerine. Bunların kız bakışı gibi insana iyimserlik ve yaşam zevki kazandıran büyülü bir havaları var gibime geliyor. İlk uygulamalar da hoşuma gitti. Mesela, yün çoraplar, 'yasak' denilerek verilmedi, sanırım çorabın cildimizdeki yan etkilerini düşünmüş olmalılar. Allerjik, romatizmal ve siyatik gibi..."

Bu noktada, her ikisinin de alınları çatıldı, şakak damarları sıkıntıyla ürperdi. Azeroğlu'nun alaycı havası, fena halde zoruna gitti psikologun.

"Bi dakka, bizi galiba yanlış anladınız. Sizlere, geldiğinizde ne yapılıp ne yapılmadığını bilmiyoruz, izlenimlerinizi öğrenmek bakımından sorduk. Sanki biz yapmışız gibi hicvetmeyin, rica ederim hoş olmuyor."

Azer, oturduğu iskemlede hafif geri kaykıldı.

"Dolaylı ve iğneli bir uslupla konuşarak, rahatsız etmek istemezdim sizleri. Ama kusura bakmayın alay eder gibi soru sordunuz. Hiçbir mahkumun hiçbir cezaevini, hele ki burayı beğenmeyeceğini bildiğiniz kanısındayım."

"Evet haklısınız" dedi psikolog.

"Esas konuya gelelim" diye söze girdi sosyolog. Başladı patavatsız bir tarzda Azer'in kimliğini, mesleğini, zevklerini, yeteneklerini tespit etmeye. Tespit bittikten sonra psikolog:

"Askerlerin uygulamalarına biz karışamayız. Ama gardiyanların gereksiz şiddete başvurmamasını sağlamaya çalışırız" dedi.

Gitmek için ayağa kalktı Azer:

"Eğer bilime, insani değerlere ve kendinize saygınız varsa, bu cezaevinde yankılanacak çığlıklara, ısrarlı, haklı isteklere duyarsız kalmazsınız. Sizlerden bunu bekleyeceğiz. Cezalarımız ağırdır, burada huzur içinde, onurumuzla yaşamak istiyoruz" dedi, çıkarken.

"Siz uygulamalara karşı çıkmazsanız bir şey olmaz. Hadi iyi günler..." diyerek sohbeti noktaladı sosyolog.

Azer'den sonra Civo girdi. Onu on dakikalık aralarla diğerleri izledi. En son Ufaklık gidip geldi. Bıyıklarını sıvazlayarak:

"Kamçı ve baklava-börek politikası" dedi. "Bunlar kıymalı cinsinden baklava-börek yutturuyorlar bize, diğerleri ise kamçının diliyle konuşuyorlar" dedi.

Kurduğu hayalleri noktalayan İhtiyar, burnunu karıştırmaya koyuldu.

"Kuşkusuz bunlar da ıslah etmek programının başka bir alandaki uygulayıcılarıdır. Bunu unutmayalım, ama bunlarla kemik kıranları da aynı kaba koymayalım."

Daha sonra doktora götürüldüler. Doktorun, yün çorapların verilmesi konusunda çaba göstermesini istediler. Öğle karavanasından sonra ranzaların önünde voltaya koyuldular. İhtiyar, voltada genel olarak cezaevlerinin gereksizliğinden sözetti. Güneşin altında insanoğlunun bu tip karanlık inler kurmasına küfretti. Sonra iktidarı ele geçirdi ve telörgüleri kaldırarak burala-rı atelyeler haline getirdi. Çok güzel yetenekler kazandırdı çalışınlara. Hatta her bahçeye bir havuz yaptırdı, ağaçlar dikti, jandarma kulelerini kaldırdı. Sömürücülerin bile eğitilmesi gerektiğini, işe namluyu sokarak onları temizlemenin akıllıca bir yol olmadığını anlattı. Ufaklık, bu noktada İhtiyara karşı çıktı. Kendisine çok acı çektirildiğini, bazılarının duvar dibinde sala-

vat getirmesi gerektiğini savundu. Tabi bu noktada Ufaklık'la İhtiyar arasındaki tartışma alevlendi. Gülüşmeler çoğaldı, sorular soruldu, İhtiyar biraz sıkıştırılınca, fazla olmamak şartıyla, o da kitlelerin ısrarlı isteği karşısında, birkaç kişinin nişangahlara teslim edilebileceğini kabul etti. Daha sonra İhtiyar, yoğurt konusunda konuştu. Manda yoğurdunu göklere çıkardı. İnek yoğurdunu beğendiğini, koyun yoğurduna bayıldığını vurguladı. Kısrak sütü içmediğini, ama yoğurdunun güzel olabileceğini savundu. Ufaklığın iddia ettiği gibi köpek yoğurdunun yağlı ve lezzetli olacağını pek sanmadığını belirtti. Tartışmalar, ikindi güneşinin karşı koğuşun duvarlarını ısıtmaya başladığı ana kadar sürdü.

*

A1 koğuşunun tartışma yorgunluğuyla çay içtiği bir sırada, A2 koğuşunda, sağcılar solculara saldırdı. Daha önce tasarladıkları plan gereğince koğuş kapısını kapatarak yemekhanede pinpon oynayan üç kişiye dokuz kişiyle yüklendiler. Gizliden kırarak hazırladıkları oturak tahtaları ve o anda çıkardıkları pinpon masasının file demirleriyle, her üçünü de, kafalarını kırarak, kan içinde yere serdiler. Yatakhanedekiler arkadaşlarına yardım için kapıyı zorladılar, fakat açamadılar. Bağırmalar, küfürler, acı acı inlemeler cezaevinin üzerinde dalgalandı. Az sonra da sağcıların zafer sloganı, "Kahrolsun komünistler!" gürledi. A1'liler gürültüleri cankulağıyla dinliyorlardı. Ufaklık üzgün ve coşkulu bir sesle:

"Hem suçlu hem güçlü buna derler işte. Karşı bir sloganla cevap verelim bu alçaklara" dedi. Kenan destekledi. Diğerleri karşı çıktı.

İhtiyar, parmağı burnunda:

"İlk günden tüm personelin gözü önünde kışkırtıcı, karıştırıcı, fırsatçı konumuna düşmeyelim. Zaten komünistlerin ağababaları olarak tanıtıldık. Dikkatleri buraya çekmeyelim hemen. Bu saldırganlık hem faşistleri, hem de idareyi güç bir konuma düşürdü."

Tam bu sırada koridordan uğultular geldi. Potin sesleri, tahta cop şıkırtıları, ıslıklar, direktifler, harekete geçen komando bö-

lüğü doğruca A2'ye girdi. Bir bölümü tahta coplarla koğuştaki solculara bindirdi. Bir bölümü olayın olduğu yere girdi. Dokuz sağcıyı koğuştan dışarı çıkardı. Gardiyanlar ise yerde inleyenleri revire taşıdılar. Koğuşta dayak sesleri, inlemeler, bağırtılar iyice yükseldi. Başçavuşun gür sesi bağırtıları bastırıyordu:

"Ulan vatan hainleri, memleketi kimvurdu meydanına çevirdiğiniz yetmedi mi ki, şimdi de burayı karıştırıyorsunuz. Kırın kafalarını namussuzların. Çiğneyin potinlerin altında."

"İlkin onlar saldırdı" diyerek elleriyle kafasını korumaya çalışan Çilçil'in bir vuruşta burnunu kırdılar. Kafası üç yerden kanayan Topçu'yu, döşek döver gibi tahta coplarla yerde bir hayli yumuşattılar. Bir diğerinin kafasını iki yerden kırdıktan sonra yere yıkıp potinlerle çiğnediler. Ve arkalarında, yere serili yaralılar, iniltiler bırakarak koğuşu terkettiler. Kafası ve burnu kırılanları, gardiyanlar revire götürdü. Az sonra da koğuşa sessizlik çöktü; sağır, hüzünlü bir sessizlik..

Üst ranzalara uzanarak sessizliği dinleyen A1'liler, bir zaman daha sürdürdüler suskunluklarını. Civo Müslüm'ün "hareket bitmiştir beyler" demesiyle birlikte yavaş yavaş aşağı inip voltaya başladılar. Ufaklık kulağını tuvalet bölümündeki kapıya dayayarak, revirden gelen derin, acılı sesleri dinleyip, serüvenin başladığını söyledi. Bunun çok hınzırca bir uygulama olduğunu, yıldırmayı ve elaman dedirtmeyi amaçladığını iddia etti. Tartışmalar, iddialar, sorular, öneriler ve küfürlerle birlikte volta betonu da giderek ısındı. Tespihler çekildi, paketler yarılandı, burunlar karıştırıldı, apışaraları terledikçe terledi. Ve dışarıda karanlık, şirret bir cadı gibi iştahla kucaklayıverdi koğuşları. Kulelerdeki projektörlerin nezaretine girdi tek tek pencereler, çatılar. Kuş cıvıltıları söndü. Köpek ürümeleri, ıslıklar, tekmiller ve sıla türküleri hakim oldu geceye. Koğuşlarda karavanalar yenildi, çaylar içildi, açıldı demir mazgallar şakırtıyla, "sayım!" denildi.

*

Mışıl mışıl uyuyorlardı çarşaflarının altında, ormanların yeşil haziran soluğunu soluyarak. Bir dağ bülbülünün nağmesinde, nöbetçi gardiyanın ayak sesinde.. Uyuyorlardı, egemen, işkilli,

emin ve korkak. Diş gıcırdatarak, şirin şirin kaşınarak, horlayarak, sayıklayarak.. Uyuyorlardı, Fırat gibi bulanık, çağıltılı, burgaçlı, köpük köpük ve sessiz...

Gecenin tam ortasında, koridorlardan şapırtılar, küfürler koşuşmalar, komutlar gelince uyanmaya başladılar. İlk doğrulan Civo oldu:

"Yine çınlatıyorlar betonu" dedi.

Ufaklık, kapıya doğru yürüdü, sağ gözünü dikiz deliğine dayayarak gözleme geçti. Hasan, jandarma kulesini ve tepedeki tel örgülü duvarları kesti:

"Şu dolunayın güzelliğine bak. Kulenin ardından ne doyumsuz bir merakla seyrediyor bizi. Anasının kucağında, görüş yerinde, tel kafesin ötesinde, bizleri seyreden altınbaşlı bir bebek gibi.."

Ufaklık sus işareti yaptı, biraz dikizledikten sonra fısıltıyla:

"Yeni gelenler var, bize yaptıkları gibi çelmeli, tokatlı koğuşlarına götürüyorlar" dedi. İhtiyar, çarşafın altında yüzükoyun serilmiş, burnunu karıştırıyor, içten içe mırıldanıyordu:

"Enelhak demekten vaz mı geçeceğiz. Yooooooo!.. Kolay değil öyle.. yağma yok! Kuyruğumuzu dimdik tutarak, onurla yiyeceğiz bir tas karavanayı. İnsanoğlu işte, insanoğlu... aklını canına cellat eden hayvanoğlu!"

Azer, yattığı yerden kıs kıs güldü. İhtiyara dönerek:

"Yaşam işte İhtiyar, yaşam. Acımasız, alımlı, dingin, duru, ödünsüz, serüvenli yaşam. Darvin kurbağasını ağzından doğurtan, karıncanın susuzluğunu kaplumbağanın gözyaşıyla gideren, en güzel çiçekleri bataklıkta bitiren şahane yaşam..."

Tam bu sırada Ufaklık yeniden "sus" işareti yaptı. Doğrularak;

"Vuruşlar, bağırtılar var" dedi. Bir saat sonra, cezaevine yeniden sessizlik çöktü. A1'liler sohbeti keserek, yeniden uykuya daldılar.

Sabah sayımından sonra, dördüncü müdür Duman bey girdi içeri. Tombul yanakları, kocaman göbeğiyle bir baştan bir başa kolaçan etti koğuşu. Çıkarken yanındaki nöbetçi gardiyanlara:

"Bunları bugün çıkarın havaya" dedi. Kapı kapandıktan sonra

Ufaklık:

"Amma da ense var haa, panayır kedisi gibi" diye güldü.

Kazım, işaret parmağını şakağına bastırarak:

"Durun bakalım durun" dedi, "tanıyorum ben bu herifi. Çok az kaldığım eski bir cezaevinin müdürüydü. Mahkumlar, bunun hakkında iyi konuşmuyorlardı. Atak ve sinsi bir cezaevi kurdu diyorlardı."

İhtiyar, yine parmağı burnunda:

"Buraya Ebu Kevser kaynağında yıkanmış melaike verecek değiller ya. Kalleş kursağında tecrübe yemiş, gelişmiş, şişmiş nice ademoğlu var bu memlekette."

"Diğer üç müdür de böyleyse ayvayı yedik demektir. Yandım allah türküsü söyleriz bol bol" dedi Ufaklık.

Bu sırada nöbetçi gardiyan kapıyı açarak:

"Hadin bakalım, havaya çıkın. Öğleden önce ve sonra birbuçuk olmak üzere günde üç saat hava hakkınız var" dedi. Sarışın teni, saf saf bakışı ve kocaman katmerli göbeğiyle aylak bir köylü olduğunu açığa vuruyordu.

Bir yanında revir, bir yanında tecrit binalarının yer aldığı genişçe bir bahçeye çıktılar. Cömert ve ferah bir gülüşle karşıladı onları sabah güneşi. Pürüzsüz, dupduru gökyüzüne baktılar. Çıkardılar ceketlerini. Yüksek merdivenin başında, karşı tepelerdeki ağaçları, otlayan inekleri, eşekleri, çiçekleri seyrettiler. Duvarlara konan kelebeklerin, elvan elvan ışıyan kanatlarını seyrettiler yakından. Ve güneşin öpemediği beton köşelerde yeşillenen yosunu soludular.

"Şu beton bahçeye ulaşmaya çalışıyor tabiat ana. Çifte duvarları, telörgüleri aşarak, inadına yeşertmeye çalışıyor burayı" dedi Azeroğlu.

"O bize ulaşmaya çalışıyor. Biz de yemyeşil kalmanın, filizlenip dal-budak salmanın kavgasını veriyoruz" diye çömeldi Kâzım.

Ufaklık belden yukarı soyundu. Azeroğlu'na göz kırparak:

"Abi sen de soyun" dedi, "teslim edelim tenimizi güneşin şehvetine. Mahpusların iman tahtasına vuranıdır gün ışığının en azizi ve en şifalısı. Soyun hadi soyun."

Bir anda Azer de soyundu. Gözlüğünü çıkardı, gözlerini yumdu, güneşe çevirdi yüzünü:

"Dağlasın alnımı, gözkapaklarımı, kanımı, dudaklarımı şu güneş, şu nükleer patlayışlar mahşeri" dedi. Kollarını kaldırdı sonra, koltukaltlarını sundu güneşe.

"Koltukaltlarını neden traş etmiyorsun?" dedi Ufaklık.

"Ciğerlerimi sıcak tutmak için. Sağında ve solunda bir tutam yün bulunan bir ciğer kolay üşümez"

Olgun bir şeftali gibi gülümsedi Ufaklık:

"Sen o zaman yasak mıntıkaya da dokunmuyorsundur, testislerle huri hasretini sıcak tutmak için."

Azer güldü kıkır kıkır:

"Evet" dedi, "kafan işliyor be Ufaklık. Bunca yıllık mahpusluk hayatımda, kıllarımın sıcacık soluğunu her zaman duydum tenimde. Yıkadım pırıl pırıl, parmaklarıma doladım, burdum bıyık gibi, oynadım onlarla sıkıntılı zamanlarımda. Yatarken en hoşuma giden şey, göğsümün kıllarını bıyık gibi burmak, dağıtmak yeniden burmaktır. Seviyorum kıllarımı, hayvanlığımızın biricik kalıntısı, biricik yadigârıdır belki de."

İhtiyar yaklaştı yavaş yavaş, bıkkın ve şallak bir edayla çömeldi, duvara yasladı sırtını. Kendi kendine birşeyler mırıldandı önce, sonra başladı burnunu karıştırmaya, çıkardı, yuvarladı, fırlattı. Kendisini sessizce seyreden Azer'le Ufaklığa baktı. Ayağa kalktı, soyundu belden yukarı. Sıcacık betonun üzerinde otururak, seyre koyuldu gökyüzünü.

"Hey Kadiri Zülcelal!" dedi, "bereketine, merhametine bak şu gökyüzünün. İnsanoğlu herhalde, art ayaklarının üzerinde dikilince farketmiştir gökyüzünün bu çıldırtıcı enginliğini, ölümün dehşetini, yaşamın güzelliğini."

Bu sırada bir inek böğürtüsü geldi duvarların ötesinden. Azer, ineği görmek için ayağa kalkarak tepeye baktı.

"Orada olsam ve tekmeleyeceğini bilsem bile karnının altına tüner, Romülüs gibi emerim şu ineği" dedi. "Saygıdeğer, alımlı bir hayvandır. Bakışları büyülüdür. Zeus'un karısı Hera'nın gözleri çok güzelmiş. Onun için Homeros onu inek gözlü Hera diye betimlemiş. O güzelim İo bile dünyayı inek kılığına girerek gezmiş."

Ufaklıkla İhtiyar da ayağa kalktılar, üçü birlikte seyre koyuldular ineği. İhtiyar ellerini ensesinde kenetleyerek:

"Yanılıyorsun" dedi, "saygıdeğer ve alımlı bir hayvan varsa o da öküzdür. Tüm hayvanlar aleminin proleteridir öküz. Dünyayı iki boynuzunun arasında taşıyan odur. Pir Sultan'ın öküz hakkında bir deyişi var. Bilmem okudunuz mu, irençberler hoşça tutun öküzü der, güzel bir deyiştir."

Ufaklık:

"İkiniz de yanılıyorsunuz" dedi. "Hayvanlar aleminin en mazlum yaratığı eşektir. Hayvanların has proleteridir o."

İhtiyar:

"Karıştırma, yoksul köylüdür o" dedi.

"Ne yoksul köylüsü, proleterin allahıdır" diye üsteledi Ufaklık. "Alımlı ve mükemmel bir yaratıktır o. Bana göre en işkilsiz, en güzel, en gerçek ve en temiz keyf eşek keyfidir. Yorgunluğunu anırarak tüketir. Anırışı içtendir. Yeryüzündeki tüm haklı acıların görkemli bir bileşimidir onun anırışı. Bir ikaz, bir çağrı gibidir. Ondan daha alçakgönüllü, ciddi, ağırbaşlı, gösterişsiz bir hayvan var mı? Sonra kimseye minnet etmez, vurduğunu da iflah etmez."

İri beyaz dişlerini göstererek Kazım katıldı sohbete. Sonra diğerleri geldi. Şenlendi kahkahalarla bahçe.

*

Cezaevine gelişlerinin ikinci haftasında, öğrendikleri bilgileri gözönünde bulundurarak, bir durum değerlendirmesi yapmak, davranış hattını yeniden saptamak için toplandılar. Yağmur yağıyor, çatı borularından şarıl şarıl su boşalıyordu bahçeye. Şimşeklerle tarazlanan ağır, kurşuni bir hava vardı. Nemi, ete yavaş yavaş, bıçak gibi işleyen bir hava. Kumrular çatı aralarına, duldalara tünemişlerdi.

Azer battaniyeyi bacaklarına sararak oturmuştu. Kalemle başını kaşıyarak:

"Evet, başlayalım arkadaşlar" dedi. "Görüşleri hazır olan varsa söz alsın"

Kısa bir sessizlikten sonra:

"Yoksa ben alayım sözü" diyerek duvara yaslandı. "Kısa zamanda kavradık buranın sırrını. Genelkurmay Başkanlığınca hazırlanmış bir boyun eğdirme programıyla karşı karşıyayız. Cezaevinin insiyatifi tamamen mavi berelilerin elindedir. Buyruğu ve şiddeti ellerinde tutan bunlardır. Gardiyanlar bunlardan ayrı ama bunların emri altındadır. Koğuşlarda ise durum vahimdir. İki düşman güç dört duvar arasında, eşit sayıda, dizdize gözgözedir. Bir taraf kısmen idarenin uzantısı olarak diğerini kontrol altında tutmaktadır. Yani mevcut durumda üç güçün, mavi berelilerin, gardiyan ve faşistlerin kontrolu altındayız. Öyle anlaşılıyor ki, uzun bir dönem bu cehennem bekçisi üç başlı kerberosla didişip duracağız. Sanırım en acil meselemiz de kerberosun içimizdeki başından kurtulmak, yani onu koğuştan çıkarmak olacaktır."

Bu sırada Ufaklık bir korsan dalışla giriverdi söze:

"Kerberos'un bu başı iyi tanıyor kanımızın kokusunu. O hem saldırı hem de bir ispiyon cihazı olarak çalışacaktır" dedi.

"Yakında derslere başlayacaklar" diye sürdürdü sözünü Azer. "Din, beden ve diğer derslerin hocaları gelecek. Islah etme programının gereği olarak, eğitimi ısrarla uygulamaya çalışacaklardır. Onlardan daha ısrarlı bir tarzda, her zaman haklı bir zemin üzerinde kalmaya dikkat ederek, akıllı ve derlitoplu bir yöntemle bu uygulamaya karşı çıkmak durumundayız. Katı bir askeri disiplin dayatılıyor bizlere. Sayım usulü, arama usulü aynı disiplin ruhuyla yapılıyor. Bu uygulamanın en acilinden başlamak üzere tümüne karşı tavır geliştirmek, bunları ortadan kaldırıncaya, burayı yaşanılır hale getirinceye kadar bu tavrı sürdürmek durumundayız. Diyeceklerim şimdilik bu kadardır. Hazır olan arkadaş konuşsun."

Kazım:

"Bizler bu cezaevinin bir sivil cezaevi olması gerektiğini savunmalıyız. Asker insiyatifine karşı çıkmalıyız. Müdürlerin buradaki yetkileri tamamen göstermeliktir. Bir astsubay nazarında bir gardiyan gibidirler. Aslında onlar da bu durumun farkındalar. Birlikte hareket etmelerine aldanmayın. Aralarında çelişki

vardır. Yetkilerini kullanamamanın, askerlerin eli altında bir gardiyan gibi çalışmanın rahatsızlığı içindedirler. Bu bakımdan müdürlerle astsubayları, aynı kaba koymamalıyız. Asker insiyatifinin kalkması, cezaevinin sivilleşmesi yönündeki uğraşımıza içten sempati duyacaklardır. Bununla birlikte, askerlerle gardiyanları da aynı kaba koymamalıyız. Astsubaylar gardiyanlara, erlere davranır gibi davranıyorlar. Bu tutum onları rahatsız ediyor. Onlar, eminim ki cezaevinde kendi insiyatiflerinin kurulmasını, üzerlerindeki baskının kalkmasını istiyorlardır. Bu durumu onlara anlatmalıyız. Gayet iyi davranmalıyız onlara. Zaten ezici çoğunluğu dar gelirli sınıf ve tabakalardan, küçük köylülükten gelmedir. İçlerinde kötü, dayakçı unsurlar vardır, bunları da diğerlerinden ayırmalı, tavrımızı, teşhirimizi, homurtularımızı bu dar gruba yöneltmeliyiz. Diyeceklerim bu kadardır. Azeroğlu'nun söylediklerine de katılıyorum."

Sırtını duvara yaslayan Hasan, gayet sakin, emin ve pekin bir havayla başladı konuşmasına.

"Zaten karşı güçlerin iç çelişkilerini, güçlü ve zayıf yanlarını, kararlı ve kararsız, gönüllü ve gönülsüz oldukları noktaları bilerek hareket etmek zorundayız. Gerek kendi güçlerimizi, gerekse karşı güçleri, tüm yönleriyle tanımak, hareket tarzını bu bilgilere dayanarak saptamak, başarıyı yarıyarıya garantilemek demektir. Bence erlerle assubaylar arasında da bir ayrım yapmalıyız. Erlerle yüzyüze geldiğimizde onları kızdırıcı, kışkırtıcı tavırlardan kaçınmalı, konuşmada daha yumuşak, daha iknacı, daha sabırlı, soğukkanlı, ısrarlı bir yöntem izlemeliyiz. Assubayların her sözüne cevap vermek zorunda değiliz. Onları en zayıf, en hatalı, en haksız anlarında yakalamalı, doğru bir yöntemle eleştirmeli, teşhir etmeliyiz. Ama erler karşısında, onları tahrik etmekten, aşağılamaktan da kaçınmalıyız. Sopa yemek saygınlığımızı ve etkinliğimizi zedelemeyecektir. Yeter ki her zaman haklı bir konumda kalarak çeneyi işletelim. Haksızın sağır sopası, haklı, onurlu ve akıllı bir direnişin gücünü geriletebilir, kırabilir ama onun saygınlığını, ışıklı gururunu da her zaman hisseder kendi nabzında. Assubaylar içinde de iyileri kötülerden ayırt etmeliyiz"

Söylenenleri tekrarlamamanın yolu üzerinde düşündü İhtiyar. Hayallerinden arındı. Plansız, özgür, gayrı ciddi bir havayla girdi söze.

"En kısa zamanda koğuşlarla ilişkiye geçmeliyiz. Kendi içimizde birliği ve kararlılığı sağlamak, arenaya elden geldiğince en geniş kitleyle çıkmak zorundayız. Kitleden kopuk her sivri çıkış paparayı yer. Burayı ancak kitlesel bir mücadeleyle yaşanılır hale getirebiliriz. Karşımıza dayak, tecrit ve hücre ile çıkacaklar. Bunları uygulanamaz hale getirmenin, etkisiz kılmanın yolu da kitlesel mücadeledir. Birlikte tartışmak, birlikte karar almak ve birlikte uygulamak. Ben bunu bilir, bunu söylerim. Dışardan, halktan hiçbir desteğimiz yok, bu bakımdan en geniş kitleyle birlikte hareket etmek zorundayız. Diyeceğim bu kadardır."

Kenan:

"Sanırım koğuşlarda her siyasi hareketten bir temsilcinin yeraldığı konseyler kurulmuştur. Bizim burada konuştuğumuz sorunları onlar da muhakkak ki konuşuyorlardır. Zaten öğreniriz yakında. Benim diyeceğim şudur, bilmem bilir misiniz, tavus nakışı gibi alımlı bir çiçektir poyraz çiçeği. Kaya çatlaklarından fışkırır, güneşin soğuk ışıklarını emer ve kuzey rüzgarlarının hışmında büyür, ki zemheriye dayanan tek çiçek odur. Yanılmıyorsam ikiyüzü aşkın mevcudumuz var, yani ikiyüzü aşkın poyraz çiçeğimiz.."

Ufaklık yayvan yayvan, kibirle gülümsedi:

"Biraz abartıyorsun gibime geliyor" dedi. "Herkesi poyraz çiçeği yaptın. İçimizde osuruk çiçekleri de var. Görünüşü duru ve çarpıcıdır onların, rengini yedi dağdan, huyunu yedi iklimden almış gibidir, ama burnuna yaklaştırdın mı, ruhuna hu çekersin lokman hekimin."

Kenan bozuldu, küçümseyici bir edayla gülümsedi yapmacıktan: "Şimdiden karar vermeyelim, bırakalım bu tip çelişkileri de mihenktaşı açığa çıkarsın"

"Neyse arkadaşlar, gereksiz bir tartışmaya girmeyelim yine" diye araya girdi Azer. "Evet Bilal, sen ne diyorsun?"

"Şimdiye kadar söylenen tüm görüşlere katılıyorum, geniş ve sağlam bir birlik kurmak zorundayız. Kurmak istemezsek, oyun-

bozanlık yapsak bile yarın sopa tepemize indiğinde kurmak zorunda kalacağız. Daha az acı çekmenin, daha az ceza ve sopa yemenin yolu en geniş birlikle hareket etmekten geçer. Marifet, devrimci direnme sanatının tüm inceliklerini gözönünde bulundurmak, bunları zamanında, şartlara ustaca uygulayabilmektir. Hatalar yapacağız, risklere gireceğiz, bunlar kaçınılmazdır. Marifet, hatayı anında saptayabilmek, düzeltmek, ders çıkarabilmektir. Bura dışarıya benzemiyor. Hasmımız bir beton çember çizmiş. Bizi enselemiş, getirip içine koymuş. Gözetimi ve pençesi altına almış, silahsızlandırmış. Şimdi kendi dünya görüşünü ve hayat tarzını dayatıyor. Bu bir savaş ilanıdır. Bize şiddet kullanıyor ama biz kullanamıyoruz. Daha ince, daha dolaylı savunma ve saldırı taktiklerine başvurmak zorunda kalıyoruz. İşte, hasmını kendi zindanında yenme sanatı, en zor sanat. Sözüm bu kadardır."

Azer, Hıdır'a baktı, "senin bir diyeceğim var mı" der gibi. Hıdır bir sigara yaktı, kaşlarını çatarak:

"Burada davranış hattımızı çizerken dışardaki şartları gözden kaçırmamalıyız" dedi. "Karşı güçler her alanda saldırı halindedirler. Saflarından tek ses, tek komut çıkıyor. Çünkü aralarındaki çatışma demir bir yumrukla halledildi. Onlar umdukları bir direnişle karşılaşmadılar, sevindiler, afalladılar. Mevcut durumda karşılarında kitleye dayanan güçlü bir örgüt de yok. Bir yandan saldırı, demagoji ve tantana, diğer yanda ise geriçekilme ve bozgun var. Bence bu durumu, konuşurken gözden ırak tutmamalıyız. Avantajlarımızı abartmamalıyız. Aslında fazla gevezelik de etmek istemiyorum. Ancak.."

Hıdır bu "ancak" sözcüğünden sonra bir saat konuştu. Tuvalete gidenler oldu. Ensesini sıvazlayanlar, esneyenler, gülümseyenler, önündeki kağıtlara çocuk başı, kadın kalçası çizenler oldu. Ufaklık dudağını kemirdi, yağmuru dinledi, içinden "ya sabır" çekti. Sonunda Hıdır konuşmasını şöyle bağladı:

"Kısacası, ayaklarımızı toprağa sağlam basarak yürümek, temkinli olmak zorundayız. Zulmün gemi azıya aldığı yerlerde, erken doğan direnişlerin ceremesi büyük olur."

Gök gürlemeleri kesildi. Öfkesi dindi yağmurun. Tepelerin ötesinde, koyu kurşuni bir fon üzerinde ışıdı gökkuşağı. Top-

rak, palamut ve tomurcuk kokusu doldu koğuşa. Ve toplantının son sözünü Ufaklık söyledi:

"Valla ben her zaman gülmekten yanayım" dedi. "Kozmolojiye inanmıyorum. Bana göre evren, zaman adlı ananın ilk kahkahasından doğmuştur. Burada olmamızın nedeni de açıktır. Dünyamızın, uzaya gülen bir çocuk başı haline gelmesini istememiz... Bunun içindir ki karamsar değilim. Yükünden kurtulan ve anırarak çayıra dalan bir eşek kadar keyifliyim. Engin olamıyorum ama engin olmayı da müthiş seviyorum. Geleceğe dair, gülünecek derecede iyimserim. Doğrudur, kellem cop yemekten korkuyor ama derin ve gerçek korku copun korkusudur. En hoşuma giden korku, yani beni şöyle mayıştırarak güldüren korku, zindancının korkusudur. Psikiyatrik bir araz mıdır bilemiyorum, onların korkusu hoşuma gidiyor. Her neyse sözü uzatmayayım, benim ciddi ve önemli bir önerim var. Tüm arkadaşların bu öneri üzerinde düşünmesini istiyorum."

"Neymiş önerin?" dedi Kenan, gülümseyerek.

Azıcık düşündükten sonra ciddi bir edayla:

"Akşam yemeğinden sonra, şöyle üç demlik güzelim ve de sevdalım çaya ne dersiniz?" dedi. Gülüşmeler, lakırtılar oldu. Kenan aniden ayağa kalktı, sağ elini kaldırarak:

"Halk adına konuşuyorum, öneri kabul edilmiştir" dedi.

"Demokrasi anlayışına hayranım sevgili çenebaz" diyerek alkışladı Bilal. Sıra cızırtıları, gülüşmeler, şakalar hengamesinde sona erdi toplantı.

*

Aynanın karşısında yüzünü yıkadı Azer. Her zaman yaptığı gibi saçlarını taradı on parmağıyla. Gözüne kaçan kirpik kılını çıkardı. Gözlerine, gözbebeklerine baktı, "Ela mı kestane mi?" diye sordu kendi kendine. Alnını seyretti. Önce kaşlarını çattı, sonra çeşitli renklerde gülümsedi. Aniden Bilal girdi içeri:

"Ne o dayım" dedi, "bakıyorum aynayla dostluğun iyi"

"Her zaman değil" diye geri çekildi Azer. "Bazı sabahlar yüzümü, özellikle de gözlerimi seyretmek hoşuma gidiyor. Kimbilir belki de içimdeki sabahı seyrediyorumdur."

"Evet, insanın yüzü iç güzelliklerinin ve ruhunun aynasıdır. Biraz da ben seyredeyim" diyerek aynanın karşısına geçti. Kalın, kara bıyıklarına, çingene benzine, kendinden emin, kurnaz kurnaz ışıyan kehribar gözlerine, alnına, kaşlarına, kıvrık saçlarına hayranlıkla baktı:

"Senin kadar yakışıklı değilim be Azer dayım" dedi. "Şöyle gönül gönüle, yaratma iştahıyla harlanan bir sevdanın ürünü, cennet meyvası gibi şirin ve doyumsuz olur. Heleki bu sevda, nisana, baharın en güzel ayına denk gelirse. Kimbilir, ben belkide zoraki, gönülsüz bir birleşmenin zemheriye ya da kocakarı soğuklarına denk gelen bir kör iştahın ürünüyüm."

Azer gülmüsedi, Bilal'in aynadaki yüzüne baktı. Elini omzuna koyarak:

"Bakışlarında tilki kurnazlığı var" dedi. "Deve gibi kinlisin. Alnının çatındaki çizgilerden belli bu. Burnun şallak, alt dudağın çenenden büyük ama buna rağmen çirkin bir insan diyemeyiz sana."

Hasan aceleyle içeri girdi. Hoparlörle yayın yapıldığını, gelip dinlemelerini söyledi Bilal ile Azer'e. Koğuşa girdiklerinde herkesin ranzalarında kulak kesildiklerini gördüler. Gür buyurucu bir ses çınlıyordu:

"Dikkat! dikkat! Tekrar ediyorum. Dersler başlamıştır. Hocalar koğuşlara girecektir. Herkes yemekhanede yerlerini alsın. Dikkat! dikkat! Tekrar ediyorum. Dersler..."

İhtiyar, alaca bir küfür savurdu. Azer, üçüncü kat ranzasına çıktı. Ufaklık'la Hıdır voltaya başladı. Kenan, öfkeli öfkeli mırıldandı. Bilal bir sigara yaktı.

"Şimdi ne yapacağız?" dedi Hasan.

"Hocanın propagandasına, karşı-propaganda ile cevap vereceğiz" diye mırıldandı Azer. Bu sırada kapı mazgalı şakırtıyla açıldı. Gardiyan:

"Hadi yemekhaneye! Boşaltın koğuşu! Hoca gelecek!" Mazgaldan konuşan yokmuş gibi hiçkimse aldırmadı. Gardiyan ısrar edince Ufaklık, "bağırma anladık" diye çıkıştı. Gardiyan yeniden ısrar etti. Kimsenin kılını kıpırdatmaya niyetinin olmadığını anlayınca kapayıp gitti. Az sonra kapı ardına dek açıldı. Ön-

de başmüdür olmak üzere, yardımcı müdürler, müftü, başgardiyan ve bazı gardiyanlar içeri daldı.

"Şöyle yemekhaneye geçin yerlerinizi alın bakalım" dedi Başmüdür. Mırıldanarak yavaş yavaş ranzalarından kalktılar. Yemekhaneye gitmeden, Başmüdürün etrafını aldılar.

İhtiyar ekşi bir suratla:

"İnsanlara amaçlı olarak, zorla ders dayatılıyor, böylesi tutumlardan sonuç alınamaz" dedi.

"Bu konuyu tartışmayalım, içeri geçin bakalım" diye üsteledi Başmüdür.

"İnançlarımıza ve vicdanı kanaatlerimize baskı yapılıyor. Bu konuyu tartışmayıp da neyi tartışacağız."

Başmüdür, "bela mısın?" dercesine baktı İhtiyar'a:

"İçeri geçin, burada konuşmayalım, görüşlerinizi orda söyleyin" dedi.

Bunun üzerine homurtuyla içeri geçtiler, sıralara oturdular. Başmüdür ve diğerleri de ayakta, oturanların karşısına toplandılar. Azer, oturduğu yerden:

"Müdür bey, bizler insanların tek yönlü, amaçlı, zoraki bir eğitimle inançlarına baskı yapılmasına, inançlarının böylesi sakat bir metodla değiştirilmesi çabasına karşıyız, ve ne pahasına olursa olsun karşı çıkacağzı. Bizleri eğiteceğinizi, davamızdan vazgeçireceğinizi mi sanıyorsunuz? Burada oturanların çoğu bu davaya üniversite sıralarından ayrılarak katıldılar. Unutmayın ki bu uğurda onbeş yıllık bir geçmişimiz var. Hayatımızın söz konusu olduğu birçok sınavdan geçtik. Cezaevi hayatımızda, bilimin değişik alanlarında birçok eser okuduk. Ve bugüne kadar davamızı savunduk. Şimdi bu noktada kalkıp bizleri eğitmek, sözde ıslah etmek çabası içine giriyorsunuz. Hiç olacak iş mi?"

Başmüdür:

"Biz bize bildirilen emir ve direktifleri burada uygulamak zorundayız. İtirazlarınız varsa bakanlığa bildirin. Bizim yapabileceğimiz hiçbirşey yoktur."

İhtiyar:

"Zorla eğitim olur mu hiç? Eğitim gönüllülük temelinde olur. Zorlama, eğitimin karakterine, özüne aykırıdır. Ama öylesine

bir eğitimle karşıkarşıyayız ki, tepemizde sallanan copun öfkesi bu eğitimin özüyle çelişmiyor."

Başmüdür elleriyle masaya abanarak, konuşanları tepeden, sıkıntılı, çaresiz bir ruh haliyle izliyordu. Yüzünün ifadesi ve bakışlarıyla "haklısınız ama uygulamak zorundayız" der gibiydi. A1'liler gayet sakin ve sektirmeden, iknacı bir dille konuşuyorlardı. Biri yavaşlayınca diğeri giriyordu devreye. Müftü ve diğer görevliler, çenelerin böylesine kesintisiz, etkin ve sistemli bir biçimde işlemesini hayretle izliyorlardı.

"İnsanoğlu herşeyden önce kendisine saygı duymalıdır. Kitap, ekmek kadar aydın, ekmek kadar azizdir. Kitaba saygı duyulmalıdır. Eğitimin amacı aydınlatmadır; eğitim bir nevi işleme, yaratmadır. Eğitime saygı duyulmalıdır."

"Eğitim, zorbalığın bir parçası olarak beyin yıkama, inanç yıkma amacıyla ortaya çıkıyor. Üstelik demogojiye, idealizme, kaderciliğe ve dine dayanıyor. Gönüllülük esasını ortadan kaldırıyor. İhtiyaçlara cevap vermiyor. Hangi konuda ve alanda yetkinleşmek istedikleri insanlara sorulmalıdır. Hiçkimse zorlanmamalıdır."

"Neden yabancı dil, müzik, heykel, resim, elişleri gibi dallar ele alınmıyor da din, Kemalizm, yurttaşlık bilgisi gibi dallarda propaganda yapılıyor? Amaç belli değil mi?"

"Bu yöntemle dost değil düşman kazanırsınız."

Başmüdür ellerini beline dayayarak kayıtsız bir tavırla:

"Yeter artık" dedi. "Düşüncelerinizi dinledik. Dersleri oturup sessizce dinlemek zorundasınız. Hocaya hürmet ederek, hiç konuşmadan sadece dinleyerek. Kuralları ihlal etmek sizlere birşey kazandırmayacaktır."

Müdürler ve diğer görevliler giderken homurtular oldu.

"Bu böyle gitmez."

"Ders değil psikolojik baskı."

"Bizim kaybedecek birşeyimiz yok."

"Şu hale bak."

"Komedi sahneliyoruz" şeklinde çıkışlar oldu. Geride sadece Müftü ile nezaretçi iki gardiyan kalmıştı. Müftüyle A1'liler sessizlik içinde, somurtkan ve yabanıl bir havada karşılıklı bakıştı-

lar. Müftünün iri, buz mavisi gözleri, çatılmış kaşlarının gölgesinde yalazlanıyordu arsız arsız. Çenesi gerdanına, kulakları ense yağına gömülmüştü. Düzgün, dikelmiş kurt burnu, gamzesine ve dişlek ağzına vahşi bir iştah gücü veriyordu. Saçlarını düzgün taramış, hafiften hacı yağı sürmüştü. Tombul, sevimli göbeği, geniş göğsüyle uyum halindeydi. A1'lileri tek tek süzdükten sonra tok bir sesle:

"Arkadaşlar" dedi, "bundan sonra din derslerinde beraber olacağız, sizlerden ricam, derslerde soru sormamanız, tartışmaya girmemeniz, konuşmalarımı can kulağıyla dinlemenizdir."

"Burası cami değil, biz de cemaat değiliz hoca" diye söze girdi Ufaklık. Hoca hafiften kızardı:

"Bunu biliyorum" dedi, "ancak dinimizin, yani cenabı allah ve onun elçisinin buyruklarının konuşulduğu yerlerde bir usul, bir ders adabı vardır. Buna uymak mecburiyetindeyiz."

İhtiyar yumruğunu şakağına dayayarak:

"Siz kimlere din dersi veriyorsunuz hoca" dedi. "Bizler ateistiz, dine değil, bilime inanırız. Bilim ustası öğretmenlerimize.. Bize göre din tersyüz edilmiş dünyanın bilincidir. Halkın geri mantığına sunulan büyük bir avuntu teorisidir. Ezilen ama hiçbir çıkış yolu bulamayan insanın inleyişi, coşkusu, manevi yüceliğidir. Siz burada, bize ruhsuz dünyanın ruhunu, milyarların afyonunu öğretmeye çalışıyorsunuz."

Hoca küçümser bir edayla gülümsedi:

"İnsanlık hiçbir zaman yokluğa inanmaz, kendi keşiflerine bu saatten sonra hiç inanmaz. Benimle tartışmaya tutuşmayın. İnanmayabilirsiniz. İnançsızlık inanca kolay dönüşür. İslamiyeti öğrenin, birşey kaybetmezsiniz. İslamiyet ki, semavi dinlerin sultanı, kainatın güneşidir."

Azeroğlu:

"Bizler dinlerin tarihini, bu dinlerin felsefi özünü, kapsamını biliyoruz hoca" dedi. "Bizleri inançsızlıkla suçlama. Ayaklarını gerçeğin toprağına basan en güçlü, en yüce inanç bizim inancımızdır. O, insanları dünya nimetlerinden uzaklaştıran, tevekküle iten, miskinlik dumanıyla alıklaştıran bir inanç değil, hayatı değiştiren, güzelleştiren, ufuklar açan bir inançtır."

Hoca "ukalalık yapmayın" dercesine somurtkan bir edayla tepeden süzdü Azer'i. Üzeri uzun kıllarla kaplı olan besili parmaklarını kütürdetti, göbeğini hafiften hoplatarak peşpeşe geğirdi:

"Öğrenmekten korkmayın" dedi, "inancına güveni olan öğrenmekten korkmaz."

"Öğretmek istediğiniz dersin okul olarak seviyesi nedir hoca?" diye sordu Ufaklık.

"Ortaokul ve lise seviyesindedir."

"Üniversite sıralarından ayrıldığımıza göre bu dersleri zamanında okumuşuz demektir, öyle değil mi?"

Bu soru karşısıda hocanın yüzü çaresiz bir görünüme girdi. Titrek bir sesle:

"Eski bilgilerinizi tazelemiş olursunuz." deyince gülüşmeler oldu. İhtiyar "la havle" çekerek bir bardak su dikti kafaya. Bilal bir sigara yakmak isteyince Hoca müsade etmedi. Bunun üzerine yeni bir tartışma çıktı. Hoca, din dersinde sigara içmenin saygısızlık ve günah açısından ciddiyetine işaret etti. Üç kez geğirdikten sonra söndürülmesini buyurdu. Bilal ise gayet ciddi bir tavırla, bir cezaevinde volta, çay ve sigaranın rolü üzerinde durdu. İnanmadığını ama Hocaya veya dine karşı da saygısızlık yapmadığını, yapmayacağını belirtti. Tartışmaya başgardiyan müdahale etti. Kesin ve buyurucu bir çıkışla sigaranın ve konuşmanın yasak olduğunu hatırlattı. Kimsenin kendini ciddiye almadığını anlayınca sustu. Bu arada Müftü mendiliyle terleyen ensesini, alnını, şakaklarını sildi. Bir bardak su içti, yeniden geğirdi ve başgardiyanın yanına oturdu. Yüreğindeki hafif sızının ağrıya dönüşmesinden korktu.

"Gerçek bir din adamı, dinin zorla öğretilmesine karşı çıkmalıdır." dedi Hasan. "İnsanların inançlarına, gönüllerine, vicdani kanaatlerine baskı yapan bir anlayışın aleti olmamalıdır. Bir din adamı.."

Hoca bıkkın ve üzgün bir tavırla:

"Ben bana verilen görevi yerine getirmek zorundayım" dedi ve saatine baktı. Biraz düşündükten sonra, elindeki kitabı karıştırdı. Tartışmaya yol açmayacak bir şeyler söylemek istedi, vazgeçti.

"İlk dersimiz böyle geçti, dileğim bundan sonraki derslerin böyle geçmemesidir" diyerek ayağa kalktı, müsade istedi ve çantası koltuğunda kapıya yürüdü. Çıkarken Ufaklık:

"Düşün hoca düşün" dedi, "buradaki uygulamaları da anlat cemaata, doğru olup olmadığını sor onlara."

Yatakhaneye geldiklerinde, alt ranzaların birinin üzerinde çeşitli kitap adlarını içeren, daktiloyla yazılmış bir listeyle karşılaştılar.

"Gardiyan bıraktı herhal" diyerek listeye bir göz attı Hıdır.

"Yüksek sesle oku da şu cezaevinin kitaplığında ne tür kitaplar olduğunu öğrenelim" diye çıkıştı Kazım.

"Hep dini kitaplar, dinleyin" diyerek okumaya başladı Hıdır:

"Mübarek Hanımlar, Niçin Allaha İnanıyoruz, İslama Yönelen Yıkıcı Hareketler, Büyük Atatürk, Allahım Seni Çok Seviyorum... (gülüşmeler).. Selamet Yolları, Şifa-ı Şerif, El Hüdül Kubra, Allah Vardır ve Birdir, Van Tarihi ve Kürt Hareketleri, İslamda Sünnet Merasimi, Kırk Hadiste Müslümanın Hüviyeti, Allaha İnanıyorum, Türklerin Kürt Boyu, Askere Din Kitabı, Türkiye'yi Parçalamak İçin 100 Plan, Allahı Ne İçin Anıyoruz..."

"Apoletle mihrabın, tüfekle duanın ittifakı gericilik dönemlerinde nasıl da pekişiyor" diye mırıldandı Ufaklık.

İhtiyar derin derin esneyerek:

"Yaşam yeşiline karşı iki bağlaşık güç, azrailin tırpanıyla şeytanın tılsımı" dedi. "Boşuna mı savunuyor sanıyorsun şu devranı, şu bürokratik militarist cihazı bizim müftü. Çünkü rızkını bir kapıkulu gibi bu cihazdan emiyor. Ona göre devlet allahın yeryüzündeki düzenleyici parmağıdır."

Hıdır:

"El-pençe divan kapı kuludur, ama göbeğiyle ensesi esnaf mutfağında büyümüştür; fitreler, hatimler, bahşişlerle şişmiş, göremez hale gelmiştir ayaklarının ucunu."

Müftüyü konuşurlarken başgardiyan kapı mazgalını şakırtıyla açtı. İçeriyi bir iki dakika süzdükten sonra:

"Cezaevine geldiğinizde el konulan yün çoraplarınızla bazı sakıncasız kitaplarınız geri verilecek, sırıyla dışarı çıkın" dedi.

Sırayla çıktılar, üzerlerinde adları yazılı olan torbalarını alıp

içeri girdiler. Yabancı dil ve bazı tarih kitaplarını vermişlerdi. Torbalar ranzalara döküldükten sonra sigaralar tellendirildi, gülünmeyecek şeylere gülündü, burun karıştırıldı, gelen eşyaların şerefine çay ısmarlandı." Bu eşyalar konusunda doktoru, müdürleri, savcıyı sıkıştırmasaydık, çene ve dilekçe kıskacına almasaydık daha çok bekletirlerdi" denildi.

*

Aynı koğuşta ranzaları, masaları, sıraları, dolapları ayrı kesimler halinde ikiye ayıran iki kamp, ikindiye doğru şiddetli bir kavgaya tutuştu. Bir kamp diğerine karşı sıralarla saldırıya geçti. Sırabaşları "allah allah" uğultularıyla birlikte, kalkan olarak kullanılan masalara ve çelik dolaplara gümbürtüyle indi. Dolaplar devrildi, yerde, ayakta, ranza aralarnıda ve tuvalatlerde şiddetli bir boğuşma başladı. Tuvaletten acı bir çığlık yükseldi:

"Yetişin boğuyorlar! Boğuyorlar beni!"

Yemekhaneye, yatakhaneye ve tuvaletlere açılan duvar mazgallarında gardiyan düdükleri çınladı. Aynı anda koridorlarda ellerinde tahta coplarla gardiyanlar toplanmaya başladı. Bölüğe alarm verildi. Ve tüm koğuşlar kapılarda, mazgallarda, dikiz deliklerinde gözkulak kesildi. Az sonra gür sloganlar karşı tarafın "Allah Allah" nidalarına karıştı. Kafalar duvarlara, çelik dolaplara, beton zeminlere vuruldu. Nağralar yalvarışları, küfürler ağlayışları boğdu. Derken koğuşun demir kapısı açıldı. İçeri ellerinde tahta coplarla yığın halinde gardiyan girdi. "Ayrılın ulan!" diyerek toplu halde her iki tarafa da bindirdiler. Tekme, tokat, cop ve küfür saldırısı uğultuyu iyice yükseltti.

"Biz saldırmadık, Allahsız komünistler saldırdı!"

"Yaralı yerlerimize vurmayın!"

"Oooy anam anam, öldüm anam, öldüm anam!"

"Bu arkadaşlar çok kan kaybetti, revire götürün!"

"Gardiyanlaaar, müslüman kardeşlerim, ezin bu din devlet düşmanlarını!"

"Ahaa bunu ezin, bu namussuzu ezin, komünistlerin başı budur!"

Gardiyanların dayağı sürerken, koridorlar komut ve bot rap-

raplarıyla doldu. En önde başçavuş Baltar olmak üzere, mavi bereliler ellerinde tahta coplarla yığın halinde içeri girdiler. Başçavuş gardiyanlara:

"Siz şöyle ayrılın, bize bırakın vatan hainlerini!" diye emir verdi. Gardiyanlar bir yana ayrıldıktan sonra Başçavuş, mavi berelilere:

"Şimdi girin bakalım şu millet düşmanlarına" diye bağırdı. Askerler küfür ve tahta coplarla kalabalığa hışımla daldılar. Tuttuklarını çelme veya yumrukla yere yıkarak dövmeye başladılar. Dişi kırılanlar, kan kusanlar, bayılanlar, yalvaranlar, inadına başını dik tutanlar, gözü şişenler, ağlayanlar oldu. Ezme faslı biraz daha sürdükten sonra Başçavuş düdüğünü öttürerek:

"Kollarını ve bacaklarını açarak hepsini yüzükoyun yere yatırın!" diye bağırdı. Emir uygulandıktan sonra "Biraz dinlenin!" diyerek yemekhaneyi, tuvaletleri ve yatakhaneyi yavaş yavaş elleri arkasında, kafası dik, göğsü ilerde kolaçan etmeye başladı. Kırılan tahta parçalarını, gözlük camlarını, kalemleri, kan ve su içine saçılan mektupları, fotoğrafları çiğneye çiğneye gezindi.

Yere yatırılan her mahkumun başında üç asker duruyordu. Soluyuşlarını sessizce seyrediyor, konuştukları ya da kıpırdadıkları zaman tekmeliyorlardı. Fazla kan kaybedenler arada bir acıyla inliyorlardı. Assubaylarla tuvalete giren başçavuş aynanın kırıldığını görünce:

"Sizi alçak devlet düşmanı namussuzlar" diye homurdandı. Bu sırada içeri yüzbaşı girdi. Çakı gibi dimdik, kesin ve öfkeliydi:

"Derin yarası olup da aşırı kan kaybedenleri revire kaldırın!"

Başçavuşu çağırdı, yatırılanların başında biraz gezindikten sonra erlere:

"Şimdi bunları ayağa kaldırın, şöyle yüzyüze karşılıklı dizin, aralarında yarım metre mesafe kalsın. Teker teker el sıkıp öpüşerek barışacaklar!"

Aynı anda itirazlar yükseldi:

"Hayır! Bizler demir ökçe altında halk düşmanlarıyla barışmayacağız!"

"Yüzümüzün, elimizin kanı onların kanına karışmayacak!"

"Ateşle benzini barıştıramazsınız!"

"Yalanla doğruyu, ispiyonla dürüstlüğü, onurla alçalmayı, çirkefle günışığını barıştıramazsınız!"

Bu itirazlar karşısında yüzbaşının tüyleri diken diken oldu:

"Zırlamayın ulan anarşi piçleri!" diye bağırdı. Ama itirazlar devam etti:

"Bunları bizim tepemizde baskı ve yıldırma aracı olarak kullanıyorsunuz!"

"A2'de arkadaşlarımıza kalleşçe pusu kurdular!"

"İlk saldırıyı başlatan ve ilk kanı döken bunlardır!"

Başçavuş dayanamadı:

"Susun be rezil herifler! Bütün camları, aynaları, masaları, lavaboları hurdahaş etmişsiniz! Yazık değil mi ulan şu fakir milletin parasına?" diye kükredi. Bunun üzerine bu sefer de karşı taraf başladı peşpeşe itirazlara:

"Bizler müslümanız komutanım, dinimiz bir, allahımız bir, kitabımız bir, ahdımız birdir! Biz bunlar gibi kin tutmayız barışırız! Emredin kucaklaşalım, barışalım!"

"Suçumuz allahımızı sevmektir. Milletimizi, mukaddesatımızı, bayrağımızı sevmektir. Biz saldırmadık, onlar saldırdılar! Kardeşliğe ve millete yabancı insanlardır bunlar!"

"Milletle millet düşmanları arasında tarafsızlık olmaz komutanım!"

Yüzbaşı, "Her iki taraf da çaktırmadan erlere propaganda yapıyor" diye mırıldandı. Bunun üzerine başçavuş erlere:

"Konuşturmayın oğlum bunları!" diye bağırdı. Birara yüzbaşıyla başçavuş kafa kafaya vererek fısıldaştılar. Başçavuş sık sık kafasıyla onayladı. Kararlı, olgun ve akıllı bir yüz ifadesiyle yüzbaşıya bazı şeyler fısıldadı. Sonra başparmağını palaskasına geçirerek yeniden yüzbaşıyı başıyla onaylamaya başladı. Yüzbaşı işaret parmağıyla koğuşun bazı kesimlerini gösterdi. Ödünsüz ve matemli bir bakışla mahkumları süzdü. Bu iki fısıldaşma, sessizliği soluyan mahkumların tansiyonunu bir hayli yükseltti. Terleyenler, gözleri seyirenler, tahta copların acısını unutanlar, korkudan dizleri titreyenler oldu. Yüzbaşı mahkumların yanına yaklaştı:

"Bunları barıştırmaya başlayın oğlum, barışmayan olursa basın copu" diye emir verdi erlere. Sessizliğin yerini yeniden bağırtılı bir kargaşa aldı. Barışmak istemeyen taraf inatla direndi. Tüm erler ve gardiyanlar tek bir yumruk gibi bunlara yüklendi. Dizler bellere bastırıldtı, başlar geriye doğru kanırıldı. Kollardan birisi bükülerek etkisiz hale getirildi. Diğer kol düzeltildi, sıkılmış yumruklar parmak parmak açıldı. Ve barışmak istediğini söyleyen eller, zora açılan ellerle birleşti. Fakat bu tip bir zora rağmen altı kişinin ellerini gönüllü ellerle birleştiremediler. Bunlar keçi inadıyla direndi. Copları, yumrukları, tekmeleri afiyetle yediler. Yıkıldılar, doğruldular. İçlerinde hiç ses çıkarmayanlar oldu, sadece derin derin inleyenler oldu, sopa darbesiyle bağıranlar oldu. Ve tenleri morardı, bacakları kan içinde kaldı. Yüzbaşı dayağın etkinliğini yitirdiğini görünce:

"Durun" dedi. "Şunları ayağa kaldırın, şunun adı ne?" diye sordu başgardiyana.

"Zafer efendim"

"Şunların?"

"Bu Murat, bu Cebeli, bu Erhan, bu Osman, bu da Mekap efendim."

"Yüzbaşı durgun, botlarına baktı, karşı duvarın mazgallarını süzdü, tüm savcıların, müdürlerin içerdeki feci manzarayı seyrettiklerini gördü. Derin bir soluk aldı, saatine baktı, assubaylara ve onbaşılara dönerek:

"Bunlar barışmamakta inat ediyorlar. Ayrı bir yere alacaksınız. İnatlaşır da barışmayı kabul etmezlerse, götürüp hücrelere atacaksınız!"

Elleri arkasında yerdeki kan lekelerini, düğmeleri, külahları, terlik ve ayakkabıları, paraları seyretti, acıdı, içinden küfretti:

"Barışanlar şuraya toplansın bakalım" diye meydanı işaret etti.

Kırk kırkbeş kişi toplandı yemekhane meydanına. Onların çevresini de erlerle gardiyanlar aldı. Yüzbaşı kollarını göğsünün üzerinde kenetleyerek:

"Arkadaşlar" dedi, "önce şunu belirtmek isterim, ben sadist bir insan değilim. Şiddet şiddeti doğurur. Aynı memeden beslendiğinizi, kardeş olduğunuzu unutuyorsunuz. Tıpkı dışarda

yaptığınız gibi, burda da birbirinizi yemeğe çalışıyorsunuz. Bakın ne güzel, devlet her türlü imkanı sağlamış sizlere. Üç doktor sizlere hizmet ediyor, parası olmayanlara bedava ilaç veriliyor. Onbeş günde bir banyoya gidiyorsunuz. Haftada bir öğün tas kebabı çıkıyor, yine haftada üç öğün yoğurt yiyorsunuz. Sorun bakalım ziyaretçilerinize, uğrunda savaştığınızı söylediğiniz halk böyle beslenebiliyor mu? Bu fakir devlet, sınırlı imkanlarını zorlayarak sizleri burada insanca yaşatmaya çalışıyor. Buna karşılık sizler ne yapıyorsunuz? Devletin sağladığı aynaları, lavaboları, masaları, camları kırıp döküyorsunuz. Bu mudur vatanseverlik? Şu hale bakın, savaş meydanına çevirmişsiniz her tarafı. Beğeniyor musunuz bu durumu?"

Tam bu sırada kalabalıktan cırtlak bir ses yükseldi:

"Bizler devletimize milletimize bağlıyız komutanım, böyle şeyler yapmayız"

"Sus ulan!.. ben konuşurken müdahale etme! Biz biliyoruz, hepiniz aynı haltı işliyorsunuz"

Sinirden dudakları titriyordu. Benzi sararmış, bakışları katılaşmıştı. Ellerini palaskasına geçirdi, mırıldandı, tükürdü:

"Bir arada, bir aile fertleri gibi geçinip gitmenizi istiyorum. Sağ grubun sayımlarda sayarken sesleri çok yüksek çıkıyor, sol grubun ise neredeyse sesi duyulmuyor, bunlar üstelik sayarken başlarını da doğru dürüst çevirmiyorlar. Bundan sonra ayrı ayrı dizilmeyeceksiniz bir sağ bir sol... Sesler sayarken aynı tonda olacak ve başlar da normal düzende çevrilecek."

Kalabalıktan kaba, boğuk bir itiraz yükseldi:

"Halka düşmanlıkları sürdüğü müddetçe, ırkçılık, kafatascılık bayrağını salladıkları müddetçe bunlarla barışmayacağız!"

"Konuşma ulan zırzop! Halk kahramanı mı sanıyorsun kendini?"

"Bizler neferiz, sıra neferi, kendisiyle birlikte tüm insanlığı kurtaracak olan bir sınıfın neferi!"

"Kes ulan uyuz çakal!" diye kükredi Yüzbaşı. "Sıra neferiymiş! Sen sıra neferi değil sığır neferi bile olamazsın! Şura senin yuvan, sen kendi yuvanı kırıp döküyorsun, serseri!"

"Küfretmeyin!"

Bu söz karşısında bakışları kıvılcımlandı Yüzbaşının. Erlere dönerek:

"Susturun oğlum şunu!" diye bağırdı. Beş-altı er, mahkumu kalabalıktan çıkarıp kendi aralarına aldılar. Önce yumruklad ılar, sonra da yıkarak üzerinde tepindiler. Bu arada Yüzbaşı başgardiyanlara, koğuş içi düzenin sağlanmasına ilişkin talimatlar verdi. Barışanları yatakhaneye kilitledi. Altı kişiyi ise yemekhanede ıslatmaları için bölüğe teslim etti. Salona çıktığında savcılar, müdürler ve sosyal hizmet uzmanlarıyla karşılaştı. Hep birlikte konuşa konuşa idare kesimine yürüdüler. Aynı anda yemekhanede bölük tarafından meydan dayağına çekilenlerin bağırtıları yükseldi.

Bağırtıların yükselmesiyle birlikte tüm koğuşlarda yeniden konuşmalar kesildi, kulaklar mazgallara, gözler dikiz deliklerine dayandı. Ufaklık, soluğunu keserek, tepeden tırnağa dikkat kesilerek, bağırtıların değerlendirmesine girişti:

"Allah figanı yok. Yalvarma da yok. Sadece çığlık var. Bizimkiler bunlar. Üstelik zorlu canhıraş çığlıklar atıyorlar. Dokusunda korku öğesi olan suni çığlıklar da değil."

Azer gülümsedi, "Zindan şeytanı. Duyarlılık, sezgi ve tahmin ustası" diye düşündü. Ufaklık sürdürdü değerlendirmesini:

"Kesin bunlar barışmayanlardır. Çığlıklarıyla ödüyorlar inatçılık ve dikkafalılıklarının bedelini. Şimdi bütün damarları morarmış, direncin kanı ve teri topuklarına vurmuştur. Zor iştir ateş anaya layık olmak."

Gözünü dikiz deliğine dayamasıyla çekmesi bir oldu. Kıs kıs güldü, kapıdan usulca uzaklaşırken fısıltıyla:

"Gardiyanla gözgöze geldik" dedi. Kenan derhal ranzasından indi:

"Kaçma, ne kaçıyorsun, göze göz, dişe dişle cevap vermeliyiz" diyerek gözünü deliğe dayadı. İçten, usuldan gülüştüler. Merakla beklediler sonucu. Az sonra, kızarmış, gülümseyen bir yüzle doğruldu Kenan:

"Kaçırdım keçiyi" dedi, "heryere hakim herşeye kadir olmak istiyorlar. Olaylara, geliş gidişlere, kıpırdanışlara açılan bir deliğimiz var, onu da gözbebekleriyle kapatıyorlar. Yok öyle yağma.."

"Aman deliğimizi iyi koru Kenan" diye takıldı Civo. Bilal cıvık cıvık güldü:

"Görevin, gerici gözleri devrimci gözünle caydırmak, deliğe hakim olmaktır bundan sonra Kenan. Dışımızdaki sınıf mücadelesine açılan biricik hayat deliğimizin muhafızı olduğunu unutma."

"Hala dövüyorlar, susun da çığlıklarını dinleyelim" diyerek yeniden kapıya ulaştı Ufaklık.

Akşam karavanasından sonra cezaevine titrek, hüzünlü bir sessizlik çöktü. A1'liler ayaküstü bir durum değerlendirmesi yaptılar. Artık karışık koğuşlarda kavgalar döneminin başladığını, bundan sonra kavga çıkan koğuşun diğer koğuşlar tarafından desteklenmesi gerektiğini tartıştılar. Bunun, hem karıştırbarıştır politikasının protesto edilmesi, hem de kavga çıkan koğuşlarda arkadaşların mavi bereliler tarafından daha az ezilmesi, bölüğün dikkatinin tüm cezaevine yayılması ve psikolojik baskı altına alınması bakımından şart olduğunu belirttiler. Ayrıca diğer koğuşlardan gelen görüşlerin de aynı olduğuna işaret ettiler. Kavga çıkan koğuşun tüm koğuşlar tarafından desteklenmesi biçiminin ise, toplu sloganlar ve yer yer mazgallara kapılara vurmalar, personeli çağırmalar şeklinde olmasını kararlaştırdılar.

Gece yağmur yağmaya başladı inceden. Çatı aralarındaki kumrular, kızılcık gagaları birbirine değecek şekilde kümelenip koklaştılar. Karşı tepelerdeki zühre çiçeklerinin başları yağmurun etkisiyle ağırlaştı. Eşini ormandan çağıran dişi bir ispinozun çığlığı vurdu telörgülere. Sonra tomurcuklar, olgunlaşan tomurcuklar, toprağın ağır buğusunda demlenerek patladı yavaş yavaş. Çatırdadı dallar, balık kokan yumuşak bir lodosla. Revirdeki nöbetçi gardiyan, uykudaki yaralıların acılı sayıklamalarını, inleyişlerini dinledi. Sigarasını derin derin yudumlayarak, "yeşil gözlerinden muhabbet kaptım" şarkısıyla voltaya başladı. Ötelerdeki orman köyünden gelen incecik ezan ezgisine kulak kesildi kuleler. İçli bir jandarma türküsü izledi sonra ezanın bitişini:

"Asker ettiler beni, kıdemli çavuş
Gurbet ellerinde oldum bir baykuş
Hiç başıma gelmedi anam böyle bir iş"

Bu türküyü karşıki kuleden yükselen kıvrak ve kurnaz bir hava izledi:

"Mendilimde kişniş ile badem var
Usul söyle, köşelerde adem var
Beni senden seni benden eden var"

A1'de sadece Azer uyumamıştı. Türküleri dinlerken gülümsüyor, "ne güzel, herkes türkü söylüyor, ısınmaya başladım bu cezaevine" diye düşünüyordu.

*

Düşünüyordu derin derin. Dinler gibi görünüyordu. "Bu koltuktan tad alamıyorum" diyordu kendi kendine. Düşlerine kan girmişti. Karısı sabahleyin "Gece inledin" demişti. Derin arzulardaydı şimdi. "Metresimi kucaklar gibi kucaklamak istiyorum hayatı. Buyruksuz, güdümsüz, korkusuz, endişesiz yaşamak istiyorum. Utanıyorum kendi güzelliğimden, onurumdan, insafımdan, gururumdan, incelmiş duygularımdan utanıyorum. Hayvanlığım insanlığıma hükmediyor. Geçim endişesine tutsak oldu özgürlüğüm. Ruhumu sınıyorlar. Koğuşlardan yükselen çığlıklarla, yalvarışlarla, telefon emirleriyle, sert paşa bakışlarla ruhumu sınıyorlar. Adım Başmüdür, ama bir asker kadar yetkim yok. Buyruğum, itirazım, etkim yok."

Yüzbaşıyla savcılar içeri girince hepsi birden ayağa kalktı. Başsavcı koltuğuna yerleşir yerleşmez:

"Hemen başlayalım, yoğun işlerimiz var bugün" dedi. Yüzbaşıya dönerek gülümsedi, esnedi. "Evet önce sizi dinleyelim Yüzbaşım."

Yüzbaşı yüzüne hakim ve emin bir ifade verdi. İşaret parmağını yanağına dayayarak:

"Aldığımız istihbarata göre sol siyasiler önümüzdeki dönemde koğuşlarda toplu kavgalar çıkaracaklardır" dedi. "Yakalanan notlarda, karıştır-barıştır politikasının çökertilmesi için her çareye başvurulması gerektiğinden sözediliyor. Derslerin ısrarlı taciz ve karşı propagandayla dejenere edilmesi ve ortadan kaldırılması öneriliyor. Tepeden tırnağa dikkat kesilmek, kavga çıkarmak isteyenlerin cüretlerini kırmak zorundayız. Kavgalar sırasında, eğer sert ve caydırıcı davranırsak, kavga çıkarmayı bir daha göze alamayabilirler. Kavganın patladığı koğuşa ilkin gar-

diyanlar girecekler, ilk sindirmeyi bölük yetişinceye kadar bunlar yapacaklardır. Bölüğün sindirmesinden sonra, ifade işlemleri ve cezalar geciktirilmeksizin anında uygulanmalıdır. Müdürler koğuşlar arası haberleşme konusunda gardiyanların sık sık dikkatlerini çekmelidirler." Başmüdüre bakarak, "Bu sabah açlık grevine başlayanlar hangi talepleri ileri sürüyorlar?"

Başmüdür önündeki dilekçeleri karıştırdı. İçinden bir tanesini çıkararak:

"Baş istekleri, sağ siyasilerden ayrılmadır. Birarada yaşamanın olanaksız olduğunu yazıyorlar. Ziyaretçilerinin göndereceği iç çamaşır kolilerinin alınması isteği de var. Ayrıca sağ siyasilerden dilekçe yazanlar var."

"Onlar ne istiyor?" diye sordu Başsavcı.

"Can güvenliklerinin tehlike altında olduğunu, tarafsız koğuşlara gitmek istediklerini yazıyorlar."

Yüzbaşı hemen söze girdi:

"Onları tarafsız koğuşa veremeyiz, verirsek sayı dengesi bozulur. Yerlerini de dolduramayız. Ayrıca bu cezaevine diğer cezaevlerinden sağcı gönderileceğini pek sanmıyorum. Çünkü sayıları sınırlıdır bunların. Kaldı ki bunların pişmanlığı bizim için pek bir önem de arzetmiyor. Anlayışları sakat ama devletin yanındalar. Önemli olan diğerlerinin pişmanlığıdır. Bunlardan pişmanlık duyup da tarafsızlara gitmek isteyen olursa, bekletmeden alıp vermeliyiz. A1'de şu anda kaç kişi var Duman Bey?"

Duman Bey kurnaz, işbilir, işbitirir havasıyla:

"Şu an tam on kişi var" dedi. Sonra göbeğinin üzerine kaykıldı. "Bana göre bunları ya karışık koğuşlara dağıtmalıyız, ya da yanlarına eşit sayıda sağcı vermeliyiz. Eğer bunu yapmazsak, bu adamları sık kontrol altına almalıyız. Sakıncalı işlerle meşgul olur, binbir numara çevirirler."

Yüzbaşı "aptallık ediyorsun" dercesine gülümsedi. Bir sigara yerleştirdi dudaklarına. Kafasında bir plan vardı. Ünlem ve soru işaretlerinin ağırlığı altında eziliyordu.

"Bunların yanına sağcı veremeyiz, çünkü elimizde fazla sağcı yok. Üç-beş tane var ama onları yedekte tutmak zorundayız. Yarın çıkacak bir kavgada ağır yaralanan olursa yerlerini anında

bunlarla doldurmak zorundayız. A1'lileri karışık koğuşlara dağıtmak ise çocukluk olur. Bu herifler tecrübelidir. Kart anarşi kurtlarıdır. Bakışlarına dikkat edin, binbir alicengiz tezgahı okunuyor. Çok düzgün, ısrarlı ve seri konuşuyorlar. Propaganda imkanı yakalamak için diyalog kurmak, lafı lafla vurmak, inceden tehdit savurmak karakter haline gelmiş bunlarda. Dosyalarını incelediniz mi? Bir hayli kabarıktır."

"İçlerinde kaç katil var?" diye sordu Başsavcı.

"İçlerinde bildiğim kadarıyla katil yok, ama bunların yanında katiller solda sıfır kalır." Sosyologun itirazı girdi araya aniden:

"Yüzbaşım haklıdır, bu adamları dağıtmayalım."

Yüzbaşı sinek vızıltısı duymuş gibi kayıtsız bir ifadeyle:

"Bu herifler yerlerinde kalmalıdır" dedi. "Zaten tretman planı da elebaşıların ayrı bölümlerde tecritini öngörüyor."

Başsavcı, yanında oturan infaz savcısına:

"A2 koğuşunda başlayan açlık grevinden diğer koğuşların haberi var mı Hüsnü Bey?"

"Sanmıyorum" dedi yumuşak bir edayla Hüsnü Bey. "Eğer haberleri olsaydı beklemez hemen başlarlardı."

Başsavcı yeniden:

"Sol siyasiler arasında fraksiyon mücadeleleri var mı, tespit edebildiniz mi Hüsnü Bey?"

Hüsnü Bey alaycı bir havada gülümsedi:

"Vardır tabi, ama fraksiyon şefleri arasında bugün birlik daha ağır basıyor. Kaplanların tehdidi altında olan bir sürüde öküzler boynuzlaşmaz."

Gülüşmeler oldu. Yüzbaşı, zoraki ve tadsız bir biçimde sırıttı:

"Onların arasındaki tepişme belki azalır, ama ortadan kalkmaz. Onları birleştiren bugün bizim tahta copumuzdur. Aralarındaki hırlaşmayı sessiz ve daha ince şekillerde yürütüyorlar. Hırsların, kinlerin, küfürlerin, tezgahların mızrakbaşı bizim etimize bakıyor şimdilik."

Bu konuşmalar olurken Başmüdür fiğ yutmuş güvercin gibi düşünüyordu. Bıyıklarıyla oynayan psikolog, bu cezaevinden bir an evvel gitmenin çarelerini araştırıyordu. Sosyolog konuş-

maları iştahla dinliyor, göze girme, güven kazanma psikozuyla ikide bir söze giriyordu. Başmüdür onu dinlerken, "Bilim adamı değil, ağa yanaşması, bulunmaz bir dalkavuk, beygir ruhlu bir insan" diye düşünüyordu. O konuştuğunda "kes ulan öküz!" dememek için zor tutuyordu kendisini savcı Hüsnü Bey.

Yüzbaşı konuşmasını bitirir bitirmez Başsavcıya baktı, "Düşüncelerim konusunda acaba ne diyecek" diye bekledi. Başsavcı, Hüsnü Beye:

"Grevcilerin taleplerinin tümünü reddedin. Bir avuç teröristle devletin pazarlığa girmeyeceğini kavramaları gerekiyor. Kavgaya katılanların tümünün ifadelerini alması için bugün Yıldırım Beyi göndereceğim. Hücre cezasından, mektup ve görüş yasağına kadar çeşitli cezalarla sıkıştırmak, yıldırmak, uslandırmak zorundayız. Burda kurulan düzenin yerine, eşkiya kendi düzenini geçirmek istiyor. İşi başından sıkı tutmak, devletin tavizsiz, demir adaletini titizlikle uygulamak zorundayız."

Sosyolog hemen atıldı:

"Gardiyanlar gevşek davranıyor savcı bey. Ciddi söylüyorum, uyarmak lazım. Bu sabah grevcilerin yanına gittim. Devlet güçlüdür, taviz vermez dedim. Revirdeki yaralıları da ziyaret ettim. Dilekçe verip tarafsızlara gitmeleri için teşvik ettim."

Hiç konuşan yokmuş gibi söze girdi Hüsnü Bey:

"Efendim tarafsıza gitmek için dilekçe veren sağcıları tarafsız koğuşlara versek ve dengeyi sağlamak için, giden sağcıların sayısı kadar solcuyu da alıp, müşahadeye versek nasıl olur? " Başsavcıya yöneltilen bu soruyu Sosyologun ani itirazı izledi:

"Yanlış olur. Eğer her dilekçe vereni tarafsız koğuşa alırsak oto-kontrol uygulaması ortadan kalkar. Çünkü sağcıların yüzde sekseni tarafsıza gitmek istiyor. Tretman planında yeralan karıştır-barıştır gerçeğini yoketmiş oluruz ki, bu da bizleri Genelkurmay karşısında güç durumda bırakır."

Genelkurmay sözünü duyarlılıkla karşılayan Yüzbaşı, Hüsnü Bey'e:

"Dilekçe veren sağcıları neden tarafsızlara vermemizi istiyorsunuz savcı bey?"

Savcı kaşlarını çatarak:

"Kim olursa olsun, gitmek isteyen herkesi tarafsızlara vermeliyiz. Amaç ıslah etmek değil mi? Ben artık tarafsızım diyeni diğer militanlardan ayırmalıyız. Hayır sen tarafsız değilsin diyemeyiz."

Sosyolog yeniden atıldı:

"Peki o zaman oto-kontrol politikası ne olacak? Karıştır-barıştır diye bir kavram kalır mı ortada? Yüzbaşımın da gayet isabetli belirttiği gibi, tarafsızım diyen solcuları derhal tarafsız koğuşlara verebiliriz. Ama sağcıları veremeyiz."

Başmüdürün kulak memeleri titredi. Seğirmeye başladı sağ gözü. Derin bir sıkıntı soluğuyla boşandı. İçindeki gaz yüreğini zorladı. Parmaklarını kütürdetti, geğirdi. Sigarasını soluklarken, "Dalkavuğun yükselme yolu çizme yalamaktan geçer. Habire yosma gibi kırıtır. Bir dürüst itirazına bin kalleşlik düşünür. Şarap gibi içer keyfiliği bir aferinin şerefine" diye düşündü. Hüsnü Bey'in Sosyolog'a verdiği cevabın son cümlelerini dinledi sadece:

"... Önümüzdeki dönemde birçok kişinin yaralanması, infazının yanması ve mağdur olması ihtimal dahilindedir. Bu durumu asgariye indirecek bir yol izlemeliyiz"

Sosyolog:

"Fakat savcı bey sizin öneriniz oto-kontrolü ortadan kaldırıyor, ciddi söylüyorum" diye itiraz etti yeniden.

Tartışma, Yüzbaşı'nın ruhunu anafora çevirdi:

"Bizi alicengiz çıkmazına düşürecek önerilerin tartışılmasından kaçınmalıyız. Nehir akıyor. Elimizde Musa'nın asası yok. Onu tersine akıtamayız."

"Evet evet katılıyorum" diye atıldı Sosyolog. "Benim mim koyduğum da buydu. Şahane bir fikir. Ciddi söylüyorum."

Başmüdür, paketten bir sigara çekti, "vay alçak, vay ibnetor, abrakadabracı zibidi!.. Solcu yapacak beni bu yaştan sonra. Küfürbaz kesileceğim kaldırım ayyaşları gibi" diye iç geçirdi. Hayat mengeneden farksızdı.

"Bu ay içinde müfettişler gelecek" diyerek ayağa kalktı Başsavcı. Etrafa çekidüzen verin. İstim üzerinde olun da zılgıt yemiyelim. Tretman planlarını aynen uygulamak zorundayız. Devlet

bize, teröristleri uslandırma, topluma kazandırma görevi vermiştir. Yumuşak metotlara karşı değilim. Ne yazık ki zorbaların pişmanlığının ebesi sopadır."

Ilık bir sevinç dalgası bastı Sosyolog'un içini. Gözleri ışıdı. Gülümsedi iştahla.

"Güzel ve isabetli bir fikir" dedi. "Ciddi söylüyorum. Aynı görüşteyim Savcı beyle. Koğuşlara, tecritlere, hücrelere, revirlere sık sık uğruyorum. Devlet güçlüdür diyorum. Keskin sirkenin küpüne zararı var diyorum. Yani.."

Başmüdür alelacele tuvalete attı kendisini. Sigarasını dudaklarına yerleştirerek çömeldi ve başladı zevkle düşünmeye. "Yüzsüzlüğün en çirkefi, yağcılığın hası... Bu kadar da olmaz, konuşunca kararıyor alnının aynası" diye mırıldandı. Metresinin kızıl rujlu kahkahası çınladı kulaklarında. İçi gıcıklandı. Çatladı. Gülümsedi. Renkli hülyalara daldı. Rahatladı.

*

Her biri küvetin bir yanında dalmıştı sohbete. Sonuna kadar açmışlardı muslukları. Boğum boğum, sımsıcak, sabun kokulu buğular yükseliyordu tavana. Köşede, kalabalık bir grup, şenşatır, ördek yavruları gibi yıkanıyordu. Ufaklık'la Azeroğlu, bir küvetin başındaydılar. Ufaklığın keyfi, garipliği, dobra dobralığı, dizginsiz ve özgür konuşmaları, kahkahaları görkemindeydi. O'nun için hamam, sıkıntının kir gibi eriyip döküldüğü, düşüncenin özgürlüğe açıldığı, kayıtsızlık ve vurdumduymazlık zevkinin doruğuna tırmandığı, ve de yaşam sevdasının şehvet tadına girerek rübaîleştiği bir yerdi. Gayet ciddiye alıyordu hamamı. Dökünüp çıkmıyordu bir çingene bıçkını gibi. Tabi hamam derken de, kıytırık cezaevi hamamını kastetmiyordu. Şöyle, mollalara bismillah çektirecek, kocaman kubbesiyle, gün ışığı ve maviş buhar içinde, mermeri domur domur terleyen, geniş ve harlı göbek taşıyla, klasik Osmanlı hamamlarını kastediyordu.

Bacaklarını lifliyordu Azeroğlu. Gülümsüyor, karşısında konuşan Ufaklığın yüz ifadesini okumak için ikide bir kısıyordu miyop gözlerini. Ufaklık, sabunlu saçları, küçük burnu, değir-

mi yüzüyle, buğuların arasında güleç bir çocuğu andırıyordu. Perçemi kıvrım kıvrımdı.

"Çocuğun olacak" dedi koltukaltlarını liflerken. "Güneş başlı bir çocuğun.. Onunla geleceksin hamama. O güzelim gonca yeşili ya da kehribar karası kocaman gözlerine bakarak yıkanacaksın. İki ya da üç yaşında olacak. Çocukluğun baharında yani. Şöyle sırtüstü göbektaşına uzanarak, göğsünün üzerinde oturtacaksın. İlginç konularda konuşturacaksın. Ve o konuşurken seyredeceksin ateş kızılı ağzını, minicik çenesini, burnunu, gamzesini..."

Kalçalarını lifledi. Su şakası yapanlara baktı. Kaynar su döktü betona. Lifi sabunladı, serdi, bağdaş kurdu üzerinde.

"Çocuk" dedi Azeroğlu. "Ne güzel bir sözcük. Düşündüğünü anında söyleyen; duru, yalın ve hesapsız konuşan mükemmel bir yaratık. Bağlılığın, dürüstlüğün, saflığın pınarı... Bana göre dünya proleterlerinin ve de tüm bilim neferlerinin gerçek, doğal öğretmenleri çocuklardır. Gerçek enternasyonalistler onlardır. Milliyetçiliğin, ırkçılığın, ataerkilliğin kırıntısını bulamazsın ruhunda onların."

Bir an durdu, elini kese torbasına sokarak kollarını keselemeye başladı. Köşede yıkananlardan bir tanesi horoz gibi öttü. Bir diğeri anırdı ihtiyar eşekler gibi. Miyavlama, hav hav'lar ve gülüşmeler izledi bunu.

"Hamama bir de sevgiliyle gideceksin" dedi Ufaklık. "O taşkın süt meyvelerinin çifte güzelliğini seyredeceksin. Köpüklenen saçların, kısrak yelesi gibi eti kavrayışını, o narin dişi sesin kubbede yankılanışını yaşayacaksın. Tenin fildişi aydınlığı, mermerin aydınlığıyla öpüşecek. Kanına bu aydınlığın büyülü çağrısından mor bir kıvılcım düşecek."

Azeroğlu güldü gevrek gevrek. İki üç tas kaynar su döktü başına. Usuldan yaslandı duvara. Toprağı ve karıncaların uğultusunu dinler gibi dikkat kesildi yeniden.

"Garip insanlarız" dedi. "Gülünmeyecek şeylere gülüyoruz. Seni bilmiyorum ama, benim çalışan kadın milletine karşı, toprağa olduğundan daha derin ve kutsal bir saygım var. Bazan içimden, zengin ruhlu bir kalender mülhidi gibi secde edesim

geliyor kadın güzelliğine. Tepeden tırnağa, cismani ve ruhani kadın güzelliğine... Sen hiç, doğum sancısı çeken bir kadının gözlerini, alnını seyrettin mi? Dinledin mi inleyişini?"

"Hayır, hatırlamıyorum" dedi Ufaklık.

"Peki bebeğin ağzından ve bülüğünden öpen, öptükçe de renkli ve çılgın kahkahalar atan toy bir kadını?"

"Hayır" dedi Ufaklık. Bağdaş durumunu bozdu. Kıllı, esmer bacaklarını keselemeye başladı. Azeroğlu'nun sorularından hoşlanmıştı.

"Peki, arkadan seyredildiğini farkeden bir kadının yürüyüşündeki genel edayı ve kalçanın ritmik kıvraklığını ve mesajını dikkatle gözlemledin mi?"

Ufaklık ağır bir soruyla karşılaşmış gibi ciddileşti. Sabunu lifin üzerine koydu. İşaret parmağıyla alnının sabununu sıyırdı.

"Hayır, sanmıyorum" dedi.

"Peki, son bir soru" diye gülümsedi Azeroğlu. "İçinin özlem ateşi gözlerinde ışıyan sevdalı bir kadının kollarındaki gücü, boynunda hissettin mi hiç?"

"Maalesef... Hanzoluğuma bağışla.."

"Hayret ediyorum" dedi Azeroğlu. "Birbirimize ne kadar da benziyoruz. Aslında büyük dava adamları, yaşamın ayrıntılarına, minnacık güzelliklerine bu denli kayıtsız kalamazlar, kalmamalılar. Ayrıntılardaki güzellikleri farkedemeyenler, görkemli güzelliklerin özünü de kolay kolay kavrayamazlar. Özeldeki geneli, yereldeki evrenseli göremezler."

"Haklısın" dedi Ufaklık. "Gökteki yıldız cümbüşünü kadınlar alemine benzetiyorum ben. Sana göre bu yıldız cümbüşünün çoban yıldızı gibi ışıyanları hangileridir."

"Birisi Rosa Luxemburg'tur. Sevmenin, üretmenin ve döğüşmenin ustasıdır. Hayranlık uyandıracak derecede zeki, dürüst, tutkun ve duyarlıdır. İyi bir barikat bayrağı diyebiliriz O'na. Kentin her yönünden görülen, kumaşında kurşun yanıklarıyla, dumanlar arasında onurla dalgalanan bir barikat bayrağı..."

Ufaklık büyük bir dikkatle tıraş ediyordu koltuklarını. Bayrak direğini andırıyordu, buğular arasında dikelen incecik, esmer kolu. İhtiyar çamaşırlarını çiğniyordu. Kazım, Hasan'a Elazığ'ın

Afşin'den daha güzel bir kent olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

"Var mı başka çoban yıldızı" dedi Ufaklık.

"Ciang Çing var. Çeliğe ışıltısını emziren duru su... Bürokrasinin, yabancılaşmanın korkusu... Tutuklandı, demire vuruldu, başını dimdik tuttu, savundu davasını. Ciang Çing denilince, kitle insiyatifi, buğday uğultusu ve eşitliğin altın ilkesi geliyor aklıma."

Bir tas soğuk suyla irkildiler. Çaktırmadan yıkanan Bilal'e baktılar. Dayanamadı Bilal, güldü. Habeşistan hırsızlarını andırıyordu.

"Ne konuşuyorsunuz öyle derin derin" diyerek yanlarına geldi. "Hamamda konuşulmaz. Kuşlar gibi şakınır. İpekten yumuşak, iç açan, ballı türküler söylenir."

"Hele bir türkü tuttur da efkarlanalım" dedi Ufaklık.

Bilal, hemencecik yanıbaşlarına oturdu. "Sizi mi kıracağım" diyerek, dirseğini dizine, elini kulağının dibine dayayarak başladı şakımaya.

Karakoldan çıktım yan basa basa
Ciğerlerim koptu kan kusa kusa
Beni vuran oğlan Konya'lı Musa
Anaaaaam Konya'lı Musaaa...

Gülüştüler. Bilal, otuziki incisini göstererek cıvık cıvık kikirdedi. Ufaklık, dizinin üzerinde topladığı koltukaltı kıllarını alıp kokladı. Suratını ekşitti.

"Ne kadar zavallı ve berbat bir sesin var" dedi. "Bilali Habeş'in soyundan olsaydın dinlerdik zevkle. İyi ki de, işkencede konuşmayanları konuşturmak için götürmüyorlar seni. Yanıbaşlarında bir türkü söylesen hezeran bülbülü kesilirler."

Bilal tas tas su boca etti kellesine. Keyifli kahkahalar attı. Uzun uzadıya bir vay çektikten sonra, yeni bir türküye başladı.

Yüce dağ başının vay vay
Karı ben olsam vay vay
Yarim çiçek olsa vay vay
Arı ben olsam vay vay

"Sen kıvrak, kaydırıkubbak havaları daha iyi söylersin. Vay vay'ları fazla kaçırarak türküyü öldürüyorsun" dedi Ufaklık.

Bilal'in ağzı kulaklarına vardı. Lifini sabunladı, Ufaklığa göz kırptı, lifi uzattı. Bir göz daha kırptı zevkle.

"Türkünün karşılığını ödemelisin lifle" dedi.

Bir türkü karşılığında sırtını keseletmeyi ya da lifletmeyi adet edinmişti. Bu sırada nöbetçi gardiyan, kapının demir mazgalını şangırtıyla açtı.

"Yarım saatinizin dolmasına beş dakika var, sağınızı solunuzu kaşımayın, toparlanın" dedi.

İhtiyar, başını sabunlaya sabunlaya gardiyanın gözbebeklerine dikildi.

"Ben daha yeni kaşınmaya başladım" dedi. "Yirmibeş dakikada yirmi günlük çamaşırlarımı ancak yıkayabildim. Cuntadan ricam, yıkanmam ve etek tıraşım için onbeş dakika mühlet tanımasıdır. Maslahatımı mantardan korumam ve kollamam için şarttır bu."

Gardiyan saf saf bıyıklarını sıvazladı. İhtiyar'ın kısacık donuna, ince uzun bacaklarına, kılsız tahta göğsüne baktı, "kafayı yemiş galiba" diye düşündü. Sonra sigarasını tellendirdi, mazgaldan içeri üfledi, öksürdü zorlu zorlu.

"Banyonun cuntayla ne alakası var, başgardiyanlık bakıyor" dedi.

Millet kahkahayı koyverince afalladı. "Çabuk olun" diyerek kapattı mazgalı.

İhtiyar, "adı ne bu gardiyanın" diye sordu Hasan'a.

"Cemşit ağadır. Allahın kepçeyle akıl dağıtırken unuttuğu tek kul budur."

Bilal bağırdı sırtını lifletirken:

"En sevdiğim gardiyan Cemşit ağadır. Aksiliğine bakmayın koyun gibi saftır. Söylenen her şeye inanır. Şakayla ciddiyi ayırt edemez."

Az sonra Cemşit Ağa geldi. Mazgaldan şöyle bir süzdü içerisini:

"Haydın bakalım" dedi. "Beş dakka da fazladan yıkandınız."

"Allah sana fazladan beş yıl ömür versin Cemşit ağa" dedi Kazım.

Cemşit ağa, çevrede başka gardiyan var mı diye sağına soluna baktı. Bakışlarını yumuşattı, babacanlaştı.

"Haydin bakalım, hızlanın biraz" diye üsteledi.

Çabuk çabuk giyinip toparlandılar. Arandıktan sonra, uzun koridorlardan, koğuşların önlerinden geçerek A1'e girdiler. Koğuşta ummadıkları dört kişiyle, Çilçil İbo, Muhtar, Topçu ve Mestan'la karşılaştılar. Kucaklaştılar sevinçle. Hemencecik üç demlik çay ısmarladılar. Geçtiler yemekhaneye. Peşpeşe sorular sorarak ilgiyle dinlediler yeni konuklarını. Muhtar'ın sol gözüne kısmen ak bir perde inmişti. Çilçil'in kırılan burnu iyice şallaklaşıp sarkmıştı ağzına. Deli Mestan hariç, her üçünün de kafasında, ak şeritler halinde dikiş izleri vardı.

*

Gece yine uyuyamadı. Yastığı kucakladı. "Ya gani settar! Ya bismillah!" deyip bileğini ısırdı. Nar suresini üç kere okudu. Görüş yerinde, anasının nasihatlarını anımsadı. "Beladan uzak dur yavrum. Arkadaşlarına sözün geçer. Onlara vaaz veren, namaz kıldıran, imamlık eden sensin. Toprak azizdir. Toprak gibi uslu dursunlar. Solcuların kışkırtmalarına çanak tutmasınlar. Geceleri uyuyamıyorum. Engerek kuyusuna düşüyorum. Nişanlının iki gözü iki çeşmedir. Yerin göğün sahibi büyük allahım elbet bir kapı açar. Çevirir kara bahtını bahara. Her geldiğimde müdürlere yalvar yakar oluyorum. Oğlumu tarafsızlara alın diyorum. Nedeyim, hükmüm yok, dinletemiyorum." Sola döndü. Yüzükoyun hayallere daldı. Nişanlısına baktı sonra. Kocaman kara gözleriyle, çiçekli eşarpının altında, masum masum gülümsüyordu. Yeniden arkasını okudu fotoğrafın.

"Bu cansız hayalim, nişanlım İmam'a yadigar olsun. Senin için perişan olan Gülseher, allaha duacıdır."

Fotoğrafı çevirdi. Dikkatini ve açlığını dolgun memelerine yöneltti kızın. Saatine baktı, iki... Sağa dönerek karşı ranzalarda mışıl mışıl uyuyan solcuları seyretti. "Bu gece acaba nöbetçileri kim?" diye merak etti. "Bu alçakların nöbetçileri, delik başında fare bekleyen kediler gibi battaniyelerinin altında, kıpırdamadan sabaha kadar gözetliyorlar bizi." Kendi nöbetçilerinin uyanık olup olmadıklarını merak etti. "Davut görevine düşkün, sorumlu ve fedakardır, uyumaz. Ama Bilcan'ı bilemem. Üç kağıtçıdır, uyuyabilir" diye düşündü. Tam bu sırada, solcuların

ranzalarından, "Vurun ulan, faşiste vurun!" diye gür bir sayıklama yükseldi. Ve aynı anda, yatan sağcıların bir bölümü, battaniyelerini fırlatarak kalktı. Solculardan da kalkanlar oldu. İmam, sayıklamayı sezdiği için, ranzalarında oturur bir durumda karşıya bakan arkadaşlarını itidale davet etti.

"Birşey yok arkadaşlar. Uyuyun, sayıklamadır" dedi fısıltıyla.

Çevresine bakınarak uzandı yeniden. "Bizimkiler tavşan uykusundalar. Nedir bu çektiğimiz allahım" diye iç geçirdi. Sol ranzalarda fısıltılar, hafiften gülmeler vardı. Aldırmadı keferelere. Yorgunluğun tatlı ağırlığıyla uykuya daldı. Soluk kesen, doyumsuz, renkli düşlere kaptırdı gönlünü.

Tan ışıdığında derin derin inledi. Yastığına sarıldı. Aniden uyandı. "Yine cenabet etti lanet şeytan" diye iç geçirdi. Havlusunu alıp tuvalete gitti. Yıkandı soğuk suyla. Gusül abdesti aldı. Koğuşun bir köşesinde, ranzaların arasında, seccadesini serip namaza durdu. Kuranı Kerim okudu ranzasında biraz.

Sabah sayımından sonra İmam, önde gelen arkadaşlarını toplantıya çağırdı. Yemekhanenin bir köşesinde oturdular. Çevreye iki gözcü koydular.

...

İmam fısıltıyla, "arkadaşlar, ben solculara bir saldırmazlık anlaşması teklifi götürülmesinden yanayım" dedi. "A2'deki arkadaşlar, geçmişte solculara pusu kurmakla hata ettiler. Onlar, devletin barıştır karıştır politikasını yıkmak için çalışıyorlar. Biz onların işini kolaylaştırmamalıyız. Barıştır karıştır politikasına karşı çıkarak ekmeklerine yağ sürmemeliyiz. Devletin politikasını beğenmeyebiliriz, ama kızıllarla aynı paralele düşmeyelim. Geçenlerde bu meseleyi Abdül'le Ömer'e açacaktım, araya sürtüşmeler girdi."

Kısa bir sessizlik oldu. Moğol bıyıklarını sıvazladı Abdül. Tesbihini şakırdattı sıkıntıyla. Benzi, tütün sarısını emmiş gibiydi.

"Bundan sonra, bana dokunmadıkları müddetçe, solcularla yapılacak kavgalara katılmak istemiyorum. Canımı çıngar meydanında bulmadım. Gün yirmidört saat, karşılıklı birbirimizi kolluyoruz. Ha saldırdılar, ha saldıracaklar gerilimiyle ömür törpülüyoruz. Sürü gibi toplu hareket ediyoruz. Tek başına tu-

valete gitmek, volta atmak, havaya çıkmak, yatakhanede kalmak mümkün değil. Köşelere sıkışmak, takipler, fiskoslar, laf çakmalar, homurdanmalar, havlamalar sinir bırakmadı bende. Rezil bir psikolojik savaş içindeyiz. Sapasağlam bir insandım, çürüğe çıktım. Uyuyamıyorum, kıvranıyorum mide ağrılarıyla. Basur memesi şişti, sarktı iyice. Kabızlık mahvediyor. Ben anlamıyorum, biz bu devlete ne yaptık da bize bu zulmü reva görüyor. Bir saldırmazlık anlaşmasına dünden razıyım, ama solcular yanaşmazlar. Çünkü devlete yardım edelim diye bir yığın ispiyon verdik idareye. Gerek bazı idarecilerin cahilliğinden, tecrübesizliğinden, gerekse idare içinde onlara yaranmak isteyen bazı namussuzların laf ulaştırmasından dolayı bütün ispiyonlarımızı öğrendiler. Aslında, bu şartlarda ispiyona karşıyım. Devlet benim can güvenliğimi düşünmedikten sonra, ben niye düşüneyim devleti."

Afallamışlardı. Saldırılarıyla solcuları çil yavrusu gibi dağıtan Abdül'e ne olmuştu böyle? Böylesine cesur ve mert bir ülkücü yılamazdı? Nasıl konuşuyordu allah aşkına? Abdül'e yakışır mıydı bu sözler? Bu sırada gözcülerden birisi İmam'a sokuldu.

"İmam abi" dedi, "solcuların fiskosları yoğunlaştı. Sürekli bizim tarafı kesiyorlar. O Ataner alçağı yine laf attı. Aniden toplu-ca saldırabilirler, ona göre..."

İmam, endişeli, titrek bir tonda:

"Bugün genel arama ihtimali var. Üstelik onların yarısı açlık grevindedir. Saldıracaklarını sanmıyorum. Sözlü sataşmalara cevap vermeyin. Toplu halde alt ranzalarda oturun. Kimse yatakhanenin ortasında voltalamasın. Duvardaki mazgalın başında bir adam dursun. Saldırdıkları zaman, bağırarak haberdar etsin gardiyanları."

Gözcü gittikten sonra söz sırası Ömer'e geldi. Sinirinden elleri titriyordu. Parmakları ve bıyıkları, bal mumu gibi sararmıştı. Uykusuzluğun kırmızı dumanı, çizgi çizgi çöreklenmişti gözlerinin akına. Derin bir soluk aldı. Ellerine baktı.

"Ben Abdül'ün görüşlerine katılmıyorum" dedi. "Bir ülkücü, bir Türk milliyetçisi böyle konuşmaz. Yanlış duymadımsa, Abdül resmen, ülkücülerle komünistler arasında çıkacak kavgalar-

da tarafsız kalacağını söylüyor. Bu nasıl bir anlayış, nasıl bir kafa? Biz bu mübarek topraklar için döğüşmüyor muyuz? Uğruna milyonlarca Türk oğlu Türk'ün şehit düştüğü bu devletin selameti ve yücelmesi için döğüşmüyor muyuz? Ne çabuk unuttun Türklüğün o şanlı, tertemiz ülkülerini? Türk milliyetçiliğinin dokuz temel prensibini, gayesini, dokuz ışığını? Ben canımı cıngar meydanında mı buldum diyor. Hangi ülkücü böyle konuşur?"

Abdül'ün öfkeden kulakları ürperiyordu. Kasığına kancık dolanmış gibiydi. Yüreği sıkışıyor, kalçaları terliyordu boncuk boncuk.

"Bana maval okuma be" diye çıkıştı. "Mukaddes toprağı, milliyetçiliği, Türkçülüğü senden öğrenecek değilim. Sen bunları hecelerken, ben ayağımın kokusuyla yan gelip cezaevinde çile dolduruyordum aslanım."

İmam, sakin ve babacan bir edayla araya girdi.

"Abdül, allah aşkına müdahale etme. Söz sırası Ömer'de-dir. Fikrinin mecrasını değiştirme. Bittikten sonra cevap verirsin. Görüyorsunuz, azgın domuz sürüsünün arasında tartışıyoruz. Didişmemizin zamanı mı şimdi? Ömer sen devam et."

Kocamış develer gibi alt dudağı sarkmıştı Ömer'in. Küfür küpü kesilmişti. Solcular olmasa patlayacaktı bomba gibi.

"Neymiş efendim, biz geçmişte idareye ispiyon yapıyormuşuz. İspiyonculuk adi mahkumlara mahsustur. Buradaki ülküdaşlarıma iftira ve hakaret ediyorsun. Solcular, koğuşlar arasında haberleşme mekanizması kurmuşlar. Bu mekanizmayla tartışıyorlar. Hem bize, hem de devletimize karşı hareket birliği sağlıyorlar. Biz bunu ince, titiz gözlemlerimizle tesbit edip idareye bildiriyoruz. Bildirmiyelim mi? Yani kızılların göz göre göre kuyumuzu kazmalarına, devletimizi güç duruma düşürmelerine seyirci mi kalalım? Adamların yakın geleceğe dair düşüncelerini öğreniyoruz. Her komünist grubun eğilimini, düşüncesini ve bu gruplar arasındaki sürtüşmeleri, rekabetleri bildirmiyecek miyiz? Biz kendi bencil çıkarlarımız için mi yapıyoruz bunu? İspiyon, şahsi çıkarlar için yapılır. Sen bu kafayla, dışarda, Dev-Sol'un silahlı grubunun yerini bilsen, devlete bildirmezsin."

"Evet bildirmem. Gider kendim basarım!"

"Vay be, bilmediğimiz ne de çok şey varmış" diye acı acı gülümsedi Ömer. Titreyen ince, saz parmaklı elleriyle alnını sıvazladı. Bir sigara yaktı. Sessizleşti.

"Bitirdin mi?"

"Yok" dedi İmam'a bakarak. "Benim asıl üzerinde durmak istediğim husus, solcuların karşısındaki durumumuzdur. Sürekli olarak onların baskısı altındayız, ve insiyatif onların elindedir. Bu neden böyledir? Çünkü içimizde kararlı bir birlik yoktur. Onlar hep saldırı, biz ise savunma pozisyonundayız. Ne zaman saldıracaklar, sabah mı, gece mi, öğle mi diye sürekli bu soruların ağırlığı altında eziliyoruz. Sözlü sataşmalara bile cevap veremez hale geldik. Kavga çıkarmayalım, devletin barıştır karıştır siyasetini bir yandan da biz didiklemeyelim diyoruz ama sonuçta yine biz eziliyoruz."

"Dediğime geliyorsun" dedi Abdül.

"Hayır, hayıır... Senin gibi düşünemem ben. Ben diyorum ki, bundan sonra yıldırma siyaseti gütmeliyiz. Dişe diş, göze göz taktiğini izleyerek, psikolojik hakimiyeti ele geçirmeliyiz. Kavgalarda her birimiz birer Kürşat, birer Urungu, birer Alpertunga olmamız gerekirken utanç verecek tavırlar içine giriyoruz. Onlar korksun, biz neden korkalım ki? Vatan sevgisi bizde, millet sevgisi, bayrak ve allah sevgisi yine bizde... İnancın zerresi var mı onlarda? Uşaklık denilen kavram, sevda haline gelmiştir onlarda. İmansızların direnişini kırmak sorun mu sanki..."

Abdül, küfredercesine gülümsedi. Haşin haşin şakırdattı tesbihini.

"Güzel akıl veriyorsun" diye çıkıştı. "Ama ortalık kıvılcımlanıp da kavga ihtimali güçlendiğinde, hastayım diye dilekçe verip soluğu revirde alıyorsun. Nasıl olsa doktorlarla aran iyi."

Öfkesinden gözleri kızardı Ömer'in. Ruhunu cin sürüsü bastı.

"Alçaklığın bu kadarına da pes doğrusu" dedi. "Hastalığımı kavga kaçkınlığı gösterecek kadar acizleşiyorsun. Şirret herif!"

"Şirretlik senin kanının mayasıdır" diye kükredi Abdül.

İmam, her ikisinin de kollarından çekti. Etrafı kolladı. Mahzun bir sesle:

"Bağırmayın birader" dedi. "Aramızdaki anlaşmazlıkları komünistlere duyurmak mi istiyorsunuz. Zaten yeterince duyurduk. Yanlış davranıyorsun Abdül. Hastalıkları kullanma arkadaş. Bir müslümana yakışmaz bu."

"Doğru söylüyorum."

"Doğru değil. İnatlaşma. Kavgadan kaçanlar, tarafsıza gidenlerdir. Kinle, ön yargılarla hareket etmiyelim. Evet, Suudi kardeş, söz sırası sende. Konuş kapatalım bitsin."

Suudi dişlerini gıcırdattı. "Ne kaderim kader, ne kısmetim kısmettir" diye düşündü. Bacak bacak üzerine attı. Yutkundu. Diğerlerinin beklemesine aldırmaksızın, ağır ağır çekmeye başladı doksan dokuzluk tesbihini. Her hafta özenerek, puro sabunuyla yıkadığı tesbihinin püskülünü kokladı. Yeleğinin cebinden çıkardığı köstekli saatine baktı. Kılıfına daldırıp, yeniden itinayla cebine yerleştirdi. Elini usuldan başına götürdü, mimber yeşili beresini düzeltti. İlk kez peşpeşe şiddetli bir şekilde aksırdı, "Çok şükür, sen büyüksün allahım" diye mırıldandı. Bir daha kokladı mübarek püskülü.

"Evet Suudi kardeşim, seni bekliyoruz" diye üsteledi İmam.

"Vallahi vaziyeti derseniz, vaziyet pek iyi değil" diyerek badembıyıklarını efendice sıvazladı Suudi. "Cenabı allah yardımcımız olsun. Bir gün olsun, şöyle can güvenliği, gönül hoşluğuyla abdest alıp, namaz kılamıyoruz. Toplu haldeyiz. Burada bir cemaatız. Ezan-ı muhammediyeyi okuyup, toplu halde ibadet etmemiz lazımdır. Ama rahatsız olurlar, ezan-ı muhammediyeye laf dokundururlar diye korkumuzdan okuyamıyoruz. İmamlı, müezzinli, cemaat halinde ibadet edemiyoruz. Cahiliye devrinin ilk müslümanları misali, tek tek, dipde köşede, ranza aralarında eda ediyoruz."

Tesbihinin püskülünü kokladı. Parmaklarıyla cebindeki puro sabununu sıvazladı, kokuyu püsküle verdi, yeniden kokladı derin derin.

Zamane dervişlerinin edasıyla, "Vallahi" dedi, "bu keferelerle uğraşmak, şeytanla uğraşmaktan daha zordur. Dışarda polisle köşe kapmaca, tüymece, kovalamaca, atlatmaca oynaya oynaya iblisin şahını şaşırtır hale gelmişler. Ben bu şeytan sürüsünün,

saldırmazlık hususunda bizlerle anlaşacaklarını zannetmiyorum. Ama yine de allahtan umut kesilmez. Denemekte hayır var. Aman aman dikkatli olmalıyız. Saldırmayız derler, rehavete kapılırız, aniden tepemize bindirirler. En barışçı, en uysal, en melaike göründükleri bir anda zehirlerini akıtırlar. Biraderlerin birbirlerini suçlamaları da doğru değildir. Akbabalar gökte dönenip duruyorlar. Gölgeleri toprağı yalıyor. Civcivler ise analarının karnı altında birleşeceklerine, şurda burda birbirlerini didikleyip duruyorlar. Diyeceğim bu kadardır, vesselam."

İmam, kuzusu ölmüş koyunlar gibi melül melül baktı Suudi'ye. "Bu kadar konuşmamız kafidir" dedi. "Sonuç olarak, solculara teklif götürelim. Bu teklifi kabul etmeseler de önemli değil. İçlerinde kavgaya karşı olanlar var. Bu teklif onları birbirine düşürür belki. Parçalar karpuz gibi."

"İnşallah" dedi Suudi.

Öğleden sonra İmam, aracılık işlerinin erbabı Yetim Yadigar'ı solculara gönderdi. Yadigar, kümesin etrafında dolanan tecrübeli tilkiler gibi, sol grupların etrafında dolanmaya başladı. Teklifi kime açmalıydı. Kavgacılardan uzak durdu. Köşede sohbete dalan bir grup ılıman, akıllı solcuya yaklaştı efendice. Selam verip, gülümsedi.

"Bi dakka arkadaşlar" dedi "Bizim liderler, sizin konseyle konuşmak istiyor. Görüşüp görüşmeyeceklerini bizlere bildirirlerse iyi olur. Bi zahmet bildirin konseye..."

Solcuların sohbeti değişti. İkili üçlü gruplar halinde, voltalarda, ranzalarda, akşama kadar tartıştılar bu öneriyi. Sağcılar, kendi ranzalarına yerleşerek, bu sohbetleri çaktırmadan gözlemlemeye başladılar. El kol hareketlerinden, mimiklerden, konuşma biçiminden, kimlerin nasıl tavır takındıklarını çıkarmaya çabaladılar. Tüm sağcılar, kitap okuyor görünüyordu ama gözlerinin görmediği tek şey satırlardı.

Akşam, sol grupların temsilcilerinden oluşan koğuş konseyi toplandı. Toplantıyı, en kalabalık grubun temsilcisi Avni yönetiyordu.

"Arkadaşlar, öneriyi tartıştınız sanırım" dedi Avni. "Şimdi herkes görüşlerini tek tek söylesin. Bir karara varalım."

Herkes birbirinin yüzüne baktı. Tesbih şakırtılarının arasından, Cebeli'nin kısık, cızırtılı sesi yükseldi.

"Ben karşıyım bunlarla konuşmaya" diye kesip attı. "Kuzu, kurtla neyi konuşacak? Bunların içlerinde sürüye dalmayıp da ağzına kan bulaşmayan çok az kurt var. Karanlıkla aydınlık hiç iç içe olur mu?"

"Olur" dedi Serkan.

"Eeee... Olursa, döşeğini al git, onların ranzaları arasında yat" diye kızdı Cebeli. "Ben karşıyım arkadaşlar onlarla konuşmaya. Hepsi bu..."

"Müsadenizle ben konuşayım" dedi Serkan. Kısa bir sessizlik oldu. "Bence bunlarla konuşmalıyız. Bunların içinde üç eğilim var. Birinciler, halis muhlis kafatasçıdır. Palavranın feriştahı, gösterişin, entrikanın ve saldırganlığın alâsı bunlardadır. Hiç bir değer yargıları yoktur ve İslama bağlılıkları sahtedir. A2'deki pusuyu kuranlar, şimdiye kadar birçok meselede bizi idareye ispiyonlayanlar bunlardır. Başlarında Ömer vardır."

Birbirlerinin yüzüne baktılar sessizce. Sigara dumanı, tesbih şakırtılarını sardı.

"İkinciler, 'önce müslüman, sonra Türküm' diyenlerdir. Bunlar, birinciler kadar saldırgan değiller. Bize karşı herhangi bir saldırıya veya horozlanmaya gönülleri yoktur. Bunlar diğerleri gibi şehir lümpeni değil, köy camilerinin uyanıklarındandırlar... İnançlarında samimiler. Sıkışmadıkça ispiyon yapmaktan yana değiller. İmam'la Suudi'dir bunların başını çekenler. Yarı selametçidirler. Suudi tam selametçidir. Peygamber hindisidir."

Yayvan yayvan gülümsediler. Suudi'yi görünce hep gülümsüyorlardı zaten. "Nazar boncuğunda güldürü tılsımı var" diye takılıyorlardı.

"Üçüncüler ise, yılgınlık içinde olan ve kendi paçalarını esas alan unsurlardır. Bunlar, disiplin ve itaat isteyen faşist hareketten uzak durmaya, kafalarını dinlemeye çalışıyorlar. İnançlarını deryaların dalgalarında yitirmişler. Başlarını, gerçekten de iyi bir kavgacı olan Abdül çekiyor. Bunlarla konuşurken tüm bu durumları göz önünde bulundurmak zorundayız. Onlara ilkin şunu demeliyiz: 'Evet, sizlerle konuşmak istiyoruz. Ama A2'de

arkadaşlarımıza pusu kuranlarla değil! İspiyoncularla değil! Ömer ve O'na yakın kişilerle, yani kafatasçılarla değil!"

Herkes dikkat kesilmişti. Herkesin kafası basıyordu. Ama bu hiç görülmemiş, duyulmamış bir şeydi. Diğer koğuşlar ne derlerdi? Uzlaşıcılıkla suçlamazlar mıydı?

"Eğer bu şartlarımızı kabul ederlerse oturur konuşuruz. Saldırmazlık konusunda, bence onlara şunu demeliyiz. 'Tarafsız koğuşlara gitmek için idareye dilekçe verin. Dilekçe verin çünkü, bizler karıştır barıştır politikasına karşıyız. Uzlaşmaz sınıfların bilinçli unsurlarını demir yumrukla barıştırma olarak görünen bu politika, bizlere boyun eğmeyi ve teslimiyeti dayatıyor. Bu politika, siyasi varlığımızı doğrudan tehdit ediyor. Eğer tarafsız koğuşlara gitmek için dilekçe verirseniz, sizlere saldırmayacağız. Ama sadece sizlere. Pusucular, ispiyoncular, azılı katiller için aynı sözü vermiyoruz' demeliyiz"

Serkan'ın susmasıyla sancılı bir sessizlik çöktü. Avni, tek tek seyretti düşünen alınları. Cebeli'nin ayağı, ilenmiş porsuk derisinden beter kokuyordu. Çoğunluk geviş getiriyor ya da kaşınıyordu. Kim konuşacaktı, konuşsa bile ne konuşacaktı. Deli Tavas, burnunu üç kere peşpeşe çekti. Gözlerini kırpıştırdı. Ayağa kalktı, oturdu. Yeniden ayağa kalktı. Millete tepeden baktı. Yeniden oturdu. Bu O'nun konuşacağının işaretiydi.

"Ben konuşacağım" diye atıldı Tavas. "Hangi şart altında, hangi şekilde, hangi saniyede olursa olsun uzlaşmaya karşıyım. Güçlerimizi iyi mevzilendirmeli, genel stratejimizin gereği olarak en kısa zamanda zortlatma ve miyavlatma saldırısına geçmeliyiz. Tepeden yıldırım, dipten deprem..."

Bıyık altından gülümsediler. Can şenliği konuşmaya başlamıştı. Avni, "manyakolog yine dağıttı" diye iç geçirdi. Serkan, bakışlarıyla Avni'ye, "Cezaevidir, delileri de dinlemek zorundayız" mesajını verdi. Tavas, general ciddiyetiyle sürdürüyordu konuşmasını.

"Uzlaşma, atılımın kelepçesidir. Kuvvetlerimizin komutanını ve komutan yardımcısını derhal atamalıyız. Liberalizm afyondur. Alımlı kerhane kısrağı gibi mayıştırır insanı liberalizm. Liberalizme sulanan çok sallaş kelle var aramızda."

Tatlı tatlı gülüşmeler oldu. "Bu adam da olmasa bu cezaevi çekilmez" diye düşündü Cebeli. Tavas gülenlere bozuldu. Burun kanatlarını azgın aygırlar gibi körüklendirdi. Ters ters baktı gülenlere.

"Burada başçavuşun beygiri zart zurt etmiyor" dedi. "Felsefenin ırzına geçmeyin. Kaderimizi konuşuyoruz. Özellikle içimizde birkaç insancık var ki, adları önemli değil, kendilerini köroğlu sanıyorlar. Gerçekte bunlar, uyuz buzağılık çağlarını yaşıyorlar. Boğa olabilmeleri için, önce danalık, sonra moziklik, sonra da tosunluk aşamalarından geçmeleri gerekiyor. Herbiri önüne çopur bir havuç yapıştırmış, kendisini boğa sanıyor. Bunlar bu kafayla giderlerse, yumrularını daha tosunken hayatın kerpetenine kaptırır ve kesinlikle öküzleşirler. Boyunduruğun hakkını bile veremezler."

Gülmemek için kendilerini güçlükle zaptedebiliyorlardı. Zaman zaman zorlu kıkırdamalar, firari gülüşler oluyordu. Avni de gevşeyip irişiyordu. Ama Tavas'ın bağırarak, sağcılar karşısında kendilerini güç durumda bırakmasından çekindiği için hemen ciddileşiyor, gülenlere ağırbaşlı bir tavırla müdahale ediyordu.

"Tavas arkadaş, konuşmanı biraz öz tutarsan iyi olur" diye hatırlattı Avni.

Tavas önce, "şunlara bir zılgıt çeksem mi" diye düşündü. Ciddiyet üzerine bir nutuk çekmek istedi. Burnunu beş kere çekti. Gözlerini kırpıştırdı, vazgeçti. Avni'nin uyarısını hatırladı. Konuşmasını sürdürmenin tarihi bir sorumluluk olduğu kanısına vardı.

"Bu koğuşun çil horozu biziz" dedi. "Onlar kendilerini Tanrı dağının kurtları kadar yırtıcı, tilkileri kadar kurnaz sanıyorlar. Aslında bu koğuşun babaç kurtları ve harika tilkileri biziz. Onlar olsa olsa, yürüdükçe çakıldakları zil gibi şakırdayan uyuz Tunus Tilkisi olabilirler. Akıllarınca bizi alicengiz tongasına düşürecekler. 'Saldırmazlık sözü verdik kardeşler, uyuyun uyuyun, yasin tulumu gibi mışıl mışıl uyuyun' diyecekler. Sonra da bindirecekler, şafak horozunu afiyetle yiyecekler... Nah alırsın uzlaşmayı.. Ben size bir hikaye anlatayım..."

Millet gevşeyerek yan geldi. Rehavet içinde, keyifle, gülücüklü bakışlarla dinlemeye koyuldu. Sağcılar, Tavas'ın bu kadar uzun konuşmasına bir anlam veremiyorlardı.

"Bir kış sabahı, aç, uyuz, çakıldaklı tilkilerden birisi kümese yaklaşıyor. Horoz kardeş, horoz kardeş diyor, sabah oldu, abdestini al, ezanını oku, tavuklarla birlikte çık da namaz kılalım. Horoz, kümesteki tavuklara kurnazca göz kırparak hay hay diyor, Tilki kardeş, iyi ki de geldin, toplu halde kılalım. Yalnız, namaz düzeni nasıl olacak diye soruyor. Tilki, bu da sorulur mu hiç be canım efendim diyor. Bendeniz yeni müslüman olmuş birisiyim. En önde, ezanını her sabah dağlardan duyduğum o ulu habeşi müezzin horoz kardeş durmalıdır. Onun arkasında ehli müslüman tavuk kardeşler dizilmeli. En arkada ise şu aciz kulunuz yer almalıdır. Horoz, büyük bir memnuniyetle hay hay diyor, önerdiğiniz namaz düzeni çok hoşuma gitti. Yalnız bir eksikliği var. Tilki, neymiş eksikliği canım biraderim diye soruyor. Horoz, efendim diyor, benim cemaata imamlık yapmama gerek yok. Ben balkonda (fevkande) kılarım. Bizim imamımız var. Tilki büyük bir merakla, kimdir, nerededir diye soruyor. Efendim diyor horoz, imamımız kümesin arkasında uyuyor, bi zahmet kaldırın da abdestini alsın. Tilki, alel acele kümesin arkasına bakıyor ki, bir de ne görsün, çarçur ağızlı, kocaman bir kangal köpeğidir uyuyan. Tabi durur mu hiç. Ya allah, tabana kuvvet, seğirtiyor. Horoz, başını kümesin kapısından çıkararak, tilki kardeş, tilki kardeş, hayırdır inşallah, nereye böyle şimşek hızıyla, diye bağırıyor. Tilki, sorma kardeş diyor, abdestim bozuldu."

Keyifli keyifli güldüler. Tavas gülenlere kızmadı bu sefer. Burnunu çekti peşpeşe. Bir bilgin ciddiyetiyle alın çatını buruşturdu. Kafa derisini ileri geri hareket ettirerek, dikkatleri kırlaşmış saçlarına çekti. Kulaklarını maharetle oynattı.

"İlle de bir öneri götürelim diyorsak, onlara abdest bozduracak cinli çıngarlı bir öneri götürmeliyiz" dedi.

Sağcılar, solcuların toplantıda gülmelerini, ciddiyetsizliklerini, sallapati oturuşlarını, pişmiş kelleler gibi diş gösterişlerini büyük bir kızgınlık ve gerginlikle izliyorlardı.

Yadigar İmam'a dönerek, "Şu hale bak" dedi. "Şerefsizlerde ciddiyetin zerresi yok. Toplanmışlar, güya bizim öneriyi görüşüyorlar. Hergele sürüsü..."

"Acaba neye gülüyorlar?" dedi İmam.

"Neye gülecekler, Tavas soytarısına gülüyorlar. Hem kafa buluyor, hem de bize gösteriş yapıyorlar. Bakın biz, delilerimizin bile görüşlerini, oylarını alıyoruz demeye getiriyorlar. Hem ciddi, hem sulu, hem mağrur hem madrabaz diye işte buna derler."

Sohbete Suudi'nin de katılmasıyla yatakhanedeki toplantı hakkında yorumlar zenginleşti. Uzlaşacaklar. Saldıracaklar. Parçalanacaklar. Oyalayacaklar.....cak'lar, cık'lar, cuk'lar çoğalırken toplantı da sürüyordu. Tavas'ın konuşmasından sonra, tartışmalar kızıştı. Serkan, sağcılara karşı gözü kapalı, kabadayıvari dar bir siyasete karşı olduğunu yineledi. Karşı saflardaki tüm çelişkilerin, her tondaki eğilimlerin bilinmesi ve müçadelede bu gerçeklerin hesaba katılması gereğine değindi. Hiç taviz yok anlayışına karşı çıktı. Düşmanı parçalayan tavizsiz siyasetlerin nesli azalmıştı çağımızda. Bazı kişilerin izledikleri çizgi, karşı tarafın birliğini güçlendirmeye hizmet ediyordu. En azılıları diğerlerinden tecrit etme siyaseti, hayatın doğal mantığında vardı. Avni, Serkan'ı destekledi. Cebeli, hindi gibi yutkundu, çok kısa görüşmek şartıyla ikna oldu. Sağcılarla görüşmenin, iki ya da üç cümleyi geçmemesinin iyi olacağını da ekledi. Diğer konuşmacılardan sonra Tavas son kez söz aldı. Devrimin en büyük düşmanının gevezelik olduğunu söyledi. Terzinin elbise kesmesi gibi parlak teoriler kesmenin felaket getirmekten başka bir işe yaramayacağını açıkladı. Gülenlere hançer ışıltısıyla baktı. Saflarda şımarıklığın ve zıpırlığın salgın hale geldiğine dikkati çekti. Laf yok iş var, pas yok direniş var sloganıyla beraber yattığını söyledi. Vurucu tim komutanlığına aday olduğunu belirterek noktaladı konuşmasını. Çoğunluk görüşmeye karar verdi.

Ertesi gün Avni, Tankut'u sağcılara gönderdi. Tankut, yemek masasında İmam'a yaklaşarak:

"Arkadaşlarımız önerinizi kabul ettiler" dedi. "Sizlerden üç kişiyle, sen, Abdül ve Suudi ile görüşebileceklerini bildirmemi is-

tediler. Eğer kabul ederseniz, öğleden sonra görüşme masasına oturabilirler."

İmam masadan kalkarak, önde gelenlerle kafa kafaya verdi hemen. Solcuları küstahlıkla suçladılar. Kimin görüşeceğine ülkücüler karar verebilirlerdi. Bu, iç işlerine karışmaktı. Ülkücüleri birbirine düşürmek amacını taşıyordu. Samimi ve onurlu bir düşman böylesine pespaye bir öneriyle gelmezdi. Ustalıklı bir bizans politikası izliyorlardı. Milliyetçilerin en kararlı kesimini diğerlerinden tecrit ettikten sonra, tıpkı mazı böceğinin at sineğine saldırdığı gibi saldıracaklardı. Mazı böceği öncelikle kafaya saldırıyordu. Tüm bunlara rağmen, uyanık olmak şartıyla, onlarla konuşmak gerekiyordu. Durumu tüm sağcılar öğrendi. Geçici bir barış dönemi yaşanabilir umuduyla, hafif bir ferahlama atmosferine girildi. Bir küçük tavizle, görüşmeye karar verildi.

Görüşme öğleden sonra, yemekhanede başladı. Masanın bir yanında Avni, Serkan, Ziya, diğer yanında da İmam, Abdül ve Suudi yer aldı. Sol "generaller"in oturduğu kesimde solcu kavgacılardan bir grup; sağ "generaller"in oturduğu kesimde ise sağcı kavgacılardan bir grup, sessizce ve birbirlerini keserek voltaya başladı. Sağcı voltacıların başında Yadigar, solcuların ise Tankut bulunuyordu. Söze önce İmam başladı.

"Açık ve samimi konuşalım. Her iki taraf da sinsi ve merhametsiz bir savaş hali yaşıyor bu koğuşta. Patlayan her çatışmadan, insanlığımızı unutuyor, elimize ne geçerse onunla yükleniyoruz birbirimize. Ulvi ve dokunulmaz olan her şey, çamura ve kana karışıyor ayaklarımız altında. Biz diyoruz ki, hepimiz insanız, devletler bile hiçbir zaman, sonu belli olmayan sürekli bir savaş haline boyun eğmemişler, ateşkes ilan etmişler, barış imzalamışlardır. Hal böyleyken bizler neden aynı yolu izlemeyelim."

Abdül, mazlum, çaresiz, içten bakışlarla söze girdi.

"Artık kendimize zulmetmiyelim. Kendimize olan saygımızı, kan ve küfür deryasında kaybediyoruz. Anamız var, bacımız var, sevenlerimiz, bekleyenlerimiz var. Amaçsız kavgalarla kendimizi niçin heder edelim. Biz aç kurtlar gibi birbirimizi yiyo-

ruz. Komando giriyor, yaralılarımız da dahil, hepimizi yağır eşekler misali sopa sopa anırtıyor. Ruhumuz, inancımız, her anırışla biraz daha çoraklaşıyor. Yazık değil mi? Günah değil mi?"

Serkan Abdül'e acıyarak baktı. Kollarını göğsünde kenetleyerek geriye yaslandı.

"Kavgaya bizler de karşıyız" dedi gayet sakin bir tarzda. "Bu cezaevinde bulunuşumuzun nedeni de, kavgasız, savaşsız bir dünya yaratmak için mücadele etmemizdir."

"Hadi be, zındık, münafık, kefere seni. Kaç masum müslümanın kanına girdin kim bilir" diye iç geçirdi Suudi. Peygamber mülayimliğiyle konuşan Serkan'a, iğrenerek baktı.

"Zaten tarihte ilk şiddete başvuranlar da ezen sınıflar olmuştur. Bu dört duvar arasındaki psikolojik ve kanlı kavgaların asıl yaratıcıları da, bizlere boyun eğdirmek isteyen ezen sınıflardır. Hatırlarsınız, Mamak'ta, bir kısım sağcıyla solcuyu, darbenin ilk günlerinde zorla barıştırdılar. Bu zoraki kucaklaşmanın fotoğraflarını da genişçe yayınladılar. Halka, bu kavgaların suni olarak, dış güçler tarafından yaratıldığı propagandasını yaptılar. Bu doğru muydu? Hayır! Bu, uzlaşmaz sınıflar arasındaki tarihsel çatışmayı örtbas etmekti. Bu, nabzında geleceğin sancılarını taşıyan devrimci, diyalektik çatışmayı, 'milli kardeşlik' demagojisiyle örtbas etmekti."

"Vay orospu çocuğu, propaganda yapıyor resmen" diye düşündü İmam.

"Bu cezaevinde de aynı politikayı yerleştirmeye çalışıyorlar. Eğer bu politikayı gürültüsüz patırtısız yerleştirmeyi başarırlarsa, yarın koğuşların kapılarını televizyon kameralarına açacaklar, yan yana, omuz omuza görüntülerimizi halka gösterecekler. Ve diyecekler ki, 'Bakın, ölüleriniz hep boş yere öldüler. Anarşinin liderleri ve piyonları, dün birbiriyle amansız savaş halindeydiler, bugün sayemizde barıştılar. Geçmişteki kavgaları unuttular, anladılar kandırıldıklarını, kardeş oldular.' Bu, inançlarımıza bir saldırı değil midir? Bunu sizler kabul eder misiniz?"

Serkan'ı dikkatle dinleyen Suudi, tesbihinin püskülünü kokladı. Gayet munis ve bilge bir edayla yeşil takkesini düzeltti.

"Müsaadenizle, bir noktaya dikkatinizi celbetmek istiyorum" diye söze girdi. "Kuvvetli ve samimi, yani deruni dilden inanan insanlar, umumiyetle gururlarına, izzeti nefislerine ve de inançlarına ölesiye düşkündürler. Müslümanlar alçakgönüllüdürler. Kinlerini, içlerindeki gayya kuyusuna atarlar. Hoşgörülüdürler. Ama inançları konusunda da şaşkınlık yaratacak derecede gururludurlar. Bunu şunun için söylüyorum, hani inançlara saldırıdan söz ettiniz ya... Yani şüphesiz, sizler de inanan insanlarsınız, birşeylere muhakkak inanıyorsunuz. Ama içinizde öyleleri var ki, inanan insanlar gibi davranmıyorlar. Bizlere dolaylı yollardan duyuracak şekilde, haşa bin haşaa... Allaha küfrediyorlar. Kavgaya karşıyız diyorsunuz, Allah konusundaki hassasiyetimizi bildiğiniz halde, bu küfürler kavgayı kışkırtmıyor mu?"

İmam, "ahh Suudi, sırası mıydı şimdi bunun" dercesine çenesini kaşıdı. Avni, tarla gelinciği gibi, bakışlarıyla ortalığı kolaçan etti. Oltu taşı tesbihini şakırdattı.

"Bizler, manevi değerlere küfredilmesine kesinlikle karşıyız" dedi. "Küfür, acizliğin ve kör öfkenin çocuğudur. Bir alaca dananın dokuz köye zararı dokunur derler. Doğrudur. Bir kendini bilmezin hatasını tüm devrimci siyasetlere ve devrime mal etmeyin lütfen. Bir iki küfüre ben de tanık oldum ve hemen eleştirdim. Arkadaşımız hatasını kabul etti. Eğer bizim bilmediğimiz bir durum olmuşsa bilelim ve bir daha tekrarlanmayacak tarzda eleştirelim. Küfür beladır. Ben şahsen, bir porsuğun bin osuruğunu bir küfüre değişmem."

"Bu açıklamanız bizim için yeterlidir" dedi Suudi. "Teklifimiz hakkında ne diyorsunuz? Hayırlı bir tekliftir. Cümlemizi selamete götürür."

Bu soruyu, daha önce formüle ettiği öneri ile Serkan cevaplandırdı. İmam, kararlı bir şekilde karşı çıktı.

"Kabul edemeyiz" diye başını salladı. "Tarafsızlara gitmek için dilekçe vermemiz halinde saldırmayacağınızı söylüyorsunuz. Bu, onurlu dava adamlarının önerisi değildir. Bizim de dava adamları olduğumuzu, tarafsız olmadığımızı gayet iyi biliyorsunuz. Bir milliyetçinin, milliyetçilerle komünistler arasındaki kavgada tarafsız kalmayacağını, bu anlamda tarafsızlığın ihanet olduğunu bilmeniz gerekiyor."

"Ama siz..."

"Hayır hayır, aması maması yok bu işin. İki cephe var. Bir yanda münkirler, bir yanda müminler. Sakın yanlış anlamayın, tahrik veya hakaret amacıyla söylemiyorum, inandığım, savunduğum görüşlerimi açıklıyorum. Bir yanda ailesini, milletini, mukaddesatını savunanlar, diğer yanda, bunları yok edeceklerini ilan eden enternasyonalistler var. Yani birinin varlığı, diğerinin yokluğuna bağlı olan iki cephe. Bizler, bu iki cepheden birincisinin saflarında yer aldığımız için buraya düştük. Düştüğümüze de asla pişman değiliz. Bu gerçeği bildiğiniz halde nasıl böyle bir öneriyle geliyorsunuz?"

Abdül'ün sıkıntıları azdı. İçinden birkaç küfür savurdu İmam'a. Ekşi, ekşi esnedi.

"Karıştır barıştır politikasına karşı mısınız?" diye sordu Ziya.

"Böyle uygulanmasına karşıyız" dedi İmam. "Barışmaya karşı değiliz. Komünistlerin ıslah olarak bize yaklaşmasına karşı değiliz. İnsanlar ıslah olabilir."

Serkan keyifli ve yayvan yayvan güldü. Avni'ye göz kırptı kurnazca.

"Patronlar da aynı şeyi istiyor" dedi. "İşçilerin, yaramazlıkları bırakarak kendileriyle barışmasını, ebedi bir sınıf barışıyla kendilerini taçlandırmalarını."

Suudi gayet sakin, zahidvari bir tavırla:

"Biz patron değiliz kardeşim, siz de işçi" diye çıkıştı.

"Aramızdaki kavganın özü aynıdır" dedi Ziya.

Abdül'ün sıkıntıdan çehresi çarpılmış, bakışları kaymış gibiydi.

"Tartışmayı bu mecrada sürdürürsek, her iki taraf da bir sonuç elde edemez" diye yutkundu. "Tarafsızlara gitmemiz için dilekçe vermemizi öneriyorsunuz, dilekçe versek de idare bizleri tarafsız koğuşlara vermez."

İmam irkilerek, aniden söze girdi. Yanakları titriyordu.

"Tarafsızlara verileceğimizi bilsek bile dilekçe yazmayız. Saldırmadan bir arada yaşamaya alışmalıyız."

"Bu idarenin görüşüdür" diyerek ayağa kalktı solcular. Görüşmenin bittiğini söylediler. Abdül'ün, "oturun devam edelim"

şeklindeki ısrarını dinlemediler. Uzlaşmaya yanaşmamanın ağır sonuçlarına herkesin hazır olması gerektiğini hatırlattılar. Üstü kapalı olarak tehditler savurdular. A2 saldırısının hesabını soracaklarını yinelediler.

İmam gayet sakin bir tarzda, "tehditlerinizden korkmuyoruz" dedi. "Bizler saldırmayacağız, ama her saldırıyı da aynı şiddetle cevaplandıracağız."

Yeni kavgaların habercisi olarak sona eren toplantı, koğuştaki gerginliği daha da artırdı. Mide ağrıları azdı. Savunma ve saldırı planları fiskos konusu oldu.

*

Baş gardiyan Gavur Veli, A1'in kapı mazgalını telaşla açtı. Müfettişin geleceğini ve koğuşa çeki düzen verilmesini söyledi. A1'liler usuldan harekete geçti. Yataklar düzeltildi. Masanın üzeri silindi. Sohbetli, toplu voltaya başlandı. Az sonra da koğuş kapısı ardına dek açıldı. Parlak, ciddi ve besili bir kalabalık girdi içeri. En önde, yarışçı ördeği gibi dimdik yürüyen, hurma tenli, düzgün kara piramit bıyıklı Müfettiş bey vardı. Gözlerinin fıldır fıldır dönen kocaman çakır aydınlığı, kavisli gür kaşlarına otoriter bir hava veriyordu. Apış arasına Diyarbakır karpuzu yerleşmiş gibi, bacakları ayrık, kalçası ağır bir görünümde, öyle dikilip durdu. Yeni evlenmiş dul bir kadın gibi ferah fettan gülümsedi mahkumlara.

"Şöyle dizilin bakalım, bir de sizinle hasbihal edelim" dedi.

A1'liler acemi mozik sürüsü gibi kıpırdarken, bakanlık bürokratları da onların karşısında yer aldı. Başsavcı, pörtlek gözlerini devirerek Müfettiş'e birkaç fiskos çıtlattı. Kibar ve babacan bir tarzda makaraları koyverdi Müfettiş. Mahkumlara bakarak savcıya bir şeyler sordu. Tam bu sırada Sosyolog girdi araya.

"Sayın amirim, müsaade ederseniz" diye fısıldadı, "sizlere bu lider mahkumları tanıtayım. Tanıyarak konuşun bunlarla."

Müfettiş, yarı afallar bir tarzda duraksadı. Sosyolog, sayın amirinin rızasını beklemeden, işaret parmağıyla tanıtmaya başladı A1 tayfasını. Fısıltılı tanıtma işlemi uzayınca, mahkumların yüz hatları alengirleşmeye başladı. "Uzatma, kalsın" diye kesti Mü-

fettiş. Kapıya yakın bir yerde dikelen Başmüdür, İnfaz Savcısı Hüsnü Bey'in kulağına, "Bu adam konuşunca dünya kirleniyor" diye fısıldadı. "Sasani saraylarına yaraşır bir dalkavuk." Hüsnü bey gülümsedi, tavanı süzdü.

"Evet" diye aydınlık bir ifade verdi çehresine Müfettiş. "Bu cezaevinde neler oluyor? Mahkumlar birbirlerini gırtlaklamaya çalışıyor. Gül gibi geçinip gitmek varken, duru sular bulandırılıyor, acılara acılar ekleniyor. Eğitime karşı çıkılıyor."

Müfettişin tam karşısında yer alan Kazım gayet sevecen bir tarzda:

"Evet" dedi. "Barıştır-karıştır ya da otokontrol politikasıyla mahkumlar kobay olarak kullanılıyor. Karışık koğuşlarda kitlesel dayak şölenleri düzenleniyor, revirler her onbeş günde bir, dayak gazileriyle dolduruluyor. Ateist beyinler, müftünün mübarek vaazlarıyla pür-ü pak yıkanıyor, duru sular, düzenin kanlı tokmağıyla bulandırılıyor."

Konuşma Müfettişin hoşuna gitti. Ama bozulmuş pozunu takınarak çevresindeki bürokratlara baktı. Gerdanını kırarak kaşlarını çattı.

"Adın ne senin?" diye sordu tokmak sesiyle.

"Kazım Yanbasan efendim" dedi Sosyolog. "On yıllık mahkumdur. Müebbetliktir. Dosyası bir hayli kabarıktır. Altı kere sürüldü. İki kere firara teşebbüs etti."

"Hangi rüyaları, hangi saatlerde gördüğünü de anlatsana" diye çıkıştı Ufaklık.

Kısa bir sessizlik oldu. Müfettiş Ufaklığa baktı. Kazım'ı tepeden tırnağa süzdü.

"Eğer devlet" dedi, "sizleri burada, dört duvar arasında, bir arada tutamazsa, barıştıramazsa, dışarda hiç barıştıramaz. Zıtların birbirlerinden öğrenmeye, birbirlerini karşılıklı dönüştürmeye ihtiyaçları vardır. Karşı zıttın fikrinden korkan, dönüşmeye açık olmayan, bir arada kalmaktan her zaman korkar."

"Siz zıtları, hakim yönün, yani ezenin lehine barıştırmak istiyorsunuz. Yani hem barışmaları, hem de birbirlerini kontrol etmeleri için, kurtla kuzuyu aynı kafese kapatma politikasını uyguluyorsunuz. Gerçekten çok insancıl bir politika. Buna, kendi

deyiminizle gırtlaklama ya da gırtlaksiyon politikası da diyebiliriz."

"Ben böyle birşey demedim" diye çıkıştı Müfettiş. "Adın ne senin?"

Sosyolog yeniden atıldı:

"Adı Kenan Askeri'dir efendim. Müebbetliktir. Önünü ilikle!"

Kenan hiç istifini bozmadı. Hain ve haşin bir havayla baktı Sosyolog'a.

"Şunu açıkça bilmenizi isterim arkadaşlar" diye yeniden söze başladı Müfettiş. "Devlet, kardeş kavgasına karşıdır. Bunun için halka verdiği sözü tutmak zorundadır. Unutmayın ki, demirin inadını ateş kırar. Devlet demirdir. Ne yapalım ki bu, dünyanın her tarafında böyledir. Siz ise ateş değilsiniz. Olsa olsa belki küçük bir kıvılcımsınız. Dört duvar arasında parlayan bir kıvılcım."

Müfettişin benzetmesi bürokratların hoşuna gitmişti. Acaba ne cevap verecekler diye mahkumları merakla süzüyorlardı.

"Kıvılcımlarda büyük yangınların kudreti gizlidir" dedi Civo. "Bizler öyle alelade basit kıvılcımlar da değiliz. Böyle olsaydık, demir dediğiniz devlet, bizleri bu denli ciddiye alıp ülkeyi hapishaneye çevirmezdi. Bizler, güneşin yeşil kıvılcımı, devrim kıvılcımıyız. Halkın engin gönlüne düşmemizden korkuyorlar. Uyuyan o görkemli yaratıcılığı uyarmamızdan korkuyorlar. Mesele budur."

Sosyolog sabırsızlıkla, Müfettişin burnunun dibine sokuldu. Parmağıyla Civo'yu göstererek:

"Efendim" dedi, "bunun adı Müslüm Tank'tır. Yirmi yıldan fazladır cezası. Tünelcilerdendir. Niğde sürgünüdür."

Müfettiş Sosyolog'u dinlemedi bile. İlgisiz, ekşi bir suratla:

"Bu cezaevinde, otokontrol uygulamasını, tretmanları ortadan kaldırabileceğinizi hayal etmeyin arkadaşlar" dedi. "Devlet, kendi icraatlarında kararlıdır."

"Bugün kavgalarda insanlar yaralanıyor, yarın ölü çıkarsa bunun sorumluluğunu kim yüklenecek" diye çıkıştı Hıdır.

Müfettiş, deve dudağını kıpırdattı, yüzüne tatlı bir tebessüm vererek:

"Bir değil, beş değil, on ölü çıksa da, devletin bu politikadan vazgeçeceğini sanmıyorum" dedi. "Asırların sınavından geçmiş, dev bir granit abide gibi karşınıza dikilen bir devletle uğraşıyorsunuz. Romantik hülyalara kaptırmayın kendinizi. Sağduyulu olun, mantıklı olun. İnancınızdan vazgeçin demiyorum. Aklı selim olmaya davet ediyorum sadece."

Bu noktada Muhtar girdi söze. Sosyolog dikkat kesildi.

"Müfettiş bey" diye sakince başladı Muhtar, "bakın benim sağ gözüme kısmen ak bir perde indi. A2 koğuşunda pusu kurdular. İki kişi komaya girdik, ölümcül bir tehlike atlattık. Şu anda dört beş karışık koğuş var. Zaman zaman kavgalar patlak veriyor. Koğuşlar mezbahaneye dönüyor. Bunun sonunu hiç düşünmüyor musunuz?"

Müfettiş, elini cebine soktu. "Ya sabır" dercesine baktı Muhtar'a.

"Bunu siz düşünün evladım" dedi. "Kendi trajedinizi kendiniz yazıyor, kendiniz oynuyorsunuz. Ben üzülüyorum şahsen."

İhtiyar, kendinden beklenmeyen sakin ve yumuşak bir uslupla:

"Sahneyi hazırlayanlar sizlersiniz" dedi. "Uzlaşmaz iki sınıfın, iki dünya görüşünün, iki kampın bilinçli unsurlarını dört duvar arasında diz dize, göz göze oturtarak onları sonu belirsiz kavgalara zorlayanlar sizlersiniz. Şu karşıki koğuşta, planlı pusuyu biz kurmadık. Bu politikayla sadece boyun eğmeyi dayatmıyorsunuz, aynı zamanda mahkumun ruhunu dinamitliyor, yaşam hakkını tehdit ediyorsunuz. Duvarlar, acı gerçekleri halktan gizleyemezler. En güçlü çığlık, zındandaki çığlıktır. Zındanın duymadığını tüm yeryüzü duyar."

Müfettiş ferahlar gibi oldu. İhtiyar'ı saygıyla seyretti.

"Adın ne senin?" diye sordu.

İhtiyar'ın cevap vermesine fırsat bırakmadı Sosyolog. Tazı gibi atıldı:

"Lütfü Baysal'dır efendim" dedi. "On yıllık bir mahkumdur. Müebbetlik tünelci..."

"Bak kardeşim" diyerek samimi bir tavırla söze girdi Müfettiş. "Ben, önceden belirlenmiş kaderlere yabancı birisiyim. Hürri-

yeti ve insiyatifi en az sizin kadar severim. Siz bazı şeylere, özellikle de devlete at gözlüğüyle bakıyorsunuz. Ön yargılardan, kötü şeyleri genelleştirmelerden kurtulun lütfen. Gözlerinizi biraz da kendi günahlarınıza çevirin. Mahatma Gandi'nin güzel bir sözü var. Der ki, kendi hatalarınızı iç bükey, başkalarının hatalarını ise dışbükey bir aynada görün."

Tam bu noktada Sosyolog yutkundu. Sorunu anlamadan balıklama daldı söze.

"Efendim zaten bunlar" dedi, "karışık koğuşlarda çıkardıkları kavgalarda bütün aynaları kırdılar, dolapları yamru yumru ettiler."

Müfettiş burnunu çekerek gülümsedi. Esneme ve mayışma havasına girdi. Bakanlık bürokratlarından bir kısmı, "çok zıpır bir adam" dercesine gülümsedi. Başmüdür mutlu ve güleçti. "Çok iyi oluyor, dalkavukluğunu ve şapşallığını çırılçıplak teşhir ediyor" diye düşünüyordu. Ufaklık, alaycıl bakışlarla kıs kıs gülüyordu.

"Biz kendi hatalarımız karşısında açık, acımasız ve dürüstüz" diye söze girdi Azeroğlu. "Kendilerini işkilsiz, hesapsız, bilime ve insanlığa adayanların, hataları karşısındaki tavırları böyle olur. Her geriliğin ve çöküşün doğasında, zayıflıkları ve hataları gizleme eğilimi vardır. Bizler ilerleyişi ve yükselişi temsil ediyoruz."

Müfettiş, "karşılıklı propaganda yapıyoruz deminden beri" diye düşündü. Sözü Azeroğlu'ndan Hasan devraldı.

"Eğitim politikasıyla komedi sahneliyorsunuz" dedi. "Eskiden kılıç zoruyla müslüman yapıyorlardı. Şimdi ise eğitim ve sopayla... Laik devlet, müftüyü dinlemeyen üniversite mezunlarının aydınlık kafalarını sopayla kırıyor."

Müfettiş gülümseyerek bürokratlara baktı. "Bu noktada haklılar" dercesine gevşedi.

"Dersleri izlemek zorundasınız arkadaşlar" dedi. "İçinizden dinlemek gelmese bile kulaklarınıza pamuk tıkayabilirsiniz. Ama oturup izlemek zorundasınız."

A1'liler gülümsediler. Bilal, Ufaklığa, "aynı öneriyi ben yapmıştım" diye fısıldadı.

"Hocalara saygısızlık olmaz mı?" diye sordu İhtiyar.

Dudaklarını kıvırdı Müfettiş. Gevrek, keyifli, vurdumduymaz bir havayla:

"Orasını da siz düşünün artık" dedi.

Tartışmaları İhtiyar'ın yanında sakin sakin dinleyen Ufaklık:

"Beyefendi" dedi, "pamuklu bir eğitimin ne gibi bir amacı olabilir?"

"Kulak zarlarını nahoş seslere karşı korumak olur tabi" diyerek güldü Müfettiş. Sosyolog'un dışında, herkes kahkaha ya da gülücüklerle Müfettiş beyi destekleme inceliğini gösterdi. Gürültülerin arasından Mahmut Topçu'nun sesi yükseldi:

"Her şey zora dayandırılmış bu cezaevinde."

"Gayet tabi" diye onayladı Müfettiş. Birkaç kez yutkundu. Piston gibi inip çıktı gırtlağı. Kulağının içini kaşıdı. "Cezaevi zor demektir. İknanın durduğu yerdir. İknanın, 'aciz ve mecuzum, beceremiyorum' diye bağırdığı toprakta cezaevinin temelleri atılır. Zor, yasaların önünde, mantığında vardır zaten. Zor'la işkenceyi birbirine karıştırıyorsunuz. Sizin proletarya diktatörlüğünüz, komünist zor teorisinin ete kemiğe bürünmüş biçimi değil midir?"

İhtiyar hayret etti Müfettiş'in uyanıklığına. Zoraki, melanet bir gülücükle:

"Şimdi Beyefendi, zoru öyle anlatıyorsunuz ki, herşey meşrulaşıyor ve eyvallah diyeceğimiz geliyor" dedi. "Zor'un amaçlarına da bakmamız gerekiyor. Bu cezaevindeki zor, insanların inançlarını, onurlarını, vicdani kanaatlerini, umutlarını, kişiliklerini yıkmanın planlı ve sistemli bir aracı olarak ortaya çıkıyor."

Müfettiş ciddileşti. Gözlerini bilgeler gibi kısarak:

"Bu saydıklarınızı, yarın kazara iktidara geçerseniz, bizlere siz uygularsınız. Tabi kurşundan kurtulursak..." dedi. "Camileri kapatırsınız, inanç ve vicdan özgürlüğü güme gider. Muhalefetin ensesinde boza pişirirsiniz. Adam edeceğim teorisiyle, mahkumları zorla çalıştırırsınız. İdeolojik eğitimle beyinlerini yıkarsınız. Bilmiyor muyuz sanki?"

Müfettişin sözleri A1'lilerin zoruna gitti. Homurdandılar. Müfettiş, "nasıl, yaranıza dokundum değil mi?" dercesine, keyifle baktı. Hıdır dayanamadı:

"Hayır, biz mahkuma şiddet uygulamayız" dedi. "Sizde şiddet, cezaevine adım atar atmaz başlıyor. Hoşgeldin dayağıyla başlıyor tutsaklık. Sizde sistem, şiddet üzerine kurulmuş. Bizde ise esas olan, ikna, eğitim ve gönüllülüktür."

Tartışmaya diğer bürokratlar da katıldı. Müfettiş bu kez dinlemeye, çıkışları, mimikleri zevkle seyretmeye koyuldu. Gözlerdeki felsefeyi, edalardaki rüzgarı, sözdeki kaliteyi ve bıyık biçimlerini inceledi. Bir yandan da Sosyolog'un fısıltıyla verdiği bilgileri dinledi. Hayallere daldı. "Nasıl da peşpeşe konuşuyorlar. Acılarını bir köz gibi sabırlarına gömen inançlı ve belalı insanların soyundandır bunlar" diye düşündü. Ufaklığın konuşmasını dinlerken irkildi. Cevap vermek istedi. Yanıbaşında duran yardımcı, söze girince vazgeçti. Ufaklığın bir deyimi üzerine gülümsedi. Konuşmanın renkli, gıdıklayıcı, acı mizah havası hoşuna gitti. "Davranışlarında pek öyle kabakıyım, dikine vuran bir katil havası yok. Aksine, çelebice bir incelik var. Ölçülü ve bilgin davranışları çok okumalarından mı kaynaklanıyor acaba?" diye düşünmesini sürdürdü. Kızıyla tartışmalarını anımsadı. "İyi ki de burda değil" dedi kendi kendine. "Bunların mantıklarını ve örnek davranışlarını, tartışmalarda bana karşı bir silah olarak kullanırdı. Kimbilir belki de, her zaman yaptığı gibi, bu özel durumu genelleştirir, 'işte babacığım, bizimkiler hep böyledir, şaki değil, bilgedir' der gülerdi." Bu sırada bir kahkaha dalgası yükseldi. Müfettiş'le Sosyolog'un dışında, koğuşta bulunan herkes güldü. Taaa koridordan, kalabalığın üzerinden, ayak parmaklarının ucunda dikelerek koğuşu seyreden, şişko gardiyan Cemşit ağa bile katıla katıla güldü. Yanındaki gardiyanı dürterek:

"Görüyor musun şu bacaksızı, söz ustası, şeytanın alt çenesi vallahi" dedi.

Müfettiş bir ara, duvarda asılı duran cezaevi kitaplığının listesine göz attı. Kitapların azlığı ve niteliği karşısında acıma duygusuna kapıldı. "Kitap yasağı, bu tip aydın insanlarda okuma susuzluğu yaratır. Bunlar için en büyük işkence, yasaklarla, kısıtlamalarla yaratılan kitap işkencesidir belki de" diye düşündü. Müfettiş'in listeye göz attığını gören Kazım:

"İşte bu listedeki kitaplarla sınırlamak istiyorsunuz okuma iştahımızı" dedi. "Gücünü yığınların cahilliğinden ve korkusundan alanların klasik yöntemidir bu. İnsanlarla kitapların dostluğunu kesmek, kitapları tutuklamak ve yargılamak... Eğitim şampiyonluğu ile kitap yasakçılığı başbaşa gidiyor bu cezaevinde.."

"Olağanüstü şartlarda olduğumuzu unutmayın" dedi Müfettiş. "Bu gibi dönemlerde olağan, olağanüstünün şamaroğlanı olur. Eylemi düşünceden, bombayı kitaptan ayırmak güçleşir. Birincilere yönelen saldırıdan ikinciler de payını alır. Sizler sık sık dersiniz ya, teori pratikten doğar, pratiğe klavuzluk eder. Devrimci teori olmadan, devrimci pratik olmaz. Eeeee.... hal böyle olunca, pratiği tutuklayıp teoriyi affetmek, olağanüstü dönemlerde, eşeği değil de semerini dövmeye benzer. Kolay değil öyle..."

Azeroğlu gülümsedi, saygılı bir ifadeyle:

"Doğrudur, katılıyorum" dedi. "Faşizm ayırım yapmaz"

"Komünizm de yapmaz" diye bastırdı Müfettiş.

"Sanmıyorum."

"San san."

"Hayır sanmıyorum. Faşizm teoriye ve pratiğe, yaratıcılığa ve kitaba ayırım yapmadan saldırır. Kuduzun ışıktan korktuğu gibi korkar bilimden. Doğru düşüncelerin zamanla maddi bir güç haline geleceğini iyi bilir."

Listeyi dikkatle gözden geçiren Müfettiş, "Amma da çene var heriflerde. Elini verince kolunu kurtaramıyorsun. Modern vırvır makinaları..." diye iç geçirdi.

"Engizisyon ateşi, bilim neferlerini yakmakla kalmıyordu, yaprak yaprak, kitap kitap, sözde onların düşüncelerini de yakıyordu. Nazi kamplarında ölüme terkedilen aydınların, emekçilerin alınlarına vuruyordu, Berlin meydanlarında yakılan kitapların ateşi. Doğrudur, pratiği tutuklayıp teoriyi affetmek, kelleyi tutuklayıp kitabı affetmek faşizm için olanaksızdır."

Müfettiş hafiften kızardı. "Söylediklerimi sivri örneklerle bana karşı kullanıyorlar" diye düşündü. Suratına anlamsız, soğuk bir gülücük takıldı.

"Belagat sanatı üzerine bir kitap yazacağım" dedi.

Azeroğlu birşey anlamadı. Ne diyeceğini şaşırdı. "İyi olur" demekle yetindi.

Müfettiş daha fazla tartışmaya gerek olmadığını anladı. Koğuştan çıkmadan önce dönüp genel bir bakışla A1'lileri süzdü.

"Başkaca bir diyeceğiniz var mı?" diye sordu.

Kısa bir sessizlik oldu. Kâzım yutkunarak:

"Şu sırtımıza zorla geçerdiğiniz lacivert çulların hali ne olacak?" dedi.

Müfettişle birlikte tüm bürokratların bakışına ışıklı bir gülümseme yayıldı. Bakışlarını tavana dikti Müfettiş. Deve dudağı çenesine sarktı. Kulağını kaşıyarak:

"Biçime kafayı takmayın, önemli olan özdür" dedi.

Bürokratlardan birisi:

"Ne güzel" dedi, "deney ve laboratuvar havası, işçi ve üretim havası veriyor."

Şallaklaşmış, kocamış hergele sürüsü gibi gevşedi A1'liler.

"Hayır" diye atıldı Hasan, "kışla havası veriyor. İtaat ve asker havası. Sırtımızdaki biçim değil, özdür. Mahkumu askeri disiplin altına alıp tektipleştirme programının özüdür şu tek tip elbiseler. Üstelik incecik, bitbezi gibi sağlıksızdırlar. Yaz kış bunları giymek zorundayız. Palto vermiyorsunuz. Kışlık elbise vermiyorsunuz."

"Tek tip elbisenin amacını yanlış tesbit ediyorsunuz" dedi Müfettiş.

"Neymiş amacı?"

"Firarı engellemek!"

"Sadece firarı engellemek değil" dedi Kâzım. "Asıl cezaevlerini kışlalaştırarak ruhumuzu tek renge, tek sese, tek boyuta indirgemektir. Ziyaretçilerimize bile yabancılaştırdınız bizleri. Geçenlerde, demirparmaklıkların bu yanında, görüşmek için tam karşısına dikildim anamın. Tıraş edilmiş kelleme, geniş lacivert elbiselerime, yüzüme baktı garip garip. Biraz bekledi. Acaba ne diyecek diye merakla ben de bekledim. Sonra yanındaki gardiyana döndü, 'Neden gecikti acaba? Haber vermeyi

unuttunuz mu yoksa? Yeniden bir haber salsanız' diye üsteledi. Tabi şaşırdım ve güldüm. 'Benim,' dedim, 'tanıyamadın mı anacığım?' Bu sefer de, 'Ne hale sokmuşlar, vay yavrum!' diye hüngür hüngür ağladı."

Müfettiş yeniden donuk, acılı ve isteksizce gülümsedi. Tavandaki hoparlör kutusuna baktı. Başsavcıya dönerek:

"Bu koğuşta çok kaldık, daha başka koğuşlar var, çıkalım artık" dedi.

*

C2'deki açlık grevini diğer koğuşlar on gün sonra öğrendiler. Uzayınca değeri artan, tanrının önceden çizdiği kader planını alt üst eden bir direniş çıkmıştı ortaya. Azrailin vakitsiz bir ölümle zorlanması, ölümün ölümle tehdit edilmesi, yenilmesi anlamına geliyordu bu direniş. A2'dekiler, A1 koğuşuna, tüm koğuşlardaki devrimcilerin, C2 grevini grevle destekleyeceklerini bildirdiler. A1'liler bunun üzerine akşam toplandılar. Azeroğlu, derin düşüncelere daldı. "İşte buna bok yemenin gül pembesi derler" diye mırıldandı. Açlık grevinin elverişsiz bir zamanda, tepeden inme, emrivakiyle başlatılmasını eleştirdi. Borçlu nefesi gibi soğuk soğuk oturan Kazım, Azeroğlu'nu destekledi. Karşı güçlerin saldırılarını, fütursuzluklarını had safhaya vardırdıkları ve ülkede tüm muhalefeti susturdukları bir zamanda, açlık greviyle, barıştır-karıştır politikasının çökertilemeyeceğini ileri sürdü. İhtiyar'ın dokuz boğumlu boğazı, sözünü yutkuna yutkuna söyledi. Kitlenin bir açlık grevine hazır olmadığını, sürükle-nerek destekleyeceğini, C2 koğuşunun eleştirilmesi gerektiğini belirtti. Hıdır, tüm kitleyi ilgilendiren sorunlarda, önceden tartışmadan harekete geçen unsurların, devrimci demokrasi çizgisine çekilmesine işaret etti. Kenan, bir gereksiz hareketin bin gerekli sessizlikten iyi olduğunu, cemaatin kıbleye secde ettiğini, devrimcilerin ise hareketin olduğu yere secde etmesi gerektiğini savundu. Ufaklık, paslı teneke tıngırtısının, mezar sessizliğinden daha mübarek olduğunu söyledi. Civo, kendinden önce konuşanların görüşlerini öz olarak tekrarladı. İlginç ve yeni şeyler söylediğini sandı. Zeytin menevişi, eşkiya bıyıklarını sıvazladı. Bu arada, "kusura

bakmayın ufak bir noktayı unuttum" diyerek yeniden söz aldı Hıdır. Yarım saat konuşunca, Azeroğlu tarafından uyarıldı. Bunun üzerine, "zaten sonuna geldim, toparlıyacağım" çıkışıyla yarım saat daha konuştu. İhtiyar, derin bir of çekti. Bir bardak su dikti kafaya.

"Arkadaşlar" diye girdi araya Ufaklık. "Çay denilen mübarek nesne, bu tip viranelerde ve bu tip toplantılarda sabır iksiri gibidir. Gereksiz konuşmaların yol açtığı fıtık ağrılarını yatıştırır. Uyarıcı etkisinden dolayı da, öfkeden kaynaklanan haklı uyuklamaları ortadan kaldırır. Bundan dolayı ben her toplantıda, ya da hiç değilse işkence haline gelen toplantılarda, çay ısmarlanmasından yanayım."

Bilal, yarı uyuklar bir havayla gözlerini kırpıştırdı. Derinlemesine daldığı hülyalardan ayıldı. Kabacıl ve iştahla esnedi. Mestan'ın cinleri kıpırdadı. Burnunu körüklendirerek:

"Bu tip önerilere ilke olarak karşı değilim" dedi. Anlamsız kahkahalar attı ve söz istedi. Söz sırasının Mestan'a gelişi, ikinci merhametsiz işkencenin başlaması demekti. Mırıldanan kitlenin, "of anam" saatiydi bu. Ufaklık, Azeroğlu'nun kulağına, "sık sık uyar da, işkencemiz uzamasın" diye fısıldadı.

"Konuşmanı öz tutarsan iyi olur Mestan" dedi Azeroğlu.

Mestan söze, proletaryanın bakış açısından bakılmadığı için, kendinden önce konulan tüm görüşlere karşı olduğunu belirterek girdi. Bir bardak su içti. Keçi kılını andıran uzun, sert saçlarının sarktığı geniş alnını kırıştırdı. Ayaklanma kararı veren tecrübeli bir devrim önderi gibi, bakışlarını alazlandırarak, açlık grevi silahının, sınıf mücadelesindeki yerini anlatmaya başladı. Cezaevinin fabrika olmadığını belirttikten sonra, stratejiyle taktik, saldırıyla savunma arasındaki ilişkilere girdi. Bir ara şaşırdı, önündeki kitaptan gereksiz pasajlar okudu. İhtiyar, derin, sıkıntılı bir "öf anam anam" çekince Mestan bozuldu.

"Bana saygın olmayabilir, ama düşünceye saygın olsun" diye çıkıştı. "İnsanlığın nişanesidir söz. Üretimin klavuzu, düşüncenin dilidir. Yeryüzü senin gibi insanların yüzünden saralı oldu. Yatakhane seni çağırıyor. Seni saygısızlığınla başbaşa bırakacak kadar cömerttir bu toplantı."

Millet çaktırmadan gülmeye başladı.

"Sakin ol Mestan" diye çıkıştı Azeroğlu. "Devam et. Öz olsun."

Mestan, küçük burjuvazinin aceleciliğine dikkat çekti. Her şeyi bir çırpıda çözme hastalığıyla alay etti. Düşünen hayvanlar dünyasının çakalı olduğunu söyledi. Dar zamanda zort zort bağırdığını, geniş zamanda ise cesurca pavkırdığını belirtti. Yumruğunu masaya vurdu:

"Küçük burjuvazi, zenginleşme damarı kabardığında, burjuvazinin kasasına çakallık eder. Çakallık! Çakallık!.." diye bağırdı. "Zaman olur faşizmin, zaman olur proletaryanın gücüne çakallık eder! Hayatı, başkalarına çakallık temeli üzerinde kurulmuştur. Kendisi için çakallık etmeyen tek hayvan, küçük burjuvazidir. Ama proletarya..."

"Yahu Mestan" dedi Ufaklık, "elini ayağını öpeyim, iki gözüm, ciğerimin morarmamış köşesi, hasretmin sivri ucu... allah aşkına yeter. Şekerim niçin anlatıyorsun bunları bizlere?.. Yahu biz zaten zulüm altındayız. Bir de kendi çenemizin zulmünü çekmeyelim. Söze saygı istiyorsun. Fuzuli söze, sabrımızın sabrını zorlayan şirret söze hamal etme dilini be arkadaş. Çay şampiyonu kesildim sizin yüzünüzden. Az konuş öz konuş. Üç sözünden birisi proletarya, birisi küçük burjuvazidir. Otur proletarya, yat küçük burjuva. Aşağı proletarya, yukarı küçük burjuva. Gel proletarya, git küçük burjuva. Ne bu yahu? Allah belasını versin ikisinin de..."

Saçları kirpi gibi dikeldi Mestan'ın. Ufaklığa tükürür gibi bakarak:

"Tamam tamam, anladım sıkıntını! Kes yeter!" diye köpürdü. "Değişik görüşlere tahammülü olmayan bir toplantı bu. Çeşitlilikten, renk harmanından, ruh zenginliğinden ödü kopan küçük burjuva despotik bir toplantı bu. Protesto ediyorum. Proletaryanın ruhunu bu işkence toplantısından kurtarıyorum."

"Çek git kardeşim" diye gülümsedi İhtiyar. "Bir proleterin, bu kadar küçük burjuyanın içinde ne işi var?"

Mestan, İhtiyar'a iğrenerek baktı. Masanın ortasına tükürmek geldi içinden.

"Gidiyorum işte!" diye bağırdı "Yarattığınız sefalet ve çölle başbaşa bırakıyorum sizleri! Ranzamdaki yalnızlığımı, bu anlamsız kuru kalabalıktaki yalnızlığıma tercih ediyorum! Buyurun konuşun, meydan sizin! Aksırıncaya, tıksırıncaya, patlayıncaya kadar konuşun! Belki ruhunuzu kurtarırsınız!"

Azeroğlu, rica etti toplantıyı terketmemesi için. Demir kapıyı çarparak çıktı Mestan. Kısa bir sessizlik oldu. Millet, rehavet içinde güldü.

"Şu cezaevi yaşantımda, Cenab-ı Cihangir hazretleri, bana delisiz veya manyaksız bir koğuş nasip etmeyecek mi hiç" diye yakındı İhtiyar.

Mestan'ın toplantıyı terketmesinden sonra, konuşmalar sürdürüldü. En son Bilal ile Muhtar konuştular. Sonuçta, C2 koğuşundaki açlık grevinin, en fazla üç günlük bir açlık greviyle desteklenmesi kararlaştırıldı.

Akşam dilekçeler yazıldı. Grev, sabahleyin başlayacaktı. Dilekçelerde, karışık koğuşlardaki sağcılarla solcuların ayrılması, barıştır-karıştır'a son verilmesi talebi yeraldı. Cezaevinde uygulanan dayak protesto edildi. Daha sonra, gürültülü kahkahalı sohbetlere daldılar. Son sofralarını ise gece saat onikide kurdular. Ufaklık, "tüm peynirleri kuşatalım!" şiarını ortaya atınca, son kırıntısına kadar yutuldu bir haftalık peynir. Muhtar, on büyük domatesi, yarım kilo peyniri, yarım sana yağını ve iki ekmeği tertemiz aşırdı. Yarım kutu yeşil biberi, yıkamadan kıtır kıtır çiğneyip yuttu. Bir tas reçelin de hesabını gördükten sonra durgunlaştı. Civo'ya dönerek:

"Fazla yemek iyi değildir" dedi. "Şurda bir tas karavana var, yesem dokunur bana. Zaten kara mercimeği de pek sevmem. Yemek istersen sen ye."

"İştahım yok" dedi Civo. "Ye de, ziyan olmasın. Dokunmaz sana. Barsaklarını yumuşatır. Dinlendirir mideni. Uykunu getirir."

Civo'ya inandı saf saf. Mercimek tasını önüne koydu. Biraz düşündü. Kaşığı aldı, isteksizce girişti. Yarısını yedikten sonra:

"Çokmuş be" dedi. "Zorlanıyorum. Sırtım terledi."

Civo, sindire sindire yemesini tavsiye etti. Mercimeğin, açlık grevine girecek bir gövde için çok büyük bir potansiyel güç bi-

riktireceğini anlattı. Muhtar dikkatle dinledi. Burnunu çekti. Kaşığın arkasını yaladı.

"Evet haklısın" diye onayladı Civo'yu. "Yükümüzü almalıyız. Keşke köfte olsaydı da, bala batırarak temiz temiz yeseydik."

Yarım saat içinde, geride kalan mercimeği bitirdi. Saat birde uyudular. Ufaklık, yastığını kucaklayarak yüzükoyun daldı düşlere. Gece kuşlarının renkli şakıyışları vurdu parmaklıklara. Maltayı ayışığı aldı. İhtiyar, her gece yaptığı gibi kesik kesik sayıklamalara başladı. Muhtar uyuyamadı. Bol bol geğirerek yellendi. Belden yukarı soyundu. Battaniyeleri dürerek yastığının altına koydu. Yaslandı. Bacaklarını rahatça uzattı. Göbeğinin yağlı, kalın katmerlerini kavradı. "Bir cevizli kadayıf olsa da yesem" diye düşündü. Açlık grevinde kilo vereceğini, yağlarının bir kısmını eriteceğini düşünerek sevindi. Adana kebabının mı, yoksa dönerin mi daha lezzetli olduğu üzerinde durdu biraz. Canı turşu istedi. Hülyası, ateş üzerinde dönerek kızaran piliçlere kaydı sonra. "İnsanlık acaba, herkese ihtiyacı kadar piliç ilkesini gerçekleştirebilecek mi?" diye iç geçirdi. Tavandaki sivrisineğe bir şaplak attı, tutturamadı. Yatarak köşedeki örümceği seyre koyuldu. Örümceğin de mahpuslar gibi tek yönlü beslendiğini düşündü. Çarşafı üzerine çekti. Şarkısını dinlemeye başladı ağustos böceğinin. Ağır, yağlı, dayanılmaz bir uykuya daldı.

Serçe cıvıltılarıyla sökün etti şafak. Çimenlerin soluğuyla uyanan bir eşkiya böceği, karınca ocağına saldırdı iştahla. Salgıladığı mor, zebani zıkkımıyla tüm karıncaları kusturdu. Ama çetin bir direnişle karşılaştı. Kuşatıldı. Kaçamadı. Zırh gibi sağlam kabuğunun içine çekildi. Odun, ot ve yaprak kırıntılarından oluşan iki metre yüksekliğindeki tınazlar içinde yaşayan tüm karıncalar alarm coşkusu içinde, eşkiya böceğini parçalamak için kabuğuna çullandılar. Tepedeki söğüt ağacının budağına konan yakut gagalı bir kız kuşu, aşhanenin bacasından ağan dumanı hayretle ve irkilerek seyre koyuldu.

Ve şehriye çorbası çıktı sabah karavanasında. Muhtar, zengin geğirtilerle, kaşınarak uyandı. Cemşit ağa, karavanayı içeri vermek için kapıyı açtı. Muhtar, tilki gibi süzdü Cemşit'in bakışlarını:

"Yemek almayacağız verme" dedi.

"Niye?"

"Niyesini sabah sayımında vereceğimiz dilekçelerde açıkladık. Okursun."

Cemşit ağa, bahtiyar, güleç ve anlamlı bir tarzda gülümsedi:

"Niyesini çaktım" dedi.

"O zaman mesele yok" diyen Muhtar, karavanaya tepeden baktı. Kepçeyi eline alıp karıştırdı. "Kapı çomarına verilen yal gibi. Suda haşlayıp getiriyorlar. Şu şehriye çorbasının içine biraz soğan doğrasalar, biraz salça, biraz kıyma atsalar kıyamet mi kopar sanki?"

"Kopmaz" dedi Cemşit ağa. "Vallahi biz de sizin gibiyiz. Aynı çorbayı içiyoruz. Bunun karşılığını da maaşımızdan kesiyorlar üstelik. Ama yine de alın için, bir zararı yok, kursağınızı yumuşatırsınız. Beton içindesiniz."

"Hayır" dedi Muhtar, "Kızarmış piliçle cevizli kadayıf verseniz de yemeyiz."

"Yiyin yine direnin. Bunda şehriye çorbasının ne günahı var?"

Muhtar kepçeyi bıraktı. Efendice baktı Cemşit ağaya:"Muhatabımız şehriye çorbası değil, bakanlıktır" dedi.

Pek birşey anlamadı Cemşit ağa. "Siz bilirsiniz" diyerek kapıyı kapattı.

Dilekçelerin, sabah sayımında verilmesinden bir müddet sonra, Başsavcı ile müdürler A1'e girdiler. Başsavcı, elleri arkasında, birşeylerden iğreniyormuş gibi suratını buruşturdu. Çevresini alan mahkumları şehla bakışlarla süzdü.

"Devletin barıştır-karıştır politikasını açlık greviyle değiştireceğinizi mi sanıyorsunuz?" diye çıkıştı. "Açlık sahibini kemirir, devleti değil."

"Yalvarsak görüşmek için koğuşa gelmezsiniz" dedi İhtiyar. "Sizi buraya koşturarak getiren ne acaba?"

"Bizden, bizi aşan şeyler istemeyin" dedi Duman bey.

Bu direnişin asıl muhatabının bakanlık olduğunu açıkladı Kazım. İdareyi, örnekler vererek, dayakçılıkla suçladı. İnsan hakları üzerine kuru bir nutuk çekti.

"Askerin işine biz karışamayız" diye kestirip attı Başsavcı.

"Sorumluluktan sıyrılamazsınız. Cezaevi kazanının altına bir odun da siz atıyorsunuz. Herkes kazanın altını üflüyor" dedi Kenan.

Ufaklık gülümseyerek, "Fatih'in fetva celladı Molla Fahrettin Acemi de Fazıl Tebrizi'yi yakan ateşi üflüyordu" dedi. "Ama sakalından tutuştu haspa."

Savcı, bitine bakar gibi baktı. Yavaş yavaş kapıya yaklaştı.

"Sizinle tartışmaya gelmedim" dedi. "İfadeleriniz alınacaktır, grevden vazgeçerseniz sizin için iyi olur."

Ertesi gün A1'lilerin ifadeleri alındı. Birbuçuk ay mektup ve görüş yasağı verildi. Öğleden sonra komando geldi. Hepsini toplayıp hücrelere tıktı. Uzunluğu üç, genişliği iki metre olan hücrelerin ranzaları betondandı. Ampül yoktu. Köşede bir lağım deliği, bir musluk vardı. Hücreye, önündeki koridorun aydınlığı vuruyordu. İki katlı olan tüm hücre binası, çatı karanlığına açılan bir pencereden alıyordu havayı. Rutubet, küf ve lağım kokuyordu her taraf.

*

Yeryüzünü kül yığını gibi görüyordu Ayı Mahmut. Kepazelikler yumağıydı. Şeytanın boşlukta dönen tükrüğüydü. Sabun balonuydu. Acı acı güldü.

"Görüyor musun ırzına çaktığımın boynuzlu engereklerini. Kesin saldıracaklar bugün" diye mırıldandı Ramazan'a. "Sabahtan beridir fısıldaşıyorlar. Köşelerde, voltalarda, ranza ve dolap aralarında, tuvaletlerde bir fiskostur ki gırla gidiyor."

Cehennem mazlumu, çaresiz bir suratla:

"Endişelenme" dedi Ramazan. "Son bir haftadır böyle yapıyorlar. Akıllarınca taciz ediyorlar bizi. Engerek hüneri yok bunlarda. Anaları doğururken zorlanmamış. Zehirsiz yılanlar gibidir bunlar. Biliyorsun en çok tıslayanlar da zehirsiz yılanladır. Çünkü bütün numaralarını, tıslayarak korkutmak üzerine kurmuşlardır."

Ayı Mahmut gevişlendi. Umarsız, bıkkın, pejmürde bir rüzgarla:

"Öyle deme" diye çıkıştı. "Şerefsizleri küçümseme. Herbiri-

nin eşşek yükü kadar cezası var. Bütün köprüleri atmışlar. Hele hele burdakiler C2'dekilere hiç benzemezler. Şu namussuz kerkenezi görüyor musun, şu iblis fırlatmasını."

"Kimi diyorsun?"

"Şu Arap İbo'yu.. Ne lanet dölü, zina bebeğidir Ooo... Bütün numaraları, fiskosları, entrikaları çekip çeviren, fikir üreten, emir veren O'dur. Yanındaki adi zemheri kargası da tam o kafada birisi. Allah muhafaza, bunlar yarın devleti ele geçirirlerse kuyruk sokumumuzdan başlar, hıyar yercesine kıtır kıtır yerler bizi."

Ramazan gülümsedi usuldan. Zulasındaki cep saatine baktı. Esnedi.

"C2'deki arkadaşlar gibi biz de bunlara bir saldırmazlık önerisi götürsek nasıl olur acaba diye düşünüyorum" dedi.

Mahmut, dumanlı, ikircimli, koyunumsu bakışlarla:

"İmam Hoca gibi arkadaşlar başarılı olamamış, biz nasıl başarılı olalım birader. Sen umudu kes. Balık kavağa çıkınca kösenin de sakalı biter."

"Biraz oyalasak iyi olurdu" diye mırıldandı Ramazan.

Bu sırada Allahverdi geldi. Etraftaki solcuları kesti. Ramazan'a fısıltıyla:

"Koğuşta cin yeli esiyor Hoca" dedi.

"Ne gibi."

"Bugün bindirebilirler."

"Nerden çıkarıyorsun?"

"Baksana, yine arı satmış namusu kiraya vermişler. Arap İbo, voltasını hızlı atıyor. Fısıltıyla konuşuyor. Fırsat kolladığı ve talimat verdiği belli. Tilki Şefik hiç gereği yokken kazağının üzerine bir kazak daha giydi. Tantana Yusuf ilk defa ayakkabılarının bağını bağladı. Her kavgadan önce böyle yapar. O namussuzu biliyorsun, mahkemeye, ziyarete, hastahaneye giderken bile postal bağını bağlamaz. Dabanına basarak gider. Şimdi dabanını bile kaldırmış, ayağını sokmuş iyice."

Üçü de solcuları kurt gibi kesti. Ramazan'ın benzi değişmeye başladı.

"Zort Ökkeş'i uykudan kaldırdılar" diye devam etti Allahverdi. "Şu bizi gözetleyen Sarı Sadık adisi de apışarası için kullandığı alkol iyodür şişesini dolaptan alıp ranzanın altına koydu. Dolaplar devrilip de kırılmasın diye tabi. Bana bak Hocaa, tavukların depremi önceden sezmesi gibi, bugün kopacak depremi seziyorum."

"Ben demedim mi" diye çıkıştı Ayı Mahmut.

Ramazan kara kara düşünüyordu. İman tahtasına ağırlık inmişti.

"Arkadaşları uyaralım" dedi. "Toplu halde bir yerde bulunmaya çalışalım. Saldırıya açık halde gelecek şekilde dağılmaktan kaçınalım."

Tam bu sırada, yemekhaneden acı bir çığlık yükseldi. Çığlık tüm koğuşu ayaklandırdı. Bağırtılar, canhıraş küfürler, sarsıntılar izledi bu çığlığı.

"Saldırdılar! saldırdılar!"

"Vurun allahsız kızıl köpeklere!"

"Kaçmayın ulan! Allah için, vatan için vurun!"

"Ooooooy anam anam!"

"Yetişin ezdiler beni yetişin!"

"Dolapları devirin, kapıyı tutun ulan!"

"Gel ulan orospu çocuğu!"

"Ellerinde kırılmış ilaç şişeleri var, dikkatli olun!"

"Gardiyaaan! gardiyaaan! Komünistler saldırdı, bölüğe haber ver gardiyaaan!"

Yemekhanede ve tuvaletlerde oluyordu asıl kavga. Yatakhanedeki, kavgaya değil, bir nevi tüymece kovalamacaya benziyordu. Arap İbo, on arkadaşıyla birlikte sekiz sağcıyı tuvaletler bölümünde sıkıştırdı.

"Yunus, Bekir, Tosun, Necip siz şöyle ayrılın" diye bağırdı. "Siz saldırgan değilsiniz, efendi insanlarsınız. İspiyonlara karşı çıktınız. Evet arkadaşlar, şu dört alçağa bindirin! Şu dört çakala!.."

On kişi aynı anda dört kişiye saldırdı. Dördünü de tekme ve yumruklarla betona serdiler. Birisinin ağzından, burnundan kan boşandı. Birisinin iki yerden kırıldı kafası. Küçük ve sarışın olanı, yarı baygın bir halde:

"Direnin ülküdaşlarım, allah bizimledir!" diye inliyordu.

Yerdekilere, kısa zamanda, öylesine yoğun ve merhametsiz bir dayak atıldı ki, tuvalet kanaraya döndü. Öleceklerinden korkan Arap İbo:

"Yeter artık vurmayın" diye bağırdı. "Biz halkın merhametine sahibiz. Bizim nabzımızda, çalışan milyonların insafı yatıyor. Faşist cellatların acımasızlığından çok şey öğrendik. Yeter bunlara bu kadar."

Sırtüstü uzanıp inleyen, başı kan içinde, ürkünç bir halde bulunan birisinin başucuna dikeldi Arap İbo:

"Sıddık! Duyuyor musun beni Sıddık!" diye bağırdı. "Geçen kavgada Yüzbaşıya yaptığın ispiyonlar sana ne kazandırdı? Voltalarda sırıtmaların, bize laf dokundurmaların sana ne kazandırdı?"

Hızla köşeye gitti. "Ya sen Hicri?" diye yeniden bağırdı Arap İbo. "Ananın biricik oğlusun ulan, köpeklik yapıyorsun sermayeye."

Hicri başını ellerinin arasına almış, fare yumağı gibi küçülüp kaybolmuştu köşede. Sağ bileğinden dizine kan damlıyordu.

"Utan utan! Anan işçi, baban işçi, sen işçi! Nasıl bu kadar saldırgan olabiliyorsun ulan! İçindeki sınıf kinini burjuvazinin alnına kusacağına, kendi sınıfının paçasına kusuyorsun be eşşek herif! Etme eyleme oğlum! Dilekçe ver, tarafsız koğuşlara gitmeye bak!"

Tuvaletler bölümünde Arap İbo konuşurken, yemekhanede de kavga sürüyordu. Tilki Şefik'in pantolununu yırtmış, yanağını morartmışlardı. Devrilen dolaplar, sıralar, masalar arasında, üst üste, alt alta boğuşmalar oluyordu. Gardiyanlar koğuşa girememiş, sadece mazgallardan bağırmakla, ıslık çalmakla yetinmişlerdi. Bölük ise gecikmişti. Tüm cezaevi koğuşlarından sloganlar yükseliyordu.

Koğuş yatakhanesinde, Ramazan'ın başında bulunduğu dokuz kişilik bir grup ise, fare gibi ranzadan ranzaya sıçrayarak kaçan beş solcudan dördünü köşeye sıkıştırıp adamakıllı ezdi. Solculardan birisi acı çığlıklar atarak yalvardı. Üçüncü kat ranzalarda dağ keçisi gibi zıplama manevraları yapan Tantana Yu-

suf, sağcıların bir kısmını üzerine çekmek için tüm hünerini gösterdi:

"Erkekseniz gelin len!" diye bağırdı. "Yatakhanenin en yüksek yerinde, kartal yuvasında kavgaya çağırıyorum sizi. Gelin len, lağım fareleri! Her yandan gelin! Sağdan, soldan, ortadan, alttan, üstten gelin len!"

Yusuf'un sözleri karşısında iyice tahrik olan sağcılar, tek ses halinde:

"Yakalayın şu itoğlu iti!" diye bağırdılar.

Beş kişi üçüncü kat ranzalara çıkmak için atağa geçti. Yusuf, inanılmaz bir atakla parmağını ezdi birisinin. Diğerinin çenesine güçlü bir tekme indirdi. Çılgın kahkahalar attı. Üçüncü kata çıkmayı kısmen başaran Allahverdi'yi iki insafsız tekmeyle aşağı düşürdü. Ayı Mahmut'un, çıkmak isteyince gözüne tükürdü ve:

"Ulan bir daha çıkmaya kalkışırsan anam avradım olsun ki yüzüne işerim" diye bağırdı. Gözlerine şeytani ışıltılar oturmuştu.

Ramazan'ın içinde bin baykuş çığlık çığlığaydı:

"Bırakın yau tantanacı soytarıyı. Bırakın havlasın dursun, uğraşmaya değecek bir adam değil!"

Yusuf zafer kazanmış bir komutan çalımıyla tepeden Ramazan'ı süzerek:

"Ne cakcuk ediyorsun len, Başbuğ çakalı!" diye söylendi.

Tam bu sırada, tuvalette bulunan Arap İbo ve arkadaşları toplu slogana başladılar. Yemekhanede boğuşan, faşistlere tabak, sürahi fırlatan solcularla yatakhanede bulunan Tantana Yusuf da sloganlara katıldı:

"Koğuşlar ayrılsın!"

"Can güvenliği isteriz!"

"Cezaevinde işkenceye son!"

Bu sloganları sağcıların toplu ve gür sloganları karşıladı:

"Kahrolsun komünistler!"

"Kanımız aksa da zafer islamın!"

"Güçlü iktidar, güçlü devlet!"

Bu sloganlardan az sonra, çeşitli koğuşlardan, tecritlerden ve hücrelerden destek sloganları yükseldi:

"Can güvenliği isteriz"

"Barıştır karıştıra son!"

"İşkenceye son!"

Bu sloganların tüm cezaevini çınlattığı anda komando bölüğü de harekete geçti. Bölüğün başında bulunan başçavuş Baltar'ın direktifi yankılandı koridorlarda:

"Nöbetçi gardiyanlar, koğuşlarının kapılarından ayrılmasınlar! Hangi koğuşların slogan attıklarını tesbit etsinler!"

C2 koğuşuna bölük girince kavga durdu. Ellerinde tahta coplarla yemekhaneye daldı asker. Bütün mahkumu yemekhanede topladılar. Başçavuş Baltar:

"Yaralıları ayırın, revire götürün! Kalanları ayrım yapmadan, terbiyeden geçirin!" diye emretti.

Yaralıların ayrılmasından sonra, askerin festivali başladı. Çığlıklar, yalvarışlar, böğürtüler, ağlayışlar, uğultu sağanağı halinde çöktü koğuşa.

"Komutan ezdirme biziiii! Allahın, dinin, kitabın varsa ezdirmeee!"

"Vay anam anam anaaam! Garip anam!"

"Asker vurmaaa... vurma asker! Türke müslümana vurma asker!"

"Barıştır karıştıra son vermezseniz bu olaylar durmaz!"

"Dayakla yıldıramazsınız! Vurma başıma!"

"Zaten işiniz gücünüz saat kırmak, gözlük kırmak. Vurma kardeşim!"

Bağırtılara yer yer asker küfürleri, asker direktifleri de katılıyordu.

"Kalk ulan numara yapma!"

"Ağlama len karı gibi!"

"Sökmez sökmez bize, bayılma numarası sökmez! Al şunu kıçına namusuz!"

"Şuna bak len, hiç bağırmıyor, tınmıyor, bağır len!"

Bu arada Arap İbo'yla üç arkadaşını alıp hamama götürdüler. Onlara daha özel, daha yağlı bir dayak ziyafeti çekmenin işaretiydi bu.

C2 koğuşundaki ve hamamdaki uğultuları, çığlıkları dinleyen koğuşlar, yeniden slogana başladılar:

"Cezaevinde işkenceye son!"

"Kahrolsun işkenceciler!"

Sloganları duyan Baltar, C2 koğuşundan koridora çıktı:

"Kaç koğuş slogan atıyor?" diye bağırdı gardiyanlara. Birbirlerinin yüzüne baktılar. Gardiyanlardan biri hazırola geçerek:

"A2, C3, B2, hücreler, revirler ve tecritler efendim" dedi.

"A1'dekiler atmıyor mu?"

"Açlık grevinden dolayı onlar hücrelerdedir efendim."

Baltar saatine baktı. On dakikadır dayak atıldığını düşünerek C2 koğuşuna girdi. Tüm mahkumların, yüzükoyun yerde serili olduğunu ve askerlerin hala yer yer vurduklarını görünce dayağı durdurmalarını emretti. Yüzükoyun yatırılan herkesin ayağa kalkmasını ve dörder beşer kişilik sıralar halinde dizilmelerini istedi. Elleri kalçasında, başı dik, bakışları otoriter, babacan:

"Dinle mahkum, aptal mahkum" diyerek başladı malum öğütlerine. "Dayak hayvana atılır, eşeklere, katırlara, öküzlere atılır. Sizin gibi aptal insanların sayesindedir ki, eşeklerin katırların ve öküzlerin yanında, dayak aptal insanlara da atılır. Sizin... Dinle mahkum, aptal mahkum! Ben şahsen dayağın cennetten çıktığına inanıyordum. Ne yazık ki sizler benim bu inancımı sarstınız. Bu kadar dayağa rağmen uslanmadınız. Dayak ha dayak, dayak ha dayak, biz yorulduk siz yorulmadınız. Bu cezaevinde, atılan dayaklardan Mısır'a köprü kurulur. Ben anlamıyorum, doğrusu hiç anlamıyorum. Günde üç öğün karavana var, yatak var, bahçe var, hava var, hamam var, efendime söyliyeyim..."

Kepini arkaya kaydırdı, alnının terini avuç içiyle sildi.

"Doktor var" diye anımsattı Duman bey.

"Haa çok yaşa, doktor var, dişçi var, sıhhiye var, ilaç var, kantin var, ne bileyim var oğlu da var. Hal böyleyken, neden yiyip içip yatıp istirahatınıza bakmıyorsunuz da çeşme başındaki mahalle kadınları gibi birbirinizi cırnaklıyorsunuz? Siz biliyor musunuz ki bu millet dışarda ne çekiyor? Bir tabak kuru fasulye yesen, yanında da az salçalı bir pilav yesen, trink ikiyüz lira sayarsın. Diyelim doymadın, ne bileyim belki, o anda canın tat-

lı istedi. Yedin mi bir cevizli kadayıf daha? Al sana üç yüz lira. Bir oturuşta, bir karın yemeğe üç yüz lira yazık değil mi bu millete? Bu devlete yazık değil mi? Nasıl bedavadan besliyor sizi. Para veriyor, tahsiliniz için müftü getiriyor, yurtaşlık bilgisinin hocasını getiriyor, siz ne yapıyorsunuz? Hiç, ziyankârlık, anarşik şeyler. Efendim neymiş, ben solcuymuşum da o sağcıymış. Yok ben fakir fıkarayı düşünürmüşüm de o zengini düşünürmüş. Bırakın bunları oğlum bırakıın! Adam olun adam! Mühim olan adam olmaktır!.. Hepimiz türküz, müslümanız, kardeşiz. Yedi düvel uğraşıyor bu devletle. Bir de siz ağrıtmayın başını. Bilmem efendim zenginden alacağız da fakire vereceğiz. Oğlum bu memlekette herkes zekatını verse, fukaralık diye bir şey kalmaz. Hacca gideceğine bir okul yaptırsa, cahillik diye bir şey kalmaz. Neymiş efendim zenginlikmiş. Oğlum insanın gözü zengin olsun. Gönlü, bilgisi, ahlâkı zengin olsun. Yoksa ne yapayım ben zenginliği. Alayı üç kağıtçılıkla zengin olmuştur onların, bilmiyor muyuz sanki? Bir siz mi akıllısınız bu memlekette sanki?"

Mazgallardan durumu seyreden Savcı Hüsnü beyle Yıldırım bey, Başmüdürle birlikte gülümseyerek dinliyorlardı Başçavuşun konuşmasını.

"Şimdi sağcılar bir yana, solcular bir yana geçsin. Yüzyüze duracaksınız, tek sıra halinde dizileceksiniz. El sıkışıp barışacaksınız."

"Biz bunlarla barışmayız!" diye bir ses yükseldi. Solcular arasından.

"Konuşma be aptal mahkum! Barışmayız da ne demekmiş? Çatılarına her gün ikibin güvercin konan bir cezaevinde barışmamak insanlığa sığar mı? Yok öyle şey, barışacaksınız!"

Askerlere dönerek:

"Oğlum, bir gurup asker sağcıların arkasında sıraya girsin, bir grup da solcuların!" diye bağırdı.

Sağcılar barışmaya karşı olmadıkları için dövülmeyeceklerinin güvenci ve rahatlığı içindeydiler. Solcuların direneceklerini, bundan dolayı da dayak yiyeceklerini düşünerek seviniyorlardı. Solcuların bir bölümünün ise korkudan kulunçları

terliyordu. Önceki kavgalarda olduğu gibi başçavuşun betonu kan damlalarıyla nakışlatacağını düşünüyorlardı. "Acaba sağcıların ellerini sıksak mı?" diye kararsızlık içinde olanların sayıları bir hayliydi. İhanetle suçlanma ve tecrit edilme korkusuyla dayak korkusu arasında bocalıyorlardı. İçlerinde bir kaç kişi de, dilekçe vererek tarafsız koğuşlara gitmeyi ciddi bir şekilde düşünüyordu. Ellerinde tahta coplarla dizilen ve emir bekleyen askerlerin soluğu, enselerine vuruyordu.

Başçavuş Baltar'ın gür sesi çınladı yeniden:

"Evet, baş sıradan başlasın barıştırma işlemi! Askere güçlük çıkarmadan barışalım arkadaşlar! Hepimiz bu memleketin çocuklarıyız! Bu güzel memleket için barışalım! Unutalım geçmişin kan davasını! Sevgiyle, muhabetle barışalım!"

Baltar bu konuşmayı yaparken, askerlerde solcuları zorlamaya başladılar. Hafif bir direnme karşısında tahta coplar girdi devreye. Dayağın tırmanmasından korkan solcuların bir bölümü, gönülsüz ve yılgın bir havada sağcılarla el sıkışmak zorunda kaldılar. Geride kalanların payına biraz daha fazla asker dayağı düştü. Onlar da birer ikişer, sağcıların yüzüne bakmadan, başlarını yana çevirerek el sıkıştılar.

Barıştırma işinde başarılı olan Baltar'ın kendine güveni arttı.

"Haaa işte böyle! Şimdi herkes yatakhaneye girsin!" diye emretti.

Önce Baltar, ardından da mahkumla asker yatakhaneye girdi. Koridordan durumu seyreden savcılar ve müdürler, yemekhane mazgallarından, yatakhane mazgallarına geçtiler. Hayvanat bahçesinin şapşal seyircileri gibiydiler.

"Şimdi beni iyi dinleyin!" dedi Baltar. "Yatakhaneyi ikiye bölmüşsünüz! Galiba pencere tarafındaki ranzalarda solcular yatıyor, mazgal tarafındaki ranzalarda da sağcılar! Ne kadar acı, ne kadar aptalca birşey! Bir koğuş içinde iki ayrı kamp, iki ayrı koğuş! Bu duruma son vermeliyiz! Ayrılığı gayrılığı kaldırmalıyız ortadan!"

"Ayrılığı kaldıramayız ortadan! Siz bile sağcılar, solcular ayrımını kullanıyorsunuz! Ayrılığı kaldıramazsın, çünkü o bir ger-

çektir!" diye bağırdı Yusuf. Koğuşa çöl sessizliği çöktü. Erler, bağırtının geldiği yere baktılar.

"Kim o konuşan?" diyerek bir kaç adım solculara yaklaştı Baltar. "Bana bak aptal mahkum, ayrılığı kaldırırız biz, kaldıracağız. Bu memlekette sağcılığı, solculuğu siz çıkardınız. Sağ el sol ele düşman olur mu? Sağ eli sola, sol eli sağa düşman ettiniz. Adınız batsın, aptal herifler. Sağcılık solculuk kelimelerini bizim dilimize de peleseng ettiniz. Aslında mahkumun sağı solu olmaz. Mahkum mahkumdur. Özgürlüğünü kaybetmiş bir mahluktur."

Ranzaları seyretti. Yere düşen döşekleri, battaniyeleri, elbiseleri, çorapları, havluları... Herşey hercümerc içindeydi ve kan kokuyordu.

"Burası karışık koğuştur. Her şey karışık olacak. Ranzalar bitişiktir..."

Sağcı ve solcu sözcüklerinin yerine başka bir sözcük bulmak için biraz düşündükten sonra ensesini kaşıdı. Cins kelimesini kullanmaya karar verdi.

"Bir cins mahkumun yanında başka bir cins mahkum yatacak. Yan yana, usluca, kardeş kardeşe, solukları birbirine karışacak şekilde. Bakın ranzalar da bitişik, yekpare yapılmıştır, iki iki, yanyana.. Düşmanlık mahkumu yıkar. Mahkumun huzura ihtiyacı var. Allah her yaratığa bir görev vermiştir. Öküzün görevi yük çekmektir. Kedinin görevi fareyi yakalamaktır. Köpeğin görevi kurda, kuşa, hırsıza havlamaktır. Mahkumun görevi de yiyip içip yatıp istirahatine bakmak, cezasını çekip çıkmaktır. Onun içindir ki, sizler de bir ananın çocukları gibi ranzalarda yanyana uyuyacaksınız. Masada karşı karşıya oturacaksınız. Sayımda yanyana sayacaksınız. Voltanızı kardeş kardeşe çifter çifter atacaksınız. Birbirinizin sırtını keseleyeceksiniz. Şimdi, ranzalarda karışık yatmanın bir denemesini yapacağız. Şimdi baştan başlayarak bir cins mahkumun yanına başka bir cins mahkum yatacak şekilde bütün mahkum ranzalarda yatma düzenine girecek. Mırın kırın istemiyorum. Asker de ana kuzusudur. Askeri zor durumda bırakmayın. Hadin bakalım, Arabistan turnası gibi tek ayak üstünde yutkunup durmayın."

Barışmanın verdiği rahatsızlığı yüreklerinde duyan solcular, ikinci bir emre boyun eğmenin yılgınlık ve yıkım getireceğini düşünerek emre inatla direndiler. Asker tüm gücüyle solculara yüklendi. Her solcu, tesbit edilen ranzaya, dört-beş askerin ve gardiyanin zoruyla yatırıldı. Üçüncü kata adam çıkaramadılar. Yapılan üç beş deneme başarısızlıkla sonuçlandı. Alt ve orta ranzaya yatırılanların her kolundan ve her bacağından bir asker bastırıyordu. Kıpırdayan, konuşan, bağıran, tekme, sille ve copla sindiriliyordu. Kol ve bacaklardan asker baskısının kalkmasıyla birlikte kalkanlar dövülerek yatırılıyordu. Sağcılar ise kendilerine gösterilen ranzalarda sırtüstü uzanmış, bağırtıları, ağlamaları, sızlanmaları dinliyorlardı. Bazıları solculara acıyor, bazıları da seviniyordu. Dayak yemedense yatmayı yeğleyen solcular da direnmek zorunda kalıyorlardı. Çünkü herkes direniyordu. Bu durumda direnmemek, tecrit olmayı ve lanetlenmeyi beraberinde getirecekti.

Başçavuş Baltar, bir saati aşkın bir süre uğraştı solcularla. Başaramıyacağını anlayınca, "meyil verme tellal ile berbere, su mu geçer hamamdaki mermere" diye mırıldandı.

"Bırakın oğlum, bırakın hayvan herifleri! Tencere kaynar maymun oynar hesabına döndü! Barışa düşmanlıktır bunların yaptıkları."

"Bizler gerçek barışı savunduğumuz için barışmak istemiyoruz. Halkın ekmeğine ve özgürlüğüne düşman olanlarla barışamayız!" diye bağırdı birisi.

Öfkeden gülümsedi Baltar. Tövbeli, fesbinallahlı bir anafora düştü:

"Zırlama zırlama!" diye celallendi. "Halkın kuyruk sokumunu öpmeye bile layık değilsiniz be! Ekmekmiş, halkın ekmeğiymiş! Sen halkın ekmeğini düşünseydin adam olurdun, girmezdin buraya! Babanın sofrasına bir dilim ekmek götürüp kordun! Ne gezer! Mektuplarınızı okuyorum aptal herifler! Babacığım, anneciğim, abiciğim, param bitti bana biraz para gönderin diye yazan siz değil misiniz? Ekmekmiş. Zırtaboz herif! Önüne konulan bir tas karavanayı sağcı dediğin mahkumun yüzüne fırlatan sen değil misin? Efendim neymiş, barışmış, ekmekmiş. Katır gi-

bi barışı tepen sen değil misin? Barışa saygısı olmayanın ekmeğe saygısı olur mu hiç aptal herif? Vazgeçin oğlum, bu kocakarı masallarını bana anlatmayın. Başka koğuşlarda da çok duyuyorum. Bilmem efendim neymiş, halkın özgürlüğü şöyleymiş de böyleymiş! Bilmem halkın kurtuluşu neymiş, şuymuş da buymuş! Delireceğim vallahi! Be aptal adam, sana ne halkın kurtuluşundan? Kendi kendisini kurtarmasını bilmiyor mu? Senden mi öğrenecek?"

Baltar, bir zaman daha nasihat çektikten sonra bölükle birlikte koğuşu terketti. Herkes kendi dolabını kaldırdı. Dağılan eşyalarını topladı. Döşekler, battaniyeler, yastıklar yerden toplanıp ranzalara yerleştirildi. Sağcılar yatakhanedeki, solcular ise yemekhanedeki kan lekelerini paspasladılar. Yüzlerini yıkadılar, saçlarını taradılar. Sağcılar ranzalarına çekildiler, solcular ise voltaya başladılar yemekhanede. Akşama doğru Arap İbo ve arkadaşlarını hamamdan alıp koğuşa getirdiler. Volta atacak halleri olmadığı için ölü gibi serildiler ranzalarına.

Gece bir hayli inlemeli ve sayıklamalı geçti. Derin derin düşünenler, hesaplaşanlar, ağrıdan uzanamayanlar, karışık koğuştan kurtulmanın yollarını arayanlar, korkudan uyuyamayanlar oldu. Sabah sayımında idareye beş dilekçe verildi. Beş kişinin dışındakiler dilekçeyi verenlere kuşkuyla baktılar. Az sonra idare, dilekçeyi verenlerden sadece birisini alıp tarafsız koğuşlara verdi. Diğer dört kişi hemencecik bir araya geldi voltada. İçlerinden birisi:

"Ben size demedim mi, sağcı olduğumuz için bizi vermeyecekler tarafsızlara, boşuna dilekçe yazıyoruz diye" dedi.

*

"Şu kıza bak be, gözleri ne kadar büyük. Saç örgüleri memelerini kapatmış. Amma da biçimli, ağır ve etli. Hicaz sığırı gibi.. Anam benim.."

Yan ranzada Tan gazetesinin çıplak dilberlerini seyreden Mustafa Çavuş:

"Ver bakim len Kapçık" diyerek fotoğrafı çekip aldı. "Of be, şuna bak kaysı çiçeği gibi. Ağzının tadını biliyorsun be Kapçık.

Nerden buldun şu yavruyu?" Kapçık kalktı, bağdaş kurdu, sigarasını yakarken:

"Aramalar sırasında dolaptan, bir defterin arasından çarptım" diye sırıttı.

Kapçığın altında, orta ranzada yatan kıdemli er Resul'un öfkesi kabardı:

"Günahtır oğlum Kapçık, günahtır. Mahkum adamın fotoğrafı çalınmaz. Kim bilir belki bacısından, belki nişanlısından, belki de karısından yadigârdır. Üstelik bu cezaevine yeni geldin. Altı günlük seyisliğin var, kırk yıllık fışkı karıştırıyorsun."

Resulun altında botlarını boyayan Şeref:

"Günahtır tabi. Dört duvar arasında tek avuntuları mektupla fotoğraftır. Üstelik bunu bir asker yapıyor. Ne kadar çirkin, ne kadar günah" diye destekledi.

Kapçık dayanamadı, başını sarkıtarak:

"Dangırdama len!" diye çıkıştı. "Bana günah değil mi? Günde sekiz saat nöbet tutuyorum. Onların kavgaları yüzünden fırça yiyorum, yoruluyorum. Hem sonra birbuçuk yıldır da karısızlıktan geberiyorum."

Kıkırdamalar, sulu gülüşmeler oldu. Cırtlak Memiş, karşı ranzalardan:

"Tertip! Len tertip! Gönder de şu karıya biraz da biz sulanalım" diye seslendi Kapçığa.

Fotoğraf karşı ranzalarda elden ele dolaştı. Cırtlak Memiş'in ranza arkadaşı Zühtü:

"Söyleyin bakalım" dedi, "bu kız solcu malı mı, sağcı malı mı?"

Cırtlak Memiş:

"Len gebeş, baksana başı açıklardan bu. Solcu resmen. Sağcı kızları eşarplı olur"

Zühtü'nün altında yatan Sürmeli:

"Kafaya bak" dedi. "Başı açık kızların hepsi solcu mu şimdi, firfirik kafa!"

Kısa bir sessizlik oldu. Cırtlak Memiş yeniden fotoğrafa baktı:

"Allahıma bu solcudur" dedi. "Solcu kızları açık olur. Açık bakar, açık güler, açık konuşur. Şu gözlere bak, mart kedilerinin gözleri gibi gel gel ediyor. Sağcı kızları koyun gibi bakar, uzun süre ağılda kapalı kalmış kurbanlık koyun gibi."

"Senin gibi değil mi?" diye sataştı aşağıdan Sürmeli.

Cırtlak Memiş salak salak gülümsedi:

"Sen solcuların avukatı mısın oğlum, yoksa solcu musun?"

Köşede yatan onbaşı Paşa tok bir sesle:

"Kesin ulan hayvan herifler, bu tip şeyler konuşmayın! Başçavuşun nöbetçi olduğunu bilmiyor musunuz, duyarsa domaltır allahıma!" diye köpürdü.

Herkes sustu. Homurdamalar, kıkırdamalar oldu yeniden.

Kapçık, karşı ranzalara:

"Len Memiş! Gönder benim şu hanım kızımı!" diye seslendi.

Kıdemli er Resul, ranzasından indi. Bir bardak su içtikten sonra en alt ranzada, Şeref'in karşısına oturdu. Şeref boyadığı botlarını seyrediyordu.

"Ne şerefsiz adamlar var bu dünyada" dedi fısıltıyla Resul. "Geçenlerde de bir mahkumun pulunu aşırmışlar dolabından, on-onbeş tane mektup pulunu. Şu Cırtlak Memiş'le Kapçık yok mu, ciğerlerini yesem doymam."

"Sadece onlar değil ki kardeşim" dedi Şeref. "Kaç adam var daha. Tesbih alan, kalem alan, çakmak alan. Yüzbaşı, aramalarda yatakları yere atın' diyor. Adam, yatakları atmakla kalmıyor, kitapları, defterleri, mektupları, elbiseleri, havluları, ne varsa hepsini atıyor. Ee tabi gelip giderken de çiğneniyor ayak altında hepsi."

Resul, karşı ranzalardaki gülüşmelere kulak verdi. Bir sigara yaktı:

"Aramalarda yatakları, neden yerlere atıyorlar? Bütün yastıklar, çarşaflar, nevresimler kirleniyor, çiğneniyor ayak altında. Üstelik her on günde bir arama yapılıyor. Neden normal arama yapılmıyor?"

Şeref, bakır başlı, sivri burunlu, bir sahra tilkisi gibi süzdü Resul'u. "Camuş gibi adamsın be oğlum" dercesine irişti.

"Bir koğuşta kavga çıktı mı, bütü koğuşları işte bu şekilde cezalandırıyorlar. Bıksınlar, kavgacı, isyankâr tavırlarını bıraksınlar diye. Geçen aramalarda A1'in temsilcisi Azer dedi ya Başçavuş'a, 'bu arama değil, cezalandırmadır' diye. Bir alaca dananın dokuz köye zararı dokunur hesabı, bir kavganın da dokuz koğuşa getirdiği cereme böyle oluyor işte."

Burnunu kaşıdı Resul. Saf saf:

"Valla anlamıyorum" dedi. "Ne idaresi idaredir, ne mahkumu mahkum. Vur allah vur, vur allah vur, nereye varacak bunun sonu? Yau ben bu herifleri anlayamıyorum kardeşim. 'Beni ayrı koğuşa koy, bunlar benim hasmımdır, ben bunlarla kanlı pıçaklıyım' dedikten sonra niye ille de aynı koğuşta tutmaya çalışıyorlar? Sen benim kardeşimi öldüreceksin, sonra da aynı koğuşta seninle birlikte yatacağım kuzu kuzu haa... Boğarım anam avradım olsun. Allah yere inse kurtaramaz."

"Geçen kavgalarda bir tekmeyle birinin dişini kırdım. Beş asker aramıza almış, yerde dövüyorduk. Kuvvetli bir tekme vurdum yüzüne. Ağzı burnu kanadı. Ayağa kaldırdığımızda ön dişlerinden birisinin kırıldığını gördüm."

"Ben pek vurmam" dedi Resul, "Durumu kurtarmak için vurur gibi görünürüm. Acıyorum. Hele ağlayana, yalvarana hiç elim kalkmıyor."

"Ben de pek vurmam, Geçen, tekme vurduğuma da pişman oldum."

"Başka cezaevlerinden yeni gelenleri kapıaltında çok fena dövüyorlar" dedi Resul. "Dün Cırtlak Memiş'le bu yüzden takıştık. Yeni gelen on kişiyi dövdük bitirdik. Gideceğiz, herkes vurmayı durdurmuş, o hala yumrukluyor. Yumrukladığı çocuğun da gözü morarmış, burnu kanamış. 'Oğlum Memiş yeter artık gidiyoruz, gereken ilk dersi verdik yeter' dedim, dinlemedi. 'Benim dersim bitmedi' dedi, saydırmayı sürdürdü. Dayanamadım, gittim kolundan çektim, 'yeter ulan' dedim, 'dövdün işte, bırak.' Mahkumların önüde bana diklenmez mi? 'Sen' dedi, 'hep böyle yaparsın. Yüzbaşım, gidin şu yeni gelenleri bir güzel tımar edin der, sen gelir kaşağılayacağına, kuş tüyüyle tozlarını alırsın. Bu durumu söyleyeceğim Yüzbaşıma'. Ne yalan söyleyeyim

korkudan kıçım terledi. Aşağıdan aldım. Köşede, Zühtü'yle Kapçığın dövdüğü ağzı burnu kanayan, gözü moraran bir iki kişi vardı. Onları gösterdim. 'Name yapma kardeşim' dedim. 'Ben senin gibi fiske vurmam, vurdum mu oturturum'. Benim sözde dövdüğüm, ama aslında bir iki fiskeyle geçiştirdiğim iki mahkum vardı. Bu sözü söylerken onlara bakıyordum. Kuzu sevimliliğiyle süzüyorlardı beni. Bana sevgi duydukları belliydi."

"Peki nasıl oldu da söylemedi Yüzbaşıya?" diye sordu Şeref.

"Açıklarını söyledim. Eğer beni şikayet edersen, bütün pisliklerini açıklarım dedim. 'Şaka yaptım' dedi, 'söylemem'"

Bu sırada erlerden birisi telaşla yatakhaneye girdi:

"Dikkatli olun oğlum, Başçavuş idare bölümünden çıktı buraya geliyor" diye uyardı. Az sonra da Başçavuş Baltar, elleri arkasında, yatakhaneye girdi. Yanında, assubaylardan Drej Davut vardı. Yatakhanenin ortasında durdu:

"Ranzalarınızdan inin de, şöyle bir dizilin bakalım oğlum" dedi.

Kimisi elbiseli, kimisi picamalı, kimisi uyuşuk, kimisi diri, tek sıra halinde, esas duruşa geçtiler. Baltar, çenesi dikelmiş, düşünceli, yumuşak babacan bir tarzda önündeki askerleri süzdü. Gerdanını kırarak, hafif şişkin göbeğine baktı. Yüzbaşının yaptığı gibi erlerin önünde yavaş yavaş yürüdü. Askerler merakla ne diyeceğini bekliyordu. Aniden durdu, herkesi şaşırtacak bir çeviklikle geri döndü ve bu duruma gülümseyenlere sert sert baktı:

"Beni iyi dinleyin oğlum" diyerek söze başladı. "Göreviniz, vatan görevidir. Bir Türk askeri olarak Türk vatanının, Türk milletinin ve Türk adet ve göreneklerinin, en başta da memleketin bütünlüğünü, güvenliğini, canımızdan aziz tutarak korumak ve kollamaktır."

Bu cümlenin bitiminde bazı erlerin yüzüne incecik bir gırgır tebessümü yerleşti. Şeref, "Gecenin bu saatinde ne bu nutuk be" diye düşündü. Baltar'ın arkasına düşen Kapçık, tatlı tatlı apış-arasını kaşıdı. Sürmeli içinden, "televizyon konuşmalarını taklit ediyor ama beceremiyor" diye geçirdi.

Omem, mübarek şehitlerimizin, göznuru, alınteri ve kanla canla bize emanet bıraktığı bu güzel, ki ben şahsen dünyada eşi ben-

zeri olmayan bir vatan olarak görüyorum. İşte kuzeyimizde Rusya, baştan ayağa çöldür. Libya, işçilerimizi gönderdiğimiz Libya, baştan ayağa çöldür. Arabistan memleketlerini ki hiç saymıyorum. Baştan ayağa çöldür. Zaten petrolü olmasa, bizim hacılarımız gidip döviz bırakmasa acından ölür."

Cırtlak Memiş, "Gerçekten general gibi konuşuyor" diye düşündü. Baltar'ın dik duruşunu, arkadan hayran hayran seyretti. "Acaba niçin yapıyor gecenin bu saatinde bu konuşmayı?" diye sordu kendi kendine.

"Gelelim, bu resmi binaya... Dört yanı dikenli teller, beton duvarlar ve kulelerle çevrili bu binada, ki allah düşmanımı düşürmesin, vatani görev yapılmaktadır. Kandırılmışlar, yolunu şaşırmışlar, zavallılar binasıdır bu bina. Solcu sağcıya vuruyor, sağcı solcuya vuruyor. Bunları ayırmak da bir vatani görevdir. Türk milleti, düşeni elinden tutan bir millettir. Sağcıyı solcudan, solcuyu sağcıdan ayırırken bazı kafalar kırıldı. Komaya girenler, baygınlık geçirenler, kimbilir belki de ölümden dönenler oldu. Bundan sonra uslandırma dayakları sırasında başa vurulmayacak. Aslında okumuş insanların başına tahta copla vurmak doğru değildir, günahtır. Çünkü ilim baştadır. Peygamberimiz Hz. Muhammet, ilim Çin'de bile olsa git al kafana koy demiştir. Bundan sonra kaba etlerine, sırtlarına, bacaklarına vurulacak, yani baş hariç, her yerlerine vurulacak."

Bu sırada Cırtlak Memiş'e arkadan bir çimdik atıldı. Memiş kimin attığını anlamak için sağındaki ve solundakilerin yüzüne baktı. İncecikten gülümseyen Zühtü'den kuşkulandı. Ve kerpeten hışmında, acı bir çimdik attı Zühtü'nün kalçasına. Zühtü, "Uy!" diye inledi. Baltar derhal geri döndü. Tek sıra halinde dizilen erlere:

"Kim bağırdı?" diye sordu.

Kısa bir sessizlikten sonra Zühtü:

"Ben bağırdım komutanım" dedi çekinerek.

"Niye bağırdın?"

".....

"Niye bağırdın oğlum, konuşsana?"

Zühtü ıkına sıkına:

"Komutanım, Memiş arkadaş arkadan çimdik attı" dedi.

Baltar yavaş yavaş Memiş'in yanına geldi. Sağ ve sol yanağına iki güçlü tokat patlattı:

"Senin gibi aptal adamların başına vurulur işte!" diye bağırdı. "Çünkü senin gibi dangalak adamların başında akıl yerine saman var, çürük saman!"

Kabarmış hindiler gibi ciddiyet ve öfke rüzgarı estirdi. Elleri kalçasında, çenesi mağrur ve dik olarak tam yatakhanenin ortasında durdu. "Hepinizin babası sayılırım, ama gerektiğinde çiğ çiğ yerim alayınızı!" havasıyla tepeden süzdü askerleri.

"Koskoca devletin askeri, komutanı konuşurken arkadaşının kıçına çimdik atabiliyor. Aptal adam! Sen bu kafayla asker değil, öküz bile olamazsın! O öküz ki, Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ordusuna kağnılarla top taşımış bir hayvandır. Aptal beynamaz adam!"

Aniden geri çark etti, işaret parmağını Memiş'e dikerek:

"Böyle aptal adamların inancından, ahlakından da şüphe ederim. Bir komutanın konuşmasıyla bir imamın vaazı arasında hiç bir fark yoktur! Kışlada toplantı, camide ibadet! Bunlar arasında fark yoktur! Ha komutanını dinleyen erin kabasına çimdik atmışsın, ha imam arkasında secdeye varan müslümanın! Hiç fark yoktur, hiç!"

Assubay Drej Davut saatine baktı. Saygılı ve çekingen bir tavırla Baltar'ın kulağına birşeyler fısıldadı. Cephe komutanı çalımıyla çenesini tavana dikti Baltar:

"Tamam, biliyorum" diyerek saatine baktı. "Size daha önce de söyledim, gardiyanlarla sürtüşmeyin. Onlar da bir çeşit askerdir. Onların hatalarına biz müdahale ederiz. Döversek döveriz, seversek severiz. Sizi ilgilendirmez, siz karışmayın. Aramalar sırasında mahkumlardan şikayetler duyuyoruz. Birisi saatinin kaybolduğunu söylüyor, birisi pulunun, birisi tesbihinin, birkaçı fotoğrafının. Kitaplar, defterler yırtılmış galiba. Bir iki dolma kalem kaybolmuş. Kitap yırtmayın sakın, o kitaplar devletin kontrolünden geçmiş, zararsız kitaplardır. İçinde ilim var, boşuna yazılmamış ki.. Defterdeki yazıları yırtın ama defterleri yırtmayın, mahkumun kesesine zarar vermeyin, günahtır. Mah-

kumun ıvır zıvırına tamahkârlik yapıp yapmadığınızı bilmiyorum. Ama bir şey söyliyeyim mi size. Bu dünyada her şeyi çalın. Bebeğinizin sütünü, karınızın donunu çalın. Ananızın hamayilini, babanızın seccadesini çalın. Ama bir şeyi çalmayın. Mahkumun malını çalmayın!"

Başçavuş, bu cümlesinden sonra hırsızlık üzerinde durdu. Türk milletini hırsızlıktan başka hiç bir şeyin yıkamıyacağını iddia etti. Diğer cezaevlerinden gelen yeni mahkumların kapı altındaki bağırtılarının fazla çıktığını, bundan sonra gelenlerin daha ücra ve kapalı bir odada dövülmelerini emretti. Sonunda sözünü bağladı. "Allah rahatlık versin" diyerek Drej Davutla birlikte yatakhaneyi terketti.

Baltar'ın kapıdan çıkışıyla birlikte erlerin şamatası, yorumları, küfürleri, alayları başladı. Ve pervasız, şeytani, kıvrak kahkahalar sardı sohbetleri. Sigara dumanlarına gömüldü G-1 namluları. Ve bir saat sonra içli bir ağıta teslim oldu şamata:

"Yüce dağbaşında bir koca kartal
Açmış kanadını dünyayı örter.
Bazı yiğit vardır ölümden korkar
Ben korkmam ölümden, ergeç yolumdur."

"Yaşa Resul!", "Varol bacanak!", "Nurol tertip!" selamları yükseldi. Sonra bir hafif, bir derin, bir acılı uyku çöktü gözkapaklarına. Ekşi ekşi koktu derilerine çığlıklar sinen kara potinler. Işık, tahta coplara vurdu. Kalın bir palaskayla destelenmiş, yorgunluktan giriş kapısının köşesine serilmiş tahta coplara... Gece yarısı, "Yat ulan!", "Bağırma ulan!", "Kırarım kemiklerini, yat ulan!" diye çığlıklar attı Zühtü, sayıklama çığlıkları...

*

Eski mahpushane kurtları, grevin yedinci gününde sessizliğe gömülmüşlerdi. Beton ranzaların nemini ve soğukluğunu emen, ince pamuk döşekler üzerinde, hülyalara, özlemlere, düşlere dalmışlardı. Burun direklerine vuruyordu lağım kokusu. Sıcak ve uyutucu bir nem çöküyordu ranzalara geceleri. Voltadaki gardiyanın ayak sesine karışıyordu damlayan muslukların sesi.

Sırtüstü uzanmıştı Azeroğlu. Sağ eli, göbeğinin çukurunda, gözlüğü alnında, düşünüyordu.

"Ah Anadolu. Dertlerimi, acılarımı, kasvetlerimi, tereddütsüz sinesine çeken, sinesinde eriten güzel memleketim. Karşılıksız, hesapsız sevdalanan, inanan, inancının ateşinde yanan memleketim. Kaygusuz'un deyimiyle, insan, ışıyan bir çıra ve yemişli bir bağ misalidir. O çiçekli, rengarenk, öbekli gelinbaşlı mezar taşlarınla; renkleri diri, motifleri kıvrak, narin edalı kilimlerinle, bereket sembollerinle, yaratıcı ruhun, bilgin ellerin diyarısın sen. Be hey fitnesi şeytanı yenen zindan suretli kişi, iyi bak, iyi bak ki biz, sedef içinde cevher gibiyiz. Öyle bir destanız ki, çıradan güneşe, damladan deryaya ve petekteki baldan gökteki enginliğe kadar her şey bizi söylüyor"

Erkek bir güvercin üveymesi geldi çatılardan. "Dişisi acaba bu çağrıyı yanıtlayacak mı?" diye kulak kabarttı. Uzayan sakalını kaşıdı. İç geçirdi derin derin. Parmaklarını göğsünün kıllarına daldırdı. Kaşıdı kaşıdı, burnuna götürüp kokladı parmaklarını. Yeniden kaldırdı, kılları çekti. Yolunan bir kaç kılı, miyop gözlerine yaklaştırdı. Seyretti köklerini kılların. Yeniden daldırdı, kaşıdı, yoldu. Göz bebeklerine yaklaştırarak saydı tek tek. Onbir. Bir tanesini attı. "İşte on yıl. Mahpushanelerde on yıl" diye mırıldandı. Gözlerini yumdu. Derin, renkli, cesur ve ürkütücü hayallere daldı yeniden.

"Vay be, ateşten, güneşin ateşinden doğduk. Ard ayaklarımızın üzerinde dikilerek gerçekleştirdik ilk büyük devrimi. Maddeye ilk biçim vermekle, yani ellerimizi emek aleti haline getirmekle ilan ettik insanlığımızı. Kovuklardan aynı, uzayı seyrediyorduk hayranlıkla. Şimdi seyrediyoruz mağrur mağrur, aydan, uzaydan mavi dünyayı. Değişiyor, dönüşüyor, güzelleşiyoruz. En başta biz insan soyu evrenin harikası, organik hayatın güneşi. Ya bu hücre, lağım kokusuyla bizi çürütmeye çalışan, pis hücre" diyerek yavaş yavaş doğruldu. Lağım musluğunun başında çömeldi. İki üç avuç su içti. Yüzünü yıkadı, şakaklarını ovdu.

Muhtar, saatlerdir kurduğu hayalinde tavuk buduyla kuzu budunu karşılaştırdı. Kıyaslamada hiç birisine üstünlük tanımadı. Her ikisinin de odun közü üzerinde kızartıldıktan sonra iyi demlenmiş üç porsiyon pilav ve beş altı bardak ayranla çok iyi gideceğine karar verdi. Tatlılar üzerinde düşündü biraz. Tulum-

ba tatlısını dayanılmaz ve bir hayli ilginç buldu. İki kilo yiyip yiyemiyeceği üzerinde düşündü. Fakat aniden düşüncesini değiştirdi. İki kilo tulumba tatlısı yiyeceğine iki kilo Güllüoğlu baklavası yemenin daha şahane bir iş olacağını kavradı. Tulumba tatlısının baklavadan sonra da yenilebileceğini savunarak kendisini ikna etti. Muhtar bir hayli terlemişti. Yutkundu, battaniyesinin altında bu sefer de yüzükoyun uzandı. İki üç kez öksürdükten sonra helvaların, tatlılar içinde itibarlı bir yere sahip olduğunu, tatlıları sayarken en başa helvaları koymanın doğru olacağını düşündü. Ayrıca yeryüzünde vişne kompostosunu sevmeyecek insanların iki elin parmağı kadar az olacağini iddia etti. Derken balık kızartmalarına geçti. Alabalık kızartmasını baş sıraya yerleştirdi. Bununla birlikte tüm balıkların aynı iştah ve aynı tatla, bol miktarda ama bol salatayla yanyana yenilebileceğini vurguladı. Bu düşünceler, hayaller cenderesinde birara uykuya daldı. Gardiyan Osman'ın şakrak bir türküsüyle uyandı. Az sonra da karavana şıngırtısını duydu. Başgardiyan Gavur Veli her gün yaptığı gibi tek tek hücrelere uğrayarak grevcilere yemek yiyip yemiyeceklerini sordu. Muhtar'ın hücre parmaklıklarının önünde durduğunda:

"Muhtar, yemek yiyor musun?" diye seslendi. "Çok güzel pişmiş bir nohut yemeği var. Yanında soğanlı salçalı nefis bir bulgur pilavı.."

Muhtar yavaş yavaş kalktı, yatağında oturdu:

"Bulgur pilavı değil Başefendi, kuzu büryan getirsen yine yemem" dedi.

İhtiyar, ensesini yüksek bir yastığa vermişti. Ayaklarının baş parmaklarını seyrediyordu. Aç karnına yedi gündür sigara içtiği için bakır acısı çökmüştü ağzına. Avurtları çökmüş, elmacık kemikleri ve burnu iyice büyümüştü. İçten içe mırıldanarak başparmaklarını seyrediyordu ayaklarının.

"Dokuz yıldır öpemiyor bir kadının başparmaklarını başparmaklarım. Belki bir dokuz yıl daha öpemiyecek. Akıllı, asi başımın cezasını paylaşıyorlar. Yönünü gösteriyorlar yolumun. Üç kader yoldaşı. Kafam ve başparmaklarım. Kellemin iki tutkun, iki sevdalı dostu, başparmaklarım. Falaka sopasının hışmını on-

lar yediler, çığlıklarını ben bağırdım. Kızgın kumlara gömülerek, ayaklarımın sinesinde, bir dokuz yıl daha seyredemiyecekler belki denizi. Bir dokuz yıl daha bir bebeğin gülüşüne gülemiyecekler."

Her iki baş parmağını da aynı anda büktü, doğrulttu. Büktü doğrulttu. Tam bu sırada yan hücreden:

"İhtiyar! İhtiyar! Beni duyuyor musun İhtiyar" diye boğuk, karıncalı bir ses yükseldi.

"Ne var, ne diyorsun Muhtar?" diye karşılık verdi bıkkın bir sesle İhtiyar.

"Sizin orda ezo gelin çorbası yaparlar mı?"

İhtiyar, çıplak ayaklarını battaniyenin altına çekti, Burnunu karıştırmaya koyuldu, Tam cevap vereceği sırada yan hücreden Ufaklığın sesi yükseldi:

"Sen ne yapacaksın ezo gelin çorbasını Muhtar?" dedi, "telli gelin çorbasını biliyor musun, telli gelin çorbasını?"

"Yok, bilmiyorum" dedi Muhtar.

"Ooooo çok cahil kalmışsın. Sana anlatayım nasıl bir çorba olduğunu, nasıl yapıldığını. Önce koyun kıymasını tereyağında kızartacaksın bol soğanla. Domates, sivri biber, katacaksın tabi. Sonra camuş yoğurduna pınar suyu katacaksın. Bunun içine, yarpuzla mayıs çiçeğinin filizinin karışımını katacaksın. Sonra da o güzelim kızarmış kıymayla bu güzelim ayranı..."

Tam bu nokta da Kenan:

"Yau kesin birader, bu tip şeyler konuşarak iştahımızı çıldırtmayın!" diye bağırdı. Aynı anda büyük koridordan, hücre koridoruna giren nöbetçi gardiyan Osman:

"Sayım geliyor, sayıma hazır olun" diye haber verdi.

Az sonra da hücre koridoruna, önlerinde Baltar'ın yürüdüğü geniş bir asker ve gardiyan kalabalığı doldu.

Baltar yanındaki başgardiyanlara:

"Demek bunlar yedi gündür yemek yemiyorlar ha!" dedi. "Devlet bedavadan yemek veriyor da bunlar yemiyor ha! Aç kalarak bizi dize getirmek mi istiyorlar. Yani bunlar aç kalınca biz korkacağız, sağcılarla, hay allah kahretsin dilimiz alışmış, yani

bir cins mahkumla başka bir cins mahkumu birbirlerinden ayıracağız, ayrı ayrı koğuşlara koyacağız, öyle mi? Kafaya bak! Plana bak, mantığa bak, fene bak! Yani bunlar aç kalınca devlet sözünden dönecek ha! Vay aptal mahkum!" En dip hücreden Kazım'ın sesi yükseldi:

"Bu cezaevindeki tüm insanlık dışı, mantık dışı uygulamaları kaldıracağız! Bu cezaevini, devrimci irademizle yaşanılır hale getirecek, tüm çirkeflerinden arındıracağız!"

Baltar yanındaki nöbetçi gardiyana öfkeyle:

"Kim o bağıran?" diye sordu.

"Kâzım efendim, dip hücrede yatıyor."

Kalabalıkla birlikte yürüyüp, hücrenin önüne dikildi. Kazım ayağa kalkmış, parmaklıklardan asker ve gardiyan kalabalığına bakıyordu.

Baltar, elleri arkasıda, tepeden tırnağa süzdü Kâzım'ı.

"Sen mi güçlüsün devlet mi?" diye bağırdı.

"Devrimci irademiz devletten daha güçlüdür."

"Vay aptal mahkum! Şu allahın lanetli yerinde ne hale düştüğünün farkında mısın? Hala güçlüyüm diyorsun! Bırak beni de, duvarları güldürüyorsun, duvarları! Horoz öldü, kervan göçtü, duvarlar sana kaldı! Konuş konuştuğun kadar!"

"Duvarların direnişimize saygısı var. Birçok insandan daha duyarlıdır duvarlar"

"Bu kadar kitap okumuşsunuz yazık yazık, okudukça cahilleşmişsiniz" diyerek öfkeyle terketti hücreler bölümünü.

Bilal, işeme ihtiyacı olmadığı halde kalktı işedi. Birkaç yudum su içti. Derin derin soludu. Parmaklarını kütürdetti. Musluğa baktı. Bıyıklarını sıvazladı. Oturdu. Başını ellerinin arasına aldı. Seyretmeye başladı beton zemini. Sırtı mor şeritli, kurşuni bir infaz böceğini gördü. Hemen yakaladı incitmeden. Ak keten mintanını serdi yatağının üzerine. Bir çöp kopardı süpürgeden. Böceği mintanın üzerine bıraktı. Başladı çöpün ucuyla böceği yönlendirmeye. Böcek sırtüstü devrildi. İncecik bacakları, bıyıklı yakut başı telaşa düştü. Uğraştı, çabaladı, kalkamadı. Bilal, yüzükoyun yatarak, çok yakından bakışlarını dikti böceğe. Karın nahiyesindeki kehribar karası çizgilere, yeşil, pembe, sarım-

tırak, mavi noktalara baktı şaşkın şaşkın. "Hani ayak parmakları" diyerek kaynaşan ayakları incelemeye koyuldu. Ayak parmaklarını göremedi. Derin derin soludu. Yeniden başladı ayakları incelemeye. İnceledi, inceledi, gözlerini, dikkatini, açlığını zorladı, inceledi, göremedi. Sıkıntıyla soludu. "Öf be!" diye mırıldandı. "Dört duvar içinde bir beton ranza, bir musluk, bir lağım deliği. Ayrıntılar ustası, ayrıntılar delisi kesildik". Birden aklına bir fikir doğdu. "Şu böceği kaldırıp, tesbit ettiğim şu düğmeye kadar, çöple yönlendirerek, yürütebilir miyim acaba?" diye sordu kendi kendine. Hemen kaldırdı. Çöpün ucunu, böceğin sol böğrüne, sağ böğrüne, başına dokundurarak düğmeye doğru yönlendirmeye koyuldu. Böcek sağa saptı, sola saptı, inatla geri döndü. Bir ara kendi yöresinde fır dönmeye başladı. Bilal gülümsedi, şaştı. Ama inatlaştı. Derin bir sıkıntı soluğuyla yeniden yönlendirmeye girişti. Böcek bir kaç kez çöpün üzerine çıktı. Birkaç kez hiç yürümemeyi, hareketsiz kalmayı denedi. Mintan dışına kaçmaya çalıştı. Birkaç kez, sanki bilinçli olarak sırtüstü devrildi. Sıkıntısı arttı Bilal'in. Biraz daha, biraz daha derken, çabası, didinişi bir saati buldu. Başaramayınca çöpü bıraktı. Böceğin serbest yürüyüşünü izlerken, "Boyun eğmedi, toz kondurmadı onuruna. Kuklalığı, güdümü, bağımlılığı kabul etmedi. Bir böcek gibi özgür ve onurlu olmalıyız." diye mırıldandı. Mintanı kaldırdı sonra. Sırtüstü uzandı. "Ben de bir böceğim" diye düşündü. "Asfaltta yürürken yakaladılar. Tahta copla düğmeye doğru yürütmeye çalışıyorlar şimdi. Yürümeyeceğim. Sağa sapacağım, sola sapacağım, sırtüstü yatacağım, yürümeyeceğim." Birden bacaklarını ve kollarını havaya dikerek böceği taklit etmeye başladı. Usul usul hücrenin önünden geçmekte olan Cemşit ağa, Bilal'in bu durumunu görünce afalladı. Soluğunu keserek, ürkek ürkek seyretti. İnce bacaklarına, belirsiz, ufacık kalçalarına dikti dikkatini. "Allah allah ne garip insanlar bunlar" diye düşündü. Sezdirmeden bitişik hücrenin önüne yürüdü.

Bilal kalktı bağdaş kurdu. Battaniyeyi sırtına çekti. Başını ellerinin arasına alarak düşündü bir zaman. Karşı hücreye baktı.

"Ufaklık! Ufaklık!" diye seslendi.

"Evet?" dedi Ufaklık

"Açlık, hücredeki yalnızlığı şiddetlendiriyor. Hücredeki yalnızlık kadar kötü bir yalnızlık yok. Öyle değil mi?"

Yatıyordu kalktı Ufaklık:

"Yanılıyorsun" dedi. "Hücrede, insanlığın en derin özlemleri, sevdaları, amaçları ve acılarıyla beraberiz. Hücrede, tabiat ananın yetmişikibin güzelliğiyle beraberiz. Hücrede tabiat ve insanlıkla kaynaşabilmek felaket güzel bir zenaattır. Bana göre hücrede halkla kaynaşmak, en büyük kaynaşmak sanatıdır. Kitlelerin içindeyken, şöyle hıyar gibi, hem de acı hıyar gibi yalnız kalmak ise en büyük yalnızlıktır."

Bir an sessizlik oldu. "Ufaklık!" diye seslendi Muhtar.

"Evet?" dedi Ufaklık.

Muhtar yutkunarak:

"Sana göre acurun mu güzel cacığı olur, yoksa hıyarın mı?" dedi.

Ufaklık gülümsedi:

"Acurun cacığı daha tadımlı olur" dedi. "Sana nasıl yapıldığını anlatayım mı?"

"Anlat anlat!"

"Önce yayla çimeniyle beslenen koyun yoğurdunu, pınarın, ama uçurum pınarının suyuyla seviştireceksin. Sonra acuru, tereyi, maydanozu, kekiği ve hatun kulağını ince ince..."

"Yau arkadaşlar rica ediyorum, bu tip yemek sohbetlerine girip midemizi asitlendirmeyin! Ayıp gerçekten! Muhtar, sen de vazgeç arkadaş, yemek hülyaları kurmaktan! Soracak, konuşacak bir şeyin yok mu?" diye huzursuzlandı Kenan.

Kurşun sessizliği çöktü dudaklara. Gözler süzüldü. Tavandaki lekelere, gölgelere dikildi gözler. Gözler elleri seyretti. Gönül gözüne terketti herşeyi gözler.

İçten, kabakıyım ve lezzetli bir küfür salladı Hıdır. Günde birbuçuk paket sigara tüttüren eski direnişçi bir mahkum olarak yeniden konuşmaya başladı kendi kendisine:

"Kime numara çekiyorsun oğlum? Zamane farfaraları. Ardınızın çakkıl dağıyla stratejist kesildiniz başımıza. Kime name okuyorsun? Marifetiniz aha meydanda fosoo! Bugünkü şartlarda

kalkıştığın bu açlık grevine bakanlık papuç bırakır mı hiç? Hay babam! Şu yediğin naneye bak! Pısıkmış tavuklar gibi doldurttunuz hücrelere. Açlıktan nefesimiz kokuyor. Kemikleri fırlamış harman atlarına döndük. Hay babam, şu işe bak! Ağzı açık ayran delilerinin elinde kaldık. Açlık grevinin itibarını, yaptırım gücünü hovardaca harcama değil de nedir bu?"

Ayağa kalktı, sigarasını derin derin solukladı. Tıraşı uzamış kır sakalını kaşıdı. Çatılmış kaşlarının kavradığı kuzguni bakışlarını sigaranın ateşine gömdü.

"Hayhuyla, gazla, desinlerle yürümez bu iş oğlum, yürümez!" diye mırıldandı yeniden. "Kitleyi kat, sonuna kadar diren! Mesele budur! Ne çıkıyorsun yırtık dondan çıkar gibi, yersiz zamansız!"

Tam bu sırada Ufaklık:

"Muhtar kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordu.

"İyiyim iyiyim. Bomba gibiyim. Bir haftalık açlık pek etkilemedi beni. İyi gidiyorum şimdilik. Ama midem zügürt kesesi gibi tamtakırdır. Yine de, otuz gün of demeden giderim. Faşizme inat."

Mestan, fütursuz ve iştahlı bir küfür savurdu sessizce. Yeniden mırıldanmaya başladı kendi kendine:

"Çekme oğlum çekme! Kime numara çekiyorsun seni de biliyoruz. Senin bakış açın, senin ufkun sofrada biter. Oblomov bozuntusu, zart-zurtcu herif. 'Faşizme inat', 'Faşizme inat', hay babam! Gaza bak gaza... Kime yutturuyorsun oğlum, lahmacun sevdalısı, ayran herif!"

Bir sigara daha yaktı. Dişlerini gıcırdattı. "Bugün açlık grevini bırakma önerisinde bulunsam mı acaba?" diye sordu kendi kendine. Ama hemen vazgeçti. "Kime ne anlatabilirsin bu toz-dumanda" diye homurdandı. Bir tükrük savurdu lağıma. Birden yüzünü buruşturdu. Pantolununu ve donunu dizlerine kadar indirdi. Apışarasını gittikçe saran mantarı seyretti. Tekrar çekti pantolonunu. "Dışarda olsaydım, ve de evli olsaydım, karı da mantar olurdu" diye düşündü. Yatağa uzandı. Kuzu kızartması, pilav ve cacık hayaline daldı.

İşçi sınıfı hariç, bütün dünyaya küfretti. Kendisi hariç, bütün cezaevine küfretti. "Oğlum Mestan" dedi kendi kendine, "bu cezaevinin, belki de tüm cezaevlerinin gerçek proleteri sensin. Yedi yılda beş kuruş paran gelmedi. Herkese ayda bir iki kere ziyaretçi geliyor, sana yedi yılda iki kere. Herkese ayda beş-on mektup geliyor, sana ya hiç ya da bir. Oğlum Mestan, adi küçük burjuvazinin ve köylülüğün arasında kaldın oğlum." Yastığı kucakladı. Köşedeki süpürgeye baktı. Sigara, çay, meyve, sebze, yumurta, kitap, kalem, bilmem ne de ne... hepsini iğrenç küçük burjuvazi karşılıyor utanma belasına, proletaryayı küçük burjuvazi besliyor. Bırak beslesin, namussuz adi sınıf! Sınıf, sınıf bile değil be! Kıytırık, kaypak adi müptezel bir ara tabaka!" Yüzükoyun uzandı. Sessizliği, sıkıntıyı ve lağım kokusunu soludu.

"İnsaaan insan! Evrenin harikası, şerefsiz alçak insan! Ne bu barıştır karıştır, ne bu dayak, ne bu zindan!" diye seslendi İhtiyar.

"Yanılıyorsun" dedi Azer. "Bizi evrenin harikası yapmakla, evrenin, bizden her bakımdan daha üstün diğer yaratıklarına haksızlık ediyorsun. Sevgili, doğurgan, ateşli anamızı, süpernova patlamalarıyla durmadan yıldız doğuran evren anamızı ne sanıyorsun sen? O bağrında sonsuz sayıda güneş sistemini, çevresinde semaha duran gezegenleriyle, sonsuz yıldızı barındırıyor. Sonsuz bir yıldız, bir çiçek bahçesidir o. Ve tarifsiz, çok acayip, harika, dahi, deli, güzel, çirkin, şaşırtıcı yaratıklarıyla ötemizde gülümsüyor bizlere maviş maviş."

"Bravo be matematikçi!" diye bağırdı Ufaklık, "senin ikinci branşın astronomiydi değil mi?"

"Evet" dedi Azer.

"Seninle aynı kanıdayım. Evrendeki canlıların en akıllısı biz miyiz? Valla pek sanmıyorum. Ötemizde, yani Asya'lıların deyimiyle şu tanrının hırkası mavi mahşerde çok kerametler ve de alametler olduğu kanısındayım. İçimde garip bir duygu var. Kendi kendime bazan diyorum ki, şu evren tarafından sımsıcak kucaklansam. Ve kucaklasam sımsıcak, öpsem..."

Tembel tembel güldü Muhtar. Söze girmek istedi, vazgeçti.

"Evrene hayran kalmak, evreni sevmek güzel ve yaratıcı bir

duygudur" dedi Azer. "Organik hayatın abecesidir sevda. Kimbilir belki de evrenin..."

Muhtar, lağım deliğinden çıkarak köşedeki süpürgenin arkasında yiyecek arayan bir fındık faresine dikti bakışlarını. Konuşmalara içten gülümsedi. "Bu fare evrimleşerek bir manda ya da bir fil olabilir mi acaba!" diye sordu kendi kendine. Ağzını parmaklıklara yaklaştırarak:

"Ufaklık" diye seslendi.

"Ne var?"

"Şu adi faşizm, acaba canlıların olduğu diğer gezegenlerde de var mı?"

Hücreler güldü, gevşedi, kaşındı.

"Yaşamın hüküm sürdüğü her gezegenin kendine özgü bir adi faşizmi vardır tabi" dedi Ufaklık. "Ama hepsinin sonu yaşam tarihinin çöplüğüdür."

Bir zaman daha sürdü konuşmalar. Sonra uyku sessizliği çöktü ranzalara. Açlığın ağırlaştırdığı duyarsız bir sessizlik. Sarımtırak, alaca bir kedi girdi büyük koridordan hücre koridoruna. Kapının önünde oturan gardiyan Osman'ı garip garip seyretti. Tek tek hücrelerin önünden geçti. Hıdır'ın hücresinin önünde durdu. "Derdin ne aslanım? Herkes uyuduğu halde sen niye uyumuyorsun?" dercesine Hıdır'a baktı parmaklıklar arasından. Büyük sırlar peşinde koşan bir filozof gibi düşünüyordu Hıdır. Hücreden, kediden ve kendinden habersiz düşünüyordu.

*

Aylin ranzanın üçüncü katındaydı. Yorgunluğunu yastığa yaslamıştı. Elleri ensesinde kenetli düşünüyordu. İki özlem kırışığı oturmuştu buz mavisi iri gözlerinin altına. Geniş, aydınlık alnı ve omuzlarına oturan gür sarışın saçlarıyla bir tecrübe tanrıçasını andırıyordu. Ve kendi dokuması beyaz yün bluzunu zorluyordu memelerinin bereketi. Pencereden beton bahçeye baktı. İspinoz kuşlarına, voleybol ağına, gün ışığına... Bağdaş kurdu, derin derin soludu.

"Canım sıkılıyor" dedi ranza komşusuna. "İnceden inceye koyan bir sıkıntı. Nasıl diyeyim, bir şeyler yapabilme gücünde olup da yapmamanın doğurduğu bir sıkıntı."

Kara, kıvırcık saçlı kız kavrayamadı. Göbeğinin üzerine yatırdı okuduğu romanı. Bebek yatırır gibi...

"Anlayamadım, nasıl yani?" dedi.

Dirseğini ara bölme demirine dayadı Aylin:

"Seni hiç rahatsız etmiyor mu Pervin?" dedi, "şu burnumuzun dibinde sürüp giden olaylar? Kitlesel dayaklarla eziyorlar arkadaşlarımızı. Çığlıklarını, sloganlarını duyuyoruz, kılımız kıpırdamıyor. Dayanışma ruhumuz, devrimci coşkumuz köreldi mi? Toparlanıp birşeyler yapamaz mıyız? Toplu sloganlarla destekliyemez miyiz onları?"

Pervin, işaret parmağıyla burnunu dikeltti:

"Şu durumda yapamayız" dedi. "İncir çekirdeğini doldurmayacak sorunlarda birbirimizi yemekle meşguluz. Bir ters bakış, bir anlamlı gülümseyiş, bir laf çakış, tonlarca gevezeliğe, suçlamaya ve küfüre yol açıyor. Normal yaşantıya ilişkin ilişkiler düzelmeden olmaz."

"Kısır didişmelerin, dedikoduların, huzursuzluk ve gerginlik yaratan öğelerin düşmanı, panzehiri, devrimci görevlerdir. Birlik kurulacaksa ancak devrimci hedefler etrafında kurulabilir. Devrimci görevleri hatırlatmalıyız herkese"

Bu sırada Meryem'le Zahide gülerek Aylin'in ranzasına çıktılar. Zahide Pervin'in ranzasına geçti. Cömertçe gülümsüyorlardı.

"Pişmiş kelleler gibi niye sırıtıyorsunuz? Bir şey mi var yine?" dedi Aylin.

Meryem memelerini hoplatarak kikir kikir güldü. Bacaklarını kucakladı, çenesini dizlerine dayayarak Zahide'ye baktı:

"Anlatsana kız" dedi.

"Demin voltalıyorduk" diye başladı Zahide. "Söz sorgulamadan açıldı. Ben dedim ki, sorgulamada her konuşanı aynı kaba koymamak, aynı şekilde suçlamamak gerek. Meryem karşı çıktı. 'Konuşan konuşmuştur, ilkeyi çiğnemiştir' dedi".

"Özde aynıdır dedim. Olduğu gibi anlat."

"Tamam işte, az ya da çok, hafif ya da ağır, konuşsa da özde aynıdır dedin."

"Ama ben hepsini aynı kaba koymadım."

"Oooof özde aynıdır dedikten sonra ne fark eder"

"Bana göre eder"

Aylin araya girdi:

"Konuşmadan konuşmaya fark var" dedi. "Kişi vardır ki örgütsel sırlara dair söz etmez. Ama davasını da en vahşi işkence karşısında gümbür gümbür savunur. Dişe diş hesaplaşır. Kişi vardır ki, polise hiç yeni bilgi vermez, ama polisin onaylatmak istediği bilgilerin bir kısmını onaylar, kabul eder. Kişi vardır ki, yine polise hiç yeni bilgi vermez, ama polisin onaylatmak istediği bilgilerin tümünü onaylar. Kişi vardır ki, polise bilmediği bilgilerin bir kısmını ya da tümünü verir. Kişi vardir ki, kısmen ya da tamamen polisin saflarına geçer. Polisin bildiği bazı bilgileri onaylayan ama direnerek polise yeni bilgi vermeyenle, yeni bilgi verenin tavrı özde bir olur mu hiç?"

Zahide Meryem'e, "yaaaaaa nasılmış" dercesine baktı.

"Sen kendini, bu tavırlardan hangisine sokuyorsun" diye sordu Aylin'e. Şirin ve alımlı bir edayla gülümsedi Aylin.

"Sen Aylin'in sorgulamadaki tavrını bilmiyor musun?" diye çıkıştı Pervin Zahide'ye.

"Bilmiyorum." Kısa bir sessizlik oldu. Bakışlar Aylin'e dikildi. Utandı Aylin, bakışlarını kucağına verdi. İncecik saz parmaklarını seyretti. Çenesi ve boynu terledi.

"Çay geldi kızlar, gelin alın" diye bağırdı gardiyan Elif.

Keçi çevikliğiyle indi Meryem. Bir demlik çay, dört bardak, ve şekerle geldi sohbet yerine.

"Sorgulamada tam üç ay kaldım" diye başladı anlatmaya Aylin. "İlk başta çok dengesiz ve vahşice yüklendiler. Bir çoğumuza uyguladıkları gibi çırılçıplak soydular."

Pervin:

"Soymak çok hoşlarına gidiyor. Silahlı eylemlere girenleri soymaya özellikle bayılıyorlar. Ama zevkten dört köşe oldukları şey de ne biliyor musun? Onların kendi elleriyle soyması değil, soyun dedikçe, cop yedikçe, gözlerinin önünde yavaş yavaş soyunmak."

"Çok zorladılar, sopaladılar ama ben soyunmadım" dedi Aylin. "Kalın sesli, güçlü bir herif vardı. Bir tekmeyle yıktı yere. Düğmeleri patır patır kırarak, entarimi, içliğimi hırsla yırtarak

bir dakkada soydu beni."

Meryem, şaşkın şaşkın gülümsedi. Çayından bir fırt çekti:

"Hayret" dedi, "beni soymadılar. Ama sağımı solumu çok mıncıkladılar. Zaten ilk soruları 'Kız mısın kadın mısın?' oldu. Kızım dedim. Bir tanesi, 'ulan ben de de hiç şans yok' dedi. 'Terörist karılardan birisinin ateşiyle söndüremedim içimdeki ateşi bir türlü, dengine getiremedim' dedi."

Dördü de utangaç, garip ve acılı bir gülümseyişle birbirlerine baktılar.

"Bana kız mısın kadın mısın diye hiç sormadılar" dedi Aylin. Soyduktan sonra ayaklarımı falaka kayışına geçirdiler. Copla tecavüz ettikten sonra tabanlarımı çubuklamaya başladılar."

"Ne soruyorlardı?" dedi Meryem.

"İki arkadaşın yerini bildiğimi, onları ele vermemi istiyorlardı."

"Bağırıyor muydun?"

"Bağırıyordum tabi. Ama çığlıklarımı ayaklarıyle ağzımda boğuyorlardı. Hiç bir şey söylemedim. Her yanım morardı, şişti. Kendi kendime karar verdim. Bu bir savaştır dedim. Ölümcül acısını beynimde, yüreğimde, iliğimde duyduğum kahredici bir savaş. Alanı küçük, ama anlamlı, derin ve görkemli bir savaş... Düşündüm. Dövülürken düşündüm. Yakası açılmadık galiz küfürler, hakaretler altında düşündüm. Direnmek, çok büyük üstünlüklere sahip olan bu cihazı kendi acizliğiyle kahretmek ve onu gücünün doruğunda yenmek. İşte buna karar verdim. Doğrusunu söylemek gerekirse, dışarda işkence sözkonusu olunca, işkilsiz ve militanca karar veremiyordum. Ama işkence altında verdim bu kararı."

"Copla tecavüze uğraman, kirletilmiş olman, çok zoruna gitmiş olmalı" dedi Zahide.

"Hayır ondan değil. İnanca tecavüz daha ağırdır. Copla tecavüze uğramak o kadar önemli değildir. Bilinçli bir insan için önemli olan, davayı, inancı ve özgürlük ruhunu savunmaktır. Bunun yolu da sır vermemekten geçer. Kişiliğini, inacını, onurunu savunan bir kimse, ne kadar tecavüze, hakarete uğrarsa uğrasın, isterse üzerinden bir bölük asker geçsin, temizdir, pırıl pırıl, bengi su gibidir."

Çayını yudumladı, serçe parmağıyla kulağının içini kaşıdı, gamzelerini hafiften göstererek gülümsedi:

"İşkence altında inancını ve yaşam coşkusunu sürekli canlı, dimdik tutacaksın. Daha güzel bir gelecek uğruna hasredilen fedakarlıkları, kahramanlıkları hatırlıyacaksın. Ben genellikle gencecik hayatlarını çalışan insanlığın kurtuluşu savaşına bağışlayan özgürlük şehitlerini düşündüm. Kuşatma altında ölüme meydan okuyan kadınları düşündüm. Boyunlarını yağlı urgana geçiren, sehpa deviren gencecik fidanları düşündüm. Büyük fedakarlıklar, insanı fedakarlığa davet eder."

Pervin:

"Çok güzel bir şey bunları öyle bir yerde düşünmek. İnsanın bireyci, bencil öğeleri, paçayı kurtarma eğilimleri öyle bir şahlanıyor ki, hiç sorma. Korku ve endişe fethediyor herşeyi. Sen tecrübelisin, daha geniş düşünebilirsin sorgulamada. Ya tecrübesizler. Copu yediler mi kızlıklarına, afallıyorlar."

"Kuşkusuz tecrübe önemlidir" dedi Aylin.

"Ama direnmede esas unsur inançtır. Özellikle de bilinçli inanç."

Aylin'in alnını seyretti imrenerek Meryem. Geniş etli ağzına, düzgü pırıltılı dişlerine baktı. Saf, sessiz, bilge iklimine hayran oldu:

"Üç aylık sürede hiç ifade vermedin mi?" diye sordu.

"Falaka, elektrik ve kaba dayağı bir müddet sonra hafiflettiler. Kaba dayak hariç, diğerlerini de daha sonra uygulamadılar. Konuşmayacağıma kesin inandılar. Üçüncü ayın sonunda daktiloyla geldiler. Aylin dediler, hiç mi söyleyecek bir şeyin yok? Var dedim. Şaşırdılar. Alay ettiğimi sandılar. Artık küfretmiyorlardı. Saygılı ve kibar bir yaklaşım içindeydiler. 'Ciddi misin' dediler. 'Evet ciddiyim' dedim. Telaşlı bir sevinçle daktiloyu kabından çıkardılar. 'Söylediklerini olduğu gibi yazacağız, hadi başla bakalım' dediler. Aramızda masa vardı. Karşılarında oturuyordum. 'Yazın' dedim. 'Başta inancım olmak üzere, en güzel insani değerlerime olan saygımdan dolayı örgütsel sorunlarda ifade vermiyorum. Dünya görüşümü açıklamada da herhangi bir sakınca görmüyorum. Tüm savaşları karşısına alan bir savaşın sı-

ra neferiyim.' Bu son cümleyi yazdıktan sonra yüzüme baktılar. Ama konuşmama çok susamış olmalılar ki, uyarmadılar. Biraz da meraktan olsa gerek... Devam ettim. 'Sınıflı toplumu' dedim, 'tepeden tırnağa tarihe gömecek ve tüm hesapları silecek olan proletaryanın dünya görüşünü, bilimsel sosyalizmi savunuyorum.' Sosyalizmi duyunca ifadeye devam etmediler. 'Bu kadar yeter dediler."'

"Yakalanmadan önce sorgulamadaki tavıra ilişkin bir şeyler okumuş muydun hiç?" dedi Zahide.

"Okumuştum tabi. Sorgulamada izlenmesi gereken taktikleri biliyordum."

"Ben hiç bir şey bilmiyordum" dedi Meryem. "Tokatı yiyince ağladım. Bir tanesi, 'vurmayın' dedi. 'Bu temiz bir köylü kızına benziyor, gizlemez, bildiklerini anlatır.' Zaten pek fazla bir şey de bilmiyordum. Bildirileri kimden aldım, nerede dağıttım, kimlere kitap verdim, topladığım bağışları kime verdim, yani öyle eften püften şeyler. Birşey bilmiyordum ki. Bu iki yıllık cezaevi yaşantımda çok şey öğrendim."

Meryem konuşurken Pervin, "kız ne cici şeysin" dercesine şirin şirin dinliyordu. Polisteki olumsuz tavrından dolayı bir türlü affedemiyordu kendisini. Ağlayışlarını, yalvarışlarını, bazı sarkıntılıklara karşı koymayışlarını anımsadıkça utanıyordu. Dayağı azaltmak, ortadan kaldırmak için, bazı sarkıntılıklara karşı bilinçli olarak teslimiyetçi davrandığını biliyor, bunu düşündükçe aşağılık psikozuna kapılıyordu. Aylin'in ne konuştuğuna dikkat etmeden:

"Sana göre" dedi, "sorgulamada, dayak altında, çok kötü bir şekilde çözülen ama inancını terketmeyen bir kimse, yeniden toparlanabilir mi? Hatalarını aşıp, yepyeni bir insan olablir mi?

"Çok ağır hatalarına, dayanılmaz hatalarına yenilmeyen insanlar, bu hataları aşarak gelişen, yetkinleşen insanlar, aslında sağlam bir kişiliğe sahiptirler." dedi Aylin. "Sorgulamada hiç sır vermeyip de cezaevinde veya çıkınca mücadeleyi bırakanları biliyoruz. Arkadaşlarını ele verip de cezaevinde kendisini yenileyen, çıkınca iyi mücadele eden ve ikinci kez işkence tezgahına düştüğünde ise hiç sır vermiyenleri de biliyoruz. Ben değişi-

me, yavaş, hızlı, olağan, şaşırtıcı değişime, derinden inanırım. Şeytanın meleğe, meleğin şeytana dönüşmesi normaldir, beni şaşırtmaz. Cereyanı göğüsleyen, hataların hakkından gelen insan, açıkyürekli, dürüst insan.. Bayılırım bu tür insanlara. Hatalardan sakınmalıyız, ortaya çıktıklarında ise onlardan korkmamalıyız, yürümeliyiz üzerlerine. Hatasız insan olmaz. Sorgulamada benim de bazı hatalarım oldu. Hatalarla başarılar genellikle içiçedir. Lincoln'un bir sözü var. 'Hiç kusuru olmayanın erdemleri de yoktur' der. Bence geniş düşünmeliyiz."

Pervin, bu konuşmanın kendisine yönelik olduğunu düşündü. "Sevdiğim insana layık olmalıyım" dedi kendi kendine. Bakışlarını ondan gelen birikmiş mektuplara kaydırdı. Sorgulamada özel hayatını, geçmişteki gönül serüvenlerini anlatacak kadar çözülmesine hayret etti. İşkencecilerin sigara ve çay ikramlarını anımsadı. Onlarla güle konuşa yaptığı uzun sohbetleri anımsadı. "Bu gizli kapaklı yıkıcı işlere girdiğime pişmanım" dediğini anımsadı. Sıkıntıdan şakakları ısındı. İnce bir hüzün çöktü bakışlarına. Zarfın üzerindeki yazıya dikti dikkatini. "Bu iğrenç hatalarımı bildiği halde, içtenlikle, tarifsiz bir duyarlıkla seviyor beni" diye düşündü. Alçakgönüllü olmaya, çalışkan, sabırlı, sevecan olmaya, ona layık olmaya karar verdi bir kez daha. "O olmasaydı kişiliğimi onarabilir miydim, hatalarımı aşmaya karar verebilir miydim?" diye sordu kendi kendisine. Ve kocaman bir "hayır"la yanıtladı içinden kopan sesi. "Beni devrimin safında tutan ne? Devrime bağlılık mı, O'na bağlılık mı?" diye sordu yeniden. "Ona bağlılık, evet evet ona bağlılık" dedi tutkuyla.

"Sohbeti koyulaştırmışsınız yine kızlar" diyerek Dilay çıktı üçüncü kata. Pervin yer verdi, yastık attı sırtına.

"Müftü bugün gelecekti, neden gelmedi acaba?" diye sordu Dilay.

"Amaaan bırak da gelmeyiversin" dedi Aylin. "Bu dersler konusunda bir türlü ikna edemedim sizleri. Düzenin bilinçli ve sistemli olarak uyguladığı, zorla dayattığı, ıslah etme planını kavrayamadınız gitti. Ta başından itibaren toplu tavır takınmamız gerekirken yapmadık bunu."

Dilay'ın zoruna gitti bu çıkış. Gülümsedi yalancıktan:

"İdare edip gidiyoruz işte, sıkma canını. Duvarların cefası çekilmiyor. Bir de ders tantanası bindirmesin. Ayak tırnaklarımdan saçlarımın köküne kadar özlem kesilmişim, haberin yok. Çocuğumun özlemi, kocamın özlemi, özgürlük özlemi... Kuşu, suyu, çimeni görmek. Yaşamın cıvıltısını, kahkahasını duymak. Sayımsız, aramasız, gardiyansız, jandarmasız uyumak. İşin açığı, ben hep bunları düşünüyorum."

"Ama Dilay abla" dedi Meryem, "İçerde de onurlu yaşamın dayattığı görevlerimiz var."

"Amaan gözünü seveyim Meryem, dayatılan görevleri hatırlatma bana. Sen köyde kaz güderken ben bu işlerle uğraşıyordum. Hele benim yaşıma gel. Şöyle bir evlen, çocuğun olsun. Yaş otuzsekize varsın, perçemlerin ağarsın. O zaman konuş da göreyim seni."

"Sınıf mücadelesinde yaşın sözü olmaz" dedi Meryem.

"Olur oluuur, bal gibi olur. Kocanın ateşi beynine vuruyor, yüreğin aklına hükmediyor. Kolay anlayamazsın yaşın önemini. Gençliğin o fırtınalı coşkun suları, eninde sonunda dinginleşir."

Aylin, sol elini, yarısı yastığın altına giren kitabın üzerine koydu.

"Hiç bir su sürekli dingin kalamaz. Fırtına ve dinginlik, işte durgun görünen tüm suların gerçeği" diye çıkıştı.

"Olabilir" dedi Dilay, "Sen fırtınalarla sevişmeye bayılan açık bir denizsin. Ben öyle değilim. Dağların duldasında tektonik bir gölüm. Yüzeyi de dibi gibi sessiz, yosunlu bir göl."

"Ama yaşlarımız hemen hemen aynı, iki-üç yıllık bir fark var"

"Yaşlarımız hemen hemen aynı, ama mayamız farklı."

Zahide yüzünü ekşiterek:

"Sorunlara çok dar bakıyorsun abla" dedi. "Kusura bakma ama müzmin bir liberalizm var sende."

Dilay, keyifle geriye yaslandı. "Hadi oradan be, başıma solculuk taslama, ne mal olduğunu biliyorum" dercesine gülümsedi:

"Beni kendinize benzetmeyin" dedi. "Geniş düşünmeyi, tasasızlığı, yaşama bağlılığı, akıllılığı liberalizm olarak adlandırma-

yın. Hem ben liberalizm suçlamasına da fazla kızmıyorum. Mizacımda küçümsenemeyecek derecede liberalizm var. Bana göre en güzel yaşamın mayasında bile biraz liberalizm var."

Meryem, anlamadan saf saf dinledi. "Kültürlü, ama içi geçmiş bir demokrat" diye düşündü. Polisteki davranışını merak etti. Başının çingene güzelliğini, göğüslerinin diriliğini seyretti. Omuzlarının bu kadar geniş ve dik olduğunu ilk kez keşfediyordu. "Sorgulamada buna çok sulanmışlardır. Benim gibi bir çirkini mıncıkladıklarına göre..." diye gizliden fısıldandı. Bu sırada yemekhanede bağrışmalar oldu. Öfkeli, çığırtkan ve anlaşılmaz bir cümle yükseldi. Onu ağır bir küfür yanıtladı.

"Süher'le Gülsen kavga ediyorlar galiba" dedi Pervin.

Beşi de ranzadan inerek yemekhaneye girdiler. Kızlardan bir kısmı Süher'i, diğerleri ise Gülsenem'i tutmuşlardı. Süher, saçları dağınık, yanakları kızarık bir biçimde bağırıyordu:

"Alçak, şırfıntı, provaktör! Koğuş kabadayılığına soyunuyorsun!.. Ayağını denk al, kafanı kırarız senin!"

"Sorumsuzca suçlamalardan vazgeç, bağırma cıyak cıyak" diye bağırdı Şadiye.

Süher:

"Sen sus koca kıç!" diye saldırdı Şadiye'ye. "Sen de aynı iplikten dokunmuşsun, iğrenç şom ağızlı!"

Gülsenem:

"Yatamıyorsun be rezil, yatamıyorsun! Mahpusluk dokuz okka koyuyor sana!" diye bağırdı Süher'e.

Süher, çıldırmış taylar gibi kendisini dizginlemeye çalışan kızların arasında çırpındı:

"Bırakın beni!" diye bağırdı. "Bırakın beni, bu alçağa, şıllığa, provaktöre dersini vereceğim!"

Aylin, Süher'i hışımla kolundan sarstı:

"Kendine gel be" dedi. "Gardiyanları yığacaksın. Yakışır mı bu tavırlar? Bırak bu sorumsuz, lümpence küfürleri!"

Bu sırada, o ana kadar tartışmaya katılmayan kızlardan bir kaçı Gülsenem'e laf dokundurdular. Gülsenem, kızları anında yanıtladı. Şadiye, Gülsenem'i destekleyince tartışma genişledi.

Küfürler savruldu. Yüzler kızardı, çeneler ısındı iyice. Arı kovanına döndü koğuş. Kadın gardiyan, ne yapacağını şaşırdı. Erkek gardiyanlar, büyük koridora açılan demir kapının önünde birikerek tartışmaları dinlemeye koyuldular.

Cemşit ağa:

"Cezaevinin en sessiz koğuşu, bu karılar koğuşuydu" dedi. "Anarşi bu koğuşa da girdi."

Başgardiyan Veli:

"Bu koğuşta sağcı karı yok" dedi. "Onun için kavga çıkmaz. Çıksa da bizim avratların çeşme başı kavgaları gibi olur."

"Hele susun da dinleyelim. Bağırıyorlar habire" dedi Osman.

Soluklarını keserek dinlemeye koyuldular. Aylin'in sesi geliyordu:

"Yazık yazık, şu cezaevinde olanlara bakın biraz. İncir çekirdeğini doldurmayan şeyler yüzünden hemen hergün birbirimizi yiyoruz. Ama yanıbaşımızda arkadaşlarımız boyun eğmeden yaşamın mücadelesini veriyorlar. Sloganlarını, acı acı bağırtılarını, çığlıklarını duyuyoruz, kılımız kıpırdamıyor."

Güner, Aylin'e dönerek:

"İçimizde böyle kışkırtıcılar, iğrenç yaratıklar oldukça daha çok yeriz birbirimizi!" diye bağırdı.

Karşılıklı küfürleşmeler, hırlaşmalar yeniden başladı. Süher, Gülsenem'le Şadiye'nin koğuşta tecrit edilmesini istedi. Masaların, çamaşır leğenlerinin, tabak ve bardakların ayrılmasını, tam bir tecrit uygulamasını savundu.

Meryem, yanıbaşında tartışmaları dinleyen Gülizar'a sordu:

"Kim başlattı, yine nerden çıktı bu bıktırıcı hırlaşmalar?"

Gülüzar, dudak büktü, omuz kaldırdı:

"Ne bileyim, toprak başına hepsinin" diye öfkelendi. "Sinir bırakmadılar kancıklar bizde. Hergün dır dır dır dır dır... Birisi gitmiş çöp tenekesinde bir kanlı pamuk görmüş. Gardiyanlara karşı ayıp değil mi, kaç kere söyledik gazeteye sarın da atın demiş. Öbürü de oradan geçiyormuş, bana vuruyor lafı diye üzerine alınmış. Açmış ağzını, yummuş gözünü."

Tartışmalara bu sefer de Dilay müdahale etti. Tatlı sert bir ko-

nuşmayla ortalığı yatıştırdı. Zından içinde zından yaratmamak gereği üzerinde durdu. Süher'in koluna girerek onu yatakhaneye götürdü. Gülsenem'le Şadiye'ye ricada bulundu. Meryem'e, koğuşa beş demlik bir çay yazmasını söyledi. Kadın gardiyana da, "Dalgana bak, bir şey yok" diyerek göz kırptı.

*

"Ah alçaklığım ah! Dönekliğim ah! Onurumu katlettin. Ana sütü gibi aydınlık, lekesiz onurumu. Bu toprağın, bu betonun üzerinde dimdik yürüten onurumu... Beni şafağa, sulara ve dağlara hayran eden yemyeşil onurumu. Ah korkaklığım ah! Cesaretimi katlettin. Yalın yaşamımın, yedi yıllık örsünde dövülen güzel cesaretimi... Namlulara dikelen, fütursuz, fedai cesaretimi... Beni ateşiyle sevdalara, destanlara götüren firari cesaretimi... Özgürlük aşkımın yaratıcı öfkesini katlettin. Öldürülme korkusu, tahliye isteği ve dayak... İşte beni buraya getiren üç neden. Ya aile baskısı? Hayır! Ömrümün planını yaptım. Büyük infazımın planını yaptım. Yaptım kötü yaptım. Gelecekteki güçlüklerden, tehlikelerden, sinsi ecelden kaçışın planını yaptım. Geleceğimin biricik mimarı kesildi bireyciliğim. Neden zayıfladı inancım neden? İnancım neden sarsıldı anacığım? Söyle anacığım, güzel anacığım? Çetin şartların görevleri çetin olur. Çetin görevlerden kaçtım. Gözlerimin içine bakacaklar sessiz sessiz, hiç konuşmadan, oğlum Çetin diyecekler, çetin görevlerden kaçtın evladım. Resmen tüydün! Alçakça tüydün! Tüydün oğlum tüydün! Of tesbihim of! Of kitabım, defterim, kalemim, mektubum of! Tarafsız koğuşlara kapaklanacak adam mıydım ben?"

Battaniyenin altında vıcık vıcık terlemişti. Şakağının terini emen yatak sırılsıklam kir ve yorgunluk kokuyordu. Bakışlarının süngüsü düşmüş, elmacık kemikleri fırlamıştı. Bıyıkları, "eski görkemimi yitirdim oğlum, artık kes beni" dercesine şallaklaşmıştı. Of çekerek sağa döndü. Astımlılar gibi derin derin soludu. Sola döndü. Hafiften lanet okudu. Sırtüstü uzandı. "Geriye dönemem, dönsem de eski saygınlığımı kazanamam." diye fısıldadı yastığa. Yüzükoyun döndü.

Gece uyumadığı için gözleri şişmiş, alazlanmıştı. Bitkinlik basıncı çökmüştü şakaklarına. Başını ince, ateşli bir ağrı almıştı. Düşler anaforunda dönüyor, durmadan konuşuyordu kendi kendine.

"Altı yılda tırmandım bölge komitesi üyeliğine. İki yıl dağlarda gezdim. Kaç kişiyi suçladım. Parmağımı gözlerine uzatarak, yükseklerden atarak, kaç kişiye bağırdım 'Kavga kaçakları!' diye. Kaç kere öfkeden gözüm kızardı kaç kere. Gebersem gam yemem. Suçladıklarım hala saflarda. Ben ise it gibi titriyorum tarafsızlarda. Bana ne dediler? Pratikteki zayıflıklarını teorik aşırılıklarla maskeliyorsun dediler. Hayır hayır! Pratikte en öndeydim ben, en önde. Karda, tipide, yağmur altında, fabrika önlerinde, köyde, mağarada, baskınlarda. Hayır hayır! En öndeydim ben. Bileğimin hakkıyla tırmandım bölge komitesine. Geriye dönebilir miyim acaba? Adam olabilir miyim? Umudun en yeşili umutsuzlukla filizlenir. Dönekliğime ihanet edebilecek güçte miyim acaba? Of tesbihim of! Onurlu günlerimin, ellerimin ürünü, zeytin tesbihim."

Bu sırada en yakın arkadaşı Muhlis geldi. Başucunda çömelerek:

"Çetin, hasta mısın Çetin?" diye seslendi. "Terlemişsin, ateşin de var üşüttün galiba"

"Hasta değilim" dedi Çetin.

"Ama ateşin var terlemişsin üstelik"

"Hasta değilim. Bunalıyorum. Ağır bir ruhsal çöküntü içindeyim."

"Yauuu sana kaç kere söyledim kardeşim, dert etme kendine. Olmuş bir kere, ne yapalım. Devrimi mi engelledik sanki. İçimizin sesine uyduk, geldik işte. Kalk yemeğini ye, kalk. Biraz sonra çay da gelir, keyfimiz tıkırına girer. Yakarız sigaraları, voltalar, laflarız biraz, ferahlarsın."

"Kendimi affedemiyorum bir türlü"

"Affedemeyecek ne var be gözüm. Ömrünün yedi sekiz yılını verdin işte. Herkes bu kadar fedakarlık etse çoktan gerçekleşirdi idealler. Canını sıkma, kalk yüzünü yıka. Çayımızı, sigaramızı içeceğiz, voltamızı atacağız, günlerimizi sayacağız, sağlıkla çıkıp gideceğiz bu lanet yuvasından!"

Yıkıntı bir suratla, zından gibi kalktı Çetin:

"O kadar basit değil" dedi.

"Basit olmayıp da ne olacak sanki? Hakkımda ne derler, arkamdan ne konuşurlar, bunlar hiç ırgalamıyor beni. Çıkacağım, askerliğimi, yapacağım, evleneceğim. Bir iş bulup sakin bir yaşantıya dalacağım."

"Devrimi kökten unutacaksın yani"

"Yoook" diye itiraz etti Muhlis. "Gönlüm her zaman devrimden yanadır. Devrim, bende bir sevdadır. Ateşli olmasa da aklıbaşında, ciddi bir sevdadır. Devrimin daimi sempatizanıyım. Militanı ne zaman olurum. Haaaa onu da ben tayin edeceğim. Kitleler harıl harıl, dalga dalga iktidara koşarken, herhalde ben ensemi kaşıyıp 'yau bunlar nereye koşuyor?' diyecek değilim. Takılırım onlara. Aptal değilim. Hayatın 'acil ve gereklidir' dediği her şeyi yaparım! Sen kafanı yorma, dalgana bak. O kadar da öküz değiliz."

Çetin, yüzünü yıkadı. Aynaya baktı. "Eskiden böyle miydi yüzüm? Güpgüleç, kıvançlı ve ferahtı" diye düşündü. Yemekhaneye gitti. Masayı hazırlamıştı Muhlis. Canavar'la Cazgır Cafer de masadaydı. Canavar, paslı dişleriyle bıyığının ucunu çiğniyordu. Bakışlarının haşinliği tesbihinin şakırtısıyla uyum içindeydi. Çetin'e çiğ çiğ baktı. İçinden, "Bu ne hal ulan, madem dayanamıyacaktın niye tüydün karışık koğuşlardan" dedi.

Yapmacık bir ciddiyetle:

"Geçmiş olsun ortak, dertlisin yine" diyerek tüttürdü sigarasını.

"Sağol" dedi Çetin azarlar gibi.

Canavar:

"Yau soğutacaksın doldur şu çayları da içelim. Hem kapı açılacak az sonra. Bahçeye çıkıp biraz hava alalım" diye çıkıştı Muhlis'e.

"Dur hele Canavar biraz demlensin, yeni geldi"

Canavar, dolapların önünde volta atan sağcılara bakarak derin derin solukladı sigarasını:

"Şu namussuz, şerefsiz, adi, müptezel, kepaze herife ifrit oluyorum" diye dişlerini gıcırdattı.

"Kime" dedi Cafer.

"Şu Kuddusi var ya, alçak, enayi dümbeleği. Profesör katili."

Cafer, gevşek gevşek, ağız tadıyla güldü:

"C2 koğuşundaki son kavgada burnuna yumruğu oturttuğu için kafayı takmışsın O'na."

"Yok yau ondan değil" dedi Canavar. "Bu adamın sadece görüşlerine değil, biçimine, davranışlarına da gıcık oluyorum. Arkadaş, gece bir horlayışı var uuf sorma. Yokuşu çıkan yağsız kağnılar gibi. Her neyse horlayışından vazgeçtik de yellenmesi çekilmiyor. Şerefsizim, it ölüsü gibi kokuyor. Ciğer morartan cinsinden!"

Cafer'le Muhlis, göz ucuyla voltadaki sağcılara bakarak kıs kıs güldüler. Tarifsiz bir zevk alıyordu sohbetten Canavar.

"Yorganı çekiyorum başıma yine kar etmiyor. Bir kaç kere, gecenin köründe ranzamdan uzaklaştım, dağılıncaya kadar tuvalete gittim. Yau gülüyorsunuz ama ciddi söylüyorum uyutmuyor beni, şimdi bir şey söyleyeceğim inanmıyacaksınız. Bunların gazı bile bizimkilerden çok farklı"

Muhlis gülerek:

"Çok acayip teorilerin var be Canavar" dedi.

"Allahıma ciddiyim" diye ısrar etti Canavar." Ben beş senedir bizimkilerle içlidışlı, koyun koyuna yatıyorum da hiç böylesini solumadım. Çok iğrenç, insanlık dışı, melanet bir gaz yauu. Faşizm insanın ruhuna işleyince barsaklarını da bozuyor. Halbuki aynı karavanayı yiyoruz. Bu farklılık neden?"

Cafer:

"C2.'deyken bizim Tantana Yusuf için de benzeri şeyler söylüyordun. 'Öf arkadaş, ben böyle gaz görmedim' diyordun."

Canavar paslı dişlerini göstererek cömert cömert gülümsedi:

"Yusuf'la bu hiç bir olur mu kardeşim?" dedi. "Hem Yusuf garibim biraz bilinçsizdir. Yontulmamış bir yoksul köylüdür. Olur o kadar. İkisi de burun direğini felaket zorlamasına rağmen Kuddusi'yle Yusuf'unki arasında nitelik farkı vardır."

Canavar'a için için öfkelendi Çetin. Esas üzerinde değil de hep ayrıntılar üzerinde sohbet kuruşuna lanet okudu. Tıraşını

kaşıdı. Bilincin ve inancın yolu üzerinde düşündü biraz. "Ben bilinçten değil, inanç zayıflığından, zaafından, sarsıntısından kaybettim" dedi kendi kendine. Canavar'a baktı. Onda her ikisinin de zayıf olduğunu düşündü.

Canavar bir bardak çayı daha kafaya diktikten sonra:

"Doldur Muhlis, doldur iki gözüm, doldur içelim, pirim doldur. Yoksa yatılmaz bu müptezel yerde" dedi. Dolan bardağı önüne çekti. "Biz bu koğuşta, karışık koğuşlarda olduğu gibi, içli dışlı yatmayıp da ranzaları sağ sol diye iki blok şeklinde ayırsak nasıl olur acaba?"

"Olmaz" dedi Muhlis. "İdare duyarsa kötü olur bizim için"

"Niye?"

"Niyesi var mı kardeşim yau, bilmiyor musun? Tarafsız koğuşlarda sağcılarla solcuların içli dışlı yatmasına çok dikkat ediyorlar. Sayım sırasında bir sağcı bir solcu şeklinde dizilmeyi keyf için mi yaptılar?"

"İstesek yavaş yavaş bozarız bu gerici disiplini" dedi Cafer.

Muhlis tersler bir tavırla:

"Hiç bir şeyi bozamayız biz. Gerici disiplini bozmaya çok niyetimiz varsa niye geldik buraya? Hayale kapılmamalıyız. Sakalı kaptırdık bir kere. Kaldıramayacağımız yüklere heveslenmiyelim" dedi.

Masaya sessizlik çöktü. Canavar'ın tespihi başladı konuşmaya. Voltadaki sağcılara baktı yeniden!

"Böyle sürerse ben bu Kuddusi alçağının ağzını burnunu kırarım arkadaş. Benden söylemesi"

"Senin canın mı sıkılıyor aslanım?" diye çıkıştı Muhlis. "Koğuşta kavga mı çıkartacaksın?"

"Hepsinin süngüsü düşmüş" dedi Cafer. "Değnek yemiş çoban köpeklerine dönmüşler. Bunlar mı kavga çıkaracaklar?"

Muhlis, sıkkın sıkkın kafa salladı, arkaya yaslandı.

"Böyle konuşmayın kardeşim. Onların arasında yine birlik var ama bizde yok. Onlar için pişmanlığın, tarafsızlara geçişin pek bir değeri yok. Tarafsız koğuşlara geçmeleri onları moral bakımından pek etkilemiyor. Onlara göre dilin pişmanlığı önemli

değil, yeterki kalbin pişmanlığı olmasın. Adamlar devlet politikasını destekliyorlar. Tarafsızlara geliş, onlar için ne ki, önemli mi sanki. Ama bizim için önemlidir. Bizden tarafsızlara gelenler, manevi olarak sarsılıyor. Yılgınlık ve moral çöküntü içine giriyor. Bu bakımdan birlik güme gidiyor. Herkes kendi başının çaresine bakar duruma düşüyor. Bu zayıf durumumuzu biliyorlar. Onun için sorumsuz tavırlar içine girmeyelim."

Canavar sıkıntıyla derin derin soludu. Çetin'i süzdü. Bakışlarını boş bardağa bağlamış, öylece düşünüyordu Çetin. Canavar içten içe, "Benim gibi çetrefil, zırzop adamlar zorluklar karşısında tüyebilir, ya sen niye tüydün be çaltaboz adam?" diye söylendi. Muhlis, Canavar'a sert sert baktı, içinden bir küfür kavurdu.

"Madem bu kadar kavga meraklısıydın karışık koğuşları niye terkettin?" dedi. "Orda kalıp Koçhisar'ın kınalı koçları gibi döğüşseydin tos tos."

Çetin azarlayıcı bir tavırla:

"Ne biçim konuşuyorsun Muhlis yau" dedi. "Karışık koğuşlardakiler kavga meraklısı mı yani?"

"Hayır onu demek istemedim. Oralarda toplu kavgalar oluyor. Madem istiyordun niye geldin demek istedim"

Canavar küfredercesine:

"Ben kavga meraklısı değilim arkadaş" dedi. "Ama bu koğuşta da rahatsız oluyorum, bunalıyorum. Kavga gürültülerini, yükselen sloganları duyunca kahroluyorum. Burada herşeye boyun eğiyoruz. Boyun eğerek yaşamaktan gına geldi bana. Çok kötü böyle yaşamak."

Çetin afalladı. "Vay be" dedi kendi kendine. "O da benim duyduklarımı duyuyor". Canavar'a karşı yüreğinde beslediği önyargılar eridi. Yüzünün manzarası değişti.

"Bizim yapacak bir şeyimiz yok" dedi Muhlis.

Masaya yeniden sessizlik çöktü. Fiğ yutmuş güvercinler gibi başları sarkık, düşünmeye koyuldular. Canavar'ın tesbihi neşeyle şakıdı. Az sonra Köse'yle Cihangir geldi masaya.

"Çok derin düşünüyorsunuz beyler, hayırdır inşallah" diye takıldı Köse.

Şen, çocuksu duygularla süzdü Köse'yi Cafer.

"Senin gibi gamsız kasavetsiz olmak isterdim Köse"

Köse, gür bıyıklarının gizlediği iri dişlerini ışıtarak gülümsedi.

"Nenem beni ağladığım zaman gıdıklardı, ağlayışı gülüşe çevirmek için. Öyle yapa yapa alıştırmış. Ağlayışın en içten, en olgun anında bile gıdıklama olunca gülmeye başlıyormuşum. Ama bu geçiş süreci birden olmuyormuş. Yavaş yavaş, aşamalı bir şekilde oluyormuş. Rahmetli bana, şen şakrak ol, gül derdi. Gülen adamın bahtı aydınlık olur."

"Bu durumlara düşünce gülmek zor oluyor. Sıkıntıdan bunalımdan gülmeye zaman kalmıyor" dedi Cafer.

Köse gülümsedi:

"Bunaldığında eğer gülemiyorsan küfredeceksin. Kime küfredersen et, ama yeterki küfret."

"Şu kavgalar çok etkiliyor burda beni. Yeniden karışık koğuşa geçmek, gidip döğüşmek, arkadaşları sevindirmek geliyor içimden" dedi Canavar.

Muhlis iğrenir gibi baktı:

"Yırtıcı kuş gagasından belli olur. Senin döğüşeceğin falan yok"

"Senin de ruhun moruklamış be" dedi Canavar.

Cihangir cırtlak bir sesle:

"Biz adam olmayız kolay kolay" diye söze girdi.

Köse, hiç gereği yokken güldü:

"Öyle deme, öyle deme" dedi. "Yiğit odur attan düşer atlanır, yiğit odur her yaraya katlanır. Biz attan düştük, atlanmıyacağımız ne malum?"

Bu sırada, büyük koridora bakan kapı şangırtıyla açıldı. İçeri, yani yemekhaneye torbalarıyla birlikte iki kişi girdi. Tüm koğuş hemen gelenlerin etrafında kümelendi. Solcular bir tanesini tanıdılar. C2 koğuşundan Zort Ökkeş'ti. Diğeri ise cezaevine yeni gelen bir sağcıydı. Solcular Zort Ökkeş'i oturttular. Bir masanın etrafında toplanarak, soru yağmuruna tuttular. Ökkeş'in morali iyi değildi. Soruları sessizce, dumanlı, durgun ve garip bakışlarla yanıtlıyordu. Mevzileri bırakarak kaçan bir askerin mahcubiyetini ve tedirginliğini yaşıyordu.

Sağcılar, arkadaşlarını yatakhaneye götürdüler. Köşedeki ranzalardan bir tanesine oturtarak başında yığıldılar. Sağcıların sözcüsü durumunda olan Müştak:

"Eee anlat bakalım kardeşim. Nerden sevk oldun, nerelisin, cezan ne kadar, durumlar nasıl, burda dövdüler mi?"

Yeni gelen, kiremit kızılı bıyıklarını çekiştirdikten sonra, etrafındakileri şöyle bir kesti. Kuddusi'nin sunduğu sigarayı alırken:

"Mamak'tan geldim" dedi. "Buraya gelince kapıaltında bir odaya çektiler. Allaha inanıp inanmadığımı sordular. Elhamdülillah ondan hiç şüpheniz olmasın dedim. Devlet düşmanlığı yaptın mı dediler. Hayır dedim, devletimi, milletimi, severim. Devlet düşmanlarına karşı mücadele ettim dedim."

"Bu soruları kim soruyordu" dedi Kuddusi.

"Onbaşılar soruyordu. Benden sonra aynı soruları komünistlere sordular."

"Kaç kişiydiler?"

"Beş... Onların bir kısmı sorulara açık cevaplar verdiler. Devletle çatışıyoruz, allaha da inanmıyoruz dediler. Bir kısmı ise kaçamak cevaplar verdiler. İşte, viçdan hürriyeti, anayasa, babayasa, cart curt... Tabi askerler yutmadı. Beşini de gözümün önünde copla, tekme tokatla bir güzel benzettiler."

"Ciyaklıyorlar mıydı?"

"Yalvarmadılar ama iki tanesi ağladı. Birisinin ağzı gözü kanadı, morardı. Birisi cazgırlık yaptı biraz. Boyun eğdiremezsiniz, biz şöyleyiz böyleyiz diye heyheylendi. Ama bacaklarını havaya dikip, yıldızları saydırdılar tabi."

"Onları hangi koğuşa verdiler, biliyor musun?" dedi Müştak.

"Bilmiyorum!"

"Mamak'ta durum nasıl birader, bizimkiler ne alemdeler?" diye sordu Durali.

Yeni gelen, Durali'nin, civelek, tavşani suratına baktı aval aval.

"Mamak'ta dayaklar gırla gidiyor. Bizimkileri de dövüyorlar, ama komünistlerin anasını ağlatıyor, bellerinden su alıyorlar.

Marşlar, sporlar, Kemalist eğitimler bütün hızıyla sürüp gidiyor."

"Adını bağışlar mısın birader" dedi Durali.

"Adım Nuri, Nuri Koç. Yozgatlıyım."

Nuri Koç bir sigara daha yaktı:

"Bu cezaevinde durum nasıl?" dedi.

"Durum iyi değil" dedi Müştak. "Karışık koğuşlar var. Orada ülkücülerle komünistler sürekli kavga halindeler. Her toplu kavgada asker çok fena eziyor. Burada da komünistlerle birlikteyiz. Tarafsızım diyen komünistlerle. Kavga çıkmıyor. Mosturası çıkmış ödlek adamlardır. Değil kavga etmek, akıllarından bile geçirmiyorlar. Tek düşünceleri, bir an önce tahliye olup gitmek. İçlerinde bir kaç zıpır var ama iplemiyoruz pek. Yani iyiyiz. Üzülüyoruz karışıktaki kardeşlerimizin durumuna."

Nuri Koç, tarafsız koğuşlara nerden ve nasıl geldiklerini sormak istedi ama vazgeçti. Karışık koğuşlardaki kavgalardan kaçmış olabileceklerini düşündü.

Zort Ökkeş, yemekhanede tarafsız solculara, kavgalar konusundaki görüşlerini açıkladı. Karıştır barıştır politikasının kavgalarla ortadan kaldırılamayacağını savundu. Kavgaların iyi örgütlenmediğini, güçlerin yıprandığını, birçok kişinin moral çöküntüsü içinde olduğunu anlattı. Herkesin her an tetikte olduğunu, en çok komando dayağından korktuğunu, buna rağmen ilerki günlerde kavgalar çıkabileceğini ileri sürdü. Ökkeş, ayrıca kimsenin doğru dürüst beslenmediğini, birkaç kişinin düzenli olarak parasının geldiğini, bunun da onbeş yirmi kişinin sigarasını ancak karşıladığını açıkladı. Karıştır barıştır politikasının ortadan kaldırılacağına kesinlikle inanmadığını yineledi. Muhlis, görüşlerinin doğrulandığını, devlet politikasının bugünkü şartlarda değiştirilemiyeceğini belirtti. Karışık koğuşlarda olay çıksa bile karıştır barıştırın süreceğini iddia etti. Canavar küfredercesine güldü. Devletin herşeye kadir olmadığını hatırlattı. Muhlis'i, propagandasını, "Devlet güçlüdür" tezinin üzerinde kuran sosyoloğun etkisinde kalmakla eleştirdi. Muhlis Canavar'ı cahillik ve ukalalıkla suçlayınca Canavar öfkeden köpürdü. Ve aynı anda ayağa kalkarak Muhlis'i çiğnemekle te-h-

dit etti. "Otur ulan öküz!" diye bağırınca Muhlis, çenesine güçlü bir yumruk yedi. Sıradan devrilerek sırtüstü betona çakıldı. Ayağa kalkıp Canavar'a saldırmak isteyince Köse'yle Cihangir zaptettiler. Atıldı, tutuldu, birkaç galiz küfür savruldu karşılıklı.

Muhlis'in sırtüstü durumunu seyreden Çetin ferahladı.

"Bırakın yau bırakın gelsin!" diye bağırdı Canavar. "Ben ona otuz iki dişini yedirmezsem şerefsizin velediyim."

Çetin, Canavar'ı bir kenara çekti:

"Sus!" dedi "Faşistlerin karşısında rezil etme bizi."

Yatakhanedeki sağcılar gürültüyü duyunca telaşa kapıldılar. "N'oluyor bizimkilere mi saldırdılar" diyerek ayağa fırladılar, Durali koşarak kapıyı aralayıp yemekhaneye baktı.

"Durun durun" dedi, "komünistler birbirlerini yiyorlar."

Yatakhanede bir sevinç rüzgarı esti. Gülüşmeler oldu. "Susun, susun dinleyelim" denildi.

Köse, Muhlis'i tuvalete götürünce şamata kesildi. Herkes yeniden masanın etrafında oturdu. Canavarın öfkeden dudakları titriyordu.

"Hayret ediyorum arkadaş, bu kadar da olmaz yau!" diye bağırdı Canavar. "Yüreğinde zerre kadar umut kıvılcımı yok bu adamın. Ben ne söylersem tersini savunuyor. Dağdan taş yuvarlar gibi laf ediyor. Çehre züğürdü, şerefsiz herif!"

"İnancı zayıflamış, inancı" dedi Cafer.

Canavar sümkürdü, gözünü kısarak:

"Ben bunun kadar rahatına düşkün, hazırcı, beleşçi, lokmacı, bireyci adam görmedim arkadaş! Ver yiyeyim, ört yatayım, bekle canım çıkmasın! Kişiliksiz, zırtaboz bir adam gerçekten!"

Çetin, ruamlı bir aygır gibi ağır ağır hülyalara daldı yeniden. Hıçkırarak ağlamak geldi içinden. Zort Ökkeş'in gözlerine baktı. "Neden geldin be şapşal, be allahın köylüsü?" dercesine ekşidi. Konuşup konuşmamak konusunda kararsızlandı.

"Bu koğuşta hiç kimsenin, morali bozuk insanların moralini daha da bozmaya hakkı yoktur" dedi. "İnsanlar hatalarını kavrayıp özeleştiri yapabilir, yeniden mücadeleye katılabilirler. Hiç kimsenin bunu geciktirmeye, kırmaya hakkı yoktur. Muhlis'in

tavırlarını bu bakımdan hoş karşılamıyorum. Bununla birlikte Canavar'ın şiddete başvurmasını da kınıyorum"

"Ne yapayım birader" dedi Canavar. Burnumuzun dibinde, bir duvar ötemizde, millet birbirinin boğazına sarılıyor, komando dayağı altında inliyor, bu adam zerre kadar etkilenmiyor. 'Yakında, dayaktan bir kaç kişi daha gelir' diyerek yılışıyor. Ben nasıl diş bilemiyeyim bu adama?"

Çetin yeniden daldı. Of çekti, ayağa kalktı. Yatağına uzanarak düşünmeye, hayallere dalmaya gitti. Yemekhanedeki konuşmaları dinlemek için kapının arkasında vaziyet alan Durali, Çeti'nin geldiğini görünce usuldan çekildi.

*

Açlık grevinin onuncu gününde bir durum değerlendirmesi yapıldı. Nöbetçi gardiyanın akşam yemeğine gittiği, hücre koridorlarında kimsenin bulunmadığı bir sırada tartışıldı. Sesler, beton ranzaya serilmiş aç insanlardan çıktığı için titrek, karıncalı ve cılızdı. Grevcilerin bir kısmı, destekleme grevinin bu kadarıyla yeterli olduğunu, tüm koğuşların grevi bıraktığını, artık sürdürmenin bir anlamı olmadığını ileri sürerek sona erdirilmesini önerdiler. Diğerleri, grevin bir müddet daha sürdürülmesini savundular. İhtiyar, Ufaklık ve Civo, kan işediklerini açıkladılar. Grevi beş altı gün daha sürdürmenin ne gibi bir yararı olacağını sordular. Azer, bünyesi zayıf ve hasta arkadaşları daha fazla zorlamanın doğru olmayacağını, destek grevinin onikinci günde bırakılmasını önerdi. Biraz daha tartışıldıktan sonra öneri üzerinde uzlaşıldı.

Grevin onikinci günü sabahı dilekçeler yazıldı. Dilekçelerde, karıştır barıştır politikasını protesto ve karışık koğuşlardaki direnişi destekleme amacını taşıyan grevin sona erdiği bildiriliyordu. Ayrıca karıştır barıştır politikasının devam etmesi halinde, protestoların değişik biçimlerde sürdürüleceği de vurgulanıyordu.

Dilekçeler sabah sayımında yardımcı Müdür Musa'ya verildi. Öğleye doğru bir gardiyan kalabalığıyla birlikte Baş Müdür geldi. Tüm hücredekileri eşyalarıyla birlikte hücre koridoruna çıkarttı. Grevcileri tek tek tepeden tırnağa süzerken ürperdi. Oni-

ki günde bu kadar zayıflamalarına, sararıp solmalarına şaştı. İnce bir acıma duygusu yokladı yüreğini. Herkes torbalarıyla birlikte dizilip tamam olduktan sonra:

"Arkadaşlar" dedi, "Koğuşunuza gidip normal cezaevi yaşantınızı sürdürün. Bazılarınızın görüşçüleri geldi. Görüş yasağı cezasına çarptırıldığınız için görüşemeden gittiler. Çok uzak yerlerden gelmişlerdi. Ağladılar, üzüldüler. Bizler de üzüldük tabi. Biliyorsunuz buradaki durumun düzeltilmesi konusunda bizim yapabileceğimiz bir şey yoktur. Herşey Genelkurmay'a ve Bakanlığa bağlıdır."

Hiçkimse bir şey söylemedi. Baş Gardiyan Gavur Veli, herkesin, eşyalarını alarak kendisini izlemelerini söyledi. Toplu halde A1 koğuşuna girdiler. Koğuş onlara, temiz, aydınlık, ferah bir edayla gülümsedi. Derin bir iç huzurla herkes eski ranzasına yerleşti.

Ufaklık, lök gibi çöktü sıraya:

"Birer bardak süt içelim arkadaşlar. Bir de çay ısmarlayalım barsaklarımız ısınsın" dedi.

İhtiyar:

"Bu A3 koğuşunun tutumunu beğenmedim. Grevi altıncı gününde bıraktılar. Sormadan yaptılar bunu. Keskinlikle gevşeklik ve palavracılıkla irade zayıflığı başbaşa gidiyor."

"Hayhuycu bir koğuş" dedi Mestan. "Bıyıkları terlememiş küçük burjuva gençlerini hep oraya doldurmuşlar. İçlerinde bir tek proleter olduğunu sanmıyorum."

Herkes bıyık altından gülümsedi. Ufaklık, üç demlik çay istemek için kapı mazgalına vurdu. Mazgalı, Cemşit ağa açtı. Uzatılan çay pusulasını aldı. Çok önemli bir belgeyi inceliyormuş gibi pusulaya daldı. "Tamam anlaşılmıştır" diyerek mazgalı kapattı.

"Bu gece ilginç bir rüya gördüm" dedi Ufaklık. "Şu bizim Cemşit ağa var ya, kurbanlık koyun gibi elimi ayağımı bağlıyarak resmen kesti. Sonra derimi yüzdü, saman doldurdu. Kellemi yerine oturttu. Elimi doğrayıp önüne koydu iştahla yedi."

"Derisi yüzülenlerin soyundansın" dedi Azer. "Mani'nin, Hallacı Mansur'un, Nesimi'nin soyundan.."

Sigarasından bir yudum çekti Bilal:

"Gardiyanlar içinde cellatlık yapamayacak bir adam varsa, o da Cemşit ağadır" dedi.

"İçlerinde cellatlık yapabilecek çok az adam var" diye voltaya başladı Hıdır. Cezaevinde en sevdiği şeye, voltaya...

Önce süt içtiler. Bisküvi yediler. Günlük gazetelere bir göz attılar. Sonra demlikler geldi. "Doldur içelim doldur" sesleri yükseldi. Damaklara sindi çayın çekici ruhu. İncecikten, tatlı bir rehavet çöktü ranzalara. Ağır gelir, dokunur kaygısıyla öğle karavanasını pek yiyemediler. Öğleden sonraki havalanma haklarını kullanmak için toplu olarak bahçeye çıktılar. Belden yukarı soyunarak duvar dibinde çömeldiler. Yaşam şevki bastı yüreklerini. İlikleri ısındı.

Muhtar, göbeğine, sarışın tenine baktı tembel tembel:

"Anamın nizamiye kapısına geldiği ve mutlaka ağladığı kanısında y m" dedi.

Azeroğlu, elini Muhtar'ın ensesine attı:

"Duyarlı, gözü sulu bir kadın mı?"

"Evet, çok sever beni, çok ağlar?"

"Cehalet abidesi olmasına ve bana bir nevi sevdalanmasına rağmen, bunca yıllık mahpusluk hayatımda hiç ağladığını görmedin anamın"

"Yanılıyorsun" dedi Ufaklık. "Büyük acılara gözden değil içten ağlanır. Ağlayışın en kahredicisidir o. Gözlerin altındaki, alındaki çizgilere, saça ve yüreğe vurur o. Belki de bu türden bir ağlayış içindedir anan!"

"Olabilir. Dört yıldır göremiyorum garibimi" dedi Azeroğlu.

Bu sırada tecrit binasının penceresinde ürkek, yabancı yüzler belirdi. Yumurtadan yeni çıkmış civcivler gibi birbirlerini iten kafalarla doldu pencere.

"Cezaevine yeni gelenler var, kalkın bir bakalım" dedi Muhtar.

Duvar dibinden kalkarak tecritin pencerelerine yaklaştılar. Jandarmanın bakıp bakmadığını anlamak için tepedeki kuleyi kestiler. Topçu, tecritten garip garip bakanlara:

"Nerden geldiniz?" diye sordu.

"Mamak'tan!"

"Kaç kişisiniz, sağcı var mı?"

"Sekiz kişi geldik. Yedi tanesi solcudur. Ben ülkücüyüm. Siz necisiniz?"

"Biz hepimiz devrimciyiz" dedi Topçu. Sağcının yanında gülümseyen solcu kafalara selam verdi.

"Yandaki pencereye geçin de sizinle konuşalım" diye eliyle işaret etti.

Topçu solculara cezaevi hakkında bilgi verirken ve nasıl davranmaları gerektiğini söylerken, Kazım da sağcıyla konuşmaya başladı:

"Adın ne senin?"

"Abdurrahim."

"Bak Abdurrahim, bu cezaevi diğer cezaevlerine benzemiyor. Koğuşlarda karıştır barıştır politikası uygulanıyor. Bu yüzden kavgaların sonu gelmiyor. Bu yüzden kanlı bir cezaevi haline geldi burası. Bak şu karşıki bina revir binasıdır. Bu binada hem sağcı, hem de solcu yaralılar var. Durumu onlardan da sorup öğrenebilirsin."

Abdurrahim revir binasına bakarken, Kâzım konuşmasını sürdürdü:

"Bu cezaevinde karıştır barıştır politikasının gönüllü bir aleti olmamak gerekiyor. Henüz karışık koğuşlara verilmemişken dilekçe yaz. Karışık koğuşlara gitmek istemediğini, tarafsız koğuşlara verilmeni bildir."

Abdurrahim kibirli ve alaycı bir tavırla güldü:

"Ben ülkücüyüm tarafsızlara gitmem, ülküdaşlarıma ihanet etmem" dedi.

"Sen devleti savunmuyor musun?"

"Savunuyorum"

"Devleti savunan bir kimsenin tarafsıza gitmesi anormal bir davranış değil ki. Devlet, bu cezaevinde herkesin barışmasını, tarafsızlaşmasını istiyor."

"Ben ülküdaşlarımın tavrına bakarım."

"Karışık koğuşlardaki ülküdaşlarının bir kısmı tarafsızlara gitmek istiyor ama devlet vermiyor."

"Neden vermiyor?" dedi Abdurrahim.

"Çünkü onlar aracılığıyla devrimcileri tarafsızlaştırmaya çalışıyor. Onları vermeye kalkışsa karışık koğuştaki sayısal dengenin bozulacağından, giderek karışık koğuş uygulamasının ortadan kalkacağından korkuyor. Her gitmek isteyen sağcıyı tarafsızlara vermeye kalkışsa, koğuşta bir müddet sonra sağcı kalmayacağını biliyor devlet. Devlet için önemli olan, devrimcilerin boyun eğmesi, tarafsızlaşmasıdır. Sizler, kobay olarak kullanılıyorsunuz. Bu politikaya karşı çıkmalısınız."

Abdurrahim, gülerek başını salladı:

"Hımmm... seni kurnaz" dedi, "Komünistlerle aynı paralele düşmemizi istiyorsun değil mi? Biz komünistlerle devlete karşı birlikte hareket etmeyiz."

"Karışık koğuşlara gitmeyi çok istiyorsun herhal" dedi Kazım.

"Çok istemiyorum ama gideceğim. Komünistlerle mücadele neredeyse oraya gideceğim"

"Acıyorum sizlere. Faşizme gönüllü askerlik ediyorsunuz. Bilime, ekmeğe ve özgürlüğe karşı düşmanlıktan ne zaman vazgeçeceksiniz?"

"Siz Moskof uşaklığından ne zaman vazgeçerseniz.."

"Biz kimsenin uşağı değiliz. Dünya proletaryasının ve onun Türkiye'deki müfrezesi, Türkiye proletaryasının neferleriyiz. Amerikan emperyalizmine uşaklık edip etmediğinizi bir düşünün bakalım."

"Biz kimsenin uşağı değiliz. Biz Türk milletinin ve son Türk devletinin askeriyiz, ülkücü askeri. Kökümüz, soyumuz, tarihimiz bellidir bizim. Köksüzün yönünü rüzgar tayin eder. "

Karşılıklı konuşmaları, solcularla konuşanlar hariç, hemen herkes dinliyordu. Muhtar sonunda dayanamadı:

"Bırak bu herifi" dedi, "kemikleşmiş iyice, bu adam olmaz."

"Sen adam mısın şişko?" dedi Abdurrahim.

Muhtar öfkeden kızardı:

"Köpeklik etme, köpeklik etme" dedi. "Defol git pencereden"

"Göbeğinden belli senin Moskova beslemesi olduğun. Moskova köpeği!"

Civo dayanamadı, gür bir sesle:

"Çekil ulan çekil o pencereden köpek herif!" diye bağırdı. "Senin şeflerin tarafsızlara gitmek istiyor oğlum. Karışık koğuşlara gidip de kahraman mı olacaksın?"

Abdurrahim, A1'lileri alaya alırcasına güldü. Sigarasını püfürdeterek:

"Huysuz itler gibi hırlamayın lan" dedi. "Bak arkadaşınız, beraber geldiğimiz solculara ne diyor deminden beri. Tarafsız koğuşlara gitmeyin diyor. Kendiniz gitmiyorsunuz, bize gidin diyorsunuz."

Bu sırada bahçe kapısının kilidi şakırdadı. Cemşit ağa, hava saati dolan A1'lileri koğuşa aldı. Halsiz olduklarından herkes ranzasına çıktı. Topçu, Kazım'ın ranzasına yaklaşarak:

"O faşist herife cezaevi hakkında bilgi vermen yanlıştır. Ayrıca onu ikna etmeye çalışman da boşunadır. Bu cezaevinde bizim faşistlerle konuşacak pek bir şeyimiz yok" dedi.

Kazım sinirlendi. Bağdaş kurarak kalın kara bıyıklarını çekiştirdi:

"Bırak artık bu tip çocukluk hastalıklarını Topçu bırak" dedi. "Faşizmin kandırdığı tüm unsurlarla konuşuruz. Sempatizan veya militan olsun farketmez. Onlara tuttukları yolun yanlış olduğunu bıkmadan, usanmadan, ısrarla anlatırız.

"Yau bırak" dedi Topçu. "Cezaevinde faşistleri propagandayla tuttukları yoldan caydırmak hayaldir."

"Yanlış konuşuyorsun" dedi Azer. "Propaganda etkisini uzun vadede gösterir. Devrimci propaganda gerçeğe dayanır. Dile gelen gerçeklerden daha kavratıcı daha etkili bir silah var mı?"

"Ben mücadele içinde pişmiş faşistlerin, militan faşistlerin, propagandayla yollarından cayacağını sanmıyorum."

"Tümü caymaz tabi, ama cayanlar olur" dedi Kâzım.

"Çok iyi niyetlisiniz siz" diye söze girdi Muhtar. "Onlar kurttur kurt. Halkımız boşuna dememiş, kurt tüyünü değiştirir huyunu değiştirmez diye"

İhtiyar güldü:

"Ama o kurttur" dedi. "O içgüdüleriyle hareket eder. Masum

kızuları yememesi konusunda onunla tartışmak boşunadır. Tüyünü değiştirir, huyunu değiştirmez, doğrudur. Ama biz insanları tartışıyoruz. Özellikle de sıradan kandırılmış insanları."

"Faşistler de kurttur. Kurt gibi ulur. Şiddetin dilinden anlar onlar."

"Yaklaşımınız yanlış, yanlış" dedi Kâzım. "Faşizmi devrim yokedecektir. Bunu tartışmıyoruz. Faşistlere yönelen devrimci propagandanın önemini ve etkisini küçümsüyorsunuz. Bu sol bir tutumdur ve zararlıdır. Olanak olsa da buradaki tüm faşistlere devrimin dünya görüşünü, ruhunu anlatabilsek."

Topçu tartışmak istemeyince tartışmalar durdu. İkindi uykusuna girdi koğuşun yarısı. Pencere parmaklıklarına vurdu gün ışığı. Serçelerin cıvıltıları egemen oldu sessizliğe. Akşam yemeğine doğru koğuş kapısı şangırtıyla açıldı. Ellerinde torbalarla Tavas girdi içeri. Uyanık olanlar Tavas'ın geldiğini söyleyerek uyuyanları kaldırdılar. Tavas, torbaları ilk ranzanın yanına koydu. Selam vermeden hızla tuvalete gitti. A1'liler şaşkın şaşkın gülmeye başladılar.

Muhtar, karnını tuta tuta gülmeye başladı:

"Deli mi azdı. Bir deli daha geldi" dedi.

"Allah sabır versin çok çektirir bu deli herif bize"

Civo'nun bu çıkışı üzerine ranzasından indi Azeroğlu:

"C2 koğuşunda değil miydi bu herif?" dedi. "Neden verdiler acaba bizim koğuşa?"

"Aşırı çıkışlar yapmış, idarenin canını sıkmıştır herhal" dedi Kazım. Burayı aklı başında ihtiyarlar koğuşu gördükleri için belki Tavas'ı zıvanaya sokabilirler diye vermişlerdir."

Bilal:

"Gelsin de bir sorup öğrenelim. Yayla danası gibi koşturdu tuvalete."

"Doğru dürüst bir şey de öğrenemeyiz ondan" dedi Hasan. "Parlak palavralar saçmalayıp duracak."

Tavas hızla yatakhaneye girdi. Torbalardan birisini karıştırdı. Bir havlu çıkardı. Bir kaç kez burnunu çekti. Hoş geldinlere bir tek, "tümünüze hoşbulduk" diyerek cevap verdi. Cebinden bir

tarak çıkardı. Kırlaşmış saçlarını taradı. Tarağı üfledi. Bıyıklarını taradı. Burnunu çekti. Bir bardak su istedi.

"Yemekhaneye geçelim de konuşalım Tavas. Şimdi sende zengin haberler var" dedi Kenan.

Bütün koğuş, yemekhaneye geçti, sıralara oturdu. Tavas herkesin karşısına, karatahtanın önündeki sıraya oturdu. Kaşlarını çatarak, burnunu peşpeşe çekti.

Kenan:

"Eeee anlat bakalım Tavas. Nasıl oldu da seni bu koğuşa verdiler?"

Tavas herkesi tepeden, mağrur bir seyirle süzdü. Çenesini kaşıdı, başını karatahtaya yasladı.

"Cezaevinin en eylemli insanı olduğumu biliyorlar" dedi. "Faşizmi tepeden, alttan, yandan, önden, arkadan sıkıştırdığımı biliyorlar."

Dinleyenlerin makaraları gevşedi. Kahkahalarla sarsıldı Bilal.

"Gülmeyelim" diye anında uyardı Tavas. "Güleceksek hep berber gülelim."

Koğuş ciddileşti. "Amma da manyağa çattık" dercesine sessizce dinlemeye koyuldu.

"İki fakülte bitirdiğimi biliyorlar. Gittiğim her koğuşun, uyuşukluktan kurtulduğunu, eylemli hale geldiğini biliyorlar."

Kısa bir sessizlik oldu. Ufaklık gülmemek için kendisini güçlükle dizginledi:

"C2'de durum nasıl Tavas?" dedi.

"Ben gitmeden orada devrim acınacak durumdaydı. Varlığım herşeyi değiştirdi. Her türlü yılgınlığa saldırdım. Korkunun yerini cesaret aldı. Karıştır barıştırcılar en çok bana saldırıyorlardı. Herşeyin merkezine beni koymuşlardı."

Ufaklık kulak memesiyle oynarken sezdirmeden gülümsedi:

"Faşistlerin son durumu nasıldır?" dedi.

"Herşeyi namaza, kurana ve allaha verdiler. Benim varlığım onların dine daha çok sarılmasına yol açtı. Gittiğim yere devrimi ve eylemi götürdüğümü çok iyi biliyorlar. Benim buraya gelmem, C2 faşizmi için kazanç, C2 devrimi için ise kayıptır."

İhtiyar'la Bilal, gülmek için tuvalete gittiler. Mestan, içinden bir küfür savurarak kalkıp yatakhaneye gitti.

"Bugünlerde C2'de yeni bir kavga çıkabilir mi?" dedi Azeroğlu.

Tavas bir an düşündü, burnunu çekerek:

"Her an her şey olabilir" dedi. "Benim gelmemle faşistler bizimkilerine saldırabilir."

"Bizimkiler saldıramaz mı?"

"Hiç sanmıyorum. Benim buraya gelişim dengeyi allak bullak etti. Planı kim yapacak, saldırıyı kim yönetecek, ölümcül darbeyi kim bindirecek. Bunlar hep cevap isteyen önemli sorulardır. Kıç attırır allahıma, devrimdir bu. Fıstıkî makam, ağır ahenk işi değil."

İhtiyar'la Bilal gülümseyerek içeri girdiler.

Ufaklık, çelebi inceliğiyle göz kırptı İhtiyar'a:

"Bir çay söyleyin de Tavas'la birlikte içelim. Hoş geldin çayı olsun" dedi.

Tavas'ın yanında bıyıklarını çiğneyen Muhtar, "Ne kadar da kendisini övüyor dengesiz herif" diye düşündü. Soru sormak için fırsat kolladı. Bekledi. Dayanamadı ve birden söze girdi:

"Bana bak Tavas" dedi, "karıştır barıştır politikasının çökertilmesi konusunda C2'deki arkadaşlar ne düşünüyor? Planları, tartışmaları, umutları var mı?"

"Ne çökertmesiymiş, doğum günü pastasını mı çökertiyorsun? O kadar kolay mı yani? Yılların ateşinde pişmiş, şakakları kırlaşmış militanlar nerde? En az iki fakülteyi bitiren ve teoriyi yutan militanlar nerde?"

Ufaklık tatlı bir tebessümle düşündü. Tavas'tan doğru dürüst bir şey öğrenmenin olanaksızlığı kanısına vardı. Ve Tavas'la eğlenmenin iyi bir koğuş meşgalesi olacağı kararına vardı. "Bu cezaevinin en ilginç en kültürlü delisi herhalde budur" dedi kendi kendine. Kendisiyle alay edildiğinin farkında olup olmadığını anlamak için:

"Gerçekten de" dedi "senin bu koğuşa gelmen C2 koğuşu için büyük bir kayıptır. Gerçi bu koğuş için de bir kazançtır, ama yine de karışık koğuşların sorunları daha ağır olduğundan senin gibi tecrübeli..."

"Faşizmin özel bir planı işte. Aşıkı maşuktan ayırmak, gülü dikenden ayırmak, düşünceyi maddeden ayırmak, başı gövdeden ayırmak, militan ruhu yürekten koparmak. Faşizm budur işte. Talimli maymun istiyor."

"Bilgin damarına rast geldiğinde ne güzel konuşuyor" diye düşündü Ufaklık. Azer, gazeteden yırttığı bir parçayla yağlanan alnını sildi.

"Arkadaşlar arasında mücadele çizgisine ilişkin hiç görüş ayrılığı var mı" dedi.

"Var tabi. Artık kavga etmeyelim, kavgalardan kaçınalım diyenler var. Bunların, kavga yöntemiyle karıştır barıştırın çökertileceğine olan inançları zayıftır. Eylemsizliği savunuyorlar. Gelsin karavanalar, gelsin çaylar, gelsin mektuplar, gelsin uykular, gelsin görüş günleri. Bunların teorisi bu işte. Yükselttiğim eylem ateşinden korkuyorlardı. Yattığım ranzadan saçımın hücrelerine kadar benden nefret ediyorlardı."

Çay geldi, Ufaklık Tavas'a üç şekerli bir çay sundu. Tavas burnunu çekti. Çay içerken, "Cezaevinde çok büyük bir otoritem, derin bir saygınlığım var" diye düşündü.

"C2 koğuşundaki arkadaşlar, bizim koğuş hakkında ne düşünüyorlar" dedi Çilçil İbo.

"Eski tüfekler, entellektüeller koğuşu diyorlar bu koğuşa."

Akşam karavanası geldi. Sofrada konuşuldu. Yemekten sonra Tavas, eşyalarını dolaba yerleştirdi. En alt ranzaya, Mestan'ın altındakine yerleşti. Uyku saatine kadar sohbet edildi. Uykudan önce, Mübarek Hanımlar adlı kitabı aldı. Uzanık vaziyette gözlerini satırlara dikerek derin düşüncelere daldı. Tüm cezaevinin en kültürlü, en militan, en örgütçü adamı olduğunu söyledi kendi kendine. "İki çocuk babası olmak, iki fakülteyi bitirmek ve silahı çekerek kayınbabasını yaralamak" diye mırıldandı. Sağa döndü, bir yaprak çevirdi. Okuyormuş gibi gözlerini sayfaya dikti. Yan gözle çaktırmadan alt ranzada yatanları denetledi. Kendini koğuş temsilciliğine layık gördü. Azer'e küfretti. "İyi bir adam olsaydı koğuş temsilciliğini hemen bana devrederdi" diyerek soludu derin derin. Sola döndü. İki yaprak birden çevirdi. Yine tilkivari bir bakışla yatanları süzdü. "Bu da-

varlara benim çobanlık yapmam şart. Yoksa işler yürümez" dedi içinden. Beş altı yaprak birden çevirdi. Her alanda kitap yazacak güçte ve yetenekte olduğunu düşündü. İhtiyar'a küfretti. Kendisinin ondan bin kat daha tecrübeli olduğunu haykırdı. Aniden kalktı tuvalete gitti. İhtiyacını gördükten sonra aynanın karşısına dikildi. Kendisini önce halk ordusu komutanı olarak gördü. Kaşlarını çattı. Çenesini hafiften yukarı kaldırarak başını yana çevirdi. Tam bir mareşal havası vermek için ellerini kalçasına attı, göğsünü şişirdi. Cezaevinin en yakışıklı insanı olduğunu söyledi. "İnsanın zekası, alnının alımlılığından, çekiciliğinden ve parlaklığından bellidir" diye mırıldandı. Ülkenin en güzel alnına sahip olduğunu düşündü. Yatakhaneye geldi. Horlayışları dinledi. Uzandı, üstünde yatan Mestan'a bir küfür savurdu sessizce. "İşte cezaevinin en manyak, en kendini bilmez hödüğü" diye mırıldandı.

*

Reyhanlar, yavşan otları, kızıl mineler bürümüştü doğudaki tepeleri. Toprağa, alaz otlarının acı koşusu çökmüştü. Su teresi, yarpuz, kekik ve istavrit kokuyordu rüzgar. Başı kahverengi bir sığır kuşu, ulu bir ladin ağacının tepesine konmuştu. Göğsünü cezaevine dönerek çiftleşme ve üreme ötüşüne durmuştu güzel bir sesle. Kuzeyin uçurumlarında yaşayan yırtıcı bir hamle kuşu ise cezaevinin tepesinde dönenip duruyordu. İri, mor ve yeşil tarilli gözleriyle, beton bahçelerde güneşlenen mahpusları süzüyordu. Ormandan çıkan baltalı bir köylü, safir kuşunun şakıdığı tepeyi ağır ağır tırmandı. Tam ladin ağacının dibinde oturdu. Ve tepeden seyre koyuldu koğuş bahçelerinde güneşlenen mahpusları.

Sağcılar, solcuların yakın bir zamanda, iki ya da üç koğuşta aynı anda saldıracaklarını öğrenmişlerdi. Bunun üzerine dün hemen toplanmış, bu örgütlü saldırıyı önceden suya düşürmek için solcular saldırmadan eli çabuk tutup, sürpriz bir kışkırtmayla koğuşa askeri çekmeyi kararlaştırmışlardı. Buna göre önce solcuların saldıracakları haberini idareye bildirdiler. Sonra da saldırmak için hazırlandılar. Kavgayı bahçede çıkaracak, ardından toplu halde yatakhaneye çekileceklerdi.

Solcular, sağcıların saldıracaklarını hiç sanmıyorlardı. Bahçenin yarısını onlar doldurmuşlardı. Kimisi volta atıyor, kimisi ise belden yukarı soyunmuş güneşleniyor, gökte süzülen hamle kuşunu seyrediyordu. Sağcılar toplu halde, sessizce volta atıyorlardı. Kapılar ardına kadar açıktı. Kışkırtmayı Yadigar'la Bilcan başlatacaklardı. Bunun için volta şeridinden kayarak solcuların voltasını engelleyecek şekilde yürümeye koyuldular.

Hücreden yeni gelen Zafer:

"Voltanı adam gibi at ulan!" dedi

"Havlama ulan Rus uşağı!" diye karşılık verdi Yadigar.

Zafer durdu. Yadigarâ yaklaştı:

"Belanı mı arıyorsun ulan, sermayenin finosu!" diye bağırdı.

Herkes ayağa kalktı. Voltalar durdu. Sinirler gerildi. Ve sağcılar, toplu halde, sıkılmış bir yumruk gibi saldırdılar. Solcular, neye uğradıklarını şaşırdılar. Yanaklarda, gözlerde, enselerde yumruklar patladı. Bir anda bahçe ana baba gününe döndü. Küfürler, yere düşüşler, bağırışlar, dayaklamalar, zorlu bir uğultu halinde jandarma kulelerine vurdu. Kulelerde nöbetçiler düdükleri öttürmeye başladılar ve telefonla bölüğü haberdar ettiler. Sağcılar toplu halde yemekhaneye ve oradan da yatakhaneye çekilmeye başlarken silahlı komando timleri tepeleri tutmuş, tüm koğuşlarda toplu destek sloganları başlamıştı. Kurt köpeklerinin havlamaları ve jandarma bağırtıları artık duyulmuyordu.

Solcular, yemekhaneye çekilen sağcılarla kavgayı sürdürdüler. Masalar, dolaplar devrildi. Oturaklar, tabaklar, su dolu aliminyum sürahiler havalarda uçtu. Bir grup solcu, tuvaletten söktükleri lavabolarla saldırıya geçince sağcılar adım adım kendilerini savunarak yatakhaneye çekildiler ve kapıyı kapattılar. Solcular zorladılar, açamadılar. Komando bölüğünün ilk hedefi olmamak için yemekhaneden bahçeye çıktılar ve toplu olarak slogana başladılar.

Sağcılar yatakhaneye girince Tankut'un yatağında yattığını gördüler. "Öldürün!", "Kafasını ezin!" diye bağırarak çullandılar üzerine. Davut, Tankut'u ayağından çekerek aşağı düşürdü. Yatakhanenin ortasına doğru sürüklerken, "Yapmayın, vurma-

yın hastayım!" diye bağırıyordu. Betonun üzerinde çiğnemeye başladılar. Bilcan, Tankut'un saçlarına yapışarak başını yere çalmaya girişti. "Gebertin namusuz kominist'i", "Allahını seven ursun!" diyerek vuruyorlardı. Tankut'un alnında ve kafasında derin yaralar açıldı. Burnundan kan boşandı. Slogan arasında, yatakhaneden bağırtılar geldiğini duyan solcular, "Vay be Tankut içerde kaldı" diyerek yeniden toplu halde yatakhanenin kapısına yüklendiler. Ama açamadılar. Aynı anda yandaki karışık koğuşta kavga çıktı. C2'deki kavganın tasarlanan günden önce patladığını düşünen solcular, B1'de sağcılara saldırdılar. Dolap ve masa şangırtıları, çığlıklar, uğultular yükseldi. Komando bölüğü, C2'ye girerken, gardiyanlar da B1 koğuşuna daldılar.

C2'ye giren bölüğün başında yine başçavuş Baltar vardı. Yemekhaneye dolan bölüğe dönerek:

"Oğlum tekrar ediyorum" dedi, "lastik cop kullanacaksınız. Bu seferliğine kafaya vurmak da serbesttir. Önce bahçedekilerini ezeceğiz. Yalnız bu arada, sen Mıstık çavuş, manganla yatakhaneye gir, oradaki kavgayı durdur. Ağır yaralı varsa hemen revire sevket."

Bölük, lastik coplarla bahçeye girer girmez solculara saldırdı. Aynı anda uğultu halinde itirazlar yükseldi.

"Başçavuş başçavuş, inadımızı kıramıyacaksınız başçavuş!"

"Geri çekilin, sağır zorbalığın aleti olmayın askerler!"

"Sizler dayak atmaktan yılacaksınız, ama bizler yılmayacağız dayak yemekten!"

"Eşitlik uğruna, özgürlük uğrunaysa korkmuyoruz dayaktan! Ölümden korkmuyoruz!"

Baltar şaşırdı. Şimdiye kadar böylesine güçlü bir itirazla karşılaşmamıştı:

"Zırlama aptal mahkum zırlama! Yine zırlamaya başladın!" diye bağırdı.

Askerler yoğun bir coplamaya girişiler. Aynı zamanda, yumruk, küfür ve tekme savuruyorlardı. Dayağı, küfürü ve bağırtıları bir anda slogan sesleri bastırdı:

"Cezaevinde işkenceye son!"

"Koğuşlar ayrılsın!"

"Cezaevinde can güvenliği isteriz!"

Tepede, ladin ağacının dibinde oturan köylü ayağa kalktı. Sloganları anlamak için dikkatini zorladı. "Vay babam vay. Yine isyan, yine isyan. Birbirlerini öldürüyorlar. Asker susturamıyor" diye mırıldandı. Baltasını omuzundan indirdi, çimenlere, çiçeklere dayadı. "Vay babam vay" dedi, "Karınları mı doymuyor. Gençliklerine doymadıkları için yatamıyorlar mı yoksa"

Komando tüm solcuları yüzükoyun yatırdı. Ayaklar, sırtlara ve başlara bastırıldı. Coplar gık diyenin etine, tepesine iniyordu. Sloganlar, itirazlar kesildi. Bahçeye assubayların, askerlerin konuşmaları hakim oldu. Baltar, elleri arkasında, başı dik, dolaşmaya başladı serilenlerin arasında.

"Aptal mahkum" diye başladı. "Operasyon sırasında hiç slogan da atılır mıymış? Sizi kim duyacak? Halk sizi duyabilir mi? Dikenli tellerin ötesindeki ormanlar bile duymuyor sizi. Sizi duyan bir tek şey var. O da benim kepimdir."

Köşeden bir ses:

"Bizi inancımızın duyması yeterlidir. Askerlerin duyması yeterlidir." Tekme ve cop sesleri duyuldu. Baltar sesin geldiği yere döndü:

"Sus aptal mahkum!" dedi. "Sizin yüzünüzden askerler gün yirmidört saat tetiktedir. Rahata ve huzura hasret kalıyorlar. Sizlere acımıyor, aksine küfrediyorlar. Öyle değil mi oğlum?"

"Öyledir komutanım" dedi Kapçık.

Baltar assubay Drej Davut'un yanından geçti. Betondaki kanlara bakarak gezinmeye başladı yeniden:

"Münevver kişilersiniz güya. İnsan şu çatıdaki güvercinlere bakar da utanır biraz."

Alnını beton zemine dayayarak burnunun kanını soluyan Serkan gülümsedi.

"Kardeş kanı dökmekten zevk alıyorsunuz. Neymiş, sen sağcıymışsın da ben de solcuymuşum. Hiç sağ el sol ele, sol göz sağ göze düşman olur mu? Kavga etmek, dayak atmak münevver bir insana yakışır mı hiç?"

Yatakhaneden Çavuş Mıstık geldi. Bir selam çaktı Baltara:

"Komutanım, yatakhanede kanlar içinde cansız yatan bir kişi bulduk. Sedyeyle revire sevkettik. Solcuymuş. Onun dışında yatakhanede hiç solcu mahkum yok. Hepsi sağcı"

Baltar, kaşlarını deliboz bir havayla çattı:

"Sağcı solcu kelimelerini bırakın artık oğlum!" dedi. "Mahkumun sağı solu olur mu? Mahkum mahkumdur! Adlandırmada zorluk çekiyorsanız, bir diğer mahkum deyin!"

Elleri arkasında, "Gel bakalım" diyerek Drej Davut'la birlikte yemekhaneye ve ordan da yatakhaneye girdi. Baltar'ın içeri girdiğini gören sağcılar, kollarını yana salarak saygılı bir tavır içine girdiler.

İmam:

"Biz sizlere komünistlerin saldıracaklarını önceden bildirmiştik komutanım. Her nedense tedbir alınmadı" dedi.

Baltar, yumuşak, kurnaz ve küfürbaz bir edayla sırıttı. İlk saldıranların gerçekten de solcular olabileceğini düşündü.

"Hepiniz yemekhaneye çıkın bakalım" dedi.

Mıstık sağcıları paralel iki sıra halinde dizdi. Baltar karşılarına geçti.

"Yatakhanede bir diğer gruptan bir kişiyi döverek ağır şekilde yaralamışsınız. Türk ve müslüman olduğunuzu söylüyorsunuz. Devleti ve milleti savunduğunuzu söylüyorsunuz. Yakışır mı? Bir kişiyi yirmi kişiyle dövmek bir Türke, bir müslümana yakışır mı?"

"Bizlere saldırdı komutanım. Allahımıza dinimize küfretti." dedi Ömer.

"Yalan söylüyorsun. Bir kişi, yirmi kişiye saldırmaya cesaret edemez."

"Hayır komutanım, yalan söylemiyoruz onlar..."

"Kes kes! Sizinle tartışmak istemiyorum. Birinci sırayla ikinci sıra arasında birbuçuk metre mesafe olsun." Çavuş Mıstık'a dönerek, "Oğlum bunlara yat kalk talimi yaptıracaksın. Yat deyince yatacaklar, kalk deyice kalkacaklar. Emire anında uyacaklar. Uymayanları ya da gecikenleri anında coplayacaksınız. Yat kalk talimi, hiç ara vermeden onbeş dakika sürecek."

Ön sıranın en başında İmam:

"Bütün bunları inandığınız için değil, denge hesabıyla, acaba tarafsızlık görüntümüz bozulur mu endişesiyle yapıyorsunuz komutanım" dedi. "Bahçede komünistleri dövdürdünüz, milliyetçilere birşey yapmazsam tarafsızlığım bozulur gibi hatalı bir politikayla hareket ediyorsunuz"

"Sen fazla konuşuyorsun. Fazla konuşma!"

"Hayır komutanım, sizi eleştiriyorum. Siz inançlı, samimi bir Türk ve temiz bir müslümansınız. Tarafsızlık politikası size ait değildir. Bu hatalı politika baştaki büyüklerimizin bir hatasıdır."

"Konuşma mahkum! Devlet büyüklerine dil uzatma!" diye bağırdı Baltar.

Aynı anda çavuş Mıstığın gür komutuyla yat kalk talimi başladı. Baltar, bahçeye çıktı. Drej Davut, elindeki telsize birşeyler söyledi. Telsizi heyecanla Baltar'a uzatarak:

"Komutanım, Yüzbaşım sizinle konuşmak istiyor" dedi.

Baltar hızla yemekhaneden geçerek koğuş tuvaletine girdi.

"Beni aramışsınız, buyurun komutanım!" diye bağırdı.

"Ben şu anda merkezdeyim. Çok önemli işlerim var. Akşam hemen geleceğim. Durumlar nasıl? İyi bir ders verseydiniz"

"Solcuları bahçede adamakıllı ezdik komutanım, şu anda da sağcılara yat kalk talimi yaptırıyorum! Gardiyanlar B1 koğuşundadır! Oradaki kavga pek şiddetli değil! Biraz sonra askerin yarısını alıp oraya gideceğim!"

"Dayaktan sonra hepsini yemekhanede yüzükoyun sekiz dokuz saat yatırın. Kavgalar hakkında bu gece sıkıyönetime ayrıntılı rapor sunacağız. Demin başmüdür bir kişinin komada olduğunu ve şehir hastahanesine sevkedildiğini söyledi. Solcuymuş galiba. Adı ne onun?"

"Bilmiyorum kumutanım, öğrenir bildiririm!"

"Şu beceriksiz savcıya da söyle hemen ifadelere başlasın."

"Başüstüne komutanım."

Ürpertici, ışıltılı bir çığlık vurdu kilitlere. Uçurumlarda yankılanan bir amazon akbabasının çığlığı gibi yankılandı koridorlarda. Bunu, çatal, canhıraş bir bağırtı izledi.

"Öldürün beni öldürün!

Baltar, sağcıların ön saflarında birisinin yerde çırpındığını ve yumruklarını betona vurduğunu gördü hayretle.

"Öldürün beni öldürün! Oooof kadın anam! Toprağım, kızım kısrağım, hürriyetim oof! Kulunu şaşıran şaşkın allahım of! Kitabım, namusum, dinim imanım, inadım of! Ooooooof akça saçlım, elleri kınalım, kara çarşaflım, anam anam bir tanem of! Toplanın toplanın öldürün beniii! Hayat haram oldu banaaa! Gelin öldürün öldürün, götürün gömün beniiiii!

Arkadaşları kollarına yapıştı. İmam başını tutarak:

"Yunus! Yunus! Sakin ol Yunus!" diye bağırdı.

"Ooofff memleketim of! Dağlarım, ırmaklarım, yetimlerim, açlarım, çıplaklarım, zalimlerim, zindanlarım ooooff! Lanet olsun bu zindana! Artık haramdır yaşamak banaaa! Gelin öldürün beniiii! Geliiiiin din aşkına, kuran aşkınaaa, cennet cehenem aşkınaaaaa!"

"Yunus ruhuna hakim ol Yunus! Dağıtma kendini!"

"Oooof! gelin öldürün beni geliiiin! Dostum kim düşmanım kim ooof! Sevabımı günahımı, lafımı allahımı şaşırdım off! Öldürün, parça parça doğrayın yokedin beniiii!"

Yunus bağırtılı konuşmasını sürdürürken İmam Baltar'a:

"Cinnet getirdi komutanım" dedi.

Baltar, çenesini kaşıyarak Yunus'un terlemiş, kızarmış yüzünü ve kocaman ela gözlerini seyretti:

"Oğlum, bahçeden iki asker çağır da alıp revire götürsünler bunu" dedi Mıstığa.

Mıstık az sonra iki askerle birlikte geldi:

"Komutanım, assubayım diyor ki revirlik olan iki kişi daha var."

Baltar bahçeye çıktı:

"Kim o revirlikler?" dedi Drej Davut'a.

Drej, Ziya'yla Ataner'i gösterdi. Ziya'nın kafası iki yerden kırılmıştı. Şakakları ve beton kan içindeydi. Ataner ise elleri karnında, acıyla kıvranıyordu. Baltar, her ikisinin de götürülmesini emretti. Yatanları şöyle bir süzdükten sonra Drej Davut'a:

"Binların hepsini kaldırın, yemekhaneye götürün" dedi. "Masaları sıraları kenara çekin. Bunlarla bir diğer mahkumları toptan yüzükoyun yatırın. Yer kalmazsa artanları yatakhaneye zemine yatırın. Beton üzerinde tam dokuz saat yüzükoyun serili kalacaklar. Kıpırdayan olursa basın copu. Oldu mu?"

"Başüstüne komutanım" dedi Drej Davut.

Ladin ağacının dibindeki köylü, baltasını omuzuna attı. Bir anda kendisini mahkumların arasında, komando dayağının altında hissederek ürperdi. Batan güneşe baktı. "Bunlar hiç bir şeyden korkmuyorlar" dedi kendi kendine. "Dışarda askere, polise, hükümete kafa tuttular. Kimbilir belki de ecelle sarmaş dolaş yaşadılar. Hay huy içinde geçti hayatları. Onun için burda komando dayağından, ölümden korkmuyorlar. Boşuna dememişler, değirmende doğan sıçan, gök gürlemelerinden korkmaz diye." Yavaş yavaş yürüdü köye doğru. Gecenin soluğu ranzalara vurdu. C2 ve B1'in kavgası üzerine kuruldu tüm koğuşların sohbetleri. A1'liler, sıkıntılarını, meraklarını, endişelerini ve acılarını kahkahalara yüklediler. Hiç bir kavgada demir kapıları bu kadar yumruklamadıklarını ve bu kadar bağırmadıklarını söylediler. Kadınlar koğuşunda Aylin, çoğunluğu eleştirdi. Dilay'la tartıştı. Sonunda ranzasına çıktı. Yorganın altına girerek derin hülyalara daldı. Kendi kendine mırıldandı ve bir hayli küfür savurdu. Akşam yemeğini yemedi, uzatılan çayı reddetti. Tarafsız koğuşlardan E1'de Canavar, kendinden başka hemen herkese küfretti içinden. Kavga gürültülerini, bağırtıları ve sloganları duydukça of puf çekti, derin derin soludu. Köse, insanlığından utandığını ve giderek kendisine duyduğu saygıyı yitirdiğini söyledi. Muhlis, "Bana ne, yesinler birbirlerini" duygusuyla bir demlik çay, yarım paket samsun içti. Çetin, yorganının altından çıkmadı hiç. Gürültüleri dinledikçe terledi. Bir ara soluğu kesilir gibi oldu. Yorganını üzerinden fırlattı. "Of anam of" diyerek yarım bardak suyla iki hap attı. Sohbetler giderek duruldu ve kavgacı koğuşların dışında kâbuslu, sayıklamalı bir uykuya daldı cezaevi.

*

"Söyleyin bakalım bu nedir" dedi Azer. "Bir derede durmuş, dişdişe vurmuş, alemi yemiş, açgöz oturmuş."

Ne olabilir diye, düşündü tüm koğuş. Azer, ranzasında keyifle gerinerek gülümsedi:

"Haydin bakalım işletin kafalarınızı, görelim kimin sezme ve bulma yeteneği güçlü" diye teşvik etti.

Çeşitli şeyler söylendi. Sorular yöneltildi. Allah allah denildi. Neymiş acaba diye mırıldanıldı. Sonunda Azer:

"Bilemediniz" dedi. "Altın başaktır. Yerin göğün sultanı, altın buğday başağı."

İtiraz edildi. Ne ilgisi var denildi itirazlara aldırmadı Azer:

"Peki bilin bakalım" dedi. "Bir kuşum var alaca, gider konar ağaca, özüne bir ev yapar, ne kapı var ne baca."

Tavas alaylı alaylı gülümsedi. "Kafkasya bilmeceleridir bunlar. Aklınca zeka derecemi ölçüyor kurnaz herif" diye düşündü.

Kimse bilmeyince:

"İpek kozası kurdudur" dedi Azer. "Peki şu nedir, eğri anam, gökçek bacım, deli kardeşim."

Koğuş haydaaa çekerek gevşedi, pıkırtılı ve tatlı bir tonda güldü. Yorumladı, sordu, düşündü, bilemedi.

"Bunu da bilemediniz ağalar. Şaraptır, şarap. Peki şunu bilin bakalım, gündüz güler gece mürgüler."

Mestan, okuduğu romanı göğsüne koydu. "Hep köylü bilmeceleri. Bu herifin proletaryayla zerre kadar ilgisi yok. Ruhuyla, etiyle, kemiğiyle köylü" diye düşündü. Muhtar bir kaç şey söyledi, tutturamadı. Kazım, ipuçları bulmaya çalıştı, belleğini ve sezgi yeteneğini zorladı:

"Kedi" dedi.

"Hayır" dedi güldü Azer. "Bunu da bilmediniz. Ayçiçeğidir, yani güne bakan."

Tam bu sırada koğuş kapısı açıldı:

"Selamünaleyküm" diyerek içeri girdi yurttaşlık bilgisi hocası.

"Vay aleykümüselam, hoş geldiniz hocam" diyerek ranzadan indiler. Yemekhaneye geçtiler hocayla birlikte. Hoca karatahtanın önünde oturdu. Dazlak kafasını sıvazlayarak:

"Eeeee ne var ne yok beyler?" diye gülümsedi.

"Ne olacak ki hocam" dedi Ufaklık. "Dayak sesleri, bağırtılar,

emirler, kan kokusu ve bol miktarda küfür... Daha geçen hafta iki koğuşu bağırta bağırta ezdiler. Gerçi siz de bilirsiniz ya!"

Hoca hüzünle sigarasını tüttürdü:

"Üzülüyorum" dedi, "inanın çok üzülüyorum. Genç yaşta bunca acılara maruz kalmak, dört duvar arasında günden güne çürümek. Acınacak bir durum."

"Çürüme konusunda yanılıyorsunuz hocam" dedi İhtiyar. "Yıllardır dört duvar arasındayız ama çürümedik. Bilmem bilir misiniz, çanağında kızıl ve pembe çiçekleri olan, yaprakları saydam bir orkide var. Rizentella orkidesi. Bütün ömrünü toprak altında geçirir. Gün ışığı görmez hiç. İşte bizler de biraz o orkidelere benziyoruz. Toprak altında yeşilliğini koruyan, tomurcuklanan, çiçek açan o harika orkidelere..."

Hoca sigarasından bir soluk daha çekti:

"Vala orasını bilmem beyler, ama bu cezaevindeki olaylar beni çok etkiliyor. Biliyorsunuz kalbimden rahatsızım. Karışık koğuşlara girerken çok heyecanlanıyorum."

"Fazla korkmayın hocam, ne yapalım çağımızın gerçeği bu. Emperyalizm ve proleter devrimleri çağındayız" dedi Mestan.

A1'liler sezdirmeden gülümsediler. Ufaklık, "Manyak herif, her cümlesine bir proleter kelimesi koymasa geberir sanki" diye iç geçirdi. Tavas burnunu çekti. Civo, kocaman kahverengi tesbihini şakırtıyla çekmeye başladı.

"İnanın beyler" dedi hoca, "bazan düşünüyorum da acıyorum sizlere. Yazık diyorum, keşke okusalardı da bir meslek sahibi olsalardı, bilim adamı olsalardı, girmeselerdi cezaevlerine."

Azer gülemsedi:

"Bilim adamı olmak güzeldir hocam" dedi. "Ama bilim işçiliğiyle devrimciliği birleştirmek çok daha güzeldir. Devrimcilik bilimin ruhunda vardır. Düşüncesi ne olursa olsun, her bilim adamı maddenin, yani diyalektiğin, hareketin işçisidir. Bundan dolayı her gerçek bilim adamı, insanlığın görkemli ilerleyişine karşı sorumludur, bu yolda yürüyen bir eylem adamıdır aynı zamanda o."

Hoca çantasını açtı, içinden bir tomar yazılı teksir kağıdı çıkardı:

"Vala bilmiyorum beyler" dedi. "Sizlere, geçen derste istediğiniz bakanlık yönergesini getirdim. Bakın bir yerinde şöyle diyor: 'Mahkumlara devlet ve millet sevgisini aşılamak, Atatürk ilkeleri doğrultusunda Türk kültürünü ve Türk tarihini öğretmek, onları, manevi ve dini yönden eğiterek yeniden topluma kazanmak'. İşte benim dediğim buydu. Yani bize bir emir verilmiştir. Mesela bana, şu yurttaşlık bilgisini, Atatürk ilkeleri doğrultusunda siyasi mahkumlara öğreteceksin denilmiştir. Ben söyleneni yapmak zorundayım. Yapmazsam ekmeğimden olurum. Bakanlığın, sizin gibi kültürlü insanlara böyle bir program uygulaması, benim gibi bir ilkokul öğretmenini de size hoca olarak tayin etmesi doğru mudur değil midir bunun tartışmasına girmek istemiyorum. Ancak karşınızda kendimi hiç mi hiç yeterli görmediğimi, mahcubiyet içinde olduğumu söylemeliyim."

"Hocam" dedi Kenan, "biz sizden, idare ve bakanlık görevlileri karşısında bu derslerin yararlı olmayacağını savunmanızı istedik. Yoksa verilen görevi kabul etmeyin, buraya gelmeyin demedik. Kuşkusuz, insanların vicdanlarına, inançlarına, özgür iradelerine baskı yapan, zorla beyin yıkama amacını taşıyan bir görevi kabul etmemek insani bir davranıştır. Her demokrat aydından isteyeceğimiz, bekleyeceğimiz bir davranıştır. Ama buna rağmen biz böyle bir şeyi istemedik sizden."

Tavas burnunu çekti. Durup dururken soğuk soğuk sırıttı:

"Öküzleştirmek istiyorlar bizi" dedi. "Bir avuç saman karşılığında, düzenin çarkını çeviren uslu öküzler haline getirmek istiyorlar."

"Orasını bilemiyorum" dedi hoca gülümseyerek.

"Orasını da bilmelisiniz hocam. İki fakülte bitirmiş, evlenmiş, babalanmış, eylemli bir insan olarak konuşuyorum. Tecrübemizin aydınlığı saçlarımıza vurdu. Niyetimiz ana sütü gibi temizdir. Gerekirse cezaevini de yakarız. Ama değmez. Voltamızın paşa keyifini bozmayalım diyoruz. Yoksa ne var. Mesele değil."

Hoca dahil, herkes Tavas'ın dengesizliğini anlayışla karşıladı. Başgardiyanlardan şapşal Abbas, "çok cesur, çok okumuş acayip bir adam" diye düşündü Tavas hakkında. Hoca, çantadan

başka bir teksir tomarı çıkardı. Yaprakları, çekingen, utangaç bir tavırla çevirmeye başladı. "Yine karşı çıkacaklar, yine tartışacaklar, okutmayacaklar" diye huzursuzlandı.

"Arkadaşlar bu dersimizde yurttaşların devlete karşı sorumluluklarına ilişkin bir yazı okuyacağım. Fazla uzun değildir. Tartışma yaratmadan dinlerseniz memnun olurum."

"Okumanıza gerek yok hocam" dedi Civo. "Biliyoruz o sorumlulukları. Vergi vermek, askere gitmek vs. vs..."

Tavas girdi söze birden:

"Oy vermek, ispiyon yapmak, kürsüde yırtınan omuzu kalabalık adamları alkışlamak, yakalanınca da bülbül kesilmek televizyon ekranında. Ne olacak işte bunlar."

Mayışarak gülüşüldü. Hoca da güldü. Şapşal Abbas, neye niçin gülündüğünü anlayamadığı için ayıp olmasın diye zoraki sırıttı.

"Devlet diyorsunuz hocam, devlet sınıflar üzerindeki baskı aracıdır. Bugünkü devlet, burjuvazinin proletarya ve müttefikleri üzerindeki baskı aracıdır"

Hoca'nın canı sıkıldı. Şapşal Abbas'ın yüzüne baktı. "Görüyorsun ya ders yaptırmıyorlar" dercesine bir sigara yaktı.

"Beyler, bu tip sakıncalı ve tehlikeli tartışmalara girmesek iyi olur" diyerek gülümsedi.

Şapşal Abbas tecrübeli, kalantor bir devlet adamı ciddiyetiyle kaşlarını çattı. Mestan'a lanet okurcasına çarpık çarpık baktı. Derin bir soluk aldı. Bir bardak su içti.

"Hiç ders yaptırmıyorsunuz. Politikacılar gibi sataşıyorsunuz. Dilinize sahip olun biraz. Ha ders ha ibadet, saygılı olun biraz" dedi.

Koğuş bozuldu. İhtiyar gülümsedi acı acı.

"Abbas dayı sen karışma bu işlere" diye çıkıştı Hasan. "Bu duvarlar arasında iki dünya görüşü, iki sınıf çatışıyor. Karşı tarafın ideolojik saldırısı altındayız... inancımıza, yolumuza amacımıza yönelen her baskıya, her saldırıya karşı direnme hakkına sahibiz. Bu hak, tretman, yönetmelik, yasa, anayasa tanımaz. Sen bu gerçekleri bilmeden müdahale ediyorsun."

Herkes şapşal Abbas'ın tepkisini bekledi merakla. Hoca bıyıklarıyla oynadı. "Tam da Abbas efendinin anlayacağı bir konuşma" dercesine bakışlarına alaycıl bir eda verdi. Abbas efendi bir şey anlamadı. "Yine dikkafalık ediyorlar" diye düşündü. Serbestçe geğirdi. Hasan'ın gözlerine bön bön baktı:

"Aklı başında adamlarsınız" dedi. "Burası nedir, bu küçük oda nedir? Bir nevi sınıftır, mapushane sınıfı. Sınıfta hoca dinlenilir, konuşulmaz. Bu camide de böyledir, okulda da böyledir. Siz her derste görüyorum hocalarla çekişip çekişip duruyorsunuz. Konuş babam konuş. Konuş babam konuş. Vallahi de billahi de hocalara illalah dedirttiniz."

Hoca güldü.

"Abbas dayı gözünü seveyim bir de senle uğraşmayalım" dedi Kenan. "Genelkurmay, bakanlık, savcılar, müdürler, subaylar, sosyolog, mosyolog yetiyor bize. Birde sen çıkma!"

Koğuş kapısı aniden açıldı. Yüzbaşı ve assubaylar girdi içeri. Doğruca ders odasına, yani yemekhaneye girdiler. Hocayla Şapşal Abbas ayağa kalktılar. A1'liler içeri hiç adam girmemiş gibi davrandılar. Yüzbaşı derin, kin yüklü bir havayla süzdü oturanları. "Dersleri dinleyin. Tartışmalarla sabote etmeyin, kemiklerinizi kırarım" der gibiydi.

"Dersler nasıl gidiyor hoca?"

"Normal gidiyor yüzbaşım."

"Müftüyle Tarihçi geçenlerde şikayet ediyorlardı. Bunların sürekli tartıştıklarını, dersleri dinlemediklerini söylüyorlardı."

Ufaklık dayanamadı:

"Tartışacağız tabi" dedi. "Zoraki dayatılan beyin yıkama programını kuzu kuzu dinleyecek değiliz ya."

Yüzbaşı emredici bir tonla:

"Dinleyeceksiniz" dedi. "Tartışmadan dinleyeceksiniz."

"Her yanlış görüşe karşı çıkacağız, her ideolojik saldırıyı, karşı saldırıyla yanıtlayacağız" dedi Kâzım.

Yüzbaşı kızardı. Sağ gözü, sinirden pırpırlanmaya başladı:

"Yanlış adım atmayın, sizin için iyi olmaz" dedi.

"Adımlarımızı nasıl, ne zaman atacağımızı biz tayin ederiz.

Şimdiye kadar attığımzı her adımın bedelini severek, şevkle ödedik. Sırası geldiğinde seve seve, canımızla ödemesini de biliriz" diye çıkıştı Topçu.

Sosyolog belirdi aniden. Başını Drej Davut'un omuzundan uzattı içeri. Tilki merakıyla süzdü:

"Devlet güçlüdür" diyerek daldı söze. "Devletin tretmanlarına uymak zorundasınız. Ciddi söylüyorum."

A1'liler küfredercesine sırıttılar. Hıdır içinden. "Kime numara çekiyorsun tosbağa" dedi.

Yüzbaşı, "işte, dayağın kâr etmeyeceği, aksine daha da bileyeceği, ipini kırmış adamlar" diye düşündü. Yüzünü buruşturarak aşağılayıcı bir ifadeyle:

"Sizinle tartışmak istemiyorum. Hayatınızı çenebazlık üzerine kurmuşsunuz. Bilginizi, kuru gevezeliğinizin kaynağı haline getirmişsiniz. Ancak şunu söyleyeyim, dersleri gevezelikle sabota ederseniz sizin için hiç iyi olmaz" diyerek koğuşu terketti. A1'liler, giderken arkasından homurdandılar. Tavas, "babanlan da gel" diye mırıldandı. Yüzbaşı gittikten sonra Sosyolog, Hocanın yanına oturdu. Bir sigara yaktı:

"Yanlış yapıyorsunuz" dedi, "ciddi söylüyorum, yanlış yapıyorsunuz. Devlete dediğimizi yaptırırız, şöyle ederiz, böyle ederiz. Yok, ciddi söylüyorum, yani şey değil. Durum bildiğiniz gibi değil."

Azer, Sosyoloğu gülümseyerek dinledi. Bir sosyoloğun bu kadar geri kafalı bu kadar cahil olmasına hayret etti. "Acaba derslerini torpille mi geçti? Yoksa becerikli bir kopyacı mıdır bu beceriksiz adam?" diye sordu kendi kendine. Korkunç yağcılığının ve gayretkeşliğinin nereden kaynaklanabileceği üzerinde düşündü.

"Hocam sizin görevinizi karıştırıyorum bazen. Göreviniz ne allah aşkına?" dedi Azeroğlu.

Sosyolog, sorudaki eleştiriyi anlayamadı:

"Görevim, sosyal hizmetler uzmanlığıdır."

"Bu cezaevinde ne anlama geliyor bu?"

"Şey yani... mahkumun sosyal şeyleriyle uzmanlık alanında şey etmek, dertleriyle, sorunlarıyla uğraşmak."

"Nasıl yani, biraz daha açar mısınız?" diye üsteledi Azeroğlu.

"Koğuşlara girmek, gerekirse şey etmek, idareye çağırmak, yani nasılsın, problemlerin var mı yok mu sormak. Duruma göre bakmak. Yani öyle şey değil. Çok yönlü bir çalışma, bir titizlik şey ediyor."

"Ben sizi daha değişik bir çaba içinde görüyorum" dedi Ufaklık.

"Nasıl yani?"

"Genellikle devletin güçlü olduğu propagandasını yapıyorsunuz. Mahkumun hak arayışlarına ısrarla karşı çıkıyorsunuz. Bir başgardiyan gibi ordan oraya koşturup duruyorsunuz."

"Yanılıyorsun. Ben herşeyden önce bir devlet memuruyum. Ekmeğimi devlet veriyor. Devletin verdiği görevi şey yapmak zorundayım. Propaganda diyorsun. Yani propaganda şey edip de ne yapacam. Politikacı mıyım ki yani şey edeyim, oy toplayayım. Duygusal çözümlemelere giriyorsun. Ciddi söylüyorum. Yani öyle şey değil. Bildiğin gibi değil."

Yurttaşlık hocası ayağa kalktı:

"Beyler bana müsade. Bugünkü dersi de böylece kaynatmış oldunuz" diyerek gülümsedi.

Hocaların çıkmasından bir zaman sonra başlarında Baltar'ın bulunduğu kalabalık bir asker ve gardiyan topluluğu koğuşa girdi. Baltar, arama yapacağını, temsilci dışında herkesin, paralarını yanlarına alarak bahçeye çıkmasını emretti. A1'liler, paralarını ve fotoğraflarını alarak bahçeye çıktılar. Azer içerde kaldı. Askerlerin bir kısmı ranzaları, bir kısmı dolapları, bir kısmı da yemekhaneyi ve tuvaletleri aramaya başladı. Döşekler, battaniyeler, yastıklar aşağı atıldı. Dolaplardaki eşyalar önlerine döküldü. Baltar, elleri arkasında, yatakhanenin bir köşesinde durarak erleri denetliyordu. Kitapların içlerine bakıldı. Defterlerdeki bazı yazılar yırtıldı. Bu sırada Cırtlak Memiş, ranzadan aceleyle indi, defterden yırttığı yazılı bir yaprağı Baltar'a uzattı. Baltar tam bir general ciddiyetiyle kağıttaki yazıyı inceledi. Kaşlarını çattı, gözlerini hafif kısarak yazının anlamını sökmeye koyuldu. "Hımmm" çekerek kafasını salladı. Yazıyı getiren ere:

"Oğlum bu şiiri hangi ranzadan aldın?" dedi.

"Şu ranzadan komutanım. Şu defterin orta sayfasından yırttım."

Baltar Azer'e bakarak:

"Bu ranzada kim yatıyor?" dedi.

"Mestan arkadaş yatıyor. N'oldu yasak bir şey mi buldunuz?"

"Gel bak bakalım arkadaşın neler zırvalamış. Yasak olup olmadığını sen söyle."

Azer Baltar'ın yanına gitti. Elinde tuttuğu şiire baktı. Baltar çok ağır bir suç kanıtı yakalamış havasında:

"Bak mahkum" dedi, "sen akıllı bir insana benziyorsun. Bak arkadaşın ne yazmış:

'anamız proletarya

Kollarının gücüne bakıyor yeryüzü

Gözbebeklerinin kıvılcımına

Çekicinin hıncına bakıyor.'

"Kim bu proleterya. Teröristleri mi kastediyor?" dedi.

"Hayır işçileri kastediyor" dedi." Azer, "proletarya, işçi sınıfı demektir. Burada denmek istenen şudur: İşçi sınıfı anamızdır. Dünyayı kurtaracak olan biricik sınıftır. Bunun içindir ki, yeryüzünde ezilen, acı çeken, sömürülen insanlar onun, yani işçi sınıfının kollarının gücüne, gözbebeklerinin kıvılcımına, çekicinin hıncına bakıyor."

Baltar "Amma da saçmalık" dercesine dudaklarını büktü:

"Yanlış" dedi, "çok yanlış. Anamız vatandır. Türk milleti, Türk devletidir anamız. İşçilerden ana olmaz. İşçiler Türk milletinin bir ferdidir. Farzımahal Türk milleti bir aşiretse, işçiler onun bir ailesidir. Esnaflar, hamallar, hastabakıcılar, işverenler, rençberler, lokantacılar, dolmuş şöförleri, say sayabildiğin kadar. Bunların hepsi Türk milletinin aileleridir."

"Komutanım" dedi Drej Davut, "Çingeneleri de Türk milletinin bir ailesi olarak sayabilir miyiz?"

Azer gülümsedi. Baltar gayet ciddi bir tavırla:

"Hayır sayamayız" dedi. "Dünyada yetmiş ikiden fazla millet var. Milletsiz bir millettir. Köksüz, kösteksiz ayrı bir aşirettir. Bu bakımdan saymayız." Yeniden kağıda baktı. "Bak burda ne diyor:

'Kıl kuyruklu burjuvalar
korkunuzu yaşayın
Fabrikalar, villalar
Mevkiler, milyonlar sizin
Türküler, kavgalar, zındanlar bizim'

"Bak burada devlet büyüklerimize hakaret var. Kıl kuyruklu burjuvalar. Bu söz insanı ipe kadar götürür. Ne demektir kıl kuyruklu burjuvalar?"

"Burada sömürücüler kastediliyor." dedi Azer, "Milyonlarca işçiyi sömüren bir avuç fabrikatör, büyük toprak sahipleri, büyük tüccarlar ve benzerleri kastediliyor. Kavgaların ve zındanların, sınıfların varlığından, sömürüden kaynaklandığı söylenmek isteniyor."

"Bak sen şu anda bize propaganda yapıyorsun."

"Kötü, maksatlı bir niyet aramayın. Şiiri yorumluyorum. Gerçeği dile getirmekten korkmamalıyız. Gerçeği dile getirmek insanlık yasasıdır. Suç değildir Başçavuşum. Fabrikalar, villalar, yüksek mevkiler milyarlar kimlerin ellerindedir? Ve zenginlikleri yaratanlar kimlerdir?"

"Neyse oralara girmeyelim mahkum" dedi Baltar. "Benim maaşım belli, görevim bellidir. Ne zenginin vurgununa karışırım ne de mazlumun ahına. Herkes malının kırkta birini zekat vermelidir fakire fukaraya. Ben bunu bilir, bunu söylerim" Aramayı sürdüren askerleri süzdü. Şiire baktı yeniden, "Bak, şiirin son bölümüne bir diyeceğim yok:

'Sevdamız tarifsizdir
özlemimiz pek derin
sana kavuşmak için
hesabını tutarız
Gelip geçen günlerin.'

"Buna bir diyeceğim olmaz. Adam kendi sevdasını anlatmıştır. Kimsenin özel hayatıyla uğraşmak bizim işimiz değil. Olabilir mahkum halidir. Hasretlik çekebilir, sevebilir, evliyse karısını özleyebilir. İnsan düşünmek istemese de, duvardır bu düşündürür. Ama gelgelelim şiirin sonuyla başı arasında hiç bir alaka, hiç bir bağlantı yok. Başında kıl kuyruklu burjuvalardan dem

vuruyor sonunda sırılsıklam aşık oluyor. Dam üstünde saksağan vur beline kazmayı."

"Can sıkıntısında yazıyorlar komutanım" dedi Drej Davut. "Diğer koğuşlarda da yazmışlardı. Şiirden başka her şeye benziyordu."

"Burdaki insanlarin sanatla uğraşmasından, bir şeyler üretmesinden rahatsız oluyorsunuz. Şiirleri, yazıları yırtmanızın nedeni budur."

"Bu cezaevinde şiir yazabilecek adam göremiyorum" dedi Baltar. "Gerçek vatansever şiirleri yırtmayız biz. Atatürk sevgisini, millet ve devlet sevgisini işleyen bir tek şiire raslamadım bu cezaevinde. Bu çok acı bir şeydir, çok ibret verici bir olaydır. Bizim sanata, şiire hürmetimiz var. Ama şiir var, şiir var. Al işte şu da şiir. Kıl kuyruklu burjuvalar. Aslında bu şiirin kendisi kıl kuyruktur."

"Komutanım bunlar cümleleri alt alta diziyorlar adına şiir diyorlar" dedi Drej Davut. "Şiir dediğin, çakal avazı gibi insanı sarsacak."

Bu sırada er Kapçık, Baltar'a bir defter uzattı:

"Komutanım bu defterdeki yazılarda devrim sözleri e rasladım" dedi.

Baltar, sayfalara bir göz attı. Drej Davut da sokuldu deftere. Ara başlıklardan birisi Başçavuşun dikkatini çekti:

"Şuraya bak ne yazmış" dedi alaylı bir ifadeyle. "Meksika'da karşı devrimin iktidara gelişi." Başını sallayarak acı acı gülümsedi. "Karşı devrim hayallerine kapılmayın. Türkiye Meksika değil. Türkiye Türkiye'dir. Türkiye'de hiç bir zaman karşı devrimi gerçekleştiremiyeceksiniz. Türk ordusu uyuyacak, sizde karşı devrim yapacaksınız öyle mi? Yaparsınız, yaparsınız ama hayalde yaparsınız."

Azer gülümseyerek:

"Yazıyı yanlış anladınız Başçavuşum" dedi.. "Halbuki..."

"Doğru anladım mahkum. Bunu açıklamaya kalkışma, akıl almaya ihtiyacım yok."

"Akıl vermek gibi bir eğilimim yok."

"Artık daha fazla tartışmayalım" diyerek elindeki defteri ve şiiri kapçığa uzattı. "Yazıları yırt oğlum" dedi.

"İçeriğini bilmediğiniz yazıları bile yırtıyorsunuz" diye eleştirdi Azeroğlu.

Baltar ters ters baktı:

"Hangi yazıyı yırtıp yırtmıyacağımızı sana soracak değiliz" diyerek yemekhaneye doğru yürüdü. Drej Davut, Başçavuşun arkasından, çaktırmadan kıs kıs güldü. Arama bittiğinde, koğuş hallaç pamuğu gibi atılmıştı. Yataklar, çarşaflar, çamaşırlar, havlular ayak altındaydı. Defterlerden yırtılan yazılar paramparça edilerek yerlere saçılmıştı. Tüm kitapların sırtları sökülmüştü. Askerler koğuşu yavaş yavaş terkederken, Azer, Başçavuş Baltar'a:

"Şu koğuşun haline bakın, tarumar edilmiş sanki" dedi. "Askeri yönetmeliğe göre ayda üç kere arama yapıyorsunuz. Ve her aramanız böylesine bir düşmanlık gösterisini dönüşüyor. Müslümanlıktan, kardeşlikten, Türklükten söz ediyorsunuz üstelik."

Pancar gibi kızardı Baltar. Burun kanatlarını körüklendirerek:

"Biz aldığımız emirleri uyguluyoruz. Bunları bize değil, bizden üsttekilere söyleyin." dedi ve dışarı çıktı.

Az sonra, bahçede aranan A1'liler girdi içeri. Durumu görünce homurdandılar, küfür savurdular. Kâzım kapı mazgalına vurmaya başladı. Nöbetçi gardiyan Zülfikâr açarak:

"Yavaş vursana birader, ne var?" dedi.

"Şu koridorda dolaşan müdürlerden bir tanesini çağır bakalım!"

"Ne yapacaksın müdürü?"

Sinirinden dudakları titriyordu Kâzım'ın.

"Sen çağır kardeşim, ne yapacağıma karışma!"

"Siz söyleyin ki ben de ona göre bildireyim."

"Müdürü pirzola yapıp yiyeceğiz. Hadi git çağır şimdi, en şişman olanı gelsin" dedi Çilçil İbo.

Zülfikâr bozuldu. Ağzında bir şeyler geveleyerek mazgalı "şark!" diye kapattı. Mestan küfürü bastı. Koğuş homurdandı. Tavas, "Babalan da gel!" diye bağırdı. Az sonra mazgal yeniden açıldı. Müdür Duman Bey:

"Ne var arkadaşlar?" dedi.

"Şu koğuşun haline bir bakın!" dedi Kâzım. "Bir değil, üç değil, beş değil. Körlemesine hınzırca bir politikanın eseridir bu. Ayda üç kere çarşaflarımızı, havlularımızı yıkıyamayacağımızı bilmiyor musunuz?"

Başını kapı mazgalına doğru uzatarak, Kenan girdi söze:

"Yine yazılarımızı yırtmışlar. Resmen yazı düşmanı, bilim düşmanı bunlar. Bu kalemleri, bu defterleri niçin verdiniz bize? Sadece mektup ve dilekçe yazmak için mi?"

Hasan'ın sesi yükseldi:

"Çamaşır iplerini alıp götürmüşler. Toz şekerleri yerdeki pis gazetelerin üzerine dökmüşler. Ekmek kesmek için kullandığımız ufak bir teneke parçası vardı, onu götürmüşler."

"Yatakları yere atmaktan vaz geçsinler artık!" diye bağırdı Civo.

"Bağırmadan konuşun, sakin olun" dedi Müdür." Askerin aramasına biz karışamıyoruz; şöyle arayın, böyle arayın diyemeyiz."

Hıdır mazgala yaklaştı:

"Siz diyorsunuzki askerin aramasına biz karışmayız. Askere soruyoruz, Başçavuşa, o da diyor ki biz aldığımız emirleri uyguluyoruz. Yüzbaşı, ya soruyor, o da bize, arama talimatnamesini uyguladığını söylüyor."

"Doğrudur arkadaşlar" dedi Müdür. "Burası doğrudan Genelkurmay'a bağlı özel tipte siyasi bir cezaevidir. Sıkıyönetimin, buradaki en küçük bir olaydan, uygulamadan anında haberi oluyor. Buradaki çift başlı idare, yani askeri ve sivil idare birbirlerini denetlemek ve yukardan gelen direktifleri harfiyen uygulamak zorundadır. Her ay biz de rapor veriyoruz, askerler de rapor veriyor. Siz ne sanıyorsunuz."

Ufaklık en üst ranzadan:

"Sizin göreviniz uygulamaksa, bizimki de tüm keyfi uygulamalar karşı mücadele etmektir!" diye bağırdı.

"Eşyalarımızda bir keramet var galiba. Didiklemeden çiğnemeye kadar her şey yapıyorsunuz. Bari hepsini toplayın götürün de, siz de rahat edin biz de." diye mırıldandı Hıdır.

diyerek mazgalı kapatıp gitti Duman Bey.

B blokundaki koğuşlardan uğultular geldi. Gardiyanlar koridorda bağırarak koşuştular. İnce acı bir çığlık parladı. Sopa sesleri duyuldu sonra. Yüzbaşının küfürü çınladı koridorlarda. Ve C2 koğuşunun başlattığı toplu sloganlar, diğer koğuşların da katılımıyla cezaevine egemen oldu. Aynı sloğana A1'liler de anında katıldı:

"Cezaevinde işkenceye son!"

"Baskılar bizleri yıldıramaz!"

"Keyfi cezalara son!"

A1'liler ayrıca kapıyı yumrukladılar. Kâzım, ağzını mazgalın hafif aralığına dayayarak:

"Cezaevini karıştırma Yüzbaşı, çek askerlerini! Bizleri kışkırtma! Arama adı altında koğuşları hallaç pamuğu gibi atarak kışkırtma bizleri!"

Hemen ardında Tavas bağırmaya başladı:

"İnsanlığını bil! İki ayak üzerinde yürüdüğünü bil! Belkemiğinin tepesinde düşünen bir kelle taşıdığını bil. Bütün hayvanlar alemi senin yüzünden yırtıla yırtıla bize gülüyor! Rezil ettin insanlığı!"

Çilçil, Azer'i bir kenara çekti:

"Yau kardeşim şu deli herifi uzaklaştır mazgaldan" dedi. "İşin ciddiyetini, koğuşun ağır başlılığını bozuyor. Kapının ötesinde eminim ki gardiyanlar kıs kıs gülüyorlardır."

Azeroğlu mazgala sokuldu. Tavas, boyun damarlarını şişirerek bas bas bağırıyordu:

"Helal olsun bizlere, bütün dünya analarının ak sütü, ışıklı gözyaşı helal olsun bizlere! Prangalı gövdemizden bile korkuyorsunuz! Bıyıklarımızın biçiminden korkuyorsunuz! Korkun ey insanlığın zirzop herifleri, korkun! Sizi alçak, cadaloz, kocakarı sürüleri!"

Azer, Tavas'ın kolundan çekti:

"Gel yeter artık, fazla bağırma" dedi.

Tavas kızarmış benziyle Azer'e dönerek:

"Bırakın yahu" dedi. "Eylemli halime burnunuzu sokmayın! Düşmana cepheden saldırıyorum, kuyruğumdan asılıyorsunuz! Siperde tilki kurnazlığı işe yaramaz! Makinalı tüfeklerin cayırtısı altında saldırıya kalkan ve düşman siperlerini çığlık çığlık geçen devrimin cüretini temsil ediyorum ben! Bu şartlarda tüymek de bir babayiğitliktir. Kuyruğunuzu apışaranıza kıstırarak bir keklik tazısı gibi tüyebilirsiniz! Tüymek de bir erdemdir! Ama beni engellemeyin, ben saldırımı sürdüreceğim!"

Tepesi attı Azeroğlu'nun:

"İnat etme Tavas, gel bakalım" diyerek koluna girip mazgaldan uzaklaştırdı. Tavas büyük bir inatla itirazlarını sürdürdü.

Ufaklık şirin şirin gülerek İhtiyar'ı dürttü:

"Bu çılgın herif çok zeki birisi" dedi. "Bazan ne kadar güzel konuşuyor. Bazan da şaşırtıcı bir şekilde zırvalıyor, çıkıyor zıvanadan." İhtiyar burnunu karıştırdı:

"Bu herifle çok uğraşacağız" diyerek güldü.

Muhtar kulağını mazgala dayadı yeniden. Koridordaki ayak seslerine, konuşmalara yöneldi. "Susun!" diye bağırdı. Soluğunu keserek dinledi. Bir şey çıkaramadı:

"Meraktan çıldıracağım arkadaş" dedi. "Bu olaylar neden çıktı acaba?

"Sanırım aramanın bu kadar haşin ve tahripkâr oluşuna karşı çıkmışlardır" dedi Topçu. "Tabi idare de bir iki kişiyi hücreye almaya kalkışınca vermek istememişlerdir ve tahta coplar devreye girmiştir."

Tavas gidip yatağına uzandı. "Eylem, parlak zaferini altın harflerle göklere yazmıştır, hedefine ulaşmıştır" diye mırıldandı. Mestan, tuvalet aynasının karşısına geçti. Başını mağrur bir edayla yukarı dikti, kaşlarını çatarak, "İşte, sınıf bilinçli sanayi proletaryasının biricik önderi" diye kendi kendine konuştu. Hıdır voltaya başladı. Karanlık, postuna bağdaş kurdu. Ve hışımla çatılara vurdu kulelerin ışıkları

*

Boylu boyunca uzanıvermişti ranzasına. Ellerini ensesinde kenetlemiş, ak bir çarşafın altında düşünüyordu. Yaşamaya, direnmeye, ölüme, özgürlüğe ve sevdaya dair düşler kuruyordu. Yeni doğurmuş bir gelinin göğüsleri gibi gerilmiş, kocamanlaşmıştı göğüsleri. Çiçekli, incecik keten gömleğinin altında içten içe harlanır, alazlanır gibiydi. Şakaklarına hafif, sıcacık bir buğu çökmüştü. Sarışın perçeminin uçları, tenine yapışmış, yanaklarını al basmıştı. Bir ara, çarşafının altında çifte turunçlarını avuçlarıyla kavradı, mırıldandı "Memet" diye. Hemen sağ böğrünün üzerine döndü, defteri açtı, fotoğrafına baktı Memet'in. Geniş alnına, sarkık bıyıklarına, mintanına, mintanının düğmelerine... Sonra yirmi gün önceki mektubunu, yani en son mektubunu açıp okudu. Gözleri ışıl ışıl ışıdı, gülümsedi. "Acaba burda ne demek istiyor" diye iç geçirdi. Birden delicesine mektubun başlığına baktı: "Aylinciğim." Çevirip sonuna baktı: "Alnından öperim." Neden benim gibi "öperim"le bitirmiyor, sadece "öperim"le diyerek gülümsedi. Mektubunu katlayıp zarfa koydu. Sırtüstü döndü; yeniden ellerini ensesinde kenetleyerek düşlere daldı. Bu sırada koğuşun mazgalı açıldı. Nöbetçi gardiyan, "mektup" diye bağırdı. Yatakhane bir anda karıştı. Coşkun bir sevinç dalgası çarptı pencere parmaklıklarına. Aylin'in soluğu kesilir gibi oldu. Eliyle yüreğinin vuruşlarını dinledi. Başını kaldırarak kapıya baktı. Mektup tomarı Dilay'ın elindeydi:

"Hadi bakalım kızlar, bir çay ısmarlayın da içelim" diye gülüyordu.

Kızlardan bir kısmı Dilay'ı çevrelemiş, bir kısmı da ranzalardan dikelmiş, merakla dağıtılmasını mektupların bekliyorlardı. Konuşmaların ardı arkası kesilmiyordu.

"Dilay abla bekletme, dağıt şu mektupları."

"Dilay abla, bak bakalım bana var mı?"

"Durun durun kızlaaar! Ananızın karnında dokuz ay nasıl durdunuz. Akıllı olun, sessiz olun" diyerek mektupları teker teker dağıtmaya başladı.

Aylin sezdirmeden, yan gözle Dilay'ı izledi. Dilay, tüm mektupları dağıttı, elinde sadece bir mektup kaldı. Yüreği acıyla burkulurken, Dilay, Aylin'in ranzasına yürüdü:

Teşekkür ederek mektubu kaptı. Sağ böğrünün üzerine yattı. Yavaş yavaş, tadını çıkara çıkara okumaya koyuldu.

"Sevgili Ayluşam,

"Önce kucaklar, kirpiklerinden ve burnunun ucundan öperim.

"Hücredeyim sevdiceğim. Sonbaharın ilk ayında üşüyorum. Bir kıvılcım sun gözlerinin mavi ateşinden etime, ısınayım. Düşünüyorum da, hiç gamzemi gamzene dayayamadım be kız; sana içimin güzelliklerini ve çirkinliklerini anlatamadım. Ah çiçeğim, mitolojinin demirci Vulcan'ı gibi gücüm olsa da, sevdamın örsünde yoğursam huyunu yeniden. Biçim versem, oyalasam; çünkü hamurun güzel be kız.

"Gövdendeki izler kapandı mı Ayluşa? Yumurtalığında kanama oluyor mu yine? Bunlardan hiç söz etmiyorsun bana. Utanıyor musun yoksa? Ah benim kızıl çenekli çiçeğim. Acısını sabrına bir köz gibi gömen sevdiceğim. Övünüyorum seninle. Sık yaz bana, sık. Mektuplarını çok seviyorum. Tel örgülü de olsa, mektupların ruhumu gün ışığına açan geniş pencereler gibidir. Isıtıyorlar beni.

"Biliyorum, mektuplarımın bir kısmı eline geçmiyor. Bazan da ben yazamıyorum. Sakın, seni yerin ve göğün arasında, yalnızlık sahrasında bıraktığımı sanma. Sen benim nemsin Ayluji? Yüzümün aydınlığı, mağrur onurumsun.

"Bu mektupta sana bir kart gönderiyorum. Karttaki fotoğrafa iyi bak. Şu alnı sakar bedevi kısrağa, şafağa ve Kızılırmağa iyi bak. Dağlar nasıl da gövermiş. Bizim oralarda, al bir yaban çiçeğidir şimdi bülbülağlatan, öyle iri, şirin bakışlı.

"Söyle Ayluji'm benim. Ne yazmamı istiyorsun? Tüm Hintlilerin görkemli sevgisi bu iki harfli ji kelimesine nasıl da sığmış, hayret ediyorum. Ne dersin, Hintlilerin ji'si benimki kadar güçlü mü acaba?

"Beni merak etme, iyiyim Ayluji. Bazı sabahlar kuş tüyü gibi kalkıyorum. Bazı sabahlar da, büyük ve güzel hayallerle yüklü, ağır ve bereketli... Sana bir sırrımı açayım mı? Bazan mektubun gecikince, zamanı ağır bir yük olarak duyuyorum sabrımda ve

sinin yarısıdır. Ve düşünebiliyor musun, bir mahkumun gövdesinin yarısının dışarda olması ne kadar güzel bir şeydir, Ne kadar..

"Her neyse cancağızım. Bu günlük kısa kesiyorum, Gözlerinden öperim. Mehmet"

Aylin karta baktı uzun süre. Sırtüstü döndü. Gülümsedi. İkinci kez başladı okumaya, Meryem, aşağıdan bir bardak çay uzattı. Gülümseyerek teşekkür etti.

"Yine gülüyorsun abla. Güvercinler çok güzel bir haber mi getirdi yoksa?" dedi Meryem.

"Sezgi yeteneğin gülçü be köylü kızı" diyerek çayını ranza demirine koydu.

Ranza arkadaşı Pervin de gülümsüyordu. Elinde bir mektup vardı. Pencereden süzülen gün ışığı kıvırcık saçlarına vuruyordu. Gözleri körpe gazal gözleri gibi civcivelek, acındırıcı ve ışıltılıydı. Elinde tuttuğu mektubu Aylin'e göstererek:

"Benimkinden geldi" dedi. "İstersen al oku. Çok güzel bir moral mektubu."

Aylin gülümseyerek:

"Öyle mi" dedi. "Hadi gözün aydın. Bakıyorum seni çok seviyor. Mektuplarını sektirmiyor hiç."

Aylin, Pervin'in uzattığı mektubu aldı. Okumaya başlarken:

"Al oku" dedi. "Bu da Memet'ten geldi."

Mektupları merakla okumaya başladılar. Aylin okudukça gülümsedi. Gür saçlarını omuzlarına attı. Birkaç kere yan gözle Pervin'e baktı. Memet'in mektubunu okurken, yüzünün ifadesini merak ediyordu. Pervin, cümlelerin üzerinde dura dura, sindire sindire okuyordu mektubu. Aylin, Pervin'inkini okuyup bitirdikten sonra sırtını yastığa dayadı, ilginç düşlere daldı. Pervin'e baktı göz ucuyla:

"Mustafa'nın mektubunu beğendim" dedi. "Hatalarını aşman için büyük bir çaba gösterdiği belli. Tavsiyeler de hoşuma gitti. Sanırım sevdası da sağlam, acemice değil, ustacadır. Bakış açısı geniş bir sevdadır."

Sevinçten ağzı aydınlandı Pervin'in:

"Olağanüstü bir insandır benim nazarımda O" dedi. "Ona olan sevgim, insanlığın en güzel değerlerini sevme gücümü, yaşamı ve doğayı sevme gücümü artırdı."

Sevincin ve derinliğin gücüyle büyüdü Aylin'in gözleri:

"Bravo" dedi, "işte gerçek sevgi budur. Bir Fransız halk türküsünün dediği gibi, özgürlüğün çocuğu işte budur."

"Gerçek sevgi, derin sevgi, insanın keşfetme, üretme yeteneğini güçlendiriyor. Görme ve kucaklama gücünü artırıyor."

"Öyledir tabi" dedi Aylin. "Sanırım yabancılaşmanın en büyük düşmanı da sevmektir. Sınırsız, karşılıksız, hesapsız sevmektir. Kahkahalı, çılgıncasına..."

"Karşılıksız" sözcüğünden ürktü. Dipsiz, karanlık, ses vermez bir kuyu gibiydi bu sözcük.

"Omuzun, omuzundan ayrılmayacak sevdin mi." dedi Pervin. "Beraber yürüyeceksin. Güçlükleri birlikte göğüsleyeceksin. Tırnağından saçlarına kadar tüm varlığıyla ilgineceksin. Bir kuyumcu titizliğiyle işliyeceksin ruhunu. Ki insiyatifin ve sınırsızlığın tadına zevkle erecek. Denetimsiz, cömertçe, çılgınca vermektir aşk."

Afalladı Aylin. Hapishanenin büyük değerini keşfetmiş gibi oldu aniden.

"Çok büyülemiş seni" dedi. "Korkunç tutkun olduğun, gözlerinden belli oluyor. Tutkunluk ateşini iyi tanırım ben."

"Nasıl tutkun olmayayım. Bunca vahim hatalarıma, bunalımlarıma, yalpalamalarıma rağmen bana olan sevgisi ve bağlılığı zerrece sarsılmadı. Sürekli üzerimde titredi. En büyük inanç bunalımından, en küçük başağrıma, nezleme kadar ilgilendi. O şirin, iknacı diliyle, sevecen ısrarıyla, eleştirileri, önerileriyle ayağa kaldırdı, tedavi etti beni."

Aylin, Pervin'in kıvırcık saçlarına, kulak memelerine, düzgün, temiz dişlerine, incecik, uzun boynuna baktı dikkatle; "Hatalarını gerçekten de kavrayan, onları aşmaya çalışan bir kız" diye düşündü.

"Mustafa bir hayli tecrübeli, değil mi?"

"On yıllık bir profesyonel hayatı var" dedi Pervin. "Çok acı çekmiş. Bu üçüncü girişi oluyor cezaevine."

"Daha önce kaç yıl yatmış?"

"Beş yıl."

"Şimdi de hakkında idam isteniyor ha?"

"Evet" dedi mahzun bir sesle Pervin.

"Ne işçisiydi?"

"Deri işçisiydi. Kazlıçeşmede çalışıyordu. İdam vermezler de, müebbetlik olmasından korkuyorum."

Aylin, başparmağını çenesine dayadı. Büyük bir merakla:

"Senin çıkmana az kaldı" dedi. "Ya Mustafa müebbet cezaya çarptırılırsa ne yaparsın?"

Pervin, kararlı ve kesin bir tavırla:

"Ayrılmam" dedi. "Çıkıncaya kadar cezaevi yollarını aşındırırım. Görüş yerini aşındırırım. Çiçeklerin, toprağın, çocukların kokusunu taşırım ona. Yaşamını insanlığa adamış, işkencede kısmen sakat kalmış adsız bir neferdir o. Tepeden tırnağa özveri, sevgi, sabır ve cesaret dolu bir insandır o. O'na çorap örmek, mektup yazmak, ne bileyim, O'na koşmak, tel örgülerde O'nunla konuşmak, iğneden ipliğe tüm ihtiyaçlarını karşılamak yüce bir görev, şahane bir yaşam tarzı değil mi herşeyden önce?"

"Bravo" dedi Aylin. "Bu konuda aynı görüşteyiz."

Pervin, bakışları dolukmuş, şirin ve ışıl ışıl:

"Bak şu kazağı örerken - ki biliyorsun Mustafa'ya örüyorum - nabzımın vuruşunu ve tadını, çok berrak bir şekilde duyuyorum. Gerçek yaşam budur işte." Ve yukarı kaldırarak gösterdiği iplik kazağı dizinin üzerine koydu. Mustafa'yı okşuyormuş gibi kazağı okşadı.

Aylin duygulandı. "Bu kız, zayıflıklarını bunalımlarını, bu anlayışı ve bu anlamlı tavrıyla aşmıştır bile" diye düşündü.

"Sana bir sırrımı söyleyeyim mi?" dedi, Pervin, "Mustafa'ya olan derin sevgim, beni çocuklaştırdı, serüvenlere bağladı. Özveri isteyen, ilginç ve yüce ideallere bağladı. Ters bir durum. Genellikle çocuğu devrimci olan analarda rastlanan bir durum. Ama bu benim gerçeğim işte."

lanmak, biraz da onun asi, delişmen özelliklerine sevdalanmak, aykırılığına sevdalanmaktır. Yüklendiği çılgın amaca sevdalanmaktır. Kendi yerimize olan sevdamızı, bir büyük sevdayla nikahlamak, birleştirmek de şahane bir şeydir."

Bu sırada Sıdıka çıktı Aylin'in ranzasına:

"Aylin şunu bir okur musun?" dedi. "Geçen gün sana sözünü ettiğim üç sayfalık masal."

Aylin masalı okurken, Sıdıka da karşısına geçip bağdaş kurdu. Otuz yaşlarında, tilki yüzlü bir kadındı. Beş yıllık cezaevi yaşantısını öykü ve masal okuyarak, yaşlı kadın mahpuslardan masal dinleyerek geçirmişti. Voltasını elleri arkasında atıyor, yürürken kendi kendisine mırıldanıyor, birden durarak cebinden çıkardığı not defterine bir şeyler yazıyordu. Kendisiyle tartışırken genellikle gülümsüyordu. Uykudayken türkü söylemeyi, sayıklamayı, garip garip gülmeyi adet haline getirmişti. Uzanık durumdayken bazan deli gibi fırlayarak defteri kapıyor ve hızlı hızlı birşeyler karalıyordu. Yattığı yerden, "Gülsüm teyze, Kaf dağının arkasına uçan kuşun gagası..." tipinde sorular soruyor, cevabını büyük bir merakla bekliyordu. Bazan da, "Bazı masallarda padişahlar ve prensler iyilik perileri gibi gösteriliyor. Ben yoksulların kahraman olduğu masalları seviyorum.Keloğlan masalları çok hoşuma gidiyor" şeklinde ortaya bir görüş sürüyor, kimlerin ne diyeceğini zevkle bekliyordu. Adı Masalcı'ya çıkmıştı. Tuvaletin önünde fazla beklediğini fark eden kadınlar, hemen, "İçerdeki sen misin Masalcı" diye sesleniyorlardı. Masalcı olduğunu anladıklarında, "Sıkıştık kız, nasıl bir masal yazacağını çık da voltada düşün, yatakta düşün, işkence etme bize" diye yakınıyorlardı. Masalcı, "Alçak müteahhit bir tuvalet daha yaptırsaydı şunun yanına geberir miydi sanki" diye gülümseyerek çıkıyordu. Görüş yerinde ihtiyar annesiyle genellikle masal üzerinde konuşuyordu. İlk yıllarda annesi, "Bırak kızım, nedeceksin masalı, çocuk musun allah aşkına. Çocuğun seni bekliyor, yatıp çıkmana bak" diye tepkiyle yaklaşıyordu. Sıdıka'nın bitip tükenmez ısrarıyla yumuşadı. Kızına yavaş yavaş mahallede masal toplamaya, yazdırıp göndermeye, görüş sırasında anlatmaya alıştı. Artık görüş yerindeki ilk sözü, "müjdemi ver kızım. Sana bir masal daha buldum" oluyordu.

Aylin, masalı okuduktan sonra:

"Güzel olmuş" dedi. "Bir hayli ustalaşmışsın. Çok merak ediyorum. Nerden bulaştı sana bu masalcılık?"

Sıdıka gülümsedi. Daracık alnını sıvazladı. Aylin'in kocaman tebessümünü seyretti. Pervin'in meraklı bakışlarına dikti bakışlarını.

"Masallar beni cezaevinden alıp doğaya götürüyor. Karıncalara, tilkilere, ceylanlara, kır çiçeklerine, kartallara, doruklardaki karlara, çimenlere... Masallar beni devlerin inine götürüyor. Masallarla yeniyorum tüm devleri. Ve en güzeli de, yarattığım kahramanlara aşık oluyorum. Onları seviştirirken onlarla sevişiyorum."

Zevkle güldüler.

"Seni masala teşvik eden, eğiten, ilham veren cezaevidir" dedi Aylin.

"Evet öyledir. Dışarda olduğumdan daha dizginsiz, daha narin ve daha özgürüm. Şu görünen dört duvarlı, demir parmaklıklı esaretimde yitirdim asıl esaretimi."

"Derin düşünce ve düşler alemindesin" dedi Pervin.

"Tabi, kuşkusuz. Düşlerim bir mücevher hazinesi gibidir. Geçit vermez, yeşil sisli, büyülü ormanlara giriyorum. Uçurumlardan ığıldayarak akan gümüş köpüklü şelalelerin altında yıkanıyorum. İnanmayacaksınız belki, iki gün önce, kayaların bağrında, derin bir mağarada, koyun koyuna, erkek bir ayıyla yattım."

Aylin'le Pervin birbirlerine bakarak güldüler.

"Deli dahi karışımı, şaşırtıcı bir kadınsın" dedi Aylin.

"Bilemiyorum. Bu koğuşun belki de, iki günde bir genellikle şafağa yakın zamanlarda don değiştiren tek kadınıyım."

"İki günde bir mi?"

"Evet. Ben yaylalarda aygırın kısrağa, boğanın ineğe, koçun koyuna aşmalarını seyretmiş birisiyim."

"Düşlerin de sohbetin gibi ilginç" dedi Pervin.

"Düşlerimi genellikle masallaştırıyorum. Geçenlerde hasatçı karıncayla güneşin birbirlerine olan sevdalarını yazdım. Şimdi

de, kestikleri yaprak parçalarını bayrak gibi taşıyan yaprakçı karıncalarla asalak böceklerinin kavgasını anlatacağım. Yaprakçı karancaların çalışkanlıklarına hayranım. Kollektif işi, yaşantılarının en büyük zevki haline getiren bu yaratıklar, yeraltındaki yuvalarını kırk ton toprağı dışarı atarak yaparlar."

"Masallarında kitlesel insiyatifi, kitlesel yaratıcılığı ve kahramanlığı ön plana çıkarman güzel. Tüm koğuşa okutman, tek tek herkesin görüşünü alman da güzel" dedi Aylin.

Tam bu sırada Meryem:

"Arkadaşlar bir dakika, slogan sesleri geliyor" diye uyardı.

Koğuş susunca, slogan sesleri belirginleşti:

"Cezaevinde baskılara son!"

"Kahrolsun işkenceciler!

"Keyfi cezalara son!"

Üçüncü kat ranzada yüzükoyun uzanarak pencere parmaklıklarına sokulan Zahide:

"Tüm devrimci koğuşlar bağırıyor" dedi.

"Karışık koğuşlarda kavga mı çıktı yoksa?" diyerek üçüncü kat ranzaya çıktı Süher. Prangalanmış arzu, hüzün ve aybaşı kokusu yayıyordu her gittiği yere.

Kısa bir aradan sonra yeniden yükseldi sloganlar:

"Koğuşlar ayrılsın, baskılara son!"

"Barıştır karıştıra son!"

"Baskılar bizleri yıldıramaz!"

"Hepsi aynı anda bir sloganı üç kez atıyorlar ama tam uyum sağlayamıyorlar. Büyük bir uğultu halinde çıkıyor" dedi Masalcı.

Aylin, üst ranzalarda biriken, pencerelere sokulan kadınlara, kızlara baktı. En çok ilgi gösterenlerle daha az ya da normal ilgi gösterenleri ayırdetmeye çalıştı. Konuşmalarına, mırıltılarına kulak kabarttı. Masalcı'ya dönerek:

"Karışık koğuşlardaki direnişleri, sloganla desteklemek düşüncesini, otuz kişilik koğuşta yürekten yedi sekiz kişi istiyor" dedi.

"Otuz kişinin on tanesini hesaba katma" dedi Masalcı. "Bunların içinde siyasi olmayanlar var, siyasi olup da devrimci barutunu tüketenler var."

"Ama yirmi kişiyi ikna edemiyoruz. Sudan gerekçelerle oyalıyor, erteliyorlar. Erteleyicilerin başını çeken de Dilay'dir, liberalizm, kanına işlemiş garibimin."

"Ama ben koğuşları desteklemek gerektiği düşüncesinin bu yirmi kişi arasında giderek daha çok tartışıldığı ve düşünülmeğe başlandığını görüyorum" dedi Masalcı.

"Çığlıklar, iniltiler, sloganlar, şu sağır duvarları etkiliyor. Ee elbet tartışacaklar. Bu cezaevinin betonuna dökülen kanın lanetine uğrarlar. Betonu bile canlandırır kan."

Masalcı, ferah ve kurnaz bir ifadeyle ellerine baktı. İşaret parmağını burnunun ucuna bastırarak:

"Bu cezaevindeki olayları masallaştırmak istiyorum" dedi.

"Başarabilir misin?"

"Başarırım. Zorbalık, rengini tan kızılından alan onuru, rengini gecenin zifirinden alan ihaneti, ve teslimiyeti, dipsiz bir kuyunun dibine atıyor. Bütün hesabını da, onuru, ihanete ya da teslimiyete dönüştürmek üzerine kuruyor. Dünyanın her yerinde olan klasik, alışılmış, beylik bir olay."

"Yaz da okuyalım" dedi Pervin.

Sloganlar kesildiği için koğuş yine eski gürültüsüne dönmüştü. Masalcı, sırtını ranza demirine dayayarak:

"Bu sloganlar, dayak uğultuları, acılı bağırışlar sizi nasıl etkiliyor, içinizde herhangi bir değişikliğe yol açıyor mu?" dedi.

"Sorumluluğumuzu, insani görevlerimizi hatırlatıyor bize" dedi Aylin.

"Benim için de, düşüncemde yeni, zengin çağrışımlara kaynak oluyor. Yazma şevkim, üretme hırsım artıyor. İçimde ışıyan bilinçli hınç, üretme gücüne dönüşüyor. Bilincin namlusuna bir top mermisi daha üretmeyelim diyerek hemen bağdaş kurup masala başlıyorum."

"Sesler benim için çok önemli. Duyduğum bir ses, düşünce silsilemi değiştiriyor. Kıvılcım gibi düşüyor ruhuma. Bu da bereketimi cömertçe taşırıyor. Hemen kalkıp masal kovanının peteklerini dolduruyorum."

"Her ses, çağrışım uyandırıyor mu sende?"dedi Pervin.

"Hayır. Çok sessiz anlarda, ölü saatlerde duyduğum sesler, çağrışım uyandırıyor bende. Mesela geceleyin koridorda bir kedinin miyavlaması, kulübeden yayılan jandarma türküsü, ilginç bir sayıklama, bacada baykuşun ötüşü.."

Pervin, Masalcı'nın taranmamış kara saçlarına, yakası kirlenmiş ak gömleğine, sol göğsünün üzerindeki cebe yerleştirdiği kaleme ve deftere baktı. Gülerek:

"Düşünüyorum da, normal bir insan seslere karşı bu denli duyarlı olamaz diyorum" dedi. "Korkunç bir açlıktır bu, ses açlığı..."

"Evet haklısın. Gündüzleri koğuştaki tüm sesleri dinliyorum. Antenlerim korkunç duyarlı. Sohbetleri, türküleri, mırıldanmaları, ah of çekmeleri, tuvaletten gelen değişik tondaki çatırtıları, koridordaki gardiyan konuşmalarını, serçelerin dışardaki hengamesini..."

Yan ranzada sohbete kulak misafiri olan kadın, Masalcı'nın kafayı yediğini düşünüyordu.

"Peki, nasıl okuyup yazabiliyorsun" dedi Aylin, gülerek.

"Okuduğumu çok iyi anlıyorum. Kitabın sesiyle koğuşun sesini senfoni dinler gibi dinliyorum."

"Peki, yazarken dikkatin dağılmıyor mu, yoğunlaşabiliyor musun gürültüde?"

"Dikkatim ölü sessizliğinde dağılıyor. O zaman bir düşten bir düşe dalıyorum. Envai çeşit düşler harmanı haline geliyor başım. Önceden saptadığım konuyu işlemekte güçlük çekiyorum."

"Sıkılıyor musun?" dedi Pervin.

"Yooo... Bazan sıkılıyorum ama. Yazdığım masalı beğenmediğim ya da çocuğumu özlediğim zaman. Bu gibi durumlarda Senem ablanın çocuğunu ranzama alıyorum. Sırtüstü yatırıp, yakından gözlerine bakıyorum. Gözleri masal dolu bir çocuk. Tan ufkuna bakar gibi oluyorum. Elleriyle burnumu yakalaması hoşuma gidiyor."

Bu sırada cezaevinin dış duvarlarından askerlerin toplu rapraplı geldi. Sert komut sesleri duyuldu. Hemen ardından gür bir komando marşı yükseldi. Koğuşta kısa bir sessizlik oldu

Süher üçüncü kat ranzadan:

"İçerde mahkumu ezdiler. İşleri bitti. Şimdi marşlarla cezaevini yılgınlığa çağırıyorlar" dedi.

Masalcı, "Bana müsade" diyerek aşağı indi. Yemekhanede dolapların önünde voltaya başladı. Tuvaletten bir şaplak sesi duyuldu. Senemin çocuğu ışıltılı bir çığlıkla ağlamaya başladı. Dilay, "of anam of!" çekti. Aylin ensesini kaşıyarak, "Gül, demir ve çığlık" diye mırıldandı.

*

"Yanlış, yanlış, çok yanlış" diyerek uzandığı yerden kalktı, bağdaş kurdu Azer "On milyon işçinin taleplerine hiç bakmıyorsun hiç!"

"Talepler önemli değil, önemli olan önderlik ve önderliğin amaçlarıdır" dedi Mestan.

"Yani sana göre fabrika konseylerinin ya da komitelerin fabrika işçileri tarafından seçilmesi, görevden alınması önemli değil."

"Anlamıyorsunki kardeşim!" diye bağırdı Mestan.

"Anlıyorum, anlıyorum. Yani sana göre milyonlarca işçinin, parti ve ordu kodamanlarının hizmetine sunulan özel hastahanelerin, süpermarketlerin, yani tüm ayrıcalıkların kaldırılmasını istemeleri önemli değil. Yani sana göre, on milyon işçinin kendi özgür iradesi ve insiyatifiyle özgür sendikalarını kurması ve grev hakkını istemesi önemli değil."

Mestan alaycı bir edayla acı acı güldü:

"Vay vay vaay!" dedi, "Azer ağamızda, Azer beyefendimizde ne cevherler varmış. Proletarya diktatörlüğüne karşı proletaryanın grev hakkını savunuyor. Proletarya kendi diktatörlüğüne grevle karşı çıkacak, grevle yıpratacak onu. Bravo bravo, Marksizme enfes bir katkı. Kutlarım seni. Bir bardak fazla çayı hakkettin."

Azer güldü, tartışmayı dinleyen var mı diye, koğuşu süzdü:

"İşte senin o kellen almaz bunu" dedi. "Grev hakkı, ulusların kendi kaderini tayin hakkı kadar , ayaklanma hakkı kadar işçi sınıfının en doğal hakkıdır. Bu hakkı kullanır ya da kullanmaz, bu onun bileceği iştir. İşçi sınıfı, kendi partisini, kendi dev-

letini, kendi dikkatörlüğünü eleştirmek, denetlemek, uyarmak, zorlamak hakkına sahiptir. Özeleştiri kadar doğal bir haktır bu."

Elindeki gazeteyi dizlerinin üzerine koydu Kenan:

"Dayanışma sendikasının ve KDR'un önderleri batılı emperyalistlerle işbirliği içindedirler. Amerikan emperyalistleri başta olmak üzere tüm emperyalistler bu hareketi destekliyorlar. Bence bu dikkate alınması gereken önemli bir noktadır. Kuşkusuz ben de Polonya'daki revizyonist yönetimin bugüne kadar izlediği yanlış politikayı tasvip etmiyorum. Ama emperyalist destekten ve komplolardan dolayı, Dayanışma'nın önderlik ettiği hareketle bugünkü yönetim arasında bir tercih yapmak zorunda kalırsam bugünkü yönetimin yanında yer alırım. Ama bu yönetimi de eleştirmeye devam ederek."

"Sen Polonya'daki işçi hareketine karşısın" dedi Kazım.

"Böyle bir gerici önderlik altında olduğu müddetçe karşıyım elbet!"

Azer ranzasından indi, dolapların önünde volta atanlara katıldı. Topçu Azer'e dönerek:

"Yau gözünüz görmüyor mu, kör müsünüz" dedi. "Reagan'ın Dayanışma sendikasını böylesine hararetle desteklemesi boşuna mıdır?"

"Emperyalistlerin, özellikle de Amerikan'nın, Dayanışma'yı desteklemsi normaldir. Çünkü onların asıl hedefi kutup ayısıdır. Dünya çapında cereyan eden hegamonya savaşında kutup ayısı onların baş rakibi, baş hedefi, baş düşmanıdır. Kutup ayısını zayıflatmaya yönelik her hareketi desteklemeye onların eli mahkumdur. Polonya'daki işçi hareketi, Polonya'nın bağımsızlığını savunuyor aynı zamanda."

Elindeki kitabı şiddetle kapatıp bir kenara attı Mestan:

"Hiç bir emperyalist" dedi, "devrimci hareketleri, bağımsızlık hareketlerini desteklemez. Emperyalizmi kavramamışsın sen!" diye bağırdı.

Azer güldü. Geviş getirir gibi, kendinden emin bir havayla çenesini kıpırdattı:

"Emperyalistler elbette ki devrimci hareketleri, bağımsızlık savaşlarını isteyerek, gönüllü olarak desteklemezler. Çünkü

bunların azılı düşmanıdırlar onlar. Ama öyle tarihi şartlar, öyle kuvvet ilişkileri, öyle hassas dengeler oluşur ki,desteklemek zorunda kalırlar. Çarlık Rusyası, Avrupada mutlakiyetin, gericiliğin kalesiydi. Burjuva devrimlerinin, bağımsızlık hareketlerinin baş celladıydı. Ama Balkanlardaki bağımsızlık hareketlerini destekliyordu. Yunan bağımsızlık savaşına altın ve asker yardımı yapıyordu. Keza Sırbistan bağımsızlık hareketini altınla destekliyordu. Neden? Bu burjuva ihtilallerine, bağımsızlık savaşlarına aşık olduğu için mi? Elbetteki hayır. Balkanlar'da, Doğu Akdeniz'de ve Ortadoğu'da onun asıl düşmanı Osmanlı İmparatorluğuydu. Osmanlı'yı zayıflatan her hareketi desteklemek zorundaydı."

"19.yüz yılda yaşamıyoruz. Gözünü aç" dedi Mestan. "Emperyalizm ve proleter devrimleri çağında yaşıyoruz. Dünyada, birbirlerini yoketmeye çalışan iki sınıfın kavgası, proletaryayla burjuvazinin amansız savaşı hüküm sürüyor. Bu şartlarda sen kalkıp diyorsun ki, emperyalistler devrimci bir hareketi, proleter bir hareketi destekleyebilir. Gülünür buna yauu!"

Garip garip güldü. Azer de güldü. İhtiyar ikinci kat ranzadan:

"E ne yapalım" dedi Mestan'a. "Alman emperyalistleri de Birinci Dünya Savaşı'nda Lenin'in Rusya'ya geçişine göz yumdular. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz uçakları, Alman faşizmine karşı direnen Yugoslav partizanlarına havadan yiyecek ve silah balyaları attılar. Amerikan ve İngiliz emperyalistleri, müttefikleri Sovyetler Birliğine askeri destek ve yardımda bulundular, İsveç ne yaptı? Amerika'ya karşı Vietnam direnişine maddi destek sağladı. Hayattır bu, belli olmuyor, bildiğini okuyor, konuşunca şaşırtıyor, senin gibi."

Civo yattığı yerden kalktı. Yastığı ranza demirine yasladı, sırtını verdi. Eşkıyavari bıyıklarını sıvazladı. İri, kahverengi tesbihini astığı yerden alarak şakır şakır çekmeye başladı:

"On milyonluk işçi hareketinin önderliğine dikkat etmek gerekiyor. Valesa ve takımı, bugünkü sistemden daha geri bir sistem getirmek, ekonominin dümenini kapitalizme doğru kırmak, Polonya'yı batılı emperyalistlere bağlamak istiyor. Ben tabandaki işçilerin taleplerini haklı buluyorum, ama önderliğin ideolojik ve politik hattına karşıyım."

Kâzım, Civo"nun ranza komşusuydu. Elindeki dergiyi yanına koydu. Külahını çıkararak tepesini kaşıdı:

"Polonya işçi sınıfı hareketine, bügünkü durumda, bürokratik aygıtın ezdiği Polonya aydınlarıyla, bir kısım sendika aristokrasisi önderlik ediyor. Ama hareket içinde marksistlerin de önemli bir etkinliği vardır. Önderliğin kilise ile de bir itifakı vardır. Oradaki marksistlerin görevi, bir bütün olarak hareketi desteklemek, işçiler arasında proleter ideolojiyi yaymak, onlara politik devrim yolunu göstermek, izlenecek strateji ve taktikleri benimsetmektir. Bununla birlikte, Valesa'nın başında bulunduğu önderliği işçilere anlatmak; onların dar sendikal, reformist, burjuva özünü somut bir şekilde gözler önüne sermek, onların proletaryayı temsil etmediğini işçilere kavratmak gerekiyor. Tabi bu eleştirel ve mücadeleci bir tavır, Jarujelski'ye karşı onlarla birlikte hareket etmemizi ortadan kaldırmaz."

Bu sırada Tavas tuvaletten geldi, elini sildi, gözlüğünü düzeltti, burnunu çekti, sırtüstü yatağa uzanarak tartışmaları dinlemeye başladı.

"Sosyalizme bak... Böyle sosyalizm olur mu yau. İşçi sınıfına karşı cuntalı sosyalizm" diyerek burnunu karıştırmaya koyuldu İhtiyar.

"Olur olur" dedi Tavas. "Sosyalizmin tepeden inmelisidir bu. Aşağıdan veya yandan bindirmelisi de vardır. Karşı devrime gık dedirtmeyen eylemli sosyalizmdir bu. Vurdu mu hoplattırmaz, zortlattırır."

Koğuş, sezdirmeden, sessizce güldü. Civo sarsıla sarsıla, sessizce gülerken:

"Sosyalizmin zortlattıran cinsi nasıl oluyormuş?" diye sordu.

"Türkünün teke zortlatması cinsi olur da, sosyalizmin olmaz mı?" dedi. "Serttir, tazyiklidir. Gerekirse hıyar kırar gibi boyun kırar."

"Sence ülkemize hangi cinsi daha uygundur?" dedi Ufaklık.

Tavas, yanındaki küçük kutudan bir bisküvi aldı. Kıtır kıtır yerken burnunu çekti:

"Ülkemize zortlattıranı gereklidir. Ama başında da ben olacağım. Bütün işkencecileri ipe çekerim, Aynen İskit zengin-

lerinin kendilerine isyan edenlere uyguladığı yöntemi uygularım. Kellelerini kopartırırım, içini bir güzel boşalttırırım. Dışını öküz derisiyle, içini ise altınla kaplatır, yıllanmış şarap içerim"

Gülümsemeler gülüşe dönüştü. Mestan, felaket ciddi bir çıkışla:

"Sosyalizm bir tanedir Tavas" dedi. "O da proleter sosyalizmidir. Bilmem tepedenmiş, alttanmış, yandanmış, zorlattıran cinsindenmiş, yok böyle bir şey. Bunlar senin uydurman."

Azer gülümseyerek, ranza komşusu Kazım'ın kulağına:

"Deli deliyi ciddiye alır işte. Tavas deli, Mestan ondan deli" diye fısıldadı.

Tavas bağdaş kurdu. Bir bisküvi daha aldı. Burnunu çekti.

"Sosyalizmin bin çeşitini sayarım sana" dedi. "Çingene sosyalizminden sosyete sosyalizmine, tufacı sosyalizminden komprador sosyalizmine kadar sayayım mı sana?"

Mestan acı acı gülümsedi:

"Uyduruyorsun kardeşim" dedi. "Marksizmde yok böyle bir şey. Okumamışsın, bilmiyorsun!"

"Asıl Marksizmin cahili sensin be!" diye bağırdı Tavas. "Şu işe bak hele. Bu yılın serçesi, geçen yılın serçesine cik cik öğretiyor!"

Bu sırada kapı açıldı. "Selamünaleyküm" diyerek içeri girdi Müftü. Yeni yemlenmiş, damızlık bir boğa gibi yemekhaneye yürüdü yavaş yavaş. Boş odada otururak, A1'lilerin gelmesini bekledi. Üç beş kişi soğuk bir tarzda "Hoş geldin" diyerek geçip karşısına oturdu. Anlamsız, boş ve tiksintili bakışlarla birbirlerini süzdüler. Müftü, "Sizin adam olacağınız yok be, allahın belası kızıllar" dercesine, kirpiklerini kısıp, kaşlarını çatarak derin derin soludu. Çantasını açtı, yeşil kaplı kitabı dizlerinin üzerinde sayfa sayfa çevirmeye başladı. Bilâl'le, Hıdır sigaralarını tüttürerek hocanın bezgin suratına diktiler gözlerini. A1'lilerin bir kısmı ranzalarındaydı. Hoca, kapı aralığından yatakhaneye baktı:

"Arkadaşlar neden gelmiyorlar?" dedi.

"Gelmelerine gerek yok" dedi, karşısında oturanlardan biri. Müftü biraz düşündükten sonra:

"Gelmeleri gerekiyor. Sorumluluk altına girerim" dedi.

"Bir şey olmaz."

"Size bir şey olmaz ama bana olur."

Gardiyan da hocayı destekledi. Ama tartışma sonucunda ranzadakilerin gelmeyeceğini anladığı için fazla ısrar etmedi. Kitabının içinden yazılı bir kağıt çıkardı. Dikkatle baktı kağıda:

"Bu dersimizde allahın birliği ve sıfatları üzerinde durmak istiyorum" dedi.

Bilal gülümseyerek:

"Yani olmayan bir şeyin birliği ve sıfatları üzerinde mi konuşacaksın?" diye iğneledi.

"Her zaman olduğu gibi dersleri yaptırmamak istiyorsunuz. Yapmayın arkadaşlar. Allah yoktur diye kestirip atmayın. Allahın varlığı yakıcı bir gerçektir. Bunu er geç sizler de anlayacaksınız."

İhtiyar gevrek gevrek güldü:

"Birak hoca allah aşkına" dedi. "Tanrıyı yaratan insanlardır. Şeyh Bedrettin'in dediği gibi, insanlar eskiden görünen bir puta tapıyorlardı. Şimdi görünmeyen bir puta tapıyorlar. Kendine güven öğesinin yokoluşudur tapmak."

"Çok yanlış düşünüyorsun. Çok basit, çok dar, çok acayip düşünüyorsun."

"Öyle, öyle hocaa. Eskiden insanlar, Ömer Hayyam'ın deyimiyle, kendi iç güzelliklerini puta veriyor, putta seyrediyorlardı. Şimdi görünmeyen bir tanrıda seyrediyorlar. Bugün, sermayeyi ve devleti koruyan göklerin efendisinin kökü, komünal toplumun totemine ve pagan putlarına dayanır."

Hoca haşin bakışlı bir put gibi dinledi, düşündü:

"Maddeciliğin kölesi olmayalım arkadaşlar. Maddeyi madde eden, insanı insan eden ruhtur" dedi. "Görüş açınız, ruh dünyanız, mucizelere inanacak kadar engin değildir. Dar düşünüyorsunuz. Dün bir başka koğuşta da atamız maymundur diye tutturdular. Arkadaşlar bu ilim değil, ilkelliktir. Eskiden her kabilenin bir totemi vardı, hayvan totemi. Bu durum, i-

nanın eskiyi hatırlatıyor. Atamız maymun olsaydı, bugün dünya yüzünde maymun olmazdı. Bu fikir bile evrimi çürütüyor."

"Atamız kim, Adem denilen çamur mu?" dedi Bilal.

"Evet atamız Adem'dir arkadaşlar. Bu öylesine derin ve öylesine muhteşem bir felsefi muhtevaya sahiptir ki, kavramak için önce inanmak gerekiyor."

İhtiyar, elini burnundan çekerek yayvan yayvan güldü:

"Denizden geldik hoca denizden" dedi. "Karada şekillendik. Tüy döktük, yitirdik kuyruğumuzu, dikeldik. Ne Tevrat'ın Adem'iyle Hava'sı, ne de Hintlilerin Yami'siyle Yama'sı. Bilime inanın bilime, çamura ve mucizelere değil. İnsanlık, nerdeyse kendi evrimine hükmedecek; sen kalkmış nelerden söz ediyorsun."

Hoca bir bardak su içti. Mendiliyle ensesinin terini sildi. Gardiyana baktı. Çantasını karıştırdı şaşkınlıkla. Bıkkın ve sallapatı bir edayla:

"Yanlış düşünüyorsunuz yanlış" dedi. "İnanmak bir ihtiyaçtır. Allah bir gerçek ve bir ihtiyaçtır. Her doğuş bir ölüm, her ölüm ise bir doğuştur. İhtiyacın anlamını düşünün."

"Zaten insanoğlu, ihtiyaç duyduğu için yaratmıştır tanrıyı" dedi İhtiyar. "İnsanoğlu ölümü kabullenemiyor bir türlü Hoca. Ölümsüzlüğe sırılsıklam tutkundur. Tanrıyı ve öbür dünyayı yaratmasının nedenlerinden biri de budur."

Hoca mendiliyle alnını, gerdanını sildi yeniden. Kalbi ağrıyordu. Çaresizdi.

"Her zaman yaptığınız gibi beni hiç konuşturmuyorsunuz. Şu pencereleri açın da sigaralarınızın dumanı çıksın bari" dedi.

Tavas girdi içeri. Burnunu çekerek en arkaya oturdu. Yumruğunu sağ yanağına dayadı. Küçümser bir havada, Hocayı süzmeye başladı. Hoca, Tavas'a tiksinerek baktı. Söyleyecek sözünü unuttu. Saatine baktı. Dersin bitmesine on dakika vardı. Bu süreyi nasıl dolduracağını düşündü. İçinden, "Bu alçak herifler bana resmen işkence ediyor" dedi. Ama bir müftü, kızıllar karşısında gevşememeliydi. Sözü sözle savmalıydı. Çekinmemeliydi sert tartışmalardan. Söze nasıl başlayacağını, ne söyleceğini ayarlamaya koyuldu.

"Hem diğer koğuşlarda, hem burada durmadan eşitlikten adaletten, demokrasiden, ilimden söz ediyorsunuz. Ama beni konuşturmuyorsunuz. Eşitliğin, adaletin, demokrasinin, ilmin hasını savunan, uygulayan, islam dinini öğrenmekten kaçınıyorsunuz."

"İslamın eşitliğini, adaletini de biliyoruz" dedi Bilal.

"Bilmiyorsunuz."

"Biliyoruz biliyoruz."

- "Peki kimdir İslam adaletinin, peygamber efendimizden sonra en büyük mimari?"

Bilal hafiften kızardı. Dumanını püfürdetti:

"Ebubekir" dedi.

Hoca, "Vay zavallı" dercesine başını salladı:

"Bütün dünyanın bildiği bir gerçeği bilmiyorsunuz" dedi. "Hz. Ömer'dir, Hz. Ömer. Öğrenin."

"Şimdi Ömer'i bize bilim, eşitlik ve adalet kahramanı olarak göstermeyin" dedi İhtiyar. "İskenderiye'deki dev kütüphanenin kitaplarını yaktıran Ömer'dir. Daha önce de bir bölümünü bir papaz yaktırmıştı. Ömer, kitapların çokluğunu görünce şaşırmış. Bu kitaplardaki bilgiler doğruysa Kuran'da vardır, fazlalıktır yakılmalıdır; yok eğer bu bilgiler Kuran'da yoksa batıldır, yine yakılmalıdır demiş ve ateşe verdirmiş."

"Yanlış, yanlış arkadaşlar çok yanlış. Nerden öğreniyorsunuz bu bilgileri? Doğru değil! İlim Çin'de de olsa öğren, prensibinin neferidir Ömer!"

"Doğrudur Hoca doğrudur" dedi İhtiyar. "İran seferi sırasında Demirci Kawa'nın kanlı tulumundan yapılan bayrağı yaktıran da Ömer'dir. O demirci Kawa ki, Dehak denilen zalime karşı isyan eden mazlum bir halkın önderiydi."

"Yanılıyorsunuz arkadaşlar, Ömer fakirlerin piriydi. Bu gerçeği bütün cihan bilir. Yanlış tarih bilgisinin kurbanı olmayın, iyi inceleyin."

"Her neyse, Ömer'in adalet ve eşitlik anlayışı, Kabe gelirlerini ve kervan ticaretini elinde tutan Arap şeyhlerinin anlayışıydı. Eseniler ya da Karmetiler gibi eşitlikçi bir anlayışa sahip değildi" diye sürdürdü eleştirisini İhtiyar.

Tavas arka sıradan kalkarak öne oturdu. Bir bardak su içti. Sinirli sinirli burnunu çekti. Huysuz, delişmen koçlar gibi baktı Hocaya.

"Bizi adam etmeye çalışıyorsun müftü efendi" dedi. "Dikkat et, adam edeyim derken adam olabilirsin."

"Ne demek istiyorsun?"

"Ne demek istediğimi duvarlar anladı. Duvarlara sor sana anlatsınlar."

"Ne biçim konuşuyorsun sen kardeşim?"

"O biçim konuşuyorum. İki fakülte bitirmiş, eylemli bir insan olarak istinatli konuşuyorum. Kitapları aciz kılan şeyler söylüyorum. Kavramaya çalış biraz."

"Efendi olalım. Saygılı olalım din dersine arkadaşlar."

"Dayak cennetten çıkmıştır ama saygılı olamayız. Yeşil takkeyle tesbihe de saygılı olalım, olalım ama o da kapitalistin sofrasını ilahi büyülerle korumaya çalışmasın. Ayıp oluyor."

Gardiyan ağzını açarak geniş geniş esnedi. A1'liler "Tavas'tır işte" dercesine gülümsediler Müftü saatine baktı. Ayağa kalktı. Bakışlarını Tavas'tan kaçırarak:

"Böyle ders olmaz arkadaşlar" dedi. "Ders yaptırmamak için elinizden geleni yapıyorsunuz."

Gardiyan da asık bir yüzle ayağa kalktı. Birlikte koğuşu terkettiler. Tavas, zafer kazanmış bir komutan gibi elleri kalçasında, voltaya başladı. İki bisküvi aldı. Burnunu çekerek:

"Üç eylemli, istinatli cümleyle Müftü'yü kaçırdım" dedi.

Kimse konuşmadı. Gülümseyenler oldu. Bisküvilerini birkaç geliş gidişte bitirdi. Dolabını açtı. Yeni bir paket çıkardı. Burnunu çekerek:

"Harami kenesi herif" dedi. "Gelmiş bana adaletten söz ediyor. Adalet Hanım'dan söz etsene. Onbeş numaraya atmışlar garibimi. Vizite parasıyla çıkarıyor nafakasını. Namus proleteri. Abanoz emekçisi. O vergi vermezse bu aç kalır."

Mestan bozuldu. İçinden Tavas'a ana avrat düz gitti. Sonunda dayanamadı. Ranzasından dikelerek, titreyen kirpi saçlarıyla:

"Bilimsel kavramları çarpıtma kardeşim" dedi. "Artık değerin biricik yaratıcısına, dünya proletaryasına saygın olsun biraz!"

Tavas, çiğ çiğ güldü. Korkunç nefret ediyordu Mestan'dan. Dişlerini gıcırdattı:

"Biri alın terini satıyor, diğeri etini. Bilgiçlik taslama bana. Abanoz emekçisini küçümseme! Abanoz proletaryası kurtulmadan, insanlık kurtulamaz!"

"Kullanma bu kavramı kardeşim! Karşı-devrimci bir kavramdır!"

Koğuş tartışmayı zevkle dinliyordu. Nimet gibi benimsemişti iki delinin atışmasını.

"Paçama saldırma!" dedi Tavas. "Koskoca devletle uğraşıyorum. Ayaklarımın altından çekil! Böcek gibi ezilirsin haberim olmaz. Hayatın haberi var mı senden?"

Mestan'ın cinleri tepesine vurdu. Homurdanarak yavaş yavaş ranzasından indi. Aynı anda koğuş kapısı açıldı. Savcı Yıldırım, kaldırım bıçkınları gibi yanlamasına yavaş yavaş içeri girdi. Yerin göğün hesabını soracak bir suratla ranzaları kesti:

"İnin dizilin şuraya, çabuk olun!" diye bağırdı.

A1'liler şaşırdı. Yıldırım'ın benzindeki krizi sezen Azer, ranzasından yavaş yavaş inerken, "Yine noluyor bu çığırtkan infaz sırtlanına" diye ürperdi. İhtiyar içinden küfretti. Hıdır, "kime numara çekiyorsun" dercesine düğmelerini iliklerini ilikledi. Civo, tesbihini avucunun içine aldı. Kenan mahsustan önünü iliklemeden girdi sıraya.

"Siz burasını ne sanıyorsunuz?" diye bağırdı Yıldırım. "Babanızın evi mi sanıyorsunuz? Derslerde neler yaptığınızı, ne tip şeytanlıklara baş vurduğunuzu biliyoruz!"

Müftüyle müdürler, Yıldırım'ın arkasında duruyorlardı. Kalabalık bir gardiyan topluluğu seyrediyordu A1'lileri.

"Bak şunu söylüyorum size, cehaletinizi yoketmeye çalışan bilime sataşmayın!

"Eğer çenenizi kapamaz ve hocaları kasıtlı olarak tedirgin etmeye, bıktırmaya devam ederseniz, Yüzbaşıyı ve komandoyu sokarım içeri!"

"Bağırmadan konuşun sağır değiliz" dedi Kazım.

"Nasıl konuşuyorsunuz böyle!" diye çıkıştı Hasan. "Bir hukuk adamı gibi değil, bir sorgulama polisi gibi..."

"Konuşmaaa!" diye bağırdı yeniden ."Şu halinize bakın, şu halinize!.. Şu kafalarınıza, elbiselerinize bakın! Hiç insan tipi var mı! Devleti sınamaya kalkanın sonu böyle olur işte! Burnunun dibinde sinek gibi vızırdayan yaratıkları ezer geçer; şööööyle ezer geçer devlet!"

"Şu jandarma ağzını bırak Savcı bey" dedi Kazım. "Ne olmuş biçimimize; insan değil miyiz biz, vatandaş değil miyiz?"

"Değilsiniz! Hukuk devletini yıkmaya çalışan teröristler vatandaş değil!"

Tavas, burnunu çekerek, "Buyur burdan yak" diye mırıldandı ve hemen girdi söze:

"Hukuk devleti olamaz. Bu devlet olsa olsa eylemli bir guguk devleti olur" dedi. "Guguk'un savcıları da, 'guguk guguk' diye konuşurlar . Şimdi konuştuğun gibi."

"Konuşma be! Haddini bil!" diye bağırdı Yıldırım

Gardiyanların bir kısmı gülümsedi. Müdür Duman bey gülümseyerek, yanındaki müdürün kulağına birşeyler fısıldadı. İhtiyar Müftüye bakarak:

"Müftü size nasıl bir ispiyon yaptı bilemiyorum ama, normal bir savcıya yakışır bir tavır içinde değilsiniz."

"Ağzını topla, konuşma! Diliniz çok uzadı sizin! Hala oniki eylül öncesi havalardasınız. Nerde mitingleriniz, dergileriniz, gazeteleriniz, silahlı çeteleriniz! Hepsi girecek delik arıyorlar şimdi!"

"Her şeyi hallettiyseniz bu telaş, bu bağırtı ne?"

"Yüzbaşı nerde Yüzbaşı?" diyerek arkasındaki kalabalığa baktı. Başgardiyan Gavur Veli'ye, "Git Yüzbaşıyı çağır buraya, acele gelsin! Bunlar başka dilden anlar!" diye bağırdı.

Hıdır, çocuğuna öğüt veren bir baba pozuyla:

"Celallenmeyelim savcı bey" dedi, öfke gelir göz kızarır, öfke gider yüz kızarır. Karşında çocuk kalabalığı yok. Yaşlı başlı adamlarız."

"Konuşma be! Bu cezaevinin özel tipte bir siyasi cezaevi olduğunu kafanıza vura vura kavratmak gerekecek!"

"Sopanın gücüne güvenmeyin" dedi Hasan. "Tarihin kaçınıl-

maz akışını kavrayan ve yüreği halk sevgisiyle dolu olan bir insan sopanın gücünden yılmaz."

"Kavramamışsın tarihin kaçınılmaz akışını henüz! Devlet bu cezaevinde kavratacak size! O kalın kafalarınıza vura vura kavratacak!"

Tavas'ın huysuzluk ve çıngar krizinin etkisiyle kirpikleri, kaşları, kulakları seğirmeye başladı:

"O zaman bize diyecek bir tek söz kalıyor" dedi ve burnunun ucunu kaşıdı. Savcı, "kes be!" diye susturacaktı, ama Tavas'ın diyecek bir tek sözünü merak ettiği için kendini dizginledi. Tavas, üç kez burnunu çekip Savcıya bön bön baktıktan sonra:

"Gerçekten de şu durumda bize diyecek bir tek söz kalıyor Savcı bey" dedi ve çenesini kaşıdı tatlı tatlı. "O da, tarihin kaçınılmaz akışından kaynaklanan şu acizane sözdür ki, bir ömür unutmamanız ve gelecek kuşaklara da aktarmanız en içten dileğimdir. İşte o ünlü söz şudur: BABALAN DA GEL."

A1'liler hafiften gülümsedi. Müftü dahil, tüm gardiyanların, müdürlerin yüz hatları gevşedi. Azgın boğa gözlerine döndü savcının gözleri. Sağ kaşı pikirdemeye başladı. Ne diyeceğini unuttu. Geri dönerek şaşkın şaşkın müdürlere, gardiyanlara baktı. İçinden, A1'lilere ana-avrat, kız-kızan düz gitmek geldi. Başgardiyan Veli'ye bakarak:

"Nerde kaldı Yüzbaşı, niçin gelmedi?" diye bağırdı.

"Efendim söyledim, işi varmış"

"Ne işi varmış! Askerin görevini ben mi omuzlayacağım!" diyerek A1'lilere baktı nemrut nemrut. Ve usuldan, terketti koğuşu. O'nu Müftü, müdürler, gardiyanlar izledi. Koğuş kapısı şangırtıyla kapandı.

"Vay be!" dedi Ufaklık. "Sivillerle askerler arasındaki çelişkiyi görüyor musun. Genelkurmaya bağlı bir Özel Tip Cezaevi'nde sivil bir savcı, bir yüzbaşıya nasıl emredebilirmiş. Sırf bu yüzden herif askeri alıp gelmedi."

Tavas, kurnaz kurnaz süzdü Ufaklığı. Dolabından bir çenge bisküvi çıkardı. Koğuş ağaları gibi voltaya durdu. Kendi kendine birşeyler nırıldandıktan sonra:

"Faşizmin koğuşumuza saldırısını püskürten benim" dedi.

"Genel stratejik zorlama ve yıldırma planının bir parçasıydı bugünkü saldırı. Bir tek cümleyle cin çarpmışa çevirdim faşizmin yedi göbek ceddini. Ardına bakmadan tüydü. Bizden çıkaramadığı hıncını, akşam gidip karısından çıkaracak. Yarattığı aile bunalımı, bunun bunalımını artıracak. Bunalan bu şaşkın, bize daha da saldıracak. Ve tüm cezaevinin eylemlilik durumu artacak."

Koğuş gülmeye başladı. İhtiyar "of kaderim of" diye iç geçirdi. Ufaklık, "Arkadaşlar, bir çayı hakettik" diyerek mazgala yürüdü.

*

B2 koğuşuna yoğun bir sigara dumanı çökmüştü. Ayak kokusu, ter, sarımsak ve beton küfü, içeri girenlerin genzini yakıyordu. Pencereler açıktı. Esinti olmadığı için pis hava inadına çıkmak istemiyordu. Ranzalar nemli pamuk, tütün, tesbih ve mektup kokuyordu. Sol köşede örümcek, ağa takılan kara bir sineği yiyordu. Tantana Yusuf en üst ranzada, eli göbeğinin üzerinde, püfürdemeli, derin ve cömertçe uyuyordu. Burnunun üzerinde genç bir kara sinek geziniyordu. Avucundaki tesbih terlemişti. Sağ kulağına yakın bir yerde açık bir mektup, mektubun üzerinde ise "Görülmüştür" damgalı sarı bir zarf duruyordu. Mektubun girişinde, "Canımdan çok sevdiğim pek kıymetli oğlum Yusuf" cümlesi sırıtıyordu. Sonunda ise, "Allah bu devlete zeval vermesin. Ne yapıyorsa hepimizin iyiliği içindir. Oradaki müdürler, kumandanlar, muhterem adamlardır. Saygılı ol. Onları da bizi de üzme. İnşallah sonu hayırlı olur. Baki selamlar. Baban Ökkeş Delibaş" cümleleri yer alıyordu. Koğuşun dergah denilen köşesi ise, iki saatten beridir didişmeli bir toplantıya tanık oluyordu. Tüm sağcılar, yemekhanede volta attıkları için serbestçe konuşuluyordu. Sağcılar, yatakhanede kızılların toplantı yaptıklarını bildikleri için içeri girmiyorlardı. Ama yemekhanede volta atanların tümü sağcı değildi. Görevleri, sağcıları göz hapsinde bulundurmak ve onların yatakhaneyi kapıdan dinlemelerini önlemek olan bir kaç cingöz solcu daha vardı.

Toplantıda en çok tartışanlar Arap İbo'yla Şefik oldu. Şefik sis-

temli, ayrıntılı ve ısrarlı bir çizgi izledi. Dinlerken sürekli bıyıklarını çekiştirdi. Ve toplantının sonuna doğru şöyle dedi:

"Yau arkadaş anlamıyor musun sen! Sürekli kavgalar milletin gücünü tüketti. Yıprandık. Saflarımızdan bir çok kişi tarafsızlara gitti. Sen nasıl oluyor da mevcut duruma göre hareket etmiyorsun, ben anlamıyorum."

"Sen de tutturdun bir mevcut durumdur gidiyorsun" dedi Arap İbo. "Mevcut durum da mevcut durum. Ne varmış bu mevcut durumda kardeşim?"

"Bir devrimci... Kardeşim, müsade et, yau bi dakka müsade et, allah allaaah! Önce dinlemesini öğrenelim!"

"Tamam tamam."

"Bir devrimci, davranış hattını çizerken, ülkedeki duruma bakar. Hasmın durumuna bakar, kendi durumuna bakar, halkın durumuna bakar. Cunta karşımızda amansızdır. Birlik halindedir. Barıştır karıştır politikasıymış, Kemalist eğitimmiş, elbiseymiş, şuymuş buymuş, halkın haberi yok bunlardan. Görüşçülerimizin durumu zaten ortada. Geliyorlar, beş-on dakika görüşüyoruz, ağlıyorlar, sızlıyorlar, gidiyorlar. Henüz bir araya gelip de toplu halde bakanlığa, sıkıyönetime gitme, çocuklarımızın can güvenliği tehlikededir diye endişelerini dile getirme durumları da yok. Bu ağır baskı şartlarında onları bir araya getirmek de kolay olmuyor."

"Yau kardeşim, öyle bir tablo..."

"Bir dakka bitirmedim sözümü. Müsade et, bekle, sabırlı ol biraz" diyerek bıyıklarını çekiştirdi. "Gelelim bizim durumumuza. Görünen köy klavuz istemez. Durumumuz ortada. Karşılıklı kanlı boğuşmalar, komando dayakları, mektup, görüş ve hücre cezaları yordu yıprattı bizi. Fazla uzağa gitmeğe gerek yok. Kendi halimizi görüyoruz. Döğüşmek için mecalimiz kalmadı. Normal beslenemiyoruz. Bir kaç kişi hariç, kimsenin parası gelmiyor. Faşistler bizim tam tersimize iriyarı, ayı gibi güçlü kuvvetli adamlar. Üstelik şahane besleniyorlar da. Kasıtlı olarak, saldırı cüretimizi kırmak için cezaevinin en iri faşistlerini sanki seçip de karşımıza dikmişler gibi geliyor bana. Tüm bunlardan dolayı diyorum ki, acele etmeyelim. Biraz bekleyelim. Barıştır karıştır politikasını yıkmak, uzun vadeli bir mü-

cadeleyi gerektiriyor. Güçlerimizi hovardaca harcayarak şapa oturmayalım. Yavaş yürüyelim ama sağlıklı yürüyelim. Güçsüz düşmemizden dolayı kavgalar da şiddetli olmayacaktır. Karşılıklı hırlama ve tırmala şeklinde olacak ki, bu da iyi değildir. Sık sık etkisiz kavga çıkarmaktansa, beklemek, güç toplamak ve uygun firsat kollayarak etkili bir şekilde bindirmek daha iyidir. Faşistleri, idareyi ve üst makamlari etkileyecekse bu tip kavgalar etkiler. Yoksa hırlaşma ve birbirlerimize tabak kaşık atma, kuru gürültü çıkarma derecesine düşen kavgaların bir etkisi olmaz. Adi kavga olur. İdareyi kendimize güldürürüz. Artık bizi ciddiye de almaz."

Arap İbo, elindeki notlara bakarak:

"Bitti mi söyleyeceklerin?" dedi.

"Bitti."

"Daha önce de belirtmiştim. Görüşlerine bir çok noktada karşıyım. İlkin şuna değinmek isterim. Koşulları en çok hesaba katanlardan ve mücadele taktiklerini koşullara göre saptayanlardan birisi benim. Kendi durumumuz, diğer cezaevlerindeki durum, halkın durumu, karşımızdaki güçlerin durumu; tüm bunları elbetteki hesaba katarak hareket ediyoruz. Her zaman sordum, yine soruyorum. Bu cezaevindeki devrimcilere devrim, hangi görevleri yüklemiştir? İlk olarak bu mücadele alanını, devrimci inancın ve onurun dimdik yaşadığı, yılgınlık ve teslimiyet havasının yaşama olanağı bulamadığı bir alan haline getirmektir. Bu alana devrimin ruhu, devrimin disiplini, devrimin hoşgörüsü egemen olmalıdır".

"Ajitasyon çekme kardeşim" diye müdahale etti Şefik. "Aynı şeyleri sakız gibi ağzında çiğneyip durma. Bildiğimiz şeyleri bir baba pozunda tekrar tekrar anlatma bizlere!"

"Sabırlı ol, dinle diyordun bana. Şimdi aynı şeyi ben söylüyorum. Sabırlı ol dinle!" Elindeki kağıtlara baktı. "Bulanık tartışma suyunun filitresidir iyi dinlemek."

"Bildiğimiz şeyleri bıkkınlık verircesine tekrarlıyorsun ama! Olmaz ki! Dinleyenlere biraz saygın olsun!"

"Saygım var. Ama senin başkasının söz hakkına saygın yok."

Sarı Sadık'ın sinirden kirpikleri titirciklendi:

"Yau arkadaş yeter artık" diye çıkıştı. "Bu kadar arkadaş sizin çekişmenizi dinlemek zorunda değil. Karşılıklı tartışmayı bırakın. Dilimizde tüy bitti söyleye söyleye. Bir başkası konuşurken diğeri müdahale etmesin. Şefik sen çok müdahale ediyorsun arkadaş. Müdahale etme dinle"

Arap İbo, eliyle alnının terini sildi. Elindeki nota baktı yeniden:

"Evet" dedi. "Cunta, kendi iradesini her alanda egemen kılmaya çalışıyor. Barıştır karıştır politikası, genel yıldırma ve dönekleştirme politikasının çok önemli bir parçasıdır. Aylar önce hepimiz, ilkin bu politikanın çökertilmesi konusunda sözbirliği etmiştik."

"Aynı sözbirliği sürüyor" dedi Şefik.

"Sürüp sürmediği belli değil."

"Sürüyor sürüyor."

"Neyse tartışmaya girmiyelim" diyerek ranza demirine yaslandı Arap İbo. "Bugünkü durumda barıştır karıştır politikasını çökertmek için yapabileceğimiz fedakarlığı en son sınırına kadar yapmak zorundayız. İdareyi, Bakanlığı ve sıkıyönetimi tedirgin etme, sürekli burayla uğraşır hale getirme çizgisi uygulamalıyız. İster küçük ister büyük bir kavganın sivil kadrolarca anında Bakanlığa, askerler tarafından ise sıkiyönetime bildirildiğini biliyoruz. Bu taciz siyasetini uzun vadeli olarak düşünmeli ve etkisini küçümsememeliyiz. Bir hafta önce beni bir kara sinek uyutmadı. Burnuma kondu kovaladım. Alnımda yürüdü şaplak attım yakalayamadım. İnadına elimin üzerine kondu, elimi yanımdaki yastığa çarptım öldüremedim. Kulağımın dibinde vızır vızır uçmaya başladı. Sinirlerim delirdi. Kalktım yatağımda oturdum, meydanda görünmedi, iyi dedim, yattım, yeniden vızırtıyla başımın üzerinde dönüp dönüp durdu. Kısacası bu sinek, beni sinsi bir taciz taktiğiyle uyutmadı. Ünlü Arap partizanı İmam Yahya'nın Osmanlı'ya çektirdiğini hatırlattı bana. O gün sabahtan akşama kadar başım ağrıdı. Ben küçük de olsa kavgaların etkisine inanıyorum. Üst yönetim kademelerinin kulaklarını rahatsız etmelidir koğuşlarımız. Daha şimdiden Savcı Hüsnü başta olmak üzere, sivil kadroların

bir bölümü, barıştır karıştır politikasının sakat bir politika olduğunu, bundan dolayı da yürümeyeceğini kabul etmeye başlamıştır. Bu duruma yol açan şey, şu ana kadar cereyan eden kavgalardır. Toplam sayıları yetmişe varan yaralılardır. Bundan dolayı derim ki, küçük de olsa kavgaları sürdürmeliyiz. Bu taktik uzun vadede etkili olacaktır. Ara vermemeliyiz. Ben gücümüzün olduğu kanısındayım. Yeterince beslenememiz ve buna karşılık faşistlerin iyi beslenmesi, iri yarı olması belirleyici değildir. Belirleyici olan, yürekteki cevherdir. Devrim cevheridir. Emeğin yaratıcı, devrimci gücüne olan derin inanç ve bağlılık cevheridir."

Arap İbo'nun konuşmasını, tesbihini sallayarak dinleyen Bahtiyar suratını ekşitti. "Başımızı belaya sokacak bu herif" diye düşündü. Geçen ayların kavgalarını, toplu dayaklarını, mektup, görüş ve hücre cezalarını gözünün önüne getirdi, içinden, "vay be!" diyerek ürperdi. Arap İbo'nun konuşmasını keserek elindeki nota baktığını görünce:

"Bana bak İbo" dedi "Bol bol konuşuyorsun. Döğüşelim, bilmem tedirgin edelim, devrimci cevherdir, inançtır, emektir, güçtür, şudur budur... iyi güzel de kardeşim, her şeyin de bir dayanma gücü, bir sınırı vardır. Bugünkü durumumuzu niye hesaba katmıyorsun? Şefiğin belirttiği gerçekler üzerinde niye düşünmüyorsun? Nohutla, bulgur pilavıyla, zeytinle döğüşemeyiz kardeşim."

Arap İbo anlamlı ve alaycı bir bakışla gülümsedi:

"Soruna yanlış açıdan yaklaşmayın" dedi. "Yeterince beslenememizin rolünü çok abartıyorsunuz."

"Kimse abartmıyor" dedi Şefik.

"Abartıyorsunuz. Gücümüz tükendi, yapamıyoruz, edemiyoruz, sonuç alamıyoruz şeklinde karanlık tablolar çiziyorsunuz."

"Sen ne yapıyorsun" diye çıkıştı Şefik. "Donkişot ruhuyla şövalye tabloları çiziyorsun.,"

"Öyle bir şey yapmadığım, düşüncelerimi hayaller üzerine kurmadığım kanısındayım. Ama Donkişot ruhuyla şövalye tablolari çizmeyi, karanlık tablolar çizmeye yeğlerim. Donkişot'un

ruhu engin bir insanlık sevgisiyle doludur. Hayalci de olsa özünde kötülüğe karşı bir başkaldırı ruhu, bir fedakarlık ruhudur."

"Donkişot'u övmekte, O'na özenmekte serbestsin. Ama burada Donkişot'culuk oynamadığımızı kavraman gerekiyor."

"Keşke Donkişot kadar dürüst olabilsek. İnceliği, özveriyi ve yiğitliği kişiliğimizin özü haline getirebilsek."

"Devrimci özellikler bize yetiyor." dedi Bahtiyar. "Donkişot'un özellikleri Donkişot'a kalsın."

Tartışmaları başından beri sessiz sessiz dinleyen Taylan, ilk kez sinirlendi. "Alçak herif" diye içinden küfretti Bahtiyar'a. Cezaevine ilk geldiklerinde, kapı altındaki gevşek, mızmız, ağlamaklı tutumunu anımsadı Bahtiyar'ın. Kavgalarda, yarı korkak ve yarı kaçak tavırlarını anımsadı. Aşırı uykucu, voltacı ve zevzek özelliklerini...

"Sorumsuzca konuşmayalım arkadaşlar" dedi. "Bazı arkadaşlar, konuşmak için konuşuyor."

"Kim?" dedi Bahtiyar.

"Sen!"

"Ezbere konuşuyorsun be! Susuyor susuyor sonra da camuşun göle şırrak diye düşürüp rahatlaması gibi ortaya laf düşürüyorsun. Vazgeç bu tip avanakça çıkışlardan!"

"Doğru konuş, doğru konuş uyuşuk herif!" diye öfkelendi Taylan.

"Sus ulan zıpır!"

İskender ayağa kalktı aniden:

"N'oluyor arkadaşlar!" diye parladı. "Ne bu sataşmalar, küfürler, düşmanca bakışlar! Bu cezaevinde her şey devrimin çıkarlarına bağlıdır. Genel devrimci çıkarlara zarar verecek kişisel veya grupsal sorumsuzluklara seyirci kalınmıyacağını herkesin bildiğini sanıyorum. Sakin olmalı, sakin tartışmalıyız". Bahtiyar'a bakarak, "Sen bu hakaretçi tavrını hala sürdürüyorsun."

"Hakaret etmiyorum, hakkettiği şeyi söylüyorum."

"Bu tavrı herkes eleştirmelidir" dedi Taylan.

"Kes be!"

"Bırak şu ağa tavırlarını da devrimci olmaya bak!"

Tam bu sırada Bahtiyar ayağa kalktı. Dudakları titriyordu:

"Devrimciliği senden mi öğreneceğiz ulan!" diyerek Taylan'ın yanağına bir sille patlattı. Toplantı karıştı. Şefik Bahtiyar'ı, Arap İbo ise Taylan'ı tuttu. Tantana Yusuf, elektrik çarpmış gibi uyandı. Koğuşta yine kavga patladığını sanarak zulasından çıkardığı cam parçasının yarısını beze sardı, sağ avucuna aldı. Köşedeki hırlaşmaları tepeden görmek, durumu anlamak için ranzalardan sekmeye başladı. İskender'in:

"Bağırmayın ulan faşistler duyacak. Kızıllar birbirini yemeye başladılar diye yeni hesaplar içine girecekler" şeklindeki çıkışını duydu. Derin bir solukla rahatladı. Elindeki cam parçasını yeniden zulasına yerleştirdi. Yavaş yavaş indi ranzasından. Köşede herkes ayaktaydı. Salonda volta atan sağcılar durumu anlamışlardı. Yusuf laf kalabalığına yaklaştı. Durumu anlamak için toplantıya katılan Cevat'ı dürttü:

"N'oluyor Cevat yauuu. Ne bu rezalet?" dedi.

Cevat, Yusuf'un mahmur gözlerine bakarak:

"Bahtiyar Taylan'a bir tane çekti."

"Sebebi neymiş?"

"Hiç it kılı postal bağı."

"Bu Bahtiyar manyağı tepemin tasını iyice attırıyor. Ayının keçiyi yere çaldığı gibi çalacam bir gün betona da, aklı o zaman başına gelecek."

"Aman aman Yusuf gözünü seveyim dur hele. Bunlar yetmiyormuş gibi bir tantana da sen sarma başımıza."

Yemekhanede volta atan Beşir hızla yatakhaneye girdi:

"Arkadaşlar beden hocası içeri girdi haberiniz olsun!" dedi.

Beden hocası çakı gibi dikildi yemekhanenin ortasına. Kibar ve tartışmasız bir tonla tüm koğuşun yemekhanede toplanmasını istedi. Yirmi sağcı yirmi solcu olmak üzere kırk kişi yemekhanede toplandı. Yemekhanenin bir yanında solcular, bir yanında sağcılar yer aldı. Hoca, eşofmanının fermuarıyla oynarken ne konuşacağını düşünüyordu. Geçen ayın olayları, spor yaptırma şevkini tamamen kırmıştı. Şimdi yüzbaşının is-

teğiyle toplu spor yaptırmak için girmişti koğuşa. Her iki tarafa da bakarak konuşmak için yerini değiştirdi:

"Arkadaşlar, bugün sizlere spor yaptırmak için geldim" dedi. "Bu tip koğuşlarda spor yaptırmaya pek gönüllü olmadığımı biliyorsunuz. Ama cezaevinde bir disiplin vardır. Arkadaşlar sporun büyük yararlarını geçen derslerde anlattım. Kaldı ki siz ler aydın insanlarsınız, en az benim kadar bilirsiniz, spor denilen güzel şeyin inceliklerini"

Bedenci biraz düşündükten sonra bir sigara çıkarıp yaktı. Dinleyenlerden de yakanlar oldu.

"Arkadaşlar, spor denilen güzel buluş, ki ben sporu insanlığın en güzel buluşu olarak değerlendiriyorum. Bu güzel buluş, vücuttaki tüm toksinleri, zehirleri, hatta nikotini bile diyebilirim, dışarı atan harika bir şeydir."

Sigarasından bir yudum aldı. "Şimdi ne söyleyeyim" diye zihnini zorladı. Fermuarını açıp kapadı. Solcuları süzdü. "Yine karşı çıkacaklar" diye düşündü.

"Arkadaşlar biliyorsunuz kitlesel sporlar dışarda çok yaygınlaşıyor. Emin olun, dedeler, nineler bile koşuyor. Görseniz hayret edersiniz. Muazzam bir değişim eşiğindedir ülkemiz. İhtiyar bir insan eskiden spor yapıyorum diye koşsaydı emin olun deli diye gülerlerdi. Koşmayana gülüyorlar şimdi."

Yemekhanenin pencerelerinden dışarı baktı. Derin bir yudumla dumanı püfürdetti.

"Bu gün hava da çok güzel arkadaşlar. Şimdi başefendiye bahçe kapısını açtıracağım. Toplu halde çıkacağız. Kırk kişi ve ben beraber toplu koşuya başlayacağız. Zaten yarım saatlik bir süredir."

"Bu spor sorununa karşı tavrımızı, geçen süre içinde cereyan eden olaylarla da kavradığını sanıyorduk hoca" dedi Arap İbo. "Anlayışımızı burada bir kere daha belirtmek istiyoruz. Biz spora karşı değiliz. Sporun yararına da sizin kadar inanıyoruz."

"Şüphesiz, onu ben de deminki konuşmamda belirttim."

"Ama sporun gönüllülük temeli üzerinde yapılmasını istiyoruz. Bu spor, bir teslimiyet programı çerçevesi dahilinde, zorla yaptırılıyor. Amacı, sağlığımızı korumak değildir. Askeri disiplin altına almak, uysallaştırmak, yıldırmaktır."

"Çok yanlış düşünüyorsun arkadaşım. Kesinlikle öyle bir amaç söz konusu değildir."

"Biz, uygulanan planları çok iyi biliyoruz. hocam. Burada düşmanlarımızla birlikte koşmayacağız. Bu cezaevini Mamaklaştırmayacağız."

Konuşmaları, kulağını kapı mazgalının aralığına vererek dinleyen Yüzbaşı, yanıbaşında duran Drej Davut'a fısıldadı:

"Git bölüğü getir. Aşağı koridorda beklet. Lastik copları alın" dedi.

Hoca, bir iki adım yaklaştı solculara. Bu arada başgardiyanlardan şapşal Abbas, bahçe kapısını açtı:

"Hadi spor için herkes bahçeye çıksın!" dedi.

Arap İbo'nun yanında duran Bedii:

"Biz çıkmayacağız" diyerek başgardiyana buz gibi baktı.

"Çıkıp koşmak zorundasınız. Çıkmazsanız asker girer içeri."

"Çıkmayacağız dedik."

"Öyle mi, peki siz bilirsiniz" diyerek koğuştan çıktı şapşal Abbas.

Sağcılar bahçeye çıkarak toplu halde koşmaya başladılar. Askerin geleceğini ve yaptıkları koşunun solcuların ezilmesini daha da kolaylaştıracağını düşünüyorlardı. Hoca, solcuları koşmaya ikna etmek için çabalarken, Yüzbaşı içeri girdi. Bedencinin yanına geldi. Hiç bir şey söylemeden solculara baktı. Bahçeye çıktı. Yeniden geri döndü. Kepini çiçek bozuğu suratına doğru yıkmıştı.

"Bunlar neyi bekliyorlar, niçin koşmuyorlar?" diye sordu bedenciye.

"Sporun zorla yaptırılmasına karşıyız diyorlar."

Yüzbaşı, öfkeli, kindar bir havayla solcuları süzdü:

"Sizlere bahçeye çıkıp koşuya katılmanızı söylüyorum" dedi.

"Askeri disiplin altında, halk düşmanlarıyla birlikte, koşmayacağız" dedi Bedii.

"Çıkın diyorum size. Zora davet çıkarmayın!"

"Korkumuzun değil, inancımızın buyruğunu dinleriz biz."

"Öyle mi, peki siz bilirsiniz" diyerek koğuştan çıktı. Az sonra

koğuşun kapısı hışımla açıldı. En önde assubay Drej Davut, çavuş Mıstık ve onbaşı Paşa olmak üzere ellerinde lastik coplarla bölük yemekhaneyi doldurdu. Drej Davut:

"Şunları dışarı atın oğlum! Direnmek istiyeni ezin!" diye bağırdı.

Askerler iştahla çullandı solculara. Coplar kafalarda, sırtlarda, kollarda, kalçalarda patladı. Küfürler, tekmeler ve silleler tuzbiber rolü oynadı. İterek, döve döve sürükleyerek, kısa bir zamanda bahçeye attılar hepsini. Yüzbaşı bahçeye geldi:

"Bir sağcı bir solcu şeklinde dizilerek koşacaksınız!" diye buyurdu.

"Bizlere zorla spor yaptıramıyacaksınız yüzbaşı!"

"Konuşturmayın şunu be!"

Aynı anda Kapcığın yumruğu Bedii'nin yanağına oturdu:

"Sus len! a..cık ağızlı!"

Askerler solcuları sıraya sokmak için çabalamaya başladılar.

"Bizleri zorla koşturamazsınız!"

"Gir len sıraya, koşacaksın ibne!"

"Alet oluyorsunuz askerler. Zorla güzellik olmaz!"

"Gözlüğümü çiğnemekle koşturamazsın beni!"

"Sus len! konuşma! Koşacaksın koca kıç!"

"Dayak atmakla insanlık suçu işliyorsunuz arkadaşlar!"

"Kes len it herif! Başlarım insanlığından!"

Kidemli er Resul, Arop İbo'nun kolunu kanırtarak kulağına fısıltıyla:

"Kendinizi ezdirmeyin kardeşim. Kıyamet mi kopar koşsanız" dedi.

"Durum bildiğin gibi değil kardeşim" dedi Arap İbo. "Bize boyun eğdirmek istiyorlar. Bir devrimci boyun eğmez!"

"Ne kaybedersin boyun eğsen kardeşim. Yüreğin ne diyor ona bak"

Bahçede kimin ne dediği anlaşılmıyordu. At izi kurt izine karışmıştı. Yüzbaşı solcuların sıraya girmediğini ve onları koşturmanın olanaksızlığını anlayınca ıslığını öttürdü. Asker çabalamayı bırakarak Yüzbaşıya baktı.

"Oğlum sağcıları yemekhaneye alın. Diğerlerine de burada

bir ders verin dedi ve Drej Davut'un kulağına bir şeyler fısıldadı. Drej Davut, Bedii'nin yanına gitti. Kolundan tutarak yemekhaneye aldı. Askerler bahçede bağırtma operasyonuna girerken, Yüzbaşı da beş askerle birlikte Bedii'yi bir güzel ufaladı. Dayağın sonunda Bedii ağzının burnunun kanını eliyle silerek yavaş yavaş ayağa kalktı.

"Dilin çok uzun" dedi Yüzbaşı. "Bir daha ileri geri konuşursan kan işetirim haberin olsun!"

"Boyun eğmektense kan işemeyi tercih ederim. Mamakta boyun eğmedim. burda da eğmeyeceğim"

Yüzbaşı sert bir buyrukla:

"Götürün tecrite atın bu it herifi!" dedi.

"Yürü len!" diyerek kalçasına güçlü bir tekme indirdi Kapçık. Koğuştan çıkardılar apar topar. Koridorda döve döve tecrite götürdüler.

Yüzbaşı bahçeye girdiğinde copların bir hayli gayretli olduğunu gördü. Bir ıslıkla durdurdu dayak faslını.

"Askerler şu tarafa çekilsin" dedi. Derin derin soluyan, üstünü başını düzelten solcuları süzdü. Bahçenin karşı köşesinde, tek başına üzgün ve acıyan bir ifadeyle solculara bakan bedenciyi süzdü.

"Olayları biz değil siz yaratıyorsunuz! İyi düşünün! Askeri zor kullanmaya mecbur etmeyin! Asker zor kullanmaktan zevk almaz, ama zor kullanmaktan da bıkmaz! Genelkurmayın emirlerini harfiyen uygulamak durumundadır."

Yüzbaşı, "Acaba ne diyecekler" merakıyla sustu. Arka sıralardan bir kaç kişi küfredercesine homurdandı. İklim bozuldu.

"Dayak, inançlı insanın direnme azmini biler" dedi Sarı Sadık.

Yüzbaşı, elleri kalçasında sessiz sessiz seyretti Sadığı. Alaycıl gülümsedi:

"Emin misin" dedi.

Sadık cevap vermedi. Dik dik bakıştılar. Sadığın yanında duran Cevat "tuuuu!" diye yere tükürdü mahsustan. Yüzünü ekşiterek Yüzbaşıya baktı. En arka sıralarda duran Tantana Yusuf, çenesini mağrur bir şekilde kaldırarak:

"Mazlumun ahı yerde kalır mı. Gün gelir tren gibi çarpar insanı"

"Kes ulan!" dedi Yüzbaşı.

"Nasıl olsun, yağlı mı yağsız mı?"

Yüzbaşı kızardı. Drej Davut'a baktı. Davut, Yusuf'un burnunun dibine sokuldu. Gözlerine baktı. Sağ yanağına güçlü bir destekli oturttu. Yusuf geriye kaykılarak duvara çarptı.

"İşte bu yağsız tokattır" dedi Drej. "Bir daha cak cuk edersen, otuz iki dişini yediririm leblebi gibi. Anladın mı fisto!"

Yusuf, zoraki ve alaycıl sırıtarak:

"Anladım" dedi. "Jetonu düşürdün."

Yüzbaşı bölüğü koğuştan çıkardı. Hiç bir şey söylemeden, başı önünde en son bedenci çıktı. Bedenci'nin önünde çıkan Drej, yüksek sesle:

"Sanmayın ki size spor yaptırmaktan vaz geçtik. Yapacaksınız, hem de kuzu kuzu yapacaksınız" dedi.

Savcı Hüsnü, önündeki notlara bir göz attıktan sonra:

"Belirttiğim öneriyi bakanlığa sunmanın zamanıdır" dedi. "Şu ana kadar çıkan kavgalarda, irili ufaklı yetmiş kişi yaralanmıştır. Dört koğuşta ciddi malzeme tahribatı olmuştur. Askerin caydırma tedbirleri ağırlaşmasına, yoğunlaşmasına rağmen kavgalar sürmüştür. Yapılan son aramalarda şiş ve benzeri aletlerin bulunması, kavgaların daha ciddi bir safhada süreceğini ve koğuştan ölü bile çıkabileceğini gösteriyor. Artık bu dört karışık koğuştaki sağ ve sol siyasilerin yanyana barış içinde yaşayacaklarını sanmak hayal olur. Eğer bu kanıdaysak durumu bakanlığa bildirmek ve koğuşlardaki sağ ve sol tarafların bir mekanda tutulmamasını önermek sorumluluk gereğidir."

Başsavcı, içki yorgunu, kızarmış gözlerini oğuşturdu. Geniş geniş esnedi. Sosyolog, başsavcıyla yüzbaşıdan sonra konuşmanın daha doğru olacağını düşündü. Duman bey, göbeğindeki gurultuyu dinledi. Birkaç kere geğirdi. Katlanmış bir şekilde, yarısı görünen magazin dilberinin kalçasına dikti gözlerini. Başmüdür, Hüsnü beyi ilgi ve sempatiyle dinledi. Yüzbaşı geniş pencereden karşıdaki ağaçlı tepeleri süzdü. Arsız, tartazlı küfürler savurdu içinden Hüsnü beye.

"Ben şahsen koğuşların ayrılması şeklindeki bir öneriyi bakanlığa sunamam" dedi Başsavcı. "Bu resmen, tretman planının en önemli unsurunun ortadan kaldırılmasını istemektir. Kavgaları önleyebilir miyiz, önleyemez miyiz bilemiyorum. Ama kavgaları önleyemeyeceğimizi bakanlığa nasıl söyleyebiliriz. Kendi beceriksizliğimizin itirafı olmaz mı bu?"

Duman bey katlanmış gazeteyi açtı. Dilber'in göğüslerine, cıvıltılı gülüşüne baktı, derince soludu, yutkundu. Yandaki yazıya çevirdi bakışlarını: "Yakışıklı, hoşgörülü, zengin erkekleri tercih ediyorum."

"Kavgaları engelleyebileceğimizi sanmıyorum" dedi Yüzbaşı. "Solcular dayağa karşı nerdeyse bağışıklık kazandılar. Dört karışık koğuşun solcuları ve diğer solcu koğuşlar, A1, A2, A3 sıkı bir dayanışma içindeler. Bir koğuşta çıkan kavgayı, tarafsız koğuşlar hariç, tüm koğuşlar sloganlarla destekliyor. Son zamanlarda sloganlarla birlikte kapılara da vurmaya başladılar. Bu toplu dayanışma caydırma dayaklarının etkisini azaltıyor. Tüm solcu koğuşların kendisini desteklediğine kulaklarıyla tanık olan solcunun morali yükseliyor, dayağa dayanma gücü artıyor. Kavgaları engelleyememekle suçlanıyorum üstlerim tarafından. Ama gördüğüm kadarıyla durumun bu hale gelmesinde sivil personelin, gardiyanların büyük payı vardır."

"Gevşek mi davrandılar?" dedi Başsavcı.

"Evet. Tecrübesiz ve çaylak insan bir çoğu."

"Çok doğru bir görüş, aynen katılıyorum" dedi Sosyolog. "Ciddi söylüyorum Savcı bey. Yani şey değil. Öyle cezaevi tecrübesi falan şey değil. Askerin sertliğini göstermediler. Son zamanlarda iyice şey ettiler. Öyle bir rehavet içinde. Ne bileyim. Ciddi bir devlet memuruna yakışmayan bir pinekleme içine girdiler."

"Neyse uzatmaya gerek yok" dedi Yüzbaşı. "Karışık koğuş uygulamasının son bulması, bir anlamda bu cezaevinin huzura kavuşmasıdır. Ama ben bir asker olarak komutanlarıma böyle bir öneride bulunamam. Önümüzdeki aylarda cezaevine sıkıyönetim görevlileri, askeri müfettişler gelecek. Burdaki sivil personelin, savcıların, müdürlerin gerçek durumu iletmeleri gerekiyor."

"İnfaz savcısı olarak Hüsnü Bey anlatabilir gerçek durumu" dedi Başmüdür. "Ben de desteklerim kendisini."

Herkes Hüsnü Beye baktı. Duman bey gazeteyi çevirdi. Renkli foto-romanı okumaya başladı. Kadının kaç erkekle ilişkisi vardı acaba? Yaşamı infaz ediyordu resmen.

"Ben gerçek durumu anlatmaktan, öneri sunmaktan çekinmiyorum" dedi Hüsnü bey. "Ancak bu cezaevindeki askeri ve sivil yetkililerin görüşbirliği içinde olmaları, hem bakanlık hem de sıkıyönetim karşısında aynı öneriyi savunmaları daha etkili olur kanısındayım."

Başsavcı içinden, "Başımı belaya sokacak manyak adam" dedi. Ayağını ayağının üzerine attı. Bakışlarını, Duman beyin, yarısı görünen çıplak kadınına kaydırdı:

"Sanırım benzeri görüşlerini bir hafta önce, bakanlıktaki arkadaşlarına anlattın. Burada formüle ettiğin görüşleri kendi adına bildirebilirsin. Bizler susarız. Bazı durumlarda güçlü bir destek anlamına gelir susmak"

"Gerçekten de çok doğru bir şey savcı bey" dedi Sosyolog. "Susmanın çok güçlü bir etkileme şeyi var. Hüsnü beyin, durumu takır takır anlatması, tüm özel tip personelin de ağır bir suskunluk şeyine girmesi, ciddi söylüyorum bakanlığı etkiler. Suskunlukta barınan çaresizlik , onları kesin ikna eder."

Başmüdür, bıyık altından gülümsedi. "Yakında bu cezaevinden de, senden de kurtulacağım hayvan oğlu hayvan" diye mırıldandı içinden. Önündeki dilekçelere baktı. B1 koğuşundaki tüm sağcılar, koğuştan alınmalarını, tarafsız koğuşlara da dahil, can güvenliğinin olduğu bir koğuşa verilmelerini istiyorlardı. Başmüdür, Yüzbaşıyla, yardımcı müdürlerden Musaya, Duman beye, Başsavcıya ve diğerlerine baktı. "İnsanlar aylardır can kaygısındalar. Ölüm korkusuyla yaşıyorlar her an. Bunlar ise gerçek durumu aktarmaktan, öneri sunmaktan it gibi korkuyorlar. Mevki endişesi, insanlık duygusunu nasıl da çarmıha çekiyor" diye düşündü. Yan gözle fotoromana dalan Duman beye baktı:

"Hüsnü beyin hazırlayacağı önerili raporun altına ben de imza atarım. Böylece cezaevinin iki yetkili unsurunun görüşleri olarak okunur rapor" dedi.

"Tabi tabi iyi olur" diye sevindi Başsavcı.

"Bu gerçekten de çok etkili bir şey oldu ciddi söylüyorum, savcı bey. İnfaz savcısıyla Baş Müdür az bir ağırlık değil. Devleti ikna eder bu ağırlık."

Gözünü, foto-romandan kaydıran Duman bey, "Tabi canım" diye onayladı Sosyologu.

"Sanırım konuşacak başka bir şey yok" diyerek ayağa kalktı, Başsavcı.

Toplantıdan çıkan Başsavcı, merdivenleri inerken Sosyolog arkadan yetişti. Önünü iliklеyerek:

"Bugün biliyorsunuz görüş günüdür Savcı bey" dedi. "Eğer arzu ederseniz görüş yerlerini birlikte teftiş seyrine girebiliriz."

Başsavcı, "Haydi yaylan be" dercesine başıyla reddetti.

"Her görüş günü, görüşe gelen görüşçülerle konuşuyorum, odama alıyorum onları üçer beşer. Cezaevinin disiplin şeylerini anlatıyorum. Tutukluları ikna etmelerini söylüyorum. Ciddi söylüyorum. Ciddi söylüyorum Savcı bey, bayağı şey oluyor, ikna bakımından..."

"İyi iyi" dedi başından savarcasına. "Sürdür görevini, çocukları üzerinde baskı yapsınlar."

Sosyolog zevkle görüş kabinlerine yöneldi. Tek tek kabinleri gözden geçirdi. Konuşmalara kulak verdi. Gardiyanlara bir şeyler fısıldadı. Dört görüşçünün adını not defterine yazdı. Kağıdı koparıp görüş yerine bakan Başgardiyana verdi.

"Görüş bittikten sonra bunları benim odama getir" dedi. Odasına giderken çok görüşçü olup olmadığını anlamak için nizamiye kapısına baktı. Koltuğuna yerleşti. Yaslandı. Bacaklarını uzatıp gerinirken, "Cezaevinde sözü dinlenir bir adam haline geldim" dedi kendi kendine. Artık bir çok şey yapılırken kendisine de danışıldığını, infaz savcısı Hüsnü bey kadar etkin olduğunu düşündü. Bir sigara yaktı, ayaklarını masanın üzerine attı. Toplantılarda yeterince konuşmayacağını, Başsavcıyı ve Yüzbaşıyı yeterince desteklemediğini fark etti. Koğuşlara, hücrelere, tecritlere, revirlere sık sık gitmeliydi. Toplu kavgalar sırasında, hiç olmazsa askerin caydırma dayağından sonra koğuşlara girmeli, ciddi bir devlet memuruna yakışır konuşmalar yapmalıydı. Sigarasını

dudaklarına yerleştirdi, başını arkaya atarak ellerini ensesinde kenetledi. Tıkırdayan kapıyı, ciddi bir devlet memuru tonuyla "Gir!" diye cevapladı. İçeri üç kadın, bir ihtiyar baba girdi. Sosyolog ayağa kalktı, "Hoş geldiniz" diyerek yer gösterdi. Kimlerin ziyaretçileri olduğunu sordu. Kadınlardan eşarplı olanı Tankut'un; akça saçlı, Serkan'ın; diğeri ise Kazım'ın anası olduğunu söyledi. Baba ise, "A1 koğuşunda bulunan Halim Tavas'ın babasıyım" diye tanıttı kendisini. Sosyolog önce cezaevinde mahkuma sağlanan hizmetlerden söz etti. Banyo suyunun çok sıcak ve bol aktığını; haftada bir kere köfte, iki kere yoğurt çıkarıldığını, dişçi, psikiyatri ve iç hastalıkları uzmanı olmak üzere üç doktorun sürekli faaliyette olduğunu açıkladı. En küçük bir öksürüğün dahi üzerine gidildiğini, Başsavcı ve Yüzbaşı başta olmak üzere, tüm cezaevi personelinin mahkumu kendi kardeşleri gibi sevdiğini açıkladı. Buna karşılık mahkumun rahat durmadığını, arpayla beslenen huysuz aygırlar gibi sabah akşam tepiştiğini, hatta kendilerini ayırmaya gelen jandarmaya bile çifte attığını, bu yüzden jandarmanın çok üzüldüğünü söyledi. Sonra ailelere düşen görevleri hatırlattı. Gerek görüş günleri, gerekse mektuplarla onların akıllı olmaya, uslanmaya, devletin buyruklarına uymaya çağırılması gerektiğini salık verdi. Tavas'in çok kültürlü olduğunu ama dikkafalılığıyla idareye illalah dedirttiğini, Kazım'ın müthiş zeki, efendi bir çocuk olduğunu ama en tehlikeli kavgacılar arasında yer aldığını, Tankut'un ise azrailden paçayı zor kurtardığını anlattı. Tavas'ın babasına sigara tuttu. Kazım'ın anası Fidan kadının bakışlarını beğenmedi. Türk devletinin mahkuma peygamber gibi davrandığını söyleyince Fidan kadın kaşlarını çattı. Devletin mahkuma dayak atıp atmadığını sordu. Sosyolog, sigarasını püfürdeterek:

"Bugün hala yüreğinizde, devletin mahkuma şey ettiğine dair zerre kadar şey varsa bu acıdır. Ciddi söylüyorum. Devlet o kadar aciz mi ki savunmasız, eli ayağı bağlı insanlara şey etsin" dedi.

"O zaman çocuklarımız bizlere yalan söylüyor" diye çıkıştı Fidan kadın.

"Ne söylüyorlar?"

Bakışlarıyla birbirlerini yokladılar görüşçüler.

"Askerin tahta coplarla kendilerini dövdüğünü söylüyorlar" dedi Serkan'ın anası.

"Ciddi söylüyorum, kesinlikle doğru değildir. Belki ayırmak için bir iki tekme şey etmiştir. Ama ciddi söylüyorum, kesinlikle dövmemiştir. Sen bunu görüşte mi öğrendin yoksa mektupta mı?"

"Görüşte öğrendim."

"Nasıl olur, orada bu tip şeyleri konuşmak yasaktır. Görevliler ikaz etmediler mi?"

Fidan kadın, alaya alırcasına acı acı gülümsedi:

"Madem dayak yok, madem devlet mahkuma peygamber gibi davranıyor, o halde görüş yerinde bu kadar askerin, bu kadar gardiyanın bizi dinlemesine, ikide bir konuşmamızı kesmesine neden gerek duyuluyor.?"

"Devletin size karşı kötü bir niyeti yoktur. Ciddi söylüyorum. Orada bir sürü yalan söyleniyor, oradaki askerlerle gardiyanların görevleri yalanlara müsade etmemektir."

Destek ve onay kıvılcımı aradı görüşçülerin bakışlarında.

"Allah devletimizi başımızda eksik etmesin" dedi Tankut'un anası. "Tam zamanında yetişmiş. Biraz gecikseymiş zorbalar oğlumu yatakhanede öldüreceklermiş."

"Her görüş günü sloganlar duyuyoruz. Cezaevi inliyor yaralı bir dev gibi" dedi Fidan kadın. "Cezaevini gülüstan bahçesi gösteriyorsunuz. Peki bunlar durup dururken mi bağırıyorlar? Keçileri mi kaçırdılar?"

"Sen hep önyargılı konuşuyorsun teyze. Ciddi söylüyorum. Hepsi bir kaç örgüt liderinin peşinden sürükleniyor. Örgüt liderleri bağırınca hepsi bağırıyor. İstemeyen de korkudan bağırıyor!"

"Neden korkacak? Koğuşlarda tabanca bıçak mı var? Öldürülme tehlikesi mi var? Örgüt lideri de neymiş hem. Onların her biri bir liderdir!"

"Bak teyze iyi etmiyorsun. Ciddi söylüyorum. Mektuplarında da benzeri şeyler yazıyorsun. Oğlunu yürüdüğü yanlış yolda teşvik ediyorsun. Yazık değil mi bu devletin emeğine? Yanlış yolda..."

"Benim oğlum doğru yoldadır. On yıldır fire vermeden aslanlar gibi yatıyor. Zorbalığa boyun eğmez. Doğru bildiğini okur. Zaten ben de oğluma bu yüzden sevdalıyım. Taşta yeşermeyen tohumun özünden şüphe ederim ben."

Sosyolog aniden ayağa kalktı:

"Çocuklarınızın iyiliği için çalışıyoruz" dedi. "Her gün koğuşlara uğrayıp dertlerini soruyorum."

"Allah ömrünü uzun etsin" dedi Serkan'ın anası. "Allah tuttuğunu altın etsin. Dört duvar arasındalar, oğullarımıza doğru yolu bulmakta yardımcı olun. Hatasız kul olmaz. Düzelirler, uslanırlar inşallah."

Hep birlikte dışarı çıktılar. Görüşçüler dış kapıya, Sosyolog ise yeniden görüş kabinelerine yöneldi. Kendince saptadığı önemli görüşçüleri dinlemek için kapının ardından kulak kabarttı. Önemli gördüğü solcuların konuşmalarını can kulağıyla dinliyordu. İçinden, "Keşke jandarmalarla gardiyanları çekseler de, başbaşa kalsalar. Şöyle gizliden dinleyip tüm niyetlerini öğrenebilsem" diyordu.

Taaa Diyarbakır'dan kalkıp, tekbaşına oğlunu görmeye gelen ihtiyar bir kadın ağlıyordu nizamiye kapısının önünde. Türkçe bilmediği için görüştürmemişlerdi kadını oğluyla. Işığını yitirmiş, mor, acılı ve de boğum boğum, illegal sigara dumanları çıkıyordu, kulübedeki nöbetçi askerin ağzından. "Bekleme git teyze, bu ibneler görüştürmezler seni" diye mırıldanıyordu ikide bir.

*

Güz poyrazının acı ıslığı parmaklıkları çatır çatır kırdı. Ilgaz ormanlarından süzülüp gelen gümüş gagalı, yırtıcı bir kuş içeri daldı. Pençesine alarak O'nu, maviliklere havalandı. Kuşun yakut renkli mahmuzlarını, cennet seccadesi gibi yolak yolak ışıyan tüylerini seyretti. Güneşin yanından geçti. Gülüşünün aydınlığı ve elinin ayasıyla selamladı güneşi. Güneş gülümsedi. Gülümseyince de ışıdı gamzeleri, pırlanta ruhu gibi. Yıldızların arasından geçti. Çoban yıldızının parlak sevda ateşi alnına vurdu. Aniden, acayip bir durum oldu. Kuş O'nu, pençesinden maviliklere fırlattı. Ayartıcı kahkahalar arasında bin takla attı.

Sonra kuşun sırtında, yumuşak tüyleri arasında buldu kendisini. Kuş kahkahalar savurarak O'na dedi ki, "Heeeeeey allahın andavallısı, dangalak mahkum. Beni iyi tanı. Ben ki, ateş gözlü pençebaz kuşuyum. Hiç bir şey beni fethedmez, hiç bir şey. Şu kızıl sakallı güneş, şu evrenin övüncü yıldızlar bile. Ama beni bir tek şey fetheder, bir tek şey: SEVDA. Heeeeey karıncanın şevki, şeytanın kuyruğu harika mahkum. Sanma ki seni tanımıyorum. Hayranlık duyan, meraktan deliren, şaşıran ve çılgınca seven, ilginç bir yaratıksın, güzel bir yaratık. İyi kavramışsın, çetin şartların, zamanın değerini artırdığını. İyi örgütçüler, zayıf yanlarına hükmedenlerden çıkar!". Pençebaz kuşu yeşil iklimlere yöneldi. Boğum boğum inci mercan ışıklı bulutlardan geçti. Toprağın zenginlik türkülerine durduğu, birin bin doğurduğu, börtü böceğin zevkten kudurduğu ovalara doğru inişe geçti. Ağrı dağı kadar iri, yeşil bir malaşit taşı vardı, ovanın ortasında. Bu taşın doruğunda da gökyüzüne dev bir huş ağacı gürlemişti. Gümüş gagalı, ateş gözlü pençebaz kuşu işte tam bu ağacın tepesine kondu. Konar konmaz da 'ova' yeryüzündeki tüm yaratıkların sevinç baskınına uğradı. Mahşer yerine döndü, kanadı, karınca harmanı gibi. Limon renkli cicik kuşları, çit serçeleri, altın kemerli arılar, karıncalar, kaplumbağalar, kehribar böcekleri, kelebekler, rengeyikleri, bizonlar, gözleri lav taşı gibi yanan yılanlar ve binlerce, onbinlerce yaratıklar güneşin türküsüyle karşıladılar pençebaz kuşunun gelişini. Birden ovanın tam göbeğinden amazonit bir pınar fışkırdı. Suları binbir çeşit renkle, incecik gökkuşakları gibi maviliklere dolandı. Pençebaz kuşu, "Heeey allahın cin-ifriti, masalcı mahkum" dedi, "bak karanlıklar ve aydınlıklar evreninin harikaları nasıl da karşılıyorlar seni! Coşkun sevinç çığlıklarıyla." Kuş, sözünü bitirir bitirmez pınarın gözünden, ışıklı bir çarşaf içinde, yavaş yavaş bir kadın çıktı. Kadının iri gözleri venüs şakayıkları gibi alnını aydınlattı Masalcının. Masalcı, "İşte anam, sevgili anam" diye mırıldandı. Kadın, mayıs meltemi gibi akarak yeşil malaşit taşının doruğuna vardı. Kızını pençebazın sırtından alarak, eli elinde, ovaya indi. Uğultular arasında, ballı yemişlerin, övez ağaçlarının, kuş üzümlerinin, güllerin, nilüferlerin, budak orkidelerinin altına getirdi. Kadın, "ey kızım" dedi, "bin sözü bir

sözle savan bilge, masalcı kızım, uzat ellerini sana bu zümrüt kupayla ölümsüzlük şarabı sunuyorum. Özü evrendeki tüm çiçeklerin ve meyvelerin özünden damıtılmış, güneşin mavi ışığıyla dağlatılmış bu şarabı içtiğinde tüm masalcıların ecesi olacaksın." Kadın kızını alnından öptü. Başına, inci çiçeklerinden ördüğü bir taç yerleştirdi. Firuze kılıf içinden çıkardığı elmas sertliğinde, altın zincirli bir puhu kuşu gözünü kızının boynuna geçirdi. Ve şöyle dedi: "Ah kızım, yüreğimin biricik acısı. Demiri Davut gibi yoğuran ve elinin emeğinden gayri hiç bir şey yemeyen insanlarin masalcısı. Şu gördüğün yaratıkların arzusu ve desteği sayesinde kavuştun özgürlüğüne. Artık onlarla, yani masal kahramanlarınla yüz yüzesin. Sohbet sofraları kur. Sana toprağın derinliklerinden, çiçeklerin özünden, düşlerinden, şiir sunsunlar. En başta kuşlar, müzisyen kuşlar seni bekliyor. Nağmesinde dört ayrı notayı birden çıkaran şu ardıç kuşu, her notayı taklit eden ve şarkılarını tüm anahtarlarda söyleyen şu nazlı karatavuk, şu harika ötleğen kuşu seni bekliyor." Bu sırada şiddetle sarsıldı. Gözlerini açtığında, başucunda gardiyan Elif'i buldu:

"Kız Sıdıka kalksana ne yatıyorsun" dedi Elif. "Arama var. Herkes bahçeye çıktı, bir sen kaldın. Asker yemekhaneye girdi, çabuk ol çabuk."

Sırılsıklam terlemişti. Mendilini aldı, ayağa fırladı. Aynı anda, Baltar başta olmak üzere, komando yatakhaneye girdi. Sıdıka'nın mahmur gözlerine, terlemiş alnına, dağınık saçlarına, sararmış benzine ilgiyle baktı. "Hasta mıydi acaba bu kadın" diye düşündü. Titrek adımlarla bahçeye çıktı Sıdıka. Tavuklar gibi duvarın dibine dizilerek güneşlenen kadınların yanına gitti.

"Beni niye kaldırmadınız allahın belaları?" diyerek boş bir yere çömeldi.

"Yatağında olduğunu farketmedim" dedi Dilay. "Battaniyenin altında kalkan balığı gibi seriliyorsun. Varlığınla yokluğunu anlamak için sırtlan olmak gerek."

Mendiliyle boynunu, şakaklarını ve memelerinin arasını silerken:

"Çok güzel bir düş gördüm" dedi Masalcı. "Bir özgürlük kuşu-

nun pençesinde tahliye oldum. İnsanlığa yaşam sevdası aşılayan, genişleme iştahı veren evrenin güzellikleriyle tanıştım."

"Kocanı özlemiş olmalısın."

"Yok canam, nerden çıkarıyorsun."

"Hiç özlemiyor musun?" dedi Dilay.

"Özlüyorum ama zorlanacak derecede değil. Çiçekler alemini, çavlanları, kuş yuvalarını, tomurcukların patlayışını, yağmurun çimlere yağışını, sırtlanların hırlayışını daha çok özlüyorum."

Dilay güldü. Gözlerini kapatarak yüzüyle güneşe yöneldi:

"Bir mahpus her şeyden önce sevdiceğini özler" dedi. "Bu yaşa gelmişsin ama gerçek anlamda sevdalanmamışsın. Gönlü hoş sevda güneşiyle ışıyan birisi böyle konuşmaz"

Masalcı topuğunu kaşıdı. Uzamış ayak tırnaklarına baktı. Gülümsedi:

"Benimkisi daha geniş, daha engin bir sevda."

Dilay bozuldu. Masalcı sürdürdü konuşmasını.

"Ben çalışan insanlığın yaratım gücüne, gönlüne ve zekasına sevdalıyım. Evrenin sürprizlerine sevdalıyım."

"İyi güzel de, aşık olmak diye bir kavram var. Birisine aşık olmak."

"İşte ben sadece birisine aşık değilim. Aşık olduğum bir yığın adam var. Ama bu, hepsine aynı derecede aşık olduğumu göstermez. İstersen bir benzetme yapayım. Bütün yıldızlara aşığım. Ama çoban yıldızına daha çok aşığım. Bahçenin bütün çiçeklerine aşığım. Ama bahçede kıpkızıl, katmer katmer bir gül var, bir tek gül. Bu güle daha çok aşığım. Kuşkusuz, benim de bir çoban yıldızım, bir gülüm vardır."

"Kocan mı?"

"Hayır, kocam değil. Şart mı kocam olması? Hem nefret ediyorum bu koca kelimesinden. Aile, nikah gibi benzeri kelimelerden de... Özgürlüğün, haziran güneşi gibi ballandığı beş bin yıl sonrası toplumunun sözlüğünde olmayacak bu kelimeler."

Masalcının yanıbaşında çömelen Meryem, şaşkınlıkla dinledi konuşmaları. Bu tip düşünceleri ilk kez duyuyordu. "Kulağım

mı beni yanılttı yoksa, bu kadın mı sapıttı?" diye sordu kendi kendine. Sonunda dayanamadı:

"Nikahsız ailesiz nasıl yaşanır, hiç öyle toplum olur mu?" dedi.

"Olur olur, olacak" dedi Masalcı. "Sınıflar, devlet, mülkiyet, nikah, aile ve bu kurumlardan kaynaklanan tüm kavramlar ortadan kalkacak, masal olacak."

"Sen sürü anlayışını savunuyorsun. Biz koyun, erkekler de koç. Süren sürene. Ortalık karışır vallah. Acem aşına döner toplum."

Meryem'in yanında duran adli mahkumlardan Senem kadın, fıkır fıkır güldü: Başını güneşlendirmek için eşarpını çıkardı, şalvarlı bacaklarına serdi:

"Ocağın bata kız" dedi, "memleketi kerhaneye çevireceksin."

Masalcı Sıdıka, içten, sevinçten güldü:

"Yok Senem bacı yok" dedi. "Asıl o zaman kerhane kavramı ortadan kalkacak. Satış, aldatış, tarihe karışacak. Bunların yerini dürüst, açık, çıkarsız, hesapsız, her türlü geçim endişesinden uzak, özgür sevda ve özgür birlikler alacak."

Masalcı'nın teoriyi saptırdığını, kendi kafasına göre yorumladığını düşündü Meryem:

"Bak, sınıflar ortadan kalkar. Zaten mülkiyetle devlet de kalkacak. Ama aile kalkmaz" diye israr etti.

"Aileyi mülkiyetten, sınıflardan, devletten koparma. Erkekle kadın arasındaki ayrılık ilk sınıfsal ayrılıkla birlikte ortaya çıktı. Savunduğun kutsal aile, sınıflı toplumların en temel dayanaklarından birisidir. Sınıfları, mülkiyeti ve devleti ortadan kaldırıp da aileyi korumak hayaldir. Zaman hepsini müzeye kaldıracaktır. Her türlü pisliğin, zulmün kaynağıdır bunlar."

"Ben bu bilinçli halimle kabullenemiyorum, toplum nasıl kabullenecek?" dedi Meryem.

"Sen tam bilinçli değilsin ki". Toplumu bugünkü haliyle düşünme. Üretici güçlerin gelişmesiyle birlikte nice tabular yıkıldı ve daha nice tabular yıkılacak. Daha şimdiden ileri kapitalist toplumlarda aile denilen kurumun nasıl değişmeye ve giderek dumura uğramaya başladığını görüyoruz. Kaldı ki, ailenin ortadan kaldırılması fikri, insanlık tarihine pek yabancı bir fikir de-

ğil. Aguthirs'ler, Mazdek'ler, kadını bir mal olarak görmelerine rağmen mülkiyette ve kadında ortaklığı savunmuş, uygulamışlardır."

Bahçede sohbet ballanırken, koğuşta da askerler aramayı zevkle sürdürüyorlardı. Kapçık, arama başlar başlamaz en baştaki üçüncü kat ranzaya, Aylin'nin yatağına çıktı. Cırtlak Memiş ise bitişik ranzayı, Pervin'in yatağını aramaya başladı. Kapçık önce albümü açtı. Tek tek fotoğraflara baktı. Yatakhaneye bir göz attı. Baltar'ın yemekhanede olduğunu anlayınca, Cırtlak Memiş'e:

"Belki onuncu kere oluyor bu kadının yatağını aradığım; anam avradım olsun, ararken çıldırıyorum len. Çarşafların temizliğine bak. Kokuya bak, kokuya, of yavru!" diyerek yastığı kokladı. Yastığın üzerinde duran sarı, uzunca bir saç telini Memiş'e gösterdikten sonra cebine koydu. Mektup demetini karıştırdı. Zarfları tek tek boşalttı. Birisini okudu. "Vay be, sevgilisi de kendisi gibi mahkum" diye mırıldandı. Küçük adres defterini inceledi sayfa sayfa. Kırmızı ipek iplikten örülmüş bir güle rastladı. Gülümsedi. Evirdi, çevirdi, cebine koydu. Kalem kutusunu boşalttı çarşafın üzerine. Altın yüzüğü aldı, serçe parmağına geçirdi. Çıkarıp yeniden kutuya koydu. Kitapları karıştırdı. Defterdeki notlara göz attı. "Başçavuşa göstersem mi acaba?" diye sordu kendi kendine, vazgeçti. Ayak ucunda, döşeğin altında bir naylon torba buldu. Torbadan ak bir keten don çıkardı. Dondaki kan lekelerini Memiş'e gösterdi. Memiş, define bulmuş gibi sırıttı:

"Vay be" dedi. "Mahpusluk karıyı çok zorluyor. Yukardan gözyaşı alttan kan. Kurban olurum o zorlu kana."

Kapçık, dondaki kan lekelerini bir kurt gibi koklarken gülümsedi:

"Yok len cahil" dedi, "Zorlamadan değil bu, normal karı kanıdır. Her kadında olur. Ateşi doyurulmamış kadınlarda daha çok olur. Ateş kana dönüşür, ağlar."

Baltar'ın yatakhaneye girdiğini görünce sustular. Onbaşı Paşa, iki defterle bir tomar yazılı teksir kağıdını Baltar'a uzatarak:

"Komutanım, bunları Sıdıka'nın ranzasında buldum" dedi.

Yorgun bir filozof ciddiyetiyle defterleri incelemeye koyuldu Baltar. Masalların başlıkları üzerinde düşündü. "Bal Arısıyla Eşek Arısı," "Kartalın Sevdası," "Yılan ile Kovan," "Karıncaların Yürüyüşü," "Çetin Tohum," "Kızıl Cüceler," "Demir ile Ateşin Aşkı", "Toprağın Özlemi". Baltar, Sıdıka'nın bu kadar çok yazmasına hayret etti. Kadının amacını kavramaya çalıştı. Sayfaları yavaş yavaş çevirirken paragraflarda sakınca ve anarşi bulma arzusuna kapıldı. "Ve Galapagos ispinozu, engereğin kaktüs budağında mışıl mışıl uykuya geçtiğini anladı. Usuldan yanına yaklaştı. Baş ucuna dikildi. Ben ki, alet kullanan bir kuşum, zulme karşı isyan ile dolmuşum diyerek, gagasındaki kaktüs dikenini engereğin gözüne sapladı." Baltar, kadının gizli niyetini keşfetmenin verdiği hazla gülümsedi.

"Hıh" dedi, "eşşek yerine koyuyor bizi".

Paragrafı, yanına gelen Drej'e gösterdi. "Oku şunu. Zehiri nasıl da şerbetle sunuyor."

Drej okudu. Sigarasında bir fırtım çekti. Sarı dişlerini göstererek güldü. Başını salladı. Ciddi bir edayla:

"Engerek biziz, ispinoz da kendisidir güya. Ne anasının gözüdür" dedi.

Baltar, "kaçar mı benden" dercesine sayfaları çevirmeyi sürdürdü. Yeniden durdu, kaşlarını çatarak sindire sindire okumaya daldı: "Tilki kardeş, bizim düzende işlemeyen dişlemez tilki kardeş. Biz ki, ürettiğini sürekli, genel çıkarlara aktaran kollektif bir ruha, gerçek, zengin bir ruha sahibiz. Sömürücülerden, zalimlerden nefret ederiz. Cehennemde Zebanilerle dost olmayı, onlarla dost olmaya yeğleriz." Baltar, paragrafı Dreje göstererek:

"Şurayı oku" dedi. "Sömürücülerden, zalimlerden kastı biziz. Bu kadın resmen, devlet büyüklerine saldırıyor."

Paragrafı okuyan Drej:

"Ne cadı, ne kurnazdır o" diyerek güldü. "Kedi gözleri gibi ışıldıyor gözleri. Çok zekidir. Söz ustasıdır."

Baltar elindeki defterleri onbaşı Paşa'ya verdi:

"Defterler sakıncalıdır. Savcıya versek, mahkemelik olur bu kadın. Ceza alır. Gerek yok, günahtır uzun süredir yatıyor. Koridordaki diğer defterlerin yanına koy. Arama bittikten sonra

hepsini yok edersiniz" dedi ve yavaş yavaş koğuş bahçesine doğru yürüdü. Baltar'ın geldiğini gören kadınlar, ayağa kalktılar. Birkaçı başörtüsünü bağladı. Baltar kadınların önünde durdu. Çatıdaki güvercinlere baktı:

"Şu mübarek hayvanlara hiç ekmek kırıntılarından veriyor musunuz?" dedi.

"Hiç vermez olur muyuz, veriyoruz tabi" dedi Masalcı. "Onlar bize, doğanın gülümseyişidir. Selamımızı ormanlara, sulara götürüyorlar."

Baltar, yüzünü güvercinlerden çevirmeden yan gözle Masalcı'ya baktı:

"Evet" dedi, "çok mübarek hayvanlardır. Nuh peygamber, karanın yakın olup olmadığını öğrenmek için kargayı gönderiyor. Karga gittiği karada, bir öküz leşinin üzerine konup zıkkımlanıyor. Karga Nuh aleyhisselamin gemisine dönmeyince, güvercini gönderiyor. Güvercin bir ayağında çamur, diğerinde de bir et parçasıyla dönüyor, al diyor, bu çamur karanın ıspatıdır, bu et de karganın zıkkımı. Bu bakımdan çok mübarek bir hayvandır."

Baltar, güvercinleri biraz daha seyrettikten sonra gardiyan Elif'e:

"İçerde arama sona eriyor, arkadaşları tek tek aramaya başla" dedi.

Kadınlar arandıktan sonra, Baltar yatakhaneye girdi. Askerin artık koğuşu yavaş yavaş terketmesini istedi. En son kendisi çıktı. Kadınlar koğuşa girdiğinde, ortalığın darma dağınık olduğunu gördüler: Yakınarak, homurdanarak, küfrederek ranzalarını, dolaplarını düzeltmeye giriştiler. Masalcı Sıdıka, yatağını düzeltti, çamaşırlarını katlayarak naylon torbaya yerleştirdi. Çarşafına potinle basıldığını gördü. "Şapşal herif!" diye söylendi. Yatağın yanındaki aralıkta yığılı duran kitapları, defterleri düzeltti. Aniden, masal defterlerinin olmadığını farketti. İdarenin götürebileceğine ihtimal vermedi. Çünkü şimdiye kadarki aramalarda götürmemişlerdi. Ranza komşularına sordu. Yemekhanedeki dolabına baktı. Bulamayınca tüm koğuşa sordu. Süher'le Şadiye de defterlerinin kaybolduğunu söylediler.

"Boşu boşuna koğuşa sorup durma!" dedi Aylin. "Vur mazga-

la müdürlerden birisini çağır. Aramada götürülen defterlerini iste!"

Defterlerinin aramada götürüldüğünü yeni anlayan Masalcı'nıin soluğu daraldı, şakakları zonkladı. Avucunu alnına bastırarak ranzaya tutundu. Sonra sinirli kapı mazgalına vurdu. Mazgalı açan nöbetçi gardiyana, müdürlerden birisini çağırmasını söyledi. Az sonra müdür Duman bey geldi. Durumu anladıktan sonra askerin işine karışamıyacağını söyledi. Çağırıp başçavuşla konuşmalarını salık verdi. Bir saat sonra mazgalın önüne Baltar geldi.

"Beni istemişsiniz, ne var?" dedi.

"Aramada bazı defterler götürülmüş" diye söze girdi Aylin. "O defterlerde çocuk masalları ve bazı notlar vardı. Hiç bir suç usuru yoktu. Sizden o defterlerin iadesini rica ediyoruz."

Baltar mazgaldan Aylin'e ve arkasındaki kellelere baktı. Masalcı Sıdıka'yı göremedi. "Rica" sözcüğü hoşuna gitti.

"Yetkili kişilere teslim edeceğiz defterleri. Sivillerin işlerine karışmayız biz. Sakıncalı bulmazlarsa geri verirler" dedi Baltar.

"O masallarda binlerce çocuğun hakkı var. Bir kültür birikiminin, yeteneğin, tecrübenin, yorgunluğun, uykusuzluğun, derin hülyaların ürünleridir o masallar. Sizden ricamız, onların geri verilmesi için gerekli girişimde bulunmanızdır."

"Bakalım, bilemiyorum" diyerek mazgalı kapattı Baltar.

Konuşmaları yatağından cankulağıyla dinleyen Sıdıka'nın sıkıntısı iyice arttı. Aylin, kızlarla birlikte yatağına geldi Masalcı'nın.

"Üzülme Sıdıka" dedi, "defterleri alacağımızı sanıyorum. Götürülen masalların başka bir nüshası var mı sende?"

Sıdıka, acılı, bitkin, bir sesle, "yok!" dedi.

İrkildi Aylin. Çaresizliğin verdiği acıyla ekşitti suratını.

"Hay allah cezanı versin! Tedbirsiz kadın! Defterlerde kaç masal vardı?"

"Yirmi tamamlanmış masal vardı. Beş tane de taslak."

"Sen üzülme, bu akşam bir dilekçe de infaz savcısına yazacağım. Hüsnü beyin, defterleri geri vereceğine inanıyorum. Geri alamazsak bile, depodaki eşyalarının arasına koydururuz."

Ormandan serin bir yosun rüzgarı esti. İki martı geçti cezaevinin üzerinden. Karşı tepeler, akşam kızıllığına boyandı. Dişi bir pırlanta kuşunun ötüşünü dinledi güvercinler. Derin bir of çekti İhtiyar, ayaklarını seyrederken. "Pek kıymetli ve saygı değer muhterem babacığım" girişini yazdıktan sonra, güvercinlere baktı Tantana Yusuf. Ve jandarma koğuşunun önünde ateşe verilen defterlerin dumanı yükselirken, "yeşil gözlerinden muhabbet kaptım" şarkısına başladı Cemşit ağa.

*

Sabahın köründe B2 koğuşundan, ayı pençesine düşmüş çakal cıyaklamasını andıran canhıraş bir çığlık yükseldi. Bunu, "Faşistler saldırdı kalkın! Faşistler saldırdı kalkın!" bağırtısı izledi. Aynı anda, yatakhane karıştı. Ranzalardan fırlayan solcular, çelik dolap kapıları, cam parçaları, kaşık sapları, çelik uçlu atlas marka kalemler ve sıralarla saldırıya geçen sağcıların karşısında çil yavrusu gibi dağıldılar. Birkaç cesurun sayesinde, battaniyeleri kalkan gibi kullanan solcular, savunmada giderek başarılı oldular. Bu arada tüm koğuşlar uyandı. Dikizciler, dikiz deliklerine dayadı gözlerini. Soluklar kesildi. Gürültüler büyük bir dikkatle dinlenildi. Ve genel sloganlar başladı cezaevi çapında:

"Can güvenliği isteriz!

"Koğuşlar ayrılsın!"

"Komando dışarı! Kahrolsun cunta!"

"Cezaevinde baskılara son!"

Kuledeki alarm ıslıklarını ve kurt köpeklerinin havlayışlarını boğdu cezaevinin uğultusu. B2'nin dışında, diğer karışık koğuşlardaki sağcılar ve solcular, büyük bir gerilim içinde, hem saldırıya hem de savunmaya hazır hale geldiler. İğneler, camlar, çelik uçlu kalemler, zulalardan çıkarıldı. Suskunluk içinde, karşılıklı bakışmaya başladılar. Komando bölüğü, tahta coplar alarak, giriş kapısının altında, Baltar'ın gelmesini beklemeye koyuldu. Başmüdürlük odasında bulunan Duman bey, büyük bir telaşla savcıların evlerine telefon etti. Bitişik binadan, telefonda yüzbaşıyla konuşan Baltar'ın gür ve sinirli sesi koridorda yankılanıyordu.

Kırka yakın kişi ranza aralarında, yatakhane meydanında, dişlarnak boğuşuyordu. Köşede iki kişi, Tantana Yusuf'un üzerine çullanmışlardı. Bir tanesi elindeki kalemle Yusuf'un gözünü çıkarmaya çalışıyordu. Yusuf yan yatmış, gözlerini koluyla kapatmıştı. "Erkeklik mi ulan göz çıkarmak!" diye bağırıyordu. Bir başka köşede Arap İbo, Ayı Mahmut'un boynunu kanırmış bir vaziyette, başını duvara vuruyordu. Sağcılardan Ramazan, Sarı Sadığın suratını camla parçalamıştı. Şimdi de gözünü basamak demirine denk getirerek, çıkarmaya çalışıyordu. Tilki Şefik, başına geçirilen torbayı çıkaramadığı için yediği dayakların etkisiyle sersemleyip düştü. Sağcılar, üçüncü kata tırmanmaya çalışan. Yusuf'un bacaklarına, kalçasına yapıştılar. Ama büyük bir güç harcayarak çıkmayı başardı Yusuf. Sağcıların elinde sadece Yusuf'un donu ve picaması kaldı. Yukarda bulduğu bir mintanı kollarından önlük gibi önüne bağladı. Ama kavga heyecanından dolayı ardının açık olduğunu unuttu. "Vurun ulan faşistlere, sarın etrafını kaçmalarına fırsat vermeyin!" diye bağırarak üçüncü kat ranzalarda sincap gibi sekmeye başladı. Sonra döşekleri katlayıp yukardan sağcıların tepesine atmaya koyuldu. Bir yandan atıyor, diğer yandan da, "boynunuzu kıracağım ulan faşist finolar!" diye bağırıyordu. Yusuf'un döşek patırtıları ve bağırmaları, sağcıların dikkatini dağıttı. Ranza aralarında döğüşen sağcılar, yukardan Yusuf'un başlarına çarşaf ve battaniye atmasından korktular. Bu sırada Yusuf, kendi ranzasında mektup yazmak için bulundurduğu dolap kapağını aldı. Çelik kapakla, ranza aralarında bulunan sağcıların başına vurmaya başladı. Bu durum sağcıların dikkatini haylice dağıttı. Yusuf'a bakanlar, kendilerini Yusuf'tan sakınanlar, solculardan daha fazla yumruk yer hale geldiler. Giderek üstünlük solcuların eline geçti. Sağcılar döğüşe döğüşe yemekhaneye çekildiler. Ve toplu sloganlara başladılar:

"Kahrolsun komünistler!"

"Güçlu iktidar, güçlü devlet!"

"Kanımız aksa da zafer islamın!" Ayni anda yatakhanede kalan solcuların sloganları yükseldi. Tantana Yusuf yumruğuyla tempo tutarak çılgınlar gibi bağırıyordu. Aşağıdan, Yusuf'un çıplak kıçını gören Cevat, Taylan'ı dürterek gülümsedi. Sonra Yusuf'un yanına gitti, don giymesini söyledi.

Bölük içeri girince sloganlar kesildi. Diğer koğuşlardan yükselen sloganlar sessizliğe egemen oldu. Asker dayağının tadını çok iyi bilen B2 mahkumlarının korkudan dizleri titremeye, nabız vuruşları hızlanmaya başladı. Tantana Yusuf daha az dayak yemek, hemen revire gönderilmek için döşemedeki kanı yüzüne gözüne sürdü.

"Yapma be Yusuf" dedi Şefik. "Bu tip hileler biz devrimcilere yakışmaz. Dayak yemekten çekinmeyelim."

"Geçenlerde yediğim dayaklardan dolayı kan işedim. Böbreklerim mahvetti beni. Bu sefer de işetirlerse kötü olur. Erkekliğim zayıflar, maslahatım dikelmez."

Yatakhane kapısı açıldı. Baltar, Drej ve assubay Tomiks içeri girdi.

"Hepiniz bahçeye çıkın bakalım!" dedi Baltar.

Sağcılarla solcuları bahçede toplayan Baltar, mahkumu çember içine alması için bölüğe emir verdi:

"Yediğiniz karavanalar haram olsun, ifir ifir burnunuzdan gelsin!" dedi. "İnsan soyundan gelmediniz mi ulan! Aptal mahkumlar! Tuuuu cibilliyetsiz herifler! Hangi millettensiniz siz ulan! Sizin bu devlete, bu millete yaptığınızı Yunan gavuru yapmaz bee! Rus musunuz oğlum siz, Ermeni misiniz!"

"Haşa komutanım müslümanız biz!"

"Sus ulan! Başlarım senin müslümanlığından! İt oğlu it..... Ulan dayak atmaktan gına getirdiniz be! Tuuuu seciyesiz herifler! Ama yağma yooook! Dayak atmaktan bıkmayacağız! Hayvanlıktan vaz geçirtmek için size hayvanca davranacağız. Düşüncesiz, beyinsiz, aptal mahkum!"

Sustu. Sararmış benziyle mahkum ve ellerinde tahta coplarla mahkumu çember içine alan mavi berelileri süzdü:

"Size öğreteceğiz aptal mahkumlar, size öğreteceğiz burasının özel tipte bir cezaevi olduğunu!" Çavuşlara ve onbaşılara baktı. "Oğlum asker!" diye bağırdı. "Şimdi verin bunların günlük dersini. Başlayın!"

Bu komut üzerine asker hırsla saldırdı. Başlarını gözlerini kollarıyla korumaya çalışan mahkumlar, boynuzlanan danalar gibi acı acı böğürmeye başladılar. Ayı Mahmut, kargaşanın arasına

devrildi çam gibi. Sırtına, kalçalarına coplar indi. Burnuna oturan potine kan fışkırdı. "Oy Allahım oy!" diye inleyerek ağlamaya koyuldu hoyrat hoyrat. Askerin saldırısı panik dalgasıyla kalabalığı duvara çarptı. Dengesini yitiren Tantana Yusuf, duvara tosladı. Gözlerinde kıvılcımlar parladı. Üzerine gelen kıdemli erlerden Resul'e acındırıcı bir edayla:

"Asker ağa, yüzüme bak yaralıyım. Ağır yaralıyım vurma, ölürüm, kanlım olursun" dedi.

Resul göstermelik bir iki cop savurdu. Yusuf korkunç çığlıklar attı mahsustan. Yusuf'un yanıbaşında üç asker, Arap İbo'yu dövüyordu. Arab'ın patlayan sağ kaşının kanı gözünü kapatmıştı. Ağzı köpüklenmiş, benzi muz gibi sararmıştı. Cop, yumruk, tekme, küfür yedikçe konuşuyordu:

"Asker arkadaşlar vurmayın, sizler bizim düşmanımız değilsiniz. Emekçi insanlarsınız, vurmayın. Ülkemizin bağımsızlığı, halkımızın kurtuluşu için çalışıyoruz vurmayın. Sömürücülere düşmanız. Zalimlere düşmanız vurmayın."

Asker dayağıyla birlikte cezaevi çapında da sloganlar sürüyordu. Koridorlarda gezen müdürler, savcılar ve Yüzbaşı, sloganları, çığlıkları suskunluk ve suçluluk psikozuyla dinliyorlardı. İnfaz savcısı Hüsnü bey, "Ben size demedim mi bu barıştır karıştır işi yürümüyor, yürümeyecek" der gibiydi. Kırk kadar gardiyan, ellerinde lastik coplarla B2'nin yemekhanesinde bekliyorlardı. Mahkumla sürekli yüzyüze oldukları için gardiyanları toplu dayaklara pek sokmuyorlardı. Ayrıca gardiyanların önemli bir bölümü, dayak atma konusunda isteksizdi. Mırın kırınları savcıların kulağına kadar gidiyordu.

Sağcılardan Deli Bekir, yıkıldığı yerden ayağa fırlayarak:

"Vay devlet, kendi çocuklarını eziyorsun devlet! Devlet vay devlet!" diye bağırmaya başladı. Mintanını ve atletini üzerinde parçaladı. Tahta copların birbirini kesen mor şeritleri belirdi. Sol omuzundan açılan yaradan memesine ve karnına kan sızmıştı. Ön dişlerinden birisi kırılmıştı.

"Vur devlet vur!" diye bağırdı. "Vur vefasız devlet vur! Beni ezmek seni kurtaracaksa vur! Copla değil, kurşunla vur! vur devlet vur!"

"Kes len inek" diyerek iki cop patlattı çıplak sırtına Kapçık.

Hiç bir şey olmamış gibi bağırmasını sürdürdü Deli Bekir:

"Devlet şaşırdın devlet! Devlet şaşırttın bizi devlet!"

Sağ ve sol avucuna tükürdü. Kollarını havaya dikerek, kanlı avuclarını Baltar'a gösterdi:

"Vay devlet vay! Kanımı dökmek, kanımı seyretmek hoşuna mı gidiyor devlet! Vay devlet vay! Şaşırdın şaşırttın devlet vay!"

Baltar, Deli Bekir'in susmayacağını anlayınca yemekhaneye alınmasını emretti. Askerler döve döve yemekhaneye aldılar Bekir'i. Baltar dayağın durdurulmasını emretti. Kırk kişiyi yüzükoyun yere yatırttı. Az sonra Yüzbaşı geldi. Kırk kişinin yemekhanede yatırılmasını emretti. Masalar yana çekilerek mahkumlar yan yana, yüzükoyun yatırıldılar. Bir kısmı ise yatakhane meydanında yatırıldı. Yüzbaşı bahçeyi gezdi bu arada. Yerdeki kan lekelerinden, kırılan gözlüklerden, saat kapaklarından, düğmelerden, ayakkabılardan dayağın şiddetini anladı. Yemekhaneye girince, boş kalan bahçeye bir güvercin sürüsü indi. Yüzbaşı durumu sıkıyönetime rapor etmek için Drej Davut'la birlikte bürosuna gitti. Savcılar ve müdürler duvar mazgallarından yerde yatanları seyrettiler. Baltar, Deli Bekir'i tecrite gönderdikten sonra yatakhaneye girdi. Şakakları zonklayıp, gözleri karardığı için alt ranzalardan birisine oturdu. Başını ellerinin arasına alarak, "Ne lanetli cezaevine düştük be!" diye düşünmeye başladı. "Rüyalarım değişti. Ellerim titremeye başladı. Hayatımda ilk defa sayıklar oldum. Karıyla aram açıldı. Çocuklarımı dövdüm. Hasımları, düşmanları neden bir araya koyuyorlar? Neden ayırmıyorlar? Barışmıyorum diyenleri zorla barıştırmak mümkün müdür? Yedi aydır döğüşüyorlar. Yedi aydır ben onları dövdürüyorum. Yedi aydır konuşuyorum. Yedi aydır küfrediyorum, kan görüyorum. Saatlerce beton üzerinde yatırıyorum. Benim çektiklerimi üstlerim çekiyor mu? Tepeden verilen katı emirlerle çözülür mü bu iş? Neden ayırmıyorlar? Askerin ve mahkumun rahatını neden düşünmüyorlar? Nizamiye kapısında aileleri ağlıyor. Sürekli görüş cezası aldıkları için görüşemiyorlar. Bunlar barışmazsa kıyamet mi kopacak? Devlet neden boşu boşuna inat ediyor?" Aniden midesi bulandı. Sırtını ter bastı. Tuvalete

gidip kustu. Aynaya baktı. Suratından, bakışlarından korktu. "İnsanlıktan çıkacağız be!" diye mırıldandı kendi kendine. Yüzükoyun yatanların yanından geçerek yemekhaneye geldi. Betona çok kan dökülüp dökülmediğine bakmak için bahçeye girdiğinde, güvercinlerin havalanmasından irkildi. Kolaçan ederken yüzünü buruşturarak seyretti betonu. Yemekhaneye girer girmez herkesin ayağa kalkmasını emretti. Yatakhanedekileri de getirterek sıraya dizdirdi. Elleri kalçasında bakışları yerde, ne diyeceğini düşünmeye başladı:

"Emirleri harfiyen uygulamak zorundayız" dedi. "Barıştır karıştır şeyini... uygulamasını ortadan kaldırmak isteyen herkesi cezalandırmak zorundayız. Bana kalsa, sizlere hiç dayak attırmam. Barışmazsanız cehennemin dibine kadar barışmayın. Hatta bana kalsa, sizleri ayırır ayrı koğuşlara korum. Ama elimizde bir şey yoktur. Emir demiri keser. Emiri sektirmeden uygulamak zorundayız. Dünya bile, dön emriyle dönüyor."

Yine gözleri karardı. Düşmemek için kendisini zor tuttu. Mahkum, Baltar'ın durumunun iyi olmadığını anladı. Sağcıların sözcüsü Ramazan:

"Komutanım bizler toplu olarak bu koğuştan alınmayı istiyoruz." dedi. "İdare bizleri alsın. Tarafsızlar da dahil, hangi koğuşa verirse versin. Devletin, bu şekilde uygulanan bir barıştır karıştır politikasına karşıyız".

"Bu isteklerinizi bana değil de, infaz savcısı Hüsnü beye bildirin" dedi Baltar. "Kuyruğuna değil, tilkiye anlatın anlatacaklarınızı."

Sağcıların bu talebi, solcuları hayli sevindirdi. Arap İbo, "Sizi gidi çakal sürüsü sonunda sadete geldiniz" diye mırıldandı.

O gün idarede çekişmeli bir toplantı oldu. Biri konuşurken diğeri ona içinden bol bol küfretti. Duvarlar kaba yalanlara tanık oldu. Sabır usuldan dışarı tüydü. Dalkavukluğun çenesi açıldı. Tehdit hafiften dişlerini gösterdi. Enseler sıkıntıdan terledi. Temkin ve cüret çizgisinde yürüdü dürüstlük. Ve sonunda Hüsnü bey, toplantıya hakim oldu. Her karışık koğuştan, elebaşı durumunda olan beş sağcıyla beş solcunun çıkarılarak hücrelere verilmesi kararı alındı. Ayrıca karışık koğuşlardaki tüm mahkumların elebaşı gösterilerek ve islah olmadıkları da belirtile-

rek, bunların ayrılması önerisinin sıkıyönetime, bakanlığa sunulması uygun görüldü. Tarafların ayrılmaması durumunda daha vahim olayların doğabileceği de belirtilsin denildi.

O akşam hücreler dolduruldu. Hüsnü bey, başta A1 olmak üzere tek tek koğuşları ziyaret etti. Koğuşların ayrılması için kendisinin özel olarak çaba gösterdiğini söyledi. İçinde bulunulan günlerin hassas günler olduğunu, ayrılma işinin gerçekleşmesi için kavga edilmemesi gerektiğini belirtti. Koğuşlar ise, barıştır karıştır uygulamasına son verilmemesi halinde istenmeyen acı olayların birbirini izleyeceğini bildirdiler.

*

Tarafsız koğuşlar suskunluk, uysallık ve umutsuzluk içindeydiler. Canavar, kızgın boğalar gibi dolapların önünde, masaların etrafında fır fır dönüyordu. Başında hançer acısı bir ağrı vardı. Kulakları zonk zonk zonkluyordu. Masadaki sohbete katıldı. Alnını masaya dayayarak:

"Köse kurbanın olayım Köse" dedi, "Başım çatlıyor, şu dolaptan bana yiyecek bir şeyler getir."

"Birden bire n'oldu sana Canavar?" dedi Cazgır Cafer.

"Ölüyorum vallahi ölüyorum. B2'de dün patlayan kavga beni zangırdattı. Çığlıklar sinirlerimi ayağa kaldırdı. Gece gözüme uyku girmedi. Kuddusi adisinin bıraktığı gazlar da ayrı bir ömür törpüsü ki, atmosferin dengesini bozuyor..."

Masadakiler sarsak sarsak gülerek gevşediler. Canavar bir tabak reçel yedi. Peyniri angut gibi yuttu. Geride kalan yarım ekmeğin de canına okuduktan sonra surahiyi ağzına dikip lıkır lıkır boşalttı:

"Ooof anam, telli duvaklı kınalı anam, başım çatlıyor."

"Başın ağrıyınca iştahın neden azıyor Canavar?" dedi Zort Ökkeş

"Yemesem dindiremem abi. Bol bol yemesem acı beynimi buz gibi çatlatır. Yiyince rahatlıyorum biraz."

"Allah allah garip bir hastalık."

Köse sigarasından derin bir yudum aldı:

"Yeryüzüne inen son peygamber Canavar'dır. Envai çeşit acayipliklerin, illetlerin, hikmetlerin, alametlerin ve kerametlerin cümlesini gösteriyor"

"Abi şaka maka bir yana, basurum fena azdı. Bu gün aynayla baktım, şeftali kadar olmuş. Namussuzum sancısı başımın ağrısını bastırıyor."

Zort Ökkeş yüzünü buruşturdu:

"Şu basur kadar da şerefsiz, adi bir hastalık yoktur" dedi.

"Bu namussuza hastalık demek hastalığa hakarettir. Ben bu cezaevinde bir tek şey öğrendim. Yeryüzünde kıyamet kadar adilik vardır. Ama iki adilik vardır adilikler adisidir. Birisi faşizm diğeri basur."

"Bu görüş sana özgü değil Canavar. Cezaevinde yaygın bir görüş"

Canavar, şakaklarını oğuşturdu:

"Of anam of" diye inledi. "Of anamın bereket kapısı of, niye çıkardın beni bu rezil dünyaya, bu acılar deryasına!"

Köse, çenesindeki derin yara izini kaşıyarak güldü:

"Başın koskocaman be Canavar. Anan seni doğururken avaz avaz bağırmıştır herhal."

"Bahar sisinde, çadırda doğurmuş. Çok ağlamışım. Kendi sütü yetmeyince, keçi sütüne dadanmışım. Beşiğimi aluç şıvgınından yapmışlar. Munzur rüzgarlarında ırgalanıp durmuş... Yau arkadaş onu bunu boş verin de, ben kararımı verdim."

"Ne kararı?" diye, meraklandı Çetin.

"Bu koğuştan gideceğim. Dayanamıyorum. Burda sessiz sessiz oturup dövülen arkadaşların acılı bağırışlarını dinlemek hasta ediyor beni. Böbrek ağrılarım depreşiyor. Dayak yemeden ben iyileşemeyeceğim anlaşılan."

"Biraz bekle de beraber gidelim" dedi Zort Ökkeş.

Ökkeş'in bu düşüncesine hayret etti herkes. Muhlis içinden, "Allahın şapşal köylüsü, gidecektin niye geldin. İnşallah ezerler de aklın başına gelir" dedi. Çetin ne diyeceğini şaşırdı.

"Ne zaman gideceksin?" dedi Köse.

"Yarın sabah dilekçe vereceğim. Karışık koğuşlara, ya da A1, A2, A3 gibi devrimci koğuşlara verilmemi istiyeceğim."

Tesbihinin püskülünü kokladı Ökkeş, "Cezam ağır, param gelmiyor, mektubum gelmiyor. O halde neden kalayım tarafsızlarda" diye düşündü.

"Yarın sabah dilekçeyi beraber verelim o zaman."

"Onurumun ısrarına dayanamıyorum" dedi Canavar. "Ruh huzuruna kavuşacağım. Ben yaşamayı, güzel yaşamayı seven bir insanım. Güzel yaşamak ise boyun eğmeden yaşamaktır. Buraya gelmekle hata ettik."

Muhlis içinden galiz bir küfür savurdu. "Bu serüvenci herifler hücreyi ve dayağı hakkediyorlar" diye söylendi. Masadan kalkıp yatakhaneye gitti. Daha fazla "hayvan" böğürtüsü dinlemenin bir anlamı yoktu.

Dilekçelerin verildiği sabah sayımından sonra Duman bey, Canavar'la Ökkeş'i çağırdı. Herbiriyle ayrı ayrı görüştü Dayak attırmak, infazını yakmak, hücrelerden kurtulamamak gibi tehditlerle korkutmaya çalıştı. Ökkeş, "ikna oldum" deyince onu yeniden geldiği koğuşa götürdüler. Canavar diretti. Bunun üzerine kapı altında adamakıllı bir sopa ziyafeti çektiler. Canavar önce acı acı bağırdı. Ardından Mudurnu çingeneleri gibi höyküre höyküre ağladı. Böbreklerine vurulmamasını istedi. Bir kaç gardiyan, inadına böbreklerini tekmelemeye başladı. Belki kan işersem vurmaktan kurtulurlar düşüncesiyle sidiğini cömertçe koyverdi. Gardiyanlardan birisi:

"Müdür bey bu adam altına işedi" dedi.

Müdür Duman, eğildi yakından baktı. Kokladı kurt gibi:

"Dayakta donuna kaçıran adam, mücadeleye girmez!" dedi. "Kaldırın bu pis korkak herifi! Götürün hamamın tuvaletine atın! Sana akşama kadar düşünme payı veriyorum! Git, orada enine boyuna düşünmezsen, seni yine donuna işettiririm! Ama bu sefer kan işersin haberin olsun, deme ki demedi!"

Canavar tuvaletin bir köşesine çömelerek doya doya ağladı. "Vay be, gardiyanların önünde rezil olduk. Keşke işemeseydim" diye hayıflandı. Ökkeş'e bol bol küfretti. Donunu çıkarıp yıkadı. Tuvaletin pencere parmaklıklarına vuran gün ışığına astı. Pantolonunu yıkamak istedi, vazgeçti. Öğle ve akşam karavanasını vermediler. Akşam sayımından sonra Baş gardiyan Gavur Veli geldi. Koğuşuna gidip gitmeyeceğini sordu. Canavar, kararlı bir ifadeyle tarafsızlara gitmeyeceğini, devrimci koğuşlara gitmek için sonuna kadar direneceğini söyledi. Az sonra eşyalarıyla bir-

likte hücreye verdiler Canavar'ı. Çamaşır torbasını beton ranzanın üzerinde yassılayarak oturdu. Uzun süre ayakta kalmaktan yorulmuştu. Gardiyan gittikten sonra, Arap İbo yan hücreden seslendi:

"Yeni gelen vatandaş kimsin sen?"

"Ne o Arap, ayak seslerimden tanımadın mı?"

"Oooo merhaba Canavar, hoş geldin!" Müthiş sevinmişti Arap.

Konuşmayı duyan diğer hücrelerdeki solcular da Canavar'a hoş gedin dediler, takıldılar, Canavar geliş nedenini ve başından geçen serüvenleri anlattı. Sadece solcular değil, sağcılar da ilgiyle dinlediler. Yatağında bağdaş kuran Suudi, tesbihini derin, samimi bir inançla çekerken gülümsüyordu. Daracık hücre koridorundaki ampul ışığı, hücre kapısının parmaklıklarını yalayarak Suudi'nin badem bıyıklarına ve yeşil takkesine vuruyordu. Nakışlı yün çorabının deterjan kokusu, tesbihinin püskülünden yayılan puro sabunu kokusuna karışıyordu. "Aferin, batıl da olsa, yürüdüğü yoldan caymak vicdanını rahatsız etmiş. Kavga kaçaklığını ve dönekliği kendine yedirememiş. Dayakları, güçlükleri göze alıp, arkadaşlarının saflarına dönmüş. Hikmetine aklı ermez ey güzel allahım. Kızıl şeytanlarda bile bir ruh yüceliği var" diye düşündü. Solcular, Canavar'ı soru yağmuruna tuttular. Nöbetçi gardiyanın zaman zaman yaptığı ikazlara aldırmadan konuştular.

Sohbetin hızını kaybettiği, giderek sönmeye başladığı saatlerde, Suudi yatsı namazının abdestini aldı. Seccade olarak kullandığı çiçekli hamam havlusunu yatağına sererek namaza durdu. Namazın sonunda hafif bir mırıltıyla yakarmaya başladı.

"Ey karıncanın, suların, yıldızların yaratanı güzel allahım, kendi askerlerimizin dayağından kurtar bizi. Müminlerine tahammül gücü ver. Barıştır karıştır melanetinden devleti vazgeçir. Amin. Ey ilimlerin, hikmetlerin, mucizelerin padişahı güzel allahım, bir hatamız, bir gühamız var ise, yüceliğine sığınırım affeyle, Amin. Çiçeklerin güzelliği seni söyler, sular seni çağlar, arılar seni vızıldar, seni meler kuzular. Dilim, fikrim, gönlüm, gözlerim sana sevdalıdır allahım. Kızılların şerrinden, tezgahın-

dan koru bizi. Amin. Gönül enginliği, saflık, cesaret ihsan eyle yarabbim! Amin!"

Suudi'nin mırıltılarını bitişikteki hücreden can kulağıyla dinleyen Tantana Yusuf, kıs kıs güldü. Hücrelerde tam bir sessizlik vardı. Yusuf kasığını hart hart kaşırken, Suudi'ye duyurmak amacıyla:

"Kaşıntı, koku ve geğirti illetinden azad eyle beni yarabbim!" diye mırıldandı.

Suudi duymadı. Namazını bitirdikten sonra bir bardak süt içti. Yarım paket bisküvi yedi. Baş ucunda duran Kuran'a baktı. Bu saatte koca hücre binasında allah kelamının yanık bir sesle yankılanmasının derin anlamını ve yüceliğini düşündü. Bıyıklarını sıvazladı. Battaniyesini dürerek önüne koydu. Üzerine yastığını bindirdi. Bismillah çekerek Kuran'ı aldı, öpüp alnına bastırdı. "Acaba kızıllar müdahale ederler mi?" diye kararsızlığa düştü." Fakat hangi münafıkın gücü allah kelamını susturabilir ki" diyerek yanık bir sesle okumaya başladı. Solcular tavuk gibi kafalarını diktiler. Sağcılar, "dur bakalım, sataşacaklar mı" diye merak kesildiler. Tam bu sırada Tantana Yusuf:

"Yavaş ol molla, yavaş ol! Şaşırma, cami değil bura. İçinden oku, fıtığımızı zorlama! İmanını bana değil, Allah'a ispat et!"

"Dinle de imana gel oğulm" diye bağırdı Ramazan.

Arap İbo yatağından kalktı, kapıya yanaştı:

"Kur'ana saygınız varsa içinizden okuyun. Ağız kavgalarının aracı haline getirmeyin!" dedi.

"Kes ulan adi, saygıyı senden mi öğreneceğiz!" diye çıkıştı Ayı Mahmut.

"Havlamayın, adam olun. İbadeti, Kuran'ı gösteriş aracı yapmayın. Zaten bir çoğunuz inanmıyorsunuz, sahtekar herifler!"

"Kuran sedasından ödünüz kopuyor ulan Rus uşakları"

"Kes ulan Amerikan zağarı! Arabeskçi pezevenk!"

"Küfretmeden konuş Yusuf!" diye ikaz etti Arap İbo.

Ayı Mahmut, ağzını parmaklıklara dayayarak:

"Kocakarıların ardı gibi zart zurt etmeyin ulaaan! Yahudi Marks'in piçleri!" diye bağırdı.

Bu karşılıklı bağrışmalar furyasında Suudi sesini daha da yükselterek okumayı sürdürdü. Nöbetçi başgardiyanlardan kör Apo, bir kaç gardiyanla birlikte gelerek herkesi ikaz etti. Tartışmalara son verilmesini istedi. Fakat kimseye dinletemeyince çekip gitti.

"Koğuştayken suspus olmuştunuz ulan bozkurtçular! Sözlü sataşmalarımıza korkudan ses çıkarmıyordunuz! Hücre kilidinin, arkasında bakıyorum aslanlar gibi kükrüyorsunuz!"

"Koğuşta kedi, hücrede aslan!"

"Ulan pis komünist hırsız! Ulan Tantana Yusuf! Sen sus ulan utanmaz hırsız! Dolabımdan etimekli pastamı çalıp yiyen sen değil misin ulan!"

Canavar, elini yüzünü yıkadı. Lağımdan yükselen sarsıcı kokunun etkisiyle tükürdü. Pervasız bir küfür savurduktan sonra alnını kapı parmaklıklarına dayadı:

"Susun ulan insanlığın yüz karaları! Sermayenin tasmalı çomarları susun!"

"Sen konuşma oğlum Canavar! Seni yüzsüz kavga kaçağı! Arkadaşlarını karışık koğuşta bırakıp tarafsızlarda soluğu alan sen değil misin!"

"Biz hatamızı kavradık mı düzeltiriz oğlum! Kedinin pisliğini kapatmasi gibi de örtbas etmeyiz!"

"Ulan seni görünce insanlığa acıyorum! İnsan biçimine yerleşmiş en adi hayvan ruhu... sen busun işte oğlum!"

Suudi okumaya devam ediyordu. Ağzı Kuran'da, kulağı tartışmalardaydı. Yanakları pancar gibi kızarmıştı. Tartışmalara İmam da katılmıştı. Bu sataşma ve küfür anaforunda Kuran okumanın, Kuran'a saygısızlık olduğunu düşündü:

"Kuran okumayı durdur Suudi arkadaş" diye bağırdı. "Bu kızıl şeytanların, allahın kelamına zerre kadar saygıları yoktur! Kuran sedasının küfürle karışması hoş değil!"

Suudi'nin kulakları tartışmalarda olduğu için Kuran okumayı hemen durdurdu. Bismillah diyerek, kapatıp başucuna koydu.

"Haaa böyle işte faşolar, allahın faşoları, böyle yola gelin işte. Saat gecenin onbirinde Kuran okumak da nerden geldi aklınıza."

"Susmanız için Rus rublesi gerek!"

"Ulan komünistler susun! Dümbük herifler!"

"Ulan sus Ayı Mahmut, çingene dümbeleği!"

Hücredeki yirmi kişinin yarısı katılmıştı tartışmalara. Diğer yarısı, sıkılarak, zaman zaman zevkle kikirdeyerek, ilgiyle dinliyordu. Çatışan her iki taraf da, çatışma alanını önce karşı tarafın terketmesi, önce karşı tarafın susması anlayışıyla hareket ettiği için atışma gece de sürüp gitti. Saat ikide Drej Davut geldi. Yanında nöbetçi başgardiyan Kör Apo, Onbaşı Paşa, Çavuş Mistik ve gardiyanlar vardı. Hücre koridorunda yürüyünce tartışmalar durdu. Sinirinden çenesi titriyordu Drej'in:

"Ne ulan sizi mi dinleyeceğiz bu cezaevinde, hıyar herifler!" diye bağırdı. "Bizi düşünmüyorsanız koğuşlardaki arkadaşlarınızı düşünün oğlum! Kimseyi uyutmuyorsunuz! Tüm cezaevinde yankılanıyor zırıltınız. Zır zır zır zır zır ne ulan bu! Manyaklar sürüsü!"

"Komünistler Kuran'ı Kerim okunmasına saldırıyor, küfrediyorlar Kuran'a komutanım!"

"Komünistler diye konuşma oğlum! Bu cezaevinde komünist, faşist, sağ, sol diye bir şey yok. Hepsi oniki eylül öncesinde kaldı. Hepiniz ayrısız gayrısız mahkumsunuz oğlum!"

"Kuran'a küfrediyorlar komutanım!"

"Yalan söyleme ulan, ne zaman küfrettik? İçinizden okuyun, bağırarak okumayın, rahatsız etmeyin bizi dedik!"

"Allahın kelamından, allahın sesinden rahatsız oluyorlar komutanım!"

"Kesin, tartışmayın oğlum! Hücrelerde yüksek sesle Kuran okumak, tartışmak, bir hücreden bir hücreye fısıldaşmak yasaktır!"

Drej Davut, sert bir tonla kuralları hatırlattı. Uyulmaması halinde, içeri asker sokacağı tehditini savurduktan sonra çekip gitti. Drej'in hücre binasından ayrılmasından az sonra tartışmalar yeniden başladı:

"Mücadele aracı haline getirmişsiniz yalanla ispiyonu! Sizi alınteri, göz nuru düşmanları!

"Sus ulan Kremlin köpeği!"

"Aklınızı başınıza devşirin oğlum! Proletaryanın ışıklı gürzü tepenize inmeden, silahlarınızı bırakın, tövbe edip saflara gelin!"

"Hırsızların safına mı? Bir lokmacık pastamı çaldınız ulan kızıl haydutlar!"

Pastayı çaldığı için, içinden Tantana'ya kızdı Arap İbo.

"Genelleştirmeye kalkıştığın küçük bir hırsızlığı ne güzel görüyorsun! Emperyalist, kapitalist, faşist hırsızlığı görmüyorsun ama! Bu güçlerin silahlı fedailiğini yapıyorsun çünkü göremezsin!" diye çıkıştı Avni.

"Cart curt etme ulan Avni Kale! Pasta hırsızlarının şefi!"

"Sus ulan peygamber devesi!"

"Sen konuşma ulan, allahın yanlışlıkla yarattığı Tantana kulu!"

Hücrelerde gülüşler, derin derin esneyişler oldu.

"Yarın dağlarda, meydanlarda, mahallelerde sizinle görüşeceğiz faşist kargalar!"

"Sen sus ulan aygır tokmağı! Kavga kaçağı, ödlek Canavar adisi!"

Bu sırada Tantana Yusuf, tiz bir sesle horoz gibi öttü. Kasığını tuta tuta kahkaha atanlar oldu. Yatağında gülümseyenler, ferah bir yüzle işeyenler, "ne madrabaz adam bu Tantana" diye mırıldananlar oldu. Suudi bile, "Seni şeytanın kuyruğu" diyerek gülümsedi. Arap İbo ise, atışmanın ciddiyetini bozduğu için bozuldu. Hiç olmadık bir anda, pişmiş aşa su katıyordu bu herif.

"Horozluğa mı başladın ulan salak komünist!"

"Horozum oğlum! Devrim horozuyum! Devrimin şafağında ilk benim ötüşümü duyacaksınız! Fareler gibi kaçıp deliklerinize gireceksiniz! Ama orda da size kurtuluş yoktur! Deliğinden çıkıp da kuzu kuzu teslim olmayanın deliğine gagamı sokacağım! Bir ötüş öteceğim ki, ses şokundan nalları dikeceksiniz!"

Hücreler yeniden kahkahayla dalgalandı. Nöbetçi gardiyan, "Acaba bu manyaklar barıştılar mı?" diye durumu anlamak için hücre koridoruna girdi.

"Keyfin keyf oğlum Tantana. İstediğin kızıl tavuğun sırtına çıkabilirsin. Horozluğun tadını çıkarabilirsin."

"Kızılların aşk dünyasında zaten horoz tavuk teorisi geçerlidir!"

"Kızılların aşk dünyasında dürüstlük ve açıklık egemendir oğlum!" dedi.

"Kızılların bireysel aşkı, komünizme duyulan derin sevgi toprağında filizlenir. Has aşka yabancı yaratıklarsınız!"

"Kerhane aşkıdır sizinki kerhane!"

"Gözünü aç şöyle bir çevrene bak. Bağrında mantar gibi kerhane, randevuevı, namus pazarı türeyen düzeni göreceksin. Sen ki bu düzenin kapısında bir köpeksin. Paçamıza saldırmaktır işin gücün."

"Ulan komünistler, gerçekten güzel kızlarınız var. Uçkurları gevşek olmasa bir tane alırdım sizden!" diye bağırdı Ayı Mahmut.

"Bizim kızlarımızın kini, inanç, onur ve dürüstlük ateşi, sinek gibi yakar sizi"

Ayı Mahmut, ağzı kulaklarında gülümserken:

"Yaksın" dedi, "Her türlü ateşine razıyım o yavruların! Kalçalarının ateşine, ağızlarının ateşine!.. Kayseri'de bir tanesi bana asıldı abooov. Ulan kaçmasam anam avradım olsun mum gibi eritecekti beni."

Tantana Yusuf dayanamadı:

"Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar. Atıyor, mına goduğumun godoşu!" diye mırıldandı.

Atmosferi kirletti, Arap İbo'yu rahatsız etti, bu tartışmalar:

"Bunların çektiği alanda tartışmayalım arkadaşlar! Siyasi ve ideolojik tartışmadan kaçıyorlar! Hapishane lümpenlerinin atışma zeminine kaydırıyorlar! Yarasanın ışıktan kaçtığı gibi devrimci teoriden kaçıyorlar!"

"Kim kaçıyor ulan kerkenez! Güneşin karşısında mumun hükmü neyse, ülkücülüğün, milliyetçiliğin karşısında da komünizmin hükmü odur!"

Tartışmalar, küfürleşmeler, tehditlerler, sabahın beşine kadar sürdü. "Yeter artık yau!" diye yakınanlar oldu sağcılardan. Solcular, "Sizi uyutmayacağız ulan, sinir tulumu edeceğiz sizi!" diyerek madeni tabakları parmaklıklara vurmaya başladılar. Hüc-

reler çın çın çınlar oldu. Sağcılar küfürü bastılar cömertçe. Sonun da İmam:

"Bu allahsız alçaklara artık cevap vermeyin arkadaşlar!" dedi. "Namaz vakti geldi. Abdestimizi alıp, namazımızı kılalım. Sataşmalarına cevap vermeyin! Allahın huzuruna çıkma zamanıdır!"

"Haaa işte böyle yola gelin" dedi Mekap, "Söz düellosunda bizi altedeceğiniz hayaline kapılmayın bir daha. Tarih, söz sırasını işçi sınıfına verdi. Siz çöküşü temsil ediyorsunuz. Sözünüzün gücü çöküşün çürüyüşün gücü kadardır. Seher karanlığının, doğmakta olan gün ışığına direnme gücü kadardır."

Sağcıların susmasına en çok Tantana Yusuf sevindi:

"Namazınızı kılın ulan! Bizi kahretmesi için de allahınıza dua edin! Bir daha da uyuz keçiler gibi gelip çobanın değneyine sürtünmeyin!"

Sağcılar bu sözlere hiç cevap vermediler. Abdestlerini alırken, içlerinden galiz küfürler savurarak dinlediler. En son solcunun susmasıyla da hücreye ölü sessizliği çöktü. Ve nöbetçi gardiyan başta olmak üzere tüm hücre mahkumları, şirin seher uykusuna verdiler yorgunluklarını.

*

Yattığı yerden kalkarak bağdaş kurdu Azeroğlu. Tepedeki jandarma kulesine baktı pencereden. Kulenin altını, iki karış uzunluğunda yemyeşil ot bürümüştü. Bu yeşilliğin ortasından yanyana iki kırmızı çiçek fışkırmıştı. Sırtını ranza demirine dayadı, tartışanlara baktı:

"Ufkunuzu açın. Darlıktan kurtarın kendinizi. Biraz geniş düşünün" dedi. "İlk evre, yani sosyalizm, fiziki bakımdan güçlüyle zayıfın, çok çalışanla az çalışanın eşit pay aldığı, gerçek eşitliğin olmadığı bir evredir. Bu evre zaten, gerçek eşitliğin, yani altın eşitliğin temellerini atma, ekonomik şartlarını yaratma evresidir. Hem kapitalizmin, hem de üst evrenin yani komünizmin öğelerini içinde, bağrında taşır. Çok uzun, tarihsel bir geçiş evresidir. Sınıf mücadelesi, değişik biçimler altında, daha ince, daha sinsi, daha modern ve alışılmadık yöntemlerle sürer. Hem de bütün şiddetiyle."

Kazım, tüyleri seyrelmiş tepesini kaşıdı. Yanındaki elmayı picamasının dizinde parlatarak çatır çatır yemeye başladı.

"Bu görüşlerini çok yanlış bir temel üzerine kurmuşsun" dedi. "Sosyalizmi sınıflı bir toplum olarak görüyorsun. Senin, sınıf mücadelesinin tüm şiddetiyle süreceği dediğin aşama, sosyalizme geçiş aşamasıdır. Proleterya diktatörlüğünün hüküm sürdüğü aşamadır."

"Hayır" dedi Azer. "Proleterya diktatörlüğü tüm bir sosyalizm dönemi boyunca hüküm sürer. Marks'da bu gayet açıktır. Kapitalizmden komünizme geçişte, proleterya diktatörlüğünün tekebül ettiği bir geçiş aşamasının varlığına işaret eder Marks."

"Marks'ın orda kastettiği komünizm değil, sosyalizmdir."

"Boş ver şimdi, geçiş aşaması olarak kastettiği alt evredir, sosyalizmdir yani."

Bu sırada Cemşit ağa kapı mazgalını açtı. Kenan'la Civo'yu çağırdı:

"Hadi bakalım görüşçüleriniz gelmiş" dedi.

Onlar görüşmeye giderken Ufaklık:

"Gelirken çaycıya söyleyin de bir geçiş aşaması çayı yapıp getirsin bize!" diye bağırdı. Teksir kağıdında karaladığı şiire baktı. İlginç bir soru geldi aklına: "Komünalizm, kölelizm, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm, komünizm. Ya ondan sonrası? Var mı ondan sonrasını bilen?"

Sütü bisküviyle içen Tavas:

"Ondan sonrası can sağlığı " dedi. "Köküne kıran girecek izm'lerin. İnsanlığın teorisi son bulacak: Çıkarı bırak, ye-iç-yat güneşe bak. Robotlar yaratacak, insanlık da lüp lüp yutacak. Tabi insanlık hayli yağlanır domuz gibi. Koroner yetmezliğinden çok adam geberir."

Ranzalar keyifle güldü. Ufaklık, üst ranzadakilere göz kırptı. Sessiz sessiz gülerken şiirin bir kıtasına baktı:

"Sınıfsız toplumun en iyi yanı, insanın aç kalmamasıdır" dedi Muhtar. "Canı istediği yemeği istediği kadar yiyebilmesidir. Bu olduktan sonra neyin geleceği pek o kadar önemli değildir. Kaldı ki ben, komünizmden sonra bir başka toplum biçiminin geleceğine de inanmıyorum pek."

"Yanlış düşünüyorsun" dedi Ufaklık. "Diyalektiğin evrensel yasası, bildiğini okumaktan geri durmaz. Komünizmden de da-

ha ileri bir toplum biçimi doğacaktır. Gelişme durmayacaktır. Komünizm sav haline geldi mi, mutlaka bağrında kendisini yadsıyan bir karşı savı taşıyacaktır. Ve bu savla karşı sav çatışacaktır. Ta ki yeni bir toplum doğuncaya kadar."

"Sınif çatışması mı olacak o saatten sonra" dedi Muhtar.

"Tabiki hayır. Bu çatışmanın konusunu, insanın, dışındaki güçlere, örneğin uzaya egemen olması teşkil edecektir. Sınıf mücadelesi hiç olur mu. O dönemin insanlığı, sınıf mücadelesini tarihin sayfalarından öğrenecek."

Mestan, okuduğu romanı göğsüne bıraktı. Proletaryanın tarihi misyonu üzerine, alt evre ve üst evre üzerine iyi bir nutuk çekmek istedi. Ama Tavas'ın söz dokundurmasından çekindiği için vazgeçti. Hıdır dolapların önünde sessiz sessiz volta atarken tahliye oldu. Doğduğu köye gitti. Köylüleri O'nu çok görkemli bir törenle karşıladılar. Hatta bir koyun kestiler, helva yaptılar. Köylüler Hıdır'a bir divan sazı getirdiler; bize Pir Sultan'dan, Yunus'tan, Köroğlu'ndan çal dediler. Hıdır yoruldu, ranzasına uzanarak konuşmaları dinlemeye koyuldu. İhtiyar, Gargantua'nın bir işemede binlerce kişiyi boğmasına güldü. Kitabı kapayarak yastığının altına koydu. Bir ayağını Edirne'ye diğerini Van'a yerleştirerek maslahatını çıkardı. Kuşbakışı tesbit ettiği tüm karşı devrim yuvalarının üzerine işemeye başladı. Garip garip gülümsedi. Burnunu karıştırdı. Çıkardı yuvarladı, işaret parmağının bir vuruşuyla pencereden bahçeye fırlattı:

"Yau boş verin kapitalizmi, komünizmi. Çayımız gelsin de içelim". Az sonra Kenan'la Civo geldi. "Görüşçülerden ne var ne yok?" sorularına, "Sağlık güzellik" cevabını vermekten başka bir şey söylemediler. Askerlerin ve gardiyanların görüşçüler üzerinde manevi bir baskı kurmasından dolayı konuşmaların, hal hatır sorma çizgisini pek aşmadığını söylediler. Çay gelince, her zaman olduğu gibi, Bilal hemen ranzasından fırladı. İnce, uzun bacaklarının üzerinde yaylanarak, zevkten kuzu gibi meledi. Çayı getiren gardiyan gülümsedi. Çaylar içildikten az sonra da sayım geldi. Assubay Tomiks, asık bir suratla Topçu'ya bakarak:

"Ceketinin düğmesini ilikle" dedi.

"Bir yığın düğmeden sadece birisi iliklenmemiş. O kadarcık da olur" dedi Topçu.

"İlikle diyorum sana" diye bağırdı.

"Bir düğme için bağırmayın. Anlayışlı olun biraz" dedi Çilçil.

Çilçil'i diğerlerinin itirazları izledi. Tomiks kizgınlıktan kızardı.

"Konuşmayın aslanım" diye kesip attı Tomiks. Çocuk yüzlü, hafif sarışın, yakışıklı ve tecrübesiz bir assubaydı. Cezaevinde mahkumun bu kadar dayak yemesi, sloganlarla cezaevini titretmesi, boyun eğip eğmemesi onu pek ilgilendirmiyordu. Ama kendi nöbetinde, mahkumun küçük de olsa kural dışı davranışını "enayi yerine konulmak" olarak yorumladığı için hazmedemiyordu. A1'liler Tomiks'in bu yapısını bildikleri için tartışmayı uzatmaktan kaçındılar.

"İdarenin elbise konusundaki aşırı titizliğini biliyoruz" dedi Çilçil. "Bugün bir düğme iliklemeyen yarın iki tane iliklemez ve bu giderek tek tip elbiseyi çıkarıp atmaya kadar tırmanır diye korkuyorsunuz. Korkunuz yersizdir.. Böyle bir yönteme biz baş vurmayacağız."

Tomiks ellerini beline dayadı, gururla ve korkusuz bir çalımla:

"Ben hiçbir şeyden korkmam aslanım" dedi. "Elbiseymiş, şuymuş buymuş o seni ilgilendirir, beni ilgilendirmez. Dikkat edin karşınızdakini salak yerine koymaya kalkışmayın."

İhtiyar gülümsedi. Yumuşak ve iknacı bir tonla:

"Size karşı herhangi bir kastımız yoktur. Gerçekten ayıp oluyor. Bir kaşık suda fırtına koparmaya benziyor şu düğme meselesi."

Müdür Duman araya girdi:

"Tamam assubayım" dedi, "Kasıt olmadığını söylediklerine göre tartışılacak bir şey yok."

Tomiks ellerini arkaya attı. Topçu'ya baktı ters ters. Kendi kendine mırıldanarak koğuştan çıktı. Onu kalabalık sayım ekibi, müdür, baş gardiyan gardiyanlar ve askerler izledi.

Tavas dolabından çıkardığı bir paket sütü lıkır lıkır içti. Elbise sorununun cezaevinde en önemli sorun olduğunu ve idareyi korkuttuğunu söyledi. Mestan kih kih güldü. Tavas burnunun ucuna sokularak, "Ne o, açıkta bir şey mi gördün" diye diklendi. Mestan aldırmadı. Tavas cin gibi biliyordu bu alaylı gülüşün kendisine yöneldiğini. Yakasına yapıştı Mestan'ın. Münsebtsiz-

lik etmemesini, aksi taktirde kendisini bayır turpu yercesine kıtır kıtır yiyebileceğini söyledi. Mestan afalladı, yakasını kurtarmaya çalışırken esaslı bir küfür salladı. Aynı anda Tavas'ın eski bokserlik yadigârı, iş bilir yumruğu, Mestan'ın yanağında patladı. Ortalık karıştı. A1'liler hemen araya girdiler. Yanağını tutan Mestan, bunun sinsi bir sınıf saldırısı ve burjuva kalleşliği olduğunu haykırdı. A1'lilerin kolları arasında köpürürken, kendisini dizginleyenlerin kesinlikle taraf tuttuklarını söyleyerek, koğuşa sadece kavgayı seyretmelerini önerdi. A1'liler Tavas'ı yemekhaneye götürdüler. Bu sırada kapı mazgalı açıldı. Baş gardiyan Gavur Veli, koğuştan gelen gürültülerin kavga gürültüleri olduğunu söyledi. Kenan güldü. Yatakhane ortasında gürültülü ve de zorlu bir güreş olduğunu açıkladı. Kurnaz kurnaz gülümsedi Gavur Veli:

"Bu cezaevinde o kadar kavga çıktı ki" dedi, "neyin şaka, neyin kavga olduğunu anında ayırdedecek derecede ustalaştık."

"Ben pek ustalaştığınız kanısında değilim" dedi Kenan. "Koğuşlarda toplu kavgalar çıktığında, şu mazgala vurup nöbetçi gardiyanları çağırıyoruz. Ne olduğunu sorduğumuzda, bir şey yok diyorlar. Gardiyanların koridorda birbirlerine şaka yaptıklarını, boğuştuklarını söylüyorlar."

Gavur Veli, boğazını göstererek katıla katıla güldü. Yanıbaşında gülen gardiyanlara baktı. Kenan'a dönerek:

"Yani şimdi gençler birbirimize karşılıklı yalan mı söylüyoruz bu cezaevinde?" dedi.

"Eeeee biraz öyle. Herşey karşılıklıdır biliyorsun."

Yeniden bastı kahkahayı Gavur Veli:

"Ne yapalım ekmek parası, gençler. Boğuşun şakalaşın da jandarmalık bir durum yaratmayın" diyerek mazgalı kapattı.

O gece Tavas alışılmışın dışında akşam saaz dokuzda yattı. Saatini ranza demirine, tam burnunun ucuna denk gelecek tarzda astı. Baş ucuna iki paket süt, üç paket bisküvi koydu. Kalktı dolaptan dört kalın kitap getirdi. Başucuna yerleştirdi. Yün çoraplarını giydi. Üzerine üç battaniye çekti. Kollarını göğsünün üzerine bağlayarak düşünmeye başladı. Mestan'ı bir yumrukta yere serdi. Bütün koğuş, "aman yapma Tavas abi" diye yalvardı.

Koğuş temsilcisi seçti kendisini. Koğuşta herhangi bir Tavas aleyhtarı saldırıyı püskürtmek için de başucuna ondörtlü bir tabanca astı. Diğer koğuşlardan Tavas'a bağlılık mesajları geldi. Başsavcı kendisini idareye çağırdı. Bütün idare personelinin önünde, cezaevinin en büyük direnişçisi olarak gösterdi Tavas'ı. Tavas koğuşa geldi, Mestan'ı ranzasından indirerek patakladı. Mestan, korkudan titredi, yalvardı, ağladı. Artık A1'de herkes Tavas'a, "Değerli önderimiz Tavas abi" diye hitap ediyordu. Saate baktı, onikibuçuk. Üçbuçuk saattir hayal alemindeydi. Koğuşta herkes uykudaydı. Terlemişti sırılsıklam. Bir paket süt içti. Kitabı açtı, on sayfa okudu, hiç birşey anlamadı. Titriyordu zangır zangır. Kalktı bir havuç yedi. Yemekhanede oturdu. Ellerini masanın üzerine koydu, yumruklaştırdı, seyretti. Sessiz sessiz güldü. Gözlerinden sızan sevinç gözyaşları masaya damladı. Serçe parmağını göz yaşına dokundurarak bir T harfi yazdı, yanına bir A ve V kondurdu. "Beni öldürecekler bu manyaklar" diye mırıldandı. "Acaba bu masayı ısırırsam dişlerim iz bırakabilir mi? İzler derin mi olur, yoksa yoksa yüzeysel mi?" diye düşündü. Masanın köşesini ağzına alarak ısırdı tüm gücüyle. Dişleri ağrıdı, kızardı gözü. Ama kısmen ferahladı. Bir havuç daha yedi. Gitti bir kocaman soğan aldı. Kabuğunu soydu. Elma ısırır gibi birinci ısırışta Azeroğlu'na küfretti, ikinci ısırışta İhtiyar'a, üçüncü ısırışta yine İhtiyar'a, dördüncüde Hıdır'a. Ufaklık hariç, tüm koğuş sakinleri sırasıyla küfürden paylarını aldılar. Masa gözyaşlarıyla iyice ıslanmıştı. Sessiz sessiz yeniden gülmeye başladı. "Beni öldürecekler" diye mırıldandı. Bu sefer içten, acılı, sarsıcı bir tarzda ağladı. Bankın üzerine çıktı. Pencereden jandarma kulesine baktı. Yarasaların projektor ışığından geçişlerini ve dikenli surların, beyaz, ürkütücü görüntüsünü seyretti. Yıldızlara baktı. Hoşuna gidiyordu yıldızlara bakmak. Cezaevinde olduğunu unutuyordu yıldızlara bakınca. Cezaevinin dar, dikenli sınırlarını yıkan bir enginlik duygusu kazandırıyordu O'na yıldızların seyri. Yeniden surlara dikti bakışlarını, "Vay be" dedi kendi kendine, "Gecenin karanlığı surların dizginleme gücünü zayıflatıyor, günışığı ise güçlendiriyor. Aydınlığa karşıyım, geceden yanayım." Banktan inip tuvalete gitti. Aynada gözlerine, bakışlarına baktı. Bir leğen soğuk su

doldurdu, çırılçıplak soyunarak yıkanmaya başladı. Dişleri takırdayarak arttı titremesi. Yatağa girdi. Ağır bir uykuya daldı sabaha yakın. Gündüzü yatakta inleyerek geçirdi. Akşam sayımından sonra Baş müdür içeri girdi. Arkasından, elinden bir televizyonla elektrikçi göründü.

"Her koğuşa televizyon veriyoruz arkadaşlar" dedi. "Eğlenmek, yurt ve dünya durumundan haberdar olmak ve en önemlisi de sıkıntı dağıtmak için şarttır."

Yüzlerde bir sevinç gülümseyişi ışıldadı. Koğuşa televizyon verildiğini duyan Tavas, "Babalan da gel" diyerek, sevinçle yatağından fırladı.

*

Yunus minnacık ela bakışlarını anasının mektupla gönderdiği kurumuş, yassılaşmış sarı çiçeğe dikti. Kokladı derin derin. Mücevher kutusu açar gibi açtı mektubu. Onuncu okuyuşuna başladı:

"Sevdiceğim, yavrum Yunus,

Evvela selam eder her iki mübarek gözlerinden öperim. Gayrı dermanımız kalmadı oğlum. İneğimiz öldükten bu yana durumumuz sarsıldı. Senin o sidikli bacın da bizi bu halimizle bıraktı. Çeçil'lerin hayırsızı kambur Celal'e kaçtı. Akşamleyin yıkandı. Çeyizini karıştırdı, bir şeyler etti. Rahmetli babanın geçen bayramda getirdiği kolanyayı saçlarına serpiştirdi. İşkillendim sordum. 'Bir şey yok anam' dedi. Sabah baktım yatağında yok. Oğlum sana para gönderemediğim için çok üzgünüm. Mektebe giden küçük kardeşlerinin daha kitaplarını alamadık. İki üç gün evvel ocaktan getirilen ölüleri gömdük. Ağladık, döğündük, yolunduk. Cesetler öyle yanmış ki, tanınmaz hale gelmiş. Kimin ölüsü kimindir belli değil. Küçücük olduğundan, Ayşel kadın, oğulcağızını ayırdedebildi. Rahmetli babanın yanına gömdürdü. Baban oğlanı çok severmiş. Ocakta yanından ayırmazmış. Ah oğlum ah. Bu şeytanın şerri körnefes, bu grizu dedikleri felaket köyümüzün ocağına incir ağacı dikti. Ne bileyim, sonu iyi olur inşallah. Sen canını sıkma, üzülme. İlerde bir af gelir, çıkarsın inşallah. Daha ne yazdıyarım. Benim sağlığımı sorup nedeceksin. Canım kurban olsun sana, sen kendi sağlığı-

na bak. Korkma, bu böbrek sancılarıyla ölmem. Bu zarfın içinde bizim köy öğretmeninin verdiği pulu bulacaksın. Sana selamları var. Oğlum hiç boşuna kafanı yorma. Bize tazminat mazminat vermezler. Ocakta on yıl da çalışsa öleni hiç kimse düşünmüyor. Daha ne yazdırayım. Selam eder yanaklarından öperim. Kardeşlerin selam eder ellerinden öperler. Allaha emanet ol. Anan Hatun"

Yunus hüzünlendi. Fırtına öncesi sessizliğine girdi ruh dünyası. Gönlünü basan hüzün, bilincini derinden sarstı. Ağlayan madenci kadınlarının çığlık çığlık dökülen ağıtlarını dinledi. Onbeş yirmi yıl ocakta çalışanların ciğerleri, değişmeyen hayat tarzları geldi gözlerinin önüne. "Bir milyarder, babamdan daha mı çok çalışıyor.? Anamdan daha mı çok çalışıyor bir sosyete, bir milyarder karısı? Peki ilkokula giden ama kitapsız kalan küçük kardeşlerimin suçu ne? Göçük altında kalan babamın diyetini neden ödemiyorlar?" diye konuştu kendi kendine. Solcuların sözleri çınladı kulaklarında: "Sermayenin silahlı fedaileri! Ellerinizi emekçilerin, aydınların kanına, halkın kanına buladınız!" Yunus ellerine baktı. Öğretmeni nasıl öldürdüğünü düşündü. Arkadan yavaşça yanaşarak kurşunu ensesine nasıl sıktığını canlandırdı gözlerinde, nasıl inleyerek devrildiğini... Öğrenci kıraathanesini nasıl taradığını, ve öğrencilerin acı feryatlarını... Bunları niçin, kimlere hizmet için yaptığını düşündü. Kendilerine verilen paraların ve silahların nereden geldiği üzerinde düşündü. Sancak Tül Fabrikası'ndaki anıları canlandı zihninde. Grevlere ve işçilere karşı giriştiği eylemleri hatırladı tek tek. Korkunç cahilliğini ve saflığını, atikliğini, yiğitliğini hatırladı. Günahlarını teker teker ruhunun karanlığından çekip çıkardı; insafının, eşitlik duygusunun, onurunun ve dürüstlüğünün yargısına teslim etti. İçinin insancıl sesi ona şöyle fısıldadı: "Niçin döğüşüyorsun? Şafağı senin kinin doğurmayacak ki. Sen kimin kör şiddetisin? Kendisine karşı döğüştüğün insanların, neyi savunduklarını, içinde bulunduğum hareketin tarihsel misyonunu gerçekten kavrayabilmiş misin? Nabzın 'Niçin? Niçin?' diye vuruyor. Tepende dikilen kumral kıl ve ayağının baş parmağı 'niçin?' diye bağırıyor. 'Ananı oku, ananı oku, ananı oku. Ananın tarifsiz acısını kavradığın gün adam olacaksın.'"

Yunus ranzasından kalktı. Revirin boş ranzalarına baktı. "İki aydır neden burdayım. Deli değilim ki. Bağırmayla, durup dururken küfretmeyle insan deli olmaz?" diye konuştu. Cepleri bomboştu. Bir tek kuruşu yoktu. Volta atıyor, yatıyor, kendi kendine mırıldanıyor ve günde üç öğün karavanayı dört gözle bekliyordu. Kalçasına on şırınga boşaltmanın dışında, hiç ilaç vermemişlerdi. Yunus çenesini kaşıyarak ve başını gövdesinde güçlükle taşıyarak düşünmeyi sürdürdü. Çay, sigara, mektup ve sohbet özlemi hülyalarına haşin ve asi bir öz kazandırmıştı. Solcuların "ihanet" sözcüğü üzerinde durdu. "Halka ihanet, halka ihanet" diye mırıldandı. "Eğer ihanet ettiysek, ihanet tarihi hayret edecektir bu devlete. Halka ihanet, devleti yıkılmaktan kurtarıyorsa, hain değilim. Belki de hainim. Hayır, ben halk çocuğuyum. Bir halk çocuğu da hain olabilir. Güzel ama, ben devleti kurtarmaya çalışıyorum. Halkı kim kurtacak? Devlet halkı ezmiyor mu? Halkı halkın kendisi kurtarabilir ancak. Solcular piyon diyor. Piyon muyum yoksa? Piyonluk ruhu var mı bende? Efendim kimdir? Hayır hayır efendim onurumdur."

Yunus, karışık koğuşlara geri dönüp dönmemek üzerinde düşündü. Tahta coplar dikildi karşısına. Baltar'ın saldırı işaretini gördü. Bağırtılar tufanında kan fışkırdı burnundan. Devletten dayak yemek için mi gidecekti o koğuşlara? Baş parmağını burnunun ucuna dayadı. "Hergün karavana yemek, okumak ve affı beklemek", yeni hayatını böyle formüle etti ve yineledi. "Üç öğün karavana yemek, okumak ve affı beklemek". Sigarayı bırakacaktı. Tek başına, sessiz yaşayacaktı. Yatağından tesbihini aldı. "Gel bakalım, en iyi dostum sensin" dedi. Bundan sonraki mapusluk hayatında namaz kılıp kılmama sorununu düşündü. Beş vakit namazı gereksiz ve çekilmez buldu. Allahın, kendisinden beş vakit namaz kılmayı istemesine güldü. Gülerken kısacık voltasında sendeledi. Artık bağırmayacaktı. Karışık koğuşa götürülmeyeceği için de delilik numaraları yapmıyacaktı. Ranzasına çıktı, bir dilekçe yazdı müdürlüğe. Dilekçesinde artık sağcı olmadığını, sağcılığa da solculuğa da karşı olduğunu, cezaevinde sade bir vatandaş olarak yaşamak istediğini, bundan dolayı tarafsız koğuşlara verilmesini belirtti. Dilekçeyi bitirdikten sonra, kendi kendine, "Artık sıradan bir vatandaşım" dedi "Tahta

cop yemiyeceğim, ölümün soluğunu ensemde hissetmiyeceğim, soluculara dişlerimi gıcırdatarak küfretmiyeceğim. Artık hürüm. Ne ölürüm, ne de öldürürüm. Eğer bir gün çıkarsam, güneşin altında bir parça toprağa yerleşeceğim. İçimin betonlaşan toprağını bu toprakla birlikte yeşerteceğim. Güzelliği kıvrak ve ağır olacak kadınımın. Gözleri kocaman kocaman, belikleri kulunçlarına varacak. Yakından seyredeceğim alnını, burnunu, çenesini, boğazını. Kıvırcık kuzularım olacak. Bembeyaz, burunları batırmalı, kınalı... Ahırın kokusuna hasretim. Horozun ötüşüne, tavuğun gıtgıdağına, atın kişneyişine. Karıştır barıştır belasını hayvanlar alemine bile uygulayamayız. Bir ahırda ineklerin yeri ayrıdır, tavukların yeri ayrı, koyunların ayrı, atların ayrı, köpeğin ayrı... Birbirlerini boynuzlayan deli inekler bile ayrı ayrı yemliklere boyunlarından zincirlerle bağlanırlar."

Yunus, gece üçe kadar uyuyamadı. Bilincindeki, yüreğindeki değişimin baharını yaşıyordu. Gözlerinden sevinç ışıltıları taşıyordu ruhuna. Öf be, artık dayak altında askere yalvarmayacaktı. Artık solcuları kollamıyacak, güvenlik içinde uyuyacaktı. Öf be, artık peryodik mektup cezalarından, hücrelerden uzak kalacaktı.

Cezaevinde üç tarafsız koğuş vardı. Yunus'u, sabah sayımından sonra, Canavar'ın ayrıldığı tarafsız koğuşa, yani B1'e verdiler. Gayet ciddi, "Uzak durun oğlum benden" dercesine yemekhaneye girdi. Sağcılar, sevinçle koşarak kucakladılar Yunus'u. Yanaklarından öptüler. "Hey aslanım be, Hangi rüzgar attı seni buraya" diyerek ensesini pışpışladılar. Yunus, buz kalıbı gibi karşıladı bu sevinç dalgalarını. Konuşmadı, gülümsemedi, yanağına konan öpücükleri öpücükle selamlamadı. Çatılan kaşları, yüz hatları, bakışları şöyle diyordu:

"Uzak durun oğlum, sırnaşmayın! Ben eski Yunus değilim!"

C2 koğuşundan Yunus hakkında daha önce not gelmişti sağcılara. Dayaklı, hır gürlü bir anda cinnet getiren birisinin böyle soğuk davranmasını normal karşıladılar. Bunca süre revirde kalmasına rağmen henüz düzelmediği kanısına vardılar. Müştak, Yunus'un koluna girerek onu yatakhanenin bir köşesine götürdü. Sağcılar alt ve orta ranzalara üşüştüler.

"Alnına n'olmuş kardeşim" dedi Müştak.

Yunus, işaret parmağını alnındaki yara izine bastırarak:

"Tahta copla yaralandı" dedi.

Yunus'u profilden süzen Durali:

"Kulağında da yara izi var" dedi.

Yunus bu sefer de elini kulağına götürdü:

"Kavgada oldu. Ranzaların arasında boğuşurken Ziya ısırdı. Hayalarına yapışıp burmasaydım, belki de koparırdı."

Sağcılar, heyret nidalarıyla güldüler.

"Rahatsızlandığın en son kavgada askerler seni çok dövdü mü Yunus?" dedi Kuddusi.

Yunus, ayaklarının ucuna basarak, bıkkın ve zoraki bir sesle: "Yok" dedi, "Hiç döğmediler. Yat-kalk yaptırırlarken fenalaştım"

Yunus'a tek tek arkadaşlarının durumlarını sordular. Soruların bir çoğunu, "Bilmiyorum"la yanıtladı. Bazılarını da şu sözlerle geçiştirdi: "Haberim yok", "Bildiğiniz gibi işte", "Beni ilgilendirmediği için haberim yok", "Ne bileyim birader" "Gereksiz sorular soruyorsunuz". Sağcılar, sohbetin sonunda Yunus'un tam anlamıyla, "allahının şaştığına" inandılar. Yunus, artık bundan sonra tek başına yaşıyacağını söyleyince de afalladılar.

Yatağını düzeltti, eşyalarını dolaba yerleştirdi. Yardım etmek isteyenleri kibar bir dille uzaklaştırdı. Tarafsız solcuların gözünde, sağcılarla senli benli olup, onların kendisine sağcı ya da faşist damgası vurmalarını istemiyordu. Hatta bir ara solculara uğrayıp, sağcı olmadığını, sıradan bir vatandaş olduğunu söylemek istiyordu. Hiç kimsenin yapmadiği bir şey yaptı. Ranzasının kenarına, çarşafını perde olarak çekti. Dinlenirken, yatarken kimsenin kendisini görmesini istemiyordu. Koğuşa ve idareye gerçek tarafsızlığın nasıl olması gerektiğini göstermek istiyordu sanki. Yeni yaşamından felaket memnundu.

*

"OOOOf Of! Of kadın anam of! Of bacım of! Of devlet of! Gözüm gözüm of gözüm of! Sevin devlet sevin! Gözüm çıktı sevin! Of arkadaşlarım, ülküdaşlarım, gardaşlarım of! Of of komünistler, of vatan hainleri! Mına goduğumun gobelleri of!"

Tuvalette boylu boyunca uzanmış, elleriyle sol gözünü kapatmıştı. Elleri, yüzü, şakakları, boynu kan içindeydi. Betona kan yığılmıştı. Sol gözünün yerinde büyükçe bir kan çukuru vardı.

"Of anacığım of! Of ekmeğim tuzum, kınalı kuzum, mübarek anam of! Of arkadaşlar! Kulunuz kurbanınız olayım, gözüm of! Of allahım, güzel allahım of! Of ananızı avradınızı, kızınızı kızanınızı of! Of müdür, of sosyolog! Of savcılar of!"

Başının yanında bir lavoba duruyordu. Sol gözüne lavabo kökünü oturtmuşlardı. Bu öylesine şiddetli olmuştu ki, göz çukurunun yerinde göz diye bir şey kalmamıştı. Bütün lavoba sökülmüştü. Kırılabilecek kalıntılar da kırılmıştı. Lağım ve kan kokuyordu tuvalet.

"Of sebebim of! Of gözüme göz dikenler of! Of yandım of! Of kızıl kalleşler of! Köpek yavruları, lağım fareleri of! Of orospu fırlatmaları of! Puştlar! Puşt oğlu puştlar! Göz nuru düşmanları!"

Solcular yemekhaneye çekilince, yatakhanede bulunan sağcılar tuvalete geldiler. Abdurrahim'i yerden kaldırdılar. Gözünün feci halini ve yüzündeki derin yaraları görünce dona kaldılar. Arkadaşları dönülmeyecek şekilde kör olmuştu. Bu durum onları çılgına çevirdi. Demir kapıları yumrukladılar. "Kahrolsun komünistler!" diye slogana başladılar. Bir tanesi, ağzını duvar mazgalına dayayarak "Ulan adiler, komünistler kör etti arkadaşımızı nerdesiniz ulan adiler!" diye bağırdı.

"Of candaşlarım of! Kızıllar beni punduna getirdiler, gözümden ettiler of! Of canım ciğerim ülküdaşlarım of, nasıl oldu da, beni punduna getirdiler of! Buğday danesine düşman, mum ışığına düşman of! İnançsız, milliyetsiz köpekler of!"

Yemekhanede solcular da sloganlara başlamışlardı. Bu kavgada ilk saldıranlar sağcılar olduğu ve yatakhanede sağcıların tezgahına düştükleri için kızgınlıkla bağırıyorlardı. Elleri, elbiseleri kan içindeydi bazılarının.

"Koğuşlar ayrılsın!"

"Cezaevinde can güvenliği isteriz!"

"Kahrolsun faşizm!"

Sağcıların kapılara indirdikleri yumrukların gürültüsünü kendi sloganları bastırıyordu:

"Kahrolsun kominist!er!"

"Kominist!ere ölüm!"

"Kanımız aksa da, zafer islamın"

"Cangüvenliği isteriz!"

Kısa zamanda kanlı bir kavga olmuştu. B2 koğuşunun beton zeminine şimdiye kadar böylesine kan damlamamıştı. Bunda jandarmanın bir hayli gecikmesinin ve gardiyanların koğuşa girmemesinin de payı oldu.

"Of beynim of! Beynim cin ocağı gibi kaynıyor arkadaşlar of! Kör ettiler beni gepegencecikken of! Devlet nerde kaldı, doktor nerde kaldı of!"

"Şimdi gelecekler Abdurrahim, biraz dişini sık kardeşim" diyerek yatakhaneye götürdüler.

Asker, kavganın başlangıcından yirmi dakika sonra geldi. Baltar gayet sakin ama somurtkan bir yüzle yemekhaneye girdi. Yatakhaneye açılan demir kapının mazgalını açtı.

"Geri çekilin asker girecek içeri" dedi sağcılara.

Abdurrahim'in yüzünü gözünü görünce ürperdi. Sağcılar yakınmaya, eleştirmeye, kınamaya başladılar.

"Bu durumların sorumlusu ben değilim mahkum! Sizleri bir araya koyan ben değilim!" diye kükredi Baltar. Elleri arkasında, çakı gibi süzdü kalabalığı. Yutkundu. Onbaşıyı çağırdı. Abdurrahim'in derhal şehir hastanesine götürülmesini emretti.

"Of başçavuşum of! Ömrümün baharında gözümden ettiler beni of! Tek suçum devletimi sevmek, tek suçum milletimi sevmek of! Of askerler of!"

İki asker, Abdurrahim'i koridora çıkardı. Yavaş yavaş dış kapıya doğru yürüdüler. Abdurrahim'in koridordan gittikçe cılızlaşan ofları geliyordu hala.

"Of Türk milleti of! Hayatımı kararttılar of! Tek suçum, seni sevmekti of! Gözümün nurunu çaldılar of!"

Baltar, sağcılarla solcuları yemekhanede sıraya dizdi. Başka yaralı olup olmadığını anlamak için sıraların önünden yürüdü.

"Abdurrahim'in gözünü kim çıkardı?" dedi.

Kimseden tıs çıkmadı. Sağcılar hafiften mırıldandılar. Bir kaç

homurtulu küfür savruldu. Baltar bakışlarıyla ikaz etti. Başını önüne eğdi. Mahkuma, mahkumu saran tahta coplu mavi berelilere baktı:

"Bu kavgadan dolayı sizlere dayak atmayacağım mahkum" dedi.

Mahkum derin bir soluk aldı. Sevinç ışıltısı kapladı bakışlarındaki korkunun yerini.

"Dayak atmakla eşşek eşşekliğinden vazgeçmez. Barıştır karıştır uygulamasına, dilekçelerle, medeni yollarla karşı çıkmak varken, birbirinizi yeme yoluna sapıyorsunuz. Sapıtmışsınız oğlum mahkum. Sizlere dayak attıra attıra feleğim şaştı. Yazık yazık. Kendinizden utanmıyorsanız, Türk milletinden utanın biraz. Şu çatılardaki barış güvercinlerinden utanın."

Bu son cümle, yaralılar da dahil, bir çok kişiyi gizliden gülümsetti.

"Bu dünyaya niçin geldik mahkum? Biraz düşünün. Düşünün oğlum. Öküzün önüne konulan samanı yemesi gibi yemeyin karavanayı. Ben bu nohutu, bu bulguru, bu mercimeği, bu kapuskayı, bu pırasayı, bu şehriye çorbasını, bu zeytini niçin yiyorum diye sorun kendi kendinize. Nohut bir nimettir, insanı çarpar mahkum. Nohut insanın gözüne dizine durur. Dile gelir, 'Be hey aptal mahkum' der 'beni yedin de, karşılığında ne halt ettin?'. Biraz düşünün be allahın aptal mahkumları. İnsan nedir? İnsan hayvan oğlu hayvan değildir. İnsan, bu dünyanın güzelliklerini yiyerek boka çeviren iki ayaklı, lanetli bir makine de değildir. O halde nedir insan? İnsan cenabı Allah'ın en medeni kuludur ki, gözlerinin ışığını güneşten almıştır."

Bu sırada Drej Davut girdi içeri. Sağ elinde kendirle bağlanmış bir tomar lastik cop, sol elinde telsiz vardi.

"İsteyen hayvan olabilir, Eğer bu memlekette biraz hürriyet varsa, isteyen istediği hayvanın hüvviyetine girebilir. Zıpırın biri meydanlara çıkıp uyuz zağarlar gibi zak zak havlayabilir. Salak meymenetsizin biri, meydanlara çıkıp eşşek sıpası gibi anırabilir. Bu memlekette her türlü hürriyet vardır ama, bir tek hürriyet yoktur. O da başkalarını hayvanlaştırma hürriyeti. Hayvan insan, hayvanlığını, başkalarını hayvanlaştıracak şekilde yapamaz. Bu dört duvar arasında öyle bir hayvanlık yapıyorsunuz ki, ucu

bize dokunuyor. Biz de hayvanlaşıyoruz." Burada durdu, biraz düşündükten sonra, "Dayak atıyoruz mahkum dayak" diye bağırdı. "Sürekli dayak atan bir insan, hayvanlaşır."

Her karışık koğuştan, sağdan ve soldan, şef durumunda olan beşer kişinin alınıp hücrelere konulmasına rağmen kavgaların sürmesi, Baltar'ın yılgınlığını artırmıştı. Sağ ve solu bir koğuşta tutmanın enayilik olduğunu çevresindekilere çekinmeden söylüyordu artık.

"Karıştır barıştır planına artık biz de karşıyız komutanım" dedi Tosun. "Bu yanlış plan, ülkücüleri ezmekten başka bir şeye yaramıyor. Hem kominstlerin saldırısına uğruyoruz, hem de askerin dayağına."

Baltar, ihtarcı bir bakışla sağcıları süzdü:

"Komünist kelimesini kullanmayın. Bu cezaevinde komünist, faşist maşist yok, mahkum var" dedi.

Solcular gülümsediler.

"Bu cezaevinde komünist ve faşist vardır" dedi sakin bir havayla Bahtiyar. "Biz komünistiz. Gizlemiyoruz inancımızı. Aksine her yerde açıklıyor ve bununla övünüyoruz."

Baltar kulak memelerine kadar kızardı. Alın çatı öfkeyle ışıldadı. Hafif ürpertili bir sıcaklık bastı sırtını.

"Haddini bil mahkum!" diye bağırdı.

"Gerçeği söylüyorum."

"Hay söylediğin gerçek başında paralansın!"

"Gerçek, gerçeği kabul edenlerin değil, kabul etmeyenlerin başında paralanır."

"Bu mahkumu alın, tecrite atın oğlum!" diye onbaşı Paşa'ya emretti.

Paşa'yla Zühtü, Bahtiyar'ı paldır küldür götürdüler. Bahtiyar giderken başını geri çevirip:

"Bilincimizde ve gönlümüzde ışıyan güneşi hiç bir güç inkâr ettiremez bize. Bunu bu cezaevinde hala kavrıyamadınız mı başçavuş!" diye bağırdi. Aynı anda lastik coplar indi ensesine, sırtına. Yanından geçerken güçlü bir tekme bindirdi kalçasına Drej Davut ve:

"Yürü ulan çakoloz keçi!" diye dehledi.

Kavga bitmiş olmasına rağmen cezaevi çapında koğuşların sloganları sürüyordu. Savcılar ve müdürler yine duvar mazgallarından B2 mahkumlarını seyrediyordu. Yıldırım bey yine ifadelere başlamak için küçük masayı getirmiş, üzerine daktiloyu yerleştirmişti. Savcılık odasındaki dosyalar, kavga sonrasının ifadeleriyle şişmişti. Yıldırım bey, ifade ala ala bıkmıştı. Disiplin kurulunun kestiği cezaların başı sonu belli değildi. Mahkum, mektup, görüş ve hücre cezalarına karşı bağışıklık kazanmıştı. Karışık koğuşlar hücre cezası almak için yanıp tutuşuyordu zaten. Çünkü onlar için hücreye gitmek can güvenliği demekti; asker dayağından, yaralanma ve öldürülme tehlikesinden kurtulmak demekti. "Lanet olsun bu cezaevine. Çekip gitsem de kurtulsam" diye yakınıyordu kendi kendine Yıldırım bey.

Askerin koğuştan çıkmasından sonra ifadeler başladı. Yıldırım bey, işkence altındaymış gibi oturuyordu masasında. Her zaman yaptığı gibi saldırıyı başlatanların kimler olduğunu saptamaya çalıştı. Sağcılar, saldırganların solcular olduğunu, solcular ise saldırıyı sağcıların başlattığını iddia ettiler. Bakışlardan, yüz çizgilerinden, çekingen ve sessiz sorularından, çelişik ifadelerinden ilk saldıranların sağcılar olduğu kanısına vardı ama aldırmadı. Kırk kişinin ifadesini bir an evvel bitirip evine gitmek istiyordu. Hatta bir çoğuna sormadan ötedenberi alıştığı şu klasik ifadeyi yazdırıyordu:

"Olay anında ben hiç kimseye saldırmadım. Olayın nasıl çıktığını da bilemiyorum. Küfürleşmeleri, bağırtıları duydum. Ama o kargaşada kimin kime saldırdığını ayırt etmek de esasen mümkün değildir. Kimseden de şikayetçi değilim."

Yıldırım bey, Abdurrahim'in gözünün kimin çıkardığını da tek tek herkese sordu. Hiç kimseden açık bir cevap alamadi. İfadelerin alınmasından sonra, failleri saptamak için hastaneye, Abdurrahim'in ifadesini almaya gitti.

Karanlık, tüm inadı, kasveti ve ağırlığıyla çöreklendi cezaevine. Yıldız düğününe döndü gökyüzü. Çoban yıldızı başta olmak üzere tüm yıldızlar bakışlarını cezaevine dikerek:

"Heyyyy kuleler, devriyeler, sivri burunlu besili köpekler, ne zaman sona erecek bu koğuş kavgaları?" diye çınladılar.

Göğsü leylâk renkli, sorguçlu bir gonca kuşu ormandan süzülerek, doğuya bakan dikenli tellere kondu:

"Heeey çatıdaki hoparlör, aşhanenin bacası, ışıyan demir parmaklık, kapı kilitleri, ne zaman sona erecek bu koğuş kavgaları?" diye şakıdı.

Kör bir fındık faresi çıktı lağım deliğinden. Sökülüp yere atılmış lavaboların arasında gezindi. Kanı kokladı. Demir kapıların altından geçerek yemekhaneye geldi:

"Heeey ezilmiş aliminyum sürahiler, tahtaları vidalarından koparılmış sıralar, çelik dolap kapakları, kırık masalar, ne zaman sona erecek bu koğuş kavgaları?" diye sordu.

Dikenli surlar boyunca, tepedeki jandarma kulesine doğru, tesbih dizisi gibi yosun böcekleri yürüdü. Kelleleri Hint zümrütü gibi ışıyan, karınları sarı kemerlerle boğum boğum yosun böcekleri... En önde yürüyen:

"Heeeey uçları kınalanmış güz çimenleri, poyrazla yıkanan yosunlar, kömür böcekleri, söyleyin ne zaman sona erecek bu koğuş kavgaları?" diye cızırdadı.

Surlarla cezaevi arasında kalan yamaçları, paslanmış demir kızılına çalan güz eğreltileri bürümüştü. Eğreltilerin arasında da ispirto renkli kelleleriyle keşiş dikenleri fışkırmıştı. Bu dikenlerin budaklarında yuvalanan minik maviş böcekler, yuvalarından çıkarak cezaevine ve pencerelerden jandarma koğuşunun içine baktılar:

"Heeey tahta coplar, telsizler, küfürler, direktifler... heeeey birikmiş asker mektupları, söyleyin hadi, söyleyin ne zaman sona erecek bu toplu kavgalar, toplu dayaklar?"

Gecenin nöbetçi subayı, Drej Davut'tu. Müdüriyette, koltuğa gömülü bir vaziyette horluyordu. Kepi burnuna devrilmişti ve Drej'in kulağına şöyle fısıldıyordu:

"Oğlum Drej, yaşamayı korkunç seven bir insansın sen. Dayanamıyorum, söyle ne zaman sona erecek bu karıştır barıştır rezaleti?"

Gecenin bağrından, ormanlı dağların çatal doruğundan gülümsedi dolunay. Beyaz duvarlara vurdu dikenli tellerin gölgesi. Çatıdaki zulalarına tüneyen güvercinlerin yüzleri ışıdı. Hafif bir ürperti düştü uykularına.

*

Masalcı, ağlayan gelin çiçeği gibi, büküvermişti boynunu. Güneş, sağ yanağını, incecik uzun boynunu ısıtıyordu. Dizlerini göğüslerine gömmüş, sırtını duvara vermişti. Göğüsleri çiğ düsmüş güz yemişleri gibi domur domur terlemişti. Teninden tüten keskin teri soluyarak düşünüyordu. Çıplak ayakla voltalamıştı bahçeyi. Pantolonunu dizlerine kadar katlamıştı. Aniden kalemini ve minnacik defterini çıkardi cebinden. Hızlı hızlı bir şeyler yazdı. Kalemin başını çenesine dayadı. Düzgün, apak dişleriyle alt dudağını ısırdı. Sezdirmeden, incecikten gülümsedi.

Az ötede kadınlar serdikleri battaniyenin üzerine sere serpe uzanmışlardı. Aylin belden yukarı soyunarak yüzükoyun serilmiş, kitap okuyordu. Pervin'le Zahide satranç oynuyorlardı. Dilay, göbek benini kaşıyarak, Pervin'in ensesine dökülen kıvırcık saçlarını seyrediyordu hayranlıkla. Meryem lif örüyordu. Senem kadın bebeğiyle oynuyordu. Bebeğin hafif yeşile çalan çakır gözlerini, kına kızılı saçlarını, dilini, ellerini zevkle seyrediyordu. Gözlerinde, analığın, o güçlü yaratma duygusunun ışıltısı vardı. Eşarpı omuzlarına kaymıştı. Saçları şakaklarından akarak, düğmeleri açık, terli göğsüne yayılmıştı. Alnının darlığı, kaşları ve alın çatındaki iki kasvet çizgisi, bakışlarına garip, ümmi ve mazlum bir ifade kazandırıyordu. Yavaş yavaş ayağa kalktı Masalcı. Bahçenin, güneşi çok az gören köşesine doğru yürüdü. Çömeldi, duvar dibindeki yosunlara baktı. Parmak uçlarıyla dokundu yosunlara. Kokladı parmaklarını. "Toprak taze ot kokuyor" diye iç geçirdi. Diz çöktü, avuçlarını betona bastırarak derin derin kokladı yosunları. Meryem, Aylin'i dürterek, "Şuna bak" diye için için güldü. Aylin, parmağını dudaklarına götürerek "Suuuusss" işareti yaptı. Kitabını kapadı, yanağını battaniyeye dayayarak seyretmeye koyuldu Masalcı'yı. Burnunun ucu yosun yeşiline belenmişti. Duvar dibini yavaş yavaş emekleyerek izlemeye başladı. Her yarım metrede bir, sivri burnunu yo-

sunlara dayayarak kokladı. Birden gözleri faltaşı gibi açıldı. Yanakları aydınlandı. Yeşil bir sevinç dalgası bastı içini. Hayal dünyası dalgalandı, renklendi. Duvar dibinde, ince bir beton çatlağından yaşam fışkırmıştı. Birisi uzun, diğerleri kısa, üç yeşil ot... Masalcı gözlerini otlara iyice yaklaştırdı. Kocaman kocaman gülümsedi. Her otun tepesinde üç minik yaprak vardı. "Bunlar sığırcık otu olabilir" diye düşüdü. "Başka var mı?" merakıyla emeklemesini sürdürdü. Ama karşı duvara yaklaştıkça değil ot bulmak, sürekli güneş görmesinden dolayı yosun bile bulunmaz oldu. Geri döndü, sığırcık otunun başına diz çöktü. Biraz seyrettikten sonra başını çevirip güler bir yüzle Aylin'e baktı. "Gel sana ne göstereceğim gel" diye sevinçle el etti.

Aylin hemen kalktı, Masalcı'nın yanında çömelerek işaret parmağının gösterdiği ota baktı.

"Diz çök harikaya yakından bak, diz çök".

Aylin diz çöktü, bakışlarıyla çullandı ota. Kadınlar, "Acaba ne var orda" diye ilgiyle baktılar. Senem kadın:

"Kızlar ne var orda, define mi buldunuz?" diyerek muzipçe göz kırptı Dilay'a:

"Beton çatlağından boy atan minik üç ot var" dedi Aylin.

"Allah akıl versin" diyerek güldü Senem kadın. "E ne olmuş, hiç görülmemiş şey mi sanki?"

Gülizar fısıltıyla:

"Masallarını götürdüklerinden bu yana davranışları iyice garipleşti" dedi.

"Kaç defa gördüm kendi kendine konuşuyor."

"Eskisinden daha çok bekletiyor bizi tuvalet kapısında."

"Ben hayatımda bu kadar hırslı, bu kadar çalışkan, bu kadar sevecen kadın görmedim. Dikkat ettiniz mi, günde en fazla altı saat uyuyor."

"Dün geceyarısı, tuvalete çıktığımda, kapının önünde gördüm. Diz çökmüş, kapı altı aralığından gardiyanların sohbetini dinliyordu."

"O tip sohbetlerden çok güzel masallar çıkarıyor" dedi Dilay.

Masalcı, kolunu Aylin'in boynuna doladı:

"İşte ben bu tip asilikleri severim" dedi. "İnadın ve cesaretin böylesine vurgunum. Umulmadık yerden fışkırmış. Topraktan, sudan ve gün ışığından bunca uzak olmasına rağmen yemyeşil dallanıp boy atmış. İşte buna, güzelim masal direnci, masal kahramanlığı derler."

Aylin betonun üzerine oturdu. Masalcı'nın yosun yeşili burnuna baktı.

"Betondan fışkıran bu üç ot bizlere bir mesaj veriyor aslında. Boyun eğmeme ve direnme mesajı. Direnenleri destekleme mesajı" dedi.

Masalcı, sığırcık otlarına bakarak:

"Şu zındanın canlı güçlerini sarsan ne?" dedi. "Yanıbaşımızdaki şu direniş, yani dökülen kan, çığlık ve slogan. Öyle ki, büyük ve küçük tüm zindancıları sarsıyor. Peki diyorum kendi kendime, şu kocaman demir ve beton iskeleti, şu kocaman zindanı sarsan ne? Şu görkemli sağır duyarsızlığı sarsan ne? Zindana hayatını zindan eden ne? İşte şu üç minicik ot; zindanın bağrında boy attıkça yeşillendikçe çıldırtıyor, geriletiyor, teslim alıyor onu."

Aylin Masalcı'nin şimdiye kadar hiç böylesine içten, tutkun ve öfkeli konuştuğuna tanık olmamıştı.

"Seni çağırmadan önce hayalimi bu üç yeşil kahramana dikerek biraz oyalandım. Bunlar bana Kalevala'nın ulu ozanını anımsattılar. Dev YİPUNEN'in karnında tutsak düşüyor. Ama ulu ozan umudunu yitirmiyor. Dizini örs, dirseğini çekiç ediyor. Ve o mağrur devin yüreğinde kıvılcımlarla ateş yakıyor. Devi yalvartıyor."

"Ben okumadım o destanı, güzel mi?"

"Güzel, hem de çok güzel. Tabiat ananın zenginliğini, kırsal yaşamın basit, duru güzelliğini içli içli şakıyan bir destan. İnsanlığın belki de en lirik destanı; okumalısın mutlaka."

Masalcı, burnunun ucu otlara değecek kadar sokuldu yeniden. Kalemiyle hafiften dokundu. "Sulasam mı acaba?" diye sordu kendi kendine. "Toprakta köklenir gibi, betonun inadında, direncinde köklendi. Şu duru yeşil, sabrının sebatının yeşilidir. Benim suyuma ihtiyacı yoktur."

Aylin, Masalcı'nın elinden tutarak ayağa kaldırdı:

"Sırtım ürperdi gölgede. Gel güneşte volta atalım."

Masalcı göğüs geçirerek gökyüzüne baktı:

"Demin bu bulutlar yoktu, yağmur yağacak galiba"

"Çok dengesiz serüvenci bir iklimi var bu bölgenin. (Kısa bir sessizlikten sonra) Nasıl oldun, işleri düzene sokabildin mi?"

"Masallarımın, kahramanlarımın yasını tutuyorum hala. Gardiyanın söylediği doğrudur. Hepsini yakmışlardır."

"Yaktıklarına ben de inanıyorum. Işıyan her şeye saldırıyorlar. Aydınlığın zerreciğinden bile ödleri kopuyor."

"Masallarımın tümı iyi kahramanları, inanıyorum ki yanarken yalvarmamışlardır. Bruno gibi, Hurufi Şeyhi Fazıl Tebrizi gibi meydan okumuşlardır."

Masalcı'nın kararlı ama hüzünlü sesi, acıma duygusu uyandırdı Aylin'in yüreğinde. Bunca emeğin, hülyanın, titizliğin, uykusuz gecenin kahırlı çabalarının acı sonunu düşündükçe öfkesi kabarıyordu.

"Yazık çok yazık" dedi. "Yarattığın yapıtların, yarattığın kahramanların bir çırpıda yanıp kül olması korkunç sarsıcı bir şey. Yeri doldurulamaz bir kayıp."

"Kayıp ama yeri doldurulacak onların. Kahramanlarımı mitolojinin Foniks kuşuna, Zümrüdü Anka'sına benzetiyorum. Yeniden doğacaklar küllerinden. Bu kez daha güzel, daha güçlü olarak doğacaklar."

"Yani pes etmeyeceksin?"

"Hayır kesinlikle. Yüreğime söz verdim; püsküllü belayım. Gayrı kenger dikeniyim devlerin iman tahtasında."

Aylin güldü. Masalcı'ya karşı coşkun bir sevgi ve hayranlık dalgası kabardı gönlünde.

Gardiyan Elif girdi bahçeye. Hava saatinin dolduğunu söyleyerek kadınları koğuşa aldı, bahçe kapısını kilitledi. Öğle yemeğine bulgurla nohut çıktı. Gök gürültüleri başladı. Hava kararda iyice. Masalcı sevinçle bahçe kapısının mazgalından bahçeye baktı. "Öf be yağmur yağacak" diye söylendi usuldan. Önceden başlayan yağmur, giderek şiddetlendi. Kadınlar üst ranzalara çıkarak pencereden yağmurun seyrine koyuldular. Her şimşek ça-

kışında ve gök gürlemesinde Senem kadın, "Pencere pervazlarından uzak durun kızlar, yıldırım en çok oralara düşer" diye ikaz ediyordu. Ona göre şeytan bu gibi havalarda kapılara ve pencerelere sığınırdı. Bundan dolayı Cenabı Huda da yıldırımını en çok buralara düşürürdü.

Öğleden sonra elinde anahtarlarıyla yeniden geldi gardiyan Elif:

"Hava saatiniz geldi hazırlanın kızlar. Bahçe kapısını açacağım" dedi.

"Sen git aç. Bu yağmurda kimsenin de çıkacağı yok ya."

Beton bahçeye, yağmurun öfkesine yöneldi tüm bakışlar.

"Hadi çabuk aç ben çıkacağım" diye üsteledi Masalcı.

Yağmurun azgınca boşandığı bir sırada Masalcı tek başına bahçeye çıktı. Tiz bir sevinç çığlığı attı. Pencereden seyreden kadınlar gülüştüler. Çıplak ayakla yosunlu köşeye koştu. Çömeldi, dikkatle sığırcık otlarına baktı. Bir iki dakika içinde sırılsıklam ıslanmıştı. Ayağa kalktı, bir çığlık daha atarak fırdolayı koşmaya başladı. Koşarken kahkaha krizine tutuldu.

Çatılardan akan sular, borularla bahçeye dökülüyordu. Bahçedeki suyu dışarı akıtan borunun ızgarası tıkanık olduğu için bir hayli su toplanmıştı bahçede. Güvercin gübresi, toprak ve yaprak kokuyordu yağmur. Mavi bir sis sarmıştı ormanı. Gökyüzü peşpeşe çakan şimşeklerle yırtılırcasına gümbürdüyordu.

Soluk soluğa koşan Masalcı'nın çıplak ayakları suları şap şap dövüyordu. Güvercinlerinki gibi kızarmıştı ayakları. Saçları yanaklarına, omuzlarına yapışmıştı. Buğular yükseliyordu gövdesinden. Yorulunca durdu, yüreğinin güpürtüsünü dinledi. Suların derin olduğu yere geldi. Pencereden kendisini seyreden kadınlara bakarak fıkır fıkır güldü. Çömeldi yavaş yavaş. Bir çığlık atarak sırtüstü uzanıverdi sulara. Kadınlar kahkahayı bastılar.

"Vallahi çıldırmış bu kadın!"

"Kız kız hele çıkın da şunun haline bakın, camuş gibi nasıl da yattı sulara!"

"Yatamıyor. Damarlarının ateşini sularda söndürmeye çalışıyor."

"Yatıyor yatıyor, hepimizden daha şahane yatıyor. Yaşamı

özümleyerek, severek ,özleyerek, üreterek yatıyor. Keşke hepimiz onun gibi yatabilsek."

Masalcı bir çığlık atarak ellerini kalçasına dayayıp bacaklarını havaya dikti. Pedal çevirmeye başladı havada. Sular, açılan belini öpüyordu.

"Böbreklerini, ciğerlerini üşütecek vallahi."

"Hiç bir şey olmaz ona."

"Kız Sıdıka hastalanacaksın, kız!"

"Bana bir şey olmaz!"

"Yakılan masalların acısını yağmur sularında dindirmeye çalışıyor garibim. Çocuğunu yitirseydi üzülür müydü bu kadar?"

Masalcı bacaklarını indirerek bağdaş kurdu suların içinde. Suları avuçladı, yüzüne yüzüne çarptı. Güldü sarsıla sarsıla:

"Şu sulara bakın, canım sulara, sevdalım sulara bakın!" diye bağırdı.

"Bu sular, ırmakların, denizlerin özüdür. Güneş babanın öpücüğüyle ince ince gökyüzüne ağladılar. Toprağın çağrısıyla ığıl ığıl yağdılar. Gökkubbenin, boğumlanmış ak bulutu, gümüş avizesiydi bu sular. İyi bakın, iyi bakın bu sulara. Taaa tepeden, ormanların, ırmakların, çiçeklerin, kuşların güzelliğini seyreden bu sulardır. Doğa ananın zenginliğini gözleriyle emen bu sulardır. Bu sulardan doğdu tüm yaşamsal güzellikler."

Diz çöktü, yüzünü sulara gömdü, aksırdı, derin derin koklamaya başladı. İki ışık direği gibi havaya dikti kollarını. Gerilen entarisini zorladı meme uçları:

"Oooffff aygır kozalağı kokuyor! Yasemin tomurcuğu, muşmula çiçeği kokuyor! Güz çiğdemi, taze çimen kokuyor."

Bir kaç kadın hariç, tüm koğuş, Masalcı'yı seyrediyordu ilgiyle.

"İyice dağıttı vallahi. Hiç muşmula çiçeği kokar mı yağmur suyu?"

"Dışarının güzelliklerine kavuşma özlemi, çıldırtacak bu kızı."

Aylin karşı çıktı:

"Akdeniz çocuğuıdur kolay kolay çıldırmaz" dedi. "Yeşilin, mavinin ve al'ın koyun koyuna seviştiği bir beldenin çocuğudur. Şu andaki sevincini, çığlığını, gönencini normal karşılayın, kahkahalarla selamlayın".

Masalcı ayağa kalktı. On-onbeş tur koştuktan sonra, yeniden uzandı sulara.

"Of be of! Gövdem umman içinde, umman zindan içinde, zindan dünya içinde, dünya evren içinde, evren sonsuzluk içinde, sonsuzluk benim içimde. Of be of!"

Umulmadık bir şekilde canlanmasına yol açtı koğuşun.

"Suyun içinde fazla kaldın, gel artık" dedi Aylin.

"Büyü gücü var bu suyun. Kanımın akışı hızlandı, soluğum açıldı, dağıldı sıkıntım, ferahladım. Hoşuma gidiyor çıkmayacağım."

Çıkması için kadınlar da ısrar etmeye başladılar. Kimisi yağmur suyunun sağlığı sinsice vurduğunu, kimisi romatizmaları azdırdığını, kimisi karın sancısı yaptığını, kimisi böbrekleri zorladığını ileri sürdü. Masalcı afacan çocuklar gibi kikir kikir güldü, bildiğini okudu. En sonunda Aylin çoraplarını çıkarıp suya girdi. Masalcı'yı kolundan tutup güle konuşa ayağa kaldırdı. Elbiseleri tenine yapışmış, kalçaları ve göğüsleri gövdesinden taşmış gibiydi. Bu haliyle, mağrur bir amazon savaşçısını andırıyordu. Aylin Masalcı'yı tuvalet bölümüne götürdü. Bir leğen su doldurdu, soyunup bir güzel yıkanmasını ve beklemeden yatağa girmesini istedi.

Masalcı, Dadaloğlu'ndan türküler söyleye söyleye yıkandi. Yatağında, başına toplanan kadınlarla konuştu. Yarım demlik çay içtikten sonra şirin bir uykuya daldı.

*

Aralık ayında cezaevi bir hayli şaşkınlaştı. Başmüdür, arkasında bir yığın küfür bırakarak kızgın ve asi bir kafayla cezaevini terketti. O gece evinde tek başına bir şişe rakıyı koyun sütü içer gibi lıkır lıkır içti. Dengesiz ve garip kahkahalar attı. Karısına, çocukların artık özgür olduğunu, acılardan, bağırtılardan, yalvarmalardan kurtulduğunu söyledi. Sosyolog, karısı tarafından terslendi. Normal bir insanla değil, yalan ve dalkavuklukla evlendiğini haykırdı kocasının yüzüne. Hüsnü bey, Bakanlığa üçüncü kez karışık koğuşlardaki durum üzerine bir yazı yazdı. İnce ve kurnaz bir ifadeyle, durumun ciddiyetine işaret ettikten sonra, köklü çözümün koğuşların ayrılmasıyla olacağını vurgu-

ladı. Baltar'ın kıçında kocaman, mor bir çıban çıktı. Bademcikleri şişti, sağ kasığına acayip bir ağrı girdi. Başçavuş, "Mahkumun ahı mı tuttu yoksa beni" diye arpacı kumruları gibi düşünmeye başladı. Dahası toplu dayaklardan uzak durmanın çaresini arar oldu. Bundan sonra toplu dayakları Yüzbaşının ve Drej'in attırması, günahını, vebalini de onların çekmesi gerektiğini söyledi karısına. Aralık ayında koğuşlar da şaşkınlaştı. Karışık koğuşlardaki solcular tartışa tartışa sinir hastası oldular. Artık toplu kavgalar çıkarılmamasını isteyenler, kavgaları sürdürmeyi savunanları, güçleri dağıtmakla, serüvencilikle, akılsızlıkla suçladılar. Kavgayı sürdürmekten yana olanlar ise diğerlerini pasifizmle, pili bitmekle, yılgınlık ve umutsuzlukla eleştirdiler. Yapılan minik toplantılarda yine hırlaşmalar oldu. Küfürler savruldu. Bu durumu sezen sağcılar, zevkten gevşediler. Şenlendiler, kıs kıs güldüler. Karışık koğuşların derin bir krize girdiği aralık ayında, sağcılar artık eski inatlarından tamamen vazgeçtiler. İdareye toplu olarak başvurdular. Hayatlarının tehlikede olduğunu, kendilerinin mutlaka koğuştan alınmalarını, tarafsız koğuşlar da dahil herhangi bir koğuşa verilmelerini istediler. Ayrıca bundan sonra kendilerine yönelecek her saldırıya uygun anda misillemeyle cevap vermeyi tartıştılar. Güçlerinin tükendiğini, böyle bir şeye gerek olmadığını çoğunluk olarak tesbit ettiler. Aralık ayında, hücrelerde, sağcılarla solcuların söz düellosu, yakası açılmadık küfür derecesine kadar düştü. Atışma, namaz, yemek ve uyku saatleri hariç hemen her gün sürüp gitti. A1 koğuşunda Tavas, Mestan'a ikinci kez saldırdı. Hasan'a dolap kapağını, Kazım'a ise sürahiyi fırlattı.

Aralık ayında tarafsız koğuşların sakinleri koyun sürüsü gibi tatlı tatlı geviş getirdi. Bu koğuşlarda en keskin çıkışı Zort Ökkeş yaptı. Tarafsız koğuşlardan karışıklara geçmek için üç gece düşündü. Voltada fosur fosur sigara içti. Sonunda ikinci tarihi çıkışını yaptı. İdareye, karışık koğuşlara ya da solcu koğuşlardan birine verilmesi için dilekçe yazdı. Sabah sayımında dilekçeyi verirken kendisine alaycı bakışlarla gülümseyen tarafsız solcuları tersledi. Onlara, bu koğuşu terkederek onurunu korumak, tarafsızlık kimliğinden sıyrılmak zorunda olduğunu hatırlattı. Dilekçeden az sonra Zort Ökkeş'i idareye çağırdılar. Du-

man bey ikna edemeyince, kapı altında normal bir sopa ziyafeti çektiler. Zor Ökkeş önce yalvardı, sonra da ağladı zari zari. Ziyafetten hemen sonra, Ökkeş'i yeniden Duman beyin odasına götürdüler. Duman bey ikna olup olmadığını sordu. Ökkeş duraksamaksızın ikna olduğunu söyleyince yeniden geldiği koğuşa götürüldü. Ökkeş koğuşa girer girmez, hiç kimseye bir şey söylemeden, sorulara cevap vermeden, doğruca yatağına girdi. Battaniyesinin altından iki gün çıkmadı.

Aralık ayında gardiyanların da can sıkıntısı arttı. Büyük koridorlarda gardiyanlar serseri mayınlar gibi dolaşmaya başladılar. Of çekmeler, şarkılar, küfürler, türküler arttı. Gardiyanlar daha sık boğuşur oldular. Bu durum koğuşların dikkatini çekti. Mahkumlar, duvar mazgallarından koridorları merakla süzdüler. Koridorların baş kısımlarını iyice görmek için zulalardan çıkardıkları ayna parçalarını kullandılar. "Bu adilere n'oluyor?", "Karavananın yağı fazla mı geldi?", "Sapıttılar", "Oniki saatlik mesai mahvediyor gariplerimi", "Bunlar bizden daha çok eziyet çekiyor", "Ne kadar derin of'lar çekiyorlar", "Gardiyanlik zor zenaat..." yorumları yapıldı.

Aralık ayının sonunda karışık koğuşlardan B3'de toplu bir kavga çıktı. Aynı gün öğleden sonra B2 koğuşunda da şiddetli bir kavga oldu. B2 koğuşundaki solcular, diğer koğuşlara gönderdikleri haberlerde sağcılara iyi bir dayak attıklarını iddia ettiler. Onlara göre bir kısım sağcı korkudan kavgaya katılmamış, bir kısmı can havliyle çelik dolaplara girmiş, geride kalanlar ise dayak altında yandım felek türküsünü söylemişlerdi. Sağcılar da kendi arkadaşlarına gönderdikleri haberde solcuların şimdiye kadar cezaevi tarihinde hiç bu kadar kötek yemediklerini, koyunu kurda kaptıran çoban köpeğinin değnek altında viyakladığı gibi viyakladıklarını iddia ettiler. Aralık ayının sonunda tüm cezaevine yayılan taze kan kokusu, toplu sloganların gücünü artırdı. Demir kapılar yumrukların altında gümberdedi. Pencerelere çıkan gür sesli, coşkun, delişmen mahkumların ajitasyon konuşmaları dalgalandı çatılarda. Güvercinler ürkerek sürüler halinde karşı tepelere indiler. Asker ve gardiyan topluluğu doldurdu koridorları. Bekleyiş, fısıltı, küfür, acıma, lanet ve gırgır havasına girdi komando bölüğü.

"Vay babam vay ne olacak bu cezaevinin hali."

"Hepsini koğuşlardan çıkarıp, şu duvar diplerinde kurşuna dizeceksin namussuzlar sürüsünü. Ancak o zaman rahat ederiz biz. Kestirme iş, temiz iş."

"Ana baba kuzularıdır acıyorum. Bu kadar dayak yemelerine akıl erdiremiyorum. Dayağın bile forsunu indirdiler."

"Bunları bir araya neye koymuşlar ben anlayamıyorum."

"Beni kardeşimin, arkadaşımın katiliyle bir araya koysalar bir gecede boğarım anam avradım olsun ki."

"Kuzu kuzu otursalar kıyamet mi kopar?"

"Dayak atmak hoşuma gidiyor, ellemeyin birbirlerini yesinler, yoksa bitmez bu askerlik."

"Bakın bakın kadın gardiyan geliyor."

"Şunu bir karanlık köşede ele geçirsem, iki dakkada göbeğinin yağını eritirim billah."

"Senin göbeğini de ben eriteyim mi?"

"Konuşma lan dümbük, geldim mi yatırırım allahıma."

"Yüzbaşı geliyor lan"

Aralık ayının sonunda idare cephesi üç kere toplandı. Başsavcı ruh gibiydi. Toplantıda konuşanları dinlemekte güçlük çekiyor, karnının gurultusunu dinlemeyi ve geğirmeyi tercih ediyordu. Gerdanını mıncıklarken, "Bu işler nasıl olacak?" diye içten içe mırıldanıyordu. Duman bey magazin karılarını seyrediyor, konuşan herkesi başıyla onaylıyor, arada sırada ise şu tip çıkışlar yapıyordu.: "Tabi canım, orası öyle", "Tabi canım, yapamayız, yetkimizi aşar", "Tabi canım, ben söylenenlere katılıyorum." Yüzbaşı az konuşuyor, genellikle de dinliyordu. Sosyolog ise hafif bir dönüş yapmıştı. Yüzbaşının ve Başsavcının itiraz etmediklerini anladığı için dalkavukluğu Hüsnü beyden yana işletiyordu. Hüsnü bey, sorunları ciddiyetle ele alan ve karışık koğuşların dağıtılması konusunda Bakanlığa baskı yapan tek kişiydi. Bu konudaki cesareti, cezaevindeki insiyatifini artırıcı bir rol oynamıştı. Bakanlığa çektiği son telgrafın cevabını bekliyordu şimdi.

Aralık ayının sonunda Hüsnü bey koğuşlara girdi. Solcular, cezaevinde daha kanlı olayların cereyan edeceğini, barıştır karıştır politikasına en kısa zamanda son verilmesini istediler. Sağcılar, kendilerinin kurbanlık koyun olarak seçildiklerini, bunun hesabının ilerde Türk milleti tarafından sorulacağını söylediler, ve en kısa zamanda bu duruma son verilmesini istediler. Hüsnü bey, girdiği her koğuşta konuşmaları sessizce dinledi. Bakanlığa çektiği son telgrafın cevabını beklediğini ve mahkumun da sukûnetle telgrafın cevabını beklemesi gerektiğini söyledi. Bir günlük sessiz bek-leyişin sonunda, otuz aralık akşamında, hem Bakanlıktan hem sıkıyönetimden telefon edildi. "Sürekli kavga çıkaran, çeşitli cezai yaptırımlara rağmen ıslah olmayan sağ ve sol teröristlerin aynı koğuşta tutulmalarına son verilmesi, bunların ayrı koğuşlara alınması" emredildi. Bu emir idarede yoğun sohbetlere yol açtı. Savcılar, müdürler, assubaylar, başgardiyanlar, gardiyanlar ve askerler üzerinde hemen etkisini gösterdi. Başgardiyanlıkta toplanan gardiyanlar, çeşitli yorumlara girdiler.

"Vay be! Karışık koğuşların dağıtılacağına hiç inanmıyordum."

"Müdürler, mahkuma hayalci olmayın, yer yerinden oynasa da bu uygulama sürecektir" diyorlardı.

"Çok iyi oldu, kıyak oldu. Rahat edeceğiz, koridorlarda rahat uyuyacağız."

"Kavga anlarında assubaylardan, müdürlerden fırça yemiyeceğiz."

"Mesaimiz bittiği halde kaç gece evimize gidemedik şu kavgalar yüzünden."

"Kim demiş dayak cennetten çıkmış diye."

"Güzel oldu, hoş oldu. Daha önce ayırsalardı ne olurdu sanki."

"Acısını biz çekiyoruz kardeşim biz. Pulluğun ham toprakta neler çektiğini boyunduruk bilmez."

Askerler arasında bu duruma en çok sevinenlerden biri de Baltar'dı. Haberi öğrenince içinden, "Of be ne güzel oldu. Rahat edeceğiz biraz" dedi. Yüzbaşı kara kara düşündü. Ona göre barıştır karıştır uygulamasının bu cezaevinde çökmesi, mahkumun moralini yükseltecek, mücadele şevkini pekiştirecekti. Bundan dolayı pek sevinmedi ama üzülmedi de. Toplu kavgalarda ko-

mandonun harekete geçmesi ve yıldırma dayaklarına girişmesi, kendisini pek fazla rahatsız etmiyordu. Yükün ağırlığı nasıl olsa Baltar'ın ve assubayların üzerindeydi. Yüzbaşının taşıdığı endişeleri Başsavcı da paylaşıyordu. Mahkumun yeni talepler için mücadeleye geçeceğini düşünüyordu.

Hüsnü bey emirleri alır almaz Yüzbaşıyla birlikte koğuşların ayrılması planı üzerinde durdu. Solcuları hangi koğuşlara, sağcıları hangi koğuşlara yerleştireceğini ayarladı. Çizdiği plan konusunda müdürlerin görüşlerini sordu, Başsavcıya sundu ve itirazsız onaylattı. Aynı gece, komando bölüğünü ve gardiyanları koridorlara dizdirdi. Yüzbaşıyı yanına alarak, ilkin C2 koğuşuna girdi. O ana kadar duvar mazgallarından, gecenin bu saatinde neler olup bittiğini anlamaya çalışan mahkum, Savcıyla Yüzbaşı içeri girince, merakla ve heyecanla toplandı.

Büyük çoğunluk, karışık koğuşların dağıtılabileceğine ihtimal vermiyordu. Müfettişlerin, savcıların, subayların ve müdürlerin o ana kadar yaptıkları konuşmalar, kararlı ifadeler, hala çınlıyordu kulaklarında: "Hayalci olmayın, bu cezaevinde devlet bu politikadan vazgeçmez, isterse ölü çıksın, yer yerinden oynasın."

Hüsnü bey kollarını göğsünde kenetleyerek:

"Bu akşam, Bakanlıktan aldığımız emir gereğince karışık koğuşları dağıtıyoruz arkadaşlar" dedi.

Gözler ışıldadı, ağızlar yayvanlaştı. Sevincin çılgın büyüsü, tepeden tırnağa sardı mahkumu. Hafiften bir fısıltı rüzgari esti koğuşta.

"Aralık ayının başında sizlere biraz sabretmenizi söyledim. Bir bildiğimiz vardı elbet, ama dinletemedim. Acı olaylara neden oldunuz, kan döktünüz, yeni hücre cezaları aldınız gereksiz yere. Bir çok arkadaşınızın hücre cezaları dörde çıktı. Tabii infazları yandı haliyle. Artık olan olmuş, geçen geçmiştir. Geleceğe bakalım. Dileğim, cezaevinin bundan sonra huzur ve güvenlik içinde olmasıdır."

Yüzbaşı bir sigara yaktı. Soğuk, mesafeli ve hesaplı bir bakışla mahkumu süzdü. "Zafer kazandık diye şımarmayın ulan" dercesine tüttürdü cigarasını.

"Sakın şöyle düşünmeyin" diye sürdürdü konuşmasını Savcı.

"Biz oniki mayıstan bu yana kavga veriyoruz, karışık koğuşların dağıtılmasının nedeni bizim sürdürdüğümüz kavgalardır. İdare dize gelmiştir, zafer bizimdir, biz bu cezaevinde mücadele ile taleplerimizi elde edebiliriz' vs. vs. Sakın böyle düşünmeyin, yanılırsınız. Gerçek durum sizin bildiğiniz gibi değildir. Barıştır karıştır politikası bu cezaevinde, devletin temel bir politikası değildir. Deneme mahiyetinde bir politikadır. Kaldı ki devlet karışık koğuşları dağıtmakla bu cezaevinde bu politikadan vazgeçmiş değildir. Ayırma kararı vermiştir ama ilerde yeniden karıştırabilir. Sonra biliyorsunuz, bugün cezaevinde tarafsız koğuşlar diye bir statü vardır. Bu statü aslında barıştır karıştır temeli üzerine kurulmuştur. İslah olmuş ya da islah olmaya niyet etmiş sağ ve sol siyasilerin iç içe kardeşçe yaşadıkları karışık koğuşlardır tarafsızlar."

En arkadan birisi:

"Bu cezaevinde barıştır karıştır politikasına karşı her zaman mücadele edeceğiz. İlerde yine karıştırabiliriz diyorsunuz, olabilir. Ama biz devrimciler bu politikaya inatla karşı koyacağız. Politikanızı çizerken bu gerçeği gözardı etmeyin."

Yüzbaşı, "Kes ulan inek!" diyecekti ama vazgeçti. "Şimdi gecenin bu saatinde gereksiz tartışmalara girmeyelim arkadaşlar" dedi Savcı. Elindeki pusulaya baktı. "Sağ siyasiler eşyalarını hazırlasınlar. A2 koğuşuna geçecekler. Sol siyasiler bu koğuşta kalacaklar."

Savcı, C2'den çıktıktan sonra Yüzbaşıyla birlikte, sırayla diğer karışık koğuşlara uğradı. Aynı konuşmayı bu koğuşlarda da yaptı. Ve aynı sessiz çılgın sevince, bu koğuşlarda da tanık oldu.

Sağcıların büyük bir çoğunluğu A2 koğuşuna alındı. Solcular B2, C2 ve A3 koğuşlarında toplandı. A1'liler A1'de kaldı. Hücrelerde bulunan sağcılar, A2'ye, solcular ise solcu koğuşlara dağıtıldı. Hücrelerde sadece Avni Kale kaldı. Savcı, Avni'nin mahkeme tarafından verilen iki yıllık bir hücre cezası olduğunu ve koğuşlara vermiyeceğini bildirdi. Avni ensesini kaşıdı, iki adımlık nemli bir yerde ve iğrenç lağım kokusunda iki yıl kalmanın sağlığını yıkacağını açıkladı. Savcı omuz silkti. "Benim yapabileceğim hiç bir şey yok" diyerek hücre binasını terketti.

O gece koğuşlar coşkunluk ve sevinç gösterilerine sahne oldu. İnsanlar insanlarla tanıştılar, kucaklaştılar. Dostlar dostlara kavuştu, dostlardan dostları sordu dostlar. Sohbetler renklendi, koyulandı; paketler paketleri izledi. Gecenin yarısında B2 koğuşu otuz kişilik bir halayla sarsıldı. Naylon bidonu davul olarak kullanan Canavar, ağzına zurnanın görevini vermişti. Halayın başına Tantana Yusuf geçmişti. Sağ elinde sümüklü bir mendil vardı. Takkesi sağa kaymış, şakakları terlemişti. Burnunun ucundaki damlacık, elektrik ışığında ışıldıyordu. Hiç oyun bilmediği halde halayın başına geçmesine kimse itiraz etmemişti. Oynadıkça keyfinden kendini kaybediyordu. Ağzından çıkanı kulağı duymuyordu pek. Dudaklarını kıvırtarak şunları söylüyordu:

"Hoooop, hop allahına kurban hop!", "Hop yiğitlerim, aslanlarım, boğalarım hooop, hop aygırlarım yaylan!", "Oynaaa... kurban olsun size bu cezaevi..... oyna pehlivaaan", "Karıştır barıştır musalla taşına koy, cenaze namazını kıl, allaaaah!" Yusuf'un bu sözleri halaya duranları ve seyredenleri kahkahadan kırıp geçiriyordu. Gülmekten, Canavar'ın zurnası, görevini yapamaz olmuştu. Mahkumun sevinci, çılgınlık derecesindeydi.

C2 koğuşunda ise çiftetelli rağbetteydi. Cacoz Cemil yatakhane meydanında kıvrak ve garip bir oyunla milleti güldürüyordu. Parmaklarını şakırdatıyor, ağzını klarnet gibi kullanıyordu. Ranzalarında bağdaş kuran, kahkaha savuran, laf kıran mahkum, sevinciyle duvarları zorluyordu.

A2'de herkes konuşuyordu. Hem sevinç hem hüzün vardı. Sevinçliydiler, çünkü barıştır karıştır ortadan kaldırılmıştı. Hüzünlüydüler, çünkü kendilerini tam A1'in karşısına yerleştirmişlerdi. A1'in tüm pencereleri, A2'nin pencerelerine ve bahçesine bakıyordu. Bu durum, her iki tarafı da kaçınılmaz olarak söz düellosuna sürükleyecekti.

A1'de ise gevezelikler gemi azıya aldı. Herkesin hep bir ağızdan aynı anda konuştuğu durumlar oldu. İhtiyaç duymayanlar da konuştu bir hayli. En sonunda Ufaklık:

"Öf be bıktık yeter artık" dedi. "Gevezelik denilen yaratık, ge-

nellikle doğruyla yanlışın çatışmasından değil, iki yanlışın ya da iki doğrunun çatışmasından kaynaklanır. Saatlerce yanlışla yanlışı, doğruyla doğruyu çatıştırıyoruz. Bu gevezeliğin en kötüsüdür. Yeter artık, uyusak iyi olacak."

A1'liler uyuyamadılar, çünkü, A2'de sağcılar sohbeti koyulaştırmışlardı. Kahkahalar, şakşaklar, uzun havalar, A1'in yatakhane duvarlarında yankılanıyordu. Yataklarında, sağcıların konuşmalarını dikkatle dinlediler. Yatsı namazının toplu olarak kılınmasından sonra A2 ve A1 uykuya daldı.

Koğuşlar sabah on'a kadar uyudular. Hava saatlerinde esneye esneye bahçeye çıktılar. Havayı kokladılar kurt gibi. Ağır, boğum boğum, yeni yıl yüklü kar bulutlarına baktılar. Kar altında uyumayı özleyen toprağın, düş yüklü, keskin kokusu çökmüştü bahçeye. Tepeleri bürüyen güz çiğdemlerinin ferahlatıcı melteminden eser kalmamıştı artık. İlk kış soğukları, toprağın derinliklerine sürmüştü güz böceklerini. Kelebekler çoktan terketmişlerdi beton bahçeleri. Serçelerin cıvıltılı mahşeri, sessizliğe dönüşmüştü usuldan.

Akşam, tepedeki jandarma kulesinin üstüne ihtiyar bir karga kondu. Cezaevini şöyle bir seyrettikten sonra, içten, iştahlı bir sesle gaklamaya başladı. Kuledeki nöbetçi Cırtlak Memiş, "Vay cinsini cibiliyetini hayladığımın dümbüğü" diyerek derin derin yudumladı sigarasını. Pencereden kargaya bakan Masalcı, "İlk karın muştusunu veriyor bizlere karga baba. Yeni yılı müştuluyor" dedi. "Yepyeni, koca bir dünyayı yüklemiş sesine."

Karganın gaklamasından yarım saat sonra, yumuşak, yavaş ve ılık bir kar yağışı başladı. Taneleri giderek irileşti, yağma yoğunluğu arttı. Çatılar, kuleler, beton zeminler, kısa zamanda incecik bir kar tülüyle örtündü. Koğuşların pencereleri, kar yağışını seyreden kellelerle doldu.

Koğuşlar, yılbaşı gecesine gündüzden hazırlanmışlardı. Etimek, kakaolu bisküvi, fındık ve şerbetli suyla pastalarını yapmış, kantinden çerezlerini almışlardı. Canavar, kendi pastasının herkesinki gibi sekiz kat değil de on altı kat olmasını istemişti. Ona göre, sabaha kadar eğlenmenin doğuracağı baş ağrısını gidermek için şarttı bu. Pastalarla birlikte limonatalar da yapıldı.

Kar yağışı ve televizyonların açılışı, koğuşlarda yılbaşı şenliğini, yılbaşı coşkunluğunu ve sevincini başlattı. B2 koğuşunun sakinleri, yılbaşı gecesinin açılış konuşması için Tantana Yusuf'u yatakhane meydanına çağırdılar. Yusuf utandı, kızardı, terledi.

"Arkadaşlar sizin gibi kültürlü insanların karşısında nutuk çekmem ayıp olmaz mı?" dedi. "Bir çoban, alimlere ne anlatabilir ki."

Millet zevkle güldü. Yusuf'u yemekhane meydanında konuşmaya zorladı. Yusuf biraz ağırdan aldıysa da, yüreğindeki konuşma isteğinin basıncıyla yavaş yavaş ranzasından indi. Alkışlar ve "yaşa!", "var ol!" sesleri eşliğinde yatakhane meydanına geldi. Yumruğunu havaya kaldırarak ranzalarda oturan seyircileri selamladı. Alkışları alevlendirdi. Konuşmak için alkışların, tantanaların kesilmesini bekledi. Eliyle alnının terini sildi. Herkes merakla ve kahkahaları koyvermeye hazır bir ruhla, Yusuf'u dinlemeye geçti.

"Arkadaşlar şu karlı gecede, yılbaşı konuşmasını bana verdiğiniz için çok mutluyum, bahtiyarım, hafifim, terliyim, bilmiyorum belki de yeterliyim."

Şak şak şak şak...

"Yaşa Yusuf!"

"Var ol Yusuf!"

"Siz de yaşayın, siz de var olun arkadaşlar. Arkadaşlar şu karlı gecede, ak saçlı ninemin ruhuna yemin ederim ki çok üzgünüm. Barıştır karıştır politikasını gözyaşlarımızla kara toprağa verdiğimiz için acımız derindir."

Ranza sakinleri, biraz da tantana ihtiyacından olsa gerek alkışlarla birlikte, bastılar kahkahayı.

"Arkadaşlar, şu karlı gecede, karların lapa lapa döküldüğü şu güzelim palandöken gecesinde, vücudumun hassas bir yerinde, öyle bir acı vardır ki anlatamam. Arkadaşlar, şu karlı gecede, ayıptır söylemesi, hayalarımda öyle bir sancı vardır ki, yüreğimin temelini sarsmaktadır. Barıştır karıştır denilen o güzelim politikanın hiç beklenmedik acı vefatı, hayalarımın her iki yumrusunu da iki acı yumağına çevirdi. Aklımı ve erkekliğimi yitirir hale geldim."

Gülüşmeler arasında iki kişi servis yaptı. Her ranzaya bir tabak pasta, bir bardak da limonata sundu. Millet güle fısıldaşa pastasını kaşıklarken Yusuf tarihi söylevini büyük bir ciddiyetle sürdürdü:

"Arkadaşlar, şu bûluğuna yeni girmiş güzelim kız gibi gecede, sekiz aylık barıştır karıştır uygulamasının değerlendirmesini yapacak ve de başınızı ağrıtacak değilim. Atalarımızın bir sözü vardır. 'Hoha var dağdan indirir, hoha var dağa bindirir.' Biz öyle bir hoha çektik ki, barıştır karıştır keçisi dağdan inmek zorunda kaldı. Elbise keçisini dağdan indirmek için güçlü bir hoha çekmek zorundayız. Şimdi eğer hohayı geniş bir kitleyle çekersek dağa bindirmeyiz, dağdan indiririz keçiyi. Ki bizden daha yüce bir dağ yoktur."

Yılbaşı gecesinin koğuşlarda nasıl geçtiğini merak eden Duman bey, koridorlarda gezinmeye, kapı ve duvar mazgallarından yatakhaneleri sinsice dinlemeye başladı. Yusuf'u dinlerken kıs kıs güldü. Yusuf'un tek tip elbiseye ilişkin sözlerini dikkatle, ama ürpererek işledi belleğine. "Durumu yarın Başsavcıya, Hüsnü beye ve Yüzbaşıya bildirmeliyim" diye düşündü. Yusuf toplu kavgalar ve dayaklar sırasında tanık olduğu bazı ilginç anılarını anlattıktan sonra, kendisine sunulan limonatayı kafaya dikti. Kolunun yeniyle alnının terini sildi. Ranza milletini geneldeden süzdü ve gülümsedi:

"Geçen sekiz aylık barıştır karıştır vartasında ailelerimiz de çokca mağdur oldular. Mektup ve görüş cezalarının ardı arkası gelmedi. Nizamiye kapısından hiç görüşmeden, ağlaya ağlaya geri dönen görüşçülerimizin haddi hesabı yoktur. Bir çoğumuzun ailesi bizi bu durumun tek sorumlusu olarak gösterdi. Çünkü idare durmadan nizamiye kapısında aleyhimizde propaganda yaptı. Oğlunuz içerde rahat durmuyor, yaramazlık yapıyor dedi. Ve onları görüştürmeden geri gönderdi, mağdur etti. Doğru dürüst yazışamadığımız ve görüşemediğimiz için de dertlerimizi, haklı davamızı anlatamadık onlara. Zaten onlarla çok az bir zaman, arada sırada görüştüğümüzde ve yazıştığımızda da sorunlarımızı anlatmaya müsade etmediler. Görüş yerinde jandarmanın, mektupta ise müdürlerin sansürü işledi. Bu yüzden bir çoğumuzun ailelerimizle aramız açıldı. Arkadaşlar, burada,

bu kutsal koğuşta, şunu kesinlikle belirteyim ki, benim şahsen babamla aram çok iyiydi. Altı ay öncesine kadar yazdığı mektuplar, sevgi ve özlem doluydu. Ama aylar geçtikçe, yazışıp görüşemedikçe kızgınlığı arttı. Mektuplarından, sevgi tabana kuvvet tüydü. Öfkeyle küfür aldı sevgiyle özlemin yerini. Arkadaşlar, müsade ederseniz sizlere şu güzelim karlı gecede babamın yazdığı son mektubu okumak istiyorum."

Yusuf pantalonunun arka cebinden çıkardığı mektubu yavaş yavaş açtı. Okumaya başladı, yumuşak, sakin bir havayla:

"Pek kıymetli oğlum Yusuf,

"Önce selam eder her iki mübarek gözlerinden öperim. Sen benim ocağımı söndürdün oğlum Yusuf. Cezaevine gelip gitmekten gırtlağıma kadar borca girdim. Üstelik bir kere de olsa seninle görüşemedim. Her gelişimde sığır sürüleri gibi böğürüp duruyordunuz. Sesleriniz cezaevinin önünde toplanan görüşçüleri, karıları kızları ağlatıyordu. Allah aşkına ne istiyorsunuz oğlum? Yemeğinizin yağı mı az? Gün ışığını mı vermiyorlar size yoksa? Kerbelaya düşmediniz ya oğlum? Bağırmayla duvarları yıkamazsınız oğlum. Nizamiye kapısında yalvaran analarınızı, babalarınızı ağlatırsınız ancak. Oğlum akıllı ol akıllı. Ulan eşşek oğlu eşşek (ranzalardan kahkahalar yükseldi) dışarda rahat durmadın, körpe tosunlar misali celebi canından bezdiren. Hiç olmazsa içerde rahat dur. Boynuzlayıp durma bokunu (iyice yükseldi kahkahalar) eşsoğlu eşşek."

Yusuf şakaklarının terini sildi. Dişlerini göstererek gevrek gevrek güldü. Koğuştan izin istedi, özür dileyerek televizyonun yanında duran pastasını aldı eline, kaşıklamaya koyuldu. Avurtları dolu dolu gülümseyerek yutuyordu pastayı. Şaşkın ve komik bir durumdaydı.

"Mektubun gerisini okuyacak mısın Yusuf?"

"Tabi tabi arkadaşlar. Kusura bakmayın boğazım kurudu biraz. Yumuşayınca okumaya başlayacağım. Hem gözümün içine baka baka yiyorsunuz, iştahım kabardı."

Yusuf sekiz katlı pastayı dört kaşıkta mideye indirdikten sonra tabağı yaladı. Gülüşmeler eşliğinde mektubu çıkardı cebinden. "Evet arkadaşlar, devam ediyorum" diyerek başladı okumaya:

"Senin yüzünden anan hasta oldu. Doktor parası, ilaç parası, derken sermayeyi horoza yükledik. Kısrağı sattım, üç inekten ikisini sattım. Tarlanın yarısını sattım. Tarlanın yarısını senin yüzünden sattım. Böyle giderse öküzleri de sattıracaksın bana. İşte o zama tam aç, nan'a muhtaç kalacağız senin yüzünden. Ulan ananı satar hale gelince mi aklın başına gelecek eşşoğlu eşşek..."

Yusuf gözleri yaşara yaşara gülmeye başladı:

"Yau arkadaşlar" dedi, "ben bu mektubu belki on sefer okudum. Her okuyuşumda da gülüşüme gülünecek şekilde güldüm. Babamın eğilirken şapkası yere düşse emin olun sebep olarak beni gösterecek. Herif resmen baş düşman seçti kendisine beni. Delinin tekidir. Anamı satarsa şaşırmam."

Yusuf mektubu okuyup bitirdikten sonra güldü yeniden. Başını sağa sola sallarken katlayıp cebine koydu.

"Valla arkadaşlar aile baskısı, bana komando baskısından daha ağır geliyor. Ben şu dünyanın güzelim nimetlerine şükrediyorum Çok şükrediyorum, çünkü sevgilim yok. Eğer sevgilim olsaydı, durumum çok ciddi aşamalardan geçebilirdi. Mesela saat on ikide değil de, ikide uyuyabilirdim. Her hafta mektup yazmak zorunda kalabilirdim. Mektup cezalarına tonlarca lanet okuyabilirdim. Voltaları tek başıma atmaktan zevk alabilirdim. Ruh gibi dolanırdım ortalıkta. Aynaları bıktırırdım seyretmekten. Ana baba baskısı, yar özlemiyle birleşince çekilmez olur duvarların inadı."

"Nerden biliyorsun şu sevda belirtilerini? Başından geçti mi yoksa?"

"Yok arkadaşlar, cezaevinde hiç çarpılmadım sevda ceryanına. Şöyle bir etrafınıza bakarsanız, feleği şaşmış mecnunları hemen çakarırsınız."

Ranzalar birbirlerine bakarak gülüştüler, göz kırptılar. Yusuf konuşmasını, yeni yılda cezaevinin daha bir yaşanılır hale getirileceği inancıyla noktaladı. Başarılar diledi. "Gözlerinizden öperim" dedi. Yusuf'un konuşmasından sonra televizyon açıldı. Sıralar dizilerek, çerez çıtırtılarıyla seyre başlanıldı.

Yılbaşı gecesi Ufaklık, kar yağışını seyretti uzun uzun. "Toprak gibi kar altında dinlenmeli, kar sularını yavaş yavaş özümlemeli ve bahara hazırlanmalıyız" diye mırıldandı. Bitkilerin kar altında köklenmesi, derinlere damar damar dallanarak toprakla kenetlenmesi üzerinde düşündü. Toprağın akıl almaz zenginliğinin, kılcal damarların imbiğinden geçerek çiçeğe ve meyveye dönüşmesini düşledi hayranlıkla. "Kökler, toprakla ve güneş anayla sevişerek, çiçekle meyveyi doğuruyor. Ya biz neyi yaratıyor, neyi doğuruyoruz? Bilim ve teori güneşimizdir, halk ise toprağımız. Dört duvar arasında olmamıza rağmen toprak ve güneşle sevişerek ballı meyvelere, çiçeklere durabiliriz" dedi kendi kendine.

Tavas, mahkumu ikiye ayırdı. İçi ve dişi zından olan mahkumlar; içi özgürlük, dışı zindan olan mahkumlar. Kendisini ikincisinin temsilcisi olarak gösterdi. Yeni yılda cezaevinin yeni direnişlere sahne olacağını, gerçek mallarla sahtelerin açığa çıkacağını söyledi. İhtiyar içinden küfrederek güldü Tavas'a.

"Çok rezil bir programı var televizyonun. Ama buna rağmen seyredeceğim" diyerek televizyonun karşısına geçti.

Hıdır, sıkıntı ve sinir yumağı bir yürekle voltaya başladı. İçinden herkesi eleştirdi, herkese veryansın etti. Azeroğlu'yla Kazım, ranzalarına uzanarak kitaplarını okudular. Mestan, on katlı fındıklı pastasını kaşıklarken, "Adi müptezel, şerefsiz küçük burjuvalar. Ancak pasta yapıp yemesini bilirler. Bilmezler proletaryanın dışarda neler çektiğini" diye söylendi kendi kendine. Bilal, barıştır karıştırın çöküşüne ve yeni yılın şerefine beş kez kuzu gibi meledi. Muhtar, pastaların sabaha kadar yetmesi için yirmi katlı olmasını savundu yeniden. Fikrine gündüzden karşı çıkanları eleştirdi. Revirden A1'e az bir zaman önce verilen Tankut, ranzasına uzanarak geride kalan yılın korkunç olaylarını düşündü bir kez daha. Ölmediğine şaştı. Civo, kocaman, kahverengi tesbihini şaklatarak Kenan'la yeryüzünün en basit, en gereksiz sorunları üzerinde çene çaldı.

Gece yarısına kadar iki karış kalınlığında kar yağdı. Tüyleri ışıl ışıl yanan, başı kiremit grisi, dişi bir tilki çıktı ormandan. Kuzeydeki tepelerden birine tırmandı. Kıçını yumuşacık, ılık kara

dayayarak oturdu. Cezaevini seyretti aval aval. Jandarma kulelerine, ışıklara dikenli tellere baktı ilgiyle. "Ne acaba burası? Ne köye benziyor, ne eve, ne de çiftliğe" diye düşündü. Kurt köpeklerinin hırlayışlarını, devriyelerin konuşmalarını dinledi. Havayı kokladı derin derin. Dudaklarını yaladı iştahla. Koğuşların pencerelerinden taşan sevinç zenginliğine yöneltti dikkatini. "Kuzu sofrasındalar mı acaba? Yoksa düğün mü var?" diye iç geçirdi ve güneydeki tepelerin dibinde uyuyan köye yöneldi.

2.

Yeni yılın ilk toplantısı, ocak ayının ilk yarısında A1'de oldu.

"Arkadaşlar yeni bir döneme giriyoruz" dedi Azer. "Koğuşumuzda hemen herkes, geçmişimizi değerlendirerek önümüzdeki aylar içersindeki davranış çizgimizi belirleyecek bir toplantının yapılmasını istedi. Koğuşumuz, bu toplantı sonunda, değerlendirmelerini ve önerilerini yazılı hale getirecek ve diğer koğuşlara sunacaktır. Toplantıda atışmalara girmeyelim. Konuşanın sözünü kesmeyelim, sataşmayalım. Ağırbaşlılık ve hoşgörü havası içinde tartışalım."

Azer'in sağında Tavas, solunda ise Mestan oturuyordu. İhtiyar, Hıdır, Hasan ve Kazım aynı sırada, sırtlarını yazı tahtasına dayamışlardı. Ufaklık kapının önünde dikilmiş, güleç bir bakışla dişlerini kurcalıyordu. Civo, beş keçili Kürt ağaları gibi tesbihini şakırdatıyordu. Muhtar, Kenan'la Topçu'nun arasında, arpayı fazla kaçırmış aygırlar gibi düşünüyordu. Bilal ile Tankut sigara paketlerini önlerine koymuşlardı. İlk sözü Çilçil İbo aldı:

"Arkadaşlar, geçtiğimiz sekiz aylık mücadele dönemi, bu cezaevinde oto-kontrol politikasının pratikte çöküşüyle sonuçlanmıştır. Barıştır karıştır uygulaması, özel tip cezaevlerinde hayata geçirilmesine çalışılan tretmanların temel direklerinden birisidir. Barıştır karıştır uygulaması, koğuşlarda devrimci ruhun canlanıp serpilmesini engelleyen; can güvenliğini, koğuş birliğini ve gizliliğini tehdit eden ciddi bir unsurdur. Düşman cephe gerimize, siperlerimize, içimize kendi sivil güçlerini yerleştirmiş gibiydi. İçimizdeki bu düşmandan kurtulmadan, cephedeki düşmana karşı başarılı bir şekilde direnmek mümkün değildi. Cezaevinin açılışında, devrimcilerin bu sorunu, öncelikle ele alınıp çözülmesi gereken bir sorun olarak değerlendirmesi yerinde olmuştur."

Tavas burnunu çekti. "Şuna bak zıpır herif; kendisini komutan yerine koyuyor. Tırnağım olabilir misin be" diye düşündü. Mestan içinden, "Adi küçük burjuva, şu ana kadar proletarya kelimesini ağzına almadı" diye içinden mırıldandı.

Çilçil, uzun, kırık burnunu kaşıdıktan sonra:

"Barıştır karıştır uygulaması, geniş bir birlik ve zorlu bir direniş sayesinde dumura uğratılmıştır" dedi. "Bu mücadelenin sürekliliği ve kararlılığı, idare cephesinde çatlaklıklara neden olmuştur. Asker ve sivil personel arasında barıştır karıştır planına karşı çıkanların sayıları giderek artmıştır. Yüzbaşı dahi sonunda, istemeyerek de olsa bu gerçeği kabul etmek zorunda kalmıştır."

"Sadede gelelim. Teori kesmiyelim!"

"Arkadaşın konuşmasına karışma Tavas, saygılı ol biraz."

Çilçil hiç aldırmadı. Sinek vızıldamış gibi davrandı. Ufaklık gülümsedi. Muhtar, Tavas için, "Bu manyağı on gün aç bırakacaksın, parmaklığın bu yanında karşısına geçip, gözünün içine baka baka baklava ve pirzola yiyeceksin" diye düşündü. Düşüncesinin ilginçliğine gülümsedi. Mestan, Muhtar'in kendisine gülümsediğini sanarak içinden, "iğrenç küçük burjuva" diye küfretti.

"Önümüzdeki görev aynı kitleyle ve aynı kararlılıkla tek tip elbiseleri atarak, idareden sivil elbiselerimizi istemek olmalıdır. Bu elbiseler, cezaevinde askeri bir düzen ve disiplin yerleştirme,

cezaevlerini özellikle de özel tipleri kışlalaştırma anlayışının zorunlu bir sonucudur. Genel yıldırma, teslim alma politikasının bir parçasıdır. Bu bakımdan tek tip elbiseye karşı mücadele oldukça önemlidir. Cezaevlerinde sürdürülen demokrasi mücadelesinin önünde duran canalıcı bir görevdir. Demokratik bir görevdir."

"Siyasi bir görevdir, demokratik değildir."

"Tartışmaya girme Tavas. Söz hakkın geldiği zaman görüşlerini açıklarsın."

Çilçil burnunu kaşıdı, hafiften gülümseyerek:

"Siyasal demokrasi mücadelesinin bir parçasıdır. Siyasi bir içeriği vardır kuşkusuz" dedi. "Elbise eyleminin zamanlamasına gelince, ben şahsen, kitle ne zaman isterse o zaman harekete geçilmesinden yanayım."

"Kitle, şu içinde bulunduğumuz ocak ayında harekete geçelim derse, doğru olur mu zamanlama sence?" diye sordu Hasan.

"Evet. Ben, önerimizi kitleye sunalım ve zamanlama konusunda kitlenin görüşünü esas alalım diyorum."

Bu konuda İhtiyar'la Çilçil arasında kısa bir tartışma oldu. Daha sonra Çilçil'e yöneltilecek sorulara geçildi. Yanıtlamalar kısa oldu. İkinci söz hakkını Civo aldı. Pos bıyıklarını sıvazladı. Kahverenkli kocaman tesbihini önüne koydu:

"Ben geçmişin değerlendirmesine girmiyeceğim. Ancak şunu belirteyim ki, bu cezaevinde barıştır karıştır uygulaması tam anlamıyla ortadan kaldırılmış değildir. Tarafsız koğuşlar gerçeği, bu uygulamanın amacına ulaşmış örnekleri olarak cezaevinde varlığını sürdürüyor. Ayrıca devrimcilerle faşistleri ilerde yeniden karıştırma ihtimalini, çok zayıf bir ihtimal de olsa göz önünde bulundurmalıyız. Bu cezaevinde kazandığımız mevzileri elde tutma ve pekiştirme diye bir görevimizin de olduğunu unutmamalıyız.."

"Hayal kuruyorsun. İdare devrimcilerle faşistleri karıştıramaz" diye çıkıştı Tavas. Civo ciddiye almadı. "Kanla kazanılan kanla kaybedilir."

"Elbise eylemine ilişkin görüşlerime gelince" diye sürdürdü Civo. "Koğuşlara sunacağımız eylem önerisinin en az bir ay tar-

tışılacağını ve bizlere ancak şubat ayında cevap vereceklerini hesap etmeliyiz. Zamanlama olarak ben de kitlenin vereceği kararı esas almaktan yanayım."

"Zamanlama konusunda, bir tarih yok mu senin kafanda. Kitleye bir zaman önermeyecek misin?" dedi Hasan.

"Benim zamanım şudur, kitle ne zaman hazırsa o zaman başlamalıyız eyleme. Kesin şu ayda olsun diyemem. Biz diğer koğuşlara, elbise eylemine koğuş olarak hazır olduğumuzu bildirmeliyiz. Koğuşlara elbise eylemine hazır olup olmadıkları sorulmalıdır."

Üçüncü konuşmayı Hasan yaptı. Geçmişin değerlendirilmesinden sonra elbise eylemine ilişkin sorunlara geçti. Ocak, şubat ve mart gibi, kışın en sert olduğu aylarda elbise eylemine başlamanın sakıncaları üzerinde durdu. Geçen mayıs ayında elbise eylemine başlayanların idare tarafından zorla soyulduğunu ve hücrelere atıldığını hatırlattı. Kış aylarında idarenin aynı yönteme başvurarak eylemi tehlikeye sokabileceğini söyledi. Acele edilmemesini, elbise sorununun hemen güdeme getirilmemesini önerdi. Kazım, Hasan'ı destekledi. İhtiyar burnunu karıştırdı, çıkardı, fırlattı:

"Bu kitleyi karda kıyamette elbise eylemine sokmak akıl kârı değildir" dedi. "Kitle iştahlıdır, coşkuludur. Karışık koğuşlar statüsünü ortadan kaldırmanın şevki ve sevinciyle yeni bir eyleme can atıyor. Ama ustalık, bu kitlenin mücadele şevkini canlı tutarak, uygun şartlarda eyleme sevketmektir. Zaten eylem sırasında, idarenin baskısıyla uğraşacağız. Bir de ayrıca kışla uğraşmıyalım. Don atlet birakabilirler. Eğer sert kış şartları enerjimizin, fiziki ve ruhi atılganlığımızın önemli bir bölümünü emerse, uzun süre sürdüremeyiz eylemi. Bundan dolayı ben, mayısa, haziran'a kadar bekliyelim diyorum."

Tavas gülümsedi "Madrabaza bak, eylemden tüyme manevrasını nasıl da çeviriyor. Cin oğlu cin" diye düşündü.

"Dört demlik çay söyleyip içelim arkadaşlar. Daha canlı düşünmemizi, daha çok fikir üretmemizi sağlar. Ne dersiniz?"

Ufaklığın çay önerisi kabul edildi. Konuşma sırası Mestan'a verildi.

"Arkadaşlar ben, cezaevinde sınıfların mevzilenmesini ve güçler dengesini irdeliyerek başlıyacağım konuşmama."

Bakışlar gevşedi. Bıyık altından gülümsemeler oldu. Ufaklık, "Vay anam, yandık anam. Yeryüzünün en gereksiz ve en azaplı söz çukuruna düştük yine. Ya sabır Allah" diye usuldan fısıldadı. Tavas burnunu çekti, dişlerini gıcırdattı, "Alçak herif kendisini kızıl ordu generali sanıyor" diye içten içe öfkelendi.

"Son derece ilginç iki cepheyle karşı karşıyayız. İki cephe, kuşatan ve kuşatılanların cephesi. Birinci cephede korkunç bir disiplin var. Yüzbaşının bir emri anında hayata geçiriliyor. Anında ete kemiğe bürünüyor. İkinci cephe çeşitli hareketlerden, örgütlerden oluşmuştur. Bir kararın çıkması için günlerce vır vır ve zır zır gerekiyor. İşin kötü yanı, bu örgütler arasında sidik yarışı ve rekabet vardır. Her örgüt, aman ben daha geri bir öneride bulunursam pasifistlikle suçlanırım endişesini taşıyor içinde. İşin ağlanacak yani, berbat yanı, bu cezaevinde proletarya yoktur. Proletaryanın temsilcileri yoktur. Olsa bile ya bir tane ya da iki."

"Bir tanedir, o da sensin. Senin dışında kalanlar, şehir küçük burjuvazisinin müptezel kesimidir" diye çıkıştı Tavas.

Mestan pancar gibi kızardı:

"Sen yarın bir psikiyatriye çıksan iyi olur. Cinlerin zıvanadan çıktı iyice" dedi. "Kaybedilmiş bir yaratık haline geldin."

"Kes ulan, proleter bozuntusu, dengesiz dangalak!"

"Yeter Tavas kes artık. Toplantının havasını bozma. Kesme sözünü, bırak konuşsun" diye uyardı Azer.

Bu sırada kapı mazgalının sesi duyuldu. Ufaklık, "çay geldi" diyerek almak için kapıyı açıp yatakhaneye geçti. Çay servisinden sonra Mestan kaldığı yerden başladı:

"İdare cephesinin çok avantajlı olduğu açıktır. Eğer biz en geniş birlikle, uygun şartlarda, heriflere geçirmezsek döner bize aynen geçirirler. Geniş birlik, idarenin baskısını hafifletir. İdarenin uygulayacağı şiddeti çok geniş bir alana yayar, zorlayıcı ve yıldırıcı etkisini zayıflatır. Proletaryanın direniş sanatını, kavga mantığını azıcık bilen, savunduğum gerçeklere karşı çıkmaz."

"Düşmanı gözünde büyütüyorsun" dedi Tavas. "Proletarya proletarya diyorsun durmadan ama Çemişkezek kafasıyla düşünüyorsun. Çemişkezekliler ne der? Düşman sinek kadar olsa da, sen onu fil kadar belle der. Bu mantik, düşmani stratejik olarak gözümüzde büyütme mantığıdır. Foseptik çukuruna götürür adamı."

"Sen mi konuşuyorsun, ben mi?"

"Sen. Sen ama, fikir ağırlığından yoksun seninki, gevezelik şaheseri sanki."

Mestan, Azer'e dönerek:

"Bu adamı ikaz edin arkadaş! Konuşmalari sürekli sabote ediyor!" dedi. "Ne söyliyeceğimizi unutuyoruz. Tarihsel misyonunu yüklenmiş küçük burjuvazinin!"

Toplantıya katılanların bir kısmı, Çilçil'in görüşlerini desteklediklerini söylediler. Tankut'la Bilal, elbise sorununun gündeme erken getirildğini, acele edilmemesi gerektiğini belirttiler. Hıdır'a geldi söz sırası. Önce, sekiz aylık geçmişin ayrıntılı bir değerlendirmesini yaptı. İdare cephesindeki güçleri, bu güçler arasındaki çelişkileri sıraladı. Mücadele süreci boyunca bu güçler arasındaki çelişkilerin girdiği biçimleri anlattı. İdare cephesindeki gurupların nasıl görüş değiştirdiklerini, bunda esas olarak kavgaların, tali olarak da ısrarlı propagandaların rolü olduğunu açıkladı. İdare cephesinin zayıf ve güçlü yanlarına işaret etti. İkinci olarak, devrimcilerin durumunu değerlendirmeye başladı. Koğuşlarda devrimci demokrasinin tam olarak uygulanmadığından yakındı. Gurup şeflerinin, tabanlarının görüşlerini çoğu zaman almadıklarını, görüşlerini tabanlarıyla tartışarak oluşturmadıklarını söyledi. Bazı koğuşlarda bağımsız kişilerin, siyaset olmadıkları için koğuş konseyine alınmadığını eleştirdi. Bir saat konuştuktan sonra, "Şimdi gelelim elbise sorununa" deyince, millet alaycıl ve sıkıntılı bir edayla gülümsedi. Azer, konuşmasını biraz öz ve kısa hale getirmesi için uyardı Hıdır'ı. Hıdır, öz hale getireceğini, zaten konuşmanın sonuna geldiğini söyledikten sonra, elbise sorununa başladı. "Gelinen noktada durum ne merkezdedir, mevcut durum nedir?" sorusunu sorduktan sonra, bakanlıkla, cezaevindeki sivil ve askeri ida-

renin durumunu yeniden didiklemeye koyuldu. Biraz önce yaptığı tahlilin, unuttuğu yönlerini, değişik kelimelerle tekrar tekrar anlatmaya girişti. Sıkıntıdan sigara yakanlar, hiç ihtiyaç yokken bardak bardak su içenler oldu. İhtiyar, "öf be öf" diye usuldan homurdanarak hırsla burnunu kurcalamaya koyuldu. Mestan aynaya bakmak için tuvalet bölümüne girdi. Tavas, süt ve bisküvi almak için dolabına gitti. Hıdır, dışardaki siyasi durumun tahliline girdi. Halkın ve egemen sınıfların içinde bulunduğu durumu, derinliğine, uzununa, enine didikleyip durdu. "Meseleyi öz olarak bu şekilde koyduktan sonra, gelelim şu elbise sorununun siyasi, demokratik, ekonomik, yaşamsal ve pratik yönlerine" diye konuşunca, Azer, bir saati aşkın bir süredir tahlil yaptığını hatırlattı Hıdır'a. Diğer arkadaşların on dakika konuştuğunu, Hıdır'ın biraz dinleyicilerin sabrına saygılı olmasını, konuşmasını artık sonlandırmasını istedi. Dinleyicilerden hafif bir homurtu yükseldi. Tavas bisküvileri kıtır kıtır yerken:

"Gereksiz gevezelikleri voltalara ayırsak iyi olur" dedi.

Hıdır, koğuşun en yaşlı, en dürüst insanı olarak, böylesi bir terbiyesizliği incecikten kızararak ve ürpererek karşıladı. Şaşkınlığından bir bardak su içti:

"Biraz terbiyeli olalım arkadaşlar. Burda başçavuşun beygiri osurmuyor" dedi.

Herkes ciddileşti, gülmemek için iradesini zorladi.

"Zaten konuşmanın sonuna geldim. Gayet öz ve çarpıcı çizgilerle sonuçlandıracağım. Öyle bazıları gibi konuşma meraklısı da değilim" dedikten sonra, elbisenin cezaevlerinde temel bir devlet politikası olduğunu, barıştır karıştır'a benzemiyeceğini, bu sorunda devlet direncinin daha inatçı olacağını, hiç kimsenin kitlesel bir direnişle kısa zamanda tek tip elbiselerin yerine sivil elbiseleri alacağı hayaline kapılmaması gerektiğini vurguladı. Mevcut şartlarda bir elbise eylemine karşı olduğunu, ille bir eylem olacaksa nisanda, havaların ısındığı bir zamanda olmasını savundu.

Karavananın gelmesiyle, toplantıya ara verildi. Pencereler açıldı, sigara dumanının çıkması için. Tipinin soğuk soluğu

daldı dumanlara. Tüyleri kabarmış, başı göğsünde kaybolmuş bir çit serçesi can havliyle içeri savurdu kendisini. İhtiyar dışarı baktı açılan pencereden:

"Bu havada direnişe girilirmiymiş hiç" dedi. "Napolyon'u Rus steplerinde kim yendi? Kış mı Kutuzov mu?"

"Kutuzov" dedi Ufaklık. "Ama geri çekilirken en büyük darbeyi herhalde kış vurdu. Hitler'i, Stalin yendi. Ama kış, Stalin'in iyi bir müttefikiydi. Bizim ise şu anda düşmanımızdır."

Yemekten sonra yeniden toplanıldı. Hıdır, konuşmasında unuttuğu bazı hususlara değindikten sonra, söz hakkı Tavas'a verildi. Dinleyiciler ince ince, kurnaz kurnaz gülümsediler. Tavas boğazını açmak için bir bardak sütü iştahla dikti kafaya. Burnunu çekti. Paketten çıkardığı bisküviyi ucundan ısırdı. Koca bir ordunun huzurunda konuşuyormuşcasına kasıldı:

"Tarihin şimdiye kadar tanık olmadığı bir gerilla savaşına hazırlandığımızı biliyor musunuz?" dedi.

Dinleyiciler gülmemek için kendilerini zor tuttular.

"Gerilla kurnaz tilkilere parmak ısırtır. Tavşan duyarlılığı yaya kalır onun yanında. Kurdun kalleşliği son derece masum kalır gerilla kalleşliğinin yanında. Çakalı çakallıkta şaşırtır. Kız kuşunu bilir misiniz? Kız kuşundan daha numaracıdır gerilla. Kız kuşu, yuvası yakınına bir düşman geldiğinde uzaklaşır. Hızlı koşmaz. Kanadı kırık numarası yapar. Düşmanı kendi peşine takar ve böylece yuvasından uzaklaştırır. Gerillanın ruhu sürpriz ve cürettir. Beklenmeyen bir anda beklenmeyen yerde, beklenmeyen kuvvetlere yıldırım gibi iner. Gecenin çocuğudur. Tepeden tırnağa manevra ve inisiyatiftir. Dağılma ve birleşme, hızla yer değiştirme ustasıdir. Doğuda gürler, batıda vurur. Kuzeyde yatar, güneyde uyur. En usta trajedi, en güzel komedi yazarıdır gerilla."

Aniden durdu, burnunu çekti. Kalemiyle önündeki kağıda bir imza attı. Bakışlarına bilgin ve mağrur bir ifade vererek iki yudum süt içti. Bir çok kişi içinden, "Tövbe fesüpanallah" çekti. Elbise sorunuyla gerillanın, ve gerilla savaşının ilişkisini merak etmeye başladı. "Bakalım bizim deli konuşmasını nasıl sonuçlandıracak" diye düşündü Kenan.

"Konuşmaların konuyla ilgili olsun, öz olsun Tavas" dedi Azeroğlu.

Tavas hiç aldırmadı. Burnunu peş peşe çektikten sonra:

"İnsanlığın şimdiye kadar tanık olmadığı çok ciddi, çok komik bir gerilla savaşına hazırlanıyoruz" dedi. "Marifet dört duvar arasında manevra yapabilmek, gerilla savaşını, pranga halkasında yaşatabilmek. Bay başkan, müsadenle bir tuvalete gideyim, sıkıştım."

Tavas tuvalete gidince A1'liler derin bir soluk aldılar.

"Ne kötü kaderimiz var be" dedi İhtiyar. "Toplantılarımızın ciddiyeti kalmıyor bu herif konuşunca."

"İkaz edelim kısa konuşsun. Bu herifin zırvalarını dinlemek zorunda değiliz" dedi Hasan.

Civo:

"Uyarıdan, ikazdan anladığı yok bu adamın. Zırvalarını dinlemek zorundayız. Çünkü ne de olsa bir siyasi grubun temsilcisi durumundadır bu koğuşta."

Hasan köpürdü aniden:

"Kendi arkadaşları bilmiyorlar mı bunun akıldan firik olduğunu?"

"Tam bildiklerini sanmıyorum" dedi Civo.

"Ama bazen ne kadar güzel konuşuyor değil mi?" diye sordu Kenan.

"Zeki, kurnaz ve kültürlü bir delidir" dedi Civo.

Az sonra Tavas geldi. Yerine geçti. Bir bisküvi aldı. İkiye kırıp ağzına attı. Önündeki kağıda, "Tarihi toplantının, tarihi konuşması" cümlesini yazdı. Pencere camındaki tipiyi seyretti.

"Konuşmamı kaldığım yerden sürdürüyorum. Direniş için şu ön hazırlıklar yapılmalıdır. Koğuşta sıkıyönetim ilan edilmelidir. Bu sıkıyönetimin başında ben olmalıyım. Ufaklık yardımcım olmalı. En kısa zamanda, en umulmadık anda örneğin gece yarısında, direnişi başlatmalıyız. Bir ay sürekli olarak, 'Yaşasın elbise direnişimiz!' diye slogan atmalıyız. Ama sloganları normal zamanlarda değil, en umulmadık anlarda haykırmalıyız. Gece yarılarında, sabah sularında cezaevini titretmeliyiz. Asker geldiğinde kenetlenmeliyiz. Bizlere kalkan copları havada kitlemeliyiz."

"Gerilla savaşı nasıl verilecekmiş, sen onu anlat?" dedi Mestan.

"Senin böyle bir soru sormaya hakkın yok. Sen gerilla savaşına karşısın çünkü. Toplu ayaklanmacısın. Hazırcısın. Uyu uyu, ye ye, şiş şiş, gazları topla, sonra da bırak."

"Peki bana anlatma da şurda oturan gerillacılara anlat. Öğrenelim, nasıl oluyormuş cezaevinde gerilla savaşı."

Azer, karşılıklı tartışmamaları için her ikisini de uyardı.

"Sen de konuşmalarını az ve öz tut, uzatma, dalma ayrıntılara lütfen, sınırlandır Tavas. İlgisiz konulara girme"

Sinirinden kirpikleri titredi. Kin ve küfürle dolup taştı.

"En kısa zamanda direnişe başlamalıyız" diye bağırdı "Gerekirse sayım bile vermeyebiliriz. Kapıları dövebiliriz, koridora çıkabiliriz, yemek boykotuna girebiliriz. Aynı anda tüm mücadele biçimlerini uygulayarak idareyi köşeye sıkıştırabiliriz."

"Anarşist değiliz" dedi Mestan, "Şehir küçük burjuvazisinin çılgın fedaileri kendilerini uçurumdan atmakta özgürdürler. Proletarya kendi proleter yöntemlerinden şaşmayacaktır. Ve hiç kimse tarihin proletaryaya olan güvenini sarsamayacaktır."

"Caaaart! Proleterime bak"

"Nihilist misin, paranoyak mısın aslanım sen?"

"Caaaaart! Mestan değil, destan olsan ne halt edersin be!"

Azer, kalemiyle masaya vurdu. Sinirli ve sert bir tonla:

"Kesin tartışmayı arkadaşlar" dedi. "Dinleyenlerin sabrını, hoş görüsünü, düşünceye olan saygısını kötüye kullanıyorsunuz. Toplantının ağırbaşlılığı ve ciddiyetiyle kimsenin oynamaya hakkı yoktur."

"Ortayolcu konuşma" diye bağırdı Mestan. "Adamın haksız olduğu, bilinçli olarak toplantıyı sabote ettiği açık değil mi? Böyle toplantı yönetilmez, protesto ediyorum! Küçük burjuva sınıf ruhunuzdan bıktım bee!"

Kapıyı çarparak yatakhaneye gitti.

"Babalan da gel! Senin protesto ettiğin, küsüp gittiğin toplantıda kalacak karakterde bir adam değilim ben!" diyen Tavas da kapıyı çarparak tuvalet bölümüne girdi. Civo tesbihini masaya

vurarak: "Burda oyun oynamıyoruz. İnançlarımızı, onurumuzu ayakta tutma, savunma uğraşı içindeyiz. Delilere hoşgörü iyidir ama, bu kadarı da biraz fazla oluyor. Eleştirmeli, uyarmalıyız bu adamları. Dengesiz herifler."

Toplantıda herkes Civo'yu destekledi. Daha sonra Kenan, sayımlarda, asker usulü "bir, iki, üç..." diye saymama gereğine işaret etti. Tek tip elbiselerin atılmasıyla birlikte sayımın bu şekilde sürdürülmesine de son verilmesini önerdi. Bu, tartışmalara yol açtı. A1'lilerin bir kısmı, bu öneriye karşı çıktı. Yemeğin birden değil, lokma lokma yenmesini savundu. Hem tek tip elbiselerin çıkarılıp atılmasının, hem de sayımın sayma şekline son verilmesinin aynı anda olması, komando baskısını artıracaktı. Tartışmalar sonunda, önce tek tip elbiselerin atılması, bu durumdan dolayı dayağa baş vurmaları halinde sayımın sayma şekline son verilmesi görüşünde birleşildi. Toplantının son konuşmasını Azer yaptı:

"Arkadaşların geçmişe ilişkin değerlendirmelerine katılıyorum. Sekiz aylık dönemde, yani baskı ve demegojinin, işkence ve terörün ülke çapında bildiğini okuduğu karanlık bir dönemde, iyi bir sınav verilmiştir şu duvarlar arasında. Ruhumuzu, etimizi, kanımızı, terimizi, gözyaşımızı ve irademizi inatçı, ısrarlı bir şekilde seferber ederek kazandık. Ben, karışık koğuşların bu cezaevinde yeniden diriltileceğini sanmıyorum. Çetin mücadeleler sonucunda kazanılan haklar, kolay gasbedilemez. Hasmımız, o hakkı kaptırmamak için sarfettiği enerji kadar bir enerjinin kaybını, hatta daha fazlasını göze alırsa, böyle bir girişimde bulunabilir. Ama ben bu cezaevinde böyle bir girişim ihtimalini çok zayıf görüyorum. Kitle, bileğinin hakkıyla elde ettiği büyük bir kazancın sevincini ve coşkusunu yaşıyor. Bu büyük coşku, doğal olarak, cezaevi şartlarına göre büyük bir görevi, elbise sorununu gündeme getiriyor. Kitle yeni bir direnişten çıktı. Kış şartlarında yeni bir direnişe sokmaktan kaçınmalıyız. Ben şahsen, bahar şartlarının, mesela nisan ayının, elbise eylemine başlamak için uygun olacağı kanısındayım. O ana kadar bu sorunu aceleye getirmeden enine boyuna, diğer koğuşlarla tartışıp karara bağlarız. Ve görüşçülerimizi de bu durumdan haberdar ederiz. Bu sorunun dışarda duyulmasında onların yar-

dımlarını sağlamış oluruz. Eylem başladıktan sonra, bir dizi cezai yaptırımın dışında, görüş yasağının da konulacağını hesaba katmalıyız. İdarenin olası karşı tedbirlerini hesaba katarak hareket etmeliyiz."

Toplantı akşama doğru sona erdi. Gece Azer, diğer koğuşlara hitaben toplantı sonuçlarını içeren bir yazı kaleme aldı. Grupların onayına sundu. İkili tartışmalardan sonra yazı, son şeklini aldı. Tavas'la Mestan yazının özüne karşı olduklarını, iki ayrı muhalefet şerhi halinde yazıya eklediler.

*

Kırkbeş kişiyle toplanmışlardı yemekhanede. Banklarda oturmuş, Ömer'in gelmesini bekliyorlardı. A2 koğuşu ilk kez böylesi bir toplantıya tanık oluyordu. İmam, Suudi, Ramazan, Abdül ve Davut gibi ileri gelenler en ön sırayı almışlardı. Suudi'nin bıyıklarından, takkesinden ve tesbihinin püskülünden puro sabunu ve bismillah kokusu yayılıyordu yemekhaneye. Az sonra Ömer geldi. Kitlenin karşısına konulan masaya geçti oturdu. Cebinden çıkardığı teksir kağıdına şöyle bir göz attıktan sonra, bir bardak su içti. Boğazını açmak için öksürdü.

"Değerli arkadaşlarım, ülküdaşlarım" dedi, "çeşitli koğuşlardan gelen ülküdaşlarımla bir koğuşta birleşmenin sevincini, hazzını, bahtıyarlığını yaşıyorum. Hiç bir cezaevinde komünistlere karşı bu derecede inançlı ve kahramanca, mertçe, yiğitçe bir mücadele verilmemiştir. Türk milletinin inançlı, gerçek temsilcileri, aylarca bu cezaevinde haysiyet, maneviyat mücadelesi verdi. Ve bu mücadeleden alnının akıyla çıktı. Koğuşlar ayrılmakla mücadele sona ermemiştir, arkadaşlarım. Çünkü bu cezaevinde komünistlerin mücadelesi bitmemiştir. Bizlerle komünistleri duvarlar ayırmıştır ama aynı cezaevinde, aynı kavga alanındayız. Bu gerçeği asla unutmamalıyız."

Abdül, öfkeyle dişini gıcırdattı. "Alçak, bırakmaz bu cezaevinde rahat yatalım. Yine ne fetbazlık düşünüyor" diye sıkıntıyla iç geçirdi.

"Birliğimizi pekiştireceğiz arkadaşlar. Herşeyden önce içimizde Türk İslam disiplini, iman disiplini pekişmelidir. Ben koğuş hayatına ilişkin bir program hazırladım. Bu programın esas-

larını şöyle sıralayabilirim. Temizlik, ibadet, eğitim, spor. Sabah namazından yarım saat önce, toplu halde kalkmalı, abdest almalı, toplu halde namaza durmalıyız. Namazdan sonra zaten karavana geliyor. Her yemeğe başlamadan önce, toplu halde yüksek sesle yemek duası okumalıyız. Her gün iki saat, Türk tarihi ve Türk milliyetçiliği üzerine seminer yapmalıyız. Ben bu semineri vermek için hazırlanmaya başladım bile. Sporları, sabah hava saatinde bahçede yapacağız. (Parmağıyla A1 koğuşunu göstererek) bu şerefsizler, biz volta atarken, spor yaparken, pencereden sataşırlarsa anında cevaplıyacağız Ama durup dururken de tartışmayı biz başlatmayacağız. Ezan, yüksek sesle, pencereye yakın bir yerde, okunmalıdır. Ezan sesi, elden geldiğince bütün cezaevinde yankılanmalıdır. İnancımızın, imanımızın, nurunu diğer koğuşlardaki arkadaşlarımıza taşıyacak yegane araç ezan avazıdır. Kararsız komünistlerin duygularında kıvılcımlar çakacak, kararlıları ise kudurtacaktır. Ezan, ülkemizin en yüce, en güzel sesidir. Yüceliğine layık bir şekilde okunmalıdır."

Suudi, ufukların ışıltısını ve ferah havasını gülüşünde yaşatan garip bir arap bedevisi gibi dinliyordu Ömer'i. Her tesbih çekişini bismillahla uğurluyor, cebindeki puro sabununa dokundurduğu parmak uçlarını sık sık kokluyordu. Biraz katı buluyordu Ömer'in görüşlerini.

"Buradan birer Türk, birer İslam mucahidi olarak çıkacağız. Fire vermek yok. İdareyle hiçbir zaman zıtlaşmayacak, çatışmayacağız. Komünistlere karşı mücadelesinde destekleyeceğiz idareyi. Komünistlerle uzlaştığı noktalarda, onlara taviz verdiği durumlarda, en şiddetli şekilde tenkit edeceğiz. Sivil ve askeri personel arasındaki milliyetçilerle ilişkilerimizi geliştirecek, bağlarımızı güçlendireceğiz. Personel arasında, komünistlerle ilişkileri iyi olan, bizlere ise soğuk davranan kişileri biliyoruz. Bunları yakından izliyoruz."

"Personel içinde komünist bile var" dedi Ayı Mahmut.

Abdül suratını ekşitti. "Manyak herif, sana her ters bakan komünist" diye mırıldandı usuldan. Abdurrahim gözünün sargısını düzeltti. Patavatsız kaba bir sesle: "Yılan sinsiliğiyle çalışıyorlar" diye çıkıştı.

"Biliyoruz arkadaşlar hepsini biliyoruz. Karışık koğuşlarda, güya kavga ayırma numarasıyla bazı gardiyanların ülkücüleri nasıl ezdiklerini biliyoruz. Unutmadık. Günü geldiğinde hesabını soracağız. Burada temas etmek istediğim bir husus da tarafsız koğuşlardaki ülküdaşlarımızın durumlarıdır. Barıştır, karıştır madrabazlığı diye bir şey kalmamıştır ortada artık."

"Düne kadar savunuyordun ulan inek, şimdi de madrabazlık diyorsun" dedi kendi kendine Bilcan.

"Oradaki ülküdaşlarımızla haberleşmeliyiz. Onların yılgınlıklarını kırmak, o koğuşlardan ayrılmalarını sağlamak, hepsini bir tek koğuşta toplamak vazifemizdir. Onlara davadan dönen insanlar muamelesi yapamayız. İçimizde koğuşların ayrılmasından iki ay önce, tarafsızlara gitmek isteyip de, bu istekleri idare tarafından reddedilen çok insan var. Şimdi bu davranışlarından dolayı bu arkadaşlara davadan döndüler diyebilir miyiz? Diyemeyiz."

"Biz, koğuştaki tüm arkadaşlar olarak, son kavgalar sırasında idareye, koğuştan alınmamızı, tarafsızlar da dahil, herhangi bir koğuşa, cangüvenliğinin olduğu bir koğuşa verilmemizi bildirmiştik" dedi Ramazan.

"Bu davranışlarından dolayı şimdi biz bu arkadaşları tenkit edebilir miyiz? Tabi ki edemeyiz. Çünkü bunun, davadan dönmeyle hiç bir alakası yoktur. Bu cezaevinin şartlarını dikkate almadan ahkam kesemeyiz."

Bu sırada kapı mazgalı açıldı. Ayı Mahmut, mazgalı açan gardiyanın yanına gitti. Selam verdi, hal hatır sordu. Gardiyan durumu anladı. Gülümseyerek mazgalı kapattı. Mahmut yerine otururken Ömer'e:

"Zülfikar'dır" dedi.

"Söyleseydin, müdürlerden ya da savcılardan birisi bu taraflara geldiğinde haberdar etseydi bizi."

"Biz söylemesek de o bizi haberdar eder."

Ömer, konuşmasının son bölümünü Türk milliyetçilerinin cezaevlerindeki durumlarına ayırdı. Diğer cezaevlerindeki, özellikle Mamak'taki arkadaşlarının içinde bulundukları zor şartları açıkladı. Onların örnek tavırlarına layık bir hareket içinde olunması gereğini vurguladı.

Toplantının sonunda, Abdül'le Bilcan, toplu namazlara kalkmayacaklarını, namaz kılmayacaklarını açıkladılar. Ömer öfkeli ve sert bir tonla:

"Abdül sen karışık koğuşlardayken namaz kılıyordun. Buraya gelince inancın mı değişti?"

"Namaz kılmayan her insanın inançsız olduğunu mu kastediyorsun?"

"Namazı hiç sebep yokken aniden bırakan bir insanın inancından şüphelenmek tabidir. Kılmakla kılmamak arasındaki korkunç farkın bilincinde değilsin galiba."

"Biliyorsun, ben dışardayken namaz kılmıyordum. Karışık koğuşlarda, komünistlere karşı birlik görünümü içinde olmamız gerektiğini söylediler, israr ettiler. Bunun üzerine, ısrarlarını kırmadım arkadaşlarıan, namaza başladım. Buradaki şartlar farklıdır. Artık birlik görünme endişeleri sözkonusu değlidir."

Ömer, küçümser, aşağılar bir havayla:

"Bir Türk milliyetçisinin namaza yaklaşımı böyle olmaz. Ya hiç kılmaz ya da hayatının farzı, vazgeçilmez bir unsuru haline getirir. Şu koğuşta kılarım, bu koğuşta kılmam şeklinde bir anlayış, sakattır."

Abdül, korkusuz ve heyecanlı bir ifadeyle:

"Bu cezaevinde bir çok kişi dışarda namaz kılmıyordu. İçerde başladılar namaza. Neden, bilemiyorum. Bunlar dışarda değişik inançta mıydılar? Sen de kılmıyordun. İçerde başladın namaza. Efendi de kılmıyordu. Kaç kişi kılıyordu Barutçu'lardan?"

"Ne demek istiyorsun, açık konuş açık" diye bağırdı Ömer. Kalabalık içinde, Abdül aleyhine homurdanmalar oldu.

"Namaza zor şartlarda, sıkışınca durulmaz. Ya kılmayacaksın ya da inancı güçlü, temiz bir müslüman gibi sektirmeden hakkını vererek kılacaksın. Ben bir çok arkadaşın zoraki, gönülsüz sürüklenerek kıldığı kanaatindeyim."

Bu söz üzerine toplantı karıştı. "İftira ediyorsun!", "Çamur atıyorsun!" "Kimmiş gönülsüzler, açıkla!" diye bağırarak ayağa kalkanlar oldu. Bu tepkiler Ömer'in hoşuna gitti.

Ayı Mahmut ayağa kalktı. İğrenerek baktı Abdül'e:

"Biliyorum, o beni kastediyor. Geçenlerde voltada da aynı şeyi söyledi. Ben cezaevine düşünceye kadar hiç namaz kılmadığımı söyledim. Bunun üzerine bana, 'Zaten burada inanarak kılmıyorsun' dedi."

"Namaz kılmıyanlara baskı yapmıyalım arkadaşlar" dedi Bilcan.

"Şimdiye kadar namaz kılmadım. Bundan sonra da kılmıyacağım. İşin harbisi bu. Kimse de zorlayamaz beni namaz kılmaya."

Aksi Bekir'in çıkışı üzerine Ömer, geri adım atmak zorunda kaldı. Karışık koğuşlardaki kavgalar sırasında iyi döğüşmesi, cesur davranması, arkadaşlarına moral vermesi, saygınlığını artırmıştı. Kavgalarda verdiği göz alıcı sınavlardan sonra, gururu güçlenmiş, yürüyüşünün biçimi bile değişmişti. Başı, geniş omuzlarının arasında mağrur ve kaygısız; göğsü ilerde, civanmertlik havasında; elleri kalçasında, takkesini kakülüne yıkarak dayı dayı yürür olmuştu.

"Tamam arkadaşlar, tartışmaya gerek yok" dedi Ömer. "Koca koğuşta üç kişi namaz kılmayacağını söylemiştir. Tenkidin dışında yapabileceğimiz birşey yoktur. Arkadaşların vicdanlarına, gönüllerine, inançlarına kalmıştır."

Tartışmalar sonuçlandıktan az sonra nöbetçi gardiyan bahçe kapısını açtı. Koğuşun yarısı bahçeye çıktı. Volta yolu açmak için karı çiğnemeye başladılar. Ayı Mahmut A1'in pencerelerinden kendilerini seyredenleri kesti. Tavas'a dik dik bakarak sırıttı. Sonra sırayla Civo'yu, Kazım'ı, İhtiyar'ı, Mestan'ı, Azer'ı ve Ufaklığı süzdü: Bilcan'a birşeyler fısıldayarak kahkahalar attı. A1'liler, Ayı Mahmut'un kendilerine güldüğünü sezdikleri için uyuz oldular. Diğerleri volta atarken, o eğildi, yerden bir topak kar aldı. Karı iyice sıktı. Bilcan'a, "Şimdi seyret" diyerek duvara karla, ÜGD (Ülkücü Gençlik Derneği) yazdı. Yazı biter bitmez A1'de fısıltılar başladı. Civo pencereye iyice yanaşarak:

"Hiç bir şeyi yaşatamıyacaksınız oğlum! Emekçi halkın kocaman yumruğu altında efendilerinizle birlikte ezilip gideceksiniz!" diye bağırdı.

Volta atanlar hafif duraksayarak mırıldandılar.

"Havlama ulan havlama!" dedi Bilcan.

"Karışık koğuşlarda kedi gibiydiniz!. Devrimciler acaba ne zaman saldıracak diye korkudan titriyordunuz! Yaltaklanıyordunuz! Aramıza duvarlar girince aslanlaşıyorsunuz alçak herifler!"

"Ulan havlama oğlum! Kuçu kuçu Rus zağarı! Havlama yavrum havlama!"

Yeniden gürledi Civo:

"Amerikancı oligarşinin tasmalı çomarları! Düşünün biraz, nasıl da silahlandırdılar, halka karşı kullandılar, sıkışınca da halktan tepki gelmesin diye içeri tıktılar. Uşaklığın sonu budur oğlum!"

Ayı Mahmut Civo'ya bir kar topu attı. Civo başını duvarın arkasına gizledi. A1'liler hareketlenince, Mahmut bağırdı:

"Kaçma ulan kaçma! Türk milletinin beyaz tükrüğüdür bu kaçma!"

"Neden halk demiyorsunuz da, millet diyorsunuz oğlum! Halk diyemezsiniz çünkü, Türkiye'nin en büyük sömürücü sınıflarını içine almaz bu kavram. Sık sık Türk milleti demek çok hoşunuza gidiyor. Çünkü kodaman kapitalistler, toprak ağaları ve tüm büyük sömürücüler bu kavram içinde yer alıyorlar."

"Biz milliyetçiyiz oğlum. Sizin gibi enternasyonal piçi değiliz" dedi Allahverdi. "Kaynağımızı söylemekten gurur duyarız. Soysuzluğunuzu bağırın siz de!"

Kuledeki asker, A1'le A2'nin atışmasını biraz dinledikten sonra ıslık çaldı:

"Konuşmayın lan!" diye bağırdı. Tartışmaların süreceğini anlayınca, kuleden subay bürosuna telefon etti. Bu arada tüm A1'liler üst ranzalara çıktılar.

"Ulan komünistler, hayvanat bahçesindeki çakallar gibi, parmaklıkların gerisinden ne seyrediyorsunuz bizi, inin aşağı ulan! Çekin şu havlayan köpeğinizi de!"

"Bahçede dolaşan şempanzeleri seyrediyoruz" dedi Kenan.

"Şempanze atanızdır sizin oğlum. Darwin'in kızıl kıçlı maymunları! Zavallı, garip mahluklarsınız! Sıkışıp da su boğazınıza kaçtı mı, yavrularınızı ayağınızın altına alırsınız. Canınız tatlıdır sizin"

"Peki sizin atanız kim?"

"Adem aleyhisselam!"

"Yani çamur. Çamurdan bir heykel diriliyor, kaburga kemiği ile sevişiyor ve bu sevişmeden peydah oluyorsunuz. Gerçekten inanıyor musunuz oğlum bu teoriye?"

Ayı Mahmutla Deli Bekir dayanamıyarak, güldüler. Aynı anda A1'liler de kahkahayı bastı.

İmam, A1'lilerin pencerelerine yaklaşarak Kenan'a:

"Hz. Nuh'a şükredin ki, atanız maymunu tufandan kurtarmak için gemisine aldı. Soyunuz sopunuz kesilirdi vallahi. Gerçi iyi de olurdu."

"Hangi çağda yaşıyorsunuz gözünüzü açın biraz, inanmayın bu efsanelere. Museviler bu tufan efsanesini Sümerlerden almışlardır. Açın okuyun Gılgamış destanını. Nuh tufanının kılı kılına aynısını orada okuyacaksınız. Tevrat'tan belki bin yıl önce yaratmış insan oğlu tufan efsanesini."

A1'in kapı mazgalı açıldı. Başgardiyan Gavur Veli üst ranzalarda oturanlara baktı:

"Bahçedekilerle tartışmayın gençler. Asker bize bozuk çalıyor. Susturun onları diyor. Ranzalarınızdan inin."

"Atışmayı başlatanlar onlardır, gidin önce onlari susturun" dedi Civo.

"Tamam onlarla da konuşacağım. Yalnız rica ediyorum üst katlardan inin. Siz sataşmayın onlara.

A1'liler, ranzalarından inmeyeceklerini söylediler. Her zaman olduğu gibi ranzalarında oturduklarını, kitap okuduklarını, onların keyfi için rahatlarını bozmayacaklarını belirttiler. Gavur Veli mazgalı kapatarak gitti. Aynı anda Ramazan:

"İnin aşağı ulan" diyerek Kenan'a bir kar topu fırlattı. Ramazan'ı diğerleri izledi. A1'in penceresinden giren kar topları, karşı duvara çarparak dolapların üzerine döküldü. A1'liler üst ranzalardan inmediler. Pencereleri kapatınca taşlar durdu. Gavur Veli, Ömer'le birlikte bahçe'ye geldi.

"Arkadaşlar, konuşmak, atışmak yasaktır. Askerler Yüzbaşıya telefon ediyorlar. Yüzbaşı da bizleri sorumlu tutuyor. Yapmayın!"

"Bu şerefsizlere söylesenize. Allahımıza dinimize küfrediyorlar!"

"Yalan söyleme ulan faşist köpek!"

"Bak görüyorsun adi herifler yine küfrediyorlar!"

Baş gardiyan atışmaları engelliyemedi. Hava saatinin dolması, sağcıların koğuşa alınmasıyla sona erdi atışmalar. A1'liler, "başımıza bela geldiler lümpen herifler" diyerek üçüncü kat ranzalarından indiler.

Çetin, Köse ve Zort Ökkeş gibi insanların tarafsız koğuşlarda kalma yüzünden duydukları vicdan azabı, karışık koğuşların dağıtılması ile daha da yoğunlaştı. Tarafsızlardan kurtulmaya kafa yorma mesaisini artıran Zort Ökkeş, günde beş-altı saat volta atıyor, dört demlik çay içiyor ve voltada genellikle şu türküyü söylüyordü:

Emir dağlarına kara gidelim
Ayvadan usandık nara gidelim
Buranın güzeli gönül eğlemez
Güzeli bol olan yere gidelim.

Zort, koğuşta türkü söyleyen tek insandı. Bu türküyü sıkça söylediği günler, sağcılar da dahil olmak üzere herkes bıyık altından gülümser, Zort'un yine bir koğuş çıkartması yapacağını fısıldarlardı birbirlerine. Bu fısıltılar üzerine, Zort'un en yakın arkadaşı olan Köse gider koluna girer, bir durum olup olmadığını sorardı. Zort, gözlerini kendi burnuna dikerek şaşılaşırdı. Kaşlarını çatar, son derece hüzünlü ve ciddi bir havada, "Bu günlerde gidebilirim. Önemli uğultular duyuyorum. Cezaevi, doğum sancılarıyla kıvranan bir karı gibi zangırdıyor. Yeni şeyler olabilir. Her yeni şeyi de yeni bir tavırla selamlayabilirim" derdi.

Zort yine her zaman olduğu gibi voltasında, malum türküsünü mırıldanıyordu. Köse usuldan yanına sokuldu:

"B2 koğuşundan çok önemli bir pusula geldi. Al oku" dedi.

Zort, sanki bu pusulayı çok uzun bir zamandan beri bekliyormuş gibi gözlerini ışıldatarak, kapıp ranzasına gitti. Battaniyenin altına girdi. Pusulaya küçük bir aydınlık düşürerek okumaya başladı.

"Arkadaşlar.

"Barıştır karıştır politikasını pratikte çökertmiş bulunuyoruz. Askeri faşist diktatörlüğün pasifikasyon planına vurulmuş çok önemli bir darbedir bu. Hiç bir teslimiyet planı, devrim ve halk sevgisinin, derin sınıfsız toplum ülküsünün gücü karşısında dikiş tutturamaz. Birliğin ve direnişin gücü, sopanın gücünü geriletmiş, kırmıştır. Oto-kontrol pratikte yıkıldı. Tarafsız koğuşlar statüsü de yıkılmalıdır bu cezaevinde. Bunun için sizlere büyük görevler düşüyor. Aranızdaki birliği sağlamlaştırın. Kişisel sürtüşmeleri kaldırın ortadan. İdarenin onur kırıcı, keyfi uygulamalarına karşı yavaş yavaş tavır alın. Daha önemlisi, toplu dilekçeler vererek faşistlerle bir arada kalmak istemediğinizi bildirin. Tarafsız koğuşlarda bulunmanın verdiği yılgınlıktan ve eziklikten sıyrılacağınıza inanıyoruz. Tarafsızlarda bulunmak hiç kuşku yok ki ciddi bir hatadır. Ama unutmayın ki, devrimin hiç hatası olmayan insanlara değil, hatalarını aşarak pişen, gelişen insanlara ihtiyacı var.

"Arkadaşlar.

"Bizler bu cezaevinde, pasifikasyon politikasına ve bu politikayı güçlendiren uygulamalara karşı mücadelemizi sürdüreceğiz. Önümüzdeki aylar içerisinde daha ciddi direnişlere girebiliriz. Dileğimiz ve samimi isteğimiz, ayrı koğuşlarda, ayrı statülerde olmamıza rağmen aynı dayanışma ruhunu paylaşmamız, yaşatmamızdır. Devrimci selamlar. B2"

Zort, pusulayı avucuna aldı. Battaniyeyi üzerinden atarak ranzasından indi. Köse'yi buldu hemen:

"Çok onemli bir çağrı, ben yarın gidiyorum" dedi.

Köse, Zort'un omuzuna vurarak güldü:

"Dur bakalım acele etme. Pusulada hemen koğuşu terkedin denilmiyor. Aranızdaki birliği sağlamlaştırın, tarafsızlık statüsünü kaldırmak yolunda yavaş yavaş adımlar atmaya başlayın deniliyor."

"Bu koğuşta birlik kuramayız. İflah olmaz bireycilerin tümü buraya toplanmış. Bu adamlarla adım atamayız. Atsak atsak başkalarının aleyhinde atarız. Ben gidiyorum arkadaş. Gelen var mı, yok mu onu öğreneceğim."

Köse Zort'un koluna girdi:

"Yahu biraz düşün Ökkeş. Buraya geldiğinden bu yana üç kere gittin, üç keresinde de kapı altında dayak yiyip geri geldin. Gidince diretmiyorsun. Müdürlerin tehditlerine, yumuşak dillerine eyvallah deyip geliyorsun."

Ökkeş bozuldu. Utancından ter bastı sırtını:

"Artık bu son. Bu sefer sonuna kadar direteceğim."

"Burda bir dönem beklesen, bizimle birlikte hareket etsen daha iyi olmaz mı? Birliği yaratmak, birliğin bereketini tatmak güzel bir şey değil mi?"

"Yok abi yok. Burda çayın tadı damağımı demlemiyor. Voltadan bile zevk alamıyorum. Çok kötü rüyalar görüyorum. Ağır cezalı adamım abi. Ben tarafsız koğuşlarda ceza yatamam. Hele bu pusuladan sonra hiç yatamam."

Pusulanın geldiği o gün, Zort herkesle konuştu. Bazılarına, gitmezse delireceğini söyledi. Bazılarına, onurunu ve gururunu onarmak için gitmek zorunda olduğunu açıkladı. Bazılarına da, B2'nin devrimci çağrısına her devrimciyim diyenin, tarafsız koğuşu terkederek cevap vermesi gerektiğini anlattı. Hiç kimse ikna edemedi Ökkeş'i.

Ertesi gün Ökkeş, dilekçesini verdi. Diğer tarafsız solcular, B2'nin pusulası üzerine bir araya gelip konuştular. Çetin, Cafer ve Köse'nin başını çektiği bir grup, pusulayı olumlu buldu ve söylenen doğrultuda harekete geçilmesini savundu. Muhlis'in başını çektiği bir gurup ise, tarafsız koğuşlarda hiç bir şey yapılamıyacağını, insanların bu koğuşa mücadeleden uzak durmak, kafa dinlemek için kapak attığını, bunları zorlamanın doğru olmıyacağını savundu. Toplantı hiç bir sonuca varmadan dağıldı.

İdare, öğleye doğru Zort'u çağırdı. Müdür Duman bey, dilekçe sahibini, masasının önüne dikti. Koltuğuna yaslanarak:

"Yine kaşınıyorsun Ökkeş" dedi. "Serseri misin oğlum sen?"

"Serserilikle bir ilgisi yok Müdür bey. Koğuş değiştirmek istiyorum sadece, hepsi o kadar."

"Oğlum tarafsız koğuşlar rahattır. Etliye sütlüye karışmıyorsun, kafanı dinliyorsun. Solcu koğuşlar rahat durmazlar. Yakın-

da yine bir şeyler karıştıracaklar. Eğer bu koğuşlardan birisine gidersen inzibati cezalardan kurtulamazsın. Sonra biliyorsun komando dayağı da var. Akıllı ol. Koğuşunda kal."

Duman bey çayından bir fırt çekti, sigarasını püfürdetti:

"Bıktırdın bizi be! Bu kaçıncı gelişin? Dördüncü mü? Beşinci mi? Seninle mi uğraşacağız? Hem seni her dilekçe verişinde çağırmak zorunda da değiliz."

"Dilekçelerimin içeriği çok ciddidir. Çağrılmazsam başka çarelere baş vururum. Daha radikal, daha köklü çarelere."

Ökkeş'in bu çıkışı Duman bey'i şaşırttı:

"Başvuracağın çareler neymiş?"

"Açlık grevi. Olmazsa sayımda oturma."

Duman beyin içine öfke ateşi düştü birden:

"Dayı mısın ulan sen?" diyerek kalktı. Aynı anda yandaki zile bastı. Gardiyan Recep girdi içeri.

"Götürün hamama atın bunu!"

Dayak işareti olarak Recep'e göz kırptı. Recep, gardiyanların en iri kıyımı ve müdürlere en bağlı olanıydı. Ökkeş'i sırtından pençeledi. "Yürü lan" diyerek dışarı savurdu. Hamamda beş gardiyan, üç asker, Ökkeş'i bir güzel yumuşattılar. Ökkeş önce, "Tarafsızlar cehennemine gitmiyeceğim!", "Boyun eğmiyeceğim!" diye diretti. Yumuşatma operasyonu sertleştikçe, "Vay anam vay", "Vay kasığım vay!", "kalbim anam kalbim!" diye bağırdı. Bayılma numarası yapınca vuruşlar durdu. Recep bir tas su döktü Ökkeş'in yüzüne:

"Kalk lan dürzü!"

Ökkeş hırıltılı hırıltılı soluma numarasına başladı. Göğsü demirci körüğü gibi çalışıyordu. Aynı anda yerde çırpındı bir kaç kez. Gardiyanlar korktular. Birbirlerinin yüzlerine baktılar. Erlerden Kapçık:

"Koş başgardiyanı çağır len" dedi Receb'e.

Başgardiyan Kör Apo geldi. Ökkeş'in başına dikildi. Başgardiyanın dikkatle kendisini izlediğini gören Ökkeş, çırpınışlarını şiddetlendirerek sürdürdü. Apo çömeldi, Ökkeş'in yüzünü, göğsünü, hırıltısını, çırpınış biçimini bir doktor dikkatiyle inceledi:

"Rahat bırakın bunda bir şey yok" dedi.

Ökkeş'i öylece bırakıp çıktılar. Demir kapının kapandığını duyan Ökkeş, yan gözle kapı mazgalının kapalı olup olmadığına baktı. Kapalı olduğunu görünce çırpınmasını durdurdu. Derin bir soluk aldı. "Orospu çocukları" diye mırıldandı. Tepeden tırnağa tere batmıştı. Tavanı seyretti. Hayasının sızladığını farketti. Banyo musluğunun ince şırıltısını dinledi. Yavaş yavaş kalktı, oturdu. "Tarafsızlara gitmek yok ulan" diye söylendi. Yüreğinden kopan bir ses şöyle çınladı:

"Kardeşim Ökkeş, benim yiğit kardeşim, sevgili kardeşim, cesur olduğunu tüm cezaevi kabul ediyor. Dürüst ve namuslu bir dava adamı olduğunu başta Duman bey olmak üzere tüm hasımların biliyor. Ama kardeşim, tek başına çıkışlar yaparak kendini boşu boşuna ezdiriyorsun. Kitleden kopuyorsun kardeşim kitleden!... Hadi kalk, şurda yüzünü yıka. Mazgalı tıklat. Başgardiyani çağır, koğuşuna gideceğini söyle. Koğuşuna gider gitmez bir demlik çay ısmarla, iki aspirin yut ve gir yatağına uyu da uyu. Acelesi yok kardeşim. Birgün o koğuştan, topluca olmasa bile, üç-beş kişiyle kurtulursun."

Kalktı yüzünü yıkadı. "Adi şerefsiz, müptezel sürüleri" diye köpürdü. Bilincinin çağrısını dinledi sonra:

"Heeeey allahın cahil, çarıklı köylüsü! Siperlerden tüyer gibi tüydün karışık koğuşlardan! Nereye gittin biliyor musun? Tarafsızlara. Bu gidişinle tüm cezaevine şunu haykırmış olmadın mı: 'Devrimcilerle faşistler, devrimle faşizm arasındaki kavgada tarafsızım. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın. Ben sade bir vatandaş, ıslah olmuş bir bahtsızım.' Bataklıktan kendini kurtar oğlum. Bataklıkta kalmak isteyenlerle birlikte, kalmak zorunda değilsin. İçindeki insani değerlerin sesine kulak ver. Hayat, sevmek ve inanmaktır. Korkmadan, dimdik yaşamaktır."

Kapı mazgalı açıldı. Kurnaz, alıcı bakışlarla Ökkeş'i kesti sosyolog:

"Nasılsın Ökkeş? Keyfin asıl?"

"Nasıl olacak işte görüyorsun."

"Sen kendi kendine ediyorsun. Ciddi söylüyorum, yani şey... değil, öyle bizden falan kaynaklanmış değil. Ne eksiği var tarafsızların?"

"Yaşayamıyorum tarafsızlarda. Kendimi bir öküz gibi hissediyorum."

Sosyolog afalladı. Gülmek istedi gülemedi:

"Nasıl yani anlamadım?"

"Çok basit, anlamayacak bir şey yok. Tarafsızlarda inan resmen öküzleşiyoruz. Karavanayı yedikten sonra geviş getiriyor, sinek kovalıyor, kaşınıyor, ıkınıp sıkınıyoruz. Sıraya gir deniliyor giriyoruz. Şöyle yapma, böyle yapma deniliyor aynen uyuyoruz. Yattığımız ranzaları bile kendimiz seçemiyoruz. Herkes kendi dünyasında. Gardiyan birisine bir tokat vurdu mu, yanındaki niçin vurdun diyemiyor."

"Ama buranın özel tipte bir cezaevi olduğunu unutuyorsun sen."

Ökkeş, koltuğunun altını hart hart kaşıdı. Sosyoloğun cibiliyetine lanet okurcasına ekşitti yüzünü:

"Cezaevinde insanca yaşanılamaz mı? Ben insanlığımı arıyorum."

"Mahkum, özgürlüğünü kaybetmiş insan demektir. Ciddi söylüyorum, yani öyle şey değil... adı üstünde ev, ama öyle bir ev ki cezaevi. Yani sürekli ceza verilen bir ev. Sen yine de insanlığını ara. Kimse karışmıyor senin aramana. Ama git koğuşta ara."

"Sizin bu cezaevindeki görevinizi bir türlü kavrıyamadım."

Sosyolog kızardı:

"Ne yapacaksın benim görevimi sen? Tarafsızlara, geldiğin koğuşa geri gidiyor musun, gitmiyor musun, onu söyle!"

Ökkeş, gözlerini kısarak düşündü. Tam, "gitmiyeceğim" diyeceği sırada sosyolog:

"Ben gidiyorum. Sen akşama kadar bir düşün. Tarafsızlara gitmemen halinde hücreye ya da müşahadeye atacaklarını söylediler müdürler. Düşünürken bunu da hesaba kat, ciddi söylüyorum. Yani öyle uydurduğumu falan sanma" diyerek Ökkeş'in cevabını beklemeden mazgalı kapattı.

Ve akşama kadar Ökkeş düşündü. Hesaplaştı kendisiyle. Akşam hamamdan çıktı. İki gardiyanla birlikte, kendisine küfrede

ede doğruca koğuşuna gitti. Hiç kimseyle konuşmadı. Yanına yaklaşanlara, "Bana soru moru sormayın" dedi. En sevdiği arkadaşı Köse'yle bile konuşmadı. Bir demlik çay içti. İki aspirin attı, "Adi, şerefsiz, müptezel sürüleri" diye mırıldanarak yattı.

*

A1'in elbise eylemine ilişkin önerisi, A3, C2 ve B2 koğuşlarında, geniş bir şekilde tartışıldı. Koğuş duvarları, tartışmalardaki coşkunluğa, renkliliğe, zenginliğe, gereksizliğe hayret etti. Yürekten inanarak konuşanlar, sırf eylemci görünmek için konuşanlar oldu. Bazıları orta yolu tutturdu. Bazıları eylemi belirsiz bir geleçeğe ertelemenin manevralarına girdi. Çoğunluğu kollayanlar, sezdirmeden sağlayanlar ya da sollayanlar oldu. Çok konuştuğu halde hiç bir şey söylemeyenler, konuştuktan sonra düşünenler, bol bol dinleyenler, bol bol gülenler oldu. Ama tüm bu görüş ve davranış çeşitliliğinin bağrından, inanan, mücadeleci çoğunluğun kararı doğdu: "Elbise direnişine hazırlanmalıyız. Karşı çıkan arkadaşları ikna etmeli, gelişmeleri yakından izlemeli, uygun fırsat kollayarak önümüzdeki baharda direnişe başlamalıyız."

Üst ranzalarda, yatakhane ve yemekhane köşelerinde, voltalarda tiryakilerin dumanı, sohbetin doyumsuzluğunu, yoğunluğunu gösteriyordu. İğneden ipliğe cezaevinin tüm sorunları sohbet harmanına alınıyordu.

İnsanın görme işitme özgürlüğü kısıtlanırsa bilinç ve gönül gözü güçlenir. Düşünme ve hayal kurma yeteneği tüm incelikleriyle kendini gösterme olanağına kavuşur bir anlamda. Bilincin ve gönül gücünün kesintisiz, zengin üretimini bazıları kağıda döker, bazıları da sohbete. Ne kağıda ne sohbete dökmeyenler, bilincin ve gönül gücünün bu zengin üretimini ruhlarına depolarlar. Bu birikim, zamanla tehlikeli bir enerjiye dönüşür. Ve o insanın davranışlarını tepeden tırnağa değiştirmeye başlar. Bakışlarına mahzun, dingin, merakçıl ve delişmen bir büyü yerleşir. Durup dururken, hiç beklenmedik yerde ve zamanda türkü söylemeye koyulur. Uyurken nutuk çeker gibi sayıklar. Aralıksız ve bıktırıcı bir şekilde dişlerini gıcırdatır. Tek başına voltalamayı sever. "Offf anamın eski kocası offf!" diye.

Televizyoncular üç ayrı sınıfa ayrılıyordu. Birinciler raprapçılardı. Televizyon düğmesini ilk açanlar ve son kapatanlar bunlardı. İnzibat mangasının rapraplı ve sert komutlu açılış töreniyle oturur, kapanış töreniyle de kalkarlardı. Çizgi filmleri ilgiyle seyreder, kikirtili ya da gürültülü güler, birbirlerini dirsekleriyle dürterlerdi. Seyretmeyenlerin koğuşta yarattıkları gürültü, bunları pek rahatsız etmezdi. Yalnız ekrana aynalı sazan gibi kıvır kıvır kıvıran ve ateşli bir melodinin eşliğinde şakıyan dilberlerden birisi çıktığında bunların sesi soluğu kesilirdi. İşte o zaman içlerinden birisi, koğuşta gürültü yapanlara döner ve şöyle derdi:

"Arkadaşlar, biraz yavaş olalım!"

Bunlardan bazıları kendilerini ses ve hareket uyumunun büyüsüne kaptırırlardı. Bazıları dikkatlerini kalçaların kışkırtıcı, erotik ritmine yöneltirlerdi. Bazılarının ruhunu mayıştıran şey memelerin kerametiydi. Bazıları ise sadece ağız hareketine ve bakışlara bağlanırlardı. Hafiften yutkunanlar, "Vay felek vay! Şu kadına bak" bak diye mırıldananlar da vardı.

İkinci sınıf televizyoncular, sosyal içerikçiler ya da makulcülerdi. Bunlar, sayı bakımından birincilerin iki katı kadardı. Raprapcıları bıyık altından gülümseyerek eleştirirlerdi. Programı seçerek seyrederlerdi. Nitelikli filmlerde, belgesellerde, halk türkülerinde, haberler ve benzerlerinde geçerlerdi ekranın karşısına.

Üçüncüler ise sayıları son derece az olan belgeselcilerdi. Bunlar, genellikle belgesel filmleri seyreder, türküleri dinlerlerdi. Raprapçılar bunları, televizyon seyretmemekle, hayatın güzelliklerinden el çekmekle eleştirirlerdi. Bunlar ise, raprapcıları, zaman öldüren ekran mahkûmları olarak görürdü.

Haberleri hemen herkes dinlerdi. Hayret nidaları, küfürler, alaylar, laf dokudurmalar, tepkiler ve paylamalar anaforunda kalırdı koğuş. Bazı haberler, çeşitli yorumlara, tartışmalara yol açardı. Spiker, "Sovyet işgal kuvvetleri, Paşir vadisinde üslenen mücahitlere karşı geniş çaplı bir hareket başlattı" dediğinde, bakışlara inceden bir sevinç ışıltısı yerleşir, yüzlerdeki durgunluk tebessüme dönüşürdü. İçlerinden bir tanesi, "Tamam artık,

gericilerin sonu yaklaşıyor" diye laf çakardı ortaya. Aynı anda, hüzünlü ve somurtkan yüzlerden birisi, "Hiç bir emperyalistin gücü, bağımsızlık ateşini söndürmeye yetmez" diye cevabı yetiştirirdi. Bazen de bunun tersi olurdu. Spiker, "Kunnar bölgesinde mücahitler, bir Sovyet konvoyunu pusuya düşürdüler" dediğinde, seyredenlerin bir kısmı sevinçten dört köşe oluyordu. Bunlardan dayanamayalar, "öf be, gözünü sevdiklerim, iyi bindirmişler kutup ayısına" diye iğnelerdi diğerlerini. Bu karşılıklı iğnelemeler, sadece Afganistan sorununda olmuyordu. Kamboçya ve Polonya'ya ilişkin haberlerde de oluyordu. İğnelemeler bazan tartışmalara yol açıyor, fakat hiç bir zaman sürtüşmeye varmıyordu. Bunda, karışık koğuşlardayken, sağcılara ve komando dayağına karşı gerçekleştirilen sıkı devrimci dayanışma rüzgarının hala kafalarda esmesinin rolü vardı. Tartışmalardaki hoşgörünün belki de biricik kaynağıydı bu dayanışma rüzgârı. Zaten karışık koğuşlar zamanında, bu tip tartışmalar olmazdı televizoyunun karşısında. O zaman tam bir sessizlik vardı, zaman zaman sağcılara laf dokundurmalar olsa da...

Karışık koğuşlar zamanında kurulan ortak komünler, karışık koğuşların ortadan kalkmasından üç ay sonra çatırdamaya başladı. Bu komünler, sağcılar karşısında solcuların birlik sembolüydü. Çeşitli fraksiyonların sağcılara karşı oluşturduğu bir kavga örgütü gibiydi. Bütün paralar, komün sorumlusunda toplanır, aynı yiyecekler aynı sofrada tüketilirdi. Nisan ayından itibaren mırın kırınlar başladı. Sürekli parası gelen bir kısım insanlar ve durumu iyi olan bazı gruplar, şöyle demeye başladılar:

"Bu iş yürümüyor arkadaşlar. Büyük komün koğuş şartlarına uymuyor. Bu laçka yapının varlık şartları ortadan kalkmıştır artık."

Parası ve görüşçüsü gelmeyen bazı unsurlar, bunlara ateş püskürüyorlardı. Dipte köşede şu tip yorumlar, konuşmalar yapılıyordu:

"Eşitlik savaşçılarına bakın. Kollektivzmin kahramanlarına, bireyciliğin düşmanlarına bakın. Bir zeytinin, bir yumurtanın, yarısından fedakarlık edemiyorlar. İnsanlığı kurtaracaklar... Vay babam vay. İnsanlık kendisini bunlardan kurtardığı an kurtulacaktır."

"Ben şu masada yumurta, peynir yiyeceğim, süt içeceğim, o da yanıbaşımda zeytine talim edecek. Yok arkadaş yook. Benim gururum, insafım, sabrım, inancım, amacım buna engeldir."

"Küçük burjuvazinin adiliği işte. Ne yapacaksın. Ayrılırlarsa ayrılsınlar. Onların keselerine muhtaç değiliz. Defolup gitsinler."

"Bunlar ailelerine ne yazıyorlarmış biliyor musunuz? 'Babacığım durumum gayet iyidir. Ben istemediğim müddetçe para göndermeyin.' Çünkü anlayış sakat. 'El oğlunu ben mi besliyeceğim' felsefesini güdüyorlar. Büyük komünden ayrılır ayrılmaz, eminim ki aynen şöyle yazacaklar: 'Babacığım durumum iyi değil, bana her ay düzenli olarak para gönder'. Adi yahu bunlar. Alayı adi, alayı."

Züğürtlerin bu tip konuşmalarına, parası düzenli olarak gelip de büyük komünden ayrılmak istemeyen bazı kimseler ve gruplar hak veriyorlardı. Komünün hemen hemen yarısı, samimi olarak şunu savunuyordu:

"Komünist olup olmamanın en temel kriterlerinden birisi, savunduğumuz kollektif hayat tarzına samimi olarak uyup uymamamızdır. Dikenli teller, surlar ve duvarlar arasında, idarenin amansız tretmanları altındayız. Sekiz aylık karışık koğuşlar döneminde, tek komün içinde kalabildik. Bizleri tek komün içinde tutan, ortak devrimci görevler ve güçlü birlik arzusuydu. Bugüne kadar en önemli ortak devrimci görevlerden birisini yerine getirebildik. Önümüzde hala, yerine getirmemiz gereken ciddi görevler, çözmemiz gereken ağır sorunlar var. Şimdiye kadar içinde yer aldığımız komünü, birliğin önünde bir engel olarak görebilir miyiz? Hayır! Tam tersine, kollektif yaşantı birliğinin temel bir unsuru olarak görebiliriz. Bundan dolayıdır ki, komünü yaşatmalıyız. Komünü dağıtmayı değil, komün içi sorunları çözerek, dayanışma ruhunu güçlendirerek yaşatmayı savunmalıyız. Günlerdir voltalarda, kuytularda parasal sorunlar tartışılıyor. Bazı insanların paraları geldiği halde defterden para çekmedikleri söyleniyor. Bazı insanların, ailelerine, 'Bana para göndermeyin' dedikleri, para yerine giyecek ve kitap istedikleri söyleniyor. Bu çok acıdır. Özel mülkiyeti ortadan kaldırmaya

yemin etmiş, bu uğurda hapisleri, ölümleri göğüslemiş insanların bu duruma düşmeleri çok acıdır. Kendi zaaflarını, kendi bireyciliğini yenemeyen bir insan devrim yolunda sağlam adımlarla yürüyebilir mi, düşmanı yenebilir mi?"

Bu görüşlere rağmen, koğuşlarda yürütülen tartışmalar sonunda komünler, belirli zaman aralıklarıyla dağıldı. Tek grubun ya da bir kaç grubun oluşturduğu komünler ortaya çıktı. Bir çok kişi tek başına yaşamaya başladı. Daha önce hiç parası gelmeyenlerin paraları gelmeye başladı. Bazı dolaplar, bisküvi, süt, peynir, tereyağı, yumurta ve balla şenlendi. Bazı dolaplar ise zeytin, soğan ve sana yağıyla tanıştı sadece. Sana yağı yiyenler, tereyağı ve bal yiyenlere içlerinden küfrettiler bol bol.

Bu gelişmelerle birlikte elbise sorununun tartışması ikili üçlü sohbetlerde sürüp gitti. Koğuşlar düzenli olarak birbirleriyle haberleştiler. Bu haberleşmeler sırasında idare iki önemli yazı ele geçirdi. İdarenin ele geçirdiği yazılar konusunda tüm koğuşlara bilgi verildi. Ve yazıyı yakalatan koğuş, diğer koğuşlar tarafından eleştirildi.

*

Başsavcı, ellerini göbeğinin üzerinde bağladı. Bir kaç kez geğirdi. Köfte ve kadayıf karışımının kokusu çarptı burnuna. Bacaklarını uzatarak iyice gömüldü koltuğuna. Duman beye bakıyordu ama dinlemiyordu O'nu. Mütaahhit dostuyla iki tüccarın iddianamelerini öyle bir ustalıkla hazırlamalıydı ki, mahkeme her üçünü de aklamak zorunda kalmalıydı. Dosyada yer alan delillerden bir ya da bir kaçını yok etme yöntemini artık bırakmıştı. Nasıl olsa duruşma hakimi kedisine gebeydi. Savcı Yıldırım'ı ise hademe gibi kullanıyordu zaten. Hem sonra sır arkadaşı sayılırlardı. Bazı şirketlerin yöneticileri ve kentin büyük eşrafıyla canciğer kuzu sarması olduğu için adli mekanizmada büyük bir otoriteye sahipti. Savcı Yıldırım, Başsavcının bu otoritesini etinde kemiğinde duyuyor, bir kul-bende ruhuyla hizmet ediyordu ona. Kentte tüm savcılar, tüm hakimler değişebilirdi, ama Başsavcı değişmezdi. Bunu sadece saygıdeğer insanlara dayanmasına borçlu değildi. Aynı zamanda, onlar arasındaki rekabette, çatışmalarda, tarafsız, hakem rolünü ustaca oynamasına da

borçluydu. Hiçbir zengin yurttaş, O'nu bakanlığa ya da sıkıyönetime jurnal etmemişti. Küçük mülk sahiplerinden, halktan jurnaller oluyordu kuşkusuz. Ama üst makamlar bu jurnalleri, dağın sinek vızıltısını dinlemesi gibi dinliyorlardı.

Duman bey, konuşmasını bitirdikten sonra Başsavcıya bakarak:

"İşte durum bu merkezdedir savcı bey" dedi.

Başsavcı konuşmayı dinlemediği için durumun ne merkezde olduğunu anlamamıştı. Midesideki gaz, diyaframı, diyafram da kalbini sıkıştırdı. Yüzünü buruşturarak bacağını bacağının üzerine attı. Meseleyi anlamak için:

"Yani şimdi sen öz olarak ne öneriyorsun?" dedi.

"Valla durum ciddidir savcı bey. Adamlar, haftalarca tartıştılar. Aradan bir ay geçti. Bir ay sonraki görüşleri, işte yakalattıkları şu yazılardadır. Demin de dediğim gibi bunlar mayıs ayında tahminime göre direnişe başlayacaklar. Şimdiden önlemler almaya başlamalıyız. Yoksa bunlar..."

"Bunlar dediğin kaç koğuş oluyor?"

"Dört koğuş A1, C2, A3, B2"

Başsavcı dikkatini, yüreğindeki sızıda topladı:

"Peki bu durum karşısında ne yapmamız gerektiğine dair fikri olan var mı?"

Duman bey yüzbaşıya baktı:

"Valla ben, fiili tedbirlere başvuralım derim. Bu durumu da en iyi Yüzbaşım bilir."

Yüzbaşı ağır, kurumlu ve kendiden emin bir havayla gerdan kırdı. "Bu direnişin engellenmesi ve kırılması işini bana bırakın. Bu işler gevezelikle olmaz" pozunda:

"Mesele gerçekten ciddidir" dedi. "Bunlar elbise direnişine başlamadan önce, ben bütün koğuşlardan, tarafsızlar hariç, yünlü giyecekleri toplattıracağım."

Cezaevine yeni tayin edilen Başmüdür Kara Halil, "Acaba bu sıkıyönetimin mi bir tedbiridir yoksa bu herifin mi" diye düşündü. Sonra giden Başmüdürün en son söylediği söz çınladı kulaklarında: "Bizler göstermeliğiz. Bu cezaevinin Başmüdürü

Yüzbaşıdır". Kara Halil, ürpererek baktı Yüzbaşının çopur suratına. Başmüdürlüğünün sonunu düşündü ciddi ciddi. Çocuklarını, güneşi, belirsizlikleri acı yüklü bağırtıları, asi çığlıkları ve borçlarını düşündü.

"Sağ siyasilerin yünlülerini de mi toplayacaksınız?" dedi Başsavcı.

"Evet. İdarenin tarafsızlığı için onları da bu uygulamanın içine almak gerekiyor. Eğer sadece sol siyasilerin yünlülerini toplar da sağcılarınkini toplamazsak, solcular bizi taraflı davranmakla, sağcıları kayırmakla suçlarlar."

Hüsnü beyin şaşkınlığı bakışlarına oturmuştu. Bu tedbirin Yüzbaşıya ait olmadığını tahmin ediyordu.

"Peki yünlüleri toplamak direnişi engelliyeceği yerde daha da kışkırtmaz mı? Mahkum bizlere, yünlülerimizi niçin topluyorsunuz? diye sormaz mı?"

Yüzbaşı, Hüsnü bey'e "Yine mi sen?" dercesine baktı.

"Biz zaten yünlüleri toplamakla mahkuma şunu demiş oluyoruz: Elbise direnişine girme niyetinde olduğunuzu biliyoruz. Eğer direnişe girerseniz bugün yünlülerinizi aldık, yarın da don atlet hariç, herşeyinizi alırız. Bu toplama hareketi, işte böyle bir tehdittir."

Başsavcı, karnındaki gazı sessizce tahliye etmek istedi. Fakat odanın havasının bozulmasından korktu. Bir kaç kez geğirdi. "Acaba kalp krizlerinin doğmasında bir rolü var mı gaz basıncının?" diye düşündü. Toplantıda gereksiz gevezeliklerin yapıldığı kanısına vardı. Sunturlu bir küfür savurdu içinden.

"Yünlülerin toplatılmasını ben sakıncalı buluyorum" dedi Hüsnü bey. "Elbise direnişinin erken doğmasına yol açacaktır bu tedbir. Solcular hala bu meseleyi tartışıyorlar. Aşırılar bir an önce direnişe başlamayı savunuyorlar. Ama içlerinde önemli bir kitle direnişe hemen başlamaktan yana değil. Eğer yünlü giyecekleri toplattırırsak bu ılımlıları da elbise çıkarmaya teşvik etmiş oluruz. Taktik hatasına düşmeyelim derim."

Yüzbaşı kibirle gülümsedi: "Bunların hepsinin ruhu aynı kumaştan dokunmuştur. Zor ve tehditten anlarlar. Anlattığınız ince hesaplara girersek başarılı olamayız."

Başsavcı bir bardak su doldurdu. Yüzünü buruşturarak bir mide hapı attı:

"Bu çapulcular elbise direnişine başladıkları zaman ne yapacağız Yüzbaşım?" dedi. "Apandisitin patlamasına benziyor bu biraz da. Ne gibi bir operasyon düşünüyorsun?"

"Tahta coplarla, yangın hortumuyla, soyma ve cezalandirma operasyonuna gireceğiz önce. Don atlet dışında tüm giyeceklerini alacağız. Sonra yangın hortumuyla yatakhaneleri, ranzaları ıslatacağız. Hemen ardından kantini ve görüşü yasaklayacağız. Elbiselerinizi giyerseniz bu yasakları kaldırırız diyeceğiz. Aynı anda üç aylık bir mektup cezası da vereceğiz."

Başsavcı, tüm bu tedbirlerin sıkıyönetim direktifleri olduğunu düşündü:

"Yani saydığınız bütün bu cezaların aynı anda uygulanacağını mı söylüyorsunuz Yüzbaşım?" dedi.

"Evet aynı anda. Bu bir şok vuruşudur. Bunu, düzenli aralıklarla gerekirse toplu dayaklar izleyecek. Caydırmak, hiç değilse direnişi bölmek için zorunluyuz buna."

Hüsnü bey, karşı çıkmayı gereksiz buldu. Tüm bunların sıkıyönetimin bir planı olduğunu anladı. Karşı çıkmak, Yüzbaşıyla tartışmak boşunaydı:

"Hiç değilse sağ siyasilerin yünlülerini toplamayalım. Onları karşımıza almayalım. Solcularla sanırım uzun bir süre uğraşacağız."

Yüzbaşı, Hüsnü beyin bu görüşüne de karşı çıktı. Başsavcının, "Mesele hallolmuştur" diyerek ayağa kalkmasıyla toplantı sona erdi. İçerde sadece Hüsnü beyle Başmüdür Kara Halil kaldı. Hüsnü bey, kaderine küfredercesine bir sigara yaktı. Koltuğuna yaslandı esneyerek:

"Bu cezaevinin idaresi böyledir işte. Cezaevi savcısıyım güya. Adama söz dinletemiyorum. Burnu yıldızları süpürüyor. Kendi yaptıklarının dışında hiç bir şeyi beğenmiyor. Zaten hiç bir şeyi beğenmemek, mutlak askeri kafanın önemli bir özelliğidir. Bıktım bu cezaevinden. Ağaç kurdu gibi kemiriyor kişiliğimi."

"Karışık koğuşların ayrılmış olmasını sindiremiyorlar. Bu işin mimarının biraz da sen olduğunu sanıyor, kin besliyorlar belki sana."

"Asker kafası işte. Bunca kavga çıkmasaydı hiç ayırır mıydık karışık koğuşları. Aynı kafese koyduk kediyle köpeği."

Sosyolog girdi içeri. Dalkavukça bir selam verdi. Hüsnü beye:

"Savcı bey, bu toplantıya beni niçin almadılar. Şimdiye kadar her toplantıya giriyordum."

"Ben girmeni savundum. Başsavcıyla Yüzbaşı karşı çıktılar. Sanırım bundan sonra üst seviyedeki toplantılara alınmayacaksın."

"Neden ama Savcı bey? Gerçi şey değil yani... büyüklerimizin kararına canı gönülden saygılıyız. Ama sebebini öğrenmek hakkımızdır"

Hüsnü bey bakışlarıyla, "Sebebini bilmiyor musun ulan dürzü. Toplantıda bol bol dalkavukluk ve gevezelik etmen. Dalkavukluk ettiğin kişilerin gazabına uğradın" der gibiydi.

"Sebebini bana sorma. Başsavcına ve Yüzbaşına sor"

Bu sırada koğuşlar bölümünden bağırtılı atışmalar, küfürleşmeler duyuldu. Hüsnü beyle Başmüdür Kara Halil, kulak verdiler bağrışmalara.

"Bir şey yok" dedi Sosyolog. "A1'le A2 koğuşu atışıyorlar. Canımızdan bezdirdiler bizi alçak herifler. Gece gündüz zır zır zır."

"Neden böyel bıktırıcı bir atışmaya giriyorlar?" dedi Kara Halil.

"Hiç öyle işte, yani öyle şey de değil... İncir çekirdeğini dolduran bir şey de olsa. Birisi bir laf atıyor, öbürü onun altında kalmamak için cevap veriyor. İş inada biniyor. Atışmada önce kim kaçacak anlayışıyla saatlerce boğaz patlatıyorlar."

"Çok küfür savuruyorlar galiba" dedi Hüsnü bey.

Sosyolog elini sallayarak:

"Ohoo.... o ona Rus uşağı diyor, öbürü Amerikan köpeği diyor. Bilmem Türk milleti şahlanacak, bilmem işçi sınıfı kükreyecek, ananızı bilmem ne edecek ohooo... Ben hayatımda böyle tehditler, böyle küfürler duymadım."

Hüsnü bey gevşek gevşek güldü. Keyifle anlatmaya koyuldu Sosyolog:

"Dün yine atışıyorlardı. A1'in mazgalını açtım. Arkadaşlar şey etmeyin dedim, böyle giderse jandarma ciddi söylüyorum şey edebilir. Tavas diye kendini bilmez birisi var. Bana, 'sen iç işlerimize karışma' dedi."

Hüsnü beylė birlikte Kara Halil de gülmeye başladı.

"Ciddi söylüyorum, yani öyle şey de değil, adam öyle çekinmeden söyledi. Yau dedim, bura devletin koğuşu nasıl şey edersin dedim. Biz de bir devletiz devrimci devlet' dedi."

Müftü, bedenci ve tarihçi girdi içeri. Hüsnü beyle Kara Halil ayağa kalkarak hocaların ellerini sıktılar. Müftü gözlerini devire devire tıslayarak koltuğa gömüldü. Hal hatır sorularından sonra Müftü, son iki ay içerisinde mahkumun derslere karşı tutumunu anlatmaya başladı. A1 koğuşunun başından beri, dersler konusunda ipini kırmış, itirazcı ve münafık bir koğuş olduğunu; dersleri materyalist ve komünist propaganda gargarasına getirdiğini, hatta bunların yarıdan çoğunun derslere girmediğini belirtti. Diğer koğuşlarda ise, yılbaşından bu yana, derslere karşı direnme eğiliminin giderek arttığını; yoğunlaşan karşı propaganda yüzünden derslerin yapılamaz hale geldiğini; isteyenin katıldığını, istemeyenin katılmadığını; derslere tam bir anarşinin egemen olduğunu açıkladı. Tarihçi ise, elindeki programı uygulayamadığını; uygulamaya kalkıştığı zaman devrimci propaganda salvosuna maruz kaldığını; bundan dolayı korktuğunu; ders yapmak yerine, işi sohbete vurduğunu anlattı. Bedenci, başından beri zaten spor yaptıramadığını; öğretmen disiplinini kabul etmediklerini; sporu, kaç kişinin, ne zaman yapacağına ve kim tarafından yaptırılacağına kendilerinin karar verdiğini; koğuşa girdiği zaman kendisine çay ısmarlandığını; üç beş kişiyle sohbet etmekten başka bir şey yapamadığını söyledi. Bunun üzerine Sosyolog, durumun ciddiyetini bir ay önce Başsavcıya ve Yüzbaşıya anlattığını ama kimsenin tınmadığını açıkladı. Koğuşlarda çay içilmemesini; çünkü ısmarlanan çayın ve sunulan sigaranın resmiyeti ortadan kaldırdığını ileri sürdü. Tarihçi, çenesini kaşıyarak güldü.

"Siz koğuşlara girince ısmarlanan çayı içmiyor musunuz?"

"İçiyorum ama ben öyle şey değil yani, şeyim... sosyal hizmet uzmanıyım."

"Sen sosyal hizmet uzmanısın bunlar da hocadır. Yani senin çay içmeni bu fark mı mazur gösteriyor?"

Horoz ibiği gibi kızardı Sosyolog.

"Çay içmenin hiç bir sakıncası yok" diye sürdürdü konuşmasını Hüsnü bey. "Mahkumla kaynaşmak, içli dışlı olmak iyidir. Bizler ne kadar samimi olur, yakınlık gösterirsek, onların bizlere karşı besledikleri kinleri, ön yargıları, kuşkuları o kadar törpülemiş oluruz."

"Fakat savcı beyim, elimizdeki progamı uygulayamamanın rahatsızlığı içindeyiz" dedi Müftü. "Aldığımız paranın karşılığını veremiyor, haram yemiş gibi oluyoruz bir nevi"

"Bence rahatsız olmamanız gerekir. Dersleri sohbet şeklinde de yürütebilirsiniz. Katı girmeyin. Enginleşin biraz. Özgür bir sohbet atmosferi yaratın."

Müftü sözünü kesti savcının:

"Sohbet şeklinde yürütmeye dünden razıyım. Ama dersle ilgili bir kaç cümleyi komünist görüşlerle hemen bastırıyorlar. Tabiatıyla bu durum, bizleri kısır bir münakaşa içine çekiyor. A1 koğuşuna zaten ben altı aydır girmiyorum. Diğer koğuşlar ise benim için çekilmez hale geldi maalesef."

Hocalar, sıkıntılarını, şikayetlerini, önerilerini, Hüsnü beyin önüne boca ettikten sonra, birer bardak çay içerek rahatladılar. Sonuçta Hüsnü bey onlara, cezaevinin kocaman bir problem olduğunu, nizamiyeden adımını içeri atan her kişinin, kendisini bunaltıcı bir problem kovanına soktuğunu anlattı. Engin, soğukkanlı ve sabırlı olmaktan başka yapacak bir şeyin kalmadığını ekledi. Hocalar, önde Müftü olmak üzere, çantaları koltuklarının altında, çıkıp gittiler.

*

Milyarlarca döllenmeye tanık oldu toprak. Dişi dişileşti, erkek erkekleşti. Ateş ışıldadı, suyla birleşti. Kökler kıvır kıvır kavradı toprak anayı. Toprak dişiliğini, ruhunu ve zenginliğini sundu köklere. Ve bir Gördes halısına döndü tepeler. Al, yeşil, sarı, turuncu, mor ve firuze ışıltılı kocaman savranlar belirdi ormanın sinesinde. Kışı toprağın gizli dünyasında geçiren binlerce böcek, binlerce kurtçuk, baharın maviş alazlı çığlığıyla harekete geçti. Eriyerek derinlere sızan kar sularının uyarıcı tılsımıyla daha bir canlandılar. Akınlar halinde gün ışığına yönelirlerken toprağı uyardılar, harmanladılar. Başları aytaşı, akvamo-

rin, kaplan gözü, akik, mercan, opal ve inci gibi yanan acayip böcekler sardı çimenleri. Kurtcuklar, çiçek dallarına, tomurcuklara doğru tırmanmaya başladı. Eşek arılarının, bal arılarının, ve bin bela ve cellat sineklerinin baskınına uğradı çiçekler.

Ve baharın keramet ateşi, tepelerden, jandarma kulelerine sıçrayarak cezaevinin göbeğine düştü. Ve ateş, koğuşların sancılı, sessiz, derin, anlamlı uğultusunu dinledi. Demirin sert bakışlarıyla karşılaştı bakışları. Hücre binasının ana koridora açılan kapısında duran, sarışın güleç bir kedi şöyle dedi ateşe: "Baharı cezaevine sen mi getireceksin ey bahar ateşi? Zemheride baharı yaşayan bir cezaevindesin. Her solukta kendilerini aşmayı, engellerle savaşmayı bir yaşam tarzı haline getirenlerin sana ihtiyacı olur mu bilemiyorum. Burada baharı yaratan inancın ateşidir. Gözlerime iyi bak. Ben gözlerimin renklerini, ışıltısını, burada yatanların gözlerinden aldım. Şu anda acayip, alengirli şeyler oluyor. Görünüşte hiç bir şey olmuyor. Ama derinlerde çok şeyler oluyor. Her iki taraf da birbirlerinin planlarını biliyor. Her iki taraf da karşılıklı uygun fırsat kolluyor. Her iki taraf da birbirinden korkuyor. Öyle sanıyorum ki yakında, çığlıktan solumaya, sızlanmaktan ağlamaya kadar envai çeşit sesler dinleyeceğim. Belki de bir daha dönmeksizin, lanetler okuyarak bu cezaevinden tüyeceğim."

Ateş, geldiğine pişman oldu. Bir nur oluğu şeklinde, çekildi ormanın derinliklerine. Ertesi günün sabahı, koridorları, asker ve gardiyan topluluğu doldurdu. Koğuşlara bir tek cümle hakim oldu:

"Arama var!"

Asker A1 koğuşundan başlayarak tüm cezaevini bahçeye çıkardı. Önce koğuşlardaki yünlüler toplatıldı. Büyük çuvallara kondu. Yüzbaşı, A1 koğuşunun bahçesine geldi:

"Koğuştaki yünlülerinizi topladık. Üzerinizdeki yünlü giyecekleri çıkarıp şu torbaya atın!"

"Bu da nerden çıktı? Bu cezaevinde ne yapmak istiyorsunuz?"

"Mahkumun yünlü giyeceklerini toplamak kadar komikleşen bir idareyi de yeni görüyoruz. Yeni bir hesaplaşmaya mı girmek istiyorsunuz bizimle?"

"Anlamsız, mantıksız, kanunsuz, keyfi bir uygulama."

Hemen herkes konuşuyordu. Kuşkusuz A1'liler yünlü giyeceklerin niçin ve ne amaçla toplatıldığını çok iyi biliyorlardı. A1'lilerin bilmezlikten gelme tavırlarına ise idare bıyık altından gülüyordu. İdarenin, yünlüleri yaz geldiği için topladıkları gerekçesine de A1'liler gülüyordu bıyık altından. Tartışma sonucunda yünlü giyecekler torbaya atıldı. Zaten hava sıcak olduğu için bir kaç kişinin üzerinde vardı sadece.

A2'de sağcılar, yünlü giyecekleri istenince afalladılar. Hep bir ağızdan eleştirdiler. Bunun elbise direnişine girme niyetinde olan solculara gözdağı vermek için yapıldığını ileri sürdüler. Kendilerinin, elbise sorunu diye bir sorunlarının olmadığını, hal böyleyken yünlülerini vermenin saçmalık olacağını söylediler. Koğuş karıştı. Her çeneden bir itiraz yükseldi. Hakarate varan çıkışlar oldu.

"Engel çıkarmayın, atın yünlülerinizi şu torbaya" diye bağırdı Yüzbaşı.

Öfkeli ve gürültülü bir meydan okuyuşla:

"Vermeyeceğiz, gelin zorla alın!"

Yüzbaşı renk verdi. Karşısında toplu halde bulunan kitlenin haklı ve kararlı olduğunu hissetti. Ama emir vermişti bir kez:

"İtiraz istemiyorum, atın yünlülerinizi şu torbaya!"

"Vermiyeceğiz gelin zorla alın!"

"Tarafsızlık ve denge hesaplarını bırakın artık Yüzbaşı!"

Asker, A2 kitlesini çember içine aldı. A2'liler lanetledi. Yüzbaşı, Hüsnü beyin A2'ye ilişkin itirazlarını hatırladı.

"Bu kanunsuz tutumu şikayet edeceğiz" diye bağırdı İmam. "Tek tip elbiseye karşı çıkmadığımız halde, bizleri komünistlerle aynı kefeye koyduğunuzu bildireceğiz üst makamlara."

"Komünistlerin hakkından gelemiyorsunuz. Devleti savunan ülkücülere saldırıyorsunuz. Yazıklar olsun, sizlere yazıklar."

Yüzbaşı, karışık koğuşlarda iken kendisine karşı daha seviyeli, daha saygılı olan sağcıların, A2'de bir kitle oluşturmalarıyla, cüretlerinin ve karşı koyma arzularının bir hayli arttığını hayretle farketti. Onlara dayak attırmayı uygun bulmadı. Askeri geri çektirdi. Usuldan bahçeyi terketti.

"Boyun eğdikçe tepemize çıkıyorlar be! Üstelik devleti savunduğumuzu bildikleri halde" dedi deli Bekir.

Ayı Mahmut ensesini kaşıdı. A1'in pencerelerine bakarak:

"Bu adilerle aynı parelele düşmemek için askerle çatışmaktan kaçınıyoruz. Asker de boyun eğdiğimizi sanıyor."

"Bundan sonra yağma yok. Her buyruklarına he demeyeceğiz. Komünistlerle aynı kaba koyuyorlar bizi. Bunca olay oldu cezaevinde, gerçeği kavrayamadılar hala. Kafasız herifler!" diyerek koğuşa girdi Bekir.

Aramaların bitmesinden sonra, tüm solcu koğuşlar ikindi üzerine bir durum değerlendirmesi yaptılar. Hepsi, birbirlerinden habersiz olarak, akşam sayımında elbise direnişine başlama kararı aldılar. Onlara göre idare, direnişin başlaması için uygun bir zemin yaratmıştı. İdarenin yünlüleri toplaması, elbise eylemine başlamakta kararsız davranan kitlenin çoğunluğunu kararlı hale getirdi. Ve böylece eylem kararı, hemen her koğuşta ezici çoğunlukla alındı. İdare, yünlüleri toplamamış olsaydı, eylem kararı bir ya da iki hafta sonra alınacaktı. Bu kararlar belki de her koğuşta, ezici coğunlukla alınmayacaktı. Yünlülerin toplatılmasına en çok, devrimci mahkumun sol kanadı sevindi.

Akşam sayımından önce tek-tip elbiseler, koğuşa giriş kapısına yakın bir yerde yığıldı. A1 koğuşunda Topçu'yla Çilçil, Azer'e saldırdılar, üzerindeki tek tip elbiseyi, kahkahalar arasında parçalayarak çıkardılar. Azer, pantolonunun ve ceketinin bir anda parçalanarak üzerinden alınmasına şaştı. İnce, kıllı bacaklarına bakarak güldü:

"Görünüşte basit, ama gerçekte karmaşık ve çetin bir direnişe girdik. Bu direnişin ateşiyle ısınacağız. Kutlu ve hayırlı olsun."

Akşam sayımında koğuşlar eşofmanlarını ya da pijamalarını giyerek sayım düzenine girdiler. Nöbetçi müdür Musa ile assubay Tomiks, girdikleri solcu koğuşların halini şaşkınlıkla seyrettiler. Eşofmanlı, pijamalı insanların tek sıra halinde, kendilerine merakla bakışına, hiç bir şey olmamış gibi baktılar. Girerken ve çıkarken, kapının yanındaki tek-tip elbise yığınını soğukkanlılıkla karşıladılar. Musa başını salladı. İlk girdiği A1 koğuşunda sadece şöyle dedi:

"Hiç iyi etmediniz bu işe girmekle."

İdare durumu anında bakanlığa, Yüzbaşı ise sıkıyönetime bildirdi. Her iki yerden de, "Ödün vermeksizin en sert şekilde cezalandırın ve direnişi kırın" direktifi geldi.

O gece koğuşlar sohbete daldı. Bazıları üç beş ay içerisinde sivil elbiseleri alabileceklerini iddia etti. Bazıları da bu süreyi bir yıla çıkardı. Bir kaç kişi hariç çoğunluk bu görüşe güldü. Sivil elbiseleri iki yıla kadar alamayacaklarını söyleyenler ise ciddiye alınmadı. Dayak sorunu üzerinde de uzun uzun konuşuldu. Tantana Yusuf, tahta copların devreye gireceğini, görülmemiş bir dayak ziyafetine tanık olacaklarını söyledi. Arap İbo, asıl dayağı, eşofman ve pijamaların alınması sırasında, don atlet bırakmak istedikleri zaman yiyeceklerini belirtti. Mahkumun bir bölümü, idarenin, mahkumu don atlet bırakacağına inanmadığını ileri sürdü. Tavas, başlayan direnişin şerefine bir paket süt içti. Mazgaldan koridora sevinçle "babalan da gel!" diye bağırdı. Canavar, direnişe başlamanın şerefine yarın on katlı pasta yapılmasını önerdi. Öneri coşkun alkışlarla onaylandı. Yalnız, Canavar, herhangi bir başağrısı ihtimaline karşı kendi pastasının on beş kat olmasını rica etti. Gülüşmelerle bu öneri de onaylandı. Pasta masrafları koğuşun ortak ihtiyaçları için kurulan koğuş fonundan karşılanacaktı.

Baltar karısına ve çocuklarına, "Artık mahkuma dayak attırmayacağım" diye söz vermişti. Yüzbaşı, operasyonun başına geçmesini söyleyince hasta olduğunu, talp sıkışması belasına düştüğünü, Drej Davut'un bu konularda çok ustaca hareket ettiğini, operasyonları onun yönetmesini önerdi. Yüzbaşı karşı çıktı. Ama hastalık gerekçesine dayandığı için ısrarlı olamadı. Ertesi sabah Baltar doktora çıktı. Bir haftalık rapor aldı. Yüzbaşı ise bölüğü topladı. Her askere bir lastik, bir de tahta cop dağıttı. İtfaiye hortumunun, suyu daha tazyikli fışkırtması için tüm cezaevinin sularını kestirdi. Ana deponun dolmasını sağladı. Başsavcı dahil olmak üzere tüm savcıları ve müdürleri yanına alarak kalabalık bir asker ve gardiyan topluluğuyla ana koridora girdi. Her koğuşun kapısına iki gardiyan, duvar mazgallarına ise birer gözcü dikti. Doktorları revire çağırdı.

Koridorlardaki uğultuyu, fısıltıları, komut seslerini, sürüklenen büyük yangın hortumunun hışırtısını dinleyen mahkûm, bu durmun aramaya hiç benzemediğini, ciddi bir operasyon olduğunu hemen anladı. Zulalar sağlamlaştırıldı. Tahta coplardan korunmak için kat kat giyildi. Geniş pijama ve eşofmanların altında, bacaklar ve kollar sargılı, korunaklı hale getirildi. Gözlüklü olanlar, gözlüklerini çıkardı. Çıkmasın diye ayakkabıların bağları iyice çekildi, sıkı sıkı düğümlendi. N'olur n'olmaz diye hemen herkes işedi. Benzini seyretmek için aynaya bakanların sayısı arttı. Birkaç kişi dakika tutarak nabız atışlarını saydı. Korkmadığını, heyecanlanmadığını belli etmek için yalancıktan gülenler, türkü mırıldananlar, şakalaşanlar oldu.

C2 koğuşuna en önde Başsavcıyla Yüzbaşı girdi. Yüzbaşı, nöbetçi gardiyana bahçe kapısını açtırdı. Tüm C2'lileri bahçeye çıkardı. Ellibeş mahkumun karşısına geçti Başsavcı, Ellerini arkasına attı.

"Devlete istediğinizi yaptıramazsınız. Tek-tip elbiselerinizi üzerinizden çıkarıp atmakla devlet getirip sivil elbiselerinizi vermez size. Şu kapının köşesine yığdığınız elbiselerinizi alıp giymeniz en akıllı yoldur sizin için."

"Bizleri asker kişi ya da asker tutuklu statüsüne tabi tutamazsınız" dedi Ziya. "Tek tip elbiseleri giymiyeceğiz. Sivil elbiselerimizi istiyoruz. En doğal hakkımızı."

"Peki öyleyse üzerinizdeki elbiselerinizi çıkarıp şu çuvala atın. Üzerinizde sadece bir don bir atlet kalacak."

"Yünlülerimizi topladınız. Şimdi de eşofmanlarımızda, mintanlarımızda mı gözünüz. Yünlülerimizi aldığınızda ses çıkarmadık. Ama ses çıkarmadıkça insanlık dışı uygulamalarınızı tırmandırıyorsunuz. Üzerimizdekileri vermiyeceğiz!"

"Zorla alabilirsiniz ancak!"

Kalabalıktan homurtular ve öfkeli itirazlar yükseldi:

"Bu tip yöntemler, korsan yöntemleridir!"

"Hiç bir güç, insanlığa karşı işlediği suçları örtbas edememiştir. Sizler de örtbas edemiyeceksiniz!"

"Biz şu duvarlar arasında suç işleriz, halkın haberi olmaz diye düşünmeyin. Gerçeğin sesi dikenli telleri aşar."

"Bizleri çıplaklığımızla mı yenmek istiyorsunuz.?"

Savcı, konuşanları yanıtlama gereğini duymadı. Bakışlarıyla Yüzbaşıya, "artık iş sana düştü" diyerek bahçeyi terketti. Aynı anda komando bölüğü, ellerinde tahta coplarla mahkumu çember içine aldı.

"Son defa söylüyorum. Üzerinizdeki elbiselerinizi çıkarıp atacak mısınız şu çuvala?"

Uğultu halinde "Hayır!" sesi yükseldi. Ayni anda Yüzbaşının düdüğüyle birlikte bölük saldırdı. Mahkum çok kısa bir anda, dev bir küme şeklinde kenetlendi. Kolkola kenetlenme yöntemini önceden tasarlamış, denemiş gibiydiler. Kenetlenir kenetlenmez toplu sloganlara başladılar.

"Yaşasın elbise direnişimiz!"

"İşkenceler bizi yıldıramaz!"

"Askerler zulme alet olmayın!"

"Yıldıramaz bizleri ne çıplaklık ne ölüm! Kahrolsun zulüm!"

Sloganlara diğer koğuşlar da katıldı. Uğuldamaya başladı cezaevi.

"Yıldıramaz bizleri ne işkence, ne ölüm! Kahrolsun zulüm!"

"Askerler unutmayın kardeşiz!"

"Generallere alet olma Yüzbaşı!"

İlk şiddetli dayağı, kenetlenen ellibeş kişilik kümenin dışındakiler yedi. Başı şişenler, gözü moraranlar, burnu kanayanlar oldu. Asker, tahta coplarla peş peşe yüklenmesine rağmen dağıtamadı kenetlenmiş kümeyi. Yüzbaşı, "Bacaklarına ve ellerine vurun, tek tek koparın!" komutunu verdi. Coplar bacaklara, kollara, ellere, bileklere inmeye başladı. Ellibeş kişinin gür sloganı sopa yiyenlerin inlemelerini, bağırtılarını boğuyordu. On dakika geçmesine rağmen kümeden bir tek kişiyi koparamamışlardı. Bu sırada iki er yangın hortumunu sürükleyerek bahçeye getirdiler. Vananın açılmasıyla kenetlenen kümeyi basınçlı suyla dağıtmya çalıştılar. Gözetleme kulelerindeki jandarmalar, kenetlenen ve basınçlı sudan yüzlerini korumaya çalışarak sloganlarını sürdüren C2'lileri seyrediyorlardı. İnip kalkan copları, kümeyi yarmak için mahkumun arasına sızan askerleri, "dağıtın şunları!" diye bağıran ve copla mahkuma girişen Yüzbaşıyı güçlü tekmeler atan Drej Davut'u seyrediyorlardı. Dayağın en şiddetli anında, bir

grup güçlü kuvvetli asker, kenetlenenlerden bir grubun bacaklarına yapışarak çekmeye başladı. Bir kaç asker bir kişiyi çekiyordu. İşte ilk kopmalar bu yöntemle oldu. Kopardıkları ilk dört kişiyi yere yatırdılar yüzükoyun. Her birinin üzerine bir asker çıktı.

"Onları tek tek yemekhaneye alıp soyun!" diye bağırdı Yüzbaşı.

Yemekhaneye getirdiklerini ortadaki kalın beton direğe yüzüdönük yapıştırıyorlardı. Gelenin her koluna bir asker yüklenıyor, direği kucaklamasını sağlıyordu. İki asker soyuyor, birisi ise kıpırdayınca ya da konuşunca tahta copla vuruyordu. Asker, bazılarının elbisesini üzerinde parçalayarak, bazılarınınkini ise normal soyarak çıkarıyordu. Atleti kollu olanlara kolsuz atlet veriliyor ve yatakhaneye kapatılarak kapısı kilitleniyordu. Yatakhaneye giren slogana katılıyor, kapıyı yumruklamaya çalışıyordu.

Kenetlenmiş kümenin ortalarına yakın bir yerde duruyordu Ziya. Sloganlar arasındaki üç-beş dakikalık mola boşluklarından yararlanarak konuşuyordu:

"Bizleri ezerek, soyarak sonuç alamazsınız! Bu direnişin özünde yatan insan emeğine, insan onuruna duyulan tutkudur. Bir avuç para babasının, zulüm ve soygun tanrısının öfkesini kusuyorsunuz tepemize. Gözleriniz kördür. İnancımızın yüzümüze vuran aydınlığını göremiyecek kadar kördür. Kurşunları, sehpaları göze aldık. Tahta coplara, sulara ve don-atlet kalana değin soyulmalara mı boyun eğeceğiz?"

Bölük yarım saat içinde, kenetlenmiş kümeyi önce ikiye böldü. Bölünen her guruba asker çoğunluğuyla yüklendi, dağıttı, şahane ve merhametsiz bir sopa ziyafetiyle yere yatırdı. Sonra da, tek tek yemekhaneye alarak, beton direği kucaklatmak suretiyle soydu. Ellibeş kişi içinde sadece dört kişiyi yarı baygın bir halde sürükleyerek attılar yatakhaneye.

Bir saat içinde bahçedeki kitle soyularak yatakhaneye doldurulmuştu. İki-üç santim kadar su göllenmişti bahçede ve ince bir hüzün, ince bir acı çökmüş gibiydi aynasına suyun. Kırmızı bir mintan yayılmıştı. Birkaç ayakkabı vardı. Suyun dibinde beyaz düğmeler, kırık düğmeler, kara düğmeler parlıyordu. Gardiyanlar, ıslak elbiseleri çuvallara doldurdu. Başsavcı, yemekhane direğinin beyaz fonundaki ve döşemedeki kan izlerine baktı. "Genç-

lik enerjisi, dikkafalılık, yaratıcılık ve yıkıcılık" diye mırıldandı. Yatakhanedekiler sloganlarını sürdürüyorlardı:

"Başsavcı istifa!"

"İnsanlık suçları unutulmaz"

"Kahrolsun faşizm"

Sloganları marş izledi:

"Zulüm birgün duracaktır, halk zinciri kıracaktır..."

Asker, ana koridora çıktı. Yüzbaşı, hortumun duvar mazgallarından sokulmasını ve yatakhanenin iyice ıslatılmasını emretti. Bacak kalınlığındaki hortum, sırasıyla mazgallara sokulup yatakhane ve yataklar ıslatıldı. İlkin içerde bir ürkme oldu, sonra küfürler duyuldu. Sonunda, koğuşun en gür ve en tecrübeli sesi, Ziya'nın sesi yükseldi:

"Askerler! Kardeşlerim, yoksul halkın, emekçi insanların çocukları! Beni dinleyin askerler! Bizi önce size dövdürerek soydurttular! Şimdiyse elinize yangın hortumunu vermişler! Size diyorlar ki, bunların yataklarını ıslatın! Size diyorlar ki, bunların içindeki devrim ateşini, direniş ateşini söndürün! Askerler, kardeşlerim, onlar yataklarımızı ıslatabilirler; tıpkı devrim korkusuyla kendi yataklarını ıslattıkları gibi. Ama bizim her birimizin içinde bir devrim volkanı var! Şu zavallı hortumun hükmü nedir ki!"

Çıplak insanların ateşi, gür sesi, soluğu ve teri, ranzalardan süzülen suların soluğuna karıştı. Hamama döndü yatakhane. Yatakhanenin ıslatılmasından sonra bölük, B2 koğuşuna geçti.

Hortumun çekilmesinden az sonra C2'liler slogana ara verdiler. Teninde tahta copların hatırasını taşımayan bir tek insan yoktu. Birçok insanın kolları, bacakları, sırtı, omuzları, siyahımsı mor ve kanlı bir görünüm almıştı. Birkaç kişinin bacak ve bilek kemiği hafif ezilmişti. Kaşı patlayanlar, burun kemiği ezilenler, kafası kırılanlar, böbrekleri sızlayanlar vardı. Kaba etleri kanlanıp şiştiği için oturmakta güçlük çekenler çoğunluktaydı. Herkes gövdesini kontrol ederken sağını-solunu arkadaşına gösterirken, Ziya:

"Bu gibi olaylar, buradaki yaşamımızın onurlu, militan, profesyonel yaşamımızın olağan bir parçasıdır" dedi. "Hiçbir şey

olmamış gibi günlük yaşamımızı, gülerek, oynayarak sürdüreceğiz. Şimdi toplu olarak şu suyu çıkaralım. Ranzalardaki suları silelim, döşemeyi paspasla kurulayalım.. Sonra da şu geniş yatakhane meydanında toplu olarak halaya duralım."

Bir anda, karıncalar gibi işe koyuldular. Sildiler, paspasladılar, kuruladılar. İki kişi tüm koğuşa bir büyük kova limonata yaptı. Cacoz Cemil, davul yerine kullanmak için boş su bidonunu koltuğunun altına aldı. Tüm koğuş iki sıra halinde halay düzenine girdi. Halayın başına Serkan geçti. Eline, kırmızı bir mintan parçası aldı.

"Halkın şerefine oynuyacağız arkadaşlar. Tüm canlılar aleminin ve tabiatın büyük umudu, büyük kurtarıcısı cesaret ananın şerefine, güzelliğin şerefine oynıyacağız arkadaşlar. Haydin bakalım, zindanın sinesinde tepinelim, zevkimiz güneş gibi ışısın"

Serkan'ın işaretiyle, Cacoz Cemil davulu gümbürdetti ve ağzını zurnalaştırdı. "Hooop hop!","Haydi yallah!", "Of yavrum!" Beton zemin ve ranzalar titremeye başladı. Nöbetçi gardiyanlar, duvar mazgallarından durumu anlamaya çalıştılar. Bir tanesi, mazgaldan mahkuma görünmek istemeyen Başsavcı'ya:

"Toplu halde, kolkola girmişler, oynuyorlar efendim" dedi.

Savcı şaşırdı:

"Nasıl yani, hepsi mi oynuyor?"

"Evet. Oynamayan kişi yok yatakhanede."

Başsavcı kalçasını kaşıdı. Bir kaç kez geğirdi. "Her şeyle alay ediyorlar. Koskoca devletle alay ediyorlar" diye mırıldandı. B2 koğuşunun duvar mazgallarına doğru yürüdü. Aynı anda B2'den bağırmalar ve toplu sloganlar yükseldi. C2'liler halayı durdurdular.

"B2'de soyma operasyonu başladı arkadaşlar" dedi Serkan. "Halaya beş-on dakika ara verelim. Dayanışma sloganlarından sonra devam ederiz." Yönlerini pencerelere dönerek sloganlara başladılar.

"Yıldıramaz bizleri işkenceler, baskılar, tretmanlar, cezalar!"

"Yaşasın elbise direnişimiz!"

"Bölük dışarı!"

Cezaevi yeniden sloganlarla çalkalanmaya başladı. A3'le A1 koğuşu sloganlarla birlikte kapıları da dövüyordu. A1 koğuşundan gür sesli birisinin ajitasyonu çınlıyordu koridorlarda. C2'liler gülerek "Tavas başladı yine" diyorlardı. Tavas'ın susmasından sonra, ağzını mazgala dayayarak Serkan başladı bağırmaya:

"Derimizi soyun ne yazar Yüzbaşı, derimizi! İnsanca yaşama kavgası, insanlığın en yüce kavgasıdır. Elindeki tahta cop bile sana karşıdır. Mayasında emek olan herşey işkenceye, dayağa, faşizme karşıdır. Askerlerini topla, koğuşları terket Yüzbaşı!"

Serkan'ın bağırdığı bitişik mazgaldan Cacoz Cemil girdi ajitasyona:

"Koskoca emperyalizmle uğraşıyoruz, ayağımıza dolaşma Yüzbaşı (Koğuş sessizcea güldü). Şu dünyada işkence denilen lanetli varlığı sizin atalarınız icat etti. Bizim soyumuz, bu işkence lanetini, tüm aletleri, teknikleri, yöntemleri ve uygulayıcılarıyla birlikte mezara gömecektir. Bundan hiç kuşkun olmasın Yüzbaşı! Askerlerini çek de başımızı ağrıtma!"

B2'liler çok daha güçlü bir direnişle karşı koydular. Kocaman koğuş bahçesinin bir köşesinde kenetlendiler. Bölük kenetlenmiş kitleyi bahçenin merkezine kaydıramadı. Kitle böylece bir yanını duvarlarla korumuş oldu. Kenetlenmiş kitlenin en dışında olan ve dolayısıyla en fazla dayağı yiyerek bitkinleşen unsurlar, askerin anlık gevşemelerinden yararlanarak içeri, duvara ya da kenetlenmiş kitlenin merkezine doğru çekildi. Yerlerini daha az dayak yiyen güçlü, dayanıklı unsurlar aldı. Basınçlı su, dayak, küfür ve slogan festivali tam iki saat sürdü. Kenetlenmiş kitle, parça parça koparılarak eritildi. Don-atlet haline getirildi ve yatakhaneye kapatıldı.

İkindiye doğru Yüzbaşı bölüğün yorulduğunu, moralmen sarsıldığını fark ederek koğuşlardan, koridorlardan çekti.

"Hadi bakalım bu günlük bu kadar yeter. Gidin dinlenin oğlum, yarına hazır olun."

Tahta coplardan ikisi kırılmıştı. Erlerin benzi sararmış, bakışlarına bıkkınlık ve kin oturmuştu. Yüzbaşı telsizle haber vermek için assubaylarla birlikte atlayıp evine gitti. Gece nöbetçisi olarak Duman bey ile Drej Davut kaldı cezaevinde.

Bölük bir günde iki koğuşa operasyon düzenleyebilmişti. Operasyona tabi tutulan koğuşlar sakinleşmiş, sohbete girmişti. B2'de Tantana Yusuf, lasonil merhemiyle arkadaşlarının yaralarını, ezik ve çürüklerini sıvazlıyordu. Soyulan her iki koğuş da, çıplak bırakma uygulamasını ve atılan dayakları kınamak için akşam sayımında, ranzalardan inip sayım düzenine girmemeyi kararlaştırdılar. Ayrıca her iki koğuş, bundan sonra sayım düzenine girseler dahi, sayı saymamayı oy birliğiyle, ama birbirlerinden habersiz, karara bağladılar.

Akşam karavanasından önce Ziya, başgardiyanı çağırdı. Tüm arkadaşlarının doktora çıkarak atılan dayakların raporla belirlenmesini istediklerini söyledi. Başgardiyan GavurVeli, durumu nöbetçi müdür Duman beye iletti. Duman bey, bacaklarını masanın üzerine attı. Yorgunluğunu koltuğa gömerek:

"Valla başefendi bu iş benim boyumu aşar" dedi. "Şu anda mahkum sürüsünün çobanı olan Başsavcı evindedir, koyunun meselesini köpek halledemez .Git onlara söyle meselelerini yarın çobana anlatsınlar."

Gavur Veli güldü. Duman beyin görüşlerini az sonra C2'lilere bildirdi. Kapı mazgalının önünde toplanan kellelerden itirazlar yükseldi tabi:

"Etimizdeki izlerin zamanla silinmesini istiyorlar kurnazlar."

"Zaman, suçu örtbas etmez. Zaman insanlığa karşı işlenen suçları her daim açığa çıkarır."

"İşkencenin etimizdeki izini, doktora çıkmayı geciktirerek silebilirsiniz. Ama ruhumuzdaki izini silebilecek misiniz?"

"Başsavcıyı çağırın onunla konuşmak istiyoruz."

.....

Gavur Veli şaşırdı, eleştiriler sorular karşısında:

"Arkadaşlar gözünüzü seveyim bu meseleyi benle tartışmayın. Yetkimi aşar. Ekmeğimden olurum. Yarın Başsavcıya anlatın" diyerek mazgalı kapattı.

Akşam karavanasında köfte çıktı. Soyulan koğuşlar sevinçle karavanın başına yığıldılar. Gülüşler, alaylar, şakalar, yorumlar birbirine girdi.

"Ulan şu sevgili köfte bir aydır ziyaretimize gelmiyordu. Nasıl oldu hayırdır inşallah!"

"İdare demokratlaştı be, allahıma demokratlaştı."

"Eee kamçıyı yedik, baklava böreği vermeseler azarız."

"Vay senin geçmiş geçenine kurban olam idare. Sevgilim ve hasretim idare, adi, dümbük idare!"

"Aaah mozik eti olacak da size dırdır kebabı yapacağım. Parmaklarınızı yersiniz şerefsizim."

"Dırdır kebabı da neymiş ulan? Yusuf sende de amma cincibaz icatlar var."

.....

Adam başına bir kepçe köfte suyu, dört ya da beş tane de köfte düşmüştü. Köfteden sonra çay ısmarladılar. Sigaralarıyla seviştiler zevkle.

Sayım kafilesinin en önünde C2'ye giren Drej Davut, herkesi ranzasında görünce şaşırdı. Asker ve gardiyan topluluğuyla birlikte koğuşun ortasına dikildi:

"Yau aslanım, siz manyak mısınız nesiniz? Şimdi de sayımın ırzına mı geçmek istiyorsunuz.?"

Ranzalardan, "Önce doğru konuş!", "Ağzını bozma!" sesleri yükseldi.

"Horozlanmayın aslanım horozlanmayın. Önce şöyle inin bakalım. Sayım düzenine girin, sayımı aldıktan sonra adam gibi konuşalım."

"Koğuşumuza karşı girişilen işkence ve soyma operasyonunu protestodur bu tavrımız" dedi Ziya.

"Dilekçeyle protesto edin aslanım. Bizi niye güç duruma düşürüyorsunuz?"

"Amacımız hiç bir zaman kişisel hınç değildir. Şu düzenin anayasasında, kişilere dayak atmak, kişileri soyarak cezalandırmak diye bir şey var mı?"

Drej Davut yayvan yayvan gülümsedi:

"Yok" dedi. "Ama biz askeriye rejimindeyiz şimdi. Anayasayı değil, babayasayı uyguluyoruz. Yeterince kibar davranamıyoruz."

Ranzadakiler kendilerini tutamayıp makaraları koyuverdiler.

"Yeterince kibar olamadığınızın farkındayız" dedi Serkan. "Bizler de inancımızın ve onurumuzun buyruklarını uyguluyoruz. Bundan dolayıdır ki, coplarınız kellelerimize her istediğini yaptıramayacaktır."

Bundan sonraki tartışma, ineceksiniz -inmeyeceğiz inatlaşmasına döndü. Drej, askere, mahkumu ranzalarından indirip sayım düzenine sokmasını emretti. Ranzalarda askerle mahkumun çekişmesi başladı. Alt ve orta ranzada bulunanların bir kısmı zorla çekilerek yatakhane meydanına çıkarıldı. Bir kaçının atleti yırtıldı, don lastiği koptu. Üst ranzalardan Cacoz Cemil'le Rahim hariç, hiç kimseyi indiremediler.

"Boşuna uğraşmayın assubayım" dedi Mekap. "Bizleri sayım düzenine sokamazsınız. Burası bahçeye benzemez. İnada binerse yirmi dört saat uğraştırırız bölüğünüzü. En iyisi bizleri ranzalarda sayın ve çekip gidin."

"Sizin amacınız, sayımın bu şekilde verilmesini bu cezaevine yerleştirmektir. Onun için bu tip bir direnişe girdiniz."

"Hayır" dedi Ziya, "Bugünkü uygulamayı protesto amacını taşıyor ve bu sayıma özgüdür. Yarın sabah sayım düzenine gireceğiz. Ama eskisi gibi biz saymayacağız, siz sayacaksınız."

"Hoppaalaaa.. eski köye yeni adet getiriyorsunuz."

"Merak etme" dedi Mekap. " "Eski köyü insanca yaşanılır bir hale getireceğiz. Ranzalarından sürükleyip meydana çıkardığınız arkadaşlarımızı bırakın da ranzalarına gelsinler. Sayımınızı ranzalarda alıp da gidin."

"Hayır!" dedi Drej. "Bunlari ranzalardan alnımızın teriyle söküp getirdik. Burada sayılacaklar (çavuş Mıstığa dönerek) Oğlum, ilk ranzadan başlıyarak mahkumu say bakalım. Bunlar burada sayılacaktır, ranzalarında değil."

Ranzalardaki çekişme, boğuşma durdu. Askerler yere indiler. Ranzalarında kalmayı başaran C2'liler, mağrur ve sevinçli bir gülümseyişle bağdaş kurdular. Assubayı, Duman beyi ve başgardiyanları "Hadi bakalım toz olun hadi" dercesine bakışlarıyla ezdiler. Tartışmalar ve çekişmeler sırasında hiç konuşmayan Duman bey, sayımı alıp koğuşu terkederken, "Kelleyi koltuk altına almış alçak herifler. Bunlarla baş etmek çok zor" diye mırıldandı.

B2 koğuşu da aynı şekilde inmedi ranzalarından. Drej, bu koğuşun C2'den daha dişli daha deneyimli olduğunu biliyordu. Bunları ranzalarından söküp sayım düzenine sokmanın ne denli çetin olduğunu biliyordu. Buna rağmen C2'de yaptığı gibi, askeri ranzalara üşüştürdü. Yarım saatlik, boğuşma, bağrışma ve dayak sonucunda, meydana ancak koğuşun dörtte biri çıkarılabildi. Bunlar da genellikle alt ranzalardandı. En alt ranzada olmasına rağmen, Arap İbo gibi beş altı kişiyi askerler ranzalarından sökememişlerdi. Sonunda sayımı, C2'deki gibi yapıp gittiler. Bölük koğuşu terkederken tantana Yusuf:

"Gidin uyuyun, gidin uyuyun yoruldunuz. Uyumadan önce analarınıza bir mektup yazmayı da unutmayın. Mektupta, komutanlarınızın size bugün neler yaptırdıklarını anlatın. Hayır dualarını alın" diye söylendi.

Koğuşu en son terkeden Kapçık, Yusuf'a bakarak güldü.

Gece, ıslanmamış battaniyeler üzerinde deliksiz bir uykuya daldılar. Kaşınmalar, horlamalar, diş gıcırdatmalar, yellenmeler, inlemeler, sayıklamalar her zamankine oranla yoğundu. Tantana Yusuf'un, "Hayalarıma vurmayın ulan!", "Yakarım ulan faşolar!", "Kelleyi koyduk kelleyi!" şeklindeki sayıklamalarını kimse duymadı bile. Sabahleyin nöbetçi gardiyanlar kapı mazgalından "Sayım!" diye bağırdıklarında güçlükle kalkabildiler. Gövdelerindeki mor çürükler, biraz daha kararmış, kanlanmıştı.

İkinci günün ilk operasyonu A1'e düzenlendi. Koridordaki ayak seslerinden, yere düşen tahta coplardan, komutlardan operasyonun yaklaşmakta olduğunu sezen A1'liler, koğuş kapısı açılır-açılmaz kenetlendiler. Sayıları diğer koğuşlara nazaran çok az olduğu için askere fazla dayanamadılar. Yüzbaşı A1 koğuşuna girmeden önce askerlere, bu cezaevindeki yılanın başının A1 koğuşu olduğunu söylemişti. A1'liler yerde dayağa rağmen tüm asker ve gardiyan kitlesine karşı yoğun bir propagandaya girişti.

"Askerler, bizleri niçin, kimin için dövüyorsunuz, hiç düşündünüz mü kardeşlerim? Yaşamımızın gencecik, yeşil kökünü kemirenler, eşitlik ve özgürlükten iğrenenler, vurduğunuz her

cop için sizlere teşekkür ediyorlar! Sizler çalışan insanlarsınız! Su başlarını tutan devler tarafından amansızca sömürülen, soyulan insanlarsınız. Sakarya'nın, Kızılırmağın, Fırat ve Dicle'nin çocuklarısınız! Durmadan sizlere emir veriyorlar. Kendi kardeşlerinizi tepelemeniz için!.."

"Kes len Kapçık ağızlı!"

Elinde copla Yüzbaşı da dayak atıyordu. Propagandanın yavaşlatıcı etkisini kırmak, askerleri teşvik etmek için yapıyordu bunu.

"Asker kardeşler, analarınız, bacılarınız sizi bu halinizle görseler ne derler? Savunmasız insanları dövmek, zorla soymak karşısında tavırları ne olur? Analarımızın yüreği insan sevgisiyle doludur. Analarımız zulme ve işkenceye karşıdır. Onlar burda olsalar, coplarınızı tutarlar ve size şöyle bağırırlar: 'Seni insanlara işkence yapmak, insanları soymak için doğurmadım!"'

"Konuşturmayın oğlum bunları! Bunlar konuştukça toplumu zehirleyen yaratıklardır. Bütün marifetleri çenelerindedir." diye bağırdı Yüzbaşı.

"Askerler kimden yanasınız? İşçiden mi patrondan mı? Söyleyin kardeşlerim kimden yanasınız? Yoksul köylülerden mi toprak ağalarından mı? Susmayın söyleyin kimden yanasınız? Halktan mı, yoksa...

"Kes lan öküz oğlu öküz! Her yerde her zaman aynı ot, aynı geviş!"

Yoğun propogandaya rağmen, yerde bir hayli dayak yediler. Bunda kuşkusuz Yüzbaşının ve Drej'in büyük rolü oldu. Daha sonra A1'lileri ayağa kaldırdılar. Duvar diplerinde, yüzleri duvara dönük bir şekilde çömelttiler. Çeneleri durmuyor, biri bırakıp diğeri konuşuyordu.

"Düşünceyi düşünce değiştirir! Yanlış düşünceyi doğru düşünce değiştirir! Sopayla bizleri islah etmeyi düşünenlerin islah olmaya ihtiyaçları vardır! En kanlı cellatın bile ıslah olma şansı vardır!"

"Bir devrimcinin inancı, sopa karşısında daha bir güzelleşir. O ne eğilir, ne de aman dilenir; sadece bilenir. Bu yola alnımızın akıyla girdik, alnımızın akıyla yürüyeceğiz. Belki yenilece-

ğiz, düşeceğiz, ama kalkıp yeniden yürüyeceğiz. Cüret pınarıyız. Belayız. Büyük belayız."

"Hiç bir ordu, yolunu alnının ışığıyla aydınlatan neferlerin ordusundan daha güçlü değildir. Bu dört duvar arasında bizleri ezdiğinizi, tükettiğinizi sanmayın Yüzbaşı, küçük direnişlerimiz, gelecekte hayatı kurtuluşa götürecek olan büyük direnişlerimizin habercisidir."

Yüzbaşı konuşanın başına dikildi. Sırtına bir tekme indirerek:

"Bütün ülkede susturuldunuz ulan çakal! Sesiniz sedanız çıkmıyor!" diye bağırdı. "Siz insan olsanız, bizleri böyle gayri insani davranışlar içine çekmezsiniz!"

"Burası da ülkenin bir parçasıdır. Burada susturulduk mu, boyun eğdik mi sizlere? Ülkenin bu parçasında bize karşı insanca davranmadığınızın itirafıdır bu."

Çavuş Mıstık, lastikli copla iki darbe indirdi konuşanın tepesine:

"Hala konuşuyor inek! Konuşma len!"

"Bizler için mücadele alanı her yerdir. Soluk aldığımız her yer. Bütün güçlerinizle geldiniz, susturamadınız bizleri. Yedi kat yeri, yedi deryayı tepemize çalsanız da yine susturamayacaksınız."

Askerlerden Cırtlak Memiş'le iki arkadaşı, Tavas'ı çömelik bir durumda köşeye sıkıştırmışlardı. Tavas dayak yedikçe konuşuyor, konuştukça da dayak yiyordu.

"Sus lan, dayak yemekten hoşlanıyor musun manyak dengesiz herif!"

Tavas cop darbeleriyle moraran ellerini başına siper ederek:

"Evet dengesizim" dedi. "Ne demiş Engels, dengede hareket, harekette denge vardır. Bunu şöyle de söyleyebilirsiniz, dengesizlikte hareket, harekette dengesizlik vardır."

Erler birbirlerinin yüzüne baktılar. Cırtlak Memiş, Tavas'ın ellerine güçlü bir cop darbesi indirdi:

"Saçmalama lan, kes dırdırı!"

"Hayır, önce sen susacaksın, sonra ben susacağım. Söz silahımı elimden alamazsınız. Kurşun yarası sağalır ama söz yarası sağalmaz."

Memiş, Tavas'ın kalçasına etkili bir potin burnu indirdi.

"Lan kes diyorum sana keçi!"

Tavas kafasıyla duvara tosladı. Kulakları zonkladı, gözleri yaşardı.

"Hayır, söz tüfeğimle sizleri susturmadan susmayacağım. Ne demiş Yunus, 'söz ola kese savaşı söz ola bitire başı, söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ede bir söz!' Sizi bal ile yağa çevirmeden susmayacağım."

"Kes lan, kes zırt herif. Senin gibi birisine daha rastlamadım bu cezaevinde. Laf tulumu musun oğlum sen?"

Bu sırada Yüzbaşı geldi. Tavas'ın yanına:

"Ne konuşuyor bu manyakolog?"

"Bir eşek yükü kadar dayak yedi, yine de susmuyor komutanım."

"Tarih susmuyor ki ben susayım. Yıka yıka, aşa aşa, ulaşa ulaşa, konuşa konuşa ilerliyor tarih. Çekilin ayağının altından tarihin. Ezileceksiniz."

"Vur tepesine, kessin sesini it herif!"

Cırtlak Memiş, bir tekme iki cop daha vurdu Tavas'a. Böğrünün üzerinde devrildi Tavas. Boş bulunarak cart diye bıraktı. İlk kez güldü Yüzbaşı.

"İşçi sınıfı denilen aşiret, sopayı en son sizin sırtınızda kullandıktan sonra götürüp insanlık tarihinin müzesine koyacak" diye doğruldu Tavas.

Üç-beş küfür ve iki tekme de Yüzbaşıdan yedi. Yeniden çömelmiş duruma gelmek için çaba harcarken,

"Homo sapiens denilen ilkel insan, sizi bu halinizle görseydi kesinlikle evrimleşme sürecini durdurur, evrimleşmezdi" dedi.

Yüzbaşı Tavas'a iki tekme daha bindirdikten sonra diğerlerinin yanına gitti. A1'liler çömelmiş durumda, hafif erlere dönük olarak konuşuyorlardı. Erler dayak atmayı durdurmuş ve bir kaç metre geri çekilmişlerdi. A1'lilerin ajitasyonlarını can kulağıyla dinliyorlardı. Yüzbaşı Azer'i göstererek, "Götürün bunu" dedi. Üç er, iki gardiyan, Azer'i muayene odasının bitişiğindeki daracık kapı altı bölmesine götürdüler. Donla atleti hariç, üzerinde-

ki tüm giyecekleri çıkarmasını istediler. Azer, kendi elleriyle kendisini dört duvar arasında yarı-çıplak hale getirmeyeceğini söyledi. Kollarında ve bacaklarında da romatizma olduğunu, Türkiye'de insanları soyarak cezalandırma diye bir yasa olmadığını, komutanından erine kadar herkesin suç işlediğini anlatmaya çalıştı. Onbaşı Paşa, Azer'i son kez uyardı. Azer konuşmasını sürdürünce üzerine çullanıp yere yıktılar. Giysilerini vermemek için bacaklarını büktü, elleriyle giysilerine uzanan ellere engel olmaya çalıştı. Onbaşı Paşa hırsla, küfür ve kızgınlıkla Azer'in eşofman lastiğine yapıştı iki eliyle. Bir çekişte bacaklarından sıyırıp çıkardı. Eşofmanla don lastiğine aynı anda yapıştığı için donu da eşofmanla birlikte çıktı. Erler, şaşkınlık ve keyifle güldüler.

"Yaptığınızı beğendiniz mi?" diyerek elleriyle apış arasını kapadı Azer. Bu arada iki gardiyan, zorla, ince kazağıyla atletini çıkarmışlardı.

"Kazağımı aldınız, hiç değilse atletimi verin" dedi Azer.

"Atletin kolludur. Sana kolsuz bir atlet bulacağız. Hadin bunu koğuşa atın" diyerek atleti parçaladı Onbaşı.

Azer koğuşuna giderken, koridordaki asker sırasının arasından geçti ve son dayak ziyafetini tattıktan sonra koğuşa itildi. A1'liler tek tek aynı yerde, aynı insanlar tarafından soyuldular. Coplanarak tekme tokat eşliğinde koğuşlarına atıldılar. Koğuşa atılan her kişi toplu halde atılan sloganlara katılıyordu.

"Yaşasın elbise direnişimiz!"

"Cezaevinde işkenceye son!"

"Kahrolsun işkececiler!"

Soyma işlemi bittikten sonra, yangın hortumu, kapı mazgalından içeri sokularak yatakhane ıslatıldı. Basınçlı su karşısında A1'liler yemekhaneye çekilerek sloganlarını orada sürdürdüler. A2 koğuşunun pencerelerine üşüşen sağcılar, dayak yiyen, soyulan ve ıslanan A1'lileri, hüzünle seyrediyorlardı.

Bölük, hortumu sürükleyerek A3'e yöneldi. A1'liler, koğuşta biriken suyu tuvalet bölümüne süpürdüler. Gövdelerindeki yara izlerine, kızartılara, morartılara, çürüklere bengay merhemi sürdüler. Güle konuşa birer sigara yaktılar. Tavas dolabından bir paket sütle bir paket bisküvi çıkardı. "Babalan da gel!" diyerek sü-

tü lıkır lıkır dikti kafaya. Mestan çaktırmadan baktı. Sıkıntılı, derin bir soluk aldı. "Adi, kepaze, iğrenç, zırtaboz küçük burjuva" diye mırıldandı usuldan. Baldırlarındaki, kollarındaki dayak izlerine baktı, dokundu hafiften. Burjuvazinin koku alma duyusunun çok güçlü olduğunu, proletaryanın temsilcisiyle küçük burjuvaları anında ayırdedebildiğini ve bu yüzden de en çok dayağı kendisinin yediğini düşündü. Elleriyle kalçalarını yokladı. "Kalçalarıma atılan sopaların üçte biri acaba şu adi küçük burjuvalara atılmış mıdır?" diye sordu kendi kendine. Kalçalarının durumunu anlamak için tuvalete gitti, aynayı duvardan aldı. Tuvaletin pencereye yakın en aydınlık bölmesinde, yüzünü buruşturarak, yarı-küfürlü, yarı-sıkıntılı bir havayla seyretti. "Tek kriter pratiktir. İşte kalçamın durumu. Bölüğün tüm hışmını ve sopasını bir mıknatıs gibi çeken biricik kalça, eminim ki benimkidir. Bu gerçeği iğrenç, aşağılık küçük burjuvalara söylesem gülerler" diye mırıldandı. Tam bu sırada A3'den uğultular, bağrışmalar, sloganlar yükseldi. "Adi küçük burjuvalar, zoru görünce nasıl da cıyak cıyak bağırıyorlar" diye yeniden mırıldandı. A3'den gelen sloganları diğer koğuşlardan yükselen sloganlar izledi ve toplu halde A1'liler başladı dayanışma sloganlarına. Mestan, acele acele aynayı duvara asarak yatakhaneye gidip slogana katıldı.

Cezaevinin en deneyimsiz, en toy ve en afacan mahkumları A3 koğuşundaydı. Bu bakımdan A3'ün, soyma operasyonuna karşı direnişi bir hayli tantanalı oldu. Bağırmalar, gülmeler, meydan okumalar, ağlamalar, viyaklamalar ve konuşmalar bölüğü şaşkınlaştırdı. Askerler de gelişi güzel bağırmaya, vurmaya ve küfür savurmaya başladılar. Bir ara Drej Davut dayanamadı, sarsıla sarsıla güldü.

"Ulan oğlum soytarılık yapmayın! Bu cezaevinin boku cinlileri hep bu koğuşa mı toplanmış?" diye bağırdı. Elindeki lastik copu tahta copla değiştirdi. "Yedim sizi ulan! yedim sizi çerez gibi! Sıkı durun şimdi yamyam oğlu yamyamlar!"

A1'liler ağızlarını mazgala dayayarak, sırayla konuşuyorlardı. Koridorlarda çınlıyordu sesleri. Başsavcı ve müdürler A1'den çıkan ajitasyona vermişlerdi kulaklarını.

"Yüzbaşıı! Heeeey Yüzbaşıı! Bölüğünle terket koğuşları Yüzbaşı! Amacımızın öfkesini boğamazsın dört duvar arasında! Kocaman bir halkın, acılarında pişen, çalışan, döğüşen bir halkın sınanmış inadıyla, onuruyla girdik bu cezaevine! Demirin üzerine ateş ve suyla gidiyorsunuz! Ateş demiri eritir. Demir çeliğe dönüşür hortum hortum!"

A1'liler ajitasyonlar arasında, yumruk ve tekmelerle demir kapıyı da dövüyorlardı. Şirret derekesinde açılmıştı çeneleri.

"Dayak kimleri yıldırır Yüzbaşı! Dayak inançsız insanları yıldırır! Kanunlara hizmet eden insanları yıldırır! Haksız bir davanın yandaşlarını, savunucularını yıldırır! Bizler halkın özgürlüğünü, ekmeğini, tuzunu savunan insanlarız. Bakışlarımız üşürülmüş bir hançer gibi pırıl pırıldır"

Bassavcı sigarasından derin bir yudum aldı. "Bakışlarınız batsın, hayvan oğlu hayvanlar" diye homurdandı. A3'ten gelen çığlıklara yöneltti dikkatini. Yanıbaşında duran Kara Halil'e:

"Yüzbaşı çok ağır dayak attırıyor değil mi?"

"Evet merhametsizce dövdürüyor. Otokontrol uygulamasının bitmesini sindiremedi. Onun acısını çıkarıyor biraz da."

"Şu cezaevinin olaylı günlerinde kalbim ağrıyor. Ses değişti, şimdi kim bu konuşan? Çıldıracağım yarabbim!"

Bassavcının yanıbaşında duran Duman bey:

"Tavas'dır savcı bey" dedi.

"Haaaa... Tavas denilen serseri bu demek. Dinleyelim bakalım ne zırvalıyor gerzek."

Tavas'ın fütursuz, özgür, tiz sesi koridorlarda yankılanıyordu. Sadece Başsavcı ve müdürler değil, tüm koğuşlar dinliyordu nerdeyse:

"Ömrüme yemin ederim ki, gözümde hepiniz sineksiniz! Yeşil başlı leş sineği, kara sinek, kara maça sineği! Işığı, baharı ve suyu bizden esirgeyenler; dayaksız bir hayatı bizden esirgeyenler, bebeklerinden utansınlar! Savcıyım, Yüzbaşıyım, hüküm fermanım, mühür bende, Süleyman'ım diyenlerin ağzına tüküreyim! Onlar benim pabucumun astarı olamazlar! Hergele sürüleri!"

Başsavcı Duman bey'e:

"Deli mi bu adam?" dedi.

"Deli de söz mü savcı bey. Bu adam zır deli. Dayakla, disiplin cezalarıyla uslanacak, islah olacak gibi değil" Bu sırada bir ajitasyoncu da B2'nin duvar mazgalından başladı konuşmaya. Başsavcı elini kalbinin üzerine koydu, sıkıntıyla, kemerinin göbeğini sıktığını, bunun da kalbini zorlamış olabileceğini düşünerek bir delik genişletti. Bir sigara daha yaktı:

"Ben yukarı, büroya çıkıyorum. Burada biraz daha kalırsam fenalaşacağım. Siz kalın. Vaziyeti kollayın. Yardımcı olun Yüzbaşıya. Çaycıya da bir haber gönderin bir çay getirsin bana. Aşırı dayağa da karşıyım."

Başsavcı idare bölümüne, bürosuna giderken bir kulağı Tavas'taydı.

"Bu cezaevinin sivil idaresi yok mu? Müdürleri, savcıları yok mu? Bu cezaevinin sivil horozu, göbekli Başsavcıyı çağırın bana! Yumuşak koltuklarda pirzola, baklava yemekle, kahve höpürdetmekle, geğirmekle, ıkınmak, uyuklamak ve pineklemekle cezaevi idare edilemez!"

Başsavcı merdivenlerin tam orta yerinde durdu, elini kalbine bastırdı, geğirdi. "Alçak herif! Kanun, nizam düşmanı çapulcu herif!" diye homurdandı.

A3 koğuşu dövüldükten, soyulup yatakhaneye doldurulduktan sonra garip bir gülme krizine girdi. Birbirlerini seyrediyor, bahçedeki olayları konuşuyor, çıldırmışcasına gülüyorlardı. Bu kitlenin bu kadar dövülmesine rağmen kih kih gülmesi, kasığını tutarak kahkahalar atması bölüğü şaşırttı. Yüzbaşı gülüş nedenini anlamak için duvar mazgalından yatakhaneye baktı. Bir şey anlayamadı.

"Yahu bunlar neye, niçin gülüyor anlayamadım bir türlü" dedi Drej Davut'a. Davut zevzek zevzek güldü.

"Tip, adamlar bunlar. Anlaşılmaz adamlar. Bu cezaevinin bütün yamyamları bu koğuşa toplanmış. Kafayı yiyeceğim vallahi."

Yüzbaşı A3 koğuşundan sonra, yanına on asker alarak hücre binasına gitti. Avni'yi hücresinden çıkartarak hücre koridorunda zorla soydurttu. Askerler hücreyi aradılar. Buldukları giysilere,bel kuşağına kadar el koydular.

O gün akşam sayımında Duman bey, tüm koğuşlara, cezaevi idaresinin aldığı kararları bildirdi. Buna göre, koğuşlar tek tip elbiseleri giymedikleri taktirde alış-veriş yapamıyacaklardı; ziyaretçileriyle görüşemiyeceklerdi; kendilerinden alınan giysiler geri verilmeyecekti; meşruten tahliyesi dolanlar tahliye edilmeyecekti; hiç kimse idari makamla, idari yetkililerle görüştürülmeyecekti. Duman bey ayrıca, tüm koğuşlara üç ay mektup cezası verildiğini de bildirdi. Koğuşlar öfkeyle homurdandılar. İdarenin mahkuma karşı yeni suçlar işlediğini söylediler sayım ekibine.

"Vallahi arkadaşlar benim elimde olan şeyler değil bunlar. Lütfen bana bağırmayın. Üst makamlara baş vurun dilekçelerle" diye mahkumu yatıştırmaya çalıştı.

*

Koğuşlarına bıkkınlık içinde, küfür, lanet, hayret ve şikayet ruhuyla girdiler. Ellerindeki lastik ve tahta copları köşedeki çöp kutusuna attılar. Tuvalete koştular. Şorul şorul işediler. Ellerini yüzlerini yıkadılar. Sabun kokusu sinmiş avuçlarını ıslak ıslak enselerine, göğüslerine bastırdılar. "Çabuk ol len Totoz, banyo mu yapıyon?" "Benim puromu kullanma yırtarım haa..." "Sürtünme lan atlarım allahıma", "Havlun yokmu aslanım, silme pis yüzünü havluma" şeklinde birbirlerine çıkıştılar. Yüzbaşıya, Drej Davut'a, Başsavcıya, müdürlere, gardiyanlara, mahkumlara ilginç küfürler savurdular. Çayı, yemeği, nöbeti sordular. Potinli potinsiz ranzalarına uzandılar. İkişer , üçer söyleşilere daldılar.

"Bıktım bu cezaevinden be, kıçımı eritti vallahi" dedi Zühtü.

Kapçık çoraplarını çıkardı, döşeğinin altına soktu:

"Amma da inatçi, çenebaz, cazgır insanlarmış şu A3 koğuşunun mahkumları... Potinimle gırtlaklarına basıyorum, çappur çappur alınlarını dövüyorum lastik copla, yine de propaganda yapıyorlar inekler. Ben kesin len diyorum, onlar asker kardeşlerim diye başlıyorlar. Tüyümü bile etkilemiyor konuşmaları."

Üçüncü kat ranzada yüzükoyun dinlenen Onbaşı Paşa:

"Dayak yeseydim bu kadar yorulmazdım be" dedi. "Hem dayak atmak, hem küfretmek, hem de Yüzbaşının emirleriyle on-

ların konuşmalarını dinlemek bayağı marifettir. Şu cezaevi yedi beni be. Koğuşlar ayrıldı, rahat ederiz gayri diyorduk. Mahkumun tövbe diyeceği, durup dinleneceği yok."

Bu sırada Cirtlak Memiş geldi. Cezaevine bir küfür savurarak, boylu boyunca uzanıverdi ranzasına:

"Bu gün A3'de birinin en az iki dişini kırdım. Tükürünce, gözlerimle gördüm. Kahrolsun işkenceciler diye bağırıyor orospu çocuğu. İşkenceciden beni kastediyor. Ama çok inatçı, çok şahbazdır bu adamlar. Başa geçerlerse allahıma kök söktürürler."

Onbaşı Paşa koltuk altını hart hart kaşıdı:

"Terden sırıl sıklam oldum. Leş gibi kokuyorum" diyerek kalkıp atletini değiştirdi. "Ama adamlar direnmekle haklıdırlar."

"Neden?" diye sordu Kapçık.

"Mahkum insan, dört beton duvar arasında don atlet bırakılır mı hiç?"

"Elleme iyi oluyor bunlara. Tek tip elbise dokuz okka mı koyuyor bunlara? Neden çıkarıp atıyorlar? Biz neden çıkarıp atmıyoruz?"

"Biz askeriz oğlum, karıştırma."

"Biz askeriz onlar da mahkumdur. Mahkum askerden daha beter esirdir."

Paşa sırtüstü uzandı, ayağını ayağının üzerine attı:

"Anaları, karıları, kardeşleri, çocukları geliyor. Görüş günü kendi elbiseleriyle çıkmak istiyorlar onların karşısına herhal."

"Bunun için mi yaşasın elbise direnişimiz diye bağırıyorlar?"

"Bunun için tabi, başka ne için olacak?"

"Bunlar her zaman sağcıların zıddına giderler. Sağcılar güldü mü bunlar ağlar. Sağcılar uyudu mu bunlar uyanır. Sağcılar ak dedi mi, bunlar kara der. Sağcılar allaha inandı mı bunlar inkâr eder. Şimdi sağcılar tek tip elbise giyiyorlar ya, bu onların çok zoruna gidiyor. Çıkarıp atmalarının sebebi bence bu kör zıtlaşmadır. Sağcılar elbiseleri atsalardı bunlar dört elle sarılır, hatta tahliye olduktan sonra bile giymeyi sürdürürlerdi."

Onbaşı Paşa güldü.

"Zekana hayranım be Kapçık" dedi.

Tuvalet bölümünde iki asker, tekme tokat birbirine girdi. Kıdemli erlerden Resul, ayırmak isteyince şakağına serseri bir yumruk yedi. Erler tuvalet bölümüne doldular. Laf dokundurmalar, yorumlar, yakınmalar, küfür savurmalar başladı yeniden.

"Dayak atmaya çok meraklıysanız, mahkuma atın oğlum. Şu daracık yerde asabımızı bozmayın!"

"Tuvalette de kavga mı olurmuş hiç. Çıkın yatakhane meydanına. Bayburt horozları gibi kapışın da seyredelim. Arkanız şahlandı herhal."

"Don atlet kalanların eline vereceksin bunları iyi bir yamultacaklar."

"Don atlet kalanların, ellerine fırsat geçtiğinde bize dayak atacaklarını hiç sanmıyorum. Dayağa boyun eğmeyen insanların, eli kolu bağlı insanlara karşı yüreği yumuşak olur."

"Aaha Mıstık çavuş geldi. Haydi aslanım göster kendini"

"İyi bir benzet onları çavuş"

"Pişmaniye yutar gibi yut onları çavuş"

Çavuş kavgacılara bir kaç cop vurdu. İkisini de yatakhaneye itti.

"Gelin bakalım şuraya, kim çıkardı kavgayı?" diye bağırdı.

Kavgacı erlerden Çemişkezek'li Alişan Pervaz:

"Ben çıkardım" dedi.

"Niye?"

"A3 koğuşunda bu adam, mahkumlardan birisini yere yıkmış dövüyordu. Mahkum sırtüstü yıkılmıştı. Bu ayağını mahkumun göğsüne bastırmış, elindeki tahta copla başına başına vuruyordu. Ağzı gözü kan içindeydi mahkumun. Ben de o sırada, bunan yanında bir başka mahkumu dövüyordum."

"Yalan söyleme, sen mahkum falan dövmüyordun" dedi Gülabi.

Çavuş Mıstık:

"Dur lan, dur anlatsın. Seni de dinleyeceğim"

"Yanına gittim, kafasına vurma dedim, öldürürsün! Karışma benim işime ulan serseri dedi bana. Yeniden mahkumun başına başına vurmaya başladı. Bu sefer gittim kolundan tuttum, 'Vurma oğlum' dedim öldüreceksin. Küfretti, göğsümden itti beni. Sonra da gitti, Drej'e şikayet etti."

Erler, kavgacıların başına kümelenmiş, sessizce dinliyorlardı Alişan'ı. Ranzalarında uzananlar ise koğuşun ortasındaki kalabalığa dikmişti gözlerini.

"Drej beni koğuşa çağırdı, bir kaç cop salladı avuçlarıma. Anama avradıma da küfretti. Her neyse iş bitti, buraya geldik. Ben tuvalette buna, 'ulan neden ispiyon ettin' dedim. 'Birbirimizin küçük kusurlarını subaylara ispiyon etmiyecektik hani' dedim. Bana cevap vereceği yerde küfretti. aha Resul da şahittir. Bunun üzerine elimin tersiyle bir tane vurdum. Ondan sonra birbirimize girdik."

"Anlattıkları doğru mu Gülabi?" diye sordu çavuş.

Gülabi çevresindekilere baktı. Eliyle Alişan'ı göstererek:

"İşin harbisini konuşacak olursak bu adam solcuları koruyor. C2 koğuşunda da aynı şeyi yaptı. Ben birisini uzatıp göğsüne çıkmıştım. Yanıma yaklaştı. 'İn üzerinden oğlum' dedi, 'kahraman mı olacaksın?' Bu adamı benim anlatmama gerek yok siz de bilirsiniz ne mal olduğunu."

"Doğru konuş ulan inek" dedi Alişan.

"İnek senin babandır."

Çavuş Memiş copunu sallayarak:

"Zirzopluk yapmayın ikinizin de kafasını kırarım haa!" dedi.

Gülabi çevresindekilere dönerek:

"Daha geçen akşam, B2 koğuşundan geldiğimizde solcuları övüyordu. Sürmeli, Resul, Şeref de şahittir."

"Ne diyor solcular hakkında?" dedi Çavuş.

"Bilgili insanlar olduğunu söyledi. Çok güzel konuştuklarını, mert, taşaklı adamlar olduklarını söyledi. Hatta kendisinin onlara acıdığını, hayatında böyle inançlı, dayanıklı insanlar görmediğini söyledi."

Kıdemli er Resul, sinirinden homurdandı. Elini yumruğun sızlattığı şakağına bastırdı.

"Arkadaşlar böyle tartışmalara girmeyelim" dedi. "Girersek hepimiz bin pişman oluruz. Bu işin ucu kavgaya, hatta hapishaneye kadar varır. Burada şu şu adamlar solcuları övdü, solcuları kaydırdı demekle iş bitmez. Onlar da kalkar, şu adamlar da, şu

gün şurada sağcıları övdü. Türkeş'i övdü derse n'olur nereye varır bu işin sonu."

Kapçık sinirli sinirli kalabalığı yararak:

"Bi dakka yau" dedi. Resul'un çenesinin altına dikildi. "ağzındaki baklayı çıkar oğlum, gevelenme, ne demek istiyorsun? Biliyorum beni kastediyorsun. Ama kıvırtmaya gerek yok, açık konuş."

Resul Kapçığa iğrenerek baktı:

"Ulan git başımdan, belanı benden bulma. Seni kastetmedim, ortaya konuştum."

"Senin solcuları övdüğünü bilmiyor mu len bu koğuş!" diye bağırdı Kapçık.

Koğuş aniden kıvılcımlandı.

"Allah allaaaah!.. Ulan git başımdan oğlum. Senin ruhunun kumaşını bilmeyen mi var bu koğuşta."

Tartışma kızıştı. Sürmeli'yle Şeref, Resul'u desteklediler. Züh-tü'yle Cırtlak Memiş ise Kapçığı savundular. erlerin bir kısmı sessiz kaldı. Bir kısmı ise, her iki tarafa da hem hak vererek hem de eleştirerek tarafsızlıklarını gösterdiler. Resul, Kapçığı vurmakla tehdit etti. Yumruğunu havada sallayarak:

"Başkasına karışmam ama, beni ispiyon edeni, bu cezaevinde vurmazsam orospu çocuğuyum! Nefret ederim ispiyondan. Şeytanın osuruğu ispiyoncunun ruhundan daha temizdir!" dedi.

Tartışmaları bir müddet sessizce dinleyen çavuş, Mıstık, sonunda ağırlığını koydu:

"Oğlum bu koğuşta ben ve beş-on kişi hariç, hemen herkes, sağcılık-solculuk dalgalarını konuştu. Bazıları sağcıların aleyhine attı, bazıları solcuların. Ben size açık konuşayım, sağcıların da geçmiş geçenini, solcuların da... Bize ne sağcıdan solcudan. Biz askeriz oğlum. Nöbetimizi tutar, karavanamızı yutar, dayağımızı atar, yan gelir yatarız. Bizim için önemli olan bir an önce bu cehennnemden kurtulmaktır. Ben verilen emri yerine getiririm. Dayak at derlerse atarım. Askerlikte zaten budur oğlum. Onun için bu iş burda küllensin. Bir daha bu koğuşta sağ-sol meselesi eşelenmesin."

Diğer çavuşlar da Mıstığı tekliediler. Kalabalık dağıldı. Tam bu sırada da gecikmiş akşam karavanası geldi. Solcuları övenlerle sağcıları ayrı ayrı masalarda oturdular. Ezici çoğunluğu teşkil eden totocular, futbolcular, bıçkınlar, delikanlılar ve saf köylüler ise diğer masaları kapladı. Çavuşlarla onbaşılar da ayrı bir masada oturup son durumu fiskosladılar.

*

Senem kadın, gazeteden kestiği İsfahan Cuma Mescidi'nin büyük boyda bir resmini, sohbet köşesinin duvarına yapıştırdı. Masalcı, caminin görkemli, narin nakışlarına, süsleme harikasına, genel edasına baktı hayran hayran:

"Şu motif zenginliğine, hüner güzelliğine bak" dedi Aylin'e. "Seyrittikçe gönlümün ufku aydınlanıyor. Ferahlıyorum. Işığa boğuluyor içim tanyeri gibi."

Aylin sırtını ranza demirine dayadı, mescidin seyrine koyuldu.

"insan emeği ne kadar gereksiz işlerde heba edilmiş" dedi. "Şu süslemelere akıtılan göz nuruna, alın terine, el hünerine yazık. Feodal aristokrasi mimariye buyurmuş, benim ilahi egemenliğimi, yaratıcılığımı ve güzelliğimi haykır kitlelere. Gönüllerde yüceleyim, tüm kuşkuların, bana karşı duyulan yıkıcı batıni hırsların hakkından geleyim."

Masalcı gülümsedi maviş maviş. Kollarını memelerinin altında kenetledi.

"O, işin sadece bir yanı" dedi. "Şurada insan ruhunun zenginliğini seyrediyoruz. Özlemin en derinini; sabrın inceliğini, hünerini; güçlükleri aşma azmini; değiştirme, dönüştürme, güzelleştirme tutkusunu; yani insan soyunun en güzel tutkusunu seyrediyoruz şurada."

"Heba edilmiş bir emek gibi geliyor bana."

"Hayır yanılıyorsun. Ben mimarlıkta süsleme sanatına yan çizen, fonksiyonalizmi, yavanlığı savunan, konstruktivist anlayışa karşıyım. Mimari, bilincin ve ruhun zenginliğini, atılımcı gücünü haykırmalıdır. İnsanın zevklerini inceltmeyen, ona yaşamak ve yaratmak şevki aşılamayan tek düze, yavan, sefil mimariye karşıyım. Görkemli düşlerimizi, binlerce yıllık hünerimizin diliyle taşa, demire, tahtaya işliyoruz. Bundan doğal, bundan güzel ne olabilir?"

"Yine mimarlık damarın kabardı" dilyerek güldü Aylin.

Masalcı elini, Aylin'in omuzuna koydu:

"Belki sen karşı çıkacaksın ama, geleceğin mimarisinde de süsleme olmalı diyorum ben. İnsan, kendi kaynağındaki renk ve biçim kargaşasını nakşediyor taşa. Devam edecek nakşetmeye."

"Böylesine külfetli ve şaşaalı bir biçimde mi?"

"Değil tabii. Geleceğin dünya görüşüne, zevkine ve ruhuna uygun bir biçimde. Kapitalizm, Feodalizmi yıkarken, semavi dinlerin mimarideki ilahi büyüsünü de yıktı. Şövalyeliğin ve soyluluğun düş gücü, doğanın güzelliğinden, halk zevkinden ve antik çağların mirasından yararlanarak büyük harikalar yaratmıştı.. Kapitalizm bu harikaları yaratan anlayışı yıktı. Kâr hırsı, insanın zevkine, ruh zenginliğine hitap eden süslemeli ve 'benzeri gereksiz işçiliği' ortadan kaldırdı. Her şeyi kâra indirgedi."

"Ama öte yandan kendisi de kendi anlayışına uygun, kendi ruhunu, kendi zevkini ve bilincini haykıran harikalar yarattı."

Masalcı durdu, birazcık düşündükten sonra:

"Doğru" dedi. "Görkemli gökdelenlerle uzayı selamladı; insanlığın şimdiye kadar görmediği metrolar ve köprülerle mesafelerin gücünü kırdı; dahası, yüz milyonları, Marx'ın deyimiyle, entelektüel ve fizik bakımından makina düzeyine düşürdü. Evet evet gülme, bu da bir harikadır. Ama o biçim bir harika."

Dilay geldi. Bunalımını derin bir iççekişle açığa vurarak, Aylin'in yanına oturdu. Karşıda, duvar dibinde oturan Senem kadının çorap örüşünü seyretmeye koyuldu. Kulağı Masalcı'daydı.

"Mimarlık, kapitalizmin kâr hırsının, prangasındadır. Onun güneş çağına girmesi, zevkimizin nefis kafesinden kurtulmasıyla, ellerimizin gerçek özgürlüğüne kavuşmasıyla birlikte olacaktır."

Aylin saatine baktı. Elindeki kitabı Masalcı'nın bacağına vurarak:

"Seninle tartışmak güzeldir ama vakit geçiyor. Hemen toplanmalıyız. Akşam karavanasına kadar ancak bitirebiliriz."

"Çayı beklemiyelim mi?" dedi Dilay.

"Biz toplanalım, gelince içeriz."

Birkaç tanesi hariç, tüm siyasi mahkumlar yemekhanede toplandılar. Bazılarının paçasından kararsızlık, bıkkınlık dökülüyordu. Ayaklarını sürükleyerek gelmişlerdi toplantıya. Onurlu geçmişlerinin baskısı altında oldukları için devrimci görünmek zorundaydılar. Çıkınca iyi bir koca bulmak, rahat bir kata yerleşmek ve kocaman gözlü tombul bir bebeğin anası olmak gibi düşlerin derinliklerinde yüzüyorlardı. Romanları yeğlemek, el işlerine özel bir önem vermek, televizyondaki aşk dizilerini izlemek, aynaları fazladan işgal etmek, mektupları dört gözle beklemek, şarkılar ve aranjmanlar döktürmek bunlara özgüydü. Bazılarına göre bunlar tornistanlar ya da pili bitmişler familyasındandılar. Bazılarının ise gözleri inançla parlıyordu. Ateşli bir özveri, atılganlık, bağlılık ve derin bir sorumluluk duygusu davranışlarını belirliyordu. Genellikle deneyimsiz unsurlardı. İçerde ve dışarda profosyonel devrimci bir çizgide; militan bir çizgide yürümek kararındaydılar. Marş ve türkü söylemekketlerini derin bir ilgiyle izlemek; politik, ekonomik ve felsefi kitapları okumak, ülke ve dünya sorunlarını tartışmak şeklinde bir koğuş hayatı sürüyorlardı. Birincilere göre bunlar, keskinler takımıydı. Bir de temkinliler takımı vardı. Bunlar, sağ ile sol arasında, ortada ya da merkezde yer alıyorlardı. Koğuşun ağır toplarıydı. Devrimci mücadeleye ve devrimci yaşam tarzına yürekten bağlıydılar. Altı yedi yıllık bir cezaevi tecrübeleri vardı. Cezaları ağırdı. Üniversite mezunu ya da üniversiteyi terketmiş unsurlardı. Örgütlerin tabanından değil, orta kademe, yönetici kadrolarından gelmeydiler. Felsefe, mitoloji, edebiyat, tarih ve ekonomi politikle ilgileniyorlardı.

Toplantıya yirmi kadın katıldı. Başbaşa bitiştirdikleri masaların çevresinde oturdular. Önlerine birer kalem ve kağıt koydular. Tepedeki dinleme cihazının kablosunu kopardılar. Bir gözcü yerleştirdiler ana koridora açılan kapının zulasına. Toplantıyı koğuş temsilcisi olarak Aylin yönetiyordu. Gündemin tesbitinden sonra ilk sözü o aldı. Cezaevinin üç-dört aylık bir kış-bahar sessizliğinden sonra, arı kovanı gibi uğuldamaya başladığını, elbise eyleminin toplu dayakları beraberinde getir-

diğini söyledi. Tek tip elbisenin anlamı üzerinde durdu. Bu uygulamanın cezaevini kışla disiplini altına alma politikasının bir parçası olduğunu; buna karşı başlatılan mücadelenin demokratik bir mücadele, dolaylı siyasi bir mücadele olduğunu savundu. Koğuşu, dışında gelişen olaylara karşı duyarsızlıkla eleştirdi. Ona göre kadınlar koğuşu, sınıf mücadelesinin dışında, bu mücadeleyi salakcasına seyreden bir duruma düşmüştü. Defalarca yapılan eleştirilere rağmen, on kişinin dışında, hiç kimse, diğer koğuşların desteklenmesi önerisine yanaşmıyordu. Ona göre bazı bitmiş kimseler, siyasi gulyabaniler, koğuşta sinsi sinsi adam sendecilik mikrobunu yaymaktaydılar.

"Ortaya konuşma, isim ver, kim onlar!" diye bağrıldığında, toplantıda onların açığa çıkacağını söyledi. Toplantı dalgalandı. Uğultular arttı, zoraki sırıtışlar oldu. Konuşmasını şöyle bağladı Aylin:

"Daha fazla oyalanmadan dayanışma içine girmeliyiz. Yanıbaşımızda verilen mücadelenin dayanışma çağrısı büyüktür. Tüm ezilen insanlığın çıkarlarını bu cezaevinde temsil ettiği için büyüktür. Kendi adıma konuşuyorum. Benim burada kitleye uymamın da bir sınırı vardır. Taş duyarsızlığı tesbitini yaptığım anda azınlığın ayrı tavır koymasını savunacağım. Bir yıldır seyirci kalıyoruz burada verilen zorlu mücadeleye. Yaşam kaynağımıza yabancılaşıyoruz."

Aylin'i söz sırasında Masalcı izledi. Karşısında oturan Şişko Şehnaz'ın gözbebeklerine baktı. Omuzuna yayılan saçlarından bir tutam aldı parmaklarının arasına. Burnuna götürüp kokladı. "Kirlenmiş yıkamalıyım" diye düşündü, tüm bakışlar kendisine yönelmişti. Konuşmasına Aylin'in görüşlerine katıldığını belirterek başladı. Kadınlar koğuşunun hatalarını zaaflarını sıraladıktan sonra:

"Bazıları, et yiyip etlenelim, süt içip sütlenelim siyasetini izliyor" dedi. "İyi bir siyaset değil bu. Bir duvar ötemizdeki insanlar bilinçli bir etkinlik içerisindeler. Dört duvar arasında uzun ve güzel bir yürüyüşe çıkmışlar. Bizler bu yürüyüşü buradan seyrediyoruz. Yan gelip fısır fısır uyuyoruz. Kalçalarımız yağlanıyor."

Şişko Şehnaz gülmemek için elini ağzına kapattı. Dilay, ağzını Şadiye'nin kulağına yaklaştırarak, "Sanki söylediklerini yapsak yağlanmayacak" diye fısıldadı.

"Ben rahatsız oluyorum" dedi. "Seyirci kaldığımız için bunalıyorum. Hayatı korkusuz ve hesapsız seven bir insanın da rahatsız olduğuna inanıyorum. Geçenlerde bir arkadaş bana şöyle dedi: 'Biz ballı meyveler veren çiçeklerin soyundanız.' Utandım. Mücadele içinde olsaydım utanmazdım. Parmağımla yan koğuşları gösterdim. Biz değil, bunlar dedim."

Masalcı hakkında her kafanın ayrı bir görüşü vardı. Bazılarına göre bilgeydi. Bazılarına göre kafadan birazcık firikti. Korkunç inançlı ve inatçıydı bazılarına göre. Engindi. Aşırı demokrasi ve özgürlük tutkunuydu. Bazılarına göre kavrayışı zengin, düş gücü sınırsız bir bohem aydınıydı. Sorumluluk duygusu güçlü, ağırbaşlı bir insandı bazılarına göre. Her kafanın görüşü canlanmış, gözler Masalcı'yı sarmıştı şimdi.

"Bakın, Nilüfer hepimizden güzeldir."

Kadınlar, Nilüfer'e bakarak gülümsediler. Nilüfer'in utançtan yanakları kızardı. Açıldı gamzeleri.

"Saçları onduleli, kuğu boyunlu, incecik, oya gibi bir kızdır. Onun duyarlılığı hepimize örnek olmalıdır. Bir hamam böceği kadar duyarlıdır. Bu duyarlılık, derin bir inanç ve bağlılıktan kaynaklanan tatlı bir duyarlılıktır."

Meryem, Nilüfer'in kolunu sıktı, usuldan, "Bu övgüler karşısında sakın şımarmayasın hamam böceği" diye takıldı. Nilüfer, kocaman ağzıyla inci inci gülümsedi.

"Eğer Nilüfer'in gösterdiği duyarlığı hepimiz göstermiş olsaydık, bu cezaevinde insanlar bir cop, bir kaç cop eksik yemiş olurdu. İdarenin dikkati daha bir dağılmış olurdu. Bu geçtiğimiz bir yıl içinde bölük bize de gelmeliydi. Bizler de meşgul etmeliydik idare daktilolarını. Disiplin kurulu toplantılarında bizler de konuşulmalıydık. Zamanlarını çalmalı, bir avuç yorgunluk da bizler yüklemeliydik idarenin sırtına. Birilerinin sırtı ağırlaşmadan sırtı yerden kalkmaz özgürlüğün."

Masalcı on dakika konuştuktan sonra, sözünü şöyle noktaladı:

"Artık, arkadaşlarımızla dayanışma içinde olmalıyoz. Karpuz hırsızlığından girmedik buraya. Onlarla mutlaka bir haberleşme kanalı yaratmalıyız. Mutlaka. Hiç birimiz, güneşin altında dimdik yürüyemiyoruz. Burada insani görevlerimizi yerine getirdiğimiz anda dimdik yürüyeceğiz."

Aylin'i ve Masalcı'yı desteklmeyen bir iki kişiden sonra Şişko Şehnaz aldı sözü. Konuşmasının bir yerinde şöyle dedi:

"Herkesin özel sorunları var. Bu sorunları dikkate almadan haydin mücadeleye girelim diyemeyiz. Bir çoğumuz az cezalıyız, yeni inzibati ceza alırsak tahliyelerimiz gecikir. Ağır cezalılar, mücadele edelim diye bol keseden atıyorlar. Bekara kârı boşamak kolaydır. Benim yedi ay cezam kaldı. Mücadeleye girip de çıkmamı geciktirmem. Giren varsa girsin."

"Ne biçim bir devrimci anlayış bu" diye bağırdı Meryem.

"Bağırma hanımefendi, senin gibi sivrileri çok gördük, saman alevisiniz, saman alevi. Hem benim aileme karşı da sorumluluğum var. Devrimci insan ailesine karşı sorumsuz insan değildir."

"Sen paçanı kurtarmayı esas almışsın!"

"Karışma Meryem! Bırak konuşmasını bitirsin" diye ikaz etti Aylin.

Şehnaz sözünü fazla uzatmadı:

"Burasını sınıf mücadelesinin bir alanı olarak görenler, mücadelelerini sürdürsünler. Karavanalarını afiyetle yesinler, direnşinler. Ama çıkmak isteyenlere de engel olmasınlar. Diyeceklerim bu kadardır."

Şehnaz yaptığı konuşmayla en az yedi sekiz kişinin duygularına tercüman oldu. Söz alanların bir kısmı Şehnaz'ı destekleyince tartışmalar alevlendi. Dayanışmayı savunanlarla karşı çıkanlar, bir yıllık birikimin yarattığı gerginliğin etkisiyle birbirlerini suçladılar. Akşam yemeğine kadar herkes konuştu. Sonuçta on kişi, koğuşlarla dayanışmada karar aldıklarını, bu kararı uygulayacaklarını açıkladılar. Geride kalanların bir bölümü dayanışma tavrı içine girmeyeceklerini, bir kaç kişi ise kararlarını sonra vereceklerini bildirdiler. Toplantı sona erdi. Dayanışmacılar, kendi aralarında daha sıkı bir yaşantı birliğine girmek, koğuşlarla irtibat sorununu konuşmak için akşam yemeğinden sonra

kendi aralarında toplanmayı uygun buldular. Koğuştaki siyasiler arasındaki ayrılık, pratik sorunlara ilişkin tartışmalarda daha da netleşti. İki ayrı blok, iki ayrı davranış birliği çıktı ortaya.

Yemekhanedeki tartışmaları, yatakhanede, ranzalarından dinleyen siyasi olmayan kadınlar, kendi aralarında yaptıkları yorumlarla anlaşmazlığın nedenlerini kavramaya çalıştılar.

"O kadar çok kitap okuyorlar ki kafaları akılla dolup taşıyor. Onlar sonra da taş duvar arasında yürekler tutuşuyor. Çeneler çenelerle uğraşıyor" dedi Senem kadın.

*

A1'le, A2 arasında söz düellosu akşam sayımından sonra başladı. Her iki koğuş da çenede güçlü, atışmacı unsurları üst ranzalara çıkardı. Her ranzanın bitişiğinde, karşı koğuşa bakan bir pencere vardı. Her pencereye iki kişi yerleşmişti.

İki koğuş arasındaki çatışma, koğuşların ayrıldığı tarihten bu yana sürüyordu. İdare, sözlü atışmalara on-onbeş kere müdahele etmiş, ama bir sonuç alamamıştı. En kısa atışma bir saat sürüyordu. Ve bütün tartışmalar da sağcıların pencereleri terketmesiyle sona eriyordu. Atışmalardan çekilirken şu tipte nedenler ileri sürüyorlardı: "Oğlum komünistler, namaz vaktimiz geldi, havlamalarınıza cevap vermeyeceğiz!" ya da "Bırakın Ezanı Muhammedi başladı, allahın ilahi nuru parlıyor. Biz susuyoruz, siz de havlamayın!", ya da "Yeter artık ulumayın ulan, karavanalar geldi. Nimeti bekletmek büyük günahtır! Biz kesiyoruz siz de ürümeyin!" ya da "Kuranı Kerimin okunması başlıyor. anırmayın ulan allahsız komünistler. Biz kesiyoruz. Hoşt demiyeceğiz size, havlamayın!"

Atışmaları genellikle sağcılar başlatıyordu. Zaten A1'e karşı kışkırtma siyaseti izlemek, bir çoğunun hoşuna gidiyordu. Yemek dualarının günde üç öğün toplu halde, yüksek sesle yapılması kararlaştırılmıştı. Sadece A1'in değil, bir çok koğuşun duyduğu yemek duası şöyleydi:

"Allahımıza hamdolsun, ordu, millet var olsun, komünistler kahrolsun, buyurun afiyet olsun!"

Ordu millet yerine, bazı günler "Ülkücüler" bazı günler de "Teşkilatımız" sözcüğünü geçiriyorlardı. Dua biter bitmez

A1'liler iki-üç cümlelik siyasi bir küfürle sataşıyorlardı. Genel atışma dışında, her günün normal üç öğün sataşmasıydı bu.

Bu durum, gerek sağcılar gerekse solcular arasında bir kaç kişinin ruhsal ve sinirsel durumunu olumsuz yönde etkilemişti. Tavas'ın gözleri, ham toprakları süren öküzlerin gözleri gibi alazlanmıştı. Garip adetler edinmişti. Durup dururken "Babalan da gel!" diye sık sık mırıldanıyordu. Bahçe duvarına kendirle bir yastık asmıştı. Havalandırmaya çıkar çıkmaz yastığın karşısına geçiyor, durup dinlenmeden merhametsizce yumrukluyordu yastığı. Her yumruk vuruşunda tıslıyor, yan gözle çevresinde volta atanları kesiyordu. Bazan yastığı inadına Mestan'a bakarak yumrukluyordu. "Seni ezmeye hazırlanıyorum"dercesine şiddetini artırıyordu vuruşların. Mestan bu durumun farkındaydı; "Seni adi küçük burjuva. Hele bir saldırmaya kalkış, sanayi proletaryasının çeneni nasıl dağıtacağını görürsün o zaman" diye usuldan söyleniyordu. Yumrukların yastıktaki patırtılarından korkunç rahatsız oluyordu. Bu yüzden kollarını güçlendirmek için spora ağırlık verdi. Merdiven demirlerinde değişik ve biraz da gösterişe kaçan kol sporuna girişti. Mestan'a göre bu durum, proletaryanın küçük burjuvaziye karşı başlattığı bir seferberlikti. Her iki sınıfın A1'deki temsilcisi, yüreklerinde kendi sınıflarının ateşini taşıyor ve tarihsel akışın şaşmaz buyruğu gereğince birbirlerini yok etmeye çalışıyorlardı. A1'liler bu garip, rekabeti bıyık altından gülümseyerek zevkle izliyor, söyleşilerine konu ediyor, kıkır kıkır gülüyorlardı.

Sağcılarla sürdürülen bıktırıcı atışma, Hıdır'ın da sinirlerini bozmuştu. Hıdır hem sağcılara hem de kendi arkadaşlarına kızıyordu. Tek başına attığı voltalarda, kendi kendine, fısıltıyla yaptığı konuşmalar sıklaşmış, hüzün ve efkar basmıştı bakışlarını.

"Kime numara çekiyorsunuz faşolar!" Gece gündüz faşistlere bağırmakla çağırmakla devrim mi yapacaksınız. Boş verin bu numaraları. Gazla, hayhuyla bu iş olmaz, boş verin! Bırakın havlasın faşistler. Cevap vermeyince kıyamet mi kopacak? Hiç olmazsa siz sataşmayın. Numara çekmeyin bana."

Ama bazı atışmalara dayanamayarak kendisi de balıklama dalıyordu. İki-üç dakikalık ustalıklı bir ajite çekerek iniyordu aşağı kızarmış suratıyla. Dolapların önünde voltaya başlıyor, mırıltıyla sağcılara veryansını sürdürüyordu.

Akşam sayımından sonra başlayan atışma dört saat sonra sona erdi. Bir saat sonra, yani gece onikide, A1'liler uyurken sağcılardan birisinin sataşmasıyla yeniden başladı.

"Ulan sakallı Marx'ın pinoları, ulaaan! Kalkın hergele sürüleri! Kalkın size milliyetçilik, ülkücülük dersi verelim ulaaan!"

A1'liler pıkırtıyla güldüler:

"Alçak faşistler gecenin bu saatinde atışmaya çekmek istiyorlar bizi" dedi Kazım. "Değneğimize sürtünüyorlar resmen."

Kenan kalkıp yatağında oturdu:

"Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın. Gelin bunlarla sabaha kadar atışalım."

Civo da kalktı. Bıyıklarını sıvazladı. Yastığın altından tesbihini aldı. Yutkundu:

"Atışmadan kaçarsak üzerimize daha çok gelirler. Gelin atışmaya girelim sabaha kadar uyutmayalım bunları."

Ayı Mahmut'un sesi yeniden çınladı gecenin sessizliğinde:

"Ulan kaşkarikolaaar! Moskova'nın kızıl boynuzlu engerekleri! Kalkın ulan Mestaaan! Ulan züğürtlerin şahı, hırsızların padişahı Mestaaaaaan! Kalk ulan nerdesin! Kalk hadi kalk da atışalım!"

Mestan da kalkıp yatağında oturdu. "Faşistler bile benim züğürt olduğumu, bir proleter olduğumu kabul ediyor. Ama bizim şu ne oldum delisi küçük burjuvalar kabul etmiyor." diye düşündü:

"Bunlara karşı saldırıya geçelim. Sınıf savaşı dayatmıştır, kaçamayız" dedi. "Proletaryanın gücünü göstermenin zamanıdır."

"Evet, bu gece bunlarla atışmaya girelim" dedi Azer. "Ama bugün dört saat atıştık. Sesimiz kısıldı. Onun için hepimiz birden bağırmayalım. Tek tek konuşalım. O aptallar ses üstünlüğü kurmak için hepsi aynı anda konuşuyorlar. Ama bu yöntemle sabaha kadar devam edemezler. Meydanı terkettiklerinde gecenin

sessizliği bize kalacak. O zaman daha etkili olacak propagandamız. Hem onları sabaha kadar uyutmamış olacağız."

A1'liler pencerelere yanaştılar. A2 koğuşunun yedi penceresi atışmacı kellelerle dolmuştu. Önce Kenan başladı:

"Ulan faşist sürüleri! Şimdi de uyumak hakkımıza mı göz diktiniz, sizi katiller guruhu! Finans oligarşinin kiralık fedaileri."

"Ulan alçak Kenan komünisti, bu topraklar üzerinde değil uyuma hakkı, yaşama hakkınız bile olamaz. Lenin'in piçleri! Vırvırlar!"

"Faşist, zavallı faşist. Dünya işçi sınıfının önderidir Lenin! Mazlumlar dünyasının güneşidir o, insanlık bilinçlendikçe, kendi kaderini yendikçe gönüllerde büyüyor Lenin!"

Deli Bekir çılgınca bir kahkaha savurdu:

"Ulan komünistler, ulan o keçi sakallı dıbız kelleli geri zekalıdan peygamber olmaz ulan! Kendinize doğru dürüst bir peygamber bulun!"

Civo gülerek ağzını demir parmaklıklara dayadı:

"Peygamber çağı tarihin karanlıklarında kaldı oğlum! Cehaletin kör karanlığında, hurafeler, mucizeler, düşler çağında yaşayan milyonlar, ezilen milyonlar yarıttı kendi peygamberlerini. Şimdi proletaryanın tüm dünyayı sömürüden, sınıflardan, savaşlardan kurtarmak için silaha sarıldığı bir çağda yaşıyoruz. Peygamberlerin değil, bilimi yüklenmiş kafaların, insanlığın yarattığı muazzam kültür zenginliğinde yoğrulmuş devrimci aydın kafaların önderliği söz konusudur."

Ayı Mahmut, gür hoyrat sesiyle Civo'yu bastırdı:

"Ulan Civo sen konuşma, kuş beyinli! Bıyık uzatıp, tesbih çekmekten başka bir halt işlemezsin sen, onun için kes konuşma! Enayi dümbeleği!"

Sağcılar makaraları koyverdiler. Birbirlerini dürterek, alaylı alaylı göz kırptılar, "Yaşa Mahmut, bastır aslanım bastır" diye teşvik ettiler.

Atışmalar, tüm cezaevinde yankılanıyordu. Gecenin sessizliğinde can kulağıyla dinliyordu kuledeki jandarmalar. "Yau arkadaş bunlar yine başladı. Uyutmazlar bizi sabaha kadar" diye söyleniyordu Tantana Yusuf. Hücrede Avni, yarı sersem

uyanıvermişti. Pencereye tırmanmıştı Masalcı. Kimlerin ne dediğini anlamaya çalışıyordu. Hart hart göbeğini kaşıyondu Şişko Şehnaz, sağcılara da solculara da içinden küfrediyordu. Uyku tutmuyordu Zort Ökkeş'i. "Vay be, millet gece gündüz devrim için mücadele ediyor. Bense öküzler gibi uyuyorum" diye ah puf çekiyordu. Nöbetçi müdürlerden Şeref, başgardiyahlardan Şapşal Abbas'a "Gidin bu herifleri susturun!" diye direktif veriyordu. Abbas, defalarca söylediklerini ama bir türlü dinletemediklerini söylüyordu. Assubay Tomiks ise bürosunda sırtüstü koltuklara uzanmış, kulağı bağırtılarda tavanı seyrediyordu. Biraz önce, nöbetçi jandarma tepedeki kuleden telefon etmiş,atışmaya her iki koğuşun da faal olarak katıldığını bildirmişti. Tomiks Şeref'e, bu işlere karışmak istemediğini, geceleyin komandoyu atışan koğuşlara, özellikle de A1'e sokarak sloganlarla cezaevinin sarsılmasına yol açmak istemediğini söylemişti. Onları Yüzbaşı susturamamıştı, kendisi nasıl susturabilirdi.

Atışmalar gecenin sessizliğinde, cezaevine yakın orman köyünden de duyuluyordu. Köylüler yataklarında bağırtıların yorumlarını yapıyorlardı. Onlara göre mahkumlar, işkence altındaydı; bazıları yalvarıyor, bazıları kafa tutuyor, bazıları da acıdan bağırıyor, ağlıyordu. Erkeklerin, özellikle de yaşlıların korkutucu yorumlarını, kadınlar iç çekerek, melul mahzun dinliyorlardı.

A1'lilerin uyarısıyla atışmalardan uzak durmaya çalışan Tavas, sağcıların sık sık, "Ulan Tavas neredesin çıksana ulan!" şeklindeki kışkırtmalarına dayanamadı. Gece saat üçte tuvalet bölümünün penceresine, kalorifer peteğinin üzerine çıkarak feryadı andıran canhıraş sesiyle bağırmaya başladı:

"Susun be orangutanlar, öküzler, lağım fareleri, tavuklar, zırzırık kuşları, kurbağalar susun!"

Sağcılar, "Aha sonunda Tavas çıktı" diyerek gürültülü bir şekilde gülüştüler. Bütün gözler, Tavas'ın bulunduğu tuvalet penceresine yöneldi.

"Ulan helal olsun sana Tavas!" diye bağırdı Ömer. "Sen ki gezegenimizin en deli, A1 koğuşunun ise en akıllı adamısın."

Sağcılar yeniden bastılar kahkahayı.

"Bu Tavas, atışmanın ciddiyetini bozuyor" dedi Çilçil.

"Adamlar zaten ciddi siyasi ve ideolojik düellodan kaçıyorlar. Kendi yarı-lümpen alanlarına çekmek, atışmayı uçkura kadar düşürmek istiyorlar. Bu manyak, onların ekmeğine yağ sürüyor."

Azer, tuvalet bölümüne geçti:

"Tavas, sana atışmaya girmeyeceksin demiştik, neden girdin, in aşağı."

"Neden inecek mişim?"

"Senin sözlerin tüm koğuşu bağlıyor."

"Ben koğuşu bağlamayacak bir yerden konuşuyorum. Tuvalet bölümünden konuşuyorum. Buranın koğuşla bir ilgisi yok. Koğuşun kıçından konuşuyorum."

"Sen bu koğuşun bir mensubu olarak konuşuyorsun. Birimizin sözü hepimizi bağlar. İnat etme, in aşağı. Faşistlerin maskarası oluyorsun."

Tavas, sağcılara bir küfür savurarak, homurdana homurdana aşağı atladı. Anafor tufanına düşmüş gibiydi.

"Herkesin cepheden amansızca saldırıya geçtiği şartlarda, ortaçağ kralları gibi arkadan seyredemem çarpışmaları. Sınıf savaşına ben de katılmak istiyorum. Benim sözden imal edilmiş toplarım sizinkinden daha güçlüdür."

"Git sütünü iç, yat yatağında. Karışma bu işlere!"

Tavas öfkesinden çıldıracak duruma gelmişti. Dolaba saldırdı. Bir paket süt çıkardı. Paketin ucunu dişiyle kopardı. Bir solukta lıkır lıkır boşalttı midesine. Ağzını sildi. Yarım paket bisküvi aldı.

"Yanlış politika izliyorsunuz!" diye bağırdı. "Atışmalara faşistler dayattığı zaman katılıyorsunuz. Sosyal-pasifist bir siyasettir bu. Ödlekizmdir bu. Onlar saldırmadan siz saldıracaksınız. Sürpriz baskınlarla ummadıkları anda saldırmalıyız onlara. Hop hop hoplatmalıyız düşman kıtalarını!"

Üst ranzadakiler dönüp Tavas'a baktılar. Mestan dudaklarını nefretle bükerek, tükürürcesine:

"Cephe gerisinde karışıklık yaratma be!" diye çıkıştı. Kritik anda bir çatışmaya meydan vermemek için Tavas'ı yemekhaneye götürdü Azeroğlu.

"Ulan Afganistan katilleri! Efendileriniz tanklarla, toplarla Afganistan'ı işgal ettiler. Mücahitler kahramanca direniyorlar işgale karşı. İşgali destekliyorsunuz ulan işgali! Alçak herifler!"

Orta pencerelerden birisine yerleşen Mestan:

"Senin o mücahit dediklerin Amerikan işbirlikçileridir. Karşı devrimcilerdir. Toprak ağalarının fedaileridir. Sovyetlere karşı çıkınca kahraman oluyor, Amerika'ya karşı çıkınca ise hain! Hain herifler!"

Mestan'ın bu sözleri karşısında sağcılar alaycıl güldüler. "Bu tam bir Rus uşağıdır" dediler birbirlerine. Mestan'ı yemekhaneden gelirken dinleyen Azer, böyle bir konuşma yaptığı için rahatsız oldu. Hemen üçüncü kat ranzaya çıktı. Ağzını parmaklıklara dayadı:

"Biz komünistlerin efendisi yoktur oğlum!" diye bağırdı. "Her türlü efendiliğin ve uşaklığın kararlı düşmanlarıyız biz! Yeryüzünde hiç bir güç, hangi bayrak altında harekete geçerse geçsin, halkların haklı davalar uğrunda yürüyen iradesine boyun eğdiremez. Devrim kitlelere rağmen yapılamaz. Devrim kitlelerin eseridir. Kendi ülkesinde bağımsızlık için döğüşenleri kurşunlayanların, bağımsızlık kelimesini ağızlarına almaları gülünçtür. Ülkemizdeki bağımsızlık savaşına karşı çıkıp da Afganistan'daki bağımsızlık davasını desteklemek sahtekarlıktır. İki yüzlülüktür!"

Sağcılar müdalehe etmeden dinlediled Azer'i.

"Afganistan işgaline karşı mısın?" diye bağırdı İmam.

"Bağımsızlıkları için silaha sarılan, kendi kaderlerini kendilerinin tayin hakkı için direnişe geçen ezilen ulusların safındayım. Nikaragua, Salvador, Eritre, Filistin, Afganistan, Kamboçya ve benzeri halkların safındayım. Nikaragua halkının yıllardır verdiği bağımsızlık savaşını, muhtemel bir Amerikan müdahelesine karşı takındığı tavrı destekliyor musunuz?"

Sağcılar, soruyu suskunlukla karşıladılar. Cevap vermesi için, başlarını çevirip Ömer'e baktılar.

"Onlar Rus uşaklarıdır. Biz onların mücadelesini desteklemiyoruz!" diye bağırdı Ramazan.

"Peki El Salvador?"

"Onlar da Rus uşağıdır!"

"Size göre Amerikan egemenliğine karşı mücadele eden herkes Rus uşağıdır" dedi İhtiyar. "Afganistan'ın bağımsızlığını savunmanız sahtekarlıktır! Hindikuş dağlarının çıplak ayaklı mücahit kartallarını bize karşı savunmaya kalkışmayın. Sizin ruhunuz uşaklık ruhudur. Somoza'nın, Napolyon Duarte'nin, Babrak Karmal'ın, Heng Samrin'in ruhudur. Uşak uşaktır. Birbirlerine düşman olsalar dahi ruhları aynı kumaştandır. Uşaklık kumaşından."

Bu sırada A1'in mazgalı açıldı şakırtıyla, müdür Şeref'in moğol suratı belirdi.

"Yeter artık yeter!" diye bağırdı. "Saat dördü geçiyor! İnsan utanır biraz! Diğer koğuşlardan utanır! Bu cezaevinde hiç kimseyi uyutmuyorsunuz! Herkes size lanet okuyor! Ne zevk alıyorsunuz sabah akaşam birbirinize bağırmaktan, birbirinizi aşağılamaktan!"

A1'liler tartışmayı keserek, üst ranzalardan eğilip "Sen misin Şeref?" dercesine kapı mazgalına baktılar. Tavas yatağından fırladı, mazgala koştu:

"Kurtla kuzuyu, aynı ahırın pencereleri birbirine bakan iki ayrı bölümüne koymuşsunuz, olur o kadar. Kurt kuzuyu görünce uluyacak, kuzu da kurdu görünce meleyecektir. Bundan doğal ne olabilir ki?"

Tavas'ın sırıtarak alaylı bir şekilde konuşmasına bozuldu Şeref.

"Seninle konuşmak istemiyorum, çekil" dedi.

"Konuşmak zorundasın. Cezaevi iç tüzüğüne göre, muhatap alınması gereken bir mahkumun tüm öelliklerine sahibim ben. Tüzüğü çiğniyorsun açıkça!"

Şeref'in arkasında duran Şapşal Abbas, "Vay anasını, avukatlar gibi konuşuyor herif" diye düşündü. Müdürle konuşmak için Kâzım'la Ufaklık indi aşağı.

"Gece saat onikide bizleri tartışmaya kışkırtanlarla konuşun" dedi Kâzım.

"Siz susarsanız onlar cevap vermez."

Ufaklık içinden bir küfür savurdu Şeref'e:

"Biz bu devletin karşısında susmadık. Bir avuç faşistin karşısında mı susacağız? Biraz ayıp ediyorsun gibime geliyor müdür bey."

Şeref'in sinirden kulak memeleri titredi. Bir şeyler söylemek istedi, söyleyemedi. Hınçla kapattı mazgalı.

"Babalan da gel!" diye bağırdı Tavas.

Bunun üzerine yeniden açtı mazgalı Şeref. Hakarete uğramış gibi:

"Ne dedin! Bir daha söyle!" diye kükredi.

Tavas, gayet doğal ve sakin bir tavırla:

"Babalan da gel dedim. Cezaevi iç tüzüğüyle çelişen bir cümle değil ki bu."

Ufaklık kendini tutamayarak güldü:

"Doğru diyor. Hakaret unsuru taşımayan sıradan bir cümledir."

Şeref homurdandı. "Kafayı yemişsiniz be! diyerek mazgalı şiddetle kapadı. A2 koğuşuna doğru giderken şöyle mırıldandı: "Bu alçakları beslemeyeceksin. Kurşuna dizeceksin kurşuna."

A2'lilerden susmalarını rica etti Şeref. Devletini ve milletini gerçekten seven insanların anlayışlı olmaları, idareye güçlük çıkarmamaları gerektiğini söyledi. Ömer, atışmayı komünistlerin kışkırttıklarını, Allah'a, Karan'a ve Peygambere küfrettiklerini, zorunlu kaldıkları için atıştıklarını söyledi. Bu saatten sonra atışmayı sürdürmeyecekleri sözünü verdi.

Beş on dakika sonra İmam başladı bağırmaya:

"Artık havlamayın komünistler havlamayın! Sabah namazı geldi, biz çekeliyoruz. Siz de çekilin ininize, uyuyun. Nasibinizi aldınız, belki imana gelirsiniz."

"Atışma meydanından tüymek yok! Bu atışmayı siz başlattınız, kolay kurtulamazsınız elimizden!"

"Abdest alacağız, yüce Allah'ın huzurunda ibadete duracağız. Havlamayı kesin artık! Kendi inancınıza saygınız varsa, inancımıza saygı gösterin!"

Sağcılar, üst ranzalardan indiler. Abdest almaya başladılar toplu olarak. Kulakları A1'den propagandacının, sesindeydi. Gülerek mırıldanarak küfrederek abdest alıyorlardı. Alacakaranlığın sessizliğinde çınlıyordu A1'lilerin propagandası. Karşılıklı tartışma olmadığı için konuşulanın bir kısmı boğuntuya gelmiyordu. Kuddusi içinden, "Ben size demedim mi sataşmayın komünistlere. Çeneleri açıldı mı durmaz bu namussuzlar. Zır zır öterler. Nasıl da propaganda yapıyorlar. Kuledeki jandarmaları bile etkilerler bu melunlar" diyordu. Bilcan yatağında kıvranıyor, atışmayı kışkırtan ve solcularla bir gece boyu çene yarıştıran arkadaşlarına içinden lanet okuyordu. Sinirleri gerilmiş, gözbebekleri delirmişti sanki.

Sağcılar namazı kılarken propaganda sürdü. Namazdan sonra soyunup yatağa girdiler. Sabah sayımına kadar biraz kestirmek istediler. Ama solcuların propagandası sürdü. Zaman zaman müdahele ettiler. "ulan oğlum havlamayın yeter artık" diye bağırdılar. Ama propaganda sürdü. Propagandayı dinlemek zorunda kalan sağcılar, sonunda birbirlerini eleştirmeye başladılar. A2 karıştı.

A1'liler sabah sayımından önce propagandayı kestiler ve sayımdan sonra kahvaltılarını yapıp öğleye kadar uyudular.

Cezaevi deposu çuval çuval elbiselerle dolmuştu. Kazak, mintan, picama, eşofman, yün çorap vs. karmakarışık basılmıştı çuvallara. Depo hamama bitişik bir yerde olduğu için, nem emen çuvallardan ter, kan ve kir karışımı ekşi bir koku yayılıyordu etrafa. Direnişin otuzuncu günü koğuşları teftiş etmişti bir bakanlık müfettişi. Don ve atletle sıraya dizilen, sert eleştiriler yönelten, tehdit eden insanlarla tartışmış, mahkumu sakin olmaya davet etmiş, her koğuştan çıkışında mendiliyle ensesini silmişti. Teftişi yaptıktan sonra idarede bir toplantı düzenlemiş ve şu direktifi vermişti:

"Kantin ve görüş yasağı devam etmelidir. Ancak sabuna, deterjana ve diş macununa konulan yasak kaldırılmalıdır. Koğuşları salgın hastalık sarabilir. Hamam yasağı da kaldırılmalıdır. Görüşçüsü gelenler de, tek tip elbiseyi giymeleri şartıyla görüştürülmelidir."

Müfettiş direnişin geleceğine ilişkin olarak da şunları söyledi:

"Ben bunların yasaklar altında, don atletle kışa kadar direneceklerini sanmıyorum. Diyalog kurmayın, ödünsüz ve kararlı davranın. Kışa kadar direnseler bile, bu direniş kışın kesinlikle çökecektir. Don atletle kış şartlarına dayanamazlar bunlar."

Direnişçi koğuşlara şaka, sevinç ve kararlılık egemendi. En şamatacı ve şen koğuş A3'tü. Hemen hergün halaya duruyordu. Gökyüzünü en çok seyreden, en güzel türküleri söyleyen koğuş, yine A3 koğuşuydu. Bazılarına göre bu durumun nedeni, koğuşun basık ve havasız olmasındandı. Cezaevinin en az penceresi olan, bu bakımdan da oraya düşmekten korkulan koğuşuydu. Kuledeki jandarmalar bile "Amma da şen-şatır, şamatalı bir koğuş" diye mırıldanıyorlardı. Yüzbaşıya göre, bu şakanın, bu fingirdemenin, bu kahkahanın kaynağı, korku ve umutsuzluktu. Hüsnü beye göre, ırsiydi, mayalarındaki serserilik ve zıpırlık mikrobundandı. Drej, bunların ancak tahta coplarla adam olabileceğini söylüyordu.

Tarafsız koğuşlar sıkıntının, adam sendeciliğin, tembelliğin, en yoğun fiskosun ve arayışın pençesindeydi. Çakilmez bir hal almıştı yaşam. Tarafsız solcular, elbise direnişlerinden sonra kendi aralarında tartışmaya başlamışlardı. Yirmi gün tartışmalarına rağmen hiç bir sonuç alamamışlardı. Zort Ökkeş tartışmaya katılmamış ama büyük bir dikkatle dinlemişti. Geceleri uyumamış, gündüzleri voltalamış, kafayı bir karara varmak için zorlayıp durmuştu. Solcular bir sabah, dolapların önünde voltalayan Ökkeş'in şu türküyü söylediğini duydular:

"Emir dağlarına gidelim
Ayvadan usandık, nara gidelim
Buranın güzeli gönül eğlemez
Güzeli bol olan yere gidelim.."

Zort, türküyle tüm koğuşun dikkatini üzerine çekti. Herkes Zort'un türküyü her zamankinden daha yanık söylediğini düşünerek bu sefer gitmekte kesin kararlı olduğunu fısıldadı. Köse sigarasını derin derin solukladı, tütün menevişi bıyıklarını sıvazlarken:

"Bu sefer kesin gidecek" dedi Çetin'e.

Basit, ama dupduru bir halk mantığının gözleriyle tarttı Zort Ökkeş'i. Halka göre ariflerin, ermişlerin gülüşü, gonca yeşilinde çiğ ışıltısı gibidir. Yaz-bahar seherinde iri bir çiğ ışıltısı gibi. Köse'nin gülüşü de böyle bir gülüştü işte. Ökkeş'i voltada her türküde seyrederken gülümsüyor, düşünüyordu. Ona Ökkeş kararsızlığın çiçeğiydi. Kalın kısa bacakları, dizlerini geçen uzun kolları; yumuşak tatlı suratı ve çekiç burnuyla ortaçağ köylülüğünün en tipik ve aynı zamanda en son temsilcisiydi. Günlük hayatı da kuzu gibi saftı. Geç kavrardı. Ayrıntılı sorularla bıktırırdı. Ama kavrayınca da sağlam kavrardı. Dikkatini görünene değil, nedene yöneltirdi hep. Derinliklere dalmaktan, kuşkular, düşler, bilinmezler alemine dalardı. Basit gibi görünen olguların köklerine ulaşmak, engin ve zengin olanı basitte aramak gibi bir mizaca sahipti Ökkeş. Köse, Çetin'in yanından kalkıp bir merhabayla Ökkeş'in voltasına takıldı:

"Yine hayırdır inşallah. Yelkeni açmış gibisin. Emir dağlarına kara gidelim dediğine göre."

"Yarın gidiyorum. Donlu atletli yaşayan kalabalığın arasına karışacağım."

"Tek başına gidersen, seni yine ezip geri gönderirler. Biraz bekle birlikte gidelim. Bu sefer de geri gelmen ayıp olur, kötü olur."

Ökkeş düşündü, bıyıklarını çiğnedi.

"Bir dakika bile bekleyemem gideceğim" dedi. "Geri gelmek, yenilmek ayıp değil. Daldaki armudu koparmaya kararlıyım. Bir kaç kere zıpladım koparamadım. Koparıncaya kadar zıplayacağım."

"On beş gün bekleyemez misin?"

"Bekleyemem. Beynimin meclisi kararını verdi. Yarın sabah koğuşa eyvallah. Bana hep aynı şeyi söylediniz şimdiye kadar. Bekle, bekle."

Köse hak verdi Asıl kararsızların, Ökkeş'e sürekli olarak bekle diyenler olduğunu düşündü. Doğayla koyun koyuna yaşayan, bol bol kuzu ve bebek besleyen, çalışan bu kır insanının duyarlılığını dizginlemek, bu duyarlıktan kaynaklanan kararını değiştirmek zordu. Direnişçi koğuşların haftanın her salı günü slo-

gan atmalarına, protestolarını görüşçülere duyurmalarına daha fazla dayanamadığı belliydi. Geçenlerde, "Bu sloganlarla devrimciler sanki beni çağırıyor" dememiş miydi. İçinin sıkıntısı, gözlerinin hüznü bıyıklarının ucundan sızıyordu sanki.

Akşam Köse, koğuştaki arkadaşlarına, kendisinin de Ökkeş'le birlikte gideceğini açıkladı.

"Ben de sizinle birlikte gitmek istiyorum ama gidemem. Utancımdan gittiğim koğuştaki arkadaşların yüzüne bakamam" dedi Çetin.

Ökkeş'in sabah sayımında verdiği dilekçe şöyleydi:

"Özel Tip Cezaevi Müdürüne,

Bu koğuşta resmen işkence çekiyorum. Bunun için sol siyasi koğuşlara gitmek istiyorum. Suyu yokuşa sürmeden beni koğuştan almanız gerekiyor. Alınmamam halinde elbise direnişine başlayacağım. Ayrıca açlık grevine de yatabilirim. Saygılarımla arz ederim. Ökkeş Örengülü."

Sabah sayımından birkaç saat sonra idare Ökkeş'le Köse'yi çağırdı. Başmüdür Kara Halil, durumu Duman beye havale etmişti. Tilkinin kurnazlığıyla kurdun yırtıcılığını mizacında birleştiren Duman bey, her ikisine de önce babacan davrandı. Sonra adım adım sertleşti. Hafif tehditlerden ağır tehditlere doğru doğru tırmandı. Direnişçi koğuşlara uygulanan ambargoları, baskıları anlattı. Umutsuz, karanlık bir tablo çizdi:

"Bak Ökkeş, iki gözüm, sen sigara tiryakisi bir adamsın. Dayanamazsın, sigara içmesen eşek gibi anırırsın. Cennet kadar güzel koğuşu bırakıp cehenneme dalıyorsun" diye dil döktü, dinletemedi.

Askerler, öğleden sonra hamamda Köse'yle Ökkeş'e şöyle kelli felli, şahane bir kötek şöleni çektiler. Ökkeş, anasının adını bağırdı. Kaderine ve feleğe küfretti. Askerler, "Ulan sen bize küfrediyorsun zırto!" diyerek iyice giriştiler. Ökkeş sadece şu inleyişti karar kıldı: "Vay hayalarım, vay hayalarıım". Köse hiç bağırmadı. Dayak altında, "Askerler kardeşlerim ben boyun eğmem", ya da "Ben boyun eğmem kardeşlerim zahmet etmeyin" sözlerini tekrarlayıp durdu.

Sonunda Kapçığın şunu demesiyle dayak sona erdi:

"Bırakın len şu kahpe avratları, imana mı gelecekler sanki!"

Köse'yle Ökkeş, askerler gittikten sonra hamamda ellerini yüzlerini yıkadılar. Üzerlerindeki tek tip elbiselerini çıkarıp bir köşeye attılar.

"Oof anam, günahlarımdan arındım allahıma" diye keyiflendi Ökkeş.

Soyunma odasını voltaladılar. Köşeye attıkları tek-tip elbiselerin üzerine işedi, tükürdüler. İkindi üzeri, nöbetçi gardiyan, başgardiyana hamamdakilerin elbise direnişine başladıklarını söyledi. Başgardiyan Gavur Veli, kapı mazgalından durumu seyrettikten sonra gördüklerini Duman beye ulaştırdı. Az sonra bir grup gardiyan hamama daldı. Don atlet hariç, her ikisini de soydu. Gardiyanlar tüm giysileri alıp çıktıktan sonra, Ökkeş ağlamayı andıran bir gülme krizine tutuldu. Sırtını duvara verdi, bakışlarını tavana çevirip kasığını tuta tuta kikirdeyip durdu. Köse karşısına dikilmiş, korku ve sevgi karışımı bir duyguyla seyrediyordu O'nu. Ökkeş atletinin eteğiyle gözlerinin yaşını sildi.

"Vay be, demek ben de direnişteyim ha" dedi.

Soyunma odasında iki sıra vardı. Gece her biri bir sıranın üzerine uzandı.

"Şimdi bundan sonra biz sigara içmeyecek miyiz" dedi Ökkeş.

"İçmeyeceğiz. Karavananın dışında hiç bir şey yiyemeyeceğiz. Görüşçülerimizle görüşemeyeceğiz."

Ökkeş bacağını bacağının üzerine attı. Ellerini ensesinde kenetledi. Bakışlarını tavandaki ampule dikerek:

"Bu direniş uzun sürmez. Devlet bizi daha fazla çıplak ve yarı-aç bırakamaz. Ben bunların ciğerini bilirim. Sonunda alın sivil elbiselerinizi, bırakın direnişi diyecekler."

"Kolay değil. Elbise politikası, devletin cezaevlerindeki merkezi politikalarından birisidir. Direnecekler. Kolay pes etmiyecekler."

Ökkeş gece uyuyamadı. Sabaha doğru üşüdü. Kalktı zıplamaya başladı. Köse de uyandı. Sabah karavanasını vermediler. Sayım kafilesi içeri girdiğinde, ellerini arkalarına atıp yanyana

durdular. Kafilenin başında Baltar vardı. Kaşlarını çatarak tepeden tırnağa süzdü direnişçileri. Hiç bir şeyden haberi yokmuş gibi, suratını ekşitti, merakçıl bir havayla:

"Bunlar da nereden çıktı oğlum" dedi.

Çavuş Mıstık, çakı gibi dikeldi:

"Bunlar tarafsız koğuşlardan türedi komutanım!"

Baltar sinirli sinirli başını salladı. Çıkarken bir fesübhanallah çekti.

"Devlet bedavadan elbise veriyor da bunlar giymiyorlar ha. Allah kimseyi şaşırtmasın."

Görüş günü olduğu için sayımdan bir saat sonra, sloganlar başladı. Ökkeş sevincinden zıpladı. "Ooof yüreğim ısındı" diyerek kalorifer peteğinin üzerine çıktı. Şakağını pencere parmaklıklarına dayadı. Direnişçi koğuşların sloganları, öfkeli uğultular halinde birbirine karışıyordu.

Köse'ye Ökkeş'i üç gün sonra hamamdan alıp tecrit odalarından birisine koydular. Tecritin pencereleri A1 koğuşunun bahçesine baktığı için A1'lilerle ilişki kurdular. Para ve kitap aldılar. Fare ölüsü, küflenmiş çarşaf ve çürümüş su kokuyordu tecrit. Pencereye yakın üst ranzalara yeşleştiler. İlk gün deliksiz uyudular. Geldikleri koğuştan eşyalarını getirttiler. Ökkeş A1'lilerden, şöyle kafasına uygun ince bir kitap almıştı. Kalın kitap okumayı sevmezdi. Her cümlenin üzerinde özel olarak düşünür, yazarın bu cümleyle, görünüşte değil de, aslında ne demek istediğini kavramaya çalışırdı. Şu cümle üzerinde yarım saat düşünmüştü:

"Mehmet, kaytan bıyıklarıyla oynarken çehresini aniden çatmış, sonra ılık bir tebessümle rahatlamıştı."

Ökkeş Örengülü, bu durumun üzerine ciddiyetle eğilmek zorundaydı. Durup durunken adam kaytan bıyıklarıyla neden oynuyordu? İkincisi, ortada hiç bir ciddi neden yokken, çehresini aniden çatmasının sebebi hikmeti neydi? Manyak mıydı, serseri miydi? Değildi tabi. Çok akıllı bir adam olduğuna göre çehresini aniden çatmasının çok önemli bir nedeni olmalıydı. Sonra işin en garip yanı şuydu. Diyelim ki çehresini aniden çattı. Böyle anormal birşey olmaz, ama oldu diyelim. Peki hemen ardın-

dan ılık bir tebessümle rahatlaması da ne oluyordu? Bu gariplığin derininde yatan gerçek ne olabilirdi acaba? Ökkeş Örengülü'nün bu derin sorumluluk anlayışı, titizliği ve ateşli merakı, günde ancak iki ya da üç sayfa okumasına neden oluyordu. Kitabı genellikle sessizlik saatlerinde heceleyerek, fısıltıyla ve kaşlarını çatarak okurdu. Va tabi haklı olarak bazen sessizliği şu tip çıkışlarla bozmak zorunda kalıyordu: "Yahu şu herif manyak mıdır, ne yapmak istiyor?", "Allah allah pes doğrusu, bu kadarı da olmaz", "Vicdanına tüküreyim senin gibi yazarın, gerçek sebebi şudur şudur diye koysana", "Haa... şimdi kavramaya başlıyorum" vs.

Ökkeş kendisine yönelen yavaş okuma, az okuma eleştirilerine pek kulak asmıyordu. Böylesi kişilere hep aynı cevabı veriyordu:

"Okumak, pisboğaz aygırların arpa yemesine benzemez. Arpa çuvallarını işkembeden geçirerek dışarı atmak marifet değil. Marifet, çiçekteki bal özünü yavaş yavaş özümleyerek bala çevirmektir."

Ökkeş Örengülü'nün yaşantısı hiç kimseninkine benzemezdi. Her yemek yiyişinden, ya da çay içişinden sonra dişlerini mutlaka fırçalardı. Bu yüzden dişlerini günde en az beş kere fırçalamış oluyordu. Her volta atışından sonra ayaklarını sabunla yıkardı. Voltacı olduğu için, bu en az altı yıkayış demekti. Örengülü ayrıca, her gün yüzünü üç, apışarasını ise iki kere sabunlu lifle yıkardı. Sakal traşıyla birlikte koltuk altını ve eteğini de mutlaka kazırdı. Düş görmeyi severdi. Tok karnına renkli düşler görüleceğine inandığı için yatmadan az önce tıka basa yerdi. Koğuşa gelen tüm gazeteleri sektirmeden gözden geçirirdi. Yazıları pek okumaz, genellikle resimlere bakardı. Bakışlarının ifadesinden insanın iç dünyasını kavramaya çalışırdı. Giysilerdeki motiflere, renk ve çizgi cümbüşüne dalardı. Şöyle mırıldanırdı bazen yayvan yayvan: "Bu baş bu gövdeye hiç uymamış", "Bu karı eminim ki kocasını aldatıyordur", "Canavar herif, bu çağda hiç baltayla insan öldürülür mü? Küçücük bir kurşunun da mı yok?" Koğuşta gazeteleri en çok meşgul eden insan, kuşkusuz ki Ökkeş'ti. Elindeki gazeteyi isteyenlere genellikle şöyle derdi:

"Acele etme cezaevindesin. Bazı bölümlerini daha incelemedim."

Örengülü'nün hiç bir hastalığı yoktu. Hasta olanlara içten içe öfkelenir, bazan da ciddi ciddi eleştirirdi onları. İhmalkarlığın, tembelliğin, pisliğin, dikkatsizliğin cezasını çekiyorlardı bu adamlar. Bol sabun ve su varken kendisi gibi neden dikkat etmiyorlardı temizliklerine. Bu hayvan heriflerin ayak parmaklarının arasına, hatta apış arasına neden mantar mikrobu çöreklenmiyordu? Neden mide hastası oluyorlardı? Çünkü yatamıyorlar, ahvah çekiyorlar, mideyi sinir baskınıyla yaralıyorlardı. Adam gelmiş kulağının ağrıdığını söylüyor. Be miskin herif, zamanında yıkasaydın hiç ağrır mıydı? Bir dişin değil, beş dişin ağrısa müstehaktır sana. Bacaklarında romatizma varmış. Naylon terlikle beton üzerinde voltalarsan elbet olursun. Ben neden olmuyorum? Çünkü yazın bile yün çorap giyiyorum bu kör kuyuya düştüm düşeli.

Tecritler bölümü, idare kesimine yakındı. Bu bakımdan Ökkeş'le Köse arada sırada bağırtıları duyuyorlardı. Bunlar ya cezaevine yeni gelen mahkumların hoşgeldin dayağı altındaki bağırtılarıydı, ya da direnişçilerden mahkemelik, hastanelik olanlarındı. İdare, elbise giydirmeden mahkemeye ya da hastaneye götürmüyordu. Kapı altına getirilen direnişçiler ise alınan genel karar gereğince giymiyorlardı. Haliyle giyer misin, giymez misin boğuşması başlıyordu. Sonuçta direnişçi zorla giydiriliyor, hastaneye ya da mahkemeye gidip geldikten sonra tek tip elbiseyi kapı altında çıkarıp koğuşuna giriyordu.

Ökkeş, her bağırtıyı dikkatle dinliyor, nedenini öğrenmek için tahlilci düşünme yöntemine başlıyordu. "Şu çığlık cezaevine yeni gelen birisinin çığlığıdır." "Hem bağırıyor hem de slogan atıyor. Belli ki bu bir direnişçidir. Mahkemeye götürmek için zorla elbise giydiriyorlar. Hasta olsa sesi daha cılız, daha ezgin çıkardı."

Banyo, sabun ve diş macunu yasağının kalkması koğuşlarda sevinç rüzgarı estirdi. Direnişçilere göre bu, koparılmış ilk tavizdi. Bunu diğerleri izleyecekti. Çoğunluk kışa kadar depodaki elbiselerin geri verileceği, kantin ve görüş yasağının kaldırılabi-

leceği görüşünü yineleyip duruyordu. Tantana Yusuf gibileri ise bir ay sonra, yani Ramazan bayramında bu yasakların kalkacağını savunuyordu. Öte yandan direnişçilerin azınlıkta olan bölümü, "Yeni dayak operasyonlarına hazır olun, aldık almak üzereyiz hayallerine kapılmayın." diyordu. Aşırı sigara tiryakilerinden bazılarında sıkıntı başlamıştı. Çay yasağı olmadığı için bütün paralar çaya akıyordu. Zaten yasaklardan dolayı paranın harcanacağı bir tek şey vardı, o da çay. Direnişçilere göre çay, bakanlığa doğrudan gelir sağladığı için yasaklanmamıştı. Kâr hırsı bu noktada da ağır basmıştı.

Elbise direnişinin güçlü moral rüzgarı, eğitim programının pabucunu dama atmıştı. Derslere hiç kimse katılmıyordu. Hocalar hiç bir şey yapamıyorlardı. Kendilerine ikram edilen çayları yudumluyor, "Dışarda halkımızın durumu nasıl?" gibi sorulara cevap vermeye çalışıyor ve cunta aleyhinde yapılan konuşmaları dinliyorlardı çaresiz. Bu durumu tüm sivil ve askeri idareciler biliyordu. Yüzbaşı eğitim programının asker zoruyla uygulanmasını düşünmek bile istemiyordu. Barıştır-karıştır çökmüştü. Tek tip elbiseler çıkarılıp atılmıştı. Eski sayım usulü ortadan kalkmıştı. Mahkumun morali yüksekti şimdi. Eğitim programını uygulamaya yönelik bir operasyon, fiyaskoyla sonuçlanabilirdi. Yüzbaşı daha çok, elbise direnişini kırmanın yöntemi üzerinde kafa yoruyordu. Ona göre elbise direnişinin kırılması, solcuların cezaevindeki genel ilerleyişini durduracak, tretmana boyun eğmelerini sağlayacaktı. Direnişi kıracak en etkili araç da dayaktı. Yasaklar, ikinci dereceden etkili araçlardı. Cezaevindeki olumsuz gelişmelerden dolayı askeri ve sivil idare, sıkıyönetimin ve bakanlığın ağır baskısı altındaydı. Bu baskı idareciler arasındaki çelişkileri keskinleştirmişti. Siviller askerleri, askerler sivilleri suçluyorlardı. Assubaylar Yüzbaşıya, Başsavcı ve müdürler ise Hüsnü beye küfrediyorlardı.

*

Ramazan bayramı boyunca sürekli slogan atıldı. Direnişçi koğuşların görüşçüleri nizamiyenin önünde toplanmış, sloganları dinliyor, görüşmelerine izin vermeleri için idarecilere dil döküyorlardı. İdareciler, "oğullarınız elbise giymeden, yer yerinden oynasa görüştürmeyeceğiz" diyorlardı. Tantana Yusuf'un anası,

duvar dibine çömelmiş, kaderine lanet okuyarak sessiz sedasız ağlıyordu. Oğlunun sağ olduğunu, askerler tarafından adamakıllı dövüldüğünü duymuştu. Bak şimdi nasıl da bağırıyorlardı. Durup dururken insan hiç bağırır mıydı? Demek ki işkence altındaydılar. Neden görüştürmüyorlardı? Demek ki ağzında gözünde dayak izleri vardı. Zort Ökkeş'in akça sakallı babası, Ataner'in abisiyle konuşuyordu. Bazı sözlerini vurgularken bastonunu yere vuruyor, o da tıpkı oğlu gibi derinlerde yatan gerçeği yakalamaya çalışıyordu. Nasıl olurdu? Oğullarının en akıllısı, en çalışkanı Ökkeş'ti. Nasıl olur da elbise giymezdi? Oğlunu tanımaz mıydı hiç. Takım elbiseye bayılan bir çocuktu o. Dışardayken en az beş gömleği, üç kravatı, iki çift de ayakkabısı vardı. Ayakkabısını her gün fırçalar, kadifeyle parlatır, üç günde bir boyardı. Devlet bedavadan bir kat elbise verecek de, Ökkeş giymiyecek. Allah allah, allah allah, hiç olacak iş miydi. Bu işin içinde muhakkak bir bit yeniği vardı. Ataner'in abisi, ihtiyarı sessizce dinliyordu. Kalbinden rahatsız olan kardeşinin yarıçıplak kalmasının doğuracağı sonuçları düşünüyordu. Kazım'ın anası Fidan kadın, çevresinde toplanan kadınlara, oğullarının haklı olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Bakın, cezaevinde işkenceye son diye bağırıyorlardı. Neden işkence yapıyorlardı? İşkence yapmak yasak değil miydi? Çocukları, normal sivil elbiselerini istemekte haklıydılar. Onları askerler gibi tek tip elbiseye yıllarca mahkum etmek doğru değildi. Canavar'ın ninesi, nizamiyedeki nöbetçi askere yalvarıyordu. Torununu üç yıldır görmediğini, fukara olduğunu ve çok uzak yerden geldiğini anlatıyordu. Tavas'ın babası, yazdığı dilekçenin cezaevi savcılığına ulaşması için didiniyordu. Dilekçede oğlunun akli durumunun dikkate alınmasını ve bu özel durumdan dolayı görüş yasağının kaldırılmasını istiyordu. Arop İbo'nun anası, nizamiyedeki nöbetçi gardiyana bir kaç kadınla birlikte yemin billah ediyordu. Eğer oğlunu görürse, onu kesin ikna edeceğini, tek tip elbiseyi giydireceğini yineliyordu habire. Arı kovanı gibi uğulduyordu cezaevinin önü. Eşarplı, çarşaflı, başı açık, esmer, sarışın, kumral, ak tenli, elvan elvan dalgalanan bir kadın yığını zorluyordu nizamiyeyi. Ve direnişçi koğuşlardan sürekli sloganlar yükseliyordu. Ufaklığın anası ve kızkardeşi, "Sağcıların anası babası gö-

rüşuyor da biz neden görüşmüyoruz? Hani nerde kaldı bunların tarafsızlıkları" diye yakınıp duruyorlardı.

Başsavcı, ikinci kattaki savcılık bürosundan, nizamiyenin önündeki kalabalığı seyrediyordu. Koltuğuna iyice yayılmış, bacaklarını açmış, ellerini göbeğinin üzerinde bağlamıştı. Şu kadılı erkekli kuru kalabalığın ısrarını anlayamıyordu bir türlü. Toplum ve devlet tarafından lanetlenmiş insanlarla görüşmeye can atan şu koyun sürüsünü tiksinerek, ibretle seyrediyordu. İşleri güçleri dört duvar arasında bağırmak ve hergün yeni yeni sorunlar çıkarmak olan şaşkınlar güruhunu görmekten ne zevk alıyorlardı? Tabi halk denilen sığır sürüsüne tüm bunları anlatmak boşunaydı. Başsavcı birden ürperdi. Bir kaç kere geğirdikten sonra, şu soruyu sordu kendisine: "Oğlum, benim biricik oğlum bir terörist olup da bunların arasına düşseydi ve bunlarla birlikte, bunların en önünde direnseydi, görüşüne gelir miydim acaba?" Elini yüreğinin üzerine bastırdı. Olmayacak, dipsiz şeyler geldi aklına. Gencecik, çıplak kadın görüntüleri belirdi hayalinde. "İkinci bir kalp krizi gelirse götürür beni" dedi yeni gelen savcıya.

Yeni gelen savcı Kayseriliydi. Hukuktan pek anlamazdı. Gösterişli bir şekilde güler, önce konuşur sonra düşünürdü. Bir cezaevini ilk kez görüyordu. Ödü kopuyordu mahkumlardan. Görevi Hüsnü beyden devraldıktan sonra başgardiyanları yanına alarak, "Şu cezaevini bir gezelim" isteğiyle koridorları kolaçan etmiş, koğuşları duvar mazgallarından, yüreği titreyerek dikizlemişti. Kapı mazgallarını dahi açmaya cesaret edememişti. Öte yandan kısa zamanda gardiyanlarla kaynışmış, onlara şu tavsiyede bulunmuştu: "Mahkumlara, yeni gelen savcı Sebahattin beyin çok iyi bir insan olduğunu, haklarında güzel şeyler düşündüğünü yayın."

Başgardiyan Gavur Veli, kapıyı vurarak içeri girdi. Elindeki dilekçeyi Başsavcıya uzatarak:

"Efendim bu dilekçeyi A1 koğuşundan Tavas'ın babası gönderdi."

Başsavcı, Tavas'ın adını duyunca irkildi:

"Deli misiniz siz be!" diye bağırdı. "Direnişçi mahkumların ai-

lelerini nizamiyeden uzaklaştıracağınıza dilekçelerini alıyorsunuz! Benim buruda oturduğumu söylediniz mi onlara?"

"Hayır söylemedik savcı beyim."

"Gidin onlara kesin bir dille söyleyin boşuna beklemesinler, görüştürmeyeceğiz. Devlet bir avuç baldırı çıplağa mı teslim olacak? Elbiselerini giymedikleri müddetçe görüştürmeyeceğiz."

"Efendim, görüşçülerden bazıları, çocuklarına ufacık bir pusula göndermek istiyorlar. İhtiyaçlarını soran, selam kelam pusulası..."

"Yahu sen şaşırdın mı? Neler söylüyorsun allah aşkına? Ne pusulası, ne selamı, ne kelamı? Kendi başınıza iş çevirmeyin, okkanın altına girersiniz..

Gavur Veli'nin korkudan benzi attı

"Bu hususta emir ve direktiflerinizi öğrenmek istemiştim savcı beyim!"

"Emir ve direktifim şudur, gidin şu nizamiyenin önünde toplanan kalabalığı uzaklaştırın. Boşuna beklememelerini, çekip gitmelerini söyleyin!"

Sabahattin bey pencereden kalabalığa baktı. Hüzünlü, garip bir düş dumanı çöktü bakışlarına. Başsavcının duyarsızlığı karşısında afalladı.

Görüşçüler nizamiyeden, direnişçiler ise içeriden zorluyorlardı idareyi. Çok uzak yerlerden gelen ailelerinin, nizamiyenin önünde çaresiz, yalvarıp sızlandıklarını, hem idareye hem de kendilerine kızdıklarını biliyorlardı. Kapı mazgalını tıklatıyor, konuşmak için başgardiyanı, müdürleri çağırıyorlardı. Duvar mazgallarından, koridordaki gardiyanların duycağı şekilde homurdanıyor, idareye veryansın ediyorlardı. Görüşme özlemi, sigara tutkusunu kızıştırıyor, bu da genel bir sıkıntıya ve öfkeye dönüşüyordu. Hiç kimse kitap okumuyordu. Herkes voltadaydı. Toplu halde gidip geliyorlardı. Herkeş konuşuyordu. Kapı mazgalı açıldığında, "Acaba yeni bir durum mu var?", "İdare inadından vazgeçmiş olmasın?" merakıyla susuyor, kapıya bakıyorlardı. Kapı mazgalı kapandıktan sonra, "Ne var, bir durum mu var?" "Gardiyan ne diyor?" gibi sorular yöneltiyorlardı. Mazgalda gardiyanla konuşan kişi "Yok bir şey, çay içip içmeyeceği-

mizi sordu", ya da "Patlayan ampul olup olmadığını" sordu dediğinde, içlerinden birer küfür savurarak uğultulu voltalarına devam ediyorlardı. Sinirden midesi ağrıyanlar vardı. Bıyıklarını çiğneyenler, gülünmeyecek şeylere gülenler vardı. Tahmin yürütüyorlardı bol bol. Herkes kendi ailesinden kimin geldiğini, ve nizamiye önünde ne yaptığını, neler düşündüğünü, küfredip etmediğini, ağlayıp ağlamadığını anlatıyordu. Görüşmek için yarı-ciddi, yarı-şaka yollu öneriler ileri sürüyor, üzerinde tartışıyor, eleştiriyor, alaya alıyor, gülüyorlardı. Renkli, gülünç ve ilginç önerileri en çok tantana Yusuf ileri sürüyordu.

"Allahıma gelin savcıyı çağıralım. Savcı bey, biz tek tip elbiseleri giyeceğiz diyelim. Giyip gidelim. Görüşçülerimize bize yaptıkları her şeyi anlatalım. Sonra orada tek tipleri çıkarıp gözlerinin önünde yırtalım."

Bu öneri bir çoğuna çekici geldi. Fakat hiç kimse destekleme cesareti göstermedi. İşin ucunda, elbise direnişini zayıflatmak, direniştin bir nevi tüymek gibi fiskosların alıp yürümesi, kişilerin ya da siyasi grupların gözden düşürülmesi vardı. Cezaevi sınıf mücadelesinin zorlu bir alanıydı. Çeşitli siyasi gruplar bu alanda sınav veriyorlardı. Kim daha akıllı hareket ediyor, kim daha iyi direniyor gibi soruların cevabını her grup en iyi şekilde vermeye çalışıyordu. Büyük gruplar arasında bu bakımdan bir rekabet de vardı. Fakat idarenin baskısı çok ağır olduğundan, bu durum, gruplar arası ilişkilerde dayatmaları, emrivakileri, ayrı baş çekmeleri, parçalanmaları, belirli bir asgari seviyeye indiriyor, sonuçta azınlık çoğunluğun kararlarına uymak zorunda kalıyordu.

Yusuf'un önerisini kimse desteklemediği için tartışmalar değişik bir biçime büründü. Sınıf mücadelesinde, düşmanı bu şekilde kandırmak doğru olur muydu, olmaz mıydı? Yalana, iftiraya, şantaja, entrikaya, iki yüzlülüğe ve benzeri yöntemlere baş vurulur muydu vurulmaz mıydı? Bazılarına göre amaca varmak için her araca, her yola başvurulabilirdi. Bazıları ise komünistlerin bu tip yöntemlere karşı olduğunu savunuyordu. Arap İbo'ya göre komünistlerin mücadele yöntemleri sömürücü sınıflarınkinden temelde farklıydı. Onlar, sömürücü sınıflar gibi iftiraya, sahtekarlığa, entrikaya, ikiyüzlülüğe başvurmazlardı.

Amaca varmak için her araca başvurma anlayışı sakat bir anlayıştı. Komünistlerin amacı, öylesine yüce bir amaçtı ki, her araca başvurduğun anda ona varamazsın. Onun yüce karakteri, iftira, sahtekarlık, entrika, iki yüzlülük gibi yöntemleri kesinlikle reddederdi. Bu yöntemler kısa vadede avantaj sağlasa, yararlı görünse de uzun vadede amaca varışı engellerdi. Ama şaşırtma, pusu gibi savaş hileleri, sorgulamada inkar gibi yöntemler, bunlarla bir ve yanı tutulmamalıydı. Arap İbo'ya göre, komünistlerin mücadele yöntemleri, sadece emekçi sınıflarda değil, sömürücü sınıflarda dahi hayranlık ve saygınlık uyandıran yöntemlerdi. Aksi takdirde kendilerini düşmanından ayıran hat ortadan kalkardı.

Koğuşların çeşitli biçimlerde zorlanmasına rağmen hiç bir müdür görüşmek için kapı mazgalının önüne gelmedi. Köse'yle birlikte tecritte bulunan Ökkeş Örengülü'nün görüşme önerisini bile geri çevirdiler. Ökkeş, çay kaşığının sapıyla çenesini kaşıdı. Mazgalı tıklattı. Büyük bir öfkeyle dünyadaki tüm kapitalistlerin ve toprak ağalarının cibiliyetsiz olduğunu, kurtuluşu, Ökkeşlerden beklediğini söyledi. Bir daha tıklattı mazgalı.

"Ne var?" dedi nöbetçi gardiyan.

"Sabahtan beridir bekliyoruz. Müdürden vazgeçtik, başgardiyanlardan biri dahi gelmiyor. Derdimiz var. İsteğimiz var. Arzumuz var. Talebimiz var. Maruzatımız var. Var oğlu var. Niye gelmiyorlar? Sanki gelseler de şurda iki üç laf kırsak canları mı çıkar?"

"İşleri var. Bayramdır, bizim onlarla görüşecek zamanımız yok diyorlar."

Ökkeş Örengülü'nün tepesi attı:

"Yahu kardeşim onların işi var da bizim yok mu? Allah allahaaah! Sabahtan beridir kitap okuyamıyorum."

"Oku. Senin kitap okumanı engelleyen mi var?"

"Yahu anlamıyor musun kardeşim, kapıda anam babam bekliyor benim. Yasağı kaldıracaklar mı bu adamlar, kaldırmayacaklar mı kesin bilmem gerekiyor ki, ben de işime gücüme bakayım."

Bu sırada Cemşit ağa geldi. Kocaman göbeğini kapıya dayayarak Ökkeş'in gözbebeklerine dikti gözbebeklerini.

"Merhaba Cemşit ağa" dedi Ökkeş.

"Merhaba, merhaba. Ne var ne yok?"

"Ne var ne yok olduğunu görüyorsun işte Cemşit ağa. Ne görüşçülerimizle görüştürüyorlar, ne de bizilme konuşmaya tenezzül ediyorlar bey efendiler."

"Aklınızı niye işletmediniz" dedi. "Elbiselerinizi bayramdan sonra çıkarsaydınız daha iyi olmaz mıydı? Şöyle ananız babanızla güzel güzel görüştükten sonra?"

Ökkeş bu cümlenin derinliklerinde yatan ince fikri kavramak için sol gözünü yumdu, ağzını hafifçe açtı, çay kaşığının sapıyla çenesini kaşıyarak düşünmeye başladı. Her iki gardiyan da Ökkeş'in çok önemli bir şey söyleyeceğini sanarak bekleyişe geçtiler. Cümlenin sırrını bulmak için enine uzununa düşünürken:

"Cemşit ağa" dedi "Şu son cümleyi bir daha tekrar etsene. Altından çıkamadım bir türlü."

Cemşit ağa, acaba ağzımdan bir laf mı almak istiyor diye ürperdi. Yanındaki gardiyanın dürtmesiyle de Cemşit ağanın kuşkusu ve kararsızlığı iyice derinleşti:

"Sağlık olsun iyi olur" dedi. "İyi olur, zamanla düzelir. Hep burada kalacak değilsiniz. Bir gün çıkar ananıza babanıza kavuşursunuz."

Mazgalı kapattı. Durumu üçüncü kat ranzadan izleyen Köse güldü. Ökkeş, sorunun sandığından da karmaşık olduğunu düşünerek yatağına çekildi. Sırtüstü uzandı. Derin bir of çekti. Kocaman bir "Acaba"yla ayrıntılı tahlillere başladı.

*

Sabunlarla saldırıya geçtiler. Pencere camları tuz buz oldu. Üst ranzalarda bulunan A1'lilerden Mestan, Topçu ve Muhtar yaralandı. Fırlayan cam parçaları, Mestan'ı alnından, diğer ikisini ise kollarından yaralamıştı. Pencereden giren sert sabunları karşı duvara çarparak dolapların üzerine düşmüştü. Yüzlerce minnacık cam parçası üst ranzaları ve ranza aralarını kaplamıştı. A1'liler en alt ranzalara ve köşelere çekilmişlerdi. A2'liler ellerinde sabunlarla bahçede mehter marşını söylüyor, marş aralarında ise bağırıyorlardı.

"Ulan komünistler, erkekseniz çıkın üst ranzalara, ulan satılmışlar?"

"Yahudi Marks'ın veledleri, çıkın da alnınızın ortasında patlasın sabunlarımız! Alnınızdaki günahı, bizim ellerimizin değdiği sabunlar temizleyebilir ancak!"

"Ulan boynuzlu engerekler! Orostopollar! Ulan karılar gibi sığınmayın zulalara adileeer!"

"Ulan Mestan. Provakatör herif. pis kanınla bu mübarek toprakları kirletme! Moskova'ya ulan, Moskova'yaaaa!"

"Askerler don atlet soydular hepinizi. Siz asıl o pis görüşlerinizden soymak gerekiyor!"

A1'liler sabunları geri atıyorlardı ama. içerde oldukları için etkili olamıyorlardı. Bununla birlikte söz düellosunu sürdürüyorlardı.

Kuledeki nöbetçiler, arada sırada düdük öttürüyor, "Yapmayın ulan!" diye bağırıyorlardı. Müdürler durumu, Yüzbaşıyla konuşmuşlardı. Yüzbaşı, askerle müdahele etmek niyetinde değildi. Ona göre A1'le A2'nin didişmesi iyiydi. Cezaevinin genel kurmayı A1'di. Bu tip çatışmalarla uğraşmalı, yeni eylem planları üzerinde düşünecek vakit bulamamalıydı. A1'in dikkatlerini, A2 çekmeliydi. Aksi taktirde onun dikkatleri direnişçi koğuşlara yönelecek, yeni tartışmalar, yeni eylemler gündeme gelecekti. Yüzbaşı bu anlayıştın dolayı, ayda üç kere yapılan aramaların meşgul edici bir tarzda yapılmasını, askerin koğuşları hallaç pamuğu gibi atmasını savunuyor, ve uygulatıyordu. Yüzbaşının bu karışmama siyasetini sağcılar sezmişlerdi. A1'e sürekli sataşmanın, sabunlarla saldırıya geçmenin ardında bu sezgi yatıyordu. A1'liler de yüzbaşının siyasetini biliyorlardı. Bu yüzden sağcılara sataşmamak ama her sataşmayı da yanıtlamak politikasını izliyorlardı.

Çatışmanın daha fazla tırmanmaması için başgardiyanlar, sağcıları bahçeden koğuşa aldılar. A1'liler ise tekmeler ve yumruklarla koridora açılan demir kapıya yüklendiler. İdareyi baskı altına almak için kapı gümbürtüsüyle birlikte bağırtılı konuşmalara başladılar.

"Köpeklerinizin zincirlerini fazla gevşetiyorsunuz! Camları tuz buz ederek bizleri yaralamalarına seyirci kalıyorsunuz."

Tavas'ın sesi girdi araya:

"Dünyayı değiştiririz be dünyayı! Bağdaş kurarız! Uzatırız ellerimizi! Malatya şeftalileri gibi bir bir yeriz yıldızları!"

Konuşmaların başlaması üzerine başgardiyan Gavur Veli, yeni gelen savcı Sabahattin beyi çağırdı. Duman beyle birlikte kapıya yakın bir yerde ilgiyle dinlemeye koyuldular. A1'liler konuşmaların yeni savcı tarafından dinlendiğini bilmiyorlardı. Mestan konuşuyordu bağıra bağıra:

"Sınıf bilinçli Türkiye proletaryası tepeden tırnağa artık varım diyerek karanlığın bağrından doğrulmaktadır! Alnımdaki yaradan gurur duyuyorum. Onu şu anda, şu demir kapının arkasında, tam da alnımın çatısında, acısını duymadan bir kızıl yıldız gibi taşıyorum!"

Tavas yeniden konuşmaya yeltenince Azer bir el işaretiyle durdurup devreye girdi:

"Devrimcileri tahta coplarla, yasaklarla, hücrelerle yıldırabildiniz mi? Faşistleri şeytani taktiklerle üzerimize kışkırtmaktan vazgeçin! A2 koğuşundan alın bunları. Bu tip didişmelerden medet ummayın! Zararını biz değil siz çekersiniz! Bizler hır güre alışkın insanlarız. Bu hır gür sizlerin huzurunuzu kaçıracaktır."

Bir iki cümleyle Ufaklık girdi devreye. Ufaklık'ı Kenan izledi:

"Bizleri yarı-aç, yarı-çıplak bıraktınız! Görüşümüzü sürekli yasakladınız! Devrevi mektup cezalarıyla bizleri dışardan tamamen tecrit ettiniz. Şimdi sinir harbi yöntemini mi uyguluyorsunuz? Bu sinir harbini biz kazanırız, haberiniz olsun! Kapıların gümbürtüsünü ve ajitasyonlarımızı idare binasından duyarsınız! Kovana çomak sokmaktan vazgeçin!"

Sebahattin bey konuşmaları dinledikçe gülüyordu. Gülmekten gözleri yaşarmıştı. Duman beye, "Amma da festival adamlar" deyip duruyordu. Gülmeyi o kadar aşırıya vardırdı ki koskoca savcının anlamsız anlamsız kıkırdamasına gardiyanlar hayret ettiler. Sonunda Müdür Duman, "Savcı bey biraz yavaş gülün duyabilirler" demek zorunda kaldı. Savcı en çok Tavas, Mestan ve Muhtar'ın konuşmalarına gülüyordu. Muhtar, "Alçak herifler" diye başlamış, insanları açlığa mahkum etmenin ayıca, hat-

ta öküzce bir davranış olduğunu söylemiş, Başsavcıdan aşçıya kadar herkesi suçlamıştı.

Kapının aşırı bir şekilde dövülmesi üzerine diğer direnişçi koğuşlar, mazgalları tıklatarak, "Bu cezaevinde neler oluyor" diye sormaya başladılar. Duman bey, A1'lileri yatıştırmak için, onların eleştirilerini ve suçlamalarını göze alarak kapı mazgalını açtı. Mazgalın açılmasıyla birlikte, yoğun bir eleştiri ve suçlama savlosuyla karşılaştı. Ne diyeceğini şaşırdı. "Sakin olun, ne dediğiniz anlaşılmıyor. Tek tek konuşun" diye yatıştırmaya çalıştı. Sabahattin bey, Duman beyin arkasındaydı. Gözlerine kalem sokabilecekleri korkusuyla bir metre uzaktan seyrediyordu konuşanları. Duman beyin cesaretine hayran kalmıştı. Bu kadar yakından ağız ağıza vererek nasıl konuşabiliyordu onlarla. Bir tükenmez kalem ucu, bir jilet, bir yumruk, bir tükrük gup diye oturabilirdi gözlerine. Eleştiriler, suçlamalar giderek yumuşadı. Çünkü Duman bey, her zamanki taktiğini uygulamıştı. A1'lilere kısmen hak vermiş, üstlerini eleştirmişti. Evet haklıydılar, düşman tarafların koğuşları yanyana, birbirine bakan koğuşlar olmamalıydı. Sağcılar aslında bu koğuştan alınmalıydı. Ama gelgelelim ki, sivillerin elinden bir şey gelmiyordu. Bu işleri asker ayarlıyordu. Duman bey A1'lileri daha da yumuşatmak için camları kırdıkları ve bu olaylara neden olduklarından dolayı sağcılara disiplin cezası verilmesini savunacağını söyledi. A1'liler bu görüşe karşı çıktılar. Onlara göre çatışma şartlarını yaratan idareydi. Sağcılara disiplin cezası verilmemeliydi. Çatışma şartları ortadan kaldırılmalı yani iki taraftan birinin yeri değiştirilmeliydi. Sağcıların yerine tarafsızlar verilebilirdi.

Bu arada koğuşa tentürdiotlu pamuklar verildi. Yarası biraz derin olduğu için Mestan'ın pansumanı revirde yapıldı. Az sonra Mestan alnında pamuklu yara bandıyla koğuşa girdi. Tuvalette aynanın önüne geçti. Ve derin düşüncelere daldı:

"İşte, cezaevinde ilk kez alnından yaralanan bir insan. Kara canavar, proletaryanın süzcüsünü alnından yaralarken, küçük burjuvazinin kaypak, çığırtkan sözcülerini kollarından yaralıyor. İşte, proletaryanın bir barikat kahramanı. Cezaevinde proletaryanın tek umudu. Bu gerçeği faşistler de biliyor. 'Çık ulan,

proleter bozuntusu Mestan' diye bağırmaları boşuna değil. Bozuntu sözcüğü fazlalıktır. Ama has proleter olduğumu kesinlikle kabul ediyorlar. Gülün gül olduğunu, düşman teslim etmek zorunda kalıyor ama bizim küçük burjuvalar..."

Mestan aynanın karşısında omuzlarını kaldırdı, kafasını dimdik tutarak kaşlarını çattı. Burun kanatlarını körüklendirdi:

"Şerefsiz, hınzır küçük burjuvalar. Beş kuruşum gelmiyor. Beni beslemek zorundasınız. Tarih size mezar kazıcınızı beslemek görevini verdi. Peynirlerinizi yiyeceğim, çayınızı, sütünüzü içeceğim. Allah kahretsin şu kantin yasağını. Çay dışında hiç birşeylerini yiyip içemiyorum. Sigarazıslık mahvediyor beni."

Duman bey gittikten sonra A1'liler tüm cam kırıklarını dolapların önüne süpürdüler. Sayım ekibi içeri girdiğinde camları çiğneyecekti. Çiğnenen cam gıcırtıları eşliğinde A1'liler nöbetçi assubayı eleştiri ve kınama kuşatmasına alacaklardı.

*

Önemli kararları tepede ya bir, ya da iki kişi verir. Bu kararlar aniden telefonla başsavcıya ve yüzbaşıya bildirilir. Karar bildirildikten bir iki saat sonra cezaevinde hayata geçer. Cezaevi, hayata geçen kararı ya toplu dilekçelerle selamlar, ya sloganlarla, ya sayımda oturmayla, ya yemek boykotuyla, ya kapılara vurmayla, ya da benzeri yollarla... Cop patırtıları eşliğinde, çığlıklar ve uğultularla da selamlanabilir kararlar. Bu sefer karar, telefonla gelmemişti. Askeri müfettiş yarbay Hüsrev'le gelmişti.

Hüsrev Bey'den başka odada dört kişi vardı. Başsavcı, yüzbaşı, yeni cezaevi savcısı Sabahattin Bey ve başmüdür Kara Halil. Hüsrev Bey, son derece ciddi, otoriter ve deneyimli bir çalımla başladı söze. Memleketin geçirmekte olduğu kritik dönemin, ihmalleri, gevşeklikleri affetmeyeceğini; emirlerin anında ve en kararlı bir tarzda uygulanması gerektiğini anlattı. Koltuğunda geriye doğru kaykıldı. Eşkiya bıyığını andıran gür kaşlarını çattı. Alt kapağı mor haleler şeklinde torbalanmış, patlıcan menevişi bakışlarını başsavcıya dikerek:

"Bu cezaevinde, dirayetsizlik, beceriksizlik sergilenmiştir" dedi. "Bilmelisiniz ki sıkıyönetimin lanetleri, cezaevi idaresinin tepesine yıldırımlar gibi yağmaktadır."

Başsavcı bir kaç kez keyifle geğirdikten sonra kulak memesini kaşıdı. "Tehdit etmeyin bizi be. Cezaevini idare eden sizsiniz. Elinizi kolunuzu mu bağlıyoruz" diye düşündü.

"Bu cezaevinde sıkıyönetimin dediği olmuyor; devletin dediği olmuyor. Barıştır karıştırı uygulayamadınız. Kavgaları engelleyemeyecek kadar beceriksiz davrandınız. Yüze yakın yaralı çıktı. Dersleri uygulayamadınız. Sayımların askeri usulde alınmasını sağlayamadınız. En son tek tip elbise direnişi çıktı. Şimdiye kadar bundan da olumlu bir sonuç alamadınız."

Hüsrev Bey bir sigara yaktı. Derin bir nefes çekti. Dumanını tavana doğru püfürdetti. Kara Halil, "Başımıza bela sarmaya geldi uğursuz adam" diye iç geçirdi dertli dertli.

"Şu anda özel tip cezaevlerinden ikisinde elbise direnişi var. Her iki cezaeviyle de yakından ilgileniyorum. Diğer cezaevinde teröristler kendi aralarında birlik kuramamışlar. Bir kısmı direnişi sürdürürken, bir kısmı elbise giymektedir. Bu, o cezaevi idaresinin başarısını göstermektedir. Ama burada durum farklıdır. Bütün teröristler tek vücut halinde birleşmişlerdir. Neden? Caydırıcı ama akıllı bir şiddet uygulansaydı acaba bu birliği kurabilirler miydi? Bu kadar cesur olabilirler muydu?"

"Yarbayım sanırım bu cezaevinde yeterli derecede caydırıcı şiddet uygulanmıştır." dedi Kara Halil.

Yarbay irkildi. Gözlerini devirerek, azarlar gibi baktı başmüdüre.

"İşte cezaevini bu noktaya getiren bu tip anlayışlardır" diye bağırdı. "Bunların inancını yıkacak olan şey, müsamaha değildir. Bunların birliğini yıkacak olan şey, en başta komando zoru ve bunu tamamlayan diğer cezai yaptırımlardır."

"Aşırı şiddet bunların aralarındaki birliği daha da pekiştirmez mi efendim?"

Sabahattin Bey, Kara Halil'in cesaretine hayran kaldı. Başsavcı, "Başına bela mı almak istiyor bu adam" diye düşündü ve içinden bir küfür salladı başmüdüre. Yarbayın sinirden yanakları titriyordu.

"Memleketi oniki Eylül'e getiren anlayışları aşalım artık. Hümanist kafalarla cezaevi idare edilemez. Komando zoruyla di-

ğer tedbirler, teröristlerin birliğini ya bir vuruşta parçalar ya da yavaş yavaş eritir, mum gibi. Ama bu gerçeği her kafa kavrayamaz."

Hüsrev Bey sıkıyönetimin cezaevindeki gelişmeleri hassasiyetle izlediğini, en küçük bir taviz ve gevşeklik belirtisinin affedilmeyeceğini özellikle vurguladı. Elbise direnişinin kışa kadar çökertilmesi gerektiğini direktif verircesine belirtti. Daha sonra cezaevinin son durumu hakkında ayrıntılı bilgi aldı. Direnişçi koğuşları gezmek istediğini söyleyince yüzbaşı, cezaevinde arama yapıldığını, ancak aramadan sonra, akşam üzeri gezebileceğini söyledi. Hüsrev Bey akşamı beklemedi. Toplantıdan sonra yüzbaşıyla tek başına bir görüşme yapıp gitti.

Drej Davut, yüzbaşının odasına kızgınlıkla girdi.

"Hayrola, aramada bir terslek mi oldu Davut?"

"Kötü bir şey oldu komutanım. Yine dikkafalılık yapıyorlar"

"Ne gibi"

"B2 koğuşunda herkesi bahçeye çıkardım, duvar dibine dizdirdim. Arkanızı dönün, bacaklarınızı açın, ellerinizi duvara dayayın dedim, dinlemediler. Toplu olarak, dönmeyeceğiz, arama sırası gelen dönecek dediler. Böyle yaparsak ellerimiz duvarda çok beklemiş oluruz. Eskiden bu uygulamayı yapmıyordunuz, neden gerek duydunuz buna dediler. Tartışma yok dedim. Toplu olarak arkanızı dönün, bacaklarınızı açın, ellerinizi duvara dayayın dedim, yine dinlemediler. Bunun üzerine askere emir verdim. Namussuzlar sırayı bozarak kaşla göz arasında kenetlendiler. Siz olmadığınız için askeri operasyona sokmadım."

"Allah kahretsin!" diye bağırarak yumruğunu masaya indirdi yüzbaşı. "Geri adım atmışsın mankafa herif!"

"Askeri müfettişin burada olduğu sırada, cezaevinin sloganlarla inlemesinin doğru olmayacağını düşündüm."

"Tam tersine şapşal herif, cezaevi bugün sloganlarla inleseydi daha iyi olurdu. Yarbay bizleri zaten yeterince şiddet uygulamamakla suçluyor. Toplantı anında sloganları duymalıydı. Ve bana sorduğunda şöyle diyecektim: Cezalandırma operasyonundayız komutanım."

Yüzbaşı, bunları söylerken, Hüsrev Bey'in, "Dayak altında bulunan bin mahkumun slogan atması kadar tehlikeli bir direniş olamaz. Onları mutlaka susturun!" bağırtısını duyar gibi oldu. Bu sırada Başçavuş Baltar girdi içeri. Selam verip köşedeki koltuğa gömüldü. Yüzbaşı selamını almadı Baltar'ın. Drej'i biraz daha azarladıktan sonra sigara yaktı:

"Direnişçi koğuşlara karşı yeniden toplu dayak fasıllarına başlamamız gerekiyor. Yarbayın kesin emridir bu" dedi. "Elbise direnişini kırmak için de şarttır. onlara alın şu getirdiğimiz tek tip elbiseleri giyin demeyeceğiz. Böyle bir taktik yanlış olur. Dayatmayı kabul ettirmezsek direnişçilere moral vermiş oluruz. Onları ezip yılgınlaştırmak için başka bir gerekçe bulmalıyız. Aramalarda senin usulünü bunlara dayatabiliriz. Uymamaları halinde, elbise operasyonunda uyguladığımız şiddetten dana yoğun bir şiddetle ezeriz. Yarbay, istiklal marşının da haftada beş kez söyletilmesini emretti."

"Bütün koğuşlara mı?" dedi Baltar.

"Evet, bütün koğuşlara. Her sabah sayım sırasında söyleteceğiz."

"Peki direnişçi koğuşlar söylemezse ne yapacağız?" dedi Drej.

Baltar bu soruya hayret etti:

"Söylerler canım" dedi. "İstiklal marşıdır bu. Türk milletinin yediden yetmişe severek söylediği, cani ciğeri bir marştır. Söylememek için zır deli olmak lazım."

"Vallahi hiç belli olmaz" diyerek bir sigara yaktı Drej. "Siz bize boyun eğdirmek, bizi askerleştirmek istiyorsunuz, onun için söylemiyoruz şeklinde bir zıpırlık yapabilirler. Bunların lali cimi belli olmaz."

Yüzbaşı Baltar'a dönerek:

"Bu seferki operasyonları sen yürüteceksin Başçavuşum" dedi.

Baltar'da şafak attı. Karısına ve çocuklarına, 'Artık dayak işlerinden uzak duracağım" dediğini anımsadı birden. İnip kalkan coplar, acı çığlıklar, propagandalar, sloganlar canlandı ruhunda. İncecikten bir ter bastı iman tahtasını. Yüreğinin vuruşları, sarsmaya başladı belli belirsiz, göğsüne yapışık duran kalemi.

"Ben bu tip operasyonlara katılmak istemiyorum Yüzbaşım."

Yüzbaşı, ciddi bir itaatsizlikle karşılaşmış gibi bakışlarına haşin bir ışık düşürdü:

"Bundan önceki operasyonlara da katılmamaştın. Sen galiba buranın genelkurmaya bağlı özel tipte bir siyasi cezaevi olduğunu unutuyorsun. Benden sonra en ağır askeri sorumluluk senin omuzlarındadır. Bu sorumluluktan sıyrılamazsın. Katılacaksın toplu dayaklara."

"Yeterince katıldım. Bu yüzden sağlığım bozuldu."

"Benimki neden bozulmuyor?"

"Her insan bir olmaz. Kalbim kaldıramıyor bu yükü."

Yüzbaşı ayağa kalktı. "Her insan bir olmaz"ın üzerinde düşündü:

"Ne demek istiyorsun? Hayvan mıyız biz?" diye bağırdı.

Baltar da ayağa kalktı. Öfkesini belli etmeden:

"Ben öyle bir şey söylemedim. Hayvan mısınız, insan mısınız orası beni ilgilendirmez. Zararsız ve samimi konuşuyorum."

Yüzbaşının tüyleri dikeldi. Kızardı kulakları:

"Adam gibi konuş, soytarılık yapma" diye bağırdı.

Baltar, yüzbaşıdan yaşça daha büyüktü. Ve küçük büyük ilişkisinde, bir anadolu köylüsünün değer yargılarına sahipti. Fena yaralandı.

"Terbiyesiz bir insanla daha fazla konuşmak istemiyorum" diyerek kapıyı çarpıp dışarı çıktı.

Yüzbaşı Baltar'ın arkasından:

"Terbiyesiz senin babandır!" diye bağırdı.

Bu olaydan bir hafta sonra Baltar'la Başmüdür Kara Halil, cezaevindeki görevlerinden alınıp başka illere tayin edildiler. Savcılardan Yıldırım Bey hakkında ise, karısını izinsiz olarak cezaevine yani idare binasına soktuğu için soruşturma açıldı. Bu durum, sivil personelin daha da sinmesine yol açtı. Yüzbaşının ve assubayların otoritesi iyice pekişti.

Yüzbaşı, istiklal marşı önerisinde bulunmadan önce arama düzenini bahane ederek koğuşları toplu dayaklaradan geçirmenin daha doğru olacağına karar verdi. Dayak yiyen ve az da olsa yılgınlık içine giren mahkum yığınlarının ikinci bir dayak korku-

suyla marşı söyleme ihtimali daha güçlüydü. Direnişçi koğuşlar, geçmişteki toplu dayakları aratırcasına dövüleceklerdi. Dayaklardan bir müddet sonra marş söylemeleri istenecekti.

Arama günü, operasyon B2 koğuşundan başlatıldı. Yangın hortumunun koridorda sürüklenmesinden, direnişçi koğuşlar, yeni toplu dayakların başladığını hemen kavradılar. Zaten operasyon başlamadan üç gün önce, direnişçi koğuşlar, B2'nin şu çağrısını onaylamışlardı:

"Arkadaşlar,

İdare elbise direnişini kırmak, en azından cezalandırmak için yeni bir operasyona hazırlanıyor. Savaş hali arama biçimini katı bir yöntemle bize dayatıyorlar. Tüm koğuş aynı anda komutlarla duvar dibine, tek sıra halinde dizilecek. Aynı anda yüzünü duvara dönecek, aynı anda bacaklarını açacak ve ellerini duvara dayayacak. Arama bitmiştir komutuna kadar öylece bekleyecek. Bu tip bir askeri disipline boyun eğmeyeceğimizi çok iyi biliyorlar. Daha önceki aramanın biçimi aynı idi. Fakat komutları daha kibarcaydı. Üstelik, ellerimiz duvardayken bizleri daha fazla bekletmiyorlardı. Aramanın bu keyfi, sert disiplinci biçimine karşı çıkmalıyız. Duvara dönün komutu verildiğinde dönmemeli, asker saldırdığında kenetlenmeliyiz. Bizim için daha uygun, devrimci gururumuzu daha az zedeleyici bir arama biçiminde anlaşıncaya kadar direnmeliyiz. Esas amaçları elbise direnişini kırmaktır. Görüşlerinizi bekliyoruz. Devrimci selamlar."

Yüzbaşının yönettiği operasyon, sabahtah akaşama kadar sürdü. Cezaevi sloganlarla sarsılıp durdu. Kenetlenmiş donlu atletli kalabalıklar, basınçlı suya ve lastik coplara karşı kendi direnme türküsünü inatla söyledi. Yangın hortumu, donlu atletli bedenlerden, bahçenin beton zeminine ter, gözyaşı, kan ve atlet parçası döküp durdu yine. Mahkumu soymak kolaydı. Ama onu arama düzenine sokmak, bacaklarını açtırıp ellerini duvara koydurtmak kolay değildi. Yüzbaşıya göre devlet güçlüydü. Devlet, ağzından çıkan emri mutlaka uygulatmalıydı. Uygulanmayan her emir, devlete sıkılmış bir kurşundu. Bunun için önce kenetlenmiş mahkum kitlesini dağıttırdı. Her mahkuma üç asker ayırdı. Askerlerden birisi mahkumun sağ elini, diğeri sol

elini duvara dayadı. Ellerini yumruk şeklinde duvara dayayanların yumrukları cop darbeleriyle açıldı. Üçüncü asker ise yine cop darbeleriyle bacakların açılmasını sağladı. Bazı inatçı mahkumlara, bu durumu zora rağmen uygulatamayınca dayak atıldı. Yüzükoyun yere yatırıldı. Yerde iken, kolların bacakların, arama düzenine uygun olarak açılması sağlandı.

Ağustos akşamının ılık soluğu, morarmış yarı-çıplak yığınlara vurduğunda arama operasyonları sona erdi. Yakın köyden kalkan bir güvercin sürüsü müşahede binasının çatısına kondu. Güvercinler, kara ışıltılı mini gözleriyle cezaevini dinler gibiydiler. "Sabahtan beri acı acı böğüren bu cezaevi şimdi neden böğürmüyor?" der gibiydiler. Karanlıklara bakıyor, C2 koğuşunun pencerelerinden, ranzalara uzanmış mahkumları seyrediyorlardı. Koğuştan kahkahalar yükseldikçe kulakları dikeliyordu. Morarmış et, ter, küf, sıkıntı ve sevinç kokan koğuşun sırrını bir bilim adamı merakıyla çözmeye çalışıyordu sanki. Operasyonu, her iki taraf da kendi lehine yorumluyordu. Yüzbaşıya göre komando bölüğü, bacakları açmış, elleri duvara dayatmıştı. Eğer boyun eğmezlerse her aramada, yani ayda üç kere koğuşlara operasyon çekilecekti. Bu operasyonlarda direnişçilerin çıplak etine inen coplar, onların inançlarını sarsacak, yılgınlıklarını derinleştirecekti. Bunu dökülmeler izleyecekti. Direnişçiler ise, operasyonun amacına ulaşmadığı kanısındaydılar. Toplu dayaklar, koğuşların tek yumruk halinde yeniden idareye gövde gösterisi yapmasına yol açmıştı. Bir hayli dayak yemiş, çok insan revirlik olmuştu ama, moral unsur güçlenmiş, gruplar arasındaki birlik pekişmişti. Direnişçilere göre operasyonlar sürecekti. Sonucu kitlenin devrimci iradesi tayin edecekti. Herkes yeni dayaklara hazır olmalıydı.

Sabahattin Bey ise, operasyonun sonucundan memnun değildi. Ona göre bu operasyon, solcuların birliğini sağlamlaştırmaktan, aralarındaki çatlakları sıvamaktan başka bir işe yaramamıştı. Devrimci sloganlar, tek tek çekilen ajitasyonlar, propagandalar yine cezaevine egemen olmuş, askerleri, gardiyanları bile etkilemişti. Sabahattin Bey, bu görüşlerini, korkusundan, adliyede görevli bulunan Hüsnü Bey'in dışında hiç kimseye açmak niyetinde değildi.

Karavana şangırtılarının yerini akşam karanlığı ladı. Gündüz en çok dayağı atan ve en çok bağıran Kapçık, tepedeki kuleden, cezaeviyle alay edercesine türküye başladı:

"Anasının adı yavrum Münevver
Şımarırsan yavrum seni döverler
Hem döverler, kara yere gömerler
Yazan ellerine kurban olayım
Fingirdeme sana hayran olayım"

Canavar yattığı yerden bir küfür savurdu Kapçığa. Tavas pencereye tırmandı. Ağzını parmaklıklara dayayarak, kuleye doğru, "Babalan da gel" diye bağırdı. Kapçık bir şey anlayamadı, yandaki kulede nöbet tutan Cırtlak Memiş'in türküsüne kulak verdi:

"Haydi elma yanaklım
Haydi kiraz dudaklım
Çok sallama göbeği
Düşürürsün bebeği"

Koğuşlarda dalgalanmalar oldu. C2'de Deli Bekir, Cırtlağa bakarak zobrak zobrak güldü:

"Ulan bu Memiş'in işi gücü hep karı kızla. Böyle uçkur kölesi adam ömrümde görmedim billah" dedi.

*

Arama operasyonundan üç gün sonra bazı kişilerin ruhuna soğuk bir sis çöktü. Baykuş gözlü yılgınlık perisi, leylak duvağıyla süzüle süzüle geçip, bu kişilerin gönüllerinde taht kurdu.

C2 koğuşundan Hüsamettin. "Bu işin sonu ne olacak?" sorusunu sordu kendisine. Sırtında patlayan copları, ana-avrat küfürleri, tecritleri, hücreli düşündü. Aylardır anası babasıyla görüşemiyordu, kantin yasaklanmıştı, şu rezil karavanayla daha ne kadar dayanabilirdi. Yılgınlık perisi, fildişi kollarını Hüsamettin'in boynuna doladı ve burnunu burnuna dayayarak ona şunları fısıldadı:

"Tahliyene on var sevgilim. Başsavcıyı iyi dinledin mi? Tahliyesi gelenleri, elbise giymedikleri, tarafsızlara gitmedikleri müddetçe tahliye etmeyeceğiz diyordu. Senin korkunç bir ger-

çeğin var. Nedir biliyor musun? İyi düşün: Senin üç hücren var. Bir hücre cezası daha alsan infazın yanacak. O zaman, çıkman gerekirken yıllarca yatacaksın. Kendinle birlikte sevgilini ve tüm aileni yakacaksın!"

Hüsamettin'in sırtında boncuklanan sıkıntı teri, kuyruk sokumuna vurdu. Ranzada yüzükoyun yatıyordu. Dişlerini üst dudağına gömmüştü. Kolları, bacakları, sırtı ve alnı çürükler içindeydi. İçinde kopan bunalım fırtınası, acılarını, sızıltılarını unutturmuş gibiydi. Pişmaniye perisi, Hüsamettin'in kulak memesinin ucuna şirin bir öpücük kondurdu. Karınca fısıltısıyla: "Artık bırak bu yolu" dedi. "Geleceğin tehlikelerle dolu. İnat etme artık bırak bu yolu. Dışarı çık, bir iş bul. Bir sıcak yuva, sloganlardan işkencelerden, ecel terinden uzak, sakin bir yaşam... Halkı sen mi kurtaracaksın? Bırak başkaları uğraşsın. Yediğin dayaklardan halkın haberi oluyor mu? Olsa bile tınmaz."

Pişmaniye perisi, telkinini pişmanlığa kadar tırmandırmaya yeltenince, Hüsamettin dehşetle irkildi. Bağdaş kurdu. Yüzünü avuçlarının içine aldı. Kendi kendine:

"Ben ki, bu cezaevinde, baskılara karşı direnen en kararlı devrimcilerden birisiyim" dedi. "Nasıl olur? Karışık koğuşlar zamanında tarafsızlara kaçanları en şiddetli eleştirenlerden birisi bendim. Kavgalarda en önde bendim. Toplu dayaklarda en gür sloganı ben atıyordum. Koğuşun bana güçlü bir güveni var. Nasıl olur? Her kaçış, yeni kaçışları doğuruyor. Arkamdan neler söylenir? Geleceğimi belirleyen bir karar mı vermek istiyorum? İyice düşünmeliyim."

A3 koğuşunda da bir kaç kişi krize girmişti. Cezmi'nin yine tiryaki damarı zonkluyordu. Voltada değişik sigara biçimleri üzerinde hülyalara giriyor tarihte sigara üzerine büyük savaşların patlayıp patlamadığını soruyordu kendine. Her koku, her duman, sigara kokusunu sigara dumanını hatırlatıyordu ona. Düşleri peh sigara üzerineydi. Düşlerinde, idare şöyle bağırıyordu Cezmi'ye:

"Heeeey katır kafalı Cezmi, ruhunu bir paket sigaraya satmaya hazır mısın? Her gözbebeğin için bir paket filtreliye ne dersin? Heeey öküz ruhlu Cezmi, tembel geviş erbabı, bir paket si-

gara karşılığında, çırılçıplak soyunmaya, yangın hortumu altında, tahta coplarla bir günboyu yoğrulmaya he der misin?"

Cezmi tüm sorulara olumlu cevaplar verdi ve düşlerinde bol bol sigara tellendirdi. Bir sigara tiryakisi arkadaşına, "Her tahta cop karşılığında bir yudum sigaraya razı olur musun?" diye sordu. Kuyruk sokumunu kaşıdı. Şiirlerini, alay etmesinler diye illegal yazan bir başka arkadaşına, "Sigara paketi üzerine yazılmış yetim şiirlere rastladın mı hiç?" dedi ve şunu ekledi: "Sigarayı ilahlaştıran biz miyiz, yoksa sigaranın kendisi mi bir ilah?"

Cezmi, döşeğini tütün yetişen süzekli topraklara benzetti. Süpürge çöplerini ezdi, acı biberle karıştırıp pelür kağıdına sardı. İki acı, iki derin nefes çekti. Üçüncü kat ranzadan kendisini kesenleri seyretti. Öksürdü, tıksırdı, kendisine gülümseyerek laf atanlara bön bön baktı. Bir yudum daha çekti. Pıtırak lı bir sesle yeniden öksürdü zehir gibi. Elinin tersiyle gözyaşlarını sildi. Sevgilisinin ıslak, ateşli ağzı canlandı gözbebeklerinde. "Sigaranın mayama sinen asaleti, bu tip bir sahtekarlığı reddediyor" diye mırıldandı. Sigarasını pencere betonunda ezdi. Kibritini zulasına yerleştirdi. Anlamlı, felsefe yüklü bir "of anam of"la sırtüstü uzandı. Galiz bir küfür savurdu dünyanın yuvarlak karakterine. Kalktı, tuvalete doğru taşıdı içinin zehir zıkkım gazını.

Yine A3 koğuşunda Cabbar Kesinöz, bir gece yarısı, tatlı uykusundan uyandı. Zulasından çıkardığı küçücük ayna parçasında suratını seyretti parsel parsel. Her parseli bir yorumla taçlandırdı. Koğuşu dinledi can kulağıyla. "Horlayışlar, kokular, iniltiler, diş gıcırtıları, sayıklamalar artmış. Daha çok sararıyor, daha çok çürüyor donlarımız. Eskiden böyle değildi. Hasret ve sıkıntı basmış dünyanın yüreğini" diye iç geçirdi. Ranzasından inip tuvalete gitti usul usul. Durdu, kamışı andıran ipincecik, kıllı bacaklarına baktı. Donundaki sarı lekenin koyulaştığını farketti. "Vay be!" diye düşündü. "Kadınsız, sigarasız, elbisesiz delmeye çalışıyoruz karanlığı. Karanlık mı delinir kadınsız? Bu karanlık bizi fena halde delecek." Devrime bağlı olup olmadığını sordu kendisine. Olumlu cevap aldı. Halka ve devrime de küfretmekten edemedi. Hiç gereği yokken gitti Cezmi'yi kaldırdı.

"Cezmi, Cezmiii kalk ulan konuşalım. Ne yatıyorsun ciddi ciddi" dedi fısıltıyla.

Cezmi, naz yüküyle moraran gözkapaklarını hafiften araladı. Kalktı, hımbıl hımbıl esnedi. Mart kedileri gibi kokuyordu:

"Canın sıkılıyor değil mi?"

"Evet" dedi Cabbar.

Diliyle bıyığının ucunu yokladı Cezmi. Bir kış gecesi, babasının altında tatlı tatlı inleyen karyolayı ve anasını anımsadı. Gülümsedi.

"Marks benim kadar sigara tiryakisi olsaydı, şerefsizim dayanamazdı benim kadar" diye sürdürdü Cabbar. "Arkadaşlar benden bu kadar diyerekten, ense tıraşını gösterirdi tüm koğuşa. Biz yine iyi dayandık."

Karşılıklı bağdaş kurup sohbete daldılar fısıltıyla. Gereksiz, ilginç, gülünç, tehlikeli şeyler üzerinde konuştular. İnsanların çok gereksiz şeylere gülmeye başladıklarını farkettiler ilk kez. "Bizi seyrede seyrede, otura otura kalçaları yağlandı bu kadınlar koğuşundaki kadınların" diye gülümsedi Cabbar. Parmaklıkları saran gece mavisine daldı, gülümsedi.

Krizin koğuşlarda filizlenmeye başladığı aynı günlerde Zort Ökkeş'le Köse'yi alıp B-2 koğuşuna verdiler. Koğuştaki sıkıntı havası dağıldı birden. Koğuş, gelenleri topyekûn, sevinçli, tantanalı bir merakla karşıladı. Ökkeş Örengülü, herkesi, makamına yeni yerleşmiş bir köy işleri bakanı ciddiyetiyle, "Hoş bulduk canım kardeşim" diye kucaklayıp öptü teker teker.

Yasaklar furyasında havalandırma saatinin günde bir saate indirilmesiyle birlikte, direnişçilerin yemekhane salonuna çıkmaları da yasaklanmıştı. Yemek saatlerinde, yani günde üç öğün çıkabiliyorlardı. Yemeklerini yedikten hemen sonra yatakhaneye kapatılıyorlardı. Bu bakımdan Ökkeş'i, yatakhanenin ortasında bulunan masanın etrafına yığılarak dinlediler. Örengülü, yağdırılan soruların karşısında şaşkındı. Tek gözünü yumarak, seçim yapıyor, kendisini ve insanlığı güç duruma düşürmeyecek cevaplar veriyordu. Tarafsız koğuşlar konusunda derin, anlaşılması zor şeyler söyledi. Herşeyden önce, cezaevinde yaratılan bu statünün "derinliklerinde yatan gerçeği" bir türlü

kavrayamadığını itiraf etti. Kavranmayan bir problemin çözülemiyeceğini ise tarihin defalarca ispat ettiğini vurguladı. İki kaliteli öskürükten sonra ensesinin terini sildi. Bazı kendini bilmez cıvık unsurlar, Ökkeş'in bu açıklamaları karşısında geriye çekilerek, kalabalığın ardında pıkırtıyla güldüler. Bazı entellektüel fetbazlar da güya sezdirmeden, "Allahın andavallısı" dercesine bıyık altından gülümseyiverdiler. Ama Örengülü bunların hiçbirine aldırmadı. Esas olan insan ve problemdi. Bir problemi kavramak için, o problemin göbeğinde düşünerek beyin patlatmak gerektiğini özellikle belirtti. Örengülü'ne göre eğer tarafsızlar statüsü kavranırsa, bu cezaevinin "derinliklerinde yatan ilginç cevher" kesinlikle kavranırdı. Örengülü'nü iyi tanımayan bir kaç kişi, O'nun kafadan biraz ağır vasıta olduğu izlenimine kapıldı. Aslında Ökkeş, normal kelimesine asıl kimliğini veren bir insandı. Her şeyin "derinliklerine inmek" istediği için, birçok şeyin derinliğine inememek ve dolayısıyla onları kavrayamamak gibi küçük bir kusuru vardı sadece.

B2'lilerin bir bölümü ise, bir köşede Köse'yle konuşuyordu. Köse'nin sıcakkanlılığı, nüktedanlığı ve büyüleyici sohbeti hoşlarına gitmişti. B2'lilerin derdi, tarafsızların direnişe nasıl çekilebileceğiydi. Hoş, dalgacı bir havayla gülümseyen Köse, çatışan iki kutup arasında bir üçüncü sakin arazinin her zaman olacağını söylüyordu. Bu sakin tarafsızlık arazisi, çatışan tarafların mizacını açığa çıkaran ve çatışmayı anlamlandıran kutsal bir araziydi. Doğal bir parçasıydı çatışma yaşamının.

Sohbetin sonunda soru sorma sırası Ökkeş'e geldi. Direnişçi koğuşlarda büyük komünlerin dağıldığını, küçük komüncüklerden ve tektekçilerden oluşan bir manzaranın ortaya çıktığını bildiği halde, bu duruma, yeni öğrenmiş gibi hayret etti:

"Komandoya karşı hep birlikte direniyorsunuz, ama olanaklarınızı birleştirip aynı sofrada aynı yemeği hep birlikte yiyemiyorsunuz, neden?" diye sordu. Hiç bir doyurucu yanıt alamadı. Tuvalete gitmek için müsade isterken, "Bu acı durumun derinliklerindeki gerçeği kavramak gerekiyor" dedi.

"Vala ben de senin gibi kavrayamadım bu durumun derinliklerinde yatan gerçeği" diye güldü Arap İbo. "Eleştirine katılıyorum olduğu gibi."

Ökkeş, yatağını en alt ranzalardan birisine serdi akşam. Torbasını açtı. Elli altmış sayfalık ince kitabını, itina ile başucuna yerleştirdi. İki tükenmez kalemini, yan bölme demirine bağladığı ipe geçirdi. Bir çift naylon çorabını, kirli olup olmadıklarını anlamak için kokladıktan sonra, döşeğinin altına koydu. Minnacık aynasını kaptırdığı için, ranza komşusu Bahtiyar'a, aynası olup olmadığını sordu. Olduğunu öğrenince "iyi" dedi. "Beraber kullanırız." Sırtüstü uzandı. Rahmetli ninesinin fotoğrafını tam başının hizasında, tavan ranzaya yapıştırdı. Fotoğrafın yanına da bir kartpostal yerleştirdi. Kartpostalda, karasabana koşulu bir çift beyaz öküz vardı. Afrika öküzleri gibi boynuzları görkemli ve güzeldi. Sabana sarılan kasketli ihtiyar, Ökkeş'in babasına şaşılacak derecede benziyordu. Gece Ökkeş, B2'lilerin tenlerindeki morartıları seyretti. Hepsinin oldukça zayıfladığını, buna rağmen göz bebeklerinni vahşi bir umutla ışıdığını farketti.

Ökkeş Örengülü, Arap İbo'nun, "Bizim oniki kişilik bir komünümüz var, gel beraber kalalım" şeklindeki önerisini kabul etti. Saat dokuzda yatağına uzandı. İnce kitabını eline aldı. Saat onbire kadar, cümleleri sorgulaya sorgulaya yarım sayfa okuyabildi ancak. Derin bir uykuya daldı. Gecenin ortasında, koğuşa gelişini kutlarcasına, güçlü bir top atışıyla ranzayı titretti. Yukarda şiir yazanın ilhamı gevşedi. Yine o sırada uyanık olan Tantana Yusuf doğruldu, sesin geldiği tarafa baktı. Kıs kıs güldü. İçinden, "Boşuna zort lakabını takmamışız garibime" diyerek uzandı yeniden. Yaklaşmakta olan mahkemesini düşündü.

Örengülü'nün B2'ye gelişinden iki gün sonra direnişçilerden Cabbar Kesinöz ve Tiryaki Cezmi, tarafsız koğuşlara tüydüler. Cabbar, doktora çıkacağım diye koğuştan ayrıldı, bir daha dönmedi. A3'lülerin Tiryaki Cezmi Paşa dedikleri Cezmi Morkoyun, herkese niyetini gizlemeksizin açtı:

"Arkadaşlar, inanın çok merhametsiz bir şekilde üzgünüm. Sigara zıkkımına kesinlikle dayanamıyorum. Bundan dolayı aranızdan ayrılıyorum. Akrep gibi kendimi kendi zehirime feda ediyorum. Bir ata sözü var: *Öz ağlamayınca göz ağlamaz.* Bence yanlıştır. Özü ağlayıp da irade gücüyle gözü ağlamayan

çok insan vardır bu dünyada. Haydin eyvallah" diyerek koğuşu terketti.

Tiryaki Cezmi Paşa'nın idareye yazdığı dilekçe şöyleydi:

"Tek tip elbiseyi giymeyi kabul ediyorum. Ancak tarafsız koğuşlara gitmek istemiyorum. Tahliyeme kadar tecritte ya da hücrede kalabilirim. Saygılarımla."

Sosyolog, hiç bir mahkumun tecritte uzun süre tutulamayacağını, tarafsız koğuşlara gitmekten başka çıkar yol olmadığını söyleyince, Tiryaki Cezmi Paşa çaresiz, kapağı tarafsızlara attı. Arkasından söylenen, "Ruhunu dumana sattı" sözüne hak vererek hem de.

Gidişler direnişin düşüş ve daralış hızını daha da artırdı. Gidenleri başkaları izledi. Her gidişin arkasından yapılan moral yorumları yinelenip durdu:

"Ben zaten tahmin etmiştim. Ayrık otuydu, ayıklandı iyi oldu."

"Öküzün boyunduruğa bakması gibi bakıyordu direnişe. Bırak gitsin, iyi oldu."

"Ağacı oyamayan kurtçuk tutunamadı, hafif bir rüzgarda düştü."

Gidişler, idare kesiminde en çok Yüzbaşıyı sevindirdi:

"Operasyonlar, yasaklar, cezalar ilk ürünlerini vermeye başladı" dedi Drej'e. "Geri adım atmak yok. Tepelerine binmeyi sürdürmeliyiz. Pas söküldü, vida oynadı."

*

Kadınlar koğuşunun durumu dumanlıydı. Direnişçi koğuşları desteklemek konusunda söz birliği eden grup, kararlarını pratiğe uygulamadan parçalanmıştı. Aylin, Masalcı, Nilüfer, Meryem ve Pervin'in dışında herkes,artık acele etmemek, beklemek gerektiğini savunuyordu. Şişko Şehnaz, kulis faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı:

"Bizim vereceğimiz desteğin, idare üzerindeki etkisi sinek vızıltısı kadar olacak. Bir iki sloganla mastürbasyon yapacağız, idare de gelip üç aylık mektup ve görüş yasağıyla hepimize bir güzel geçirecek, işte o zaman rahat edeceğiz. İnfazlarımız ertelenecek, tahliye umutlarımız suya düşecek. Devrimcilikse, çık dışarda devrimcilik yap. Burda duvarlara sürtünmenin ne gere-

ği var. Aylin'le Sıdıka'nın bu cezaevinden çıkmaya hiç niyetleri yok anlaşılan. Bizleri alet etmesin hiç değilse.."

Şişko Şehnaz, koğuşta tek tüfek yaşıyordu. Eczacı dürüst bir baba ile lise öğretmeni bir annenin biricik çocuğuydu. Tıp fakültesini yeni bitirmişti nişanlısı. Koğuşta maddi durumu en iyi olan mahkumdu. Karavanayı yemezdi pek. "Pis boğaz" diye dedikodusunu yapıyorlardı ama iştahı normaldi. Her sabah, üç yemek kaşığı balı, üç beş dilim peynirle birlikte yerdi. Yumurtanın sadece sarısını severdi. Bu bakımdan her sabah yediği üç yumurtanın akını Senem kadına verirdi. Tereyağıyla arası iyiydi. İki büyük bardak çay içerdi. Kantine sucuk, pastırma ve salam aldırılması için Başmüdürlüğe yazdığı dilekçelerinin hiçbirine cevap verilmemişti. Yemeklerin hazırlanmasında, temizlik işlerinde Senem kadın sürekli yardımcı olurdu. Çayın ne zaman ısmarlanacağını, neskafenin ne zaman hazırlanacağını Senem kadına bırakmıştı. Bağımsızlık ve insiyatiften yanaydı.

Şişko Şehnaz'ın koğuştaki kitleyle arası çok iyiydi. Arada sırada (beş altı kişi içmese de) çay ısmarlıyordu tüm koğuşa. Bazan üst ranzadan, alt ranzada yatan Senem kadına iki paket filitleri uzatarak, "Al şunları koğuşa dağıt da püfürdetsinler" gibi kıyakları da oluyordu. Şehnaz'ın ziyaretçileri, sektirmiyorlardı ziyaret günlerini. Her ziyaret gününde, babasının gardiyanlara kıyağından dolayı, normal süreden biraz daha uzun görüşüyordu. Yüklü haberlerle dönüyordu koğuşa. Çenesinin altına tüneyen garibanlara, ballandıra ballandıra anlatıyordu. Babasının Başsavcıyla arası iyiydi. İdareye ve Bakanlığa ilişkin haberleri, af söylentilerini hafif abartarak yayıyordu koğuşa.

Aylin, Masalcı ve yakın kafadarları, zorunlu ilişkilerin dışında, ilişki kurmuyor, konuşmuyorlardı Şehnaz'la. Onlara göre Şehnaz, koğuştaki devrimci ruhu ayartmaya, iğdiş etmeye çalışan geveze bir yaratıktı. Çayını sigarasını içmek bile doğru değildi. Parasından ve siyasi olmayan mahkumlardan alıyordu gücünü.

"Ruhuna lanet okuyorum bu kadının" diyordu Masalcı. "Yürürken baldırları besili koyun kuyruğu gibi ırgalanıyor. Bal ve yumurta kokuyor gerdanı. Yüzünde güzel olan tek şey, renk atlasını andıran gözleridir."

Devrimciyim diyen sıska kızların, O'nun çenesinin altına tünemesine, O'ndan akıl almasına şaşıyor, kuduruyordu Aylin. Yanıbaşlarında insanlar dayağa, ambargoya karşı yarı-çıplak, yarı-aç meydan okurlarken, sloganlarla cezaevini titretirlerken, nasıl oluyordu da tüylerini bile kıpırdatmıyorlardı bunlar? Yeni bir taş çağının başlangıcını mı yaşıyordu insan soyu yoksa? Bu korkunç duyarsızlık, bu taşlaşma... aaaah!

Günlerden pazardı. Güz sisi gibi ısırgan, derine işleyen bir efkâr basmıştı kadınların ruhunu. Sırtı zeytin yeşili, göğsü dumanlı, parlak sarı tüylü, kimliksiz bir kuş, televizyon antenine konmuş, bahçeyi seyrediyordu. Koca koğuşta ise televizyonu seyreden iki kişi vardı, Masalcı ile Aylin. Zubin Mehla yönetimindeki Newyork Flarmoni Orkestrası, Mozart'ın "Aşkın sürekli olacaktır" adlı eserini yorumluyordu. Yatakhaneye çekilmişlerdi kadınlar. Az sonra pop müziği başlayacaktı. Tıklım tıklım dolacaktı televizyonun önündeki banklar. O zaman da Masalcı'yla Aylin çekilecekti boşalan yatakhaneye.

"Pop'u sevmeyen, o cızırtı kalabalığından da hiç bir şey anlamaz. Bize inat, kendilerini entellektüel göstermek için dinliyorlar" diye söylenip duruyordu Şehnaz.

Az sonra pop başladı. Meryem, Pervin, Nilüfer ve iki koca karının dışında, tüm koğuş ranzalardan yemekhaneye boşaldı. Senem kadın bile, Şehnaz'dan dolayı, ekranın karşısına geçmek zorunda kaldı. Masalcı'yla Aylin, aynı anda yatakhaneye geldiler. Üst ranzalarda beş kişilik bir sohbet kuruldu.

"Şişko, koğuşu aleyhimize kışkırtıp duruyordu yine" dedi Meryem.

"Ne diyordu?" diye merakla sordu Masalcı.

"Bir insanın anlamadığı, zevk almadığı bir müziği dinlemesi saçmalık değilse, mutlaka gösteriştir, diye fiskos ediyordu."

Sırtını ranza demirine dayadı Masalcı:

"Dinlediğimiz bazı parçaların özünü kavrayamadığımız, yorumunu yapamadığımız doğrudur. Müziğin asıl dünyasına girmek istiyoruz. Gösteriş yaptığımızı nerden çıkarıyor yağ tulumu?"

Şehnaz'a hak verircesine dinleyen Pervin, çekingen, kararsız bir sesle:

"Gerçekten ruhunuzda duyarak, zevk alarak mı dinliyorsunuz" dedi.

"Amma da saçma bir soru" dedi Masalcı. "Ben beş yıldır dinliyorum bu müziği. Hem sektirmeden. Zevk almasam, bu müzik tarafından çağrılmasam dinler miyim hiç?"

Bacağını bacağının üzerine attı. İşaret parmağıyla burnunun ucunu dikelterek:

"Bana göre insanlığın iki güzel çığlığı vardır. İlk çığlığı ve senfonik çığlığı. İlk çığlık, ilk bilinçli eylemin ruhudur. Nisan şimşeği gibi apansız, yalın ve çarpıcıdır. Diğeri karmaşıktır, rengarenktir uzay kuşağı gibi. Yıldızların tanık olduğu en zengin ses insana aittir. Ve o sesin adı da senfonik müziktir."

Saçının ucunu, parmağıyla kıvırdı. Diliyle dokundu saçlarına, hafiften hafiften ısırdı. "Yaşamında kaç kitap okumuştur acaba bu kadın?" diye sordu kendi kendine Meryem. Masalcı'nın gözlerindeki ışıltılara, alnındaki güç ve güven atmosferine yöneltti dikkatini Nilüfer. Söz dağarcığını, duyarlılığını merak etti.

"İnsanın özündeki zenginliği en iyi okuyan ,terennüm eden bu müziktir. Hangi müzik insanı bunun kadar sınırsızlaştırabilir, yaşama bağlayabilir? Hangi müzik insanı bunun kadar aşka, özgürlüğe ve yaratıcılığa çağırabilir? İnsanın yangın odağında, kuşku kuyusunda bunun kadar yoğun düş üreten, çağrışımlar yankılayan bir müzik daha var mı bilemiyorum. Bilimi ve duyguyu yüklenen değişik yeteneklerin, değişik enstrümanların, çeşitli sesler ve tınılarla, görkemli bir ses şafağı doğurmasını düşünün... İşte bunun için diyorum ki, senfonik müzik, dizginsiz kitlesel ilerleyişin büyülü sesidir. Zirvesidir müziğin."

Masalcı'nın içli konuşmasını, O'nun ruh zenginliğine yordu Aylin. Müziği dinlerken yanıbaşındaki fısıltılara ve kendisine sorulan sorulara neden kızdığını şimdi daha iyi kavrıyordu. Masalcı'ya bakarak gülümsedi:

"Ben bu müziği senin kadar dinlemedim. İki yıl oluyor. Kendimi zorlayarak başladım, şimdi ise zevkle dinliyorum. Düş üretmek dedin de aklıma geldi. Bazı eserleri dinlerken, milyonların uğultulu yürüyüşüne, doğanın akılalmaz çeşnisine katılmış gibi oluyorum. Amacım kalabalıklaşıyor, yürüyor gümbür

gümbür. Sis gibi ilerliyor bazan. Sessizliğin inceliğini ve felsefesini ilk kez keşfetmiş oluyorum. Davulların, darbukaların, trampetlerin çıldırmasıyla baskına geçiyor, uzayı fethediyorum. Umulmadık bir anda geri çekiliyor, duyarlığımın doruğunda sakinleşiyorum. Çok hoş, anlatılamayacak bir şey..."

Sürpriz duygularla dolmuş, ağzı kulaklarına varmıştı Masalcı'nın:

"Erişilmezliklere yönelme duygusuyla dolup taşıyor insan, değil mi?"

"Uyuklayan saldırı potansiyelimi açığa çıkarıyor."

"Bravo! Aynı etkiyi bende de yaratıyor. Öğrenme, üretme, düşünme, değiştirme şevkimi alevlendiriyor. Taşla tartışma iştahı uyanıyor içimde."

Sohbeti taş sessizliğiyle dinliyordu Nilüfer'le Meryem.

"Ben hiç bir şey anlamıyorum" dedi Meryem. "Hiç hoşuma gitmiyor. Aletlerin tartışmaya yanlış anda, yanlış yerde girdikleri ve yanlış şeyler söyledikleri sanısına kapılıyorum."

"Hiç sabırla dinlemiyorsun ki" diye güldü Aylin. "Hele sağlam bir dinleme erdemi göster bakalım. Önce hoşlanacak, sonra da giderek anlayacaksın."

Uzayan tartışmanın bir yerinde, pop müziği sona erdi. Sallana sallana yatakhaneye girdi Şişko Şehnaz. Hışımla savurdu saçlarını:

"Bir neskafe yap da içelim Senem kadın! Filim başlayacak biraz sonra!"

"Ne filmi var?"

"Türk filmi var. Muhterem Nur'un bir filmi. İlginç de bir adı var filmin: Beni Mahvettiler. Biraz elini çabuk tut, gecikmiyelim."

Sıkıntıyla ovdu şakaklarını Meryem. "Çakal kursağında büyümüş şırfıntı" diye mırıldandı. "Nasıl da etkiledi koğuşun yarısını."

"Çoğunluk az cezalı olduğu için, yeni disiplin cezalarından çekindiği için, bizi bela bıçağı gibi görüyorlar. O'na yaklaşmalarının bir nedeni de budur."

"Eğer" dedi Masalcı, "direnişçi koğuşlar, koğuşumuzla sağlam bir ilişki kurup da yazışmayı sürekli hale getirirlerse, direnişte

olan her grup, buradaki arkadaşlarını etkileyebilir, kendilerini destekleyebilecek bir çizgiye getirebilirler."

"Ben de aynı şeyi düşünüyorum" dedi Aylin. "Direnişçi koğuşlarla sağlam ve sürekli bir ilişki kurmanın yolları üzerinde düşünelim."

Bu sırada kapı mazgalı açıldı. Kadın gardiyan Masalcı'yı çağırdı, bir kağıt uzattı. Bir solukta okudu Masalcı:

"İdamları protesto etmekten, iki parça halinde, birer yıl ceza gelmiş. Aklanacağımı sanıyordum ben de" diye kih kih gülmeye başladı.

*

Kuşluk güneşinin, çatıdaki güvercin göğüslerinde binbir renge girdiği bir saatte Drej Davut'un şu komutu duyuldu:

"Elleri duvara daya, bacakları aç, ikinci bir komuta kadar kıpırdama!"

Bıkmaz, usanmaz ve de utanmazcasına yinelenip duruyordu yaşam. Komutlar, yaptırımlar, günler nasıl da benziyor birbirine.

A1'liler bu komuta karşı, "Defalarca söyledik savaş usülü aramasına karşı olduğumuzu! İnat ediyorsunuz hala!" deyince, tek tek kapıaltına çekilip, coplarla bir güzel tımar edildiler. Yeniden morardı gövdeleri. Kâzım baygınlık geçirdi. Belkemiğinden yediği darbeyle inledi Hıdır. Askerler sürükleyerek koğuşa attılar. Azer'in gözlüğü kırıldı. Tavas'ın sağ şakağı morardı. Sıra sıra dövülüp koğuşa atılan ve koğuşta biriken dayak mazlumları slogana başladılar. Direnişçi koğuşlarda yankısını buldu sloganlar. Çatıları terketti güvercinler. Birkaç serçe kaldı dikenli tellerde. Akşam karavanasından sonra, ranzalarına çekildiler A1'liler. Bilal kuzu gibi meledi. "Babalan da gel!" diye bağırdı Tavas. Ranzalar güldü. A2 koğuşundan da gülenler oldu.

"Koridorlarda kimseler yok, kime bağırıyorsun?" dedi Ufaklık.

"Duvarlara, cinlere bağırıyorum!" diye yanıtını aldı.

Karavanaların giderek iyice kötüleştiğinden yakındı Muhtar. Kantin ambargosunun daha etkili olması için, idarenin, karavanaları kasten kötü çıkardığını, basurluların sayısının arttığını ileri sürdü. Muhtara katılanlar, karşı çıkanlar oldu. Bir iki laf da ben kırayım diye zevzeklenenler oldu.

"Kepaze, adi, müptezel, şerefsiz küçük burjuvalar" diye içinden bastı küfürü Mestan. "Proletaryanın dışarda neler çektiğini akıllarının ucundan bile geçirmiyorlar."

Kurdun öküzü süzmesi gibi süzdü Muhtar'ı. Kuzu büryanla fıstıklı lokumu düşünüyordu o anda Muhtar. İnsanlık birbirini daha ne zamana kadar yiyip duracaktı?

Mestan'la Ufaklık, dolapların arkasından, çığırtkan bir fındık faresi yakaladılar o gece. Farenin boynuna uzunca bir ip bağladı Mestan. Koridordaki nöbetçi gardiyanlara bir oyun oynamak istiyordu. Koğuş yine, deli damarı şahlanan Proleter'i gülerek, merakla seyre koyuldu. Farenin boynuna bir kağıt bağladı Mestan. Kağıtta şunlar yazılıydı:

"Kantin ambargosundan dolayı aç kaldım. Koğuşumu terkediyorum."

Kapıaltındaki aralıktan koridora salıverdi fareyi. Koridordaki nöbetçi masasında, Cemşit ağa, Zülfikâr ve Osman oturuyordu. Beş dakikalık bir bekleyişten sonra fareyi ilk olarak Cemşit ağa gördü. "Fare! Fare!" diye bağırarak ayağa kalktı. Sandalyesi devrildi. Fare gardiyanlardan uzaklaşamıyordu. Ampulün soluk ışığında ipincecik kara sicimi göremedikleri için bu duruma şaşırdılar. "Allah allah" dedi Cemşit ağa. "Boynunda kağıt var." Fareye yaklaştıklarında, kaçarak kapı altından koğuşa girdi. Ayak seslerini duyan Mestan, kapının önünden çekilip duvarın arkasına gizlendi. Ranza demirine bağladı fareyi. Kapı mazgalı açıldı. Ciddi bir suratla koğuşu süzdü Cemşit ağa:

"Fareyi verin arkadaşlar" dedi.

Koğuş kahkahayı bastı. Mestan, Cemşit ağanın karşısına dikildi şen bir suratla:

"Ne faresi Cemşit ağa?"

"Sen bilirsin ne faresi olduğunu" dedi Cemşit ağa. "Eline geçen her şeyi bize karşı kullanıyorsun Mestan. Koğuşlar arasında böyle mi haberleşiyorsunuz?"

Mestan karnını tuta tuta çılgın kahkahalar atarken, gardiyan Osman da, "Anam avradım olsun ki, bu hınzırlık bu deli Mestan'ın işidir" diye mırıldanıyordu.

Gülerek mazgala yaklaştı Ufaklık:

"Koridorda yediğiniz yumurtalı sucukla, içtiğiniz sigara kokusu, koğuşumuzdaki aç fareleri koridora çekmiş olabilir. Bunda bizim ne suçumuz var?"

"Lafı dolandırmayı bırakın. İşler sarpa sarmadan fareyi, boğazındaki kağıdıyla beraber teslim edin arkadaşlar. Benden size ağabey tavsiyesi, demeyin ki demedi."

Tartışma sürerken, Zülfikâr da eli ayağı titreyerek idareye koşmuş, bu ciddi durumu, nöbetçi müdür Duman beye bildirmişti. Birkaç gardiyanla birlikte hemen A1'e geldi Duman bey. Koğuş kapısını açtırdı, gayet ciddi, tavizsiz bir tavırla içeri girerken, "Uzun zamandan beri kolluyor ve her şeyi biliyoruz arkadaşlar! Fareyi, boğazındaki haberleşme kağıdıyla birlikte teslim edin lütfen!" dedi.

Coşkun bir kahkahayla uğuldadı koğuş. Mestan köşeye gitti, ranza ayağına bağladığı fareyi alıp çeke çeke getirdi. Fareyi ve kağıdı görünce rahatladı Duman bey. Tek bir emirle, direnişçi bir koğuşun fareyi teslim etmesine sevindi. Eğilip kağıdı okuyunca ne diyeceğini şaşırdı. Kıpkırmızı oldu. Kahkaha uğultuları arasında, "Çocukça işlerle uğraşıyorsunuz, yemişsiniz kafayı" diye mırıldanarak koğuşu terketti. Gardiyanlar da gülüyordu sezdirmeden.

"Kantin yasağı sonucunda aç kalan farelerle birleşik cephe oluşturdum size karşı!" diye bağırıyordu Mestan, Duman beyin arkasından.

Mestan bağırır da Tavas durur muydu hiç:

"Babalan da gel! Köstebekli psikolojik savaştır bu, ne sandın!"

Gardiyanlar da çıktı. Demir kapı ve mazgal kapandı. Faresiyle baş başa kaldı Mestan. En tatlı anını yaşıyordu hayatının. Fareyi tuvalet bölümüne götürdü. Boynundaki yazıyı çıkarıp salıverecekti. Direnişe hizmet etmiş bir fareydi, öldüremezdi. Gelgelelim ki yazıyı çıkarırken işaret parmağını ısırdı fare. "Adi, müptezel küçük burjuva!" diyerek bir tekme savurdu fareye. Duvara çarpıp yere düştü hayvancağız. Mendiliyle kanayan parmağını sarıp koğuşa girdi. Girmesiyle de kuduz tartışması başladı. Herkes Mestan'a, sabahleyin doktora çıkmasını önerdi. Mestan herkesin kapazece saçmaladığını, küçük burjuva ödlekleri gibi

herşeyden kuşkulanır olduğunu ileri sürerek öneriyi reddetti. Yatağına çekildi. O gece uyuyamadı. Ölümüyle koğuş küçük burjuvazisini sevindireceğinden korktu. Seyrettiği filimlerde kuduran insalar canlandı hayalinde. Bir müddet sonra ışıktan ve sudan korkacağını, koğuştaki insanlara saldıracağını, iyice kepazeleşeceğini düşündü. "Bu adi herifler galiba haklı" diye mırıldandı. Sabah, cezaevinin deli doktoru Ali Asker beye çıktı.

"Özel tip cezaevinin lağım faresi, hiç bir fareye benzemez, şirrettir" diye başladı doktor. "Sen kesin kudurursun. Kudurmakla kalmaz, arkadaşlarına saldırır, onları da kudurtursun. İdarenin kıramadığı direnişinizi kuduz kırar. Bunun için yirmi adet kuduz iğnesi yemen gerekiyor."

Tüyleri diken diken oldu Mestan'ın. Benzine kıran girdi:

"Görüşünüze katılmıyorum doktor bey" dedi. "İğne de vurdurmuyorum."

"İnsanların yaşamak kadar ölme hakkı da vardır. Sen bilirsin. Sorumluluk benden gider. Kimliğine bakmadan, önünde secdeye varırım her cesaretin. Güle güle."

Cin çarpmış bir suratla girdi koğuşa Mestan. Soru soranlara cevap vermedi. Sabrını kör barsağına sürdü. Geğirdi acı acı. Yatağına uzanarak, doktorlar başta olmak üzere, dünyanın tüm küçük burjuvalarına ağır, tarihsel bir küfür savurdu. Mazgal açıldı bu sırada. Hem de haşin bir tarzda:

"Bana bak Mestan!" diye bağırdı doktor Ali Asker. "İğneleri vurdurmak zorundasın! Eğer vurdurmazsan, jandarmayı buraya sokar, zorla dayarım iğneleri! Üstelik seni revirde karantinaya almak zorundayım! O mikroplu gövdenle koğuşta kalamazsın! Kudurma belirtiler başlayıp da sağa sola saldırırsan yetmişiki sülalemi sorguya çekerler! Çekmekle kalmaz, Hipokrat'in küflenmiş mor bokunu yedirirler bana! Onun için cak cuk etmeden, tıpış tıpış teşrif et revirimize!"

Yatağından kalkarak kapı mazgalının önüne geldi Mestan. Höcür höcür bastı doktorun gözlerine. "Tam kurşunluk bir küçük burjuva" diye düşündü. Koğuş gülüyordu sessizce.

"Laftan anlamıyor musun, gelmiyeceğim" dedi.

"Tüm koğuş tanıktır, benden günah gitti" diyerek mazgalı kapattı doktor.

A1'liler aynı gün, dayak izlerinin saptanması için doktora çıkmak istediklerini birer dilekçeyle Cumhuriyet Savcılığına bildirdiler. Dilekçelerde, izlerin saptanmaması halinde, şikayetin daha üst makamlara yapılacağı şeklinde bir tehdit de yer alıyordu.

İdare, izlerin geçmesi için sekiz gün bekledi. Sekiz gün sonra, A1'liler tek tek doktor Ali Asker'e çıkmaya başladılar. Koltuğuna yaslanırken, parmağını şakağına bastırıp şöyle düşündü Ali Asker: "Sopa atan insan, kesinlikle fırlatmadır. Sopa attıran ise, dünyanın çözülmemiş problemi, mor sancısı ve orospu çocuğudur. Cebinden bir sakız çıkardı Ali Asker, açtı, leblebi atar gibi attı ağzına. Çiğnemeye koyuldu. Gelenleri tek tek soyundurdu, etraflarında dönmeye başladı. Sırtlarına, karınlarına, kaburgalarına, bacaklarına baktı yakından. "Oturunca kaba etlerim ağrıyor" diyenlerin don lastiklerini hafif çekerek, kaba etlerini kuşbakışı seyretti. Dayak izlerinin boyutlarını olduğundan fazla gösterdi. Tuttuğu raporlarda, "tahta cop", "hayati tehlike", "kaburga", "köprücük kemiği", "tekme darbesi", "kanlanma", "kırılma tehlikesi", "ödem", "patlama", "travma" ibarelerini bol bol kullandı. Bu işleri yaparken de sakızını şişirdi, patlattı, sorular sordu uzun uzun, mırıldandı. İnsanlığın iyice psikopatlaştığını, sado-mazoşist şovlardan hoşlandığını, yirminci yüzyılın aslında şaşkınlık ve modern hayvanlık çağı olduğunu söyledi. İnsanlığın adam olması için, kafa kafaya, değilse kıç kıça vermesi, tüm üniformalara ve çizmelere bir kibrit çakması gerektiğini savundu. A1'liler doktorun incilerini, bıyık altından gülümseyerek dinlediler. Doktor, en son Mestan'ı çağırdı rapor için. Mestan içeri girince, soyunmasını söyledi. Ters, iklimsiz bir yüzle soyunmasını seyrederken, "Tipe bak tipe, ruhunu yitirmiş, evrimini es geçmiş, paleotik bir goril veledi" diye iç geçierdi. Mestan gayet soğuk ve somurtkan bir havada soyundu. Soyunurken, kendisine haddinden fazla kuduz iğnesi vuran doktora, üç-beş küfür salladı içinden. Doktor, gövdedeki izlere şöyle bir üstünkörü baktıktan sonra, diğerlerinin aksine, izlerin boyutlarını olduğundan daha küçük gösterdi.

"Tamam gidebilirsin" dedi. Giderken de arkasından, "Böylelerinin kapıyı tıkırdattığı yerden başlıyor doktorluğun kötü yanı" diye düşündü.

Doktor Ali Asker'in tuttuğu raporları tek tek okudu Sosyolog. Arkasından yorumlar, küfürler sökün etti sivil ve askeri görevlilerden:

"Başımıza bela mı geldi bu kaçık herif."

"Şuraya bakın neler yazmış. Ruhumuza osursa bundan iyidir."

"Kaçık mahkumun kaçık doktoru olur. Okkanın altına gidiyoruz vallahi."

"Çağırıp haddini bildirelim ineğe."

"Bana yanlış ilaç vermesinin iç yüzünü, daha iyi anlıyorum şimdi."

Hiç bu denli köpürüp taşmamıştı idare.

*

Güneşin telörgülerden yükseldiği, kule jandarmalarının derin derin esnediği bir sabah, Yüzbaşı, müdürlere:

"Bu sabah sayımından itibaren, tüm cezaevine İstiklâl Marşı'nı söyleteceğiz, haberiniz olsun" dedi. Yanına Drej Davut'u, Duman beyi, başgardiyanları, sayım çavuşlarını ve komando bölüğünü alarak A1 koğuşuna girdi. Sayım sırasına giren A1'lileri tepeden şöyle bir süzdü:

"Arkadaşlar" dedi, "bundan sonra İstiklâl Marşımızı, sabahları hep beraber söyleyeceğiz. Ruhumuzun tazelenmesi açısından iyidir bu."

Ölü sessizliği çöktü koğuşa. Umutsuzluk ve merak oturdu askerlerin bakışlarına.

"Bu marşı biz söylemeyiz" dedi Hasan.

"Nedenmiş o açıkla bakalım Aktülün?"

Yüzbaşı'nın öfkeli ama zoraki yumuşatılmış "Nedenmiş"ini, gayet soğukkanlı bir tarzda açıkladı Hasan:

"Sopanın ucunda sunulan her öneriye karşıyız. İsterse o sopanın ucunda, uluslararası proleteryanın marşı, Enternasyonali sunulsun."

"Beni her zaman yanlış anladınız, yine yanlış anlıyorsunuz"

dedi Yüzbaşı. "Size sopamızla değil, dilimizle sunuyoruz önerimizi."

"Dilinizle sunsanız bile söylemeyiz" diye sürdürdü Hasan. "Her ulusun marşına olduğu gibi bu marşa da saygımız vardır. Halkımızın, emperyalist işgale karşı direndiği ve onu kırdığı bir dönemde ortaya çıktığı için saygımız vardır. Milliyetçi ve yer yer ırkçı ögeler içeren bu marş, bizim dünya görüşümüzle, ilkelerimizle çatışıyor. Söylememizin ikinci temel nedeni de budur."

Hasan'ın yumuşak üslubu, kararlılığı ve bakışlarındaki tartışmasız duruluk, Yüzbaşı'nın ısrarını kırdı.

"Peki o zaman bunun sonuçlarına katlanmayı kabul ediyorsunuz" diyerek koğuşu terkederken Hasan'ın sesi yükseldi yeniden:

"Özveri ve bedel ödeme temeli üzerinde yükselen bir inancın sahipleriyiz biz. Tehdite gerek yok!"

A2 koğuşunda, sert bir "Hazır ol!" komutu duyuldu. Aynı anda tüm sağcılar gür bir sesle İstiklâl Marşına başladılar. Solcuların inadına marş tüm cezaevinde yankılandı. İstiklâl Marşı'nın kutsal müziğindeki kırbaç, solcuların kulaklarında şaklamalıydı. Her sabah söylenecek olan bu ulu marş, ülkücülerin militan varlığını, uykudan yeni kalkmış komünistlerin moraline demir gibi düşürmeliydi. Bunun için her ülkücü, sesinin son perdesine kadar bağırmalıydı. Cezaevinde esen kızıl rüzgârı, İstiklâl Marşı rüzgârı dağıtabilirdi ancak. Bu yolla tarafsızlardaki ülkü-daşların morali belki bir nebze düzelmiş, tarafsız komünistlerin yılgınlığı da derinleşmiş olurdu.

A2 koğuşunun, ilk gün cezaevini marşla böylesine sarsması, hoşuna gitti Yüzbaşının. Gülümseyerek çıktı koğuştan.

"Bunlar aslında, İstiklal Marşı aracılığıyla, cezaevindeki tüm komünistlere küfrediyorlar" dedi yanıbaşındaki Duman beye. "Öylesine bağırıyorlar ki, güneş gibi parlıyor bademcikleri. Hayatın cilvesi işte. Severim."

C2 koğuşu Yüzbaşıya tek bir cevap verdi: "Hayır."

A3 koğuşu Yüzbaşının "Neden?" sorusunu, "Biz Enternasyonal'e bağlıyız. Bu marşın ruhuyla çatışan hiç bir marşı söylemeyiz."

B2 koğuşunda ise, on dakikalık bir tartışma oldu. En son şöyle denildi Yüzbaşıya:

"Önce oto-kontrol politikasıyla bizleri aylarca dayaktan geçirdiniz. Sonra da zorla soydunuz. Bakın işte bu hale getirdiniz bizleri. Yarı-açlığa mahkum ettiniz kantin ambargosuyla. Koğuş içi hastalıkları artırdınız. Günde üçbuçuk saatlik havalanma hakkımızı yarım saate indirdiniz. Televizyonumuzu bile aldınız. Şimdi gelip, don atletle hazır ol'a geçmemizi, marş söylememizi istiyorsunuz. Kendi kışlalarınızda bile böylesine sıkı bir askeri disiplin uygulamıyorsunuz. Amacınız, bizleri ruhen ve bedenen yıkmak, paspallaştırmaktır. İstiklâl Marşı'nı da bu amaca varmak için bir araç olarak kullanıyorsunuz. Kendi marşınıza bile saygı göstermiyorsunuz."

"Saygıyı senden mi öğreneceğim ulan serseri" dercesine baktı Yüzbaşı:

"Adam gibi konuş, kırarım kafanı!" diye tehdit etti. Arkasından söylenenlere aldırmadan, koğuştan çıktı.

Tarafsız koğuşlar, hiç tereddüt etmeden, sallapati bir havada marşı söylediler.

Öğleden sonra müdür Duman bey, yanına daktiloyu alarak, mars söylemeyen koğuşlara geldi. Herkesin ifadesini almaya başladı. İki gün içerisinde ifadelerin alımı tamamlandı. Üçüncü gün idare, marş söylemeyen koğuşların hücre cezasına çarptırıldığını bildirdi. Cezaların uygulanmasına koğuş koğuş başlandı. İlkin A1'liler alındı hücrelere. Solculara ceza verilip verilmediğini yakından izleyen A2'li sağcıların bir bölümü, hücre cezasını duyunca sevindi.

Önce yanık bir özlem türküsü yükseldi hücrelerden. Ter kokusu karıştı küf kokusuna. Örümceklerin dikkatini çekti duvarlara düşen gölgeler. Voltaların ritmini ve meramını bir bilgin dikkatiyle dinlemeye koyuldu lağım fareleri. Bakışları Nil güneşi gibi parlayan, ayakları beyaz, postu kil kızılına çalan bir kedi, hücrelerin teftişine başladı sakin sakin. Tepeden tırnağa, tahlilci bir edayla süzdü mahkumları tek tek. İhtiyar'ın burnunu karıştırmasını ilgiyle izledi. Ufaklığı leopar voltasında, Mestan'ı ise çömelmiş bir vaziyette, tuvalette yakaladı. Kedinin gözleriy-

le karşılaşan Mestan afalladı. "Vay be" diye mırıldandı. "Vay be!.. Bir proleterin sevgilisinin gözleri işte böyle olmalı. Bilincinin ışığı ve gücü gözlerinde yoğunlaşmalı." Kedinin teftişini suskunluk ve saygıyla karşıladı A1'li mahkûmlar. İçlerinden sadece Tavas, kediyi görünce burnunu çekti huysuz huysuz. "Babalan da gel!" diye bağırdı.

Hücrelerde sevda güneşi, geceleyin, sahra şafağındaymış gibi parlar. Şiir gibi tatlı ve gizemli bir hayal basar insanın dünyasını. Egemen olma, yaratma ve sevişme hırsı, insan ruhunun derinliklerine kök salar. Destanın ve sesin gücünü haykırır sessizlik. Özlemin kudretini, nabzın temkinli vuruşunu örs gibi karşılar sabır. Dudaklarda, alın ve el ayasında yoğunlaşır gövdenin tüm ateşi. Yıldız aydınlığının sulara vurduğu hasat geceleri, bir uçurumdan bir uçuruma bakan kartalların gözleri nasıl ışırsa, öyle ışır hücre mahkumunun gözleri de.

*

A1'den sonra A3 alındı hücrelere. A1'liler yataklarını ranzalara yerleştirirken, bahçede dolaşan Ayı Mahmut, "Sığır sürüsünü hücrelerden toplayıp getirmişler" diye laf attı. Tavas'la Topçu anında yanıtlayınca, iki koğuş arasında bıktırıcı atışmalardan bir tanesi yeniden başlamış oldu. A2'li sağcılar koğuştan çıkarak bahçede toplandılar. A1'liler ise üst ranzalara çıktılar. Birçok kişi aynı anda atıştığı için, tek tek söylenenler uğultu kovanında boğulup gidiyordu. Kazara anlaşılanların ise hiç bir yeni ve orijinal yanı yoktu:

"Kes lan, kıtlık köpeği!"

"Tüh serseri, abanoz neferi!"

"Cunta finoları!"

"Allahsız çomarlar!"

"Oyarım lan koca kıç!"

"Havlama havlama!"

"Babalan da gel, dümbelekli düdük!"

Atışmayı başlatan Ayı Mahmut en arkada duruyor, Tavas'ın konuşmalarını kıs kıs gülerek dinliyor, arada sırada da başını sallayarak, "Mına goduğunun boynuzlu engerekleri" diye mırıldanı-

yordu. Tartışmalı atışmanın en sıcak anında, sağcılardan birkaç kişi, pencere parmaklıklarından solcuların yüzüne tükürdü. Ufaklık, elindeki boş çay bardağını İmam'ın yüzüne fırlattı. Gözlüğünün bir camı çatladı, burnu yaralandı İmam'ın. Bu sırada bir kısım sağcı koğuşa girdi. İdare sabunlarını ve su dolu kalın cam kavanozları ceplerine, koltukaltlarına, kemerlerinin arkalarına koyarak bahçeye çıktılar. Pencereye doğru yanaşıp, atışmaya katıldılar. Az sonra, aynı anda, sabunlar ve su dolu cam kavanozlar, A1'lilerin pencerelerinde patladı. Kavanoz ve sabunlardan bazıları parmaklıklardan içeri girerek yatakhane duvarına çarpıp parçalandı. Kapalı ya da yarı-açık olan pencerelerin camları yeniden tuz buz oldu. A1'in üst ranzaları, döşemeleri ve çelik dolap üstleri cam parçacıklarıyla doldu. Üç kişi yaralandı. Muhtar bacağının kanını silerken, "Bu kan durmaz, sağlık görevlisini çağırın" dedi. A1'liler bu arada kapıları gümbürdeterek, bağıra bağıra idareye sataştılar. Tavas, devrim güçlerinin A1'de kuşatıldığını, kapıyı kırarak koridora çıkmanın çok doğru bir taktik olacağını ileri sürdü. Demir kapıyı kırmak için oturağı getirirken Azer engel oldu. Sırayı bırakmasını ve biraz akıllı olmasını söyledi. Tavas dişlerini sıkarak, azgın azgın:

"Kuşatma çemberine düşen bir devrimin iki taktiği var, sadece ve sadece iki taktiği!" diye bağırdı. "Birincisi kuşatmayı yarmaktır! İkincisi ise mermi mermi meydan okumak, hayata 'Vay be!' dedirterek kendi inancının ateşinde yokolmaktır! Sen pasifizmi, dul karı sessizliğini öneriyorsun bana!"

Güldü Azer. "Aklını başına topla Tavas, cezaevindeyiz; ne kuşatması, ne mermisi. Bırak şu sırayı. Cezaevinin kendisi bir kuşatmadır."

"Kuşatma içinde kuşatılmamıza göz yumuyorsun!"

"Gereksiz tartışmayalım, bırak sırayı. Faşistlerin karşısında haklı zemindeyiz. Sırayla kapıyı zorlayıp da, dikkatleri üzerimize çekip, onların saldırganlığını mı perdeleyeceğiz. Rüzgâra karşı işeme adetini bırak artık."

Tavas sırayı bıraktı. Mestan, kolundaki cam yarasına bakarak, "Kepaze, adi, müptezel, rezil yaratıklar" diye mırıldandı. Koğuşun genel durumuna şöyle bir baktı. Faşistlerin kendisine üç sa-

bun, bir kavanoz, iki tükürük attıklarını düşündü. Ayı Mahmut'un kendisine defalarca "Proleter porsuğu" diye sataştığını düşündü. Düşman, asıl düşmanını çok iyi tanıyordu. Burjuvazinin en adi, en kepaze ve en müptezel kanadı, yani faşist kanadı, proletaryanın temsilcisini baş hedef seçmişti kesinlikle. Kıyametini, mezar kazıcısını tanıyordu zalim. Küçük burjuvaziyle proletaryanın temsilcisi arasında kesinlikle ayrım yapıyordu. Bu son olay, adi küçük burjuvaların, kendisinin proleterliği ile alay eden o çekilmez soytarılıklarına bir darbe daha indirmişti.

Gardiyanlar, A2'lileri bahçeden koğuşa aldılar. Bahçeye açılan koğuş kapısını kilitlediler. Bu arada A1'liler öfkeli öfkeli tartıştılar Duman bey ve başgardiyanlarla. Yaralarının pansumanı için Topçu, Muhtar ve Mestan revire alındı. A1'le Duman beyin tartışması, akşam karavanasına kadar sürdü. En son sözü şu oldu Duman beyin:

"Sakin olun arkadaşlar. İnsan eseri olmayan hiç bir felaket yoktur dünyada. Gözünüzü kendi iç kuyunuza yöneltin biraz da. Biz kimseyi size karşı kışkırtmayız. Size karşı herhangi bir saldırıya da göz yummayız."

Duman bey ayrılmak üzereyken Sosyolog geldi. Kibarca selamladı A1'lileri. Tepeden inme girdi söze:

"Duruma hakimiz arkadaşlar. Ciddi söylüyorum. O kadar şey değil öyle. Devlet güçlüdür. Seyirci kalmaz."

A1'lilerin yüzlerini buruşturduklarını, lanet okuyan bakışlarla kendisini tepeden tırnağa süzdüklerini görünce, Duman beyle birlikte hemen ayrıldı. Tavas'ın "Babalan da gel"i kulağında çınlayınca, başgardiyanlarla birlikte gülümsedi.

A1'liler koğuşu temizlediler. Kalın cam parçalarını sakladılar. Bir durum değerlendirmesi için toplandılar, akşam karavanasından sonra. Sakin ve efendice başladı toplantı. Bağrışmalarla sürdü. Zararsız, rahatlatıcı, kıvrak küfürler savruldu. Masaya iki deli yumruk indi, sürahiyle bardaklar zıpladı. İçlerinden birisi, en iyi saldırı ve en iyi savunma üzerine geniş bir açıklama yaptı ve görüşlerini Danton'un "Saldırı, saldırı, saldırı" cümlesiyle noktaladı. Bir başkası konuşmanın tadına öylesine vardı ki, hızını alamayarak felsefeye girdi. Tavas toplantının en hararetli

anında konuştu. İnsanın ateşli, eylemli ruhundan ve dizginsiz, kesintisiz eylem özgürlüğünden söz etti. Burnunu üç kez çektikten ve bir bardak su içtikten sonra, arka cebinden küçük bir defter çıkardı:

"Şimdi sizlere" dedi, "Ernest Renan denilen ne idüğü belirsiz bir adamın çok şahane bir sözünü okuyacağım ki, üzerinde hayatınız boyunca iyi düşünün. Adam şöyle yumurtluyor: 'Gerçek ve orijinal düşünce, vücut bulmak için izin istemez ve hakkının tanınıp tanınmamasına pek aldırmaz; o her zaman yeterli özgürlük bulur, çünkü muhtaç olduğu tüm özgürlüğü o kendi kendisine verir."'

Aşırı kitabi gevezelikler yapıldığını, toplantının uyuşturularak amacından saptırıldığını söyleyen Mestan, yarım saat konuştuktan sonra, gevezelikleri protesto amacıyla toplantıyı terketti. Hiç kimsenin dünyaya gereksiz bir yük yükleme hakkı yoktu.

"Çok şükür" dedi Ufaklık, Mestan'ın arkasından. "Proletaryanın anlı kanlı ve de şanlı temsilcisi çıktı, biz adi küçük burjuvalar baş başa kaldık."

"Adi küçük burjuvalar"dan bir kaç kişi daha konuştu. Muhtar'a verildi en son söz. Muhtar, ruhunun dayanılmaz çığlığı, ünlü açlığı ve iştahıyla konuştu. A2'lilerin kaşındığını, A1'in bu ahır sakinlerini, bir kereye özgü olmak üzere kaşağılaması gerektiğini söyledi. Bu arada karavanaların bilinçli olarak kötü çıkarıldığına işaret etti ve bu duruma her ne pahasına olursa olsun seyirci kalınmamasını vurguladı. Genel olarak sapan yöntemiyle saldırmanın daha etkili olacağını yineledi.

Toplantının sonunda Azer, ortaya çıkan görüşleri özetledi:

"Ezici çoğunluğun birleştiği nokta, A2'ye hiç beklemediği bir anda sapanlarla saldırmaktır. Bunun içni hazırlık yapmak gerekiyor. A2'nin ve idarenin sezmeyeceği bir şekilde beton kırmak, camlı çivili gülleler hazırlamak, sapanları yapmak, zulalarını ayarlamak gerekiyor. Bu heriflerin kendilerini yeniden bulmaları için şarttır bunlar."

"Şu kırılmamış pencere camlarını da çıkarmak gerekiyor" dedi Muhtar. "Sabunlarla saldırıya geçerlerse, tuz buz olan camlar mahveder bizi, hatta kör bile eder."

"Kırıklar da dahil, tüm camları çıkaracağız" dedi Civo. Kocaman tesbihini şakırdatarak bıyıklarını sıvazladı. "Camlar iyi tanırlar karanlığı. İşleri güçleri, gün ışığını karanlığın bağrına ulaştırmak olduğu için, hedeflerini bulmakta zorluk çekmezler."

*

Ökkeş Örengülü yüzünü yıkarken direnişçilerin neden tek bir komün çatısı altında birleşemedikleri üzerinde düşündü. Yeni doğmuş bir bebek gibi, tek bir memeden beslenebilirdi tüm insanlık. Aynaya baktı, saçlarını düzeltti. Yakışıklı ve sempatik bir insan olduğu kanısına vardı. İnsan olmanın en temel şartıydı sempatiklik. Sempati yumurtlayan beyaz bir güvercine benzetti gerçek insanın ruhunu. Tükürdü, dişlerindeki kanama oranının bir hayli arttığını gördü. Lanet okudu tükürüğüne. Koğuşta kaç kişinin dişinin kanadığını sordu yanındakine. "Yarıdan fazla" sözünü duyunca, "Vay be!" dedi. En zalim anlamsızlığın, insanın kara öfkesinde yattığını düşündü. Kantin ambargosunun "derininde yatan nedenlere" taktı kafayı. Elbise giymeme yüzünden insanların açlıkla cezalandırılması sorununun dayandığı gerçek amaçlar üzerinde düşündü. Kıçını açmak da dahil, insanlar çıplak yaşama ruhsatını ana rahminde almışlardı. Yatakhaneye girerken, dalgınlıkla karşıdan gelen birisine çarptı, "Pardon" dedi. Neden bu kadar derin düşündüğünün üzerinde düşündü. Yatağına uzandı, kitabı aldı, beşinci sayfayı açtı ve yazarın şu önemli cümlesinin "derinliklerinde yatan gerçeği" kavramak için yaratıcı, yıpratıcı düşüncelere daldı:

"İnsanoğlu garipliklerle dolu bir yaratıktır."

Örengülü, önce insanoğlu ve insanlık sözcüğünün üzerinde durdu. Bu muğlak ve kıvrak sözcükleri bir bilgin titizliğiyle tahlil etmeye başladı. Nefretini aşk gücüyle yenemeyen, iyimserliğine güvenemeyenler bu sözcüklerin kapsamına girerler miydi? Bu soruyu yan ranzada yatan Tantana Yusuf'a sordu. Tantana biraz düşündükten sonra, "İnsanlık bir handır" dedi. "Bazı insanlar bu handa çok kalırlar, bazıları sık sık girer çıkarlar, bazıları da kapısından içeri bakarlar ama hiç bir zaman düşünmezler içeri girmeyi."

Örengülü derin derin esnedi. Kuşkularını, kararsızlıklarını takdir etti. Bakışlarını kitaptaki cümleye dikti yeniden. "İnsanoğlu garipliklerle dolu bir yaratıktır." Evet, garipliğin ne olduğunu biliyordu ama bu "garipliklerle" sözcüğü, oldukça dolu, ilginç, esrarlı, ayartıcı bir sözcüktü. Cümlenin bakışlarını ve rahmini derinleştiren bir güce sahipti. "Garipliklerle", evet tam onüç harflik bir sözcük. Bu sözcükle, yazarların kastettiği şey nedir acaba? Hemen yanındaki sözlüğe sarıldı Örengülü. Sözcüğün anlamını birkaç kez okudu. Tantana'ya dönerek:

"Düşünmeyi nimet sayan bir adam olarak, sence insanoğlu garipliklerle dolu bir yaratık mıdır Yusuf?" dedi.

Tantana, midesinin ekşimsi gurultularını dinledi, kadınlar hamamını düşündü.

"Hamamın göbek taşına dökülen kart karıların tuzlu teri kadar ağırlığı ve aydınlığı yoktur insanoğlunun. Lügatımın herhangi bir virgülünün kuyruğu kadar dikkatimi çekmiyor insanoğlu. Baksana elbise giymiyoruz diye yarı-aç ve sigarasız bıraktı bizi. Görüşçüsüz, mektupsuz kaldık. Dişetlerimiz kanıyor. Basurlular ve mide hastalıkları arttı. Gözlüklerin derecesi arttı. Kendi basuruma boyun eğmemi, teslim olmamı istiyor. Bu kadar alçalıyor işte insanoğlu."

Tam bu sırada Taylan girdi yatakhaneye. A3 koğuşundan üç kişinin daha tarafsızlara tüydüğünü söyledi. Koğuş, arı kovanı gibi uğuldadı hafiften. Çeşitli gruplar hemencecik, tüyenlerin kimler olduğunu sordular. Ranzaların alt katlarında, voltalarda son tüyüşlerin yorumuna giriştiler. Tilki Şefik, bu tip tüyüşlerin genel devrimci itibarı sarstığını, idare cephesinde, koğuşlarda demokrasi olmadığı şeklinde bir görüşün yayılmasına yol açtığını söyledi. Koğuşlara hemen yazı gönderilmesini, direnişten ayrılmak isteyenlerin görüşlerini çekinmeden söylemeleri ve bunlar üzerinde hiç bir baskının yapılmaması hususunun bildirilmesini istedi. Tilkiye göre gitmek isteyenler, utanç verici bir şekilde tüymemeliydi; koğuşa söylemeli, önceden idareye dilekçe vermeli ve öyle gitmeliydiler. Direnişin ciddiyetiyle bağdaşmalıydı terkedişlerin biçimi.

Ökkeş Örengülü, tüymeler konusundaki her görüşü ayrı ayrı dinledi. İnsanların tepkilerini, eleştirilerini, küfürlerini, ruhunun süzgecinden geçirerek özümledi. Önce tek başına, çelik dolapların önünde bir volta attı. Kaşlarını çatarak bir hayli ağır düşüncelere daldı. Üç kişinin koğuşa haber vermeden tüymesinin "derinliklerinde yatan ilginç ve hınzır nedenleri" keşfetmeye çalıştı. Sonra derin bir "Ooff"" çekti. Çektiği "Ooff!"'un esas olarak hangi nedenlerden kaynaklandığı üzerinde düşündü biraz da. Kalorifer peteğinin üzerine çıkarak tepedeki ağaçların uçlarını, gökyüzünü, yani düyanın dibini seyretti.

Akşam karavanasından sonra mektuplar dağıtıldı. Tabi her zaman olduğu gibi Örengülü, mektup tomarından bir tane de kendisine çıkmasını bekledi ve her zaman olduğu gibi çıkmadı. Bunun üzerine güvercin yuvalarını, tüylenmemiş aç kuş yavrularının çığlıklarını düşünerek yatağına uzandı. Yanıbaşında mektup okuyan Tantana'nın, için için gülmesini merak etti:

"Deminden beri neye gülüyorsun Yusuf?"

Mektubu zarfa yerleştirdi Yusuf. "Bir güzel, bir acayip durum ki sorma" dedi.

Merakı iyice arttı Örengülü'nün. Güzel ve acayip durumun "derinliklerinde yatan nedenleri" kavramak için, "Şunu bir anlat da dinleyelim" dedi.

Anasının, kara gözlü bir ceylan yavrusundan haber verdiğini söyledi Yusuf. Ağzı kulaklarında, keyifli keyifli gülümsedi. Kız hakkında birkaç ilginç soru sordu Örengülü. Tantana önce esnedi, kendi zenginliğini kıskanan bir harami hazinesi havasına girdi. Zevkle, tane tane başlayarak kızı anlatmaya koyuldu. Hafiften pembeleşti yanakları. Ter bastı bıyıklarını. Örengülü, dünyanın en değerli hazinesinin açılışını seyreder gibi gözlerini gözlerine dikti Tantana'nın. Kızın boynunun, zürafa boynu kadar uzun ve narin olduğunu söyledi Yusuf. Saçlarının tek örgü halinde, kara kıvılcımlar saçarak, kalçasından topuklarına doğru döküldüğünü vurguladı. Tantana'ya göre kız, yayla pınarı gibi duru, yabanıl ve bilgindi. Topaldı, topaldı ama, topallığı ona inatçı bir bütük ateşi güzelliği üflüyordu. Özellikle yürüyüşüne dayanılmaz bir dişilik ve çağrı kazandırıyordu. Bir ara Tan-

tana, yöresini şöyle bir yokladı, Örengülü'ne sokularak şunları fısıldadı:

"Laf aramızda, yengeni bir öpüşle mestettim ki, yedi kat cenneti alaya çıksa bile unutmaz. Köşeye sıkıştırdım, naz rüzgârını, dipten gelen dalgalarla kırdım. Kollarımın arasında fıkır fıkır güldü. O günü hiç unutamıyorum, felaket bir şeydi. Ateş indi temelime, binam tutuştu, insanlığımın doruğuyla tanıştım."

Örengülü yutkundu. Büyük bir ciddiyetle dinliyordu Yusuf'u. Hayretten veya zalim bir meraktan olsa gerek, ağzı açılmış, yana doğru çarpılmıştı hafiften.

"Hayatında hiç aşık oldun mu Ökkeş?"

Örengülü irkildi. "Sorunun derinliklerinde yatan nedenler" üzerinde biraz düşündükten sonra:

"Oldum" dedi. "Hem de biraz acıklı, hatta hazin bir şekilde aşık oldum."

"Anlatsana nasıl oldu? Kız güzel miydi?"

"Anlatayım mı acaba?" diye sessiz bir soru yöneltti kendiisine. Yusuf'un yüzüne yayılan ısrarlı, masum beklentiyi seyretti. Olmuş bitmiş bir serüvendi. Ne sakıncası olabilirdi ki anlatmanın?

Ama, kafasının çok daha "derin" ve yarın öbürgün ortaya çıkacak "tarihi" kararlarla meşgul olduğu şu sıra, dikkatini böyle şeylere ayırmayı gereksiz gördü. "Şimdi hiç havasında değilim, bir gün anlatırım Yusuf" dedi.

*

Bir ikindi üzeri kadınlar koğuşuna, tesbit edilen kanaldan, direnişçi koğuşlardan, çeşitli hareketlerin yazıları geldi. Yazıların gelişi, koğuşta ikili üçlü sohbetlerin yoğunlaşmasına yol açtı. A1'in gönderdiği yazıyı, tüm koğuşa seslendiği için herkes okudu. A1'liler, revire gelen kızlar aracılığıyla koğuş hakkında geniş bilgi edindiklerini, kızların idareye karşı tutumlarını hayretle karşıladıklarını belirtiyorlardı. A1'lilere göre kadınlar koğuşu, derhal koğuş birliğini sağlamalı, bir koğuş konseyi oluşturmalıydı. Kadınlar koğuşu, direnişçi koğuşların sloganlarına katılmalıydı. İstiklâl Marşı'nın zorla söyletilmesine karşı açık tavır almalıydı. Kadınlar koğuşu, cezaevi koşullarının dü-

zeltilmesi, insani değerlerin savunulması mücadelesine aktif olarak katılmalıydı.

Kadınlar, kendi koğuşlari ile diğer koğuşlar arasındaki koşulların farklılığından söz ettiler bol bol. Değişik tipte lanetler okudular. Surat asanlar, of çekenler, hiç gerek yokken tuvalete gidenler oldu. Şişko Şehnaz, neskafesini höpürdetirken, gelen yazıların kendisini hiç bağlamadığını, kendi beyninin ve gönlünün kölesi olduğunu açıktan ilan etti. Bir avuç fındık yedi. Memelerinin arasından yükselen esans kokusunu içine çekerek, filitrelisini püfürdetti. Kabak çekirdeği kırmaya başladı. Aybaşı tamponlarını çöp kutusuna açıktan atan bir kaç kadını herkesin önünde eleştirmeyi düşündü. Üst dudağının ayvacık tüylerini ter tomurcukları kaplamıştı. Duvarlara ve direniş delisi kalabalıklara lanetler yağdırıyordu içinden. Köşe sohbetinde bir hayli çene çaldıktan sonra gidip yattı. Başını yorganın altına soktu. Parlak bir temmuz güneşinin altında, Heybeliada sahillerinde, körpe bir ceylan iştahıyla sevişti. Her iki sevgilisine de sundu cömertçe, içinde köpüren portakal renkli şehvet ateşini. Gözlerini açtı, yüreğini dinledi, karanlığı ısırdı. Hayalinin gözbebeklerine dikti Masalcı'yla Aylin'i. "Orospular!" diye iç geçirdi; hesap sordu iğneden ipliğe. Sol böğrünün üzerine yattı. Bir erkek eli olarak hayal etti sağ elini. Hırsla avuçladı sağ kalçasını. Apış arasına kaydırdı sol elinin işaret parmağını. Derin, isterik bir iç çekişle ısırdı yastığı. Sorgulamanın son gecesi, üzerine abanan sarışın polisi anımsadı. Güçlü ve hoyrat ellerini, şarap kokan soluğunu, "Sen kız değilmişsin" diye fısıldayışını, göğüslerini emişini... Sağ böğrünün üzerine döndü. Çatıda öten baykuşu dinledi. Direnişçi koğuşlardan gelen yazılara, yazıları yazan kalemlere gülümsedi acı acı. Yeniden daldı şehvet sisine; terledi domur domur. Cemşit ağanın koridordan gelen ünlü şarkısına, "Yeşil gözlerinden muhabbet kaptım"ına kulak verdi. Serin, ekşi elma tadında, efsunlu bir uykuya daldı. Ter, esans, fındık, sigara ve neskafe kokusu tütüyordu yorgandan.

Masalcı'nın enginliklerinde pembe rüzgârlar esti gece saat üçe kadar. Sırtüstü kıpırdamadan, bir diyardan bir diyara uçuverdi. Önce "aşk! aşk!" diye çağlayan kutlu bir pınarda çırılçıplak yıkandı. Buğday filiziyle sohbet etti. Memelerini toprağa gö-

merek kökleri emzirdi. Sonra, kıldan ince, şimşek renkli bir çığlık attı. Demir grisi ışıklarla alazlanarak gümbür gümbür yırtıldı gökkubbe. Ilık, ipincecik, sevecen ve şirin ve arsız bir yağmur boşanıverdi. Suların uğultusunu dinledi Masalcı. Susadı ve acıktı. Gökkuşağı içti avuç avuç. Tüyleri çöl kedilerinin gözleri gibi ışıyan dişi bir parsın yüreğini yedi. Cemre buğusunun sıcaklığında şişen bir buğday danesi gibi şişti karnı. Bereket sancısı yayıldı damarlarına. Ve kuşların rengarenk şakıdığı bir sabah, toprağa sırtüstü uzanarak doğurmaya durdu. Başı çimenlere düştü bebeğin, gövdesi çıkmadı ama. Geceli gündüzlü üç gün çığlık attı bebek. Ve dördüncü gece ay ışığında, Yenisey ufuklarından, Sayan dağlarının ardından bir ceylan yavrusu çıkageldi. Kulakları alaca karanlıkta mum ışığı gibi yanan, mermer aklığında bir ceylan yavrusu... Dudaklarıyla kulaklarından tuttu, incitmeden çekip çıkardı bebeği. Ve milyarlarca yıldızın tanıklığında, şöyle dedi Masalcı'ya:

"Bu bebeğin adını Manas koy ey Sıdıka! Yetmiş iki başlı bir ejderden ders alsın. Yarın sabah, doğum yadigârı olarak, her çiçek gelip sana rengini armağan edecek. O renklerden bu çocuğa bir bayrak doku; bir özgürlük ve bağımsızlık bayrağı. Sana gözlerimin ışığını veriyorum. Bu ışıkla o bayrağın üzerine şunları yaz: YAŞASIN REFAHIN, KAHKAHANIN, EVET'İN VE YETENEĞİN EGEMENLİĞİ."

Yüzükoyun uzandı Masalcı. "Gelen yazılar sayesinde, yarısını kazandık koğuşun" diye mırıldandı. Gülümsedi, tatlı bir yorgunluk ve güven yayıldı yüz hatlarına. Uyudu o haliyle.

Kadınlar koğuşunun yarısı, iki gün içinde dört kişilik bir konsey atadı. İstiklâl Marşı'nın zorla söyletilmesine karşı açık tavır alınmasını, anmaların düzenli bir şekilde yapılmasını ve direnişçi koğuşlarla her konuda birlikte hareket edilmesini kararlaştırdı. Koğuşun yarıya yakın bir bölümü, Şişko Şehnaz sözcülüğünde, kararlara karşı çıktı. Kararlara uymayacaklarını, bildikleri gibi hareket edeceklerini açıkladılar. Direnişçi koğuşlardan yazılar ve direktifler gelinceye kadar yatan kadınların, birden bire ateşlenip harekete geçmelerinin onursuz, kişiliksiz bir davranış olduğunu ileri sürdüler. Koğuş kendi gücüne dayanmalı, kendi kafasıyla hareket etmeliydi.

İki kamp halinde bölünmüştü koğuş. İki üç kişi, iki kamp arasında yansızlığını ilan etti. Dilay ve bir iki kadın, gönülsüz bir şekilde, konsey kararlarına uyacaklarını açıkladılar.

*

A2'li sağcılar, A1'lilerin saldırı hazırlığı içinde olduklarını ve mutlaka saldıracaklarını sezdikleri halde, toplu olarak bahçeye çıktılar. A1'liler kırılan pencerelere battaniyeler germişlerdi. Her battaniyenin arkasına bir tane olmak üzere, beş sapancı mevzilenmişti. Bir sapancı yemekhanenin, diğeri ise tuvaletin penceresine yerleşmişti. Her sapancının cepleri, beton parçaları, çivili sabun, ve kalın cam parçalarıyla doluydu. Her sapancının yanında ayrıca, kalıp sabun, ilaç şişesi, cam bardak ve su atacak birer kişi bulunuyordu. A1'liler tam anlamıyla hazırlanıp sotaya yatmışlardı ve hep birden saldırmak için fırsat kolluyorlardı. Tavas, tuvalet penceresine yerleşmişti. Sağcılar toplu halde bahçede volta atarken, bir yandan A-1'lilere sataşıyor, bir yandan da kıpırdayan battaniyelerin arkasında nelerin döndüğünü kestirmeye çalışıyorlardı. Ayı Mahmut, Tavas'ın tuvalet penceresine mevzilendiğini anladı. Güldü kıs kıs:

"Lan boynuzlu engerek, lan Tavas adisi, harem karıları gibi ne gizleniyorsun battaniyenin arkasında. Kavanoz atmamızdan mı korkuyorsun? Alicengiz tezgahı mı kurdunuz bize yoksa?"

Tavas dayanamadı, burnunu çekerek, "Zot zot etme ulan Cava gergedanı!" diye bağırdı. "Tarihin ikinci Termopilini yaratacağız! Koyun sürüsü gibi yayılmışsınız koca bahçeye, sizi Pers barbarları! Kırk kişiye karşı toplam ondört kişiyiz. Sizi iğne deliğinden vuracağız! Bize ulaşmanız için iğne deliğinden geçmeniz gerekecek ki geçemezsiniz o koca kıçlarınızla!"

Keyifle güldüler sağcılar. A1'liler ise, Tavas'ın bu konuşmasından dolayı sağcıların tek tek koğuşa çekilmelerinden korkarak, saldırıyı hemen başlattılar. Battaniye aralarından, bahçeye sapan taşları, bardaklar ve sabunlar yağdı. Sağcılar neye uğradıklarını şaşırdılar. Koğuşa kaçtılar panik halinde. Kırka yakın kişinin koşması ve daracık kapıda sıkışması bir hayli komik oldu. Terliği, ayakkabısı çıkanlar, takkesi düşünler oldu. Sapan lastikleri, top içi lastiğinden yapıldığı için şakırtılı sesler çıkardı ve

taşları, beton parçalarını, cam kırıklarını kurşun gibi fırlattı. Boşanan lastiklerin pencere parmaklıklarına çarparken çıkardıkları şakırtılar, paniğin çıkmasında etkili oldu. Ayı Mahmut şakağından yaralandı. O kadar kişinin içinde, İmam'la Suudi kaçmadı sadece. Sırtlarını dönerek meydan okudular A1'lilere. İmam boynundan yaralandı. Civo, Suudi'yi topuğundan vurdu.

Yatakhaneye çekilen sağcılar, üst ranzalara çıkarak bahçede meydan okuyan arkadaşlarına baktılar. Pencerelere fazla yanaşamıyorlardı. Çünkü A1'liler, sapan taşlarını pencerelerden A2'nin yatakhanesine fırlatıyorlardı. Tavas, kahkahalar atıyor, boğalar gibi böğürüyordu zevkinden.

"Ulan Ayı Mahmut!" diye bağırıyordu. "Ulan Cava gergedanı, Seydi Vakkas gibi attım mı vururum ben! Allahına şükret ki parmaklıklar arasındayım, pençeme düşmüyorsun! Pençeme düşsen İbrani kralı Maneses'nin, Eşiya Nebi'ye yaptığını yaparım sana! İki masanın arasına bağlar, testereyle keserim!"

Sağcılar, kırılan gururlarını onarmak, bahçedeki arkadaşlarını yalnız bırakmamak, durumu kendi lehlerine çevirmek için, A1'e saldırmaya karar verdiler. Bunun için ellerine bir tutam gazete ya da sıvı yağa batırılmış paçavralar aldılar. Gazete ve paçavraları ateşleyerek hızla bahçeye çıktılar. A1'in pencerelerinden yatakhanesine attılar.

"Hepinizi yakacağız allahsız komünistler!" diye bağırıyorlardı. Bahçedeydi tümü. Yumruklarını havaya dikmiş, tekbirle inletiyorlardı koğuşları.

A1'liler, peş peşe düşen gazete ve paçavraları söndürmeye çalışıyorlardı. Koğuşa duman dolmuş, battaniyelerden ikisi ve bazı çarşaflar tutuşmuştu. Mazgalı açan Gavur Veli, olayların oldukça ciddileştiğini düşünerek, Yüzbaşıya, A1'in yakılmak istendiği haberini uçurdu. Drej Davut, komando bölüğünü alarak derhal A2'ye girdi. Sağcıları bahçeden yatakhaneye soktu. Bahçe kapısını kilitledi.

"Ulan bir de devlete karşı değiliz diyorsunuz!" diye bağırdı. "Devletin koğuşunu yakar mı hiç devletçi adam?"

"Bizi suçlu duruma düşürmek için provakasyon tezgâhladılar komutanım!" dedi İmam. "Kendi koğuşlarını bile yakacak kadar alçaldılar!"

"Yalan söylüyorsun be!" diye bağırdı Drej. "Aptal mı sanıyorsun bizi! Nöbetçi kulelerindeki askerler, bahçede sizin ne haltlar işlediğinizi bana bildirdiler telefonla! Pencereden koğuşa alevler attığınızı görmüşler!"

Kısa bir suskunluk oldu koğuşta. "İlk saldırıyı onlar başlattılar komutanım" dedi Suudi. "Bahçede sakin sakin geziniyorduk, mel'unca bir tezgâh kurdular biz müminlere. Taş, cam, çivi ve sabun yağmuruna tuttular."

A2'den çıkarak A1'e girdi Drej. Kapı açılınca yün ve gazete yanığı kokan koyu bir dumanla karşılaştı. A1'lileri bahçeye çıkarırken, İhtiyar:

"Ya bizi ya da onları başka bir koğuşa nakletmezseniz, böyle yüz yüze tutarsanız, sonu gelmez bu olayların, adam bile ölebilir" dedi.

"Ama ilk saldıran siz olmuşsunuz" dedi Drej.

"Hayır yalan söylüyorlar, onlar saldırdı ilkin" diye atıldı Tavas.

Tavas'a bakarak kızardılar A1'liler.

"İlkin kimin saldırdığı hiç önemli değildir" dedi Hasan. "Çünkü iki hasım koğuşu yüz yüze getirmekle karşılıklı bir saldırı zemini yaratmışsınız. Bunun için ilk saldırının kimliği o kadar önemli değildir."

Drej kepini düzeltti, üst makamlara ve topyekûn cezaevine orta-şeker bir küfür savurdu. Dün gece, subay gazinosunda, karşı masada oturan tombul kadının kahkahalarıyla çınladı kulakları. Bakışları fena değildi kadının.

"Oğlum koğuşta nelerin yandığını, nelerin zarara ziyana uğradığını tesbit edin ilk elden" diye emretti askerlere.

Bu arada A1'liler güneşlenmeye koyuldular. Azer Tavas'a yaklaşarak, "Drej'e yalan söylemene hiç gerek yoktu" dedi. Huysuzlandığı için, peş peşe beş kere burnunu çekti Tavas. Tik girdi sağ gözüne:

"Sen beni eleştiremezsin!"diye bağırdı. "Bir fakülteyi dahi doğru dürüst bitirememişsin! Evlenmemişsin, çocuğun yok, gocuğun yok! Sen git önce iki fakülteyi bitir, sonra evlen, babalan da gel ve öyle eleştir beni! Öyle üfürme gelişigüzel!"

Azer kızardı. Köşede güneşlenen ve kıs kıs gülen İhtiyar'a baktı. Ne diyeceğini şaşırdı. Kendi ayakkabılarına baktı. "Aşık olmak ne güzel" diye düşündü. "Akıllan akıllan, koca adamsın, dağıtma kendini" diyerek ayrıldı yanından Tavas'ın.

"Hadi yürü yürü, üfürme, babalan da gel!" diye bağırdı yeniden Tavas.

A1 ile A2 çatışmasından dört gün sonra, disiplin kurulu toplandı. A1 koğuşunu yakmaya teşebbüsten A2'lilere iki aylık; kadınlar koğuşunun bir bölümüne ise, İstiklâl Marşı'nı söylememelerinden dolayı üç aylık mektup ve görüş yasağı cezası verdi. Cezaların bildirildiği gün A2'liler, tıpkı solcuların her ceza alışlarında yaptıkları gibi kınama sloganlarına başladılar:

"Kanımız aksa da zafer İslamın!"

"Güçlü devlet, güçlü iktidar!"

A1'liler güldüler bu son slogana. "Cezaları bastı güçlüdevlet! Az mı buldunuz da, güçlü devlet sloganı atıyorsunuz ulan yağcılar?" diye bağırarak kahkahalar attı Kâzım.

*

Sert, zehir yeşili bir poyraz esti gece. Kuru yaprak, kuş tüyü ve kestane kokusu getirdi ormanlardan. Dolunayın alnı ışıldadı, bulut kümelerinin yırtığından. Çok garip durumlar oldu. Ormanın derinliklerinde uluyan genç bir kurt, bunamış dişi bir sırtlanın sırtına atladı. Göçte neden geç kaldığı ve neden ormana yuvalandığı belli olmayan, dalgın, unutkan bir leylek, durup dururken yavrusunu yuvasından attı ve gece uçmaya kalkıştı. İki baykuşun hayret dolu bakışları karşısında bir çam ağacına çarparak gagasını kırdı. Uzaklardan gelen bir kısrak kişneyişiyle harekete geçti karıncalar. Kanatları leylâk renginde, sarı gözlü, iri bir orman sineği, ateş böceğini kovaladı. Bir solukta yuttu, hazmedemedi, ürpererek kustu. Sabaha yakın, tüm bu garipliklere, yılın lapa lapa yağan ilk karı son verdi.

Mantar Yakup, esneyerek yatağından doğruldu. Mantarlı apışarasını tatlı tatlı kaşırken, "Vay be kar yağmış" diye mırıldandı. Tarafsızlara gidip gitmeme konusunda akşam düşünüvermişti

enine boyuna. İşte artık kış da gelmişti. Elbise eylemi sürüyordu. Hiç bir ödüne yanaşmıyordu idare. Eylemi sürdürenler ise kararlıydılar yürüdükleri yolda. Bu işin sonu ne olacaktı peki? Mantar Yakup, yeniden kaşımaya koyuldu apışarasını tatlı tatlı. İnsanoğlunun her derde çare bulduğunu, ama apışarası mantarı karşısında acizleştiğini düşündü. Bir komutan edasıyla şöyle bir gözden geçirdi tüm ranzaları. Herkes uyuyordu. Uyuyordu ama, uyuyanların tümünün kantin ambargosundan ve karavanaların kasıtlı kötüleştirilmesinden dolayı diş etleri kanıyordu. Uyuyanların dörtte birinin basuru azmıştı. Mide ve baş ağrılarından şikayet edenlerin sayısı artıyordu giderek. Mantar Yakup, mantarın ilerleyip ilerlemediğini anlamak için, şöyle bir kuş bakışıyla süzdü apışarasını. Bu sığır mahkumun acaba, yüzde kaçının apışarasında mantar vardı. Beş kişiyi kesin biliyordu. Ama mantarını gizleyenler daha çoktu. Bahçedeki kar miktarına ve karın yağışına baktı. Ranzaları süzdü yeniden. Ellidört ranzanın üçte biri boştu. Yani elbise direnişinden bu yana, A3 koğuşunun üçte biri tarafsızlara tüymüştü. Mantar Yakup, uyuyanlara yeniden bir göz attı. "Vay ocağın batsın millet, şu haline bak hele" diye düşündü. "Şu halinle yeryüzünü kurtaracaksın da, gül gülistan çağını açacaksın da... Vay! vay! Sen midenle, romatizmanla, basurunla baş edemiyorsun, nerde kaldı gül gülistan çağı! Vay ocağın batsın millet! En iyisi hiç tüymeden dilekçe verip kuzu kuzu çekip gitmek tarafsızlara. Bol bol sigara içmek, soğan, maydanoz, elma, sarımsak yumurta yemek; tahliye gününü beklemek. Keşke taa o zamanlar, Tiryaki Cezmi Paşa'yla birlikte gitseydim tarafsızlara. Ah kafa, keçi kafa!"

Öğleden sonra A3 koğuşundan doktora giden beş kişiden iki tanesi daha tüydü tarafsızlara. Her kaçıştan sonra olduğu gibi koğuşlar çalkalandı. Sohbetler, fiskoslar, yorumlar birbirini kovaladı. Tabi kaçan kişilerin mensup olduğu siyasi hareketin taraftarları üzüldüler, savunma psikozuna girdiler. Bu siyasi hareketin rakibi durumunda olan siyasi hareketlerle, eylemin bir an önce bitmesini isteyenler sevindiler içten içe. Elbise eylemine başından beri karşı çıkan ama kitlenin peşinden sürüklenerek eyleme katılmak zorunda kalan Levent Hocanın çenesi açılmıştı yine:

"Geçen yılın nisanında, şu koğuşun ortasında, bağıra bağıra dedim ki, etmeyin eylemeyin kardeşim, gelin cüssemize, soluğumuza göre taş kaldıralım. Biz bu götle bu taşı kaldıramayız dedim. Kaldırsak da altında eziliriz dedim. Ama neyleyim ki sakalım yoktu, kimseye dinletemedim. Şu halimize bakın. Bir elbise giymemekten dolayı, tahliyemiz geldiği halde tahliye olamıyoruz. Kantin ambargosunu bindirmişler ki sırtımıza, hastalıklardan kurtaramıyoruz yakamızı. Geçen yılın mayısından bu yana görüşçülerimizle görüşemiyoruz. Kaldı ki babam, ortada perspektif de yok. Vır vırına, zır zırına gidiyoruz. Durum şöyle olursa ne yapacağız, böyle olursa ne halt edeceğiz. Tamamen mi bırakacağız, yoksa bazı tavizler koparark, idareyle uzlaşacak mıyız; devam mı edeceğiz bu da belli değil. Yenilgiyi hazmedemiyoruz. Yenilgiyi hazmedemeyenin içinde zafer filizlenir mi kardeşim?"

Hocayı dinleyenler susuyordu. En üst ranzada sırtüstü uzanan Mantar Yakup, "Hay ağzına sağlık güzel konuşuyorsun, konuş. Konuş da bu inatçı, uyuz keçiler ikna olsun. İkna olsun da bu zulüm, bu zillet bitsin. Bitsin de, millet tarafsızlara tüyme tasarılarından kurtulsun." diye iç geçiriyordu. Bu sırada, köşedeki ranzasından sohbeti dinleyen koğuş temsilcisi Veli Pırlantagöz:

"Miletin moralini bozuyorsun yine Hoca" diye çıkıştı. "Sorun, bizi biz eden en güzel değerlerimizi savunmaktır."

"Yahu şimdi bırak değerleri Veli, biz de biliyoruz o güzel değerleri.."

"Hayır hayır, bırak sorunu değil Hoca!" diye inatlaştı Pırlantagöz. "Sorun, bilincimizi, özgürlüğe olan ateşli bağlılığımızı, sevme ve yaratma şevkimizi savunmak, ayakta tutmak sorunudur. Devlet bizden düzen insanı olmamızı istiyor. Hatta tek tip insan, yani kışla insanı olmamızı istiyor. Sorun bu isteğe boyun eğip eğmemek sorunudur."

"Yahu bize vaaz verme kardeşim. Hele şöyle bir bakalım kendimize. Yürüdüğümüz yolda dökülüyoruz, yürüyemiyoruz, rezil oluyoruz kardeşim. Daha düne kadar birlikte yürüdüğümüz arkadaşlarımız, utanç verici biçimlerde tüyüp tarafsızlara gidiyorlar. Kan kaybediyoruz durmadan. Yenilgiyi uygun bir nok-

tada kabul etmek durumundayız. Bozguna gidiyoruz yoksa bozguna. Allah allah!.."

"Kolay mı sanıyorsun" diye çıkıştı yeniden Pırlantagöz.

"Tarafsızlara giden arkadaşlarınızın eşyaları varmış, bir torbaya doldurup verin" dedi nöbetçi gardiyan Osman.

"Ölülerin eşalarını istiyor kabristan bekçisi" diye mırıldandı Mantar Yakup. Kaçanların dolapları açılıp eşyaları torbalara dolduruldu.

"Onların paraları yoktu galiba, biraz da para gönderin" dedi Pırlantagöz. Bu sırada Sosyolog girdi koğuşa. Yatakhanenin ortasında duran masaya baktı. Tütün, kir ve ayak kokusu çöktü ciğerlerine. Öğürür gibi oldu.

"Oturalım arkadaşlar, sohbet edelim biraz" diye sıntı zoraki. Sosyologun etrafında kümelendi koğuş. Hal hatır sorduktan, bakışları sorguladıktan sonra, "Eee arkadaşlar, daha ne kadar sürdüreceksiniz bu elbise direnişini?" dedi.

Pırlantagöz, kendine olan ölçüsüz güveni yansıtan ama azıcık öfke ve alayla da alazlanan, o bilinen hınzır gülümseyişle, "Siz hiç bir zaman, asli görevinizi yerine getirmediniz" dedi. "Cehennem kazanının altına odun atmakla meşgulsünüz."

"Yanılıyorsun" diye kızardı Sosyolog. "Şey değil Veli, ciddi söylüyorum, yani benim şey olduğumu, maaşlı bir devlet memuru olduğumu unutuyorsun. Ekmek yediğim sofraya bıçak saplamam ben. Ciddi söylüyorum, yani ben..."

"Sana bıçağını sapla diyen yok. Kendi görevini yasalar çerçevesinde yürütmüyorsun. Sosyologluktan başka her şey yapıyorsun. Mahkumun sosyal problemlerini çözmek bir yana, ağırlaştırıyorsun iyice. Elbise eylemine karşı propaganda yapıyorsun harıl harıl. Biz sana, bizi destekle, bizden yana koy ağırlığını demiyoruz."

"Zulüm ocağına odun taşımak, sopa yağlamak mı göreviniz?" diye çıkıştı Mantar Yakup. Tüyleri diken diken oldu Sosyolog'un.

"Çok önyargılısınız arkadaşlar. Ciddi söylüyorum yani şey değil... Ben baskıya, işkenceye karşıyım. Devlet bana ne görev verirse onu yaparım. Öyle şey değil..."

"Peki hocam sana bir soru sorayım" dedi Pırlantagöz. "Diyelim ki ben dışarda bir teröristim. Siz de sorgulama ekibinin başısınız. Beni yakaladınız, sorguya aldınız."

Koğuşun keyfi tıkırındaydı. Gülümseyerek, ilgiyle dinliyordu Pırlantagöz'ü. Pırlanta'nın Sosyolog üzerinde yeni bir arkeolojik kazıya giriştiğini hemen herkes sezinliyordu. Normal sohbet havasındaydı Sosyolog. İşkilsiz dinliyordu Pırlantagöz'ü.

"Bir tüfeği sakladığımı biliyorsunuz."

"Tüfeği mi?"

"Evet, bir tüfeği sır olarak sakladığımı biliyorsunuz. Ama dayak atsanız tüfeğin yerini söyleyeceğimi de çok iyi biliyorsunuz."

"Tüfeğin yerini öğrenmek için başka yollara baş vuramaz mıyız?"

"Hangi yola baş vurursan vur söylemem. Beni konuşturacak bir tek yöntem var, o da dayak. Dayaksız sır vermem."

Sosyolog, "Allah allah" diyerek sırtını koğuşun ortasındaki beton direğe yasladı. Merak, gırgır ve bal iklimindeydi koğuş. Cevap bekliyordu.

Pırlantagöz'ün tongasına düşmeme endişesiyle, "Hiç çare kalmamışsa" diye başladı Sosyolog, "o zaman yasalar çerçevesinde kalarak, yani şey ederek, devletin güvenliğini ve selametini göz önünde bulundurarak şeye baş vurulur biraz."

"Şey ne?"

"Baskı şeyine.."

"Açık konuşsana hocam, gerçek kimliğini söylesene şeyin!"

"Yani dayak atılır biraz, şey değil... Kritik bir şeydesin, geçittesin."

Koğuş, gülüşe kaçan kocaman bir homurtuyla karşıladı Sosyolog'un cevabını.

"Yasalar çerçevesinde kalarak dayak atmak da ne oluyor hocam?" diye sordu Levent Hoca. Kasığını tuta tuta gülüyordu Mantar Yakup.

"Şey yani, devletin varlığı yokluğu sözkonusu oldu mu o şeye, yani işkenceye değil de dayağa başvurulabilinir. Şey değil, ciddi söylüyorum, zaten ben baştan da söyledim, işkenceye karşıyım. İşkence nedir? Lükstür. Bir insanın bir insana sırf zevk için yaptığı şeydir. İşkence bir insanlık suçudur."

Hoş bir kahkahayla dalgalandı koğuş. Sağdan soldan laf dokundurmalar oldu.

"Ciddi söylüyorum yani şey değil. Gerekli dayak atmakla zevkin için dayak atma arasında ciddi farklar var. Gerekli kelimesi, tartışma götürmeyen ciddi bir kelimedir. Aynı soruyu size sorsam, gereklinin gereğini yerine getirmeyecek misiniz?"

Sosyologun sorusu gargaraya getirildi. Homurtu, eleştiri, iğneleme, kınama anaforuna düştü Sosyolog. Kızardı. Durup dururken, bir babanın oğluna dayak atmasının işkence olup olmadığını sordu. Türk toplumunda dayağın yaygın olduğunu ve saygı ürettiğini ileri sürünce homurtu iyice renklendi.

"Peki sizin düzeninizde dayağa baş vurulmayacak mı?" diye sordu Pırlantagöz'e.

"Önce şunu belirteyim, biz, gereksinim için yapılana dayak, zevk için yapılanlara ise işkence deriz şeklindeki saçmasapan ayrımlara karşıyız. Bu anlayışla hareket edersek Türkiye'de, hatta dünyada işkence yoktur diyebiliriz. İnsanlar, konuşturulmak, yani senin deyiminle gereksinim için cereyana veriliyor, falakaya yatırılıyor, çırılçıplak askıya alınıyor, günlerce aç susuz bırakılıyorlar. Önce bu sakat felsefeden vazgeçmen gerekiyor. Adıyaman gibi feodal zorbalığın egemen olduğu bir çevreden geldiğin için dayağı gayet olağan karşılıyorsun."

"Hayır, öyle şey değil, ciddi söylüyorum feodal zorbalıktan değil. Dayak, ister kabul edelim, ister etmeyelim, hayatın bir parçasıdır."

"Bir aydın böyle düşünemez hocam. Bırakalım aydını, insani değerleri güçlü olan bir insan böyle düşünemez. Bizim işkence yapıp yapmayacağımıza gelince, insanlığın kurtuluşu için mücadele eden bir hareket, insanlık dışı yöntemlere, çöken sınıfların yöntemlerine başvurmaz. Başvurursa kendi varlık şartını kendi elleriyle kaldırmış olur."

"Ağzınızdan proletarya diktatörlüğü sözü düşmüyor" diyerek ayağa kalktı Sosyolog. "Baskısız dayaksız diktatörlük olur mu!"

Sosyolog koğuştan çıkarken, Mantar Yakup "Yazık yazık!" diye bağırdı. "Sizin gibi aydınlar oldukça biz daha çok yatarız! Daha çok çeker bu garibim halk!"

Seksendörtün kışında, idare karışmamazlık siyasetini iyice benimsedi. Her ne şekilde olursa olsun, karışmayacaktı koğuşlara artık. Aramalar sorununda bir uzlaşmaya varılmıştı. Artık aramalar, eskiden olduğu gibi, tüm koğuşa aynı anda ellerini duvarlara dayatmak, bacaklarını açtırmak şeklinde yapılmıyordu. Bu usül, beşer beşer uygulanıyordu. Direnişçi koğuşlarda, eller duvarda, keyfi bir şekilde bekletilmiyordu. İdareye göre, bekle gör politikası koğuşların bunalımını artıracak, çözülmelerini ve iç anlaşmazlıklarını hızlandıracaktı. Artık onların üzerine copla gidilmemeliydi. Cop onları birleştiriyor, canlılık kazandırıyordu direnişlerine. Bu yeni siyasetin mimarı, cezaevine yeni atanan Kayserili savcıydı. Direnişçi koğuşlar, O'na sadece Kayserili diyorlardı. "Kayserili geldi", "Kayserili gitti", "Kayserili cinleri örgütlüyor", "Kayserili bizi sessizlikle yenmek istiyor", "Kayserilinin dağında ses yankılanmıyor"... Cezaevinde bir Kayserili edebiyatı başını alıp gitmişti kısa sürede. Tilkiyi afallatacak derecede kurnaz olduğu söyleniyordu Kayserili'nin. Hukuk bilgisi ve genel kültür yerine, kocaman, dil vermez bir çöl taşıyordu iki omuzunun arasında. Koğuşlarda geçiriyordu günün yarısını. Önceden bildirmeden, gardiyana kapı kilitini çok yavaş açtırarak, sezdirmeden girerdi koğuşlara. Gündüzleri toplantı yapmak, elektirikle su ısıtmak, riskli bir hale gelmişti. "Aman fişi çıkarın Kayserili'nin sesini duydum." "Toplantıya biraz ara verelim, koridordaki gardiyanlar sus pus oldu, Kayserili dolaşıyor galiba." "Kendisi gelmeden önce rüzgârı geliyor." "Zamanın ve mekanın ırzına geçen veled."

"Selamünaleyküm gençler!" diyerek hızla girerdi koğuşa. Oturacağı yere hızla ilerler, aniden oturur, "Hele gelin çıplaklar, gelin! Ťopyekûn koğuş gelsin! Hiç kimse kalmasın bütün çulsuzlar gelsin!" diye bağırırdı. Kılık kıyafetinde, yüz meymenetinde, karısını döven, iflas etmiş, gırgırcı bir zengin köylü ifadesi vardı. Sohbete genellikle şöyle başlardı: "Eee çıplaklar, çulsuzlar, pulsuzlar ne var ne yok? Daha ne zamana kadar göstereceksiniz baldırlarınızın kıllarını bize? Ağzımdan çıkan her harfin dokuz gezegen kadar değeri var. Kadrimi bilin, gelin son verin bu direnişe." Bazan da oturur oturmaz milleti şöyle bir süzer, hiç bir

şey söylemeden ve elini dizine vurarak sarsıla sarsıla gülerdi. Mahkumlardan birisini göstererek, "Yahu sana helal olsun vallahi, çok güzel, çok matrak mektuplar yazıyorsun. Meslek hayatımın en bereketli anlarıdır senin mektuplarını okuduğum anlar. Mektup yazan insan mübarek insandır. Tükrüğünde gül açar. Mektup yazmayan insanın bok çanağından ne farkı var?" Kayserili'nin sohbet arasında, tepeden inercesine sık sık yinelediği bir önerisi de şöyleydi: "Ulan çulsuzlar tamam haklısınız, iyisiniz, hilafsızsınız, serçe yumurtası kadar günahsızsınız. Tamam her şey tamam, teslim oldum. Yalnız şu elbise eylemini, hiç olmazsa benim savcılık dönemimde bırakın, tayinim çıktıktan sonra yine başlarsınız."

Kararsız unsurların dilekçe vererek Kayserili savcıyla idare binasında görüşmeleri ve tarafsızlara gitmeleri sıklaştı. Kayserili, tahliyesi gelip geçenler için, "Elbise eylemini bırakırlarsa, bir kıyak yapabilirim onlara" diyordu. Vaadler, şamatalar, öneriler, gırgırlarla da olsa kararsız unsurlar üzerinde etkili oluyordu. A1 koğuşuna girince şöyle bağırıyordu Kayserili: "Bu ne biçim koğuş yahu? Zemzem suyuyla mı durulanıyorsunuz? Bütün çıplaklar koğuşundan tarafsızlara adamlar gitti! Sizden niye gitmedi? Fire vermemenizin sebebi hikmeti nedir?"

A1'i sorunsuz, bunalımsız bir koğuş sanıyordu Kayserili. A1'deki Tavas sorununun kör bir düğüm haline geldiğinden ve koğuşun gırtlağına çöreklendiğinden haberi yoktu. Pürüzsüz temmuz şafağı sanıyordu A1'i.

Son bir yıldır Tavas, kapağı süt ve bisküvi kokan kalın bir deftere anılarını yazıyordu. Yazış şekli hayli ilginçti. Yüzükoyun uzanıp önüne bir kitap açıyordu. Kitabı okur gibi ediyor, not alıyor havasını veriyordu. Aslında ne okuyor, ne de not alıyordu. Durmadan, hızlı hızlı anılarını yazıyordu. Dikkatini Tavas'ın burun çekişine, süt içişine, delişmen-ilginç iğneleyişine yöneltten koğuş, bir yıldır çakamamıştı bu durumu. Herkes Tavas'ın delice kitap okuduğunu ve her kitabın en az üçte birini defttere geçtiğini sanıyor, kıs kıs gülüyordu. Tavas'ın koğuşta bulunan herkesin tek tek karakterini tahlil ettiğini, yemek yiyişinden, yatışına, tuvalette neler yaptığına kadar yazdığını

bilmiyordu. Toplantıların konusunu ve her toplantıda kimlerin neler savunduğunu; mevcut duruma ve geleceğe dair neler önerdiğini, en küçük ayrıntılarına kadar nasıl not aldığını, ilginç bir dille anılaştırdığını bilmiyordu.

Ayda üç kere arama yapılıyordu. Ayda üç kere A1'liler, bahçeye çıkarılıyor, koğuşta kimse bırakılmıyordu. Ve ayda üç kere Yüzbaşı, A1'e girerek Tavas'ın defterini okuyor, sarsıla sarsıla gülüyor, notlar alıyor ve defteri aldığı yere koyduktan sonra çekip gidiyordu. A1'in arama süresi, Yüzbaşı'nın anıları okuyuş süresi kadardı. Ki bu da, bir buçuk veya iki saat demekti. A1'liler beton bahçede beklerken, aramanın uzun sürmesini, sıkılığına, iğneden ipliğe kadar didiklenmesine yoruyorlardı. Bir yıl önce, aramalar sırasında, koğuş temsilcisinin koğuşta kalmasına izin verdikleri halde, son bir yıldır eski uygulamaya -ısrarla söylenmesine rağmen- neden yanaşmadıklarını kavrayamıyorlardı.

Herkesin bahçede güneşlendiği bir gün, dikizci Tankut, yatağından kalktı, sevgilisinin eski mektuplarını okumaktan kızaran gözlerini oğuşturdu, esnedi, kaşındı. Yan ranzada açık bir şekilde duran Tavas'ın kitaplarına ve kalın defterine baktı. "Kitaplardan ne tür notlar alıyor bu adam acaba?" diye meraklandı. Sertleşen ve dikelerek donunu çadırlaştıran maslahatını yana doğru yatırdı. Kalın defteri aldı, okumaya başladı. Okudukça güldü, güldükçe afalladı, küfretti. Hızla çevirdi sayfaları. Yüzlerce dolu sayfa karşısında ürperdi. A1'liler bahçeden geldiklerinde, Tankut durumu Azeroğlu'na anlattı. O gece Azer, grup sorumlularıyla tek tek konuştu. Ertesi gün, Tavas'ın alınmadığı bir toplantı düzenlendi.

"Arkadaşlar" diye başladı Azeroğlu. "Delinin kuyuya attığı taş suyu zehirliyor. Çıkarmak zorundayız bu taşı. Tankut arkadaşın söylediğine göre, Tavas'ın altıyüz sayfalık kalın defteri, tamamen koğuşla ilgili bilgileri içeriyor. Bu durumu ciddi bir şekilde ele almalıyız. Son bir yıl içinde koğuşumuzdan Tavas'ın defterleri aracılığıyla, idareye bilgiler sızdığı kanısındayım. Yanılmıyorsam dokuz ay önce aramalar sırasında idare Tavas'ın kalın bir defterini götürdü. O zaman Tavas'a, defterde ne olduğunu sordum. Bana, kitaplardan derlediği bilgilerle dolu oldu-

ğunu söyledi defterin. Yalan söylediğini sanıyorum şimdi. Ki, dokuz ay önce götürülen o kalın defterin de bizlere ait bilgilerle dolu olduğu kanısındayım. Sakın anılarını yazmış olmayasın diye sormuştum o zaman. Çünkü bu adam, müşahadede kaldığı zamanlar da anılarını yazmış, getirip bana okutmuştu. Bunları hemen yırt, aramalarda idarenin eline geçerse güç duruma düşeriz diye ısrar etmiştim. Yırtmamış ve o yazılar da bir hafta sonra, aramalarda ele geçmişti."

İhtiyar, burnundan çıkardığı ham maddeyi parmaklarının arasında yuvarlayarak, "Delilerin manyakların arasında kaldık" diye homurdandı. "Bu adamın kıçını temizlemekten burnumuz çürüdü."

İhtiyar'ın burnuna baktı herkes. Kıs kıs güldü Ufaklık.

"İyi niyetli bir gardiyanın sık sık, aman dikkatli olun açık veriyorsunuz demesi, şimdi anlam kazanıyor" dedi Hasan.

"Bu adamın serserilik lerine daha ne kadar katlanacağız!" diye bağırdı Muhtar. "Ekşimiş, sarımsaklı eşek baklası gibi kokutup duruyor koğuşu! Şimdiye kadar üç kez, koğuşta takıştığı insanlara saldırdı! Koğuş sırlarının idareye sızmasına neden oldu! Tonlarca gıcıklık yaptı! Daha geçenlerde, karşımda oturmuş kuru fasulye yiyordu! Ben kendiminkini bitirdim, doymamıştım! Doymadığımı çok iyi biliyordu! Sırf bana gıcık olsun diye götürüp kuru fasulyesini çöpe döktü! Bana vermedi alçak herif! Götürüp döktü! Böyle kin ocağı, kalleş bir herif görmedim ben!"

"Bağırmadan konuş."

"Yapılması gereken şey" diye söze girdi Kâzım, "şu anda Tavas'ta bulunan kalın deftere el koymak, defterdeki bilgilere göre hareket etmek."

"Deftere el korsak hepimize saldırır" dedi Bilâl. "Domuz gibidir. İçimizden birisini mutlaka haşat eder. En iyisi iki kişi görevlendirmek, Tavas havaya çıktığı zaman, bu iki kişinin koğuşta kalarak, defteri gözden geçirmesini sağlamak."

"Evet" diye onayladı Çilçil İbo. "Böylesi daha iyidir. Bu okuma işleminden sonra defterlere el konulmalı, Tavas hakkında bir karara varılmalıdır."

"Tavas'ın zıpır-zırman havasını indirmenin zamanıdır artık"

dedi Civo. "Ağzını kıracağım vallahi bangobo herifin. Yetti artık. Koğuşun huzurunu dinamitle, faşistlerle çatışmalarda güç duruma düşür, anı yaz, aptal aptal bilgi sızdır. Bu ne yahu!"

"Soruna kodes havasıyla değil, sınıfsal bir bakış açısıyla yaklaşmalıyız" diye çıkışınca Mestan, herkes içinden bir 'of anam of' çekti. "Tavas denilen bu megalomanyakta, mülkünü yitirmiş tipik bir kılkuyruk küçük burjuvanın kibiri var. Ben bu müptezelin kaçık olduğuna inanmıyorum."

Ufaklık yanındakine, "Deli delinin deli olduğunu nasıl anlasın ki" diye fısıldadı. Kalemini çıkardı cebinden İhtiyar. Gülümseyerek başını salladı.

"İnanmıyorum çünkü" diye sürdürdü Mestan, "kendi sınıfının adiliği, dümenciliği, kaparozculuğu ve müptezelliği paçalarından akıyor. Koskoca kainat nefret ediyor bu heriften. Anıyı karafatmaya dönüştürür bu herifin ruhu."

İhtiyar önündeki kağıda, "Bir gün intihar edersem, böyle bir toplantıda, bu herif konuşurken edeceğim" cümlesini yazıp Ufaklığın önüne sürdü. Ufaklık ise, çizdiği üç ayaklı, kıl-kuyruk küçük burjuvayı gösterdi İhtiyar'a.

"Tavas denilen bu herif..."

"Uzatma Mestan."

"Tamam uzatmıyacağım" diye kinle baktı Azeroğlu'na. "Tavas denilen bu herif, anti-proleter tavırları sergilemekten özel olarak zevk alıyor. Proletaryanın bu tip zırtaposlara ihtiyacı yoktur. Bu tip öğürtücü ögeler, küçük burjuvazinin proletarya saflarındaki kusmuğudur. Bunu böyle..."

"Yahu yeter gözünü seveyim Mestan. Seni dinleyen biz küçük burjuvaların yüreğinde azıcık proletarya sevgisi var, onu da sen yoketme. Adamı değerlendirip sözü uzatmana gerek yok. Önerin neyse onu söyle. Allah allah..."

Öfke kıvılcımlarıyla alazlandı bakışları Mestan'ın. Yüzünü, ruhundan kopan kara rüzgâr, küçümseme, küfür ve iğrenme rüzgârı bastı. Kaşları çatıldı, huysuzluk kriziyle titredi kirpikleri.

"Demokrasinin ırzına geçmekten ne kadar zevk alıyor bu koğuş!" diye bağırdı Mestan. "Bu müptezel uçkurla, halkın anasını ağlatırsınız siz yarın başa geçerseniz! Ben ne zaman teorimi

konuşturmaya başlasam, birileri mutlaka müdahale ediyor! Finans kapitalin zındanında buluşan sınıflar, birbirlerine tahammül etmek zorundalar. Ayrı yollarda yürüseler de aynı hedefe vurduklarını unutmamalılar! Proleter demokrasisinin zerresi yok bu koğuşta!"

Oturduğu yerden ayağa kalktı Bilal Günel, "Bu koğuş, bir kişi hariç (Mestan'a baktı), küçük burjuvaların koğuşudur" dedi. "Küçük burjuvaların koğuşunda proleter demokrasisinin kırıntısı elbette olmayacaktır. Bu durumdan neden yakınıyorsun ki?"

"Bu toplantıda bazıları kepazeliği ısrarla sergiliyor" diye ayağa kalktı Mestan. "Hiç bir sınıfın diğer bir sınıfla kepazece alay etmek hakkı yoktur. Protesto ediyor, sizleri basurlaşmış beyinlerinizle baş başa bırakıyorum."

Kapıyı çarparak çıktı. Toplantıya katılanların yarısı keyifli keyifli güldü.

"Toplantılarda çengeli hep Mestan'a takıyorsunuz arkadaşlar. Sabırlı olalım biraz. Mestan'la konuşurken, unutmayalım O'nun Mestanlığını lütfen" diye çıkıştı Azeroğlu.

Tavas'ın defterinin konusu ve kapsamı iki gün içinde anlaşıldı. Tavas'sız ikinci bir toplantı yapıldı. Bir saatlik değerlendirmeden sonra toplantıya çağrıldı Tavas. Hasımlarını tepelemiş darbeci genç bir general gibi dimdik girdi toplantıya.

"Son üç gündür seni konuşuyoruz Tavas" diye söze girdi Azeroğlu. "Koğuş şu anda, dokuz aydır harıl harıl yazdığın defterlerin içeriğini ve kapsamını bilmektedir."

Tavas kızardı, endişelendi, seğrimeye başladı sol yanağı. Burun çekişleri arttı.

"Aylar önce uyarılmana rağmen, direniş hakkında, toplantılar, kişisel sohbetler ve yaşantılar hakkında ayrıntılı notlar tuttun. Sorduk, yalan söyledin. Kitaplardan notlar aldığını belirterek yazmayı sürdürdün. Ve senin bu yalancılığın, delice kör inadın bize çok pahalıya mal oldu. İdare senin çılgın ve isabetli kaleminden bir yığın şey öğrendi. Planlarımızı önceden bilerek, bakanlığı bilgilendirerek hareket etti. Bunun zararlarını tabi sadece bu koğuş değil, tüm cezaevi çekti. Ayrıca, bu koğuşa

geldiğinden bu yana saldırganlık ve kışkırtıcılık çizgisini bırakmadın. Hiç bir öneriye yanaşmadın, hiç bir eleştiriyi kabul etmedin. Komün yaşamını dinamitlemeye çalıştın, komünden ayrılırken hiç yüzün kızarmadan, 'Herkesi komünden attım! diye ilan ettin. Dengeni ve felsefeni yitirmiş bir adamsın sen. Ciddi bir tedaviye ihtiyacın var senin. Koğuş, defterine el koymuş ve seni koğuştan çıkarma kararı almıştır. Bugün müdür çağırıp, kendisinden seni revire almasını isteyeceğiz. Bir diyeceğin varsa söyle, yoksa git eşyalarını topla."

Merakla bekliyordu herkes. Kin, alay ve hüzün karışımı bir ışık vurmuştu bakışlarına Tavas'ın. Zaman durmuş, belirsizleşmişti mekân.

"Benim yargıcım tarih, avukatım ise şimdiye kadar verdiğim destan bayraklı direnişlerdir! Duvarlar sizi ciddiye almıyor!" diye bağırdı. "Kanı donmuş, derisi kemiğine yapışmış osuruklu kocakarıları bile gençleştirecek, güzelleştirecek, aşka getirecek bir inanç var bende! Kokusu burun çürüten foseptik çukurlarını çiçeklendirdi bu inanç! Ama sizin taş kafalarınız, çöl yürekleriniz karşısında aciz kaldı bu inanç! Hepinizi tecrit ediyorum ve eşyalarımı toplayıp gidiyorum! Küçük insanlarla, antropolojinin kokuşmuş kusmuğuyla uğraşacak zamanım yoktur!" Kalktı, kapıya yöneldi. Çıkarken, "Tarih sizi; zırhlı düşman tugaylarıyla değil, benimle cebelleşmek için var etmiştir!" diye gülümsedi acı acı.

A1, bu söz sayesinde son kez güldü Tavas'a. Müdür ikindiye doğru geldi. Kendisine, Tavas'ın ruhsal bakımdan tedaviye ihtiyacı olduğu, koğuştan revire alınması ve bir müddet sonra da bir ruh hastalıkları mütehassısına gösterilmesi söylendi. Çenesini avucunun içine alan müdür ciddileşti, karşı çıktı ilkin. Koğuş ısrar edince kabullenmek zorunda kaldı.

Tavas, şişenin dibindeki sütü lıkır lıkır boşalttı boğazına. İki bisküvi yedi, burnunu çekti. Eşyalarıyla birlikte koğuştan çıkarken hüzünlendi. A1'lilere dönerek, "Akıllanın akıllanın" dedi. "Direnişlerin kahramanlara ihtiyacı vardır. Kahramanları bisküvi gibi harcıyorsunuz. Beni harcayamazsınız. Üzerime bir daha böyle çaylakça gelmeyin. İki fakülte bitirin, babalanın da gelin."

1984 martının parlak bir pazar sabahı, güvercin sürüleri bastı cezaevi çatısını. A-3 koğuşunun sayısı, Levent Hoca'nın arkadaşlarıyla birlikte elbise eyleminden ayrılacağını bildirmesi sonucu, üçte bire indi. Savcıyla özel olarak konuştu Levent Hoca. Onbeş arkadaşı olduğunu, elbise giyeceklerini bildirdi. Ancak bir şartı vardı. Tarafsızlara gitmeyeceklerdi. Elbise giyecek ama İstiklâl Marşı söylemeyeceklerdi. Bunun için kendilerine özel bir koğuş açılmalıydı. Bu duruma son derece sevindi Kayserili Savcı. Bir kaç çiğ kahkaha attı. Hoca'yı tarafsızlara gitmesi için zorladı. Hoca, elbise eylemini bırakmanın herşeye boyun eğme anlamında yorumlanmamasını söyledi. Cezaevinde inançlarını ve onurlarını sonuna kadar savunacaklarını vurguladı. Hoca'nın kararlılığı karşısında ürperdi Kayserili. Kariyerini kararlılıkla kapıştırmanın bir anlamı yoktu. Kısa zamanda bir formül bulacağını söylemek zorunda kaldı.

Aynı ay içinde B-2 ve C-2 koğuşundan da tarafsızlara gidenler oldu. Levent Hoca'nın onbeş arkadaşıyla elbise eyleminden ayrıldığını duyan Ökkeş Örengülü, derin derin düşünmeye başladı. Umutsuzluk, umutsuz bir çıkışla umuta dönüştürülebilirdi. Yağmurun beton bahçeye çiselediği şimşekli bir gece, eşyalarını çuvala doldurdu. Ünlü türküsünü söylemeye koyuldu voltada:

"Emir dağlarına kara gidelim
Ayvadan usandık nara gidelim
Buranın güzeli gönül eğlemez
Güzeli bol olan yere gidelim.."

Türküyü duyanlar, Ökkeş'in tarafsızlara gideceğini koğuşa duyurdular. Şiddetli yıldırımlar düştü cezaevinin çevresindeki dağlara. Turna çığlıklarıyla döllenmiş taze toprak kokusu sindi betona. B-2'liler Örengülü'ne, tarafsızlara gitmenin insan ruhunda açtığı korkunç tahribatlar üzerine açıklamalarda bulundular. Tarafsızlara her gidişin acı bir çığlık olduğunu, bu çığlığın emeği ve doğayı iğfal ettiğini yineleyip durdular. Örengülü konuşmaları, yeryüzüne zamansız inmiş çıplak bir peygamber duyarlığıyla dinledi. İleri sürülen fikirlerin "derinliklerinde yatan gerçekleri" bulmak için büyük bir ciddiyetle düşündü. Tüm koğuşa şu açıklamayı yaptı sonunda:

"Koğuşunuzu, kokunuzu sevmedim. Tüm ülkede tek bir komün kurmak için mücadele ediyorsunuz, ama şu dört duvar arasında bir komün bile kuramamışsınız. Her biriniz bir baş çekiyorsunuz. Ön yargı yumurtluyorsunuz durmadan, kibirlisiniz. Grup rekabeti yiyip bitiriyor sizi. Bu durumun derinliklerinde yatan nedenler üzerinde günlerce düşünmeniz gerekiyor. İnsanlar konuşmaktan korkuyor. Özgürlüğünü kullanana kulp takıyorsunuz. Ezilen bunu yapmaz, siz yapıyorsunuz. İktidarı almadan önce iyi düşünün. Özgürlüğü rahminde taşımayan disipline karşıyım ben."

Hayretten donakaldı koğuş. Neler söylüyordu bu allahın saf köylüsü. Ariflik damarı mı tutmuştu yoksa? Ne kadar da sakin ve kendinden emin konuşuyordu.

"Saygınlık, inanç, onur meselesine gelince... Bu konularda kimse fazlaca cak cuk etmesin. Direnişçi koğuşlarda kalıp da inancını yitiren adamlar yok mudur? Ben tarafsızlara gitmekle inancımı yitirmem. İnsan inancı kolay kazanılmadığı için, keçinin bir kayadan bir kayaya atlaması kadar da kolay değişmez. Bazı adamlar, dokuz köyü gezen alaca danalar gibi sağda solda geziyorlar, ileri geri konuşuyorlar. Aslında çok ayıp ediyorlar. Benim inancım Emir Dağı'ndan daha büyüktür. Hiç kimse inancımı söylentilerle sislendiremez. Aslında sisler dağları daha heybetli gösterir. Kaldı ki tarafsızlardaki arkadaşları da merak etmeye başladım. Merakımı doyuran bir adamım ben. Ne yapıyorlar, nediyorlar, gidip görmem gerekiyor."

Müdür Duman bey dilekçeyi okuyunca sevindi, Örengülü'nü çağırdı hemen.

"Aferin Ökkeş, büyük adamsın vallahı. Büyük kararlarla şaşırtıyor, şenlendiriyorsun meskenimizi. Ağır kararlı, ağırbaşlı adamsın. İnşallah bu son olur. Direnişçi koğuşlara dönmezsin bir daha."

Andaval, iyimser bir suratla Duman beye baktı Ökkeş. "Hayatta kesin konuşmam" dedi. "Kesin olan hiç bir şey kesin değil. Şunu da belirteyim ki, tarafsızlarda İstiklal Marşı söylemeyeceğim."

"Ohoooo!" diye hayretle koltuğuna yaslandı Duman bey. "Ta-

rafsızlara veremeyiz seni o zaman. Biraz bekle, Levent Hoca'nın arkadaşlarıyla birlikte A1'e verelim seni. A1'lileri B2'ye vereceğiz. A3'deki onbeş onaltı kişiyi de C2'deki boş yerlere yerleştireceğiz. A3'ü tarafsızlar koğuşu yapacağız. Tarafsızların sayısı çok arttı. Direnişçi koğuşlar dörtten ikiye inecek. Bir memlekette ne kadar çok tarafsız varsa, o memleket o kadar çok ilerler. Tarafsızlık cenneti bir memlekette askeri darbe olmaz."

Ökkeş, Duman beyi dinlemiyordu bile.

"Ben tarafsızlara, Çetin'in yanına gitmeye kararlıyım. Eğer vermezseniz, anam avradım olsun ki ölüm orucuna yatarım. Sen beni bilirsin, dediğimi yaparım."

Çıldırmışcasına ayağa fırladı Duman bey.

"Manyak mısın aslanım sen? Pazarlık mı yapıyorsun benimle?" diye bağırdı.

"Hayır. Pazarlık kelimesinden iğrenirim. Pazarın iflah olmaz düşmanıyım ben. Pazar gününden bile maksat tatil değil, insanları pazar yerine çekmektir. Beni Çetin'in koğuşuna verin, direnişe mecbur etmeyin."

Ökkeş'in yüzündeki katı ve korkunç ciddiyetten çekindi Duman bey. Köylülüğünü ve dikineliğini tüm çıplaklığıyla açığa vuran katı bakışlarına, burnuna baktı. "Bu adamı tarafsızlara göndermezsem eğer, gider ölüm orucuna yatar B2'de. Diğer manyaklar da Ökkeş'in direnişini destekliyoruz diye destek grevine giderlerse başımız ağrır" diye düşündü. "Bak Ökkeş" diye parmağını salladı. "Ben seni tarafsızlara veriyorum. Eğer bir daha geri dönersen, senin ağzınla konuşayım, anam avradım olsun ki, kemiklerini kırarım. Oraya gittiğinde İstiklâl Marşı söylemeyeceğini kimseye açıklamayacaksın. Sayım sırasına gireceksin, herkes söylediği zaman, sen de yalancıktan dudaklarını kıpırdatacaksın, söyler gibi yapacaksın yani. Tamam mı?"

"Ben İstiklâl Marşı söylemem müdür bey."

"Allah allah! Belayı berzah mısın oğlum sen!" diye bağırdı Duman bey. "Sana İstiklâl Marış söyle diyor muyum oğlum? Dudaklarını kıpırdat! İstersen içinden; 'Sana yandım Zühtü'yü söyle. Dudakların kıpırdasın yeter ki!"

Ökkeş'e ilk hoşgeldin öpücüğünü, Tiryaki Cezmi Paşa'yla Cabbar Kesinsöz sundular. Eşyalarını kapı dibinden alıp, yatakhaneye gittiler birlikte. Tüm tarafsız solcular, Örengülü'nün yöresinde kümelendiler bir anda. Hal hatırdan sonra, koğuş haberlerine, elbise eyleminin son durumuna geçildi. Elbise eyleminin kısa zamanda çökeceğini iddia etti Muhlis. Çok zararlı bir eylem olduğunu, birçok kişinin tarafsızlaşmasına, giderek devrimci mücadeleden kopmasına yol açtığını söyledi. Muhlis'e anında karşı çıktı Örengülü. Elbise eyleminin güzel ve güzelleştirici bir eylem olduğunu, mahkumu ateşe sokup örste dövdüğünü, şahdamarlarına su vererek çelikleştirdiğini ileri sürdü. "O zaman sen bu güzel eylemi bırakıp niye geldin?" sorusuna, kaşlarını çatarak şu cevabı verdi:

"Bu eylemi bırakıp buraya geldiğimi nerden çıkarıyorsunuz? Elbise eylemini geçici olarak bırakan ve bu koğuşa gelen, benim iskeletimdir sadece. Beynimle yüreğim B2'de kalmıştır. B2'nin nabzında hem de."

Bazıları gülümsedi bu söz karşısında, yanındakini dürttü bazıları, bazıları da göz kırptı keyifle. Ökkeş'i alıp voltaya çıktı Çetin.

Mart ayında garip, yıkıcı bir fırtına esiyordu herkesin ruhunda. Öyle vahşi çöller vardır ki, burada kopan dişi kasırgalar herşeyi silip süpürür. Ama minnacık, narin bir çavdar filizine hükmünü geçiremez. Çünkü o, ondört milyon kökü ve ondört milyar emici kökcüğüyle sıkı sıkıya bağlanmıştır toprağa. Herkesin ruhunu fırtına basmıştı mart ayında. Fırtına herşeyi silip süpürmüştü bazı ruhlarda. Beklenti ve huzursuzluk almıştı direniş şevkinin yerini. Fırtınaya rağmen, bazı ruhlarda çavdar filizi gibi inat ediyordu direniş şevki. Bazı ruhlarda ise fırtına yerini, tarafsızlık meltemine bırakmıştı.

Damlaları altın gibi ışıldayan coşkun yağmurlarla bereketlendi nisan. Koğuşları yeniden düzenledi idare. A1'lileri B2'ye aldı. Levent Hoca ile arkadaşlarını A1'e, A3'tekileri ise C2'ye aldı. Yeni tarafsızları A3'e yerleştirdi.

Direnişçilerin, Levet Hoca ve arkadaşlarına tepkileri sert oldu. Mantar Yakup, atıp tuttu bol bol. Hoca ve arkadaşlarını karşı-devrimci bir çizgiye kaymakla suçladı. Bir ara köpürdü vahşi boğalar gibi. Şunları söyledi üçüncü kat ranzadan:

"Bunlar tükenmiştir! Mum gibi yanarak değil, yakarak tükenmiştir bunlar! Dibini bile, sapını bile aydınlatmayan bu cibilliyetsiz alev, bize karanlığın korkunç gücünü göstermekten başka bir işe yaramamıştır! Her ateş karanlığı tutuşturmaz! Bazı ateşler de karanlığa gücünü gösterme fırsatını verir!"

Bunları söyledikten sonra, sırtını yastığa dayadı Mantar Yakup. Nasıl olsa kimse karşı çıkmayacaktı. Stresini attığı inancıyla derin bir "Oh!" çekti. Arkadan atıp tutmanın ferahlatıcı tatlı bir şey olduğunu düşündü. "Oh be ne güzel konuştum. İyi bindirdim garibim Hoca'ya" diye iç geçirdi. "Gitmekle şahane bir iş yaptılar aslında. Şu baş belası, mantıksız direnişin çöküşü yolunda önemli bir adım attılar. Bizi batağa soktular pezevenkler göz göre göre. Sigarasız, mektupsuz, vitaminsiz, yarı-aç bıraktılar. Anamız babamızla bile görüşemiyoruz bir yıldır. Dilerim, yaza kadar iflas eder bu komedi."

Mantar Yakup'un çıkışlarına illet oluyordu Veli Pırlantagöz. Dayanamıyor, müdahale etmek zorunda kalıyordu bazan:

"Yeter Yakup. Çek şu sivri kazığını direnişin böğründen. Gidenlerin yarısı hep senin gibi konuşuyordu bir zamanlar. Sivriliğe hiç gerek yok. Sivriliğin üzerine kurulmamış yaşamın diyalektiği."

Levent Hoca ve arkadaşlarının ayrılığı üzerine, bir bildiri de B2 koğuşu yayınladı. Direnişçilerin büyük çoğunluğu onayladı bildiriyi.

"Arkadaşlar,

Direnişten ilk büyük kopmayı normal karşılamalıyız. Bir yıl önce, ülkenin ilk elbise eylemine ikiyüze yakın bir kitleyle başladık. Haylice fire verdik. Son yirmi kişinin ayrılmasıyla yüze indik. Yenilgiden korkmadan, direnişi kararlılıkla sürdüreceğiz. Bu direniş, ülkede ve cezaevlerinde sürdürülen genel demokrasi mücadelesinin bir parçasıdır. Büyük suskunluğu, pranganın ve bilincin en güçlü olduğu yerden parçalamaya çalışıyoruz. Şu anda, İstanbul, Buca ve Elazığ'daki direnişlerle birlikte yürüyoruz. Direnişimizin kaderini, direnişi sürdürenlerin bilinç ve irade gücü belirleyecektir. Dış şartlar, bu kaderin belirlenmesinde, ikinci derecede etkili olacaktır. Birliğimizi güçlendirelim. Tayin edici olan biziz. Bizden başka hiç kimse yenemez bizi."

Tavas'ın içi içini yiyordu revir odasında. Yalnızlık, bunalımını dayanılmaz hale getirmişti. Burun çekişleri artmış, voltaları bir duvardan bir duvara hızlanmıştı. Pencereye sokuluyor, alnını parmaklıklara dayayarak, bahçeye çıkanlardan cezaevi hakkında bilgi alıyor, revire gelen oldu mu duvarı tıklatıyor, gelene geldiği koğuş hakkında ilginç sorular yöneltiyordu. Bazan acı acı gülüyor, konuştuğu kişilere şöyle diyordu:

"Benim, karşı-devrimci bir darbeyle koğuştan atılmamdan sonra, direniş siperlerinde çözülmeler, çökmeler başladı. Başsız kalan ordular gibi paniklendiler, korkar oldular kendi öksürüklerinden. Aslında onlar beni değil, ben onları koğuştan attım. Kim oluyor onlar, sepet kafalılar. Daha sıçan olmadan çuval delmeye çalışıyorlar. İki fakülte bitirsinler, önce bir babalansınlar bakalım."

Bazan da öfkeleniyor, yumruğunu demir parmaklıklara vura vura şöyle bağırıyordu:

"Zavallı patates böcekleri, tırışka takımı, sonunda elbiseleri giyeceksiniz hepiniz! Bir assubay komutuyla sebilhane bardakları gibi dizilip, İstiklâl Marşı'nı söyleyeceksiniz! Ve ben burda sizi dinleyerek kahkahalar atacağım kahrımdan! Öyle kahkahalar atacağım ki, basurum patlayacak şiddetinden!"

*

Eski erlerden hiç kimse kalmamıştı komando bölüğünd . Cezaevinin geçmişini bilmeyen yeni erler, koğuşlardaki du umu şaşkınlıkla karşılıyorlardı. Tepedeki kulelerden beton bah eleri seyreden nöbetçilerin bakışlarına kocaman bir soru işareti yerleşmişti. İlgilerini en çok kadınlar koğuşu ile direnişçi koğuşların bahçeleri çekiyordu. Bahçede don atlet gezen kalabalıkları gülümseyerek, biraz da hoş bir hüzünle seyrediyorlardı. Voltadaki kadınları tepedeki kuleden seyreden bazı çapkın erler, derin iç çekişlerle, devriyelere şöyle diyorlardı:

"Lan şu kadınlar da elbise eylemine girselerdi ne güzel olurdu. Tek başıma gönüllü nöbet tutardım sabahtan akşama."

"Kadın olmasa bu dünyanın hali ne olurdu?"

"Boku yerdik."

"Yanık sıla türküleri olmazdı."

Kadınlar ve kadınlar koğuşu üzerine yapılan sohbetler, asker ranzalarını şenlendirip duruyordu. Günde iki sayım, ayda üç arama ve kule nöbetlerinden dolayı, kısa zamanda tüm kadınları tanımış oluyorlardı. Herkes birisini övüyordu sohbette.

"Vala tertip ne yalan söyleyeyim, Şehnaz'a bitiyorum ben. Karıda insanı hem meftun hem de mevta eden bir mal var ki, uğruna muharebeler verilir. Ben bu kadar memleket gezdim de böyle afat bir yavru görmedim. Dikkat ettin mi bilmem, şeftali gibi dudak var zalımda."

"Eşşek ne anlar hoşaftan. Sen karıdan anlamıyorsun oğlum. Şehnaz'ı övüyor bize. Ne var o yağ tulumunda? Karı dediğin Aylin gibi olur. Karı değil, yüz mumluk ampül sanki mübarek. Şaşarım ben, böyle karıları dört duvar arasında solduran kafalara. Çıkar dağ doruğuna, aydınlansın dünya."

"Cahil olmayın, o koğuşun en güzel kızı Nilüfer'dir. Körpe su perisi, kuzu güzelliğine bürünmüş o kız. Bakışında kasatura eriten bir felaket var ki, anlamamak için gebermiş eşek olmak gerekiyor."

"Şehnaz'dan şaşmam ben. Yumuşacık, kaygan, kıvır kıvır, can eriği bir karı. Donunda bit olmaya bile razıyım vallahi."

"Bir dürbünümüz olsa da, nöbetçi kulesinden karılar koğuşunun içini seyretsek. Dürbünü çevirdik mi pencereye, krallar gibi geçiririz iki saatlik nöbeti."

"Cezaevinde toplu isyan çıksa da, karılar koğuşu bassa bizim koğuşu."

Asker koğuşunda karıştır barıştır döneminin canlı, öfkeli küfürlü, tartışmalı iklimi yoktu artık. Toplu dayaklar ortadan kalktığı için her an harekete hazır durumda bekleme de sözkonusu değildi. Bazan nizamiyede toplanan, görüşmek isteyip de elbise eyleminden dolayı görüşemeyen görüşçü kadınları kızları sohbet konusu yapıyorlardı. Aşk, hasret ve ateşli teskere arzusu egemendi asker koğuşuna.

*

Revir odasının penceresinde, yan odada bulunan direnişçi hastaya, burnunu çeke çeke akıl veriyordu Tavas:

"Cehennemleri fethetmeye ant içmiş bir ateş kahramanı, tavşan gibi uyanık, kunduz gibi de kurnaz olmalıdır. Sakın, aşırı sıcaklarda başlarını birbirinin kuyruk gölgesine sokan koyun sürüsüne dönmeyin. Hangi çağda yaşıyorsunuz? İnsanlık, gezegenleri işgal ediyor, güneş sisteminin ötesine yöneliyor. Topraktan hava ve su yaratacak, bileşimini değiştirecek uzay boşluğunun, gezegenlere yerleşip krallar gibi yaşayacak."

Tavas'ı dinleyen direnişçi hasta, sezdirmeden için için gülüyor, arınır gibi oluyordu acılarından. Acıyı emen her şey azizdi. Bu nedenle, "Tabi tabi" diye onaylıyordu Tavas'ı. Daha renkli, daha uzun, daha çılgın konuşması için...

"Grup şeflerine karşı uyanık olun. Şeytan şaşkınlık içindedir. Bin yıllık emperyalistler gibi rekabet ediyorlar. Bugüne bugün tabansınız siz, uyanık olun. Şeflere karşı, Azeroğullarına, Arap İbolara, Çilçillere, Tilki Şefiklere, Pırlantagözlere karşı uyanık olun. Seçimlerde demokrasiyi uygulamayın sakın. Sınıflı toplumun yadigârıdır bu demokrasi laneti. Her demokraside ince bir tezgâh, acayip bir çapanoğlu madiği vardır. Demokrasi belasından kurtuluşuna bağlıdır insanlığın kurtuluşu. Doğal yöntemler uygulayın. Tarih okuyun. Aziz Gervais'in teorisini uygulayın. Ne güzel seçiyorlarmış hakimleri. Değirmi bir masanın etrafında oturuyorlarmış adaylar. Hepsinin sakalları masaya değiyormuş. Bir bit bırakıyorlarmış masanın tam merkezine. Bit başlıyormuş masada voltalamaya. Hangi sakala tırmanırsa o hakim seçiliyormuş. Kulisleri, tezgahları, hırsları, abidik-gubidik numaralarını yok eden, naif bir yöntem. (Alnını parmaklıklara dayayarak hırsla sıktı dişlerini.) Yemekhanenin ortasına dizin masaları. Masaların etrafında oturun yediden yetmişe. Çenelerinizi masalara dayayın. Koğuş temsilcisini seçecek bir bit ya da bir karınca bulun. Tam merkezine koyun masaların. Koğuşun ve direnişin kaderini tayin edecek tarihsel yürüyüşüne başlasın. Kimin çenesine tırmanırsa, o olsun koğuş temsilcisi."

Daha fazla dayanamadı direnişçi hasta, koyverdi makaraları. Kendisini bile afallatan çılgın kahkahalarla çınlattı reviri.

"Ciddi sorunları konuşuyoruz gülme! Ne gülüyorsun!" diye bağırdı Tavas. İki güçlü yumruk indirdi demir parmaklıklara. Hasta sustu hemen.

"Sana gülmüyorum. Çatıda çiftleşen serçelere gülüyorum" diye güç bela zaptetti kendisini. Çatıya baktı Tavas. O anda hiç serçe yoktu çatıda. Öfkelendi, hızlı hızlı çekmeye başladı burnunu.

"Serçelerin çiftleşmesi kadar görkemli bir şey olamaz. Görkemli ve doğal şeylere gülünmez. Çiftleşmek yaşamın anlamıdır. Boğanın ineğe, koçun koyuna, horozun tavuğa, kısrağın aygıra aşkı, erkeğin kadına aşkı kadar aziz ve de lezizdir. Güzel ve doğal şeylere gülmek, anlamamaktır... Her neyse, sonuç olarak, şef zulmüne karış çıkmanız gerekiyor. Serçelerin çiftleşmesine güleceğinize zulme karşı bayrak açsanıza. Kendi üzerindeki zulme karşı çıkamayan bir insan, halkın üzerindeki zulme hiç karşı çıkamaz. Çiftleşmek, zulme karış bir kavramdır aslında. İnsanlığın ilk çiftleşme hareketi, ilk kurtuluş hareketidir."

Söylevini aniden kesti, iki kez öptü elindeki kitabı. Anlamsız, çarpılmış, çiğ bir ifadeyle gülümsedi. Umutsuzluğun korkunç, dayanılmaz ağırlığını duydu iman tahtasında.

"Tarih okuyun tarih" diye başladı yeniden. "İskit kadınları, selvi, sedir ve incesum ağacının kabuğunu bir güzel dövüyor, suyla karıştırdıktan sonra tenlerine sürüyorlardı. Hiç düşündün mü neden? Çiftleşmenin tadını koku rüzgarıyla katmerlendirmek için. İnsan soyunun çiftleşmek uğruna yapmayacağı şey yoktur. Anadolu'da pis kokulu bir adam otu var. Kökü adama benzeyen, şehvet kışkırtan bir ottur. Anadolu halkları tarih boyunca bu ota minnet duymuş, şükretmiş, hayır duaları okumuştur. Hiç düşündün mü bunun üzerinde? Neden sorusunu hiç sordun mu kendi kendine? Sormadın tabi. Sormadığın için de serçelerin mesai saatine gülüyorsun."

Direnişçi hasta dinlemediği halde iki saat durmadan konuştu Tavas. Sonunda bir iki soru sordu. Cevap alamayınca (hasta tuvaletteydi) dinlemediğini anladı. Hiç kimsenin kendisini dinlemediği, ciddiye almadığı, adam yerine koymadığı sanısına kapıldı. Nefretin ve tecritin, yeryüzünü dipten doruğa kadar işgal ettiğini düşündü. Direniş boğulmuş, iyilik ipe mi çekilmişti yoksa? Kırklara mı karışmıştı umut?

O gün akşam karavanasını almadı Tavas. Şişedeki sütünü betona döktü. Ayağın altında ezdi bisküvileri. Okuduğu romanı

üç kez öpüp başına koyduktan sonra paramparça etti. İki güçlü yumruk attı kendi suratına. Kafasını duvara vurmaya başladı güm güm. Kaşından sızan kanla doldu sağ gözü. Oturup sessiz sessiz ağladı biraz. Gözünden çenesine, boynuna ve göğsüne sızan kan, allandırdı atletini. Kemire kemire parçaladı tahta kaşığı. Tükenmez kalemin ucuyla, göğsünü çaprazlamasına parçaladı. Kalktı, güçlü tekmeler indirdi demir kapıya.

"Lağım fareleri!" diye bağırdı. "Umudu ve dünyayı yokettiniz! Kanımın kokusuyla zehirleyeceğim hepinizi! Çıkın deliklerinizden!"

Kapı mazgalını açan gardiyan, Tavas'ı kanlar içinde görünce ürperdi. Mazgalı kapatmadan koşup başgardiyan ve nöbetçi müdür Duman beye bildirdi durumu. Bir grup gardiyanla revir odasına gelen Duman bey, ranzasına uzanıp, kanlar, yaralar bereler içinde, parçaladığı romanın ufak bir parçasını okumaya çalışan Tavas'ı yakından inceledi. Döşemedeki kağıt parçalarına, saçılmış eşyalara, kırık kaleme ve duvardaki kan lekelerine baktı sessiz sessiz. Şaşırdı ne diyeceğini Duman bey.

"Bir şeye ihtiyacın var mı Tavas?"

"Dünya sizin olsun, beni yalnız bırakın yeter ki. Odamın düzenine de karışmayın."

Tavas için, geceleyin telefonla doktor çağıracak durumda değildi Duman bey. Fazla konuşmadan terketti revir odasını.

İki gün sonra Tavas'ı cezaevinden, kimsenin bilmediği bir başka yere sevkettiler. Koridordaki nöbetçi gardiyanların konuşmalarına raslantı eseri kulak kabartan Tavas, sevkedileceğini öğrendi. Kapı mazgalı açılıp da, "Toparlan gidiyorsun" denildiğinde, maslahatını çıkarıp, revir odasına zevkle işedi. İşerken, "Tarih beni, sidiğiyle cezaevinin temelini çürüten kahraman olarak kaydedecek" diye bağırdı.

*

Hızla derinleşiyordu koğuşlarda kriz. Elbise eyleminin geleceğine ilişkin önemli tartışmalar oluyordu. Öfkeden, sinirden damarlar şişiyor, nabızların vuruşu bakışları parlatıyordu. Görünüşte ağırbaşlı ve sabırlıydı herkes. Üç beş kişi hariç, kuzu gibiydi görünüşte herkes... Ama herkesin sızlayan derinliğini

gazap ve küfür kasırgası basmıştı. Küfürler ki, en yontulmamışından, en incesine, en efendicesine kadar. Her kafadan bir ses çıkıyor ve en çok da şu cümleler kullanılıyordu:

"Açık konuşalım, kıvırtmayalım şu beton kafeste!.."

"Müsaade et, lafım ağzımdan çıksın, ırzına geçme dilimin üzerinde!"

"Dürüst ol, çarpıtma!"

"Herkes içindeki gizli arzuyu açığa vursa sorun çözülecek."

"Lafı azap deresine sürme niyetini söyle niyetini."

Kitle ikiye bölünmüştü. "Diyet" üzerinde yoğunlaşmıştı tartışma. Tilki Şefik'in sözcülüğünü yaptığı kitle, doktorun hastalara verdiği diyetten, sadece hastaların yararlanması, hasta olmayanların yararlanmaması görüşünü savunuyordu. "Arkadaşlar dürüst olalım" diye çıkışıyordu Şefik sık sık. "Doktor, hastaya peynir, süt, bisküvi gibi yiyecekleri kapsayan bir diyet yazıyor. Hepimiz, yüzümüz kızarmadan, bu diyetten yararlanıyoruz. Oturup hasta arkadaşlarla birlikte yiyoruz. Ayıptır gerçekten. Bizlere kantin ambargosu uygulanıyor. İdarenin gözünde hırsız durumuna düşemeyiz. Bunlar sıkışıyorlar, kaçak yollara başvuruyorlar, hasta arkadaşlarının diyetinden yararlanıyorlar diyecekler. Direnişi, hilelere baş vurmadan, dürüstçe yürütmeliyiz. Diyetlerden yararlanmamalıyız. Tayin edici olan irademizdir. Birkaç dilim peynire, üç-beş bisküviye itibar etmemeliyiz. Hatta biz diyoruz ki, hastaların revire alınmasını sağlayalım, içimizde kalırlarsa idare yine, diyetten yararlanmasak bile, 'Bunlar diyetten yararlanıyorlar' kuşkusuna kapılacak, hakkımızda spekülasyon yapacak. Arkadaşlar herşeyden önce kendimize karşı dürüst olmalıyız. Diyetten yararlanmak, bilelim ki, bizim için bir ideolojik kayıptır. Çirkin şeyler oluyor. Hasta olmadıkları halde, sırf diyet almak için doktora kendilerini hasta gösterenler var. Kendimizi denetlemeli, bu tip çirkinliklere artık son vermeliyiz."

Çoğunluk, Tilki Şefik'in görüşüne karşı çıkıyordu. Çoğunluğun sözcüleri şöyle konuşuyorlardı:

"Bizler, hasta arkadaşların diyetlerinin yenilmesinden yana değiliz. Fazlalarının yenilmesinden yanayız. Çetin ve uzun süre-

li bir direnişteyiz. Cunta bizi yarı-çıplak, yarı-aç bırakarak yenmeğe çalışıyor. Direnişi sürdürmek esastır. En küçük imkanlardan dahi yararlanmalıyız. Cunta, insanlık dışı yöntemlere baş vuruyor. Bizim diyet fazlalarını yememizi sorun yapmak doğru değildir. Bulduğumuzu giymeli, bulduğumuzu yemeliyiz. Ama direnişin ruhuyla çelişen yöntemlerle değil. Cunta, bizi aç bırakıyor, o halde biz dürüst davranmalı, aç kalmalıyız mı diyeceğiz? Hayır. Diyetten artanları yiyeceğiz. Bizler, gizli yollardan yiyecek temin etme olanağını bulsak, temin ederiz. Ne var ki bulamıyoruz. Onların sakıncalı dediği kitapları koğuşlarda zulalıyoruz. Yarın gelip sorsalar bizlerde böyle kitaplar yoktur diyeceğiz. Ama bizler, diyet fazlalarından yararlandığımızı gizlemiyoruz. Sorduklarında, evet yararlanıyoruz diyoruz. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu birbirine karıştırmayalım."

Diyet tartışmaları günlerce sürdü. Taraflar birbirlerini ikna edemediler. Sonunda Tilki Şefik'in taraftarları, çoğunluğun aksine, diyetten yararlanmamak kararına vardı. O günden sonra, koğuşlarda ters bir durum ortaya çıktı. Diyet alanlar ve diyet fazlalıklarından yararlananlar, yani çoğunluk; diyet almayanlar, yani azınlık. Diyet alanlar ve diyet fazlalıklarından yararlananlar, ekmeğin yanında üç-beş parça peynir, bir bardak süt alabiliyorlardı. Diyet almayanlar ise kuru ekmeğe talim ediyorlardi. Diyetciler kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı:

"Bunların öfkeli bakışları altında birkaç dilim peynir zıkkımlanmak zoruma gidiyor. Vicdan azabı çekiyorum. Geri zekalılar neden inat ediyorlar, neden bu olanaktan yararlanmıyorlar. Yediğimi sindiremiyorum."

"Valla ben peynirlerimi gayet rahat bir şekilde yutuyorum. Bunlar kafasızlıklarının cezasını çekiyorlar. Hastalarına ve zayıf bünyelilerine işkence çektiriyorlar. Sakat bir dürüstlük anlayışıyla bu konuda çoğunluğu takmıyorlar bile."

"Bunların kafasıyla hareket edersek, hastalarımız daha da artar. Çözülmeler hızlanır, korkunç zorlanırız. Direniş zamana tahammül edemez, kısa bir süre sonra çöker."

"Bunların bakışları altında yemek yemiyelim. Ayrı yerde yemek yemenin yollarını arıyalım. Etyopyalı açlar gibi kesiyorlar bizi. Rahatsız oluyorum doğrusu."

"Geçenlerde İsmail küfretti bizlere. Cevabını verecektim ama, lanet olsun dedim, duymamazlıktan geldim."

"Bu işin bir çaresine bakmalıyız. Biz de diyet almasak nasıl olur acaba?"

"İyi olmaz. Direniş, uzun süreli karakterini yitirir."

Anti-diyetçilerin kendi aralarındaki konuşmalar biraz haşinceydi:

"Bunlarda vicdan olsa, peynirleri gözümüzün içine baka baka lüp diye yutmazlar. Kullandıkları araçlarla boğazlıyorlar amaçlarını. Sahtekârlar."

"Bunlar mı devrimci, içine tüküreyim bunların devrimciliğinin. Yanlarında kuru ekmeğe talim ediyoruz, utanmadan sütleri lıkır lıkır içiyorlar."

"Diyetlerin fazlalarını yutunca ben de savunurum direnişin sürdürülmesini. Artık bu elbise eylemine bir son vermek gerekiyor. Bu soytarılara kalırsak daha bir iki yil sürdürürler. Şerefli bir yenilgiyle engellemek gerekiyor bozgunu."

"Toplanıp bir durum değerlendirmesi yapmanın zamanı geldi artık. Bu direnişin yürümediği, adam harcama makinasi haline geldiği anlaşılmıştır artık."

"Böyle konuşuyorsunuz ama, bugünkü şartlarda direnişe son vermeyi savunamayız. Savunsak bile ikna edemeyiz çoğunluğu. Çoğunluğu ikna edemeyince de ayrılamayız direniş saflarından grup olarak."

"Bu herifler diyet almasalardı direniş daha etkili olacaktı. Hastaların sayısı artacak, idare ve bakanlık daha çok zorlanacaktı. Ama adi herifler hesaplarını, direnişi uzatmak üzerine kurmuşlar. Kısa vadede sonuç almaya yanaşmıyorlar bir türlü. Bu düğüm bir vuruşla çözülebilinir. Bir büyük cesaretle..."

Azınlığın ve çoğunluğun karşılıklı tartışmaları, suçlamaları, krizi daha da derinleştirdi. Çoğunluğun saflarındaki sivriler, azınlığı, direnişi sinsice baltalamakla suçladılar. Ufak tefek yumruklaşmalar oldu. Midesinde derin yaralar açılan, diş etleri kanayan ve basuru gittikçe şişen Hüsamettin'in bunalımı doruğuna erişti. Jileti alıp, gece yarısı tuvalete gitti. Kesme kararındaydı her iki bileğini de. Çömeldi, tuvaletin kapısına dayadı al-

nını. Çenesinden döşemeye damlayan gözyaşlarına baktı. Nereden kaynaklandığı bilinmeyen parlak çığlıklarla dolup taştı içi.

"Direnişimizin gözüpek, ödünsüz şahinisin sen Hüsamettin, Nasıl yaparsın bunu!"

"Kendini öldürmekle, bir darbe de sen mi vurmak istiyorsun bu direnişe?"

"Kendi karanlığını yokedebilecek bir insansın sen Hüsamettin!"

"Bayrağını çek göndere! Çığlığınla parçala demiri!"

"Kaldır o jileti şahdamarımızdan!"

Güvercinlerin üveyişlerini, mırıltılarını, kanat çırpışlarını dinledi. Çatıya yuvalanan tüm güvercinlerin intihara karşı direnişe geçtiklerini sandı. Beyaz çiçek savranlarını andıran güvercin sürüleri canlandı gözlerinin önünde. Alnında ve yüreğinin üzerinde birer dev çelenge dönüştü bu güvercin sürüleri. Döndü, lağım deliğine attı jileti. Derin bir soluk aldı, ferahladı. Sevgilisi Bahar'ın ilk kez, kocaman, eflatun hareli, ışıl ışıl gülümseyen bakışlarıyla karşılaştı. Yatakhaneye gitti, ranzasına uzandı. Şafağa kadar dinledi güvercinlerin mırıltılarını.

A2'den C2'ye verilen Mantar Yakup, krizin derinleşmesi için elinden geleni yapıyordu. Azınlığın bir an önce güçlenmesini, çoğunluk haline gelerek direnişe son vermesini istiyordu. Bazan da, azınlığın direnişten hemen ayrılmasının çok daha iyi olacağını, geride kalanların moralmen çökeceğini ve birbirlerini yiyerek eylemi bitireceklerini hayal ediyordu. "Bastır ulan Tilki Şefik, yüreğim seninledir" diye iç geçiriyor, kulisi yoğunlaştırıyor, çoğunluğu teşkil eden direnişçilerin içinde, dimdik, kararlı, militan bir havayla:

"Tilki'nin adamlarını görüyor musunuz, sinsice propaganda yapıyorlar direnişin aleyhinde. Elim ayağım titriyor sinirimden. Pes doğrusu. Tırnaklarımı yiyesim geliyor, uyuyamıyorum arkadaş. Hayret ediyorum, nasıl tahammül edebiliyorlar direnişçiler, bu tip sinsiliklere. Çıldıracağım vallahi."

Bir ara, Yakup'u bir köşeye çekti Pırlantagöz. "İnancına ve kararlılığına bir diyeceğim yoktur Yakup" dedi. "Konuşmalarına dikkat et ama. Ulu orta suçlamalar yapma. Sabırlı ol. Birliği parçalayacak davranışlardan uzak dur."

Mantar Yakup'u iki kere ikaz etti Hüsamettin:

"Vazgeç insanları suçlamaktan, eteğindeki taşları boşalt!" diye bağırdı. "Kendi yenilgimizi kendimiz hazırlıyoruz!"

Yakup, Hüsamettin'e saldıracaktı Pırlantagöz araya girmese.

Berraklığın yerini kargaşa, dirayetin yerini kararsızlık almıştı. Herkes, Tilki Şefik'in grup toplantısından çıkacak sonuçları merak ediyordu. Bu toplantıdan çıkacak sonuçların, elbise eyleminin kaderini belirleyeceği kanısındaydı bir çok kişi. Bir çoğu ise, tek kişi kalıncaya kadar, bu direnişin süreceğini savunuyordu. Kriz ve kargaşa egemendi yaşama.

*

"Yusuf mahkemen var Yusuf, hazırlan" diye bağırdı kapı mazgalından nöbetçi gardiyan.

"Hazırlanacak ne var sanki. Bir don bir atlet işte, aç çıkayım" dedi Tantana.

Kapı altında beş jandarma, bir o kadar gardiyan ve Drej Davut bekliyordu Tantana'yı. Drej içinden, "Allahın belasına çattık yine" diye mırıldandı. Tantana kaşlarını çatarak, komandolara, gardiyanlara ve Drej'e baktı.

"Yine festival mi var?" dedi.

Drej zoraki bir gülümseyişle:

"Bak açık konuşalım Yusuf" dedi. "Seni mahkemeye götürmekle görevliyiz, böyle götüremeyiz. Böyle götürürsek Yüzbaşı bize kök söktürür. Üstelik mahkeme de, don atletle seni durumşa salonuna almaz. Şimdi gel seninle efendice anlaşalım. Beni dinle, tek tip elbiseyi giy, gelince çıkarır yine koğuşuna don-atletle gidersin. Tamam mı?"

"Tamam değil. Ben de bu halle gitmek istemiyorum. En iyisi bana altlı üstlü bir eşofman getirin, giyip efendice gidelim. Dediğinizi yaparsam, bana kök söktürür koğuş."

"Hayır eşofman olmaz, yasaktır. Seni eşofmanla götüremeyiz, tek-tip giyeceksin."

"Bak Başçavuşum, ben bir direniş içindeyim. Bu direnişin prensiplerini çiğnemem. Onun için rica ediyorum, zorlamayın beni. Getirin eşofmanı, efendice giyip gideyim."

Drej ciddileşerek; kararlı bir ifadeyle:

"Yani tek-tipi giymemekte kararlısın öyle mi?" diye bağırdı.

"Evet giymemekte kararlıyım."

"Giydirin şunu oğlum!" diye emir verdi askerlerle gardiyanlara Drej.

Askerler hemen çelmeleyerek Tantana'yı yere yatırdılar. Kollarından, başından bastırdılar. Gardiyanlar, pantolonu Tantana'nin bacaklarına geçirmek için uğraşıyorlardı. Çenesi yine açılmıştı Tantana'nın:

"Bizim gibi halk çocuklarına zulmedenlerin sonu hayırlı değildir. Halk çocukları, cuntacılara boyun eğmeyecektir!"

"Kes ulan! Zır zır etme hayvan herif!" diye bağırdı ve bir tekme savurdu Tantana'nın kalçasına Drej.

"Bu cezaevindeki halk cocuklarına tonlarca dayak attınız, boyun eğdirebildiniz mi?"

"Kes ulan! İkide bir halk çocuğu deyip durma hayvan! Sen halk çocuğusun da, biz orospu çocuğumuyuz sanki! Biz de halk çocuğuyuz. Hem halis halk çocuğu!"

"Beni burda zorla giydiriyorsunuz ya, şunu unutmayın, benim adım Yusuf'tur! Ben bu elbiseyi giyerim, giyerim ama giydirenlere, giydirdiklerine pişman ederim! Şu anda giydirdiniz. Zafer sizindir. Ama geçici zaferlere aldanmayın!"

Yusuf, elbiseyi giymiş olarak ayağa kalktı. Drej'e baktı. Drej, "Oğlum yine bize alicengiz numarası mı çekeceksin?" dercesine sırıttı. Yusuf'un ellerini arkadan kelepçelediler. Apar topar arabaya attılar. Sağ kolundan ayrıca sıraya zincirlediler. Askerler gülümsüyordu. Gülümsemelere gülümsemeyle karşılık verdi Yusuf.

"Devran döner ki bu zincirleri utandırırız biz. Bu zincirleri, zincirliklerine pişman ederiz. Şaşılaşırsınız şaşkınlığınızdan."

"Kes lan ötme!" dedi komando eri. Tantana'nın sağında ve solunda birer er oturuyordu. Üç er ise karşısına kurulmuştu.

Tantana adliye koridorlarında dimdik yürüdü. Aynı şekilde dimdik girdi duruşma salonuna. Karşısında, birisi kadın, üç yargıç, bir savcı oturuyordu. Erler Yusuf'un kelepçesini açmayı unutmuşlardı.

"Ellerini arkandan indir oğlum, Dingo'nun ahırı değil burası duruşma salonudur" diye ikaz etti mahkeme başkanı.

"İndiremem. İndirmem mümkün değil, Dingo'nun ahırından geliyorum çünkü."

"Ne demek istiyorsun oğlum? İndir diyorum sana!"

Drej hemen araya girdi:

"Efendim mahkum kelepçelidir" dedi.

"Açsana kelepçesini oğlum. Kelepçeli duruşma adetini de sen mi getireceksin!" diye iki yana salladı başını.

"Efendim, kelepçe mahkumun bazı şeyler yapmasını engelliyor. Böyle kalırsa güvenlik açısından daha iyi olur."

Yargıç kızdı:

"Oğlum kelepçesini aç diyorum sana! Yanında beş silahlı asker var, neden korkuyorsun, kaçacak, saldıracak değil ya!"

Drej çaresiz, açtı kelepçesini Yusuf'un. Yusuf, kelepçesi açılır açılmaz ceketini çıkardı:

"Bu uğursuz mitili halk adına yırtıyorum!" diyerek ortadan cart diye yırtıp attı. Havaya dikti sol yumruğunu.

"Ne yapıyorsun oğlum, çıldırdın mı?"

Yargıçlar şaşırmışlardı. Drej Davut, "Yaaaaaa ben size demedim mi" dercesine yargıçları seyrediyordu. Yusuf, kaşla göz arasında pantolonunu da çıkardı, aynı şekilde yırtıp attı. Çenesi açılmıştı:

"Bu mitiller yüzünden bir ton dayak yedik, aç bırakıldık, görüşten yoksun kaldık! Peş peşe disiplin cezalarıyla infazlarımızı yaktılar! Bu mitiller yüzünden başımıza gelmedik kalmadı! Yere attığım bu mitiller, içinde bulunduğumuz dönemi temsil ediyor!" dedi. Yerdeki elbiselere baktı, "tuh!" diyerek tükürdü. Yusuf'un donunu da çıkaracağından korkan mahkeme başkanı:

"Çıkarın şunu salondan! Münasebetsiz adam!" diye bağırdı.

"Adalet adına bırakın da biraz konuşayım. Çıplaklığımdan utanmayın. Sayın yargıçlar! Çıplaklığımızla yeneceğiz dünyanın kaderini!"

Yargıç iyice telaşlandı:

"Çıkarın şunu dışarı!" diye bağırdı yeniden.

Drej Davutla askerler, Tantana'yı duruşma salonunun boş sıraları arasında kovalamaya başladılar.

"Oraya adalet mülkün temelidir diye yazdırmışsınız! Aslında, zorbalık mülkün temelidir diye yazdırmalıydınız! Savunma hakkına saygınız olsun sayın yargıçlar! Çıplaklığımdan korkmayın! Bacağımın her kılı bir gerçeği haykırıyor sizlere!"

Askerler, Tantana'yı kıskıvrak yakalayıp dışarı çıkardılar. Tantana adliye koridorunda gür bir sesle slogana başladı:

"Yaşasın elbise direnişimiz!"

"Kantin yasağına hayır!"

"Görüş yasağına hayır!"

Koridorda bulunanlar, manzara karşısında çarpıldılar. Don atletle jandarmalar arasında sol yumruğunu kaldırarak bağıran bir delikanlı! Dimdik yürüyerek, jandarmaların dipçik darbelerine aldırmadan, boyun damarları şişe şişe bağıran bir çılgın! Tantana'nın geçtiği koridorlarda kitle, hemen ikiye ayrılarak şaşkınlıkla yol açıyordu bu çıplağa. Dışarı çıkarıp cezaevi arabasına tıktılar.

Drej, Tantana'yı kapı altından koğuşa gönderirken:

"Yaptığını beğendin mi hayvan herif" dedi. "Mahkeme gözünün yaşına bakmadan, sana hiç bir şey sormadan, savunmanı bile almadan basacak cezayı."

Yusuf fıldır fıldır dönen gözleriyle gülümsedi:

"Biz halk çocukları için bu tip cezalar..."

"Oğlum bırak bu halk çocukları ayaklarını. Gıcık gıcık konuşup insanın tepesini attırma! Hadi defol git koğuşuna!"

Yusuf koğuşuna giderken geri dönüp Drej'e baktı. Gülümsedi çılgın bir iştahla:

"Biz halk çocukları için bu tip cezalar vız gelir vız!" diye bağırdı.

Drej dayanamayıp makaraları koyverdi. Katıla katıla, karnını tuta tuta hemde.

"Manyakların arasında kaldık yahu! Tayinimi istemesem, manyaklaşacam bu cezaevinde!"

Başsavcının cezaevine gelmesi üzerine müdürler müdüriyette toplandı. İnfaz savcısı da alelacele adliyeden geldi. Tantana'nın adliyede yarattığı durum, iki saatlik bir toplantıya neden oldu. Sonunda, kapıaltındaki boğuşmalara, hastahane ve adliyedeki taşkınlıklara bir son vermek için doktorların haftada bir gün cezaevine getirilmesi kararlaştırıldı. Mahkemenin ise cezaevine getirilmesi için Adalet Bakanlığı'na yazı yazıldı. Eğer mahkeme cezaevinde duruşmalara başlarsa, sanıklar eşofmanla çikabilirlerdi yargıçların huzuruna.

Tantana koğuşa gittiğinde başından geçenleri yüksek sesle yatakhanedekilere anlattı. Herkes katıla katıla güldü. Geçici olarak gevşedi krizin yarattığı gerginlik.

Cezaevinin biricik güneşidir kahkaha. Gücünü kahkahadan alır en çetin, en uzun soluklu direniş.

*

"Bana göre sevda birdir" dedi Masalcı. "Tartışmasız, eşsiz ve hükümrandır o. Onun gönlümüzdeki gücü, cemre güneşinin mavi gökteki gücü gibidir. Bana göre sevda tektir. İnsana insanlığını hatırlatan, insana kendi derinliklerini ve güzelliklerini gösteren gizemli bir ayna gibidir. Ama sevginin sayısı, sınırı yoktur. İnsan birisine sevdalanır. Ama binlercesini sevebilir"

Meryem'le Nilüfer, tam Masalcı'nın karşısında bağdaş kurmuşlardı. Meryem, derin, duru bir suyun, yosunlu, rengarenk ışıltılı dibini seyreder gibi seyrediyordu Masalcı'nin sohbetini. Aylin yan ranzada sırtüstü yatarak dinliyordu.

"Sevdayla sevgi arasındaki fark budur. Sevda kadar olmasa bile, sevda gücüne yakın güçte sevgiler de vardır. Bir insan düşünün, sevdalıdır; aynı zamanda güçlü sevgileri ve binlerce sevgisi vardır. Sevişmeyi lanetledi, prangaya vurdu insanoğlu. Sevişmek, güzel bir çiçeği koklamak kadar doğal bir olguydu. Uygar insan, sevişme hakkını sadece sevdaya tanıyor. Yani sevdalı olduğun kişiyle sevişebilirsin, sevdiklerinle asla. Sevdanın sevişmeyle özdeşleştirilmesidir bu. A'ya sevdalısın, ama B'yle sevişirsen A'ya olan sevdan yıkılır. Mantık budur. Ama bu mülkiyet sınırlarını aşamayan, sevdaya vajina deliğinden bakan çağın mantığıdır."

Kızlar güldü. Meryem'in hafiften yanakları allandı.

"Her sevdiğimiz insanla sevişirsek ohoooo ortalık ana baba gününe döner. At izi it izine karışır" dedi. "Sen hayatı zorluyorsun. Hayat zorlanmayı sevmez."

Masalcı içli içli güldü:

"İnsani olanı, doğal ve doğru olanı savunmalıyız biz. Savunduğumuzu uygulayıp uygulamamak her insanın isteğine bağlıdır. Kaldı ki hiç korkma, bugün at izi it izine yeterince karışmıştır. Bizim savunduğumuzu bugünün insanlığı büyük ölçüde uyguluyor. Ama baskı ve yasaklardan dolayı gizlice, yani aldatma biçiminde uyguluyor. Biz baskıları kaldırıyoruz. Dürüstlük ve açıklık getiriyoruz soruna. Hayatı zorlayan ögeleri ortadan kaldırıyoruz."

"Bugünkü toplumda senin savundukların uygulanamaz" dedi Meryem.

"Elbette uygulanamaz. Ben de uygulanabilir demiyorum zaten. Bu sorun esasta ailenin ortadan kalkması sorununa bağlıdır. Analık babalık kavramının ve hukukunun ortadan kalktığı; sevdanın, sevginin, sevişme arzusunun tüm zincirlerinden kurtularak özgürlükler okyanusuna açıldığı gün, sevdanın ve sevişmenin altın çağı başlayacak."

"Benim aklım almıyor" dedi Meryem. "Hem kendi kocamı seveceğim, hem de gidip başkasıyla sevişeceğim. Olacak iş değil. İhtiyaç duymam ki."

"Her kadın ve her erkek, içinde, ruh dünyasında, arzular aleminde birçok insanla sevişiyor. Sen de sevişmişsindir. Ve eminim ki şu koğuşta her gece tanıdığın, sevdiğin bir iki güzel erkekle sevişiyorsundur."

Kızlar gülmeye başladı yeniden. Aylin doğruldu, bağdaş kurdu. Meryem'in yanakları iyice allanmış, kulak memeleri ısınmıştı.

"Ben hayatta öyle bir şey yapmam. Sevdalımın dışında kimseyle sevişmem" diye inatla diretti Meryem.

"Tutucusun" diyerek sırtını ranza demirine yasladı Masalcı.

Bu sırada Pervin geldi. Masalcı'nın kulağına birşeyler fısıldadı.

"Neden gizliyor, çağır gelsin açıkça söylesin" dedi Masalcı.

Pervin gidip Zahide'yi getirdi. Zahide'nin yüzünde sevdiklerini yitirmiş yaslı bir kadının ifadesi vardı. Gözkapaklarını indirmiş, ayva renkli çenesine gün ışığı vurmuştu. İncecik boynu, göğüsleri ve minik elleri, edasına mahzunluk ve masumiyet katıyor gibiydi. Burun kanatları uykusuzluk ve sıkıntıdan kızarmıştı.

"Evet anlat bakalım Zahide, bir durum mu var?"

Zahide yutkundu, sustu, garip garip baktı çevresindekilere:

"Benim tahliyeme bir ay kaldı. Marş söylemek istiyorum. Yoksa tahliye olamam."

"Ama tahliyesi gelen birçok arkadaş var" dedi Nilüfer.

"Ciddi bir bunalım geçiriyorum" diye inledi Zahide. "Ayaklarımı gönülsüzlüğümün gücüyle sürüklemek istemiyorum daha fazla. Kendime olan saygımı yitiriyorum sürükledikçe. Olduğum gibi davranmak, tahliye olmak istiyorum."

Kısa bir sessizlik oldu. Krizin, çözülüşün başlangıcıydı bu. Direnişin devamından yana olanlar için tehlike çanlarının çalışıydı bu.

"Gerçek tahliyeni, biçimsel tahliyene kurban ediyorsun" dedi Aylin.

"Tartışmak istemiyorum, nasıl yorumlarsanız yorumlayın."

Zahide'nin bu açıklamasından sonra kulisler, fiskoslar başladı kadınlar koğuşunda. İkiye bölündü direnişçi kadınlar. Tahliyesi gelenlerin, İstiklâl Marşı'nı söylemeyi kabul edip tahliye olmaları gerektiğini savunanlarla, buna karşı çıkan kararlılar arasında patlayan tartışma, anında iletildi idareye. İki gün sonra koğuşa giren infaz savcısı, direnişçi kadınlara yönelik bir çökertme konuşması yaptı. Aylin ve Maslacı'yla sert bir şekilde tartıştı. Hücreye almakla tehdit etti her ikisini de.

Birkaç gün sonra, tahliyesi yaklaşan kadınların çoğu İstiklâl Marşı'nı söyleyeceklerini açıklayarak, durumu dilekçelerle idareye bildirdiler. Üç beş kadın kaldı Aylin'le Masalcı'nın çevresinde. İdare, direnişçi erkeklerin mum gibi eridiği, bir avuç kaldığı ve yakında teslim olacakları propagandasını ısrarla sürdürüyordu. Direnişçi kadınlar, sonuna kadar direnecekleri-

ni tekrarlayarak karşı rüzgârı kırmaya çalışıyorlardı. Kriz, umulmadık bir anda derinleşmişti. Çay ikramları ve kahkahaları artmıştı Şişko Şehnaz'ın.

"Azaldıkça çoğalıyorum! Bin kat artıyor inadım ve gücüm! Kendime saygım ve güvenim artıyor, yalnızlığım arttıkça! Yenilginin bereketini ve yenilmezliği yükleniyorum! Zayıflığınızın, düşkünlüğünüzün örsünde dövüyorsunuz beni; yetkinleşiyorum!..."

Koğuşun ortasında dimdik, meydan okurcasına bağırıp duruyordu Masalcı.

*

Tilki Şefik'in kendi grubu ve bazı gruplardan kopan insanlarla birlikte elbise eylemine son vermesi, krizi ve kargaşayı daha da artırdı. İdare, sayıları otuzbeşe inen direnişçileri, C2 koğuşunda topladı. A1 koğuşundan gelen "eski tüfeklerin", bu direnişin uzamasında önemli bir rol oynadıklarını düşünüyordu İdare.

C2 koğuşunda ranzalarına yerleşen direnişçiler, kısa bir bildiriyle, direnişin sonuna kadar sürdürüleceğini bildirdiler tüm cezaevine. Bildiriyi aramalar sırasında ele geçiren idare, C2 üzerindeki baskılarını artırdı. Azeroğlu'nu idareye çağıran infaz savcısı, direnişe son verilmesini, tecrit olan bir avuç insanla bu mantıksız inadı sürdürmenin hiç bir sonuç vermeyeceğini söyledi. Eğer son vermezlerse direniş elebaşılarının Gaziantep Özel Tip Hücre Cezaevi'ne sürülecekleri tehditinde bulundu. Bu tehdit karşısında gülümsedi Azeroğlu. Direnişin sivil elbiseler alınıncaya kadar süreceğini vurguladı.

O günden sonra, Özel Tip Hücre Cezaevi'ne sürülme psikozu içine girdi koğuş. İnanılmayacak derecede bunaldığını, baskılara karşı yeni mücadele biçimlerinin geliştirilerek bunalım ortamının parçalanmasını önerdi Hüsamettin. Yeni mücadele biçimlerinin yeni baskıları beraberinde getireceğini, bununsa saflarda çözülmelere yol açabileceğini ileri süren koğuş çoğunluğu, öneriyi reddetti.

Birbirini izlemeye başladı durgun, sıkıntılı aylar. Direnişçi koğuşun her türlü diyet hakkını kesti idare. Sabahları çıkan çorbayı ya da zeytini azalttı. Mahkum başına her gün dağıtılan ekme-

ğin gramajını düşürdü. Haftalık aramaları haşinleştirdi. Ağır, dengesiz, sürprizi seven kara bulutlar kapladı gökyüzünü. Kâbusun ve beklentinin egemenliğine girdi zaman.

Et ihtiyacı için güvercin tuzakları kuruldu bahçeye. Öldürülüp yenilen ilk güvercinlerden sonra, güvercin tartışması başladı koğuşta. Hüsamettin'in başını çektiği şahinler, güvercin yiyenleri devrimci duyarlılıklarını yitirmekle suçladılar. Her çeneden bir ses, bir görüş yükseldi.

"Uğruna çıplak ve aç kaldığımız, can verdiğimiz altın barışın sembolünü, gönül ve sır ulağını öldürüyorsunuz ne biçim devrimcisiniz siz!"

"Bırakın şimdi bu küçük burjuva duyarlılıklarını. Tüm hayvanların aynı derecede yaşam hakkı vardır. Burada emlik kuzu ve ceylan eti olsa bizden daha çok yutarsınız."

"Şu hale bakın, kana belemişsiniz göğsünün yanar dönerini. Ya gazzi, ya da kaya güvercinidir bu. Her halinden belli ki, ana güvercindir. Isınmış yumurtaların soğumasına, civcivlerin ölmesine yol açıyorsunuz. Civcivleri için kursağında taşıdığı yiyeceklerin çığlığını duymacak kadar taşlaşmış yürekleriniz!"

"Sıkma canını, bunlarda kadın sorunu yoktur. Erkek ve dişi sırayla kuluçkaya yatarlar. Bunun erkeği, yumurtaların ya da civcivlerin üzerindedir şimdi."

"Erkeğini yemediğinizi nerden biliyorsun?"

"Yuvayı boş bırakıp inmezler bahçeye."

"Yalnız kalan erkek, yem aramaya gittiğinde yumurtaları soğur."

"Şuna bakın simsiyah, beyaz kuyruklu, cüce güvercin. Çok seyrek bulunan, güzelim Anadolu güvercini."

Direnişçi koğuştaki güvercin tartışmasını duyan nöbetçi gardiyan, durumu hemen idareye bildirdi. İnfaz savcısı, Duman bey ve başgardiyan Gavur Veli hemen koşup, demir kapı aralığına kulaklarını dayayarak, C2'deki güvercin tartışmasını dinlemeye koyuldular.

Kulağını demir kapıya bir saat sabırla dayayan Kayseri'li infaz savcısı, bu güvercin krizinin ciddi olduğunu ve direnişçileri parçalayabileceğini düşündü. Başgardiyana, şafak vakti, daha

mahkum uyanmadan, C2'nin çatısına ve beton bahçesine bol miktarda yem serpiştirilmesi talimatını verdi. Civar dağlara ve cezaevinin çatıkatlarına yuvalanan tüm güvercinlerin, C2'nin çatısına ve beton bahçesine üşüşmesi, üveyişleri ve salınışlarıyla krizi derinleştirmesi gerekiyordu. Kayserili infaz savcısı ayrıca, C2'ye verilen karavananın daha da azaltılmasını ve üç gün peş peşe C2'ye yakın bir yerde tavuk kızartılmasını emretti. Kızarmış tavuk kokusu, kapı ve duvar mazgallarından, çatlaklardan koğuşa sızarak iştahları şahlandıracak, güvercin krizini içinden çıkılmaz bir hale sokacaktı.

Talimatlar uygulandı. Ertesi sabah, güvercin sürüleri bastı C2'nin çatısını ve beton bahçesini. Güvercin sesleriyle uyanan ama bahçeye çıkamayan mahkumlar, demir parmaklılar arasından seyre koyuldular güvercin sürülerini. Sabah karavanasından sonra, bazı insanların, güvercinleri koğuşa çekmek için bahçeye yem serpiştirdikleri tartışması başladı. Güvercin yiyenlerin üzerinde yoğunlaştı kuşkular.

"Niyetiniz güvercin kırımını devam ettirmektir!" diye bağırdı Hüsamettin. "İnsani duygularımıza, inceliklerimize, savunmasız yanlarımıza saldırıyorsunuz! Anlayamıyorum neden yapıyorsunuz bunu? Direnişin bu son kalesini içten mi yıkmak istiyorsunuz yoksa? Niyetiniz nedir, söyleyin, sinsileşmeyin!"

C2'de bu ses yükselirken, koridorda kızaran tavuğun kokusu da tüm koğuşlara yayılıyor, çeşitli yorumlara yol açıyordu:

"Kayserilinin doğum günüdür bugün herhal. Et kıyağı çekecek bize."

"Duman bey yanlışlıkla ocağın üzerine oturmuş olmasın?"

"Basurumu azdırıyor bu koku. Okuduğumu anlayamıyorum."

"Bu cezaevine yanlışlıkla kim soktu bu güzelim eti?"

A2'nin kapı mazgalını efendice tıkırdatan Suudi:

"Bu leziz et kokusu nerden geliyor başefendi kardeşim? Hayırlı bir hadise mi var yoksa?" diye sordu gardiyana.

"Hayırlı bir hadise yok ne yazık ki" diye gülümsedi nöbetçi gardiyan. "Bahçede tuzağa düşürdükleri güvercinleri kızartıp yiyorlar C2'liler."

A2'nin kapı mazgalına üşüşen sağcılar, sorularla olayı ayrıntı-

larına kadar öğrenmeye çalıştılar.

"Yakında birbirlerini yiyecekler yamyamlar" diye güldü Ayı Mahmut.

"Günah günah, çok günah" diye mırıldandı Suudi. "Peygamber efendimizin gizlendiği mübarek Hira Mağarası'nın ağzındaki örümcek ağının üzerinde yuva yapan bu mübarek kuşa nasıl kıyabiliyorlar? Gübrem düşer diye Kâbe'nin üzerinden uçmayan bu alim kuşa kıyanın, ateş çıbanı çıkar boğazından."

Kayserili savcı, güvercin tartışmasının sonucunu merakla bekleyip durdu. Gardiyanların getirdikleri bilgiler, tartışmaların kesildiği, C2 koğuşunun sessizliğe gömüldüğü yönündeydi. Yeni kararlar bekliyordu yaşam. Soluk alamıyordu...

"Bu çıbanın kendiliğinden patlayacağı yok, neşteri vurmanın zamanıdır" diye koltuğuna yaslandı Kayserili. "Bakanlığın görüşünü ve direktifini almak için telefona sarıldı."

Gémisini kıyıda yakıp, sırtüstü kumlara uzanarak ölümünü bekleyen yaşlı bir korsan gibiydi Hüsamettin. Koğuş içi tartışmalar, vır vırlar, direniş sorunları, onu ilgilendirmiyordu artık. Su çürümüş, toprak kısırlaşmıştı. Kanatları kırılmıştı tüm güvercinlerin. Yerle göğün birleştiği o güzelim şafak odağında, çekiç örse gömülmüş, örs paslanmış, ateş ise amacını yitirmişti. Güvercinlerin yenildiği, direnişlerin eridiği, dışarıdaki sevgililerin yeni sevgililere yönelerek zındanı unuttuğu bir yeni çağın başlangıcıydı bu.

Üçüncü kat ranzada, sırtüstü, kıpırdamadan, bakışlarını tavana dikmişti Hüsamettin. Büyük, destursuz, kalleş karanlıkların işgali altındaydı dört yön. Güneşi bakışlarında taşıyan insanlar görünmüyorlardı ortalıkta. Bakır rengine girmişti ekmekler. Sır vermez, şimşeksiz gümbürtülerle ırgalanıp duruyordu gökyüzü. Kulakları iki kat büyümüş kara domuz sürülerinin kovaladığı ak tayların uçrumdan düşerken koyverdikleri kişneyişlerle çatlıyordu dev kayalar.

Amaçsızlığın yeşerdiği toprakta cesur olmak zorundasın. Kendi başını, koç başı gibi kullanabilirsen, dışarıya doğru zorlayabilir, kırabilirsin bu kalenin kapısını. Tüm yumurtaların

kokmaya karar verdiği, üremenin ve başkaldırının yaşama küstüğü bir çağda, yükseltilebilecek tek şey, cesaretin bayrağıydı. Ranza demirinden, kelepçeden ve demir kapılardan başka her şey çürüyordu. Çırılçıplak, yalın, yankısız bir cesaretle meydan okumanın, ölümü yenmenin zamanıydı.

Prostatı şişmiş kocakarılar, ak sakallı hamile dedeler, burnunun yerinde basur memesi taşıyan infazcılar, kalçaları yeşil sabun ve kekik kokan yosmalar, açlıktan kuyruklarını yiyen tilkiler, boynuzlarının arasında kelaynak yuvaları taşıyan öküzler, dışkılarını hurma diye pazarlayan keçiler, ölülerin gözbebeklerini yiyen diken gagalı kuşlar, kendilerini bebeklere süt diye içiren büyük inkârlar, inmeliler, hastalar, dilenciler, tek bir ağızdan "CESARET! CESARET!" diye bağırıyorlardı.

Gözlerini sağ cenaha doğru devirdiğinde, Azeroğlu'nun yüzüyle karşılaştı.

"Deminden beri konuşuyorum, dinlemiyor musun, duymuyor musun beni Hüsamettin? Hasta mısın? Kalk karavana geldi. Sabah kahvaltısına da kalkmadın. Söylesene neyin var? Kalk karnını doyur, doktora gönderelim seni."

Her şey bomboş, anlamsız bir uğultudan ibaretti. Hiç bir öneriyi ciddiye almamak, ısrarları takmamak ve kendi iç uğultularına kulak vermekti en iyisi. Sopanın kırdığı gül dalını yerden kaldırmanın bir anlamı yoktu. Yatağını sevmeyen her ırmağın önünde iki yol vardı: Ya taşmak ya da kurumak. Kendi içindeki cezaevini yıkmaya çalışan insanı yakalayıp cezaevine atan bir dünyayı, taşarak su altında bırakmaktı en iyisi.

"Hadi kalk Hüsamettin, yemek soğuyor."

"Yalnız bırakın beni, ısrar etmeyin!"

Ölüm, secdeye varmalıydı cesaretin önünde. Gösterişsiz, yalın, sessiz ve acısız ölmenin yolu da cesaretten geçiyordu. Uzayın sırlarını çözecek en parlak neşterle saldırmak gerekiyordu ölüme. En büyük gizi, ölümü çözmenin zamanı gelip çatmıştı. Korkudan ve hayranlıktan tir tir titremeliydi tüm kapı kilitleri. Kayan yıldızın ışıklı izinde yürümek yetmiyordu artık. Işıklı bir iz bırakmanın zamanıydı. Sahte tahliye aşkını, gerçek tahliye ile tepelemenin zamanıydı.

Tüm ısrarlara rağmen akşam karavanasını da yemedi. Hayallerini renklendirdi. Boğuşup durdu, kuşku ve korkularıyla. Sırılsıklam terledi. Geceyi, büyük bir iç hesaplaşmayla geçirdi. Sabah sayımına kalktığında cenaze gibiydi. Öğle karavanasına kadar yattı. İki kaşık pilav yedi. Sevgilisinin gönderdiği eski mektupları, iç çamaşırlarını, diş fırçasını, macunu, sabunu bir bez torbaya doldurdu. Ranzasına çıktı, sırtüstü uzanıp, akşım sayımına kadar iç hesaplaşmayı sürdürdü. Nöbetçi gardiyanların "Sayım!" bağırtılarını duyar duymaz ranzasından indi. Dolabını açtı, küçük bez torbasını alarak, sayım ekibinin gelişini beklemeye koyuldu.

"Burda niye bekliyorsun Hüsamettin?" diye sordu Mestan. "Sayım ekibi girecek içeri, yatakhaneye gelip sıraya girsene."

"Sen git, benim işim var."

Israr etmedi Mestan. Sararmış benzine, titreyen dudaklarına, büyüyen güzel gözlerine baktı, ürperdi, yatakhaneye girdi. Mestan'ın yatakhaneye girmesinden az sonra demir kapı açıldı. Kapının açılmasıyla kararsızlığa düştü. İçinde, "Sakın kaçma! Terketme direnişi! Onurlu bir insansın sen!" sesi çınladı. Duvarın dibine bıraktı torbayı. Yatakhaneye gelip sayım sırasına girdi. Yüzbaşı başta olmak üzere komando ve asker kalabalığı girdi içeri. Sayım anında kararsızlığa düştü yeniden. Sayımı alıp dışarı çıkan ekiple birlikte koridora çıktı.

Hüsamettin'i elinde küçük bir torbayla yanıbaşında gören Başgardiyan Gavur Veli, durumu hemen çaktı.

"Bir direnişçi daha kaçtı Yüzbaşım!" diye bağırdı.

Yüzbaşı, "Öyle mi" diyerek durdu. Dönüp Hüsamettin'in yanına geldi. Elleri arkasında, tepeden tırnağa süzdü.

"Güzel, hemen hücreye alın. Önümüzdeki hafta içinde de tarafsız koğuşlardan birisine verin."

"Ben tarafsızlara gitmem!"

"Gidersin, tıpış tıpış gidersin!" diye gülümsedi Yüzbaşı. "Yangından kaçar gibi kaçtın koğuşundan! Şükret, kurtuldun arkadaşlarının baskılarından. Tarafsızlara gider rahat edersin!"

"Direnişi, tarafsızlara gitmek için terketmedim!" diye diretti Hüsamettin.

Götürüp hücreye koydular. Keskin bir fare ölüsü, çürümüş pamuk ve rutubet kokusuyla karşılaştı. Üzerine kapanan demir kapının karanlığı altında ezildi. Duvardaki düğmeyi aralayıp elektiriği yaktı hemen. Ayva çürüğüne çalan sarı lekelerin nakışladığı nevresime, kara sinek ve hamam böceği ölülerine baktı. Ranzaya oturur oturmaz, ses baskınıyla çınladı kulakları.

"Baş eğmez, onurlu bir direniş neferi bilirdik seni, yanılmışız!"

"Cezaevinin tek direnişçi koğuşunu, sayım ekibiyle birlikte terkedecek kadar alçaldın, hayret doğrusu!"

"Çıplak ve açken, bir avuçken terkettin bizi, yazıklar olsun!"

"Direnişin temel taşlarından birisi bilirdik seni! Nasıl yaparsın bunu bize!"

"Bunca dayağa, bunca açlığa ve çıplaklığa, sen değil miydin en önde göğüs geren!"

"Sen değil miydin ayrılanları ihanetle suçlayan, teşhir eden!"

"Çekilen her teslimiyet bayrağı, cezayı on kat ağırlaştırır! Dört duvar arasında, dayanabilecek misin bu lanetli ağırlığa yıllar boyu?!"

"Koğuşumuzu, sayım ekibiyle birlikte terketmekle, tüm geri dönüş köprülerini de yakmış oldun kendi ellerinle!"

Başını avuçladı, sırtüstü uzanıp, tavandan geçen kalorifer borularına baktı. Tavandan, duvarlardan fışkıran binlerce parmak yönelmişti alnına, gözbebeklerine, şahdamarına. Köşelerdeki örümcek ağlarının ardında biriken binlerce kelleden tek bir ses yükseliyordu: "HAİN!" Ödünsüz, uzun, onurlu bir yolun sonunda karşılaşılan dört harfli bu tabelayı yıkmak gerekiyordu.

Büyük çıkışın, karşılıksız, hesapsız kahramanlığın zamanıydı. Şelalesi kurumuş dev uçurumlar, yüzyıllık kökler, ateş ve nar kokusu, gagasını yumurtadan çıkaran körpe çığlık, gül ve demir, aziz ve leziz olan her kıpırtı, onu çağırıyordu. Bu çağrıların açlığını, tarifsiz bir cömertlik örneği göstererek, o güçlü, gün görmemiş, bakir bereketiyle doyurmak durumundaydı.

Kalktı, torbasından sevgilisinin gönderdiğiğ eski mektupları

çıkardı, okumaya koyuldu tek tek. Mektupların arasından çıkan kurumuş çiçekleri, işlemeli, beyaz mendilinin üzerine koydu. Çizilmiş çiçeklere, şiirlere, "Canımın içi"lerine, "Gülüm"lere, "Ömrümün sonuna kadar bekleyeceğim seni"lere, "Sıcacık, sımsıkı öperim"lere uğrayıp durdu sık sık. Hiç beklenmedik bir anda, sevgilisiyle evlenen arkadaşının pos bıyıkları canlandı gözlerinin önünde. Parmaklıkları yoklayan güvercin üveyişlerine yöneltti dikkatini. Ay ışığının pencereyi yaladığını gördü, başını çevirip baktığında. Biraz sonra bu ışık da terkedecekti bu pencereyi. Sü toprağı, ışık karanlığı, tomurcuk dalı, herkes herkesi terkediyordu. Durmadan parçalanıyor, atomlarına ayrışıyordu yaşam. Parçalanmamayı kabul eden tek şey, cesaretti. Altın cesarete, ölüm kapısından girilebilinirdi ancak.

Mektupları okuyup bitirdi. Yakmak istedi. Ateş bulamayınca, tek tek, küçük parçacıklar halinde yırtmaya başladı. En son, kızın fotoğrafına geldi sıra. Mendildeki kuru çiçekleri ezip kokladı derin derin. Fotoğrafı süzdü haylice. Kızın alnından öptü. Hüznü derinleşti, dayanamayıp ağladı uslu uslu. Fotoğrafı parçaladı serçe gözü büyüklüğünde. Güvercinleri ve kule nöbetçilerinin tekmil bağırtılarını dinledi. Gözyaşlarını sildi mendiliyle.

Nevresimin içindeki battaniyeyi çıkarıp attı. Şeritler halinde yırttı boydan boya nevresimi. Bükerek uzun bir kendire dönüştürdü. Kulağını kapıya dayayıp, hücre koridorunu dinledi. Ses seda yoktu. Üst ranzaya çıktı. Tavandan geçen kalorifer borularından birisine bağladı kendiri. İlmik haline getirdiği uç kısmını, boynuna geçirdi. Yüreğinin feryadını dinledi. Bekledi biraz. Güvercin seslerini duyunca, ani bir kararla boşluğa attı kendisini. Kendir uzadı, kırılan boyun kemiğinin kütürtüsü, hırıltılarda ve ipin kalorifer borusunda çıkardığı gıcırtılarda eriyip gitti. Fotoğraf parçalarından bir tanesi betona düştü ranzadan. Bir devriye ıslığıyla parçalandı gece. Gövde sallanıp durdu beş on dakika. Betona düşen fotoğraf parçasındaki gözle, dilini sarkıtan ölünün açılmış kocaman gözleri karşılaştı birkaç kez.

Sabah zeytinini kapı altından hücreye süren nöbetçi gardiyan, durumu farkedemedi. Tabaktaki zeytinleri koklayan fareler, hücreyi kolaçan etmeye başladılar. Ölünün kakülüne ve soğumuş alnına düşen sabah aydınlığı, toprak ve tomurcuk kokusuyla yüklüydü. Güvercin sürülerinin hengamesiyle uğulduyordu beton bahçe.

Kayserili infaz savcısı, Yüzbaşı, Başmüdür ve Duman bey, bir grup gardiyan ve komando bölüğüyle birlikte C2'ye girdi aniden. Direnişçiler, arama var sandılar. Duman bey, elinde listeyle meydana çıktı hemen.

"Arkadaşlar, adını okuyacağım kişiler, eşyalarını derhal toplasınlar, sevk var" diyerek listeyi okumaya başlayınca koğuş afalladı.

Yirmi kişilik listenin yarısını, eski A1'liler oluşturuyordu. Direnişçilerin tepesinde aylardan beri demoklesin kılıcı gibi sallandırılan Antep Özel Tip ya da Hücre Tipi Cezaevi'ne sürgün planı gerçekleşmişti sonunda. Gülümseyerek Azeroğlu'nun yanına geldi Kayserili savcı.

"Direnişe son verseydiniz ne o çocuk kendi canına kıyardı, ne de şu yirmi kişi Hücre Cezaevi'ne sürülürdü. Siz son vermediniz ama bir kararla biz son verdik direnişe."

"Bu kararınıza rağmen direniş sürüyor, sürecek," diyerek iki atletini, birkaç kitabını, külahını torbaya koydu Azer.

"Geride kalan onbeş çıplak mı sürdürecek direnişi?"

"Evet. Tek kişi kalıncaya kadar."

Acı acı gülerek başını salladı Kayserili.

"Bu cezaevinde direniş bitmiştir artık. Geride kalan onbeş çıplak, direnişi sürdürür de, tek tip elbiseyi giymezse, arkanızdan onları da göndeririz. Kesin kararlıyız."

"İyi olur, gelenlerle birleşir, orda devam ederiz direnişe."

Konuşmayı keserek hızla yatakhaneye girdi Kayserili. "Çabuk olun" diye fısıldadı Duman beye. "Sürgünlerin kalanlarla konuşmalarına fırsat vermeyin. Derhal ayırıp aşağı hücrelere indirin."

Sürgünler, mavi berelilerin arasında, koridorları geçerek aşağıdaki hücrelere konuldu. Muhasebeci geldi az sonra. Defterde parası olanların paralarını verdi. "Marş söylemeyin!" diye bağırdı nöbetçi gardiyan.

Sürgünleri tek tek kapı altına alan komando, üst-baş araması yapıp, kelepçeleyerek, kapalı dev bir demir kutuyu andıran cezaevi arabasına koydu. Sürgünler araba içinde ayrıca, kollarından birbirlerine ve sıralara zincirlendiler. Araba kapısı kapanıp konvoy harekete geçtiğinde, "Yeni dönem ve bu yeni dönemde bizi bekleyen yeni direnişler, hepimize kutlu olsun arkadaşlar!" diye bağırdı Ufaklık.

Kelepçe ve zincir engelinden dolayı burnunu özgürce kazma, karıştırma hakkından yoksun kalan İhtiyar, "Irzını, nikâhını..." diye homurdandı.

Ve Azeroğlu, "Havayı zor alıyoruz, üstelik yolumuz da haylice uzak, lütfen kimse osurmasın" diye son ikazını yaptı.

(1983 - 1984 BARTIN)

"Çok ağır hatalarına, dayanılmaz hatalarına yenilmeyen insanlar, bu hataları aşarak gelişen, yetkinleşen insanlar, aslında sağlam bir kişiliğe sahiptirler." dedi Aylin; "Sorgulamada hiç sır vermeyip de cezaevinde veya çıkınca mücadeleyi bırakanları biliyoruz. Arkadaşlarını ele verip de cezaevinde kendisini yenileyen, çıkınca iyi mücadele eden ve ikinci kez işkence tezgâhına düştüğünde ise hiç sır vermeyenleri de biliyoruz. Ben değişime; yavaş, hızlı, olağan, şaşırtıcı değişime derinden inanırım."

ISBN: 975-7026-08-5